

Programmabegroting 2016-2019

De raad van de gemeente Den Haag gezien het voorstel van het college

Besluit:

- I. In te stemmen met het vaststellen van de programmabegroting 2016-2019, in overeenstemming met de voorgelegde ontwerpbegroting 2016-2019, met een eindsaldo van 0 na verrekening met de reserves.
- II. In te stemmen met de budgetten voor 2016-2019 in termen van lasten en baten, en met de dotaties aan en onttrekkingen uit reserves, per programma.
- III. In te stemmen met het nieuwe programma 19 Stadsdelen en Wijkaanpak
- IV. In te stemmen met de naamswijziging van programma 5 Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg in programma 5 Cultuur en Bibliotheek
- V. In te stemmen met de naamswijziging van programma 3 Wijkaanpak en Dienstverlening in programma 3 Dienstverlening
- VI. In te stemmen met de indicatoren en kengetallen
- VII. In te stemmen met het beschikbaar stellen van een investeringskrediet € 27,0 mln. onderwijshuisvesting als onderdeel van het meerjarig investeringsplan
- VIII. In te stemmen met het meerjaren investeringsprogramma (MIP) 2016-2019
- IX. In te stemmen met opnemen prestatie-indicator ‘transformatie kantoorruimte’ en effect-indicator ‘uit de markt genomen kantoorruimte’ in programma 14 Wonen en Duurzaamheid in plaats van programma 15 Stadsontwikkeling.
- X. In te stemmen met het instellen, verlengen, wijzigen en opheffen van de reserves 1 t/m 10 in het begeleidende raadsvoorstel.

Het college van burgemeester en wethouders,

De secretaris,

de burgemeester,

mw. A.W.H. Bertram

J.J. van Aartsen

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Leeswijzer	6
1. Inleiding en algemene aandachtspunten	8
1.1 Inleiding	8
1.2 Budgettair kader en financiële ontwikkelingen	14
1.3 Voortgang middelen coalitieakkoord	18
1.4 Samenstelling college van burgemeester en wethouders	24
1.5 Kengetallen Den Haag	26
2. Beleidsbegroting	27
2.1 Programma Gemeenteraad	27
2.2 Programma College en Bestuur	30
2.3 Programma Dienstverlening	34
2.4 Programma Openbare orde en Veiligheid	39
2.5 Programma Cultuur en Bibliotheek	48
2.6 Programma Onderwijs	58
2.7 Programma Werk, Inkomen en Armoedebeleid	67
2.8 Programma Zorg en Welzijn	77
2.9 Programma Jeugd	90
2.10 Programma Ontwikkeling Buitenruimte	96
2.11 Programma Economie, Internationale stad en Binnenstad	109
2.12 Programma Sport	119
2.13 Programma Verkeer en Milieu	125
2.14 Programma Wonen en Duurzaamheid	136
2.15 Programma Stadsontwikkeling	148
2.16 Programma Financiën	159
2.17 Programma Overige beleidsvoornemens	165
2.18 Programma Interne dienstverlening	168
2.19 Stadsdelen en Wijkaanpak	170
3. Bedrijfsvoering	182
3.1 Vernieuwing bedrijfsvoering	182
3.2 Bezuinigingen gemeentelijke apparaatskosten	182
3.3 Omvang en kosten formatie	182
3.4 Organisatie en personeelsbeleid	184
3.5 Informatie- en ICT-beleid	186
3.6 Juridische Zaken	187
3.7 Doelmatigheid en doeltreffendheid	188
3.8 Facilitymanagement en huisvesting	189
3.9 Duurzaamheid en interne milieuzorg	190
3.10 (Financieel) beheer van gemeente brede en dienst specifieke processen	190
4. Projecten	192
4.1 Projecten in de programmabegroting	192
4.2 Samenvatting begroting grootste projecten	193
4.3 Financiële ontwikkeling investeringsprojecten (MIP)	196
4.4 Reserve Grote Projecten	202
5. Paragrafen	204
5.1 Lokale heffingen	204
5.2 Weerstandsvermogen	209
5.3 Onderhoud kapitaalgoederen	220
5.4 Financiering	230
5.5 Grondbeleid	243
5.6 Verbonden partijen	249
5.7 Subsidies	269
5.8 Vastgoed	271

6. Financiële begroting	277
6.1 Overzicht lasten en baten per programma	277
6.2 Gemeentelijke inkomsten	278
6.3 Reserves	281
6.4 Voorzieningen	282
6.5 Emu saldo	283
7. Index	286
8. BIJLAGEN.....	288

Voorwoord

Groei van de economie is één van de belangrijkste thema's van het komende jaar. De economische motor van Den Haag moet weer goed gaan lopen. Die opdracht heeft het college van burgemeester en wethouders zich gesteld toen het aantrad in 2014. En die missie is nog steeds actueel. Daarom richt Den Haag ook in 2016 al haar pijlen op de versterking van de economie. Dit levert banen op en daar wordt de stad sterker en beter van.

Begin dit jaar presenteerde het college plannen voor de versterking van de stedelijke economie, met als doel meer mensen aan het werk te krijgen. Een analyse van de Haagse arbeidsmarkt toonde aan, dat de werkgelegenheid in de stad niet aantrekt, ondanks het lichte economische herstel in het land. Zouden wij niets doen, dan zou het aantal banen teruglopen tot 250.000 - en daarna niet meer groeien.

Het college legt zich daar niet bij neer. Besloten is om de vele kwaliteiten van Den Haag beter te gaan benutten. Want Den Haag is een veelzijdige stad. De internationale stad van vrede en recht. De residentie, met haar historische binnenstad en prachtige musea. Met schone stranden en uitstekende faciliteiten voor zeilers en surfers. Maar ook de stad waar veel kennis is samengebundeld, vooral op het gebied van telecom en ICT, energie, financiële dienstverlening en veiligheid. Het college wil al die kwaliteiten tot bloei brengen door gericht te investeren.

De uitvoering van het veelomvattende programma dat daarvoor is opgesteld zal in 2016 tot de eerste resultaten leiden. In het centrum wordt dat zichtbaar door de start van de bouwwerkzaamheden die het Spuikwartier zullen veranderen in het kloppende culturele hart van de stad. Ook op andere plaatsen in Den Haag wordt volgend jaar vernieuwing zichtbaar. Zo betreft het Internationaal Strafhof het nieuwe onderkomen op het voormalige terrein van de Alexanderkazerne in Scheveningen. In de internationale zone wordt het nieuwe hoofdkantoor van Eurojust opgeleverd. In het Zuiderpark wordt de Sportcampus in gebruik genomen. De tunnel voor de Rotterdamsebaan wordt geboord. In Scheveningen Haven gaat de schop in de grond voor de bouw van nieuwe woningen bij het Norfolkterrein en een hotel. Daarnaast komt er een brug over de Pijp, waardoor de Eerste en de Tweede Haven met elkaar worden verbonden. Op het strand bij Kijkduin zijn vanaf volgend voorjaar strandhuisjes te huur. En op het plein voor station Den Haag Centraal wordt een start gemaakt met de bouw van een grote ondergrondse fietsenstalling.

Deze opsomming is allesbehalve volledig. En deze activiteiten ontplooit de gemeente niet alleen. In Den Haag werken we samen, met Haagse kracht. We werken in 2016 verder samen met talloze initiatiefnemers, bewoners, bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties. Het is daarom dit soort activiteiten dat het elan markeert waarmee aan een sterke stad wordt gebouwd. Een stad, die in staat is al haar inwoners uitzicht te geven op een goed bestaan. Ook de inwoners die een steuntje nodig hebben een opleiding, baan of zinvolle dagbesteding te vinden. Of die grote moeite hebben om de eindjes aan elkaar te knopen. Die Hagenaars helpen wij op weg, door het bieden van zorg of ondersteuning. In Den Haag verdient iedereen een kans om zich in vrijheid te ontplooien.

Voor dit alles is geld nodig. In deze begroting is dat geld gereserveerd. Wij blijven investeren in Den Haag. Tegenvallers, zoals dalende inkomsten uit het gemeentefonds en hogere uitgaven aan uitkeringen, bieden wij het hoofd. Wij doen dit zonder extra bezuinigingen of lasten verhogingen. Op dit fundament van gezonde financiën bouwt Den Haag verder aan een mooie toekomst en maakt daarbij zoveel mogelijk gebruik van de Haagse Kracht.

Tom de Bruijn, wethouder Financiën

Leeswijzer

Inleiding

De Programmabegroting 2016-2019 is opgebouwd uit de beleidsbegroting bestaande uit beleidsprogramma's, een hoofdstuk over de bedrijfsvoering van de gemeente, een hoofdstuk projecten, een aantal paragrafen waaronder Lokale heffingen en de financiële begroting. De inhoudelijke speerpunten van het coalitie akkoord ' Vertrouwen op Haagse Kracht' zijn in de programma's terug te vinden.

Indicatoren en kengetallen

Nieuw in deze begroting zijn door de gemeenteraad vastgestelde prestatie indicatoren, effect indicatoren, kengetallen, centrale kengetallen en financiële kengetallen. Prestatie indicatoren, effect indicatoren en kengetallen zijn opgenomen in hoofdstuk 2 beleidsprogramma's met een bijbehorende toelichting. De centrale kengetallen zijn in hoofdstuk 1 in een infographic weergegeven. De infographic geeft o.a. het aantal inwoners, aantal huishoudens en migratie binnen- en buitenland aan. De financiële kengetallen zijn opgenomen in de paragraaf weerstandsvermogen.

Beleidsbegroting

In hoofdstuk twee zijn de beleidsprogramma's beschreven evenals de prestatie indicatoren, effect indicatoren en de kengetallen. Ieder beleidsprogramma vat samen wat de gemeente wil bereiken (doelenboom) en welke prestaties de gemeente zal leveren om de doelstellingen voor het beleid te realiseren. De doelenboom geeft per programma-onderdeel een financieel inzicht 2016. De doelenboom draagt bij aan het verbeteren van de samenhang en de onderlinge verbanden tussen de te bereiken doelen en de te verrichten gemeentelijke inspanningen.

Deze uitwerking geschiedt binnen het stramien van de w-vragen zoals voorgeschreven door het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV): *wat willen we bereiken?, wat gaan we daarvoor doen?* en *wat gaat dat kosten?* Ten slotte zijn bij ieder programma de beschikbare financiële middelen voor 2016 voor de gemeentelijke inspanningen in beeld gebracht. Ieder programma bevat een meerjarenoverzicht van de programmatotalen (op lasten en baten) en de totalen van de reserves, voorzieningen en investeringen.

Nieuw Programma 19 Stadsdelen en Wijkaanpak

Voorheen was er een apart hoofdstuk Stadsdelen in de begroting opgenomen. Deze is vervangen door Programma 19 Stadsdelen en Wijkaanpak, conform de raadsnotie 44/2014 'bewonersbetrokkenheid' (RIS 278347). Met het instellen van programma 19 worden de budgetten die met de uitvoering in de stadsdelen te maken hebben in een apart begrotingsprogramma samengebracht. De stadsdelen leveren maatwerk en spelen snel en flexibel in op actuele ontwikkelingen. Stadsdelen verzorgen het samenspel met bewoners en hebben goed zicht op ontwikkelingen in de wijk, en de impact van beleid en activiteiten op bewoners.

Nieuw hoofdstuk projecten

Op verzoek van uw raad zijn de projecten nu in één hoofdstuk samengenomen. Op deze manier krijgt u een omvattend beeld van de gemeentelijke projecten. Ter verduidelijking wordt een driedeling gehanteerd: investeringsprojecten (denk aan de Rotterdamse Baan), grondexploitaties (bijvoorbeeld het Spuikwartier), en verbonden partijen met een projectmatig karakter (denk aan Vroondaal).

Bedrijfsvoering

Hoofdstuk drie is de door het BBV verplicht gestelde paragraaf over de bedrijfsvoering. Hierin staan belangrijke uitgangspunten van de interne bedrijfsvoering van de gemeentelijke organisatie voor de komende jaren.

Paragrafen

De paragrafen in hoofdstuk 5 geven gebundelde informatie over thema's, die anders te gefragmenteerd aan de orde zouden komen. Deze informatie wordt voor zowel het bestuur als toezichthouders belangrijk gevonden om de financiële positie van de gemeente te kunnen beoordelen. De paragrafen Lokale heffingen, Weerstandsvermogen, Onderhoud kapitaalgoederen, Verbonden partijen, Grondbeleid en Financiering zijn verplicht voorgeschreven in het BBV.

Financiële begroting

De financiële begroting in hoofdstuk zes geeft net als voorgaande jaren aandacht aan de financiële positie van de gemeente Den Haag per programma. Ieder programma bevat het overzicht van lasten en baten op een gedetailleerd niveau, het overzicht van de ontwikkeling op de gemeentelijke reserves en de besteding uit voorzieningen. Daarnaast geeft elk programma de aansluiting weer met de vorige begroting.

1. Inleiding en algemene aandachtspunten

1.1 Inleiding

Veelzijdig Den Haag

Den Haag is een veelzijdige stad. Den Haag laat zich als internationale stad van vrede en recht goed zien aan de wereld. Als derde stad van Nederland heeft het grote economische potentie. De internationale organisaties, de bedrijvigheid, de dienstverlening en het toerisme zijn goede voorbeelden van de kracht van Den Haag. Desondanks hapert het de laatste jaren. De werkgelegenheid is gedaald en de economische groei stagneert. Het aantal gezinnen dat een bijstandsuitkering nodig heeft, blijft stijgen. Door rijksbezuinigingen en de herverdeling van rijksmiddelen dalen de gemeentelijke inkomsten én het aantal rijksambtenaren in de stad. Waar landelijk herstel van de crisis goed zichtbaar wordt, blijft Den Haag in economisch opzicht achter. Al vanaf het begin van de crisis doet het college er alles aan om de Haagse economie te versterken. Ook het huidige college heeft bij de start vorig jaar met volle kracht ingezet op versterking van de bereikbaarheid en het vestigingsklimaat. Het college gaat hier onverkort mee door, voor de economie en werkgelegenheid in de stad.

We versnellen de transitie naar een internationaal concurrerende, innovatieve kenniseconomie met sterke economische sectoren. De inzet is daarbij gericht op het versterken van de economische structuur via de clusters Vrede en Recht, The Hague Security Delta, Finance en Legal, IT/TECH en Energie. Kansrijke ontwikkelingen liggen ook in de verbindingen (cross overs) tussen deze clusters, zoals Smart City, big data voor toepassingen bij vraagstukken rond vrede, recht en arbitrage.

We versterken de stedelijke economie door de omzet- en groeimogelijkheden voor ondernemers in de stad te vergroten. We zetten hierbij in op bedrijven met een 'stuwende' kracht, die geld aantrekken van buiten de stad. Hiermee creëren zij meer afzet- en omzetmogelijkheden voor het MKB en daarmee extra werkgelegenheid. We zorgen voor een sterke aantrekkingskracht op startups met het programma Creatieve Stad, waar het uitbouwen van een creatief ecosysteem de centrale opgave is. Een andere belangrijke pijler van de stedelijke economie is het toerisme. Door meer toeristen te verleiden naar Den Haag te komen en hier langer te blijven, zorgen we voor extra werkgelegenheid, zowel direct als indirect. Om dezelfde reden zetten we in op een sterk aanbod van grootschalige publieksevenementen die de afzetmogelijkheden voor het Haagse MKB vergroten en het imago van Den Haag als aantrekkelijke stad uitdragen.

Met aanvalsplannen gaan we de (jeugd)werkloosheid te lijf zodat meer mensen zelfstandig aan hun toekomst kunnen bouwen. De meeste mensen kunnen zelfstandig een baan of stage vinden, maar mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt die onze hulp nodig hebben, kunnen op deze hulp rekenen. Dit college zorgt er deze periode voor dat 17.000 mensen uit de bijstand aan het werk gaan. Met de Taskforce Werkgelegenheid zorgen we voor minimaal 3.000 nieuwe banen door samen met werkgevers afspraken te maken over inzet van mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Met het bedrijfsleven en andere partners in de stad sluiten we eind september 2015 een Sociaal Akkoord. Iedereen met een uitkering moet de Nederlandse taal machtig zijn zodat dit geen belemmering is om aan het werk te gaan. Wie dat niet kan aantonen wordt op grond van de wet Taaleis getoetst. Speciale aandacht gaat uit naar jongeren. Geen enkele jongere hoort aan de kant, maar gaat naar school of een (leer)werkplek en doet zo actief mee aan de maatschappij. We stimuleren de zelfredzaamheid van jongeren, maar geven ondersteuning waar nodig. Dit doen we samen met alle betrokken partners, zoals onderwijsinstellingen en werkgevers. In deze collegeperiode helpen we 5.000 jongeren aan werk of scholing, van wie 4.000 uit de bijstand.

De kracht van de Hagenaars

Hagenaars maken de stad met elkaar. De diversiteit van onze bevolking is een kracht. In 2016 gaan we als gemeente nog meer gebruik maken van die Haagse kracht. De acht stadsdelen spelen hierin een belangrijke rol. In de wijken wordt maatwerk geleverd, is goed zicht op actuele ontwikkelingen en op de behoeften van bewoners. Op verzoek van de raad is in deze begroting een nieuw programma 'Stadsdelen en Wijkaanpak' opgenomen. In samenspraak met de bewoners worden afspraken gemaakt over de besteding van budgetten en inzet van organisaties in de buurt. Op stadsdeelniveau wordt in nauwe samenwerking met bewoners een burgerbegroting uitgewerkt.

Sommige wijken in Den Haag vragen extra aandacht voor de problemen én de kansen die in deze wijken aanwezig zijn. Aan de hand van de Wijkaanpak nieuwe stijl 'Opwaartse kracht' richt het college zich op het doorbreken van de opeenstapeling van problemen van diverse bewoners, veelal achter de voordeur. Maar ook benutten we de kansen die er zijn, in deze wijken ziet het college veel economische kracht die veel meer benut kan worden. Een nieuwe Haagse kracht. In 2015 is de Wijkaanpak voorbereid, zodat vanaf 2016 extra geïnvesteerd kan worden om deze nieuwe Haagse kracht volop te kunnen gaan benutten.

Voornaamste steunpilaar van de Haagse kracht zijn vrijwilligers. Vrijwilligers leveren een belangrijke bijdrage aan de Haagse samenleving. Zij nemen de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van maatschappelijke taken en zijn daarmee onmisbaar voor de stad. Het aantal vrijwilligers is de afgelopen jaren fors gestegen tot 135.000 in 2015. In 2016 gaan we dit aantal samen met de Haagse Vrijwilligersacademie verder laten groeien. Een bloeiend vrijwilligersnetwerk, professionele ondersteuning en goede afstemming tussen vraag en aanbod zijn daarbij randvoorwaarden. Daarom geven we daar veel aandacht aan.

Welkom in de buitenruimte

Bewoners, ondernemers en bezoekers voelen zich welkom in de Haagse buitenruimte. En dat is heel belangrijk. Hoe aantrekkelijker de Haagse straten, pleinen, het water en het groen zijn, hoe liever mensen naar de stad komen en er ook weer terugkomen. Daarom gaan we hierin de komende jaren flink investeren. Aan de plannen voor stadsentrees, Scheveningen Bad (Kust Gezond), de Binckhorst, het oude centrum en de pleinen van Den Haag is hard gewerkt, in 2016 gaan we aan de slag met de uitvoering. De entrees van de stations en de toegangswegen naar de stad worden aangepakt en in nauwe samenspraak met de bewoners en ondernemers knappen we het Oude Centrum op. We investeren in de buitenruimte van het Hobbemapplein, zodat het plein in 2016 de verbindende schakel wordt tussen de Haagse Markt en de Paul Krugerlaan. De Haagse Markt zal in 2016 heropend worden na de grootschalige (ver)bouw(ing) waaraan jaren hard is gewerkt.

Om prettig te kunnen wonen in Den Haag investeren wij verder in goede speelplekken voor jong tot oud en aantrekkelijke pleinen en straten. De komende twee jaar plaatsen wij ruim 1.000 ondergrondse afvalcontainers en investeren wij extra in openbare verlichting om zo de sociale veiligheid in de buitenruimte verder te vergroten. We houden het aantal bomen op peil en hebben extra geld voor onderhoud en beheer van het groen. Bijzondere plekken in de stad worden mooier gemaakt. Het Kerkplein en Noordeinde krijgen een metamorfose, om de aantrekkingskracht te vergroten. Over enkele maanden wordt de verbouwing van CS afgerond, De buitenruimte van Scheveningen-Bad zal in het kader van de Kust Gezond een flinke opknappbeurt krijgen.

Investeren in een duurzaam bereikbare en gezonde stad

Voor de economische groei van de stad is het essentieel dat Den Haag goed bereikbaar is en blijft, zonder dat dit ten koste gaat van de leefbaarheid van de woon- en verblijfsgebieden in de stad. Onder het motto 'bewust kiezen, slim organiseren' creëren we een duurzame en gezonde stad met een optimale balans tussen de verschillende vervoerswijzen. We streven hierbij naar meer gebruik van het

openbaar vervoer en de fiets. Dat sluit aan bij de gedeelde ambitie om de luchtkwaliteit in de stad te verbeteren en in 2040 klimaatneutraal te zijn.

Daarom hebben we het Meerjarenprogramma Fiets en de Kadernota Straten, wegen en lanen opgesteld. De uitvoering hiervan begint in 2016. Zo zal de bouw van de ondergrondse fietsenstalling aan het KJ-plein starten en er wordt gewerkt aan stertroutes, doorgaande fietsroutes die verschillende delen van de stad met elkaar verbinden. De herinrichting van de Neherkade wordt afgerond en we beginnen aan de bouw van de tunnel voor de Rotterdamsebaan. De knelpunten aan de noordwestelijke hoofdroute worden aangepakt en onderzocht wordt hoe de Koningstunnel aan de verscherpte veiligheidseisen kan voldoen. We voegen zeker vijfhonderd parkeerplaatsen toe aan wijken met ernstige parkeerproblemen en zetten verder in op de ontwikkeling van het kentekenparkeren. Het verkeersveiligheidsbeleid zetten we in 2016 voort.

De unieke ligging van Den Haag zorgt er ook voor dat de stad vanaf zee bereikbaar is. Scheveningen Haven krijgt daarom, naast Scheveningen Bad, in 2016 een flinke impuls. Voor de bedrijvigheid op het noordelijk havenhoofd staat een gebiedsontwikkeling op stapel. De brug over de Pijp wordt aangelegd zodat het noordelijk en het zuidelijk deel van de haven met elkaar verbonden worden. De bouw van de eerste 338 woningen op het Norfolkterrein gaat van start, evenals de bouw van het zeezeilcentrum en een driesterrenhotel.

De eind 2015 op te stellen Haagse agenda Ruimte voor de Stad zal tot uitvoering komen in 2016. Een goede betaalbare woning voor iedereen is hierbij een belangrijk uitgangspunt. We stimuleren organische ontwikkelingen, verbeteren bestaande woningen, transformeren minimaal 75.000 vierkante meter kantoren en zetten in op tweehonderd kavels die door Hagenaars zelf ontwikkeld worden (kleinschalig opdrachtgeverschap). Met de woningbouwcorporaties gaan we de gemaakte prestatieafspraken uitvoeren.

Ook ondernemers en organisaties krijgen volop aandacht bij de ontwikkeling van de stad. Zo zal in 2016 het hoofdkantoor van Eurojust worden opgeleverd, komen er strandhuisjes in Kijkduin, gaan we samen met initiatiefnemers de voormalige jeugdherberg Ockenburg verbouwen en ontwikkelen we minimaal 200 nieuwe locaties in het kader van het kleinschalig opdrachtgeverschap. De gebiedsontwikkeling van het Spuikwartier ligt op schema. Nadat de aanbesteding is afgerond worden de ministerie- en theatergebouwen gesloopt en zal de nieuwbouw starten.

Steeds meer bewoners en bedrijven geven prioriteit aan een beter milieu en duurzame energie. In Den Haag zijn verschillende partijen bezig met plannen die passen in een transitie naar een duurzame energiehuishouding. Zo zal het dak van het stadion van ADO Den Haag worden bedekt met zonnecellen en wordt onderzocht of een 'warmterivier' woningen in Duindorp en Scheveningen van warmte kan voorzien. Om de transitie te stimuleren blijft de succesvolle regeling duurzaamheid door Haagse wijken in stand. Ook ondersteunen we bedrijven die zich richten op verduurzaming. Een belangrijk onderdeel van de transitie is de verhoogde inzet op warmtenetten, in lijn met het in het najaar 2015 vast te stellen beleidsplan 'Energie voor de buurt'. We hebben in nauw overleg met betrokken partijen in de stad het actieplan luchtkwaliteit opgesteld met de ambitie om in 2040 te voldoen aan de WHO-normen. Hiervoor komen er meer oplaadpunten voor elektrische voertuigen en faciliteren we innovatieve initiatieven van bewoners, ondernemers en organisaties. De inzet op stadslandbouw wordt geïntensiveerd. In het eerste kwartaal van 2016 zal Urban Farmers op het dak van fabriekspand De Schilde, de voormalige Philips-fabriek in Den Haag, een kas van 1.200 vierkante meter openen.

Zorgen voor elkaar: zelfstandig waar het kan, ondersteuning waar nodig

Het armoedebeleid van de gemeente is activerend waar het kan en biedt bescherming waar het nodig is. Den Haag kent met de Ooievaarspas, de collectieve zorgverzekering, de individuele inkomenstoeslag en de tegemoetkomingen voor ouderen en schoolgaande kinderen al jaren goede regelingen waarmee we de Haagse minima een vangnet bieden. In 2015 zijn daarnaast zes nieuwe pijlers van het armoedebeleid vastgesteld waarmee het college invulling geeft aan de extra middelen die hiervoor bij het coalitieakkoord beschikbaar zijn gekomen. Zo richten we ons op de kwetsbaarste groepen binnen de minima, zoals zieken en gehandicapten, gezinnen met kinderen en ouderen. Ook zetten we extra in op schuldhulpverlening, zodat iedereen kan meedoen in en bijdragen aan de Haagse samenleving.

In onze stad staat de zorgzame samenleving voorop. We helpen ouderen en mensen met een beperking zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen en bieden ruimte voor de opvang en zorg voor bewoners die dat nodig hebben. De rol van de bewoners, familie, burens en maatschappelijke organisaties wordt groter. We verbeteren in 2016 het stelsel van zorg en ondersteuning, dichtbij bewoners en met ruimte voor maatwerk. Zo werken we in samenwerking met burgers, zorg- en welzijnsorganisaties verder aan kwalitatief goede en betaalbare zorg die toekomstbestendig is. Dit doen we onder andere door innovatieve projecten en pilots te starten, waaronder vormen van zorgcoöperaties. In het Buurthuis van de Toekomst werken maatschappelijke organisaties samen. Uitgebreide dienstverlening en informatie is te vinden in de Servicepunten XL die in dertien wijken zijn opgezet. Deze servicepunten worden in samenspraak met cliënten- en belangenorganisaties en ervaringsdeskundigen verder ontwikkeld en toegankelijk gemaakt voor mensen met een beperking. Minimaal 24 wijkzorgteams zullen actief zijn in de stad. Op basis van een maatschappelijke kosten-baten analyse zullen deze verder ontwikkeld worden.

Den Haag is en blijft een inspirerende plek voor kinderen om op te groeien. Dat moet gezond en veilig kunnen. Kinderen worden gestimuleerd hun talenten te ontwikkelen en zo veel mogelijk mee te doen in de stad. Als dit niet vanzelf gaat, helpt de gemeente een handje. Vanaf 2015 zijn we verantwoordelijk voor de hele zorg voor de jeugd. We kunnen hierdoor meer synergie bereiken volgens het principe: één gezin, één plan, één coördinator. De Centra voor Jeugd en Gezin vormen de basis van de jeugdhulp. Hier kunnen kinderen en ouders, maar ook vrijwilligers en beroepskrachten terecht met al hun vragen over opvoeden en groeien. In 2016 worden de CJG's doorontwikkeld zodat zij optimaal aansluiten bij de nieuwe gemeentelijke taken binnen de jeugdhulp. We stimuleren de jeugd om te participeren in de stad. Zo kunnen ze Crownies verdienen door vrijwilligerswerk te doen, waarmee ze goedkoop of zelfs gratis kunnen deelnemen aan sportieve en culturele activiteiten.

Ontplooiën in Den Haag

Goed onderwijs is de basis voor een succesvolle toekomst. We blijven daarom investeren in kwaliteitsverbetering en gaan door met het offensief voor betere taal- en rekenvaardigheid. In 2016 hebben 25 basisscholen het Leerkansenprofiel ingevoerd, hier wordt 6 uur per week extra besteed aan taal en ontwikkeling. Het Leerkansenprofiel is onderdeel van de brede buurtscholen. In 2018 zijn alle basisscholen en minstens 20 VO scholen een brede buurtschool. Zo zorgen we voor een integrale aanpak en neemt de kwaliteit van zowel onderwijs als buitenschoolse activiteiten toe.

Kinderen met een achterstand krijgen extra aandacht, en de dalende trend van het schooluitval houden we vast. Wanneer de schoolcarrière is afgerond, is een goede aansluiting op de arbeidsmarkt een voorwaarde voor economisch succes. Daarom stimuleren we in regionaal verband het volgen van opleidingen met een grote kans op een baan, zoals techniek en zorg. Ook moeten er meer stage mogelijkheden komen. Het college investeert daarnaast extra in het hoger onderwijs op basis van de agenda Kenniseconomie.

De maatschappelijke kracht van sport optimaal benutten en stimuleren: dat is wat wij beogen. Want sport verbindt mensen door het plezier, de passie en de energie die de beoefening ervan oproept. Sport

levert een belangrijke bijdrage aan het verbeteren van de gezondheid, het slaan van bruggen in de Haagse samenleving, de (inter)nationale sportbeoefening en het imago van de stad.

De deelname aan sport in onze stad is de laatste jaren toegenomen, deze trend zetten we door. Door vanaf 2016 jaarlijks stadsspelen Den Haag te organiseren, staat heel Den Haag in het teken van ontmoeting door sport en spel. Door daarnaast een budget voor sportinitiatieven in te richten geven we ruimte aan ideeën van wijkbewoners. Dat bevordert structurele sportdeelname van wijkbewoners.

In 2016 zal de Sportcampus Zuiderpark geopend worden. Hiermee zet Den Haag als centrum voor Topsport en Onderwijs een belangrijke nieuwe stap en wordt Haags talent op professionele wijze tot ontwikkeling gebracht. Ook de zeezeilhaven en beach-city zijn locaties waar top- en breedtesport elkaar ontmoeten. Dit zal ook zeker het geval zijn bij het grote nationale thuisblijft evenement dat Den Haag zal organiseren voor alle supporters die in Nederland willen genieten van de Olympische Spelen in Rio de Janeiro. Sportwedstrijden, live-verslagen, huldigingen en optredens zullen elkaar afwisselen, en daarnaast zal er volop aandacht zijn voor een breed sportprogramma waar iedereen aan mee kan doen.

Den Haag wil een aantrekkelijke en veelzijdige cultuurstad zijn voor iedereen. 2016 is het laatste jaar van het huidige Meerjarenplan Kunst en Cultuur 2013-2016. Naast de uitvoering van dit beleidsplan zal 2016 daarom in het teken staan van de ontwikkeling van het nieuwe Meerjarenbeleidsplan 2017-2020. De beleidskaders zijn vastgesteld en op basis van onafhankelijk advies zal het nieuwe beleidsplan aan de raad worden aangeboden. De uitdaging voor de culturele sector de komende jaren is om verbindingen te leggen en om aansluiting te vinden bij de veranderde smaken en patronen van de bezoeker. Met behoud van een hoogwaardig cultureel aanbod en met ruimte voor vernieuwing. Met accenten op het makersklimaat en talentontwikkeling, op cultuurparticipatie, op cultuureducatie en op de betekenis van cultuur voor het imago van Den Haag.

In de stad voelt men zich veilig

Onze ambitie is dat bewoners, ondernemers en bezoekers zich in Den Haag veilig en welkom voelen. Veiligheid is een basisvoorwaarde voor een aantrekkelijke stad. Daarom blijven we criminaliteit en overlast terugdringen en voorkomen. De aanpak van woninginbraak, onder andere met ondersteuning van de Buurtinterventieteams, staat in 2016 nog hoger op de agenda. Het team van de breed inzetbare 'all round preventie-adviseurs' brengen we in 2016 op volle sterkte. Dit team richt zich op het terugdringen van high impact crimes zoals overvallen, volumecriminaliteit en advisering van ondernemers in gebieden met het Keurmerk Veilig Ondernemen. In 2016 is naar verwachting ook het Kernteam Drank en Horeca op sterkte, zodat het toezicht op de Drank- en horecawet nog effectiever kan plaatsvinden en het aantal gebieden met een alcoholverbod verder kan worden teruggebracht.

Met integrale handhavingsacties geven we een krachtig signaal dat criminaliteit en overlast niet worden getolereerd. De Haagse Pandbrigade wordt uitgebreid en voert hoogwaardige integrale controles uit onder regie van de burgemeester.

In 2016 wordt de handhavingscapaciteit verder uitgebreid met circa 13 handhavers conform het coalitieakkoord van 2014, zodat de inzet en flexibiliteit toenemen. Hierbij worden breed inzetbare handhavers gecombineerd met specialistische handhavers. Inzet vindt niet alleen plaats overdag maar ook vaker 's avonds en in het weekend. Om radicalisering te bestrijden wordt de persoongerichte aanpak via het veiligheidshuis versterkt. Maatschappelijke initiatieven, gericht op vergroting van de weerbaarheid van jongeren en gezinnen, krijgen een extra stimulans. Hierbij wordt nauw samengewerkt met de politie, OM en rijksoverheid.

Internationale stad van Vrede en Recht

Den Haag heeft een ijzersterk imago als internationale stad van Vrede en Recht en is in de wereld bij uitstek de vestigingsplaats en de ontmoetingsplaats voor Vrede en Recht. Het internationale profiel van

Den Haag is daarmee één van de aanjagers van onze economie. Dat levert veel directe en indirecte werkgelegenheid op (in totaal 37.500 banen) en het segment is goed voor ruim € 5,2 miljard aan bestedingen die niet zouden hebben plaatsgevonden als de internationale organisaties hier niet zouden zijn gevestigd (Decisio 2013). Onze positie als internationale stad willen wij niet alleen handhaven, maar versterken. Wij zijn daarom in 2015 een Programma Internationaal gestart, dat extra impulsen zal geven aan de verdere ontwikkeling van de Internationale Stad van Vrede en Recht. Het programma kent drie hoofdlijnen:

- wij intensiveren onze inspanningen voor acquisitie;
- wij versterken onze economische kracht en concurrentievermogen door slimme allianties en slim koppelen van bestaande en nieuwe initiatieven;
- wij creëren meer zichtbaarheid door Den Haag scherper te positioneren en te profileren als 'internationale stad van vrede en recht'

Gezonde gemeentefinanciën

Den Haag blijft een degelijk financieel beleid voeren. Rijksbezuinigingen en herverdelingen bieden ons de nodige uitdagingen, deze bieden we het hoofd zonder extra bezuinigingen, lastenverhoging of vermindering van de investeringen uit het coalitieakkoord. Dit is mogelijk dankzij een belangrijke meevaller voor de gemeente; door de lage rente valt de financiering van investeringen in de komende jaren goedkoper uit dan gedacht. Zo houden we de gemeentefinanciën nu en in de toekomst gezond. De baten en lasten zijn in evenwicht, we investeren waar mogelijk en noodzakelijk in de stad, en hebben voldoende oog voor alle risico's. Uit de evaluatie van het risicocumulatiemodel blijkt dat de opbouw van het Haagse weerstandsvermogen adequaat is. Ook de uitgevoerde stresstest laat zien dat de Haagse begroting tegen een stootje kan.

We houden de lasten voor huishoudens en bedrijven laag. De OZB en de afvalstoffenheffing worden niet geïndexeerd, en de tarieven voor bouwleges onder de € 250.000 gaan omlaag. De Haagse inwoners en ondernemers profiteren zo rechtstreeks van de gezonde gemeentefinanciën. Zo zorgen we dat Den Haag in de top 3 blijft van de grote gemeenten met de laagste woonlasten.

1.2 Budgettair kader en financiële ontwikkelingen

Het vertrekpunt voor de programmabegroting 2016-2019 is de voorjaarsnota 2015. Deze paragraaf gaat in op de ontwikkelingen sinds het verschijnen van de voorjaarsnota 2015 die het budgettair kader hebben beïnvloed. Het budgettair kader bedraagt incidenteel € 21,7 mln. en structureel € 1,4 mln. voordelig. Het budgettair kader is het uitgangspunt om de knelpunten en intensiveringen te dekken. De knelpunten zijn in evenwicht met het budgettair kader en daarmee is de begroting meerjarig in evenwicht.

In de onderstaande tabel treft u op hoofdlijnen het budgettair kader en de inzet daarvan aan. In de kolom budgettair kader treft u het kader aan van de ontwerpbegroting 2016-2019. In de kolom knelpunten en intensiveringen ziet u hoe we de budgettaire ruimte vervolgens hebben ingezet. Verderop in dit hoofdstuk worden de verschillende onderwerpen nader beschreven. In de programma's zijn de maatregelen inhoudelijk toegelicht.

Onderdelen (- is nadelig)	Incidenteel		Structureel		
	2016-2017	2016	2017	2018	2019
<i>Budgettair kader</i>					
Voorjaarsnota 2015	6.960	1.560	-1.733	1.595	-835
Actualisatie exogene ontwikkelingen	-16.640	160	160	160	160
Verruimen budgettair kader	31.414	290	1.790	1.790	2.090
Totaal budgettair kader	21.734	2.010	217	3.545	1.415
<i>Knelpunten (en intensiveringen)</i>					
Onvermijdelijke knelpunten en eerdere afspraken	-28.938	0	0	0	-1.500
Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling	1.500	0	0	0	0
Totaal knelpunten (en intensiveringen)	-27.438	0	0	0	-1.500
Saldo (kader + knelpunten)	-5.704	2.010	217	3.545	-85
Overheveling naar incidenteel	5.704	-2.010	-217	-3.545	85
Totaal	0	0	0	0	0

Actualisatie exogene ontwikkelingen

Actualisatie exogene ontwikkelingen (- is nadelig)	Incidenteel		Structureel		
	2015-2017	2016	2017	2018	2019
Accres gemeentefonds meicirculaire	-10.000				
Areaal OZB (woningen en niet-woningen)		2.000	2.000	2.000	2.000
Dividend Eneco		1.000	1.000	1.000	1.000
Overheveling nadeel BNG-dividend (van str naar inc.)	-3.040	760	760	760	760
Uitgekeerde pensioenpremiëvrijval	-3.600	-3.600	-3.600	-3.600	-3.600
Totaal actualisatie exogene ontwikkelingen	-16.640	160	160	160	160

Na de aanbidding van de voorjaarsnota op 1 mei aan de raad heeft zich een aantal exogene ontwikkelingen voorgedaan. Deze ontwikkelingen hebben per saldo een negatief effect op het beeld van de voorjaarsnota gehad. De belangrijkste ontwikkelingen zijn het accres gemeentefonds en de extra uitkering van de loontrend als gevolg van de pensioenafspraken.

In de meicirculaire van het gemeentefonds is het accres bekend gemaakt. Het gemeentefonds 2015 valt naar verwachting met € 22 mln. tegen. In de meicirculaire zien we echter indicaties dat de tegenvaller lager kan uitvallen. De reden hiervoor is dat het rijk, naar onze inschatting, rekening houdt met een marginale loonstijging voor rijksambtenaren en een hoge onderuitputting incalculeert op de rijksbegroting. Als beide effecten zich in 2015 minder voordoen dan het Rijk voorspelt is de verwachting dat de tegenvaller van € 22,0 mln. teruggebracht kan worden naar € 10 mln. Het blijft echter een risico dat dit niet gebeurt. Daarom is binnen het weerstandsvermogen rekening gehouden met een risico op het gemeentefonds in 2015 van € 12 mln. Het bedrag van € 10 mln. wordt in het budgettair kader opgenomen.

Door het verhogen van de pensioengerechtigde leeftijd dalen de pensioenpremies. In het landelijk overleg met vakbonden is afgesproken dat het werkgeversvoordeel van de lagere pensioenpremies aan de werknemers wordt uitgekeerd. In het budgettair kader van de voorjaarsnota was hiermee geen rekening gehouden. Financieel betekent dat vanaf 2015 structureel € 3,6 mln. extra aan loontrend wordt uitgekeerd.

In de voorjaarsnota is aangekondigd dat het dividend op de BNG tot en met 2019 jaarlijks € 0,76 mln. lager is. Dit komt omdat de BNG een groter deel van de winst aan het eigen vermogen moet toevoegen om aan de striktere kapitaaleisen voor banken te voldoen. De verwachting is dat met ingang van 2020 het dividend zich weer op het oude niveau bevindt. Daardoor hoeft dit nadeel niet structureel van een oplossing te worden voorzien.

Verruimen budgettair kader

Verruimen budgettair kader (- is nadelig)	Incidenteel	Structureel			
	2015-2017	2016	2017	2018	2019
Inzet kapitaallasten jaarschijf 2019 (VJN)	0				300
Vrijval gereserveerde kapitaallasten Schenkviaduct	0		1.500	1.500	1.500
Vrijval Meerjaren Investeringsplan jaarschijf 2015 en 2016	13.700				
Stofkam bestemmingsreserves	4.714				
Herijking weerstandscapaciteit risicocumulatiemodel	1.600				
Structurele lagere bijdrage aan de MRDH	0	270	270	270	270
Liquidatie stadsgewest Haaglanden	4.500				
BTW teruggave op reïntegratietrajecten (2009-2012)	6.200				
Precario woonboten	0	20	20	20	20
Resultaat Veiligheidsregio	700				
Totaal	31.414	290	1.790	1.790	2.090

Het college heeft met een combinatie aan maatregelen het budgettair kader verder verruimd. Hieronder lichten we de grootste en/of bestuurlijke relevante verruiming toe.

Jaarlijks worden de kapitaallasten van het Meerjaren Investeringsplan (MIP) bijgesteld afhankelijk van de realisatie in het afgelopen verslagjaar, van het verwacht bestedingsritme en de verwachte middelen van derden. Omdat er structurele kapitaallasten beschikbaar zijn voor deze projecten, ontstaat met de herfasering een incidentele vrijval van €13,7 mln. in 2015 en 2016.

Jaarlijks volgt in de reguliere planning- en controlcyclus een doorlichting naar de reserves. Uit de doorlichting is naar voren gekomen dat € 4,7 mln. kan vrijvallen.

Het weerstandsvermogen is herijkt op actuele ontwikkelingen. In de paragraaf weerstandsvermogen is de actualisatie hiervan opgenomen. De weerstandscapaciteit bedraagt na de actualisatie € 81,3 mln. De algemene reserve is als gevolg van deze herijking met € 1,6 mln. verlaagd.

Den Haag krijgt in 2015 een incidenteel budget van € 4,5 mln. als gevolg van de liquidatie van het Stadsgewest Haaglanden.

De Rijksbelastingdienst en de gemeente Den Haag zijn tot een hogere verrekening gekomen van de BTW die betaald is op facturen in het kader van re integratieactiviteiten (2009-2012). Dit leidt tot een BTW teruggave van €6,2 mln. aan Den Haag, welke beschikbaar is voor het budgettair kader van de ontwerpbegroting.

Onvermijdelijke knelpunten en eerdere afspraken

Onvermijdelijke knelpunten en eerdere afspraken (- is nadelig)	Incidenteel 2015-2017	Structureel			
		2016	2017	2018	2019
Herverdeeffect BUIG	-17.500				
Taaleis	-1.750				
Vermisingsleges	-400				
Herhuisvesting SW personeel	-500				
Efficiency subsidies (cultuur)	-888				
Voormalig personeel Stadsgewest Haaglanden	-1.600				
Indexering Rotterdamse baan	-1.600				
Investering Koningstunnel agv Europese veiligheidseisen	-1.500				-1.500
Verkeersveiligheid	-1.200				
Jeugd Interventie Team	-2.000				
Totaal onvermijdelijke knelpunten en eerdere afspraken	-28.938	0	0	0	-1.500

In de onderstaande tabel ziet u hoe het budgettair kader is ingezet ten behoeve van knelpunten en eerdere afspraken. Het grootste knelpunt betreft het herverdeeffect BUIG. De gemeente Den Haag wordt geconfronteerd met een tegenvaller van € 60 mln. op de bijstandsverlening: € 47 mln. door daling van het Rijksbudget en € 13 mln. door een hogere instroom in de bijstand en aanvullende noodzakelijke apparaatslasten. Dit tekort kan met circa € 30 mln. worden teruggebracht door de volgende maatregelen: kostenreductie door landelijke beleidsmaatregelen (onder andere de kostendelersnorm), fraudeaanpak en aanvullende maatregelen op beperken instroom en bevorderen uitstroom. Hiermee resteert naar inschatting een herverdeeltkort van circa € 29,7 mln. In het budgettair kader is € 17,5 mln. aangewend voor dit tekort. Op Prinsjesdag zijn de definitieve aantallen voor 2015 bekend. Het restant tekort wordt als risico geraamd op € 10 mln. voor 2015.

Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling

Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling (- is nadelig)	Incidenteel 2015-2017	Structureel			
		2016	2017	2018	2019
Vrijval middelen Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling	15.680				
Versterking reserve Grondbedrijf	-1.500				
Inzet middelen voor RO bezuiniging	-5.500				
Investeringen Hobbemaplein, deelplan 26, Verhulstplein, Maakhaven	-6.080				
Diverse knelpunten stedelijke ontwikkeling	-1.100				
Totaal Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling	1.500	0	0	0	0

De financiële consequenties van het IpSO (Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling) maken een herkenbaar en geclusterd onderdeel uit van het budgettair kader van de ontwerpbegroting 2016-2019. Zo kunnen de ruimtelijk fysieke investeringen in samenhang worden beoordeeld en afgewogen. Bij de begrotingsvoorbereiding is het financiële kader van het IpSO bepaald. De volledige IpSO-stukken worden gelijktijdig met de programmabegroting aan de raad aangeboden. De beschikbare middelen in reserves en overlopende passiva voor stedelijke ontwikkeling zijn doorgelicht. Uit deze doorlichting blijkt dat niet alle onderliggende plannen meer actueel waren, dan wel niet in volle omvang nodig waren. Van de beschikbare middelen (€ 245 mln.) is € 15,7 mln. voor herbestemming vrijgemaakt.

1.3 Voortgang middelen coalitieakkoord

In 2014 is het coalitieakkoord “Vertrouwen op Haagse Kracht” afgesloten. Om de ambities uit dit coalitieakkoord te realiseren, is er voor de periode 2015-2018 incidenteel € 245 mln. en structureel oplopend naar €67 mln. beschikbaar. In de programmabegroting 2015-2018 zijn de middelen conform de fasering van vorig jaar in het coalitieakkoord in de begroting verwerkt. Op dat moment waren de noodzakelijke beleidskaders nog niet opgesteld en, waar van toepassing, nog niet door de gemeenteraad vastgesteld.

Vanaf de tweede helft van 2014 tot en met medio 2015 zijn diverse kaders op- en vastgesteld. Zo is in 2015 de wijkaanpak “Haagse kracht opwaarts!” gepresenteerd en is de nota “Welkom in Den Haag- een agenda voor de stadsentrees van Den Haag” vastgesteld. Maar ook is een programmatische aanpak van Economie en Werk gepresenteerd. Met de inzichten van nu en de uitwerking van de diverse nota's, is een betere inschatting gemaakt van het bestedingsritme. Op basis hiervan vindt een herfasering van de middelen gemoeid met het coalitieakkoord plaats. Hiermee wordt een vermijdbare onderbesteding voorkomen en neemt het realiteitsgehalte van de begroting toe. Het voorkomen van vermijdbare onderbesteding is zowel een prioriteit van het college als van de gemeenteraad.

In het onderstaand overzicht is per beleidsintensivering weergegeven welke project of activiteit naar achteren dan wel naar voren schuift. Een min (-) betekent doorgeschoven. In de jaren 2015 en 2016 wordt per saldo € 23,5 mln. doorgeschoven naar de jaren 2017 en 2018. Het gros van de doorgeschoven onderwerpen zit in de fysieke hoek. Deze projecten vergen meer tijd en zijn vaak afhankelijk van vele partijen en factoren.

Herfasering incidentele intensiveringen

programma		Incidentele intensivering	Totaal	2015	2016	2017	2018
3	Dienstverlening	diversiteit, burgerschap en emancipatie	0	-750	750		
5	Cultuur, Bibliotheken en Monumentenzorg	monumenten (Atlantikwall, Oranjehotel)	0		500		-500
6	Onderwijs	aanvalsplan stages	0	-190	-120	180	130
		stimuleren hoger onderwijs	0	-200	50	100	50
		verhogen kwaliteit leraren, stimuleren goed onderwijs, aandacht zwakke scholen	0	-250	-100	-50	400
		voortijdig schoolverlaten aanpak	0	-300	-250	50	500
8	Zorg en Welzijn	thuiszorg	1	99	-1.949	-913	2764
		buurthuis van de toekomst	0	-240	240		
		vrijwilligersondersteuning	0	-200	200		
9	Jeugd	intensivering scoutingfonds (Zie ook Zorg en Welzijn)	0	-63	63		
10	Ontwikkeling buitenruimte	binckhorst buitenruimte incl fietsverbinding	0	-903	78	1.612	-787
		de kust	0	-2.740	-2.499	4.230	1.009
		oude Centrum	0	-847	-966	3.313	-1.500
		entrees	0	-1.887	-1.764	2.891	760
		leyweg	0		-500	311	189
		pleinen	0	-962	-431	750	643
11	Economie, Internationale Stad en Binnenstad	investeringsfonds: extra impuls	0	15.000	-5.000	-5.000	-5.000
		creatieve stad	0	-300	300		
		congressen	0	-416	-111	-53	580
		uitbreiding convention bureau	0	-852	-286	-217	1355
		tijdelijke stop van gemeentelijke belastingen voor zelfstandige ondernemers en ZZP-ers met een laag inkomen	0	-550	300	100	150
12	Sport	sportevenementen	0	1050	-350	-350	-350
13	Verkeer en Milieu	bereikbaarheid: openbaar vervoer	0		-4.000	-3.000	7000
		bereikbaarheid: milieu	0	-2.000			2000
		fietsprojecten	0		-2.000	1.000	1.000
		verkeersknelpunten	0	-475	-750	613	612
14	Wonen en Duurzaamheid	woningen in bestaande gebouwen	0	-784	198	-1.127	1713
		revolving fund energiebesparing /duurzame energieopwekking	0	-6.000	6000		
15	Stadsontwikkeling	voldoende goede en betaalbare woningen	0	-275	-2.685	-1.685	4.645
		impuls nieuwe vormen van aanbesteding	0	-450	-300	250	500
		kleinschalig opdrachtgeverschap	0	-900	350	275	275
		Zeilhaven (als onderdeel van fysieke investering in Scheveningen-Haven)	0	-3.484	1.742	1.742	
		schenviaduct	0	-900	250	175	475
19	Stadsdelen en Wijkaanpak	wijkaanpak	0	-1.300	1.500	1.300	-1.500
			0	-12.069	-11.540	6.497	17.113

In de onderstaande paragraaf gaan we specifiek in op de herfasering van de grootste en/of bestuurlijke relevante intensiveringen.

Programma 8 Zorg en Welzijn

Thuiszorg

Bij de coalitievorming in 2014 is besloten om op de Wmo voorziening hulp bij het huishouden (thuiszorg) zowel structureel als incidenteel een investering te doen om de bezuiniging van 40% van rijkswege te verzachten. De inzet van de middelen wordt gebruikt om op een gecontroleerde manier een transitie in Den Haag te kunnen doormaken naar een nieuw zorgsysteem waarbij de ontwikkeling van de wijkzorgcorporatie het doel is.

Programma 10 Ontwikkeling Buitenruimte

Binckhorst buitenruimte

Naast de aanleg van de Rotterdamsebaan wordt ook fors geïnvesteerd in de buitenruimte van de Binckhorst, waarbij de focus op de gebieden rond de Binckhorsthaven, Poolsterhaven en Fokkerhaven ligt. Hiervoor is in het coalitieakkoord € 10 mln. vrijgemaakt (zie RIS 278681 en RIS 281545). In 2015 en 2016 zal vooral planvorming en –uitwerking plaatsvinden met mogelijk een eerste start met de uitvoering in 2016. In 2017 vindt de uitvoering van de plannen plaats, met een uitfasering naar 2018.

De kust

De agenda Scheveningen Bad De Kust Gezond is vastgesteld. De komende periode zal deze agenda met Haagse Kracht -samen met de bewoners, ondernemers en vastgoedeigenaren in Bad- uitwerken tot een programma dat Scheveningen meer allure geeft en steviger op de kaart zet als dé badplaats van Noordwest-Europa.

Entrees

In 2015 is de nota “Welkom in Den Haag- een agenda voor de stadsentrees van Den Haag” vastgesteld. Hierin staat dat negen entrees worden aangepakt. Op basis hiervan zijn de middelen in 2015 en 2016 gefaseerd naar de jaren 2017 en 2018.

Oude Centrum

Eind 2014 is de agenda van het college aangaande het Oude Centrum gepresenteerd. De intensiveringen voor het Oude Centrum zijn in overeenstemming gebracht met de uitvoering van de plannen.

Pleinen

Voor pleinen is een Pleinenaanpak 2015-2017 ontwikkeld. Hierdoor zijn de middelen in overeenstemming gebracht met de uitvoering. In 2015 wordt gestart met het Anna Blamanplein, het Alphons Diepenbroekhof en Kamperfoelieplein.

Programma 11 Economie, Internationale Stad en Binnenstad

Investeringsfonds: extra impuls

De herfasering van het investeringsfonds is administratief-technisch van aard. De middelen zijn toegevoegd aan de reserve Fonds Economische Structuurversterking. Voor de besteding verwijzen we naar de agenda kenniseconomie en programma 11 van deze programmabegroting.

Uitbreiding convention bureau

Voor de uitbreiding van het convention bureau is € 5 mln. beschikbaar gesteld. Oorspronkelijk voor de jaren 2015 t/m 2017. Van dit budget is een deel naar 2018 doorgeschoven zodat ook in dat jaar uitvoering kan worden gegeven aan de beleidsdoelstelling. De lasten zijn niet per jaar gelijkmatig verdeeld, omdat 2015 een bouwjaar is waarin de omslag van het ‘oude’ convention bureau naar een nieuwe organisatie gemaakt wordt.

Tijdelijke stop van gemeentelijke belastingen voor ZZP en zelfstandige ondernemers

We hebben gezocht naar een goed fiscaal instrument. Dat bleek in de praktijk erg lastig. Er zijn namelijk geen bruikbare gemeentelijke belastingen voor ondernemers waarop we een lastenverlichting voor kleine ondernemers en ZZP-ers met een laag inkomen kunnen toepassen. Er moeten bovendien zeer forse administratieve kosten worden gemaakt om uit de gemeentelijke belastingen voor ondernemers de armlastige ZZP-ers te filteren.

Daarom is besloten om in de geest van de coalitiemaatregel het beschikbare budget alternatief aan te wenden. Van de beschikbare middelen zetten we

- € 1 mln. gericht in voor ondersteuning van het MKB, specifiek ZZP-ers en
- € 2 mln. voor het vergroten van het verdienvermogen van het MKB in het algemeen, bijvoorbeeld door extra evenementen te organiseren.

Hierop is de fasering van de middelen aangepast.

Programma 12 Sport

Sportevenementen

De fasering van sportevenementen is administratief-technisch van aard. De middelen zijn toegevoegd aan de reserve Olympisch fonds.

Programma 13 Verkeer en Milieu

Bereikbaarheid

Het college heeft op 16 juni jl het actieplan luchtkwaliteit 2015-2018 vastgesteld (RIS 283356), inclusief een projectenlijst. In 2015 worden de projecten uit het vorige actieplan nog uitgevoerd en de voorbereiding van de plannen uit het nieuwe actieplan gedaan. De middelen voor het actieplan 2015-2018 worden in de jaren 2016, 2017 en 2018 besteed. De knelpuntenaanpak NWHR heeft geleid tot een aantal knelpunten die al in 2015 kan worden aangepakt. Er wordt gewerkt aan de voorontwerpen van de overige trajectdelen.

Fietsprojecten

Het college heeft op 16 juni 2015 het meerjarenprogramma fiets 2015-2018 (RIS 283371) vastgelegd inclusief een projectenlijst. In de jaren 2015 en 2016 wordt ook nog het restant projecten uit het vorige meerjarenprogramma uitgevoerd. De voorbereiding van de plannen uit het nieuwe meerjarenprogramma leidt vooral tot investeringen in de jaren 2017 en 2018. Hierop is de fasering van de middelen aangepast.

Bereikbaarheid OV

De middelen nieuw beleid zijn bestemd voor het nieuwe OV-beleid, waarvan de voorbereiding in 2015 is gestart. De uitvoering van deze projecten valt in 2017 en 2018. Hierop is de fasering van de middelen aangepast.

Programma 14 Wonen en Duurzaamheid

Woningen in bestaande gebouwen/leegstandaanpak

In het coalitieakkoord is voor leegstandaanpak inclusief VVE balie incidenteel € 10 mln. beschikbaar gesteld in de periode 2015 tot en met 2017. In het lopende jaar 2015 zijn de activiteiten concreter gemaakt. De budgettaire verdeling is daarop aangepast en beslaat nu de jaren 2015 tot en met 2018. De activiteiten zijn te groeperen naar VVE balie, broedplaatsen en leegstand. De VVE balie is voor vier jaar gefinancierd voor in totaal € 2,7 mln. Verder is tot en met 2018 incidenteel € 2 mln. beschikbaar

voor broedplaatsen waarmee de gemeente ruimte biedt aan creatieve en innovatieve bedrijvigheid. Het resterende budget bedraagt € 5,3 mln. De doelstelling is om jaarlijks 75.000 m2 leegstaande kantoorruimte door de markt te laten transformeren, bij voorkeur naar woningen. Inmiddels zijn diverse resultaten behaald (zie ook Halfjaarbericht 2015) en zijn verschillende locaties in beeld. Ook is een samenwerkingsovereenkomst met het Rijk getekend voor de afstoot van rijkspanden.

Revolving fund

Het college wil een revolving fund instellen om duurzame initiatieven van particulieren te ondersteunen. Daarbij is het een voorwaarde dat betrokkenen niet direct bij private kapitaalverstrekkers terecht kunnen. Het juridisch vormgeven van een revolving fund vergt de nodige tijd. Het fonds zal in 2016 operationeel zijn.

Programma 15 Stadsontwikkeling

Schenkviaduct

De vervanging van het viaduct is voorlopig niet meer aan de orde omdat uit onderzoek is gebleken dat het viaduct nog niet hoeft te worden vervangen. Voor het opstellen van een gebiedsvisie voor de Rivierenbuurt blijft € 1 mln. beschikbaar.

Voldoende goede en betaalbare woningen

Activiteiten en bemensing van het Huurteam zijn voortgezet. De projecten Norfolk en Buitennom zijn operationeel. Ten behoeve van woningbouwstimulering is een projectteam geformeerd. Informatie is opgenomen in de notitie 'Woningbouwopgave' (RIS281922). Aan de hand van de gemeentelijke woningbouwplanning wordt duidelijk dat in de jaren 2015 en 2016 naar verwachting de doelstelling van 450 sociale woningen per jaar wordt gerealiseerd. In 2017 en 2018 staan op dit moment nauwelijks sociale woningen gepland. De gemeentelijke inzet (locaties beschikbaar krijgen, afspraken met partijen e.d.) en middelen zijn er op gericht om in 2017 en 2018 een robuust aandeel sociale woningen in de planning op te nemen.

Zeilhaven

In het coalitieakkoord is € 3,5 miljoen beschikbaar gesteld voor de doorontwikkeling van de zeezeilhaven. In 2015 vindt de planvorming plaats, de uitvoering is voorzien in 2016 en 2017. De realisatie is begroot in 2017.

Programma 19 Stadsdelen en Wijkaanpak

Wijkaanpak

In 2015 is de wijkaanpak "Opwaarts Kracht!" gepresenteerd. Op basis hiervan zijn de middelen in 2015 gefaseerd. Het zwaarte punt van de investeringen vindt plaats in 2016 en 2017.

Samenstelling college van burgemeester en wethouders

Jozias van Aartsen, Burgemeester

Portefeuille: Openbare orde en veiligheid, Algemene bestuurlijke aangelegenheden en Representatie

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

- 2 College en Bestuur
- 4 Openbare orde en veiligheid

Ingrid van Engelshoven

Portefeuille: Kenniseconomie, Internationaal, Jeugd en Onderwijs

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

- 6 Programma Onderwijs
 - 9 Jeugd
 - 11 Economie, Internationale stad en Binnenstad
- Stadsdeelwethouder Haagse Hout en Loosduinen

Rabin Baldewsingh

Portefeuille: Sociale zaken, Werkgelegenheid, Wijkaanpak en Sport

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

- 3 Dienstverlening
 - 7 Werk, Inkomen en Armoedebeleid
 - 12 Sport
 - 18 Interne dienstverlening
 - 19 Stadsdelen en Wijkaanpak
- Stadsdeelwethouder Escamp en Laak

Joris Wijsmuller

Portefeuille: Stadsontwikkeling, Wonen, Duurzaamheid en Cultuur

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

- 5 Cultuur en Bibliotheek
 - 14 Wonen en Duurzaamheid
 - 15 Stadsontwikkeling
- Stadsdeelwethouder Segbroek

Boudewijn Revis

Portefeuille: Binnenstad, Stadsontwikkeling Kerngebieden en Buitenruimte

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

10 Ontwikkeling Buitenruimte

15 Stadsontwikkeling

Stadsdeelwethouder Centrum

Karsten Klein

Portefeuille: Stedelijke economie, Zorg en Havens

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

8 Zorg en Welzijn

11 Economie, Internationale stad en Binnenstad

Stadsdeelwethouder Scheveningen

Tom de Bruijn

Portefeuille: Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

13 Verkeer en Milieu

16 Financiën

17 Overige beleidsvoornemens

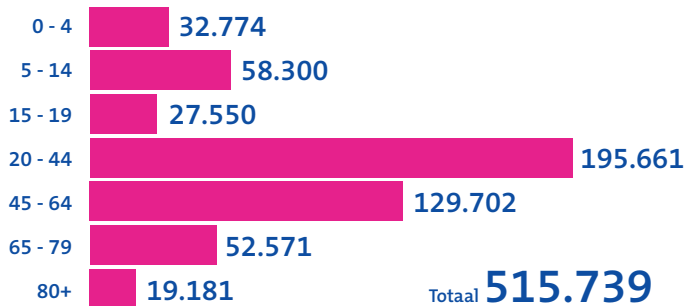
Stadsdeelwethouder Leidschenveen-Ypenburg

Kengetallen Den Haag (peildatum 1/1/2015)

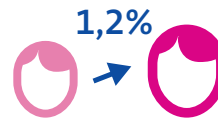
Bevolkingssamenstelling

Aantal inwoners naar leeftijd (in jaren)

Bevolkingsgroei

6.057

Absolute en procentuele verandering van het aantal ingeschreven personen in 2014

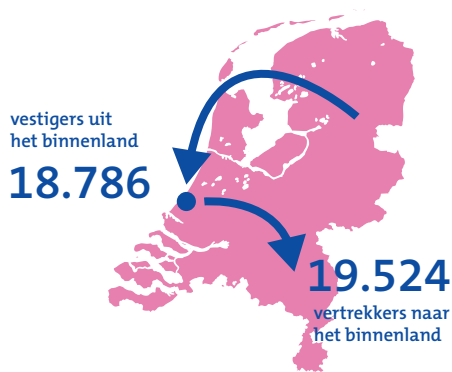
Geboorte- en sterftecijfers

 6.778

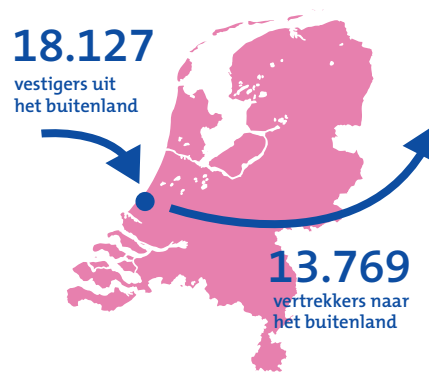
 4.059

2.719 natuurlijke bevolkingsgroei

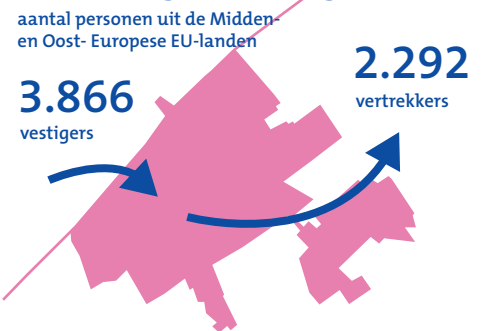
Migratie binnenlands

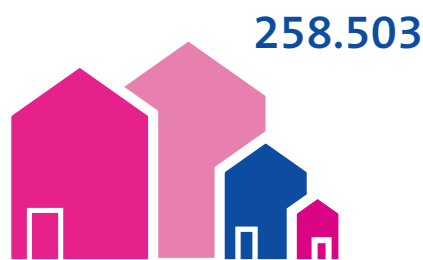
Migratie buitenlands

Verandering in de samenstelling van de Haagse bevolking

Aantal huishoudens

Aantal nationaliteiten dat ten minste 500 keer voorkomt

Percentage Hagenaars zonder Nederlandse nationaliteit

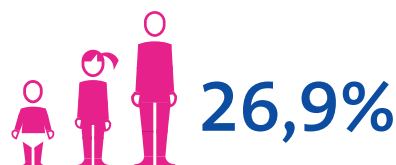

Zorg en Welzijn (peildatum 1/7/2015)

Aantal inwoners ouder dan 75 jaar

Percentage jeugdigen van 0 tot 23 jaar

Werk

Aantal ingeschreven personen tussen 15 en 75 jaar

Demografische druk

de verhouding tussen het aantal personen van 0 - 19 jaar en 65 jaar of ouder en de personen van 20 - 64 jaar

Aantal ingeschreven personen bij UWV zonder werk en werkzoekend

2. Beleidsbegroting

2.1 Programma Gemeenteraad

Coördinerend portefeuillehouder: Presidium

Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)						
GEMEENTERAAD	Vertegenwoordigen van alle Haagse burgers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>7.969</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>7.969 N</td></tr> </table>	Lasten	7.969	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	7.969 N
Lasten	7.969							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	7.969 N							
Gemeenteraad	De raad als volksvertegenwoordiger stelt de kaders en controleert deze	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>1.698</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.698 N</td></tr> </table>	Lasten	1.698	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	1.698 N
Lasten	1.698							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	1.698 N							
Ombudsman	Het uit een onafhankelijke positie behandelen van klachten van burgers en instellingen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>566</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>566 N</td></tr> </table>	Lasten	566	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	566 N
Lasten	566							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	566 N							
Bestuursondersteuning Gemeenteraad	Terzijde staan van raad en commissies en verzorgen van communicatie burger - raad	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.330</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.330 N</td></tr> </table>	Lasten	2.330	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	2.330 N
Lasten	2.330							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	2.330 N							
Apparaatskosten Gemeenteraad	Betalen van vergoedingen aan fracties en het treffen van voorzieningen t.b.v. de raad	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.872</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.872 N</td></tr> </table>	Lasten	2.872	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	2.872 N
Lasten	2.872							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	2.872 N							
Rekenkamer	Onderzoeken doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van gevoerd bestuur	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>503</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>503 N</td></tr> </table>	Lasten	503	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	503 N
Lasten	503							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	503 N							

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	7.370	7.880	7.969	7.964	7.891	7.890
Baten	261	-	-	-	-	-
Saldo	7.109	7.880	7.969	7.964	7.891	7.890
Saldo incidentele baten en lasten	274	-	-	-	-	-
Structureel saldo programma	6.835	7.880	7.969	7.964	7.891	7.890

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De gemeenteraad vertegenwoordigt als hoogste orgaan van de gemeente alle inwoners van Den Haag en vormt samen met het college van burgemeester en wethouders het bestuur van de stad. De gemeenteraad stelt de kaders, heeft het budgetrecht en controleert het door het college (uit)gevoerde beleid.

Voor de ondersteuning heeft de gemeenteraad de beschikking over de griffie, die zorgt voor dienstverlening aan de raad en de door de raad ingestelde commissies. Ook is de griffie verantwoordelijk voor de communicatie tussen de burgers van Den Haag en de raad en de ondersteuning in de relatie tussen de raad en de burger.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

De gemeenteraad heeft een aantal vakcommissies. In deze commissies wordt de besluitvorming in de raadsvergadering voorbereid. Ook bestaat de specifieke Rekeningencommissie die belast is met onderzoek naar de gemeentelijke jaarrekening en het door het college uitgevoerde financiële beheer.

Een aantal ontwikkelingen zoals rond de verbetering van de digitale dienstverlening aan raadsleden en burgers en noodzakelijke aanpassingen aan de raadzaal zullen in 2016 mogelijk tot uitgaven leiden. De omvang van de huidige begroting biedt de ruimte om deze ontwikkelingen mogelijk te maken. Deze conclusie is getrokken na herijking van de opzet van de begroting. Met deze herijking is ook aan het advies van de gemeentelijke accountant bij de jaarrekening 2014 invulling gegeven.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x € 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	7.792	7.792	7.789	7.716	7.716
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	7.792	7.792	7.789	7.716	7.716
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	88	177	175	175	174
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	7.880	7.969	7.964	7.891	7.890

(bedragen x € 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	-	-	-	-	-
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-	-	-	-	-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	-	-	-	-	-

2.2 Programma College en Bestuur

Coördinerend portefeuillehouder: Jozias van Aartsen

Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
COLLEGE EN BESTUUR	Operationaliseren van beleid	Lasten 43.916 Baten <u>2.200</u> Saldo 41.716 N
College van BenW	Betalen van salarissen, wachtgeld aan (voormalige) leden van het college van B&W	Lasten 1.640 Baten <u>0</u> Saldo 1.640 N
Bestuursondersteuning en bestuursadvisering College van B&W	Adviseren aan en secretariaal ondersteunen van het bestuur	Lasten 5.927 Baten <u>0</u> Saldo 5.927 N
Concernfunctie POI en Communicatie	Adviseren en ondersteunen van het bestuur op het terrein van POI en Communicatie	Lasten 18.793 Baten <u>0</u> Saldo 11.417 N
Concernfunctie Juridische zaken	Adviseren en ondersteunen van het bestuur op het terrein van Juridische zaken	Lasten 1.081 Baten <u>0</u> Saldo 1.081 N
Concernfunctie Financiën	Adviseren en ondersteunen van het bestuur op financieel terrein	Lasten 11.417 Baten <u>0</u> Saldo 11.417 N
Apparaatskosten college van B&W	Organiseren van representatieve evenementen en het treffen van functionele voorzieningen	Lasten 2.378 Baten <u>0</u> Saldo 2.378 N
Bestuurlijke samenwerking	Bijdragen aan het Stadsgewest Haaglanden en de VNG	Lasten 2.384 Baten <u>2.220</u> Saldo 184 N
Dienstenbibliotheek	Draagt zorg voor het informeren van bestuur en medewerkers van de gemeente Den Haag	Lasten 296 Baten <u>0</u> Saldo 296 N

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	45.104	44.685	43.916	43.507	42.547	42.449
Baten	1.703	2.300	2.200	-	-	-
Saldo	43.401	42.385	41.716	43.507	42.547	42.449
Saldo incidentele baten en lasten	1.260	-1.700	-1.700	500	-	-
Structureel saldo programma	42.141	44.085	43.416	43.007	42.547	42.449

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het college van burgemeester en wethouders vormt samen met de raad het Haagse gemeentebestuur. Daarbij stelt de raad de kaders vast van het door het college (uit) te voeren beleid. Het is de taak van het college om binnen deze kaders het beleid te operationaliseren.

De stad maken we met alle Hagenaars, met alle inwoners en ondernemers. Samen vormen zij de Haagse Kracht. Er liggen grote uitdagingen voor ons: de aantrekkelijkheid van de stad, de kracht van de economie en de werkgelegenheid voor onze inwoners. Daarvoor hebben we alle Hagenaars nodig. Het stadsbestuur wil samen met iedereen deze uitdagingen aangaan.

Het besturen van de stad, het uitvoeren van beleid, komt tot uiting in besluiten die burgers en bedrijven raken. Denk aan reisdocumenten uitgeven, vergunningen verstrekken, belasting heffen, subsidies toekennen en individuele bijdragen betalen. Ondernemers en inwoners hebben de mogelijkheid om, als ze het niet eens zijn met een besluit, bezwaar aan te tekenen. Dit onderdeel, besluiten en bezwaren, is tot prestatie-indicator benoemd. Hieronder zijn de verwachtingen voor 2016 weergegeven.

Prestatie-indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
- Totaal aantal bezwaarschriften 1)	81.400	81.400	81.000	81.000	81.000
- Aantal bezwaarschriften waarbij beroep wordt aangevraagd.	(4,5%) 1.400	(4,5%) 1.400	(4,3%) 1.350	(4,3%) 1.350	(4,3%) 1.300
- % beroepszaken waarbij de gemeente in het gelijk wordt gesteld 2)	85%	85%	88%	89%	90%
% bezwaarschriften binnen de wettelijke termijn afgedaan	90%	90,5%	90,5%	91,0%	91,0%
<i>Bron: Octopus 3)</i>					
<i>1) In procenten ten opzichte van het totaal aantal primaire besluiten.</i>					
<i>2) De indicator gaat alleen over beroep en niet over hoger beroep</i>					
<i>3) Octopus is alleen de bron voor de bezwaarzaken die bij de Bestuursdienst worden afgehandeld</i>					

Toelichting prestatie-indicator

In de tabel hebben we afgeronde bedragen opgenomen. Dit zijn dus grosso modo de aantallen die verwacht kunnen worden. De realisatie na afloop van het jaar kan hiervan afwijken.

Voor 2016 verwachten we 1.9 miljoen primaire besluiten. Hierin zijn de besluiten van burgerzaken niet meegeteld; bij burgerzaken gaat het om ruim 600.000 afgegeven documenten, zoals paspoorten, uittreksels uit en wijzigingen in de Gemeentelijke Basis-administratie (GBA) waartegen weinig bezwaarschriften worden ingediend. Voetnoot 2 geldt voor zowel de tweede als de derde indicator.

De verwachting is dat het overgrote deel van de ruim 1.9 miljoen besluiten wordt genomen rond belastingen (1.3 miljoen aanslagen, bijna 70% van het totaal aantal besluiten), sociale zaken (0.3 miljoen uitkeringen, 15%) en parkeren (0.15 miljoen naheffingsaanslagen, 8%).

Van het totaal aantal bezwaarschriften gaat het naar verwachting in 65% van de gevallen om belastingen en bijna 25% parkeren.

Het percentage herziening was de afgelopen jaren hoog omdat in veel gevallen in het bezwaarschrift nieuwe gegevens op tafel komen. Dit proberen we in 2016 te voorkomen, zodat het aandeel herzieningen minder wordt.

Het percentage beroepen, afgezet tegen de bezwaarschriften, liep de afgelopen jaren geleidelijk terug. Dit betekent dat het herstelvermogen in de bezwaarprocedure en de zeefwerking in bezwaar steeds beter worden. Deze trend willen we doorzetten. Van de beroepszaken ging bijna de helft over uitkeringen (48%), grofweg 1/7 over belastingen en eenzelfde deel over parkeren. In hoger beroepszaken werd veruit het grootste deel eveneens gevormd door uitkeringszaken (73%). De zaken die in beroep en hoger beroep gegrond zijn verklaard, zijn vooral uitkeringszaken (42%). De verwachting is dat hier niet veel in zal veranderen.

In plaats van bezwaarschriften juridisch-technisch te benaderen, wordt in steeds meer zaken direct contact gezocht met betrokkenen, om buiten een procedure om het gerezen probleem op te lossen. In de praktijk versnelt dit de behandeling, bespaart het kosten en verhoogt het de tevredenheid van betrokkenen.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Het college wil investeren in een aantrekkelijke openbare ruimte. Zodat je als inwoner en bezoeker je welkom en prettig voelt. Zodat je als voetganger en fietser ruimte vindt. Het college wil de potentie van de Binckhorst en van Scheveningen nog verder ontwikkelen. Ook de kwaliteiten van de binnenstad kunnen verder versterkt, denk aan de verdere ontwikkeling van het Spuikwartier. Tevens worden de entrees van de stad als de directe omgeving van Den Haag CS en station Hollands Spoor verfraaid.

Hagenaars zijn zelf eigenaar van hun stad en omgeving. Inwoners en ondernemers weten nu eenmaal zelf vaak het best wat er in hun omgeving nodig is. Wij kunnen als stadsbestuur helpen door open te staan voor initiatieven zoals het bouwen van je eigen huis, het starten van je eigen bedrijf, het inrichten van je eigen werk- en leefomgeving of het oprichten van je eigen zorgcoöperatie. Lage lasten en het zo veel mogelijk beperken van regels helpen burgers en bedrijven daarbij.

Dit alles vraagt om een open bestuurscultuur en stelt eisen aan het samenspel tussen inwoners en ondernemers, tussen stad, gemeenteraad en college. Hagenaars willen graag actiever betrokken zijn bij hun leefomgeving; door hier verantwoordelijkheid voor nemen, door eigen initiatieven te nemen of door mee te denken over voorstellen van de gemeente. Wij gaan dus mensen beter in staat stellen invloed uit te oefenen. Zo vroeg mogelijk, zo laagdrempelig mogelijk en zo direct mogelijk. Goed contact levert betere besluiten op. Daarom ook krijgen de stadsdelen meer invloed, budget en verantwoordelijkheid. Bewoners en bedrijven krijgen meer zeggenschap over de prioriteiten in hun eigen wijk. De uitvoering van beleid leggen we waar mogelijk dichtbij de ondernemende mensen die eigenaar zijn van de toekomst van Den Haag.

Metropoolregio Rotterdam Den Haag

De Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) is per 1 januari 2015 van start gegaan. Een succesvolle regio is in het belang van Den Haag. Draagt immers bij aan werk en welvaart voor onze inwoners en opvolgende generaties. Daarom heeft het college flink geïnvesteerd in de vorming van de MRDH.

Het algemeen bestuur en de bestuurscommissies geven verder invulling aan de twee taken rond verkeer & vervoer en het economisch vestigingsklimaat. Metropolitane/stedelijke dynamiek en investeringen zijn nauw met elkaar verbonden. Bezien wordt hoe de investeringsprogramma's van gemeenten en andere partijen op elkaar inwerken en hoe zij elkaar kunnen versterken cq welke investeringen aanvullend gewenst zijn. De kernopgaven om tot een regionale investeringsstrategie te komen zijn de verbetering van de interne en internationale verbindingen, economische vernieuwing, de transitie naar toonaangevende duurzaamheid en het verhogen van de aantrekkingskracht voor talent en investeerders.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x€ 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	43.311	43.162	42.494	42.447	42.447
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	43.311	43.162	42.494	42.447	42.447
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	600	230	230	270	270
Neutrale mutaties in/tussen programma's	774	524	783	370	272
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	44.685	43.916	43.507	42.547	42.449

(bedragen x€ 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	-	-	-	-	-
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	2.300	2.200	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-	-	-	-	-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	2.300	2.200	-	-	-

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Dienstcompensatiereserve BSD	3010	500	0	0	500
		500	0	0	500

2.3 Programma Dienstverlening

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

DIENSTVERLENING		Gemeentelijke diensten en producten op een excellente manier aan de bewoners, bedrijven en bezoekers aanbieden	Lasten 47.196 Baten <u>12.327</u> Saldo 34.868 N
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)	
Asielzoekers en vluchtelingenbeleid	Begeleiding en ondersteuning aan (ex-)asielzoekers in de Nederlandse samenleving	Lasten 609 Baten <u>200</u> Saldo 409 N	
Media/ICT in de stad	Het uitvoeren van wijkmediaprojecten en het versterken van de lokale omroep	Lasten 1.667 Baten <u>0</u> Saldo 1.667 N	
Burgerzaken	Bevolkingsadministratie, verkiezingen huwelijken, 14070 contactcentrum, fraudebestrijding, modernisering GBA, www.denhaag.nl, kernregistratie natuurlijke personen	Lasten 31.736 Baten <u>435</u> Saldo 31.301 N	
Baten secretarieleges	Verstrekken van o.a. paspoorten, rijbewijzen, uittreksels GBA, afschriften burgerlijke stand, naturalisaties en verklaring omtrent gedrag	Lasten 5.216 Baten <u>11.509</u> Saldo -6.293 V	
Volwasseneneducatie (inburgering)	Inburgeraars de kans bieden de Nederlandse taal goed te beheersen om optimaal te participeren in de Nederlandse samenleving	Lasten 976 Baten <u>0</u> Saldo 976 N	
Integratie en Burgerschap	Begeleiding en ondersteuning aan (ex-) asielzoekers in de Nederlandse samenleving	Lasten 5.802 Baten <u>0</u> Saldo 5.802 N	
Inburgering	Inburgeraars de kans bieden de Nederlandse taal goed te beheersen om optimaal te participeren in de Nederlandse samenleving	Lasten 1.190 Baten <u>184</u> Saldo 1.006 N	

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	74.295	72.665	47.196	44.705	44.138	42.869
Baten	14.050	14.096	12.327	12.144	12.144	12.144
Saldo	60.245	58.569	34.868	32.562	31.995	30.726
Saldo incidentele baten en lasten	12.240	7.250	7.771	7.256	4.000	-
Structureel saldo programma	48.005	51.319	27.097	25.306	27.995	30.726

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De gemeente stelt de inwoners en ondernemers van Den Haag centraal, met dienstverlening die op maat is. Op maat gesneden dienstverlening die toegankelijk en snel is, zorgt dat veel Hagenaars gemakkelijk in hun behoeften aan gemeentelijke dienstverlening kunnen voorzien. Dat schept ruimte voor persoonlijk en betekenisvol contact voor Hagenaars die ondersteuning nodig hebben bij hun behoeften aan gemeentelijke dienstverlening omdat ze met een ingewikkeld probleem zitten en er zelf niet uitkomen. Het levert niet alleen de stad en haar inwoners een betere dienstverlening op, maar de gemeentelijke organisatie zal er ook efficiënter door kunnen werken.

Prestatie-indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Percentage klanten die binnen de (vast)gestelde normtijden worden geholpen.	www.denhaag.nl: uptime 99,94%	www.denhaag.nl : uptime van 99%	www.denhaag.nl : uptime van 99%	www.denhaag.nl : uptime van 99%	www.denhaag.nl : uptime van 99%
	14070: gemiddelde wachttijd = 45 seconden	14070: gemiddelde wachttijd = 45 seconden	14070: gemiddelde wachttijd = 45 seconden	14070: gemiddelde wachttijd = 45 seconden	14070: gemiddelde wachttijd = 45 seconden
	Balies KCC: 95% geholpen binnen 10 minuten	Balies KCC: 100% geholpen binnen 10 minuten	Balies KCC: 100% geholpen binnen 10 minuten	Balies KCC: 100% geholpen binnen 10 minuten	Balies KCC: 100% geholpen binnen 10 minuten

Bron: CCO, GBOS, Google Analytics.

Prestatie-indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Aantal inspraak- en/of participatietrajecten - raadplegen - adviseren - coproduceren - meebeslissen.	In het actieplan Participatie dat in november 2015 aan de raad wordt gestuurd zal de indicator inspraak- en of participatietrajecten worden benoemd.				

Effect indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Gemiddelde beoordeling van de bezoekers van DenHaag.nl.	Rapportcijfer 6,3	Rapportcijfer 7	Rapportcijfer 7	Rapportcijfer 7	Rapportcijfer 7
Gemiddelde beoordeling van de bellers naar 14070.	Rapportcijfer 7,4	Rapportcijfer 7	Rapportcijfer 7	Rapportcijfer 7	Rapportcijfer 7
Gemiddelde beoordeling van de bezoekers van de stadsdeelkantoren.	Rapportcijfer 8,3	Rapportcijfer 7	Rapportcijfer 7	Rapportcijfer 7	Rapportcijfer 7
<i>Bron: Klanttevredenheids- onderzoek (Ipsos Synovate)</i>					

Kengetal	Kengetal Peildatum 1/7/2015	Bron
Aantal klantcontacten;		
Via www.denhaag.nl	1.881.302	Google Analytics
Via 14070	262.823	Avaya
Via balies stadsdeelkantoren	150.216	GBOS

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Dienstverlening

Het Klantcontactcentrum is de centrale toegang voor bewoners, expats en ondernemers tot de dienstverlening van de gemeente Den Haag. Het beheert drie kanalen: de website www.denhaag.nl, het telefoonnummer 14070 en de balies in de stadsdeelkantoren. Het klantcontactcentrum maakt de digitale dienstverlening persoonlijk. Dit levert gemak en gewin op voor de gebruikers. We willen de gebruikers stimuleren om het best passende en kostenefficiënte kanaal te kiezen. Vanzelfsprekend worden mensen die moeite hebben met de overgang naar digitaal daarbij geholpen. Klantcontact via 14070 en een goede baliebehandeling blijven mogelijk.

De gemeente wil burgers niet van het kastje naar de muur sturen. De kaders voor de dienstverlening zijn uitgewerkt in het raadsvoorstel "Strategie Haagse Dienstverlening; Goed, Gemakkelijk en Snel" (Ris: 282570). De bedoeling daarvan is niet alleen een betere dienstverlening voor de gebruikers maar ook zal de gemeentelijke organisatie er efficiënter door gaan werken.

Tot 9 maart 2014 werden administratiekosten in rekening gebracht bij een zoekgeraakte of gestolen paspoort/identiteitskaart; de zogenaamde vermissingsleges. De hiermee verbonden (administratieve) werkzaamheden werden vanuit deze inkomsten bekostigd. Door een wijziging in de paspoortwet is het de gemeente Den Haag sinds 9 maart 2014 niet meer toegestaan vermissingsleges te heffen. Deze wijziging is echter nadelig voor de gemeente. De bijbehorende werkzaamheden zijn gelijk gebleven. Om deze derving van inkomsten te compenseren wordt incidenteel € 0,4 mln. beschikbaar gesteld. De structurele effecten worden meegenomen in het uitvoeringsplan van het financieel op orde brengen van dienst Publiekszaken.

Asielzoekers en vluchtelingenbeleid

Maatschappelijke begeleiding statushouders

Het Rijk legt gemeenten jaarlijks op om een bepaald aantal statushouders te huisvesten. Omdat er meer asielzoekers zijn gekomen, is deze taakstelling voor de gemeente Den Haag meer dan verdubbeld, van 465 in 2014 naar ruim 1000 in 2015. In 2016 moeten er waarschijnlijk nog meer statushouders worden gehuisvest. Ook neemt het aantal verzoeken om gezinshereniging toe. De opgave legt niet alleen een grote druk op de beschikbare woningvoorraad maar vraagt ook meer maatschappelijke begeleiding.

Mensen zonder verblijfsdocumenten

Het Rijk blijkt niet in staat om alle afgewezen asielzoekers daadwerkelijk terug te laten keren naar het land waar ze vandaan komen. Daardoor worden de gemeenten regelmatig geconfronteerd met mensen zonder verblijfsdocumenten die in schrijnende situaties verkeren. Om aan hen ondersteuning te kunnen bieden is het Noodfonds Vluchtelingen in het leven geroepen. In de vijf grootste steden en in Ter Apel komen opvangplekken voor uitgeprocedeerde asielzoekers die terug willen keren naar hun land van herkomst. Vooruitlopend hierop heeft de gemeente Den Haag een 'bed- bad- en broodvoorziening' ingericht, waarvoor het Rijk een vergoeding heeft toegezegd.

Opvang voormalige minderjarige asielzoekers

Uit het beschikbare budget voor mensen zonder verblijfsdocumenten worden in Den Haag 18 opvangplaatsen betaald voor ex-minderjarige asielzoekers die nog kans maken op een verblijfsvergunning. Deze opvangplaatsen zijn ondergebracht bij de Kesslerstichting.

Huis aan Huis aan het Werk

De gemeente is in 2012 gestart met het project 'Huis aan Huis aan het Werk'. De aanpak heeft tot doel het doorbreken van de overdracht van armoede van generatie op generatie, door ouders optimaal te laten participeren/re-integreren en daarmee een positief effect te laten hebben op hun kinderen en hun omgeving. In 2013 zijn 150 gezinnen geselecteerd, in 2014 zijn daar 350 gezinnen aan toegevoegd. Eind 2014 ging de derde fase van het project van start en deze loopt tot 2016. Uiteindelijk zal de aanpak 1.100 gezinnen bereiken.

Het budget voor het project was oorspronkelijk bedoeld voor gezinnen in de Schilderswijk. Inmiddels zijn de meeste gezinnen uit de doelgroep benaderd of worden ze op een andere wijze ondersteund. Daarom wordt binnen het bestaande budget de doelgroep uitgebreid naar Laak. De uitbreiding geeft ook gelegenheid om de nieuwe inzichten in de praktijk te testen. Uit de eindevaluatie moet blijken of de doorontwikkelde aanpak ten opzichte van de reguliere aanpak voldoende effectief is om deze in 2016 te continueren.

Integratie

Het integratiebeleid richt zich op een samenleving waarin iedereen trots kan zijn op de stad Den Haag, een klimaat waarin iedereen meedoet. De Haagse cultuur moeten we koesteren en nieuwe culturen moeten we omarmen om te komen tot een eigentijdse Haagse cultuur. Het doel van integratie is te komen tot een samenleving waarin eenieder zich thuis voelt, eigen verantwoordelijkheid neemt en gebruik maakt van eigen kracht. Dat vraagt om een klimaat waarin wederkerigheid de ruimte heeft en iedereen zich houdt aan de beginselen van de Nederlandse rechtsstaat. Den Haag is een open samenleving, een stad zonder muren, zonder scheidslijnen tussen volken, culturen of religies. Doelstellingen zijn gericht op vijf speerpunten: werkgelegenheid en participatie, anti-discriminatie, onderwijs en taal, welbevinden, en het tegengaan van sociale druk.

Media en ICT in de Stad

Media

In 2016 blijft de gemeente zich inzetten voor een optimale samenwerking tussen de lokale en regionale omroep. Daarnaast brengt de lokale omroep – SODH – vanaf juni 2015 een dagelijks journaal met eigen onderwerpen. De gemeente ondersteunt een aantal belangrijke media-evenementen, waaronder de uitreiking van een van de belangrijkste prijzen voor de Nederlandse journalistiek, De Tegel, in samenwerking met nationale of lokale organisaties. Verder wordt gewerkt aan de verdere ontwikkeling van de digitale muurkrant en zal er geïnvesteerd worden in de “mediahub”, een platform waarop alle mediaorganisaties virtueel een vergaande samenwerking aangaan.

ICT in de stad

Het ICT in de stad-programma werkt aan een fundament voor informatisering en digitalisering in de stad als bijdrage aan de Haagse Kracht, veelal samen met partners in de stad. Door dit programma zal de komende jaren verder gewerkt worden op het gebied van glasvezel, wifi, open data en het stimuleren van een levendige ICT-community. Met andere gemeenten wordt samengewerkt in de netwerkorganisatie Digitale Steden Agenda. Bewust wordt de samenwerking gezocht met bedrijven en kennisinstellingen om resultaten te bereiken. Met de Haagse Hogeschool wordt in 2016 samengewerkt aan de opzet van innovatielabs. In deze labs gaan lectoren, studenten, ambtenaren, bewoners en bedrijven samen op locatie nieuwe ICT-oplossingen ontwerpen voor maatschappelijke problemen uit de wijk.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x€ 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	70.443	67.251	64.423	62.845	62.845
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	70.443	67.251	64.423	62.845	62.845
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.221	-20.056	19.718-	18.707-	19.976-
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	72.665	47.196	44.705	44.138	42.869

(bedragen x€ 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	14.171	14.144	14.120	14.120	14.120
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	14.171	14.144	14.120	14.120	14.120
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-400	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	76-	-1.417	1.977-	1.977-	1.977-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	14.096	12.327	12.144	12.144	12.144

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Verkiezingen	3573	665	0	0	665
		665	0	0	665

2.4 Programma Openbare orde en Veiligheid

Coördinerend portefeuillehouder: Jozias van Aartsen

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	59.590	56.880	59.234	58.934	57.678	57.001
Baten	6.668	2.520	920	920	920	920
Saldo	52.923	54.360	58.314	58.014	56.758	56.081
Saldo incidentele baten en lasten	-1.735	-2.300	-	-	-	-
Structureel saldo programma	54.658	56.660	58.314	58.014	56.758	56.081

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Veiligheid is een basisvoorwaarde voor een aantrekkelijke stad. Terugdringen en voorkomen van criminaliteit en overlast blijft de komende jaren dan ook een topprioriteit. Onze ambitie is dat bewoners, ondernemers en bezoekers van de stad zich veilig en welkom voelen. De basis van de aanpak vormt het Integrale veiligheidsplan 2015 -2018, waarin de veiligheidsaanpak verloopt langs drie sporen:

1. Aanpak van high impact crimes (overval, straatroof, woninginbraak, geweld).
2. Gebiedsgerichte aanpak met een probleemgerichte inzet in wijken en buurten.
3. Aanpak van ondermijning, niet alleen strafrechtelijk maar ook vooral bestuurlijk.

Prestatie-indicator	Nulmeting 2014	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Aantal hinderlijke, overlast gevende en criminele jeugdgroepen welke onder regie van de gemeente (en het OM) worden aangepakt.	27	26	25	24	23

Bron: 12e BEKE-inventarisatie Problematische Jeugdgroepen Politie Eenheid Den Haag per eind 2014

Effect indicator	Nulmeting 2014	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
% Hagenaars dat zich wel eens onveilig voelt	45,2%	44,2%	43,2%	42,3%	42,3%
% Hagenaars dat zich vaak onveilig voelt	4,2%	4,4%	4,3%	4,2%	4,1%
% Hagenaars dat de afgelopen 12 maanden slachtoffer is geweest van 1 of meer misdrijven.	24,7%	24,9%	24,3%	23,8%	23,3%
<i>Bron: Landelijke veiligheidsmonitor 2015</i>					

Kengetal	Kengetal Peildatum 1/7/2015	Bron
Aantal geregistreerde misdrijven Wetboek van Strafrecht	39.830	<i>Politie eenheid Den Haag</i>
Aantal geregistreerde High Impact Crimes	7.848	<i>Politie eenheid Den Haag</i>
Aantal geregistreerde overlastmeldingen	27.954	<i>Politie eenheid Den Haag</i>
<i>Bron: Tabbellenboek Politie Eenheid Den Haag 2014</i>		

Toelichting prestatie-indicator

Gehanteerde nulmetingen hebben allemaal plaatsgevonden in 2014. Ten opzichte van de vorige programmabegroting is de prestatie-indicator aantal problematische jeugdgroepen toegevoegd. Daarnaast zijn als kengetallen toegevoegd het aantal misdrijven Wetboek van Strafrecht, daarbinnen het aantal High Impact Crimes en het aantal overlastmeldingen.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Spoor 1: Aanpak van high impact crimes

De komende jaren bestrijden we samen met onze partners met kracht de high impact crimes straatroof, overval, woninginbraak en geweld. Dit doen we met een combinatie van preventie, repressie en nazorg.

Woninginbraak

We zetten in 2016 versterkt in op de aanpak van woninginbraak met de € 0,8 mln. die voor de gehele collegeperiode beschikbaar gesteld is. Dat doen we op basis van actuele en betrouwbare informatie en analyses. We maken hierbij keuzes in doelgroepen, concentratiegebieden, concentratietijden en meervoudige daders. Per gebied wordt maatwerk geleverd. De aanpak bestaat onder andere uit:

- inzetten van buurtinterventieteams (BIT's) en opleiden van groepen bewoners, zodat zij in buurten waar veel inbraken plaatsvinden medebewoners kunnen voorlichten over inbraakpreventie;
- uniforme, professionele uitrusting en training van de BIT's;
- initiëren en regisseren van woninginbraakpreventieprojecten, die in samenwerking met onder meer wijkbureaus van de politie, bewoners en woningcorporaties worden opgezet inclusief Preventieprojecten gericht op speciale doelgroepen, zoals Veilig Kids teams, waarbij incidenteel gebruik wordt gemaakt van de kennis van ex-inbrekers;
- voorlichtingsbijeenkomsten voor bewoners en VVE's waarbij preventie advies wordt gegeven over verbeterde beveiliging van woningen;
- prestatieafspraken met woningcorporaties over preventieve maatregelen aan hun woningen;

- strenge controle op de (verplichte) inkoopregisters van handelaren in tweedehands spullen, ter voorkoming van heling;
- zorgvuldig gedoseerde communicatiestrategieën met interviews in lokale kranten, stoepborden, flyers, witte voetjes-acties, matrixborden en/of nieuwsbrieven.

Overvallen

- voortzetting donkere-dagen-offensief overvallen en straatroof, uitbreiding met woninginbraak;
- bezoeken van overvallen ondernemers en bewoners en hun adviseren over te nemen veiligheidsbevorderende maatregelen;
- bezoeken van ondernemers in de directe omgeving van de overvallen onderneming;
- organiseren van overvaltrainingen voor ondernemers en hun medewerkers;
- organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten voor bewoners in de directe omgeving van overvallen bewoners;
- extra aandacht voor risicogroepen (juweliers, pizzakoeriers, ouderen);
- voorlichtingsbijeenkomsten en trainingen speciaal gericht op senioren in overleg met zorginstellingen en ouderenbonden;
- aandacht voor inbraakpreventie, babbeltrucs, zakkenrollerij, veilig pinnen, woningovervallen en veilig internetten met ook hier speciale aandacht voor ouderen.

Haagse aanpak criminele jeugdgroepen en -netwerken

De harde kern van deze groepen en netwerken is vaak verantwoordelijk voor de High Impact Crimes woninginbraak, straatroof en geweldsdelicten. Alle criminele groepen en netwerken die uit de jaarlijkse Beke-inventarisatie naar voren komen, worden systematisch aangepakt. Voor alle jongeren wordt een plan op maat gemaakt in het Veiligheidshuis met als doel om hen uit de criminaliteit te krijgen. Extra nadruk krijgen de familie en het netwerk waarbinnen de jongere leeft. Daarnaast vormt het afpakken van wederrechtelijk verkregen vermogen onderdeel van de aanpak.

Veel voorkomende vormen van criminaliteit

Naast de aanpak van high impact crimes, waarop de komende periode het accent ligt, moet ook de preventie van veelvoorkomende vormen van criminaliteit voldoende aandacht krijgen. Het gaat hierbij om delicten zoals fietsendiefstal, inbraak van en uit auto's en zakkenrollen. Hiervoor wordt het team van de breed inzetbare "all round preventie-adviseurs" in 2016 op volle sterkte gebracht. Dit team richt zich op het terugdringen van high impact crimes, volumecriminaliteit en advisering van ondernemers in gebieden die het certificaat Keurmerk Veilig Ondernemen hebben en in gebieden waar ondernemers met ondersteuning van de gemeente er aan werken om dat certificaat te krijgen. Daarbij zetten we in op actief participeren en het stimuleren van de eigen kracht van de Hagenaars. Voor fietsendiefstal hebben we een aanpak ontwikkeld, waarbij op basis van een scan passende maatregelen worden genomen op de probleemlocaties, zoals voorlichting aan publiek, inrichting, onderhoud van goede stallingsplekken en inzet van lokfietsen. De aanleg van gratis bewaakte fietsstallingen in de binnenstad, Scheveningen en Kijkduin wordt in 2016 voortgezet.

Huiselijk Geweld

De gemeente, het Veiligheidshuis, het OM en het Steunpunt zetten de ontwikkelde sluitende aanpak van huiselijk geweld via de Veilig Verder Teams, het tijdelijk huisverbod en de strafrechtelijke aanpak voort. Daarbij zoeken we steeds naar een optimale combinatie van het strafrecht, het bestuursrecht en het zorginstrumentarium. In 2016 gaan we het huisverbod doorontwikkelen tot een instrument om preventief in te zetten bij signalen van andere betrokken ketenpartners, zoals Jeugdbescherming West (Voorheen Bureau Jeugdzorg), de Centra voor Jeugd en Gezin en de sociale wijkteams, om te voorkomen dat problemen bij gezinnen escaleren in huiselijk geweld, waaronder ook verbaal en fysiek

geweld gericht tegen ouderen. Voor intieme terreur wordt in overleg met onder andere Veilig Thuis een specifieke aanpak ontwikkeld. Tevens zetten we komende jaren in op de uitwerking van het forensische aanbod bij de aanpak van huiselijk geweld, met onder meer een multi-disciplinair centrum aanpak kindermishandeling voor ingewikkelde seksuele en fysieke mishandelingszaken.

Agressie en geweld tegen medewerkers met een publieke taak

Agressie en geweld tegen medewerkers met een publieke taak zijn onacceptabel. De gemeente Den Haag zet het beleid en het Expertisecentrum Agressie en Geweld, dat medewerkers en leidinggevenden ondersteunt bij de preventie, repressie en curatie van agressie voort. Van strafbare feiten wordt altijd aangifte gedaan en schade wordt altijd verhaald op de daders. Daarnaast zal het Haagse Expertisecentrum Agressie en Geweld voorlichting blijven geven aan andere publieke werkgevers binnen de Haagse gemeentegrenzen zoals enkele grote ziekenhuizen, zorginstellingen, scholen, ambulancedienst en de HTM. Deze voorlichtende rol wordt in 2016 uitgebreid naar regiogemeenten.

Veilig uitgaan

In 2016 wordt uitvoering gegeven aan het in 2015 op te stellen horecabeleid en het achterliggende handhavingsbeleid. De inzet is een veilig uitgaansleven zonder overlast, agressie/geweld en schadelijk alcohol- en drugsgebruik. In samenspraak met de toezichtspartners geeft het veiligheidsoverleg in de stadsdelen richting aan de risicogestuurde inzet van het toezicht. Daarbij wordt de samenwerking met de horecasector geïntensiveerd. Dat doen we in de vorm van convenanten met individuele horecaondernemers en collectieve afspraken met exploitanten op locaties met een concentratie van horecabedrijven, zoals de afgelopen jaren is gebeurd op het Plein, het Zuiderstrand en het Zwarte Pad. Met de exploitanten op het Zwarte Pad continueren we het overleg. Bij ernstige incidenten krijgen rapportages van politie en toezichthouders uiterlijk binnen een week een bestuurlijk vervolg in de vorm van een schriftelijke waarschuwing of een sanctie. Bij de overige incidenten gebeurt dat uiterlijk binnen een maand. De besluitvorming op aanvragen voor vergunningen/ontheffingen vindt plaats binnen de wettelijke termijnen.

Spoor 2 Gebiedsgerichte aanpak

Gebieden met veiligheidsproblemen krijgen extra aandacht. Dat doen we op basis van veiligheids- en leefbaarheidsscans. Waar nodig treden we hard op tegen criminaliteit en overlast.

Veilig ondernemen

We hechten veel waarde aan het KVO-netwerk en de ontwikkelde overlegstructuur. Daarom gaan we veilig ondernemen stevig verankeren in het veiligheidsbeleid. Daarbij blijven we KVO verbinden met andere voor ondernemers relevante elementen van het veiligheidsbeleid, zoals het terugdringen van overvallen en de aanpak van overlast. In 2016 worden ten minste 6 KVO's ge(her)certificeerd. Daarnaast worden nieuwe KVO's opgezet, waaronder in Scheveningen.

Problematische (jeugd)groepen

De combinatie van repressie, preventie en nazorg samen met een integrale benadering gericht op de groep, het individu en de fysieke en sociale omgeving, leidt tot een succesvolle en effectieve aanpak van problematische jeugdgroepen. De prioritering vindt plaats in de Driehoek op basis van actuele ontwikkelingen. Een dadergroep analyse maakt structuren en verbanden van deze jongeren zichtbaar en resulteert in op maat gestoelde interventies op de individuen en op de groep als geheel. Vanuit het Veiligheidshuis worden trajecten ingezet gericht op dagbesteding en individuele ondersteuning.

Drank- en drugsoverlast

Maatwerk behoudt de voorkeur boven generieke maatregelen. Het instrumentarium van de Overlastwet (gebiedsverbod) blijven we onverminderd ingezet ter bestrijding van wijkoverlast en overlast tijdens

evenementen (jaarwisseling, EK Voetbal 2016). Om de bekendheid van dit instrument te vergroten, zetten we actief in op het informeren van onze partners, onder meer door de organisatie van een themadag. Het college streeft ernaar om in 2016 het aantal alcoholverbodsgebieden verder terug te dringen. In 2016 is naar verwachting het Kernteam Drank en Horeca op sterkte, zodat het toezicht op de Drank- en Horecawet nog effectiever kan plaatsvinden. De gemeentelijke handhavers controleren de Haagse horeca, supermarkten, slijterijen en evenementen op de verkoop van alcohol aan minderjarigen. Bovendien heeft ook de politie de bevoegdheid om het verbod voor jongeren op het bezit van alcohol in de openbare ruimte strafrechtelijk te handhaven.

Cameratoezicht

In Den Haag maakt cameratoezicht altijd onderdeel uit van een afgewogen pakket aan maatregelen om overlast en criminaliteit op een locatie te bestrijden. Dit gebeurt zorgvuldig en weloverwogen, vanwege de privacyaspecten en het effect op de veiligheidsbeleving. Een lichtvaardige inzet kan averechts werken op de veiligheidsbeleving. Door de verbeterde techniek en een slimmer cameraplan staan er momenteel 111 vaste camera's (exclusief de 30 camera's rond het stadion van ADO Den Haag) en zijn er 20 camera's beschikbaar voor flexibele inzet. In 2016 wordt het vaste cameratoezicht geëvalueerd. De inzet van flexibele camera's is in duur beperkt. De gemeenteraad wordt periodiek schriftelijk geïnformeerd over de resultaten.

Woonoverlast

Het Meld- en steunpunt woonoverlast als onderdeel van de Haagse Pandbrigade, is de centrale plek, waar meldingen van bewoners, organisaties en toezichthouders over woonoverlast en onrechtmatig gebruik van gebouwen binnenkomen. Deze meldingen worden vaak opgepakt door de Haagse Pandbrigade, maar soms zijn ook andere partijen aan zet. Overlast vanwege (thuis)prostitutie wordt integraal opgespoord door het HEIT. In andere gevallen wordt een beroep gedaan op samenwerkingspartners, wanneer gemeentelijke handhaving niet de gewenste uitkomst biedt. De voornaamste samenwerkingspartners zijn politie, corporaties, zorginstellingen en Bureau Bemiddeling en Mediation. De Haagse aanpak is erop gericht om woonoverlast proactief en oplossingsgericht te bestrijden. Het streven is om de behandeltijd van meldingen van woonoverlast te verkorten. De afhandeling van een woonoverlastklacht varieert sterk. Soms is de klacht met een telefoontje opgelost, soms duurt de afhandeling langer dan een jaar. Uitgangspunt is dat het verkorten van de behandeltijd niet ten koste gaat van de kwaliteit maar om een algemeen streven om behandeltijd te verkorten die voornamelijk wordt gezocht in snellere opvolging van stappen in tijd.

Integrale Handhavingsacties

Met Integrale Handhavingsacties geven we een krachtig signaal dat criminaliteit en overlast niet worden getolereerd. Per jaar vinden er 6 tot 10 grote integrale handhavingsacties plaats, waaraan gemiddeld 80 tot 120 professionals meewerken vanuit verschillende gemeentelijke disciplines, politie, brandweer en andere externe partners. Om de slagkracht bij de acties te vergroten brengen we de capaciteit van de Haagse Pandbrigade (HPB) voor integrale controles op niveau. De burgemeester voert regie op deze inzet. Voor de impuls van de HPB is structureel € 1,0 mln. beschikbaar gesteld vanaf 2016. Daarbij wordt de regierol van het Meld- en Steunpunt Woonoverlast versterkt. Kernwoorden zijn 'gebiedsgebonden aanpak, kwaliteit en doorpakken'. De versterking van de handhaving behelst niet alleen meer inspectiecapaciteit en navenant meer controles, maar ook de investering in uitgebalanceerde handhavingsstrategieën, slimme (digitale) vergelijking van gegevens en hoogwaardige toepassing van het bestaande handhavingsinstrumentarium. Een optimaal gebruik van de Wet BIBOB voor het toetsen van aanvragers of houders van onttrekkings-, splitsings- en huisvestingsvergunningen moet bijdragen aan het weren van malafide huurders en verhuurders. Gebieden die in ieder geval extra aandacht krijgen zijn Transvaal Zuid, Hoefkade, Oude Centrum, Regentesse- en Valkenboskwartier en Van Baerlestraat.

Radicalisering

Radicalisering, polarisatie en jihadisme staan hoog op de lokale veiligheidsagenda sinds Haagse jongeren uitreizen naar Syrië om deel te nemen aan de burgeroorlog als strijder of ondersteuner. Voor de impuls van radicalisering is incidenteel € 0,8 mln. beschikbaar gesteld verdeeld over de periode 2015 tot en met 2018. Extra investeringen worden gedaan in versterking van de persoonsgerichte aanpak via het Veiligheidshuis en het stimuleren en versterken van maatschappelijke initiatieven, gericht op vergroting van de maatschappelijke weerbaarheid van jongeren en gezinnen. Hierbij wordt nauw samengewerkt met de politie, OM en Rijksoverheid. Daarnaast stelt het Rijk structureel circa € 0,9 mln. beschikbaar. Deze versterkingsgelden komen vanaf 2016 beschikbaar.

Spoor 3 Bestuurlijke aanpak van ondermijnende criminaliteit

Ondermijnende criminaliteit ontwricht de samenleving. De vermenging van boven- en onderwereld is onwenselijk. Ondermijnende criminaliteit is veelal onzichtbaar maar kan zich manifesteren in de publieke ruimte door intimidatie, geweld en verwerving van machtsposities. Het RIEC, HEIT en de gemeente zetten zich in om ondermijning tegen te gaan. We streven naar een integrale handhaving en een efficiënt gebruik van bestuursrechtelijke maatregelen in combinatie met strafrechtelijke sancties. De informatiepositie wordt versterkt door alle ogen en oren van de overheid te gebruiken: dit betekent bewustzijn creëren bij zoveel mogelijk spelers in het publieke domein, waaronder boa's, wijkagenten, inspecteurs bouw- en woningtoezicht en burgers.

Haags Economisch Interventie Team (HEIT)

HEIT heeft als kerntaak het voorkomen en terugdringen van malafide bedrijvigheid. In 2016 zal HEIT 600 controles in de vergunde en niet-vergunde prostitutie uitvoeren. Daarnaast zal HEIT aan 300 integrale controles in de horeca en detailhandel deelnemen. Het toezicht in de Doubletstraat en in het Oude Centrum wordt geïntensiveerd.

Mensenhandel en prostitutie

In 2016 geven we uitvoering aan de nieuwe Kadernota Prostitutiebeleid 2015-2018.

Alle vergunde seksinrichtingen worden in 2016 minimaal 6 keer gecontroleerd. Tweejaarlijks vindt een Bibob-toets plaats op alle vergunningen. Bij een vermoeden van slachtofferschap van mensenhandel volgt een negatief werkadvies. De verzwaarde bestuurlijke maatregel voor exploitanten die zich niet aan het advies houden, kan tot meer sluitingen leiden. Ook het verscherpte handhavingsbeleid kan leiden tot meer sluitingen van illegale seksinrichtingen. Daarnaast behouden het toezicht en de handhaving op de niet-vergunde prostitutie - zoals de Chinese wellnessbranche, thuiswerkers, hotelprostitutie en de escort - prioriteit. Voor de aanpak van mensenhandel en prostitutie is vanaf 2015 structureel € 0,3 mln. beschikbaar gesteld. Daarmee is de juridische back office van het HEIT versterkt. Dit is nodig om de intensivering van het toezicht en de handhaving met bestuurlijke sancties een adequate follow-up te kunnen geven, inclusief het voeren van juridische procedures.

Hennepteelt

De geïntensiveerde aanpak van hennepteelt moet leiden tot een optimale inzet van zowel strafrechtelijke als bestuursrechtelijke maatregelen en de ontmanteling van ten minste 400 hennepkwekerijen per jaar. Het integraal afpakken wordt geïntensiveerd. Vanaf 1 maart 2015 maakt de Opiumwet het mogelijk om op te treden tegen de zogenaamde facilitators van illegale hennepteelt. Voorbereidingshandelingen zoals het leveren van lampen en voedingsstoffen, kweekhokken, kweeklocaties en het aansluiten van elektra zijn strafbaar gesteld. De mogelijkheden die de gewijzigde Opiumwet biedt benutten we optimaal. Politie en OM treden strafrechtelijk op tegen growshops die blijven doorgaan met de verkoop van producten specifiek gerelateerd aan illegale hennepteelt. De gemeente treedt waar mogelijk bestuursrechtelijk op tegen growshophouders.

Kerntaken Openbare orde en veiligheid

Coffeeshops

Het Haagse coffeeshopbeleid kenmerkt zich door een strikte handhaving van de AHOJG-criteria, die zijn ontleend aan het strafrechtelijk kader. Daarnaast kent de gemeente Den Haag specifieke lokale gedoogvoorwaarden aan de ligging ten opzichte van scholen en kwaliteitseisen. Deze benadering heeft geleid tot een kleinschalige, transparante en beheersbare coffeeshopbranche. De komende 4 jaar wordt dit succesvolle beleid gecontinueerd met aandacht voor de overconcentratie in het Zeeheldenkwartier en in de Weimarstraat. Het huidige beleid wordt daar gecontinueerd. Dit betekent dat exploitanten de mogelijkheid behouden om hun bedrijf te verplaatsen naar een geschikte locatie buiten de overconcentratiegebieden, waaronder locaties die in de toekomst eventueel vrijvallen door de Bibob-toets. De werkgroep coffeeshopbeleid, die op verzoek van de gemeenteraad in 2015 is ingesteld en waaraan in ieder geval de Haagse coffeeshopbond VHCS, de gemeente en de politie deelnemen, zal in 2016 periodiek bijeen komen. Afhankelijk van de vragen die voorliggen, kunnen ook andere partijen worden uitgenodigd.

Evenementen

De vergunningverlening voor kleine en grote evenementen maken we klantvriendelijker, zonder concessies te doen aan het uitgangspunt dat evenementen ordelijk en veilig moeten verlopen. Het toezicht richt zich op evenementen met een verhoogd risico op overlast en ordeproblemen. In 2016 vormen de werkzaamheden ter realisering van de parkeergarage Toernooiveld een aandachtspunt. Omdat het Toernooiveld grotendeels bouwterrein zal zijn, kunnen jaarlijks terugkerende evenementen zoals de Koningskermis, de Nederlandse Veteranendag en Prinsjesdag niet op de gebruikelijke wijze en locatie plaatsvinden. Om ervoor te zorgen dat evenementen zo veel als mogelijk ongestoord door kunnen gaan, is een periodiek afstemmingsoverleg met de projectontwikkelaar in het leven geroepen. Naar aanleiding van een onderzoek uit 2015 naar de vergunningverlening rond evenementen wordt verkend of een beginseluitspraak over haalbaarheid van nieuwe evenementen/initiatieven tot de mogelijkheden behoort. Daarbij zou naast de verschillende beleidsdoelstellingen van het college in een vroeg stadium tevens de lokatiegeschiktheid worden meegenomen.

Jaarwisseling

Door het verantwoordelijkheidsbesef van bewoners te vergroten, een goed gecoördineerde en maximale inzet van de hulpdiensten en het terugdringen van de verkoop en het gebruik van illegaal vuurwerk moet de schade en overlast door (illegaal) vuurwerk verder worden beperkt. In de communicatie voorafgaand aan de jaarwisseling wordt hierop ingespeeld. Ook bij de inzet van de handhaving en politie wordt extra aandacht besteed aan illegaal vuurwerk. De vuurwerkshow op de Hofvijver wordt gefaciliteerd en gestimuleerd.

Dierenwelzijn

De brandweer voert controles uit op de grotere Haagse dierenbedrijven. Ook de komende jaren zal rondom de jaarwisseling aandacht bestaan voor het welzijn van de dieren op de stadsboerderijen in verband met vuurwerk.

Voetbal

De vaste camera's op de aanlooproutes naar het Kyocerastadion worden vervangen. Het aantal uren politie-inzet rondom voetbalwedstrijden van ADO Den Haag zal stabiel blijven rond 11.000. De aanpak Hooligans in Beeld en Buitenspel wordt voortgezet in het nieuwe voetbalseizoen.

Brandveiligheid

Brandweerbzaken

In het beleidsplan 2016 – 2020 van de Brandweer zal nader vorm worden gegeven aan de bezuinigingsdoelstellingen die zijn opgelegd in het visiedocument 'Op koers' voor de periode 2010-2015 van de Brandweer Haaglanden.

Gemeenschappelijke Meldkamers in de Yp

De op te richten gemeenschappelijke meldkamer van de Veiligheidsregio's Haaglanden en Hollands Midden in De Yp moet leiden tot een intensivering van de onderlinge samenwerking tussen de meldkamers van Brandweer, Politie en Ambulancezorg.

GHOR (geneeskundige hulpverlening)

De invoering van de Wet langdurige zorg brengt met zich mee dat ouderen of zieken langer thuis blijven wonen met ondersteuning. Dit betekent dat er een toename ontstaat van verminderd zelfredzamen in de wijk. Consequenties hiervan voor hulpdiensten zijn komende periode aandachtspunt. Per 1 januari 2016 wordt de nieuwe werkwijze voor grootschalige geneeskundige bijstand ingevoerd die een andere verantwoordelijkheidsverdeling voor Ambulancedienst en het Nederlands Rode Kruis met zich zal meebrengen.

Strandveiligheid

Elk jaar worden maatregelen genomen om de zwemveiligheid langs de stranden van Den Haag te bevorderen. De gemeenteraad wordt hierover jaarlijks schriftelijk geïnformeerd. Het gaat vooral om preventie en om voorlichting over de gevaren van het zwemmen in de zee. Dit gebeurt in overleg met de brandweer, de Haagse Vrijwillige Reddingsbrigade (HVRB) en de politie.

De verantwoordelijkheid voor de zwemveiligheid op en rond de Zandmotor ligt bij de provincie Zuid-Holland, Rijkswaterstaat en de Omgevingsdienst Midden-Holland. Zij werken daarbij nauw samen met de reddingsbrigades van het Westland en van Den Haag en met de veiligheidsregio.

Veiligheidsregio Haaglanden en Crisisbeheersing

Politie, brandweer, geneeskundige hulpverlening en gemeenten in de Veiligheidsregio Haaglanden (VRH) werken samen op het gebied van crisisbeheersing. Daarbij worden ook andere partners betrokken, zoals het Openbaar Ministerie, het ministerie van Defensie en waterschappen. Voor de intergemeentelijke samenwerking op het gebied van crisisbeheersing levert Den Haag de Coördinerend Gemeentelijk Functionaris (CGF). Deze functionaris coördineert de maatregelen van de regiogemeenten bij de rampenbestrijding. Het gemeenschappelijke Bureau Gemeentelijke Crisisbeheersing ondersteunt de CGF hierbij. Den Haag faciliteert dit bureau namens de regiogemeenten.

Regionaal Samenwerkingsverband Integrale Veiligheid

Het RSIV richt zich op de gezamenlijk prioriteiten uit het Regionaal Beleidsplan (RBP 2015-2018). Dit zijn Geweld, Woninginbraken, Jeugdoverlast/criminaliteit, Ondernijning en Maatschappelijke onrust. Het RSIV doet dit door het themagewijs produceren van praktische handvatten, formats en tools. Deze kunnen vervolgens worden benut bij de aanpak op lokaal (of districtelijk) niveau. Bedoeling is dat deze producten een duidelijke 'plus' zetten op hetgeen reeds landelijk of lokaal is/wordt ontwikkeld en ten dienste staan van de versterking van de lokale veiligheid. Het gaat dus nadrukkelijk niet om het produceren van (meer) papier.

Het RSIV is compact ingericht. Het kernteam bestaat circa 7 fte. Door de gemeente en de politie en is structurele capaciteit toegezegd (2 fte politie en 3 fte gemeente bestaande formatie). De overige fte's worden geleverd de andere (grotere) gemeenten in de regio.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x € 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	57.128	58.047	57.950	56.958	56.958
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	57.128	58.047	57.950	56.958	56.958
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	700-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	452	1.187	984	720	43
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	56.880	59.234	58.934	57.678	57.001

(bedragen x € 1000,-)

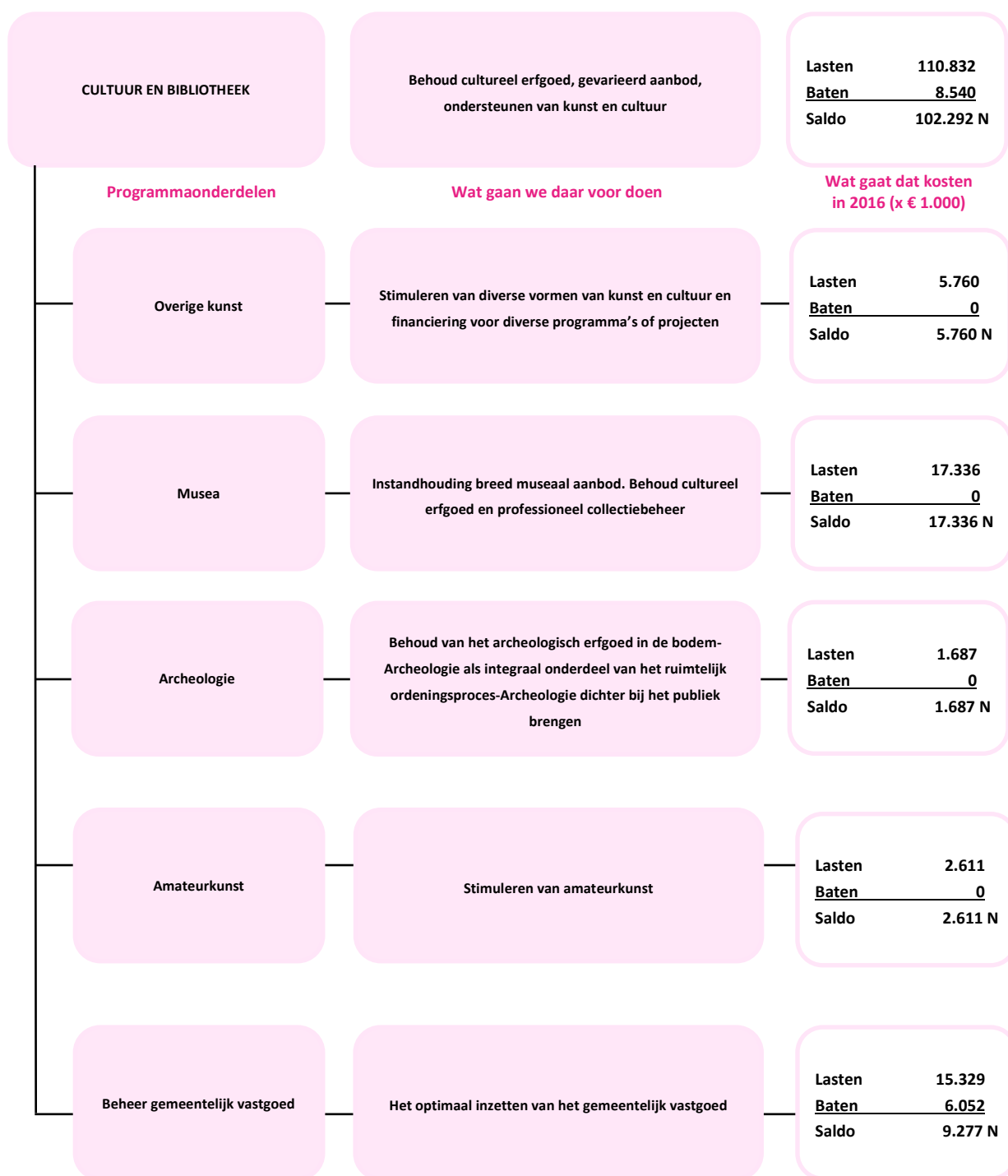
Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	920	920	920	920	920
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	920	920	920	920	920
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	1.600	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-	-	-	-	-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	2.520	920	920	920	920

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
-	-	0	0	0	0
		0	0	0	0

2.5 Programma Cultuur en Bibliotheek

Coördinerend portefeuillehouder: Joris Wijsmuller

CULTUUR EN BIBLIOTHEEK		Behoud cultureel erfgoed, gevarieerd aanbod, ondersteunen van kunst en cultuur	Lasten 110.832 Baten <u>8.540</u> Saldo 102.292 N
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (v € 1 000)	
Gemeente archief	Het in goede, geordende en toegankelijke staat beheren van archieven en collecties	Lasten 6.449 Baten <u>0</u> Saldo 6.449 N	
Openbare bibliotheek	Beschikbaar stellen van informatie-dragers en digitale bronnen, adviseren, informatie verstrekken en educatie	Lasten 26.669 Baten <u>2.488</u> Saldo 24.181 N	
Kunstzinnige vorming	Stimuleren educatief aanbod door culturele instellingen. Verschaffen van inzicht in een breed cultureel aanbod bij kinderen en jongeren	Lasten 3.027 Baten <u>0</u> Saldo 3.027 N	
Beeldende kunst	Stimuleren van een gevarieerd en hoogwaardig aanbod van beeldende kunst	Lasten 3.233 Baten <u>0</u> Saldo 3.233 N	
Accommodaties voor kunstbeoefening	Huisvesting en exploitatie van accommodaties op het gebied van de professionele podiumkunsten	Lasten 13.131 Baten <u>0</u> Saldo 13.131 N	
Toneel en dans	Stimuleren van productie en programmering van het professionele dans- en toneelaanbod	Lasten 8.947 Baten <u>0</u> Saldo 8.947 N	
Film, video en letterkunde	Stimuleren van de belangstelling voor de filmkunst, letterkundige activiteiten en de audiovisuele media	Lasten 1.756 Baten <u>0</u> Saldo 1.756 N	
Muziek, zang en opera	Stimuleren van productie en programmering van het professionele muziekaanbod	Lasten 4.888 Baten <u>0</u> Saldo 4.888 N	

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	116.136	111.675	110.832	110.632	109.111	105.749
Baten	9.735	8.540	8.540	8.540	8.540	8.540
Saldo	106.401	103.135	102.292	102.092	100.571	97.209
Saldo incidentele baten en lasten	8.277	1.300	2.188	300	800	-
Structureel saldo programma	98.124	101.835	100.104	101.792	99.771	97.209

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Prestatie-indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Rapportcijfer cultuuraanbod in Den Haag	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7
<i>Bron: Het Stadspanel over Den Haag 2014</i>					

Effect indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
bezoekers conform opgaaf instellingen, gesplitst naar soort cultuurinstelling: Kunstzinnige vorming	5.240	7.977	n nb*	n nb*	n nb*
Hieronder vallen: Haags Kinderatelier, Rabarber, Festival de Betovering, Boekids en Huis van Gedichten					
bezoekers conform opgaaf instellingen, gesplitst naar soort cultuurinstelling: Beeldende kunst	306.928	312.950	n nb*	n nb*	n nb*
Hieronder vallen: Heden, GEMAK/Vrije Academie, STROOM Den Haag, Grafische Werkplaats, West, Liefhertje en de Grote Witte Reus, Project Space 1646, NEST, Den Haag onder de Hemel					
bezoekers conform opgaaf instellingen, gesplitst naar soort cultuurinstelling: Podia en Accommodaties	523.593	539.595	n nb*	n nb*	n nb*
Hieronder vallen: Laaktheater, Korzo, Theaters Diligentia en PePijn, Koninklijke Schouwburg, Theater aan het Spui, Paard, Dans en muziekcentrum, PopHotSpot, Muzee Scheveningen, Theater Dakota, Theater de Vaillant en De Nieuwe Regentes					
bezoekers conform opgaaf instellingen, gesplitst naar soort cultuurinstelling: Muziek, zang en opera	105.334	98.630	n nb*	n nb*	n nb*
Hieronder vallen: Johan Wagenaar Stichting, Haags Orgel Kontakt, LOOS, Residentie Orkest, Internationeel Kamermuziekfestival Den Haag, Musica Antica da Camera, Opera 2 Day, Slagwerk Den Haag, Festival Classique, New European Ensemble					
bezoekers conform opgaaf instellingen, gesplitst naar soort cultuurinstelling: Toneel en dans	92.264	94.722	n nb*	n nb*	n nb*
Hieronder vallen: Nationale Toneel, Nationale Toneel Jong, Holland Dance Festival, Toneelgroep de Appel, Nederlands Dans Theater, De Dutch Don't Dance Division, Lonke van Leth producties en Firma MES					
bezoekers conform opgaaf instellingen, gesplitst naar soort cultuurinstelling: Film, video en letterkunde	178.428	184.890	n nb*	n nb*	n nb*
Hieronder vallen: Jan Campert-Stichting, Crossing Border, Writers Unlimited, Filmhuis Den Haag, Movies that Matter en Indian Film Festival					
bezoekers conform opgaaf instellingen, gesplitst naar soort cultuurinstelling: Amateurkunst	85.923	88.700	n nb*	n nb*	n nb*
Hieronder vallen: Haags Pop Centrum, Bazart, Stichting AIGHT en Prinses Christina Concours					

Effect indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
bezoekers conform opgaaf instellingen, gesplitst naar soort cultuurinstelling: Overige kunst	11.000	15.000	n nb*	n nb*	n nb*
Hieronder valt: Todays Art					
bezoekers conform opgaaf instellingen, gesplitst naar soort cultuurinstelling: Musea**	903.292	779.225	n nb*	n nb*	n nb*
Hieronder vallen: Haags Historisch Museum, Museon, Loosduins Museum, Gemeentemuseum, Nederlands Muziek Instituut, Muzee Scheveningen en Escher in het Paleis en Museum Bredius					
<i>* Met ingang van het meerjarenbeleidsplan 2017-2020 worden nieuweprognose opgesteld</i>					
<i>** Musea ramen behoudend en 2013 was door speciale omstandigheden zeer succesvol voor Escher (Islam-expositie) en GM (Chanelexpositie en aanwezigheid van deel van Mauritsuiscollectie)</i>					
<i>Bron: Opgaaf instellingen en bezoekcijfers betreffende alleen bezoekers in Den Haag</i>					

Effect indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
% deelname aan cultuur uitgesplitst per stadsdeel. Stadsdeel Loosduinen	67,0%	67,0%	67,0%	67,0%	67,0%
% deelname aan cultuur uitgesplitst per stadsdeel. Stadsdeel Escamp	64,0%	64,0%	64,0%	64,0%	64,0%
% deelname aan cultuur uitgesplitst per stadsdeel. Stadsdeel Segbroek	85,0%	85,0%	85,0%	85,0%	85,0%
% deelname aan cultuur uitgesplitst per stadsdeel. Stadsdeel Scheveningen	87,0%	87,0%	87,0%	87,0%	87,0%
% deelname aan cultuur uitgesplitst per stadsdeel. Stadsdeel Centrum	83,0%	83,0%	83,0%	83,0%	83,0%
% deelname aan cultuur uitgesplitst per stadsdeel. Stadsdeel Laak	59,0%	59,0%	59,0%	59,0%	59,0%
% deelname aan cultuur uitgesplitst per stadsdeel. Stadsdeel Haagse Hout	88,0%	88,0%	88,0%	88,0%	88,0%
% deelname aan cultuur uitgesplitst per stadsdeel. Stadsdeel Leidschenveen-Ypenburg	67,0%	67,0%	67,0%	67,0%	67,0%
<i>Bron: Het Stadspanel over Den Haag 2014</i>					

Effect indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Aantal bezoekers van de bibliotheek uitgesplitst naar digitale en fysieke bezoekers.	1.269.000 bezoeken aan de website	1.326.750 bezoeken aan de website	1.384.500 bezoeken aan de website	1.442.500 bezoeken aan de website	1.500.000 bezoeken aan de website
	2.578.000 bezoeken aan de bibliotheken	2.700.000 bezoeken aan de bibliotheken	2.700.000 bezoeken aan de bibliotheken	2.700.000 bezoeken aan de bibliotheken	2.700.000 bezoeken aan de bibliotheken
<i>Bron: Jaarverslag 2014 van Bibliotheek Den Haag (http://www.jaarverslagbibliotheekdenhaag.nl/)</i>					

Kengetal	Kengetal Peildatum 1/7/2015	Bron
Aantal deelnemende leerlingen PO aan cultuur educatie	122.511	Opgaaf instellingen jaarrekening 2014
Aantal deelnemende leerlingen VO aan cultuur educatie	93.660	Opgaaf instellingen jaarrekening 2014
<i>Bron: opgaaf instellingen jaarrekening 2014</i>		

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Kunst en cultuur bieden vermaak, inspiratie en reflectie, ontroering en ontplooiing, troost en nieuwe inzichten. Ze verbinden mensen en versterken zo de samenleving. Ook bepalen musea, theaters, gezelschappen en festivals mede het gezicht van een stad en hiervan profiteert de stedelijke economie. Om deze en veel meer redenen is cultuurbeleid van belang en investeert de gemeente de komende jaren verder in cultuur.

In 2016 voert de gemeente het cultuurbeleid uit volgens het Meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur 2013-2016 'Haagse Nieuwe'. In 2016 vindt daarnaast de voorbereiding plaats voor de volgende beleidsperiode. Een onafhankelijke commissie brengt in het voorjaar 2016 een advies uit aan het college over het hele cultuurbeleid. Het college stelt vervolgens voor 1 juli 2016 het volgende meerjarenbeleidsplan op. Bij de begroting 2017 kan de raad het Meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur 2017-2020 bespreken en het bijbehorende financiële kader vaststellen. Hierna neemt het college een definitief besluit over subsidies aan individuele instellingen per 1 januari 2017.

In opmaat naar het nieuwe Meerjarenbeleidsplan is in het Coalitieakkoord voor 2015-2016 extra geld uitgetrokken voor cultureel ondernemerschap en wijkcultuur.

De gemeente richt zich in 2016 op:

- het ondersteunen van een breed en hoogwaardig cultuuraanbod dat aantrekkelijk is voor de verschillende (internationale) publieksgroepen in de stad;
- een cultuureducatieaanbod dat mede voorziet in een kennismaking met culturele instellingen en aansluit bij de vraag van de scholen ('Cultuur-educatie op zijn Haags');

- een divers aanbod, een breed bereik en verbindingen met andere (sociale) domeinen via de inzet op wijkcultuur en cultuurankers;
- een creatief en innovatief makersklimaat, mede ondersteund door een impuls in het kader van de actualisering in 2015 van het broedplaatsenbeleid;
- cultureel ondernemerschap;
- een gevarieerd museaal aanbod en een professioneel collectiebeheer.

Kunstzinnige vorming/Cultuureducatie

Cultuureducatie is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen op het gebied van taal, rekenen en burgerschapsvorming. De gemeente wil een goed aanbod van cultuuronderwijs, dat aansluit bij het curriculum van scholen, een logische opbouw heeft en voorziet in een kennismaking met culturele instellingen als theaters en musea. In het kader van het landelijke programma Cultuureducatie met Kwaliteit is in Den Haag daarom het project “Cultuureducatie op z’n Haags” opgezet. Hiervoor is een convenant met de scholen opgesteld voor de schooljaren 2013-2018 dat beoogt de kwaliteit van cultuureducatie te verhogen en de aandacht voor cultuureducatie te borgen. Dit wordt bereikt doordat culturele instellingen werken aan doorgaande leerlijnen voor cultuureducatie die aansluiten bij de vraag van scholen en door de verbinding van cultuureducatie aan andere doelstellingen en kerndoelen binnen het onderwijsprogramma. Ook worden (vaste) samenwerkingsverbanden tussen scholen en culturele instellingen aangegaan. In 2016 geven de Haagse scholen en de cultuurinstellingen verder uitwerking aan deze afspraken.

De gemeente ondersteunt CultuurSchakel, de organisatie met een spilfunctie op het gebied van cultuureducatie. Daarnaast subsidieert de gemeente cultuurinstellingen met een specifiek educatieve rol: Koorenhuis, Jeugdtheaterschool Rabarber, Festival De Betovering, Boekids, Haags Kinderatelier en Huis van Gedichten.

Beeldende kunst

Den Haag heeft een gevarieerd en bloeiend beeldende kunstklimaat. De rijkdom aan kunstenaars-initiatieven en de bloei van het beeldende kunst- en makersklimaat zijn voor veel (inter)nationale talenten reden om zich in Den Haag te vestigen. De gemeente blijft aandacht besteden aan (tijdelijke) huisvesting van kunstenaars en investeert in het creatief en innovatief klimaat door een actief broedplaatsenbeleid.

Subsidie wordt verleend aan: Galerie West, GEMAK, Heden, Liefhertje en de Grote Witte Reus, Nest, Project Space 1646, Stroom Den Haag, en aan Den Haag onder de Hemel voor de beeldtentoonstelling op het Lange Voorhout. Pulchri ontvangt subsidie voor onderhoud van het monumentale pand.

Accommodaties voor kunstbeoefening

Den Haag beschikt over goede faciliteiten voor gezelschappen en professionele makers in de podiumkunsten. De gemeente subsidieert de volgende accommodaties: Dans- en Muziekcentrum, Koninklijke Schouwburg, Diligentia en PePijn, Theater aan het Spui, Korzo, het Paard van Troje en de PopHotSpot.

Ieder stadsdeel heeft een eigen cultuuranker. Deze richten zich met hun activiteiten in de eerste plaats op bewoners in het eigen stadsdeel, met het oogmerk de cultuurparticipatie te vergroten. Ook leggen de cultuurankers verbindingen tussen hun stadsdeel en de cultuurinstellingen in het centrum en zijn ze logische plekken voor activiteiten op het gebied van cultuureducatie en verbindingen tussen cultuur en het sociale domein. De volgende cultuurankers worden gesubsidieerd: theater en filmhuis Dakota, theater De Vaillant, Laaktheater, Muzee, De Nieuwe Regentes, het Diamant-theater en de bibliotheken

in Loosduinen en Leidschenveen-Ypenburg. De gemeente voorziet in betaalbare ruimte voor lessen en cursussen in de vrije tijd en voor scholen via Prins27.

Vanaf seizoen 2015-2016 zijn de Dr. Anton Philipszaal en het Lucent Dans Theater niet meer beschikbaar in verband met de realisatie van het Spuikwartier met gezamenlijke huisvesting voor het Nederlands Dans Theater, het Residentie Orkest, het Dans- en Muziekcentrum en het Koninklijk Conservatorium. Tot medio 2019 worden zo veel mogelijk concerten en voorstellingen verplaatst naar het Zuiderstrandtheater bij het zuidelijke havenhoofd.

Muziek, zang en opera

Het muziek aanbod in Den Haag omvat een hoogwaardig en breed scala van symfonische muziek, kamermuziek, opera en muziektheater, oude en eigentijdse muziek. Hiervoor ontvangen de volgende instellingen subsidie: het Residentie Orkest, de Johan Wagenaar Stichting, Musica Antica da Camera, New European Ensemble, Festival Classique, Internationaal Kamermuziekfestival Den Haag, Opera2Day, Haags Orgel Kontakt, LOOS en Slagwerk Den Haag.

Toneel en dans

Den Haag is traditioneel sterk in moderne dans en heeft ook als toneelstad een lange traditie die de gemeente conform het coalitieakkoord wil bestendigen. Op dans- en toneelgebied worden naast een aantal reeds genoemde accommodaties ook gezelschappen en een festival gesubsidieerd: het Nederlands Dans Theater, het Holland Dance Festival, De Dutch Don't Dance Division, Lonneke van Leth producties, toneelgroep De Appel, Firma MES en Het Nationale Toneel en NTjong. Voor de dans is voorts het productiehuis van Korzo van belang.

Film, video en letterkunde

Den Haag heeft een breed literair aanbod. De gemeente ondersteunt daarin de literaire festivals Crossing Border (met de literaire avonden BorderKitchen), Writers Unlimited en de Jan Campert Stichting die de literaire prijzen van Den Haag toekent en uitreikt.

De discipline film is goed zichtbaar in Den Haag; naast het aanbod van de bioscopen is het gevarieerde filmaanbod van het Filmhuis Den Haag, het festival Movies that Matter en het Indian Film Festival.

Amateurkunst

CultuurSchakel adviseert amateurkunstbeoefenaars bij het vinden van geschikte oefenruimtes en podia, kwaliteitsverbetering, organisatieopbouw en promotie van activiteiten. Het Haags Popcentrum biedt soortgelijke ondersteuning voor popmuzikanten. Daarnaast verstrekt CultuurSchakel subsidies voor het in stand houden van verenigingen, het mogelijk maken van uitvoeringen en speciale projecten. Het Prinses Christina Concours zet zich in voor de begeleiding van talent en de promotie van klassieke muziek en jazz onder jongeren. Bazart programmeert niche-stromingen in de popmuziek op verschillende podia en de Stichting AIGHT richt zich op de grootstedelijke jongerencultuur voornamelijk door activiteiten rond hiphop, graffiti, breakdance, DJ en rap.

Musea en collectiebeheer

De gemeente stimuleert een gevarieerd museaal aanbod, zowel op lokaal als op landelijk en internationaal niveau, en een professioneel collectiebeheer. De gemeente hecht aan de positie van het Gemeentemuseum (met GEM en Fotomuseum) als internationaal toonaangevend museum. Subsidie wordt voorts verleend aan museum Bredius, Escher in het Paleis, het Haags Historisch Museum, het Museon, Muzee Scheveningen en het Museum Loosduinen. Ook het beheer en de ontsluiting van de muziekcollecties van het Nederlands Muziek Instituut binnen het Haags Gemeentearchief vallen binnen deze begrotingspost.

Overige kunst

In het kader van het Meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur 2013-2016 ontvangt het festival Today'sArt subsidie. Daarnaast wordt subsidie verleend aan de Grafische Werkplaats en de Geschiedkundige Vereniging Die Haghe, aan Den Haag Marketing en het jaarlijks UIT Festival/48 uur Cultuur, aan The English Theatre (STET) en aan de Stichting Vier het Leven, die culturele bezoeken voor ouderen organiseert. Ook wordt cultureel ondernemerschap en wijkcultuur gestimuleerd en worden incidentele subsidies verstrekt in het kader van de subsidieregeling Culturele Projecten.

Wijkcultuur

Enkele amateurkunstenaars en andere partijen uit de stad hebben de handen ineengeslagen voor het opnieuw in gebruik nemen van het Parktheater. De huur van het theater wordt op dit moment al gedekt uit de cultuurbegroting. Daarnaast wordt € 0,045 mln. uit de incidentele middelen van het coalitieakkoord gereserveerd voor 2016 voor de beheerlasten bij heropening van het theater. Voor de versterking van de cultuurankers is in 2016 incidenteel € 0,205 mln beschikbaar.

Cultureel ondernemerschap

Het stimuleren van cultureel ondernemerschap omvat de Culturele Business Case (CBC) en het Fonds Cultureel Ondernemerschap. Uit de incidentele middelen van het Coalitieakkoord voor 2015-2016 wordt hieraan een impuls gegeven. Voor 2016 is voor de CBC een bedrag van € 0,05 mln. gereserveerd, dat kan worden ingezet na een positieve evaluatie eind 2015. Voor het Fonds is in 2016 € 0,2 mln. beschikbaar.

Makersklimaat en broedplaatsenbeleid

In 2015 is de Update notitie broedplaatsen 'Ruimte voor kwaliteit' verschenen. De broedplaatsen hebben onder meer tot doel om het aantal goedkope werkruimtes voor samenwerkende kunstenaars(groepen) en creatieve ondernemers op peil te houden. Hiervoor is vanuit het Programma Wonen en Duurzaamheid incidenteel € 0,2 mln. beschikbaar gesteld.

Incidentele projectsubsidies

De gemeente Den Haag stelt projectsubsidies beschikbaar voor het stimuleren van professionele kunstzinnige activiteiten die incidenteel plaatsvinden.

Haags Gemeente Archief

Het Haags Gemeentearchief (HGA) werkt aan de uitvoering van het beleidsplan 2014-2017. Om de beschikbaarheid en betrouwbaarheid van de Haagse informatie voor burger en bestuur te kunnen garanderen is het belangrijk om al bij het ontstaan van informatie de juiste maatregelen te nemen. Een belangrijk instrument hierbij is de inzet van het gemeentelijke Document Managementsysteem (DMS).

Per 1 januari 2016 zal het Nederlands Muziek Instituut (NMI) zijn ingevlochten in het HGA. Het HGA stelt negen Haagse thema's centraal in het acquireren, ontsluiten en presenteren van Haagse archieven en collecties. In 2016 zal het aantal historische informatie- en ontmoetingspunten (HIP's) in de bibliotheekfilialen worden uitgebreid, zodat elke Hagenaar ook dicht bij huis de geschiedenis van en informatie over de stad kan ontdekken en daar zelf ook aan kan bijdragen. De HIP's komen steeds tot stand in nauwe samenwerking met Monumentenzorg, Archeologie, de Bibliotheek en het Haags Historisch Museum.

De dienstverlening aan het publiek zal in 2016 nog vaker vraag gestuurd plaatsvinden, door een systeem van digitalisering op verzoek. In 2016 zal het HGA blijven investeren in educatieve activiteiten. De basisschoolleerlingen bezoeken het HGA via deelname aan het Cultuurmenu. De groepen 7 en 8 zullen bediend worden met een lesbrieff bij het in 2015 verschenen kinderboek over de slag om Ypenburg.

Lesbrieven zullen ook worden ontwikkeld voor de in 2015 te openen HIP's Schilderswijk, Escamp en Centrum. Naast deze activiteiten zullen middelbare scholieren en studenten bijzondere aandacht krijgen.

Openbare Bibliotheek

De wettelijke taken van de openbare bibliotheek zijn: het ter beschikking stellen van kennis en informatie, het bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie, het bevorderen van lezen en het laten kennismaken met literatuur, het organiseren van ontmoeting en debat, en het laten kennis maken met kunst en cultuur.

De bibliotheek was en is op al deze terreinen actief, maar legt een zwaar accent op taal- en leesbevorderingsactiviteiten, zowel voor volwassenen als voor kinderen. Voor kinderen gebeurt dit zowel door activiteiten in de bibliotheken als door lesaanbod op scholen gericht op vergroting van plezier in lezen. In samenwerking met stedelijke en landelijke partners zullen deze activiteiten uitgebreid en versterkt worden.

Een tweede zwaartepunt is de stimulering van mediawijsheid. De ambitie van het Rijk om overheidsdiensten en -producten in 2017 primair digitaal te verstrekken vraagt extra inspanning in het begeleiden van burgers die daar nog niet goed mee overweg kunnen. Het aantal servicepunten in wijkbibliotheken waar burgers worden geholpen met het raadplegen van overheidsinformatie en het doen van digitale transacties, zal in het komend jaar worden vergroot. Ook het meerjarenbeleidsplan 2016-2019 zal deze twee terreinen als zwaartepunten blijven aanmerken voor de komende vier jaar.

De bibliotheken zullen hechter samenwerken met gemeentelijke en niet-gemeentelijke partners. Die samenwerking zal erop gericht zijn het bereik van andere maatschappelijke functies te vergroten via de bibliotheek. De grote bezoekersaantallen van de bibliotheken, € 1,2 mln. voor de Centrale Bibliotheek en 1,4 mln. voor de wijkbibliotheken, maken van de bibliotheek buitengewoon geschikte locaties voor partners om het publiek te vinden.

Met de erfgoedinstellingen zullen in de loop van een aantal jaren in alle bibliotheken historische informatiepunten worden opgericht. In de Centrale Bibliotheek zal een extra groot historische informatiepunt gevestigd worden. Daarnaast komt daar een publieksbalie van Duurzaam Den Haag.

Met Writers Unlimited is het initiatief genomen tot oprichting van een centrum voor literatuur, wetenschap en debat in de Centrale Bibliotheek. Dit zal in 2016 en volgende jaren tot wasdom gebracht moeten worden. De nieuwe wijkbibliotheek Schilderswijk krijgt binnen de openbare bibliotheek een bijzondere status voor het samenwerken met partners en met vrijwilligers.

Archeologie

De gemeente wil de archeologie van Den Haag verantwoord beheren en waar mogelijk behouden. Het archeologisch onderzoek maakt wettelijk deel uit van het ruimtelijk ordeningsproces. Het behoud van het archeologisch erfgoed voor toekomstige generaties is daarbij het hoofddoel. Daarvoor worden bestemmingsplannen voorzien van een archeologieparagraaf. De gemeente verwacht in 2016 ca. 18 onderzoeken te doen die mogelijk zullen leiden tot vier opgravingen. Den Haag beheert de vondsten in het gemeentelijke archeologiedepot. De activiteiten worden onder andere gebruikt voor lessen voor basisscholen, exposities op verschillende plekken in de stad, publicaties en open dag(en) op opgravingen en in de Tempel. Het aantal archeologie-publieksactiviteiten wordt verder uitgebreid om de stad nog aantrekkelijker te maken voor de bewoners en bezoekers van de stad. Ook wordt gekeken of er mogelijkheden zijn om archeologie in nieuwbouw een plek te geven. Dit is afhankelijk van de mogelijkheden die het bouwproject biedt. Voorbeelden zijn: het inpassen van een daar opgegraven 16e eeuwse riolering in het Rabbijn Maarsenplein en het inpassen van de archeologische vondsten in de Rotterdamsebaan in de nieuwbouw van de tunnel.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x € 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	107.150	105.895	106.705	105.483	105.483
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	107.150	105.895	106.705	105.483	105.483
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	888	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	4.525	4.050	3.927	3.628	265
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	111.675	110.832	110.632	109.111	105.749

(bedragen x € 1000,-)

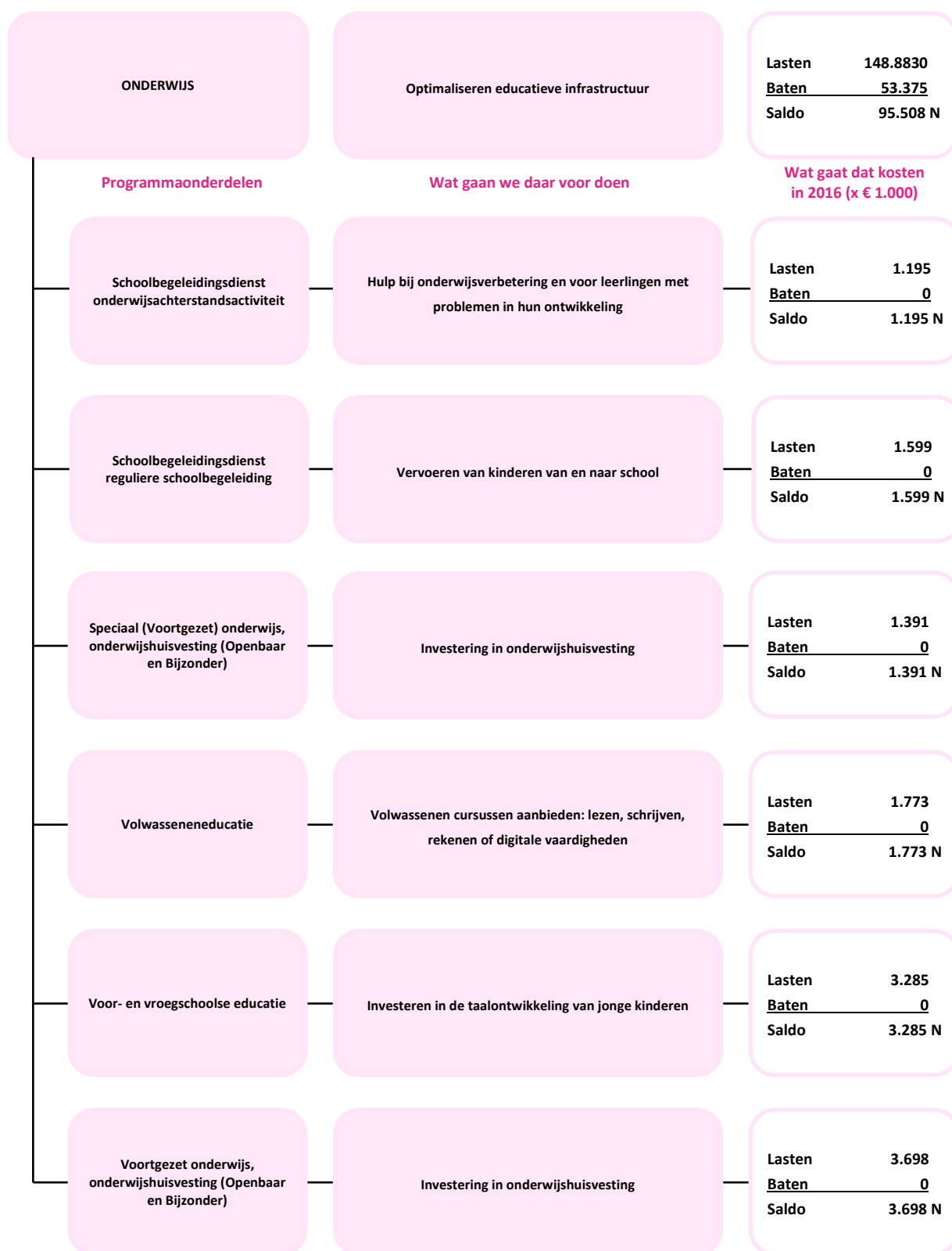
Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	8.129	8.129	8.129	8.129	8.129
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	8.129	8.129	8.129	8.129	8.129
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	411	411	411	411	411
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	8.540	8.540	8.540	8.540	8.540

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Dienstcompensatiereserve DPZ	3010	851	0	0	851
		851	0	0	851

2.6 Programma Onderwijs

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven

Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
ONDERWIJS	Optimaliseren educatieve infrastructuur	Lasten 148.883 <u>Baten 53.375</u> Saldo 95.508 N
Beheer gemeentelijk vastgoed	het optimaal inzetten van het gemeentelijk vastgoed	Lasten 32.399 <u>Baten 4.462</u> Saldo 27.937 N
Act/ projecten stedelijk onderwijsbeleid	Specifieke onderwijsprojecten en het uitvoeren van thema's uit de Haagse Educatieve Agenda	Lasten 32,623 <u>Baten 6.815</u> Saldo 25.808 N
Basisonderwijs, onderwijshuisvesting (Openbaar en Bijzonder)	Investering in onderwijshuisvesting	Lasten 12.115 <u>Baten 0</u> Saldo 12.115 N
Gymnastiek- en schoollokalen	Verhuur van gymlokalen na schooltijd	Lasten 50 <u>Baten 54</u> Saldo 4 V
Kinderopvang OCW	Toezien op en handhaving van de kwaliteit van de kinderopvang	Lasten 2.143 <u>Baten 689</u> Saldo 1.454 N
Leerlingenvervoer	Specifieke onderwijsprojecten en het uitvoeren van thema's uit de Haagse Educatieve Agenda	Lasten 6.377 <u>Baten 0</u> Saldo 6.377 N
Onderwijsachterstandsbeleid	Uitvoeren van thema's uit de Haagse Educatieve Agenda 2010-2014	Lasten 50.190 <u>Baten 41.355</u> Saldo 8.835 N
Openbaar basisonderwijs subs POO	Uitvoering van de verzelfstandiging van de Stichting De Haagse Scholen	Lasten 45 <u>Baten 0</u> Saldo 45 N

	Realisatie 2014	2015	2016	Begroting		
				2017	2018	2019
Lasten	155.038	165.971	148.883	105.226	100.472	93.709
Baten	53.372	67.558	53.375	11.213	9.165	6.315
Saldo	101.666	98.413	95.508	94.013	91.307	87.394
Saldo incidentele baten en lasten	6.809	8.931	2.400	2.500	1.650	-
Structureel saldo programma	94.857	89.482	93.108	91.513	89.657	87.394

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Prestatie-indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Percentage herplaatste nieuwe VSV-ers t.o.v. het totaal aantal nieuwe VSV-ers (Voortijdig schoolverlaten)	52%	52%	54%	57%	60%
<i>Bron: DUO en EP-Nuffic</i>					
Aantal PO scholen met VVTO-aanbod en aantal PO en VO scholen met TTO-aanbod (vroeg vreemde taal onderwijs, Tweektalig onderwijs)	BAO VVTO: 22 scholen VO-TTO: 4 scholen	BAO VVTO: 22 scholen VO-TTO: 4 scholen	BAO VVTO: 28 scholen VO-TTO: 5 scholen	BAO VVTO: 34 scholen VO-TTO: 5 scholen	BAO VVTO: 40 scholen VO-TTO: 6 scholen
<i>Bron: DUO en EP-Nuffic</i>					

Effect indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
% doelgroepkinderen VVE dat deelneemt aan VVE.	74%	74%	76%	78%	80%
<i>Bron: VVE-Up en DUO</i>					
% Haagse leerlingen dat 6 uur extra onderwijstijd per week (LKP = leerkansenprofiel) krijgt.	10%	10%	10%	10%	10%
<i>Bron: HEA-monitor en DUO</i>					

Kengetal	Kengetal Peildatum 1/7/2015	Bron
Kwaliteitsniveau PO en VO scholen naar aantal zeer zwak, zwak en basis.	PO scholen zwak: 2 Afdelingen VO scholen zwak: 2 Afdelingen VO scholen zeer zwak: 1	<i>Website Onderwijsinspectie</i>
% basisschoolleerlingen met een leerlinggewicht.	0,18	<i>DUO</i>

Toelichting prestatie-indicatoren:

Gemeentelijke casemanagers VSV (voortijdige schoolverlaters) helpen jongeren die zonder startkwalificatie uitvallen in het onderwijs, terug te leiden naar school of door te leiden naar werk of een andere zinvolle dagbesteding. Het succes hiervan is af te lezen aan het aantal herplaatsingen naar school of werk.

De gemeente stimuleert dat leerlingen zich op school extra kunnen bekwamen in het Engels. In het basisonderwijs (BAO) kan dit vorm krijgen door vroeg vreemdetalenonderwijs (VVTO) en tweektalig onderwijs (TTO). Ook het voortgezet onderwijs (VO) kent tweektalig onderwijs. De prestatie-indicator betreft de aantallen scholen met VVTO en TTO.

Toelichting effectindicatoren:

Voor- en vroegschoolse educatie (VVE) richt zich op jonge kinderen met een taalachterstand. Het percentage kinderen dat deelneemt aan VVE en tot de doelgroep van VVE behoort, geeft het effect van het toeleidingsbeleid aan. Op 25 basisscholen met een grote populatie leerlingen met een leerachterstand, is zes uur extra onderwijstijd per week ingevoerd. Dit zijn scholen met een Leerkansenprofiel (LKP). De ambitie is dat de extra onderwijstijd in alle leerjaren wordt ingevoerd. De middelen die het Rijk beschikbaar stelt via de specifieke onderwijsachterstanden, is niet toereikend om uitbreiding te financieren. Daardoor neemt het percentage niet toe.

Toelichtingen kengetallen:

De landelijke Inspectie van het Onderwijs houdt toezicht op scholen. Scholen waar het onderwijsproces of de onderwijskwaliteit tekort schieten, krijgen het predicaat “zwak” en zijn verplicht verbeteringen door te voeren. Scholen waar beide tekort schieten, krijgen het predicaat “zeer zwak”. In het primair onderwijs prognosticeert het Rijk hoeveel leerlingen een leerachterstand hebben. Aan deze leerlingen kent het Rijk een “leerlinggewicht” toe, de basis voor de bekostiging van scholen.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Het Haagse onderwijsbeleid tot en met 2018

De basis voor het Haagse onderwijsbeleid is de Haagse Educatieve Agenda (HEA) 2014-2018. De HEA heeft als titel ‘Kwaliteit als kompas, werken aan uitstekend onderwijs’. Het is de gezamenlijke beleidsagenda van de gemeente, schoolbesturen, welzijns- en kinderopvangorganisaties en andere organisaties in de stad en de regio. Bij het begrip ‘kwaliteit’ staan de school en de leraar centraal. Want een goed functionerende, veilige en gezonde school en een bekwame, enthousiaste leraar maken het verschil. ‘Kwaliteit’ staat daarnaast voor de brede ontwikkeling van jonge en volwassen Hagenaars en voor het werken aan leeropbrengsten en baankansen.

In de HEA zijn tien ambities benoemd. Per ambitie is afgesproken hoe de HEA-partners samenwerken. Per onderwijssoort is vervolgens uitgewerkt welke maatregelen van 2014 tot 2018 genomen worden. Daarnaast zijn afspraken gemaakt over monitoring en onderzoek, ruimte voor innoveren en experimenteren, financiële kaders en stroomlijning van subsidieprocessen, en gebiedsgericht werken (van wijk tot regio). De tien ambities zijn:

1. Er is meer ruimte voor professionele ontwikkeling van leraren en schoolleiders.
2. In 2018 zijn alle basisscholen en minstens twintig scholen voor voortgezet onderwijs brede buurtscholen, gebaseerd op drie stromingen van brede buurtscholen.
3. Het onderwijs gaat door met zijn offensief voor betere taal- en rekenvaardigheid.
4. De schooluitval houdt zijn dalende trend vast.
5. Door betere verbindingen tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt nemen baankansen toe en wordt de economische basis van de Haagse regio steviger.
6. Voor iedere leerling tot 18 jaar die zorg of ondersteuning nodig heeft, is een plek beschikbaar op een school die deze zorg of ondersteuning optimaal kan bieden.
7. In de Internationale Stad van Vrede en Recht groeien het universitaire onderwijs en het tweetalige onderwijs gestaag door.
8. Ouders worden in de positie gebracht als partners in de schoolloopbaan van hun kinderen.
9. Schoolgebouwen bieden een stimulerende en veilige omgeving en maken multifunctioneel gebruik mogelijk.
10. De administratieve lasten van het lokale onderwijsbeleid nemen af.

De HEA vernieuwt of intensificeert beleid als veranderende inzichten en maatschappelijke en economische trends daarom vragen. Voortgezet beleid betreft onder meer de brede buurtschool, de aanpak van voortijdig schoolverlaten, de inzet op cultuureducatie en de doorontwikkeling van Den Haag als universiteitsstad. Nieuw beleid betreft de inzet op de professionele ontwikkeling van leraren en schoolleiders. Er komt meer aandacht voor (de preventie van) radicalisering, meer aandacht voor het techniekonderwijs en het verder bijeenbrengen van onderwijs, kinderopvang en peuterspeelzaalwerk voor kinderen tot 12 jaar. De invoering van passend onderwijs, de decentralisaties in het sociale domein, de veranderingen in het beroepsonderwijs en de regionale inbedding van de volwasseneneducatie zijn landelijke ontwikkelingen die op lokaal en regionaal niveau hun plek hebben gekregen. Daarnaast vervult het onderwijs in toenemende mate de rol van pijler voor de wijkenaanpak en voor het stedelijke en regionale beleid voor economie en werk. Onderwijs is één van de drie partners in de zogeheten triple helix van de kenniseconomie (ondernemers, onderwijs, overheid).

Financiële middelen

Een aanzienlijk deel van de middelen voor onderwijsbeleid is afkomstig uit de specifieke rijksuitkering onderwijsachterstanden, inclusief middelen voor het uitvoeren van de 'Bestuursafspraken Effectief benutten van voor-en vroegschoolse educatie (vve) en extra leertijd voor jonge kinderen'. Hiervoor krijgt de gemeente sinds 2011 jaarlijks ongeveer € 40 mln. De huidige regeling loopt op 31 december 2015 af maar is een jaar verlengd tot 31 december 2016. Het Rijk heeft een nieuwe regeling in voorbereiding. De verwachting is dat de gemeente Den Haag vanaf 2017 minder middelen zal ontvangen vanwege een landelijke herverdeling van de middelen, ten nadele van de grote steden. Een herverdeling van de middelen correspondeert niet met de feitelijke omvang van de problematiek, die in de grote steden aanzienlijk groter is dan elders. Indien er toch sprake is van een substantiële vermindering zullen de doelstellingen moeten worden bijgesteld. Bovenstaande doelstellingen zijn gebaseerd op gelijkblijvend rijksbudget. We zullen daarom komend jaar, ook in G4-verband, inzetten op het behoud van deze rijksmiddelen.

In het coalitieakkoord 'Vertrouwen op de Haagse Kracht', investeert de gemeente extra in het onderwijs. Er zijn structurele extra middelen voor de voortzetting van de intensivering uit de voorgaande coalitieperiode (jaarlijks € 5,5 mln.), de te vernieuwen conciërgeregeling vanwege de beëindiging van de rijksregeling (jaarlijks € 0,4 mln.), extra inzet op taalbeleid door de aanpak van laaggeletterdheid bij werknemers, taalonderwijs voor ouders van nieuwkomers en verruiming van het bereik van voor- en vroegschoolse educatie (jaarlijks € 1,0 mln, in 2018 oplopend tot € 1,5 mln.) en een stimulans voor kansrijke sectoren in de maakeconomie via technisch Mbo (jaarlijks € 0,4 mln.). Daarnaast zijn incidentele middelen beschikbaar gesteld voor kansen en knelpunten stages (in totaal € 0,5 mln.), hoger onderwijs (in totaal € 0,8 mln.), leraren, kwaliteit onderwijs en aandacht zwakke scholen (in totaal € 1,5 mln.) en aanpak voortijdig schoolverlaten (in totaal € 2,0 mln.).

Onderwijshuisvesting

De gemeente is verantwoordelijk voor de huisvesting van het primair, speciaal en voortgezet onderwijs. Het onderhoud en aanpassing zijn door een wetwijziging de verantwoordelijkheid geworden van de schoolbesturen; zij krijgen ook het geld daarvoor. De gemeente is alleen nog maar verantwoordelijk voor uitbreiding en nieuwbouw. De investeringen in nieuwbouw blijven op peil. De belangrijkste projecten voor nieuwbouw, grote uitbreiding en aanpassing monumentale panden in 2016 zijn de scholen:

- het Volle Leven aan de Rijslag 17;
- de Ds. D.A. van den Boschschool aan de Erasmusweg 68;
- de Waalse Louise de Coligny aan de Ametisthorst 421;
- de International School of The Hague aan de Wijndaelerduin 1 (uitbreiding);
- de Haagse Beek, nu gehuisvest aan het Paddepad 6 te bouwen aan de Bentelostraat;
- de Hofstad MAVO aan de Albardastraat;
- het Segbroek College aan de Klaverstraat (revitalisatie fase 1).

Op grond van de nieuwe verordening onderwijshuisvesting Den Haag 2015 worden voor de nieuwbouw bedragen beschikbaar gesteld, waarmee ze kunnen voldoen aan strengere eisen op gebied van energiezuinigheid en binnenklimaat van het bouwbesluit vanaf 2015. Voor één voorschoolpeuterspeelzaal wordt nieuwe huisvesting gerealiseerd.

Verhuur gymnastieklokalen

Om optimaal gebruik te kunnen maken van gymnastieklokalen bemiddelt de gemeente ook in 2016 in de verhuur hiervan. De opbrengst van de verhuur van de gymnastieklokalen aan (sport)verenigingen is voor 88% voor de schoolbesturen en 12% is voor de administratiekosten van de gemeente.

Schoolzwemmen

In Den Haag moet ieder kind de kans krijgen om te leren zwemmen. Daarom krijgen alle scholen een zwempakket aangeboden dat is toegesneden op de mogelijkheden van de kinderen. In 2016 bieden zo'n 120 scholen en 10 regionale expertisecentra hun leerlingen zwemles aan.

Leerlingenvervoer

Sommige leerlingen kunnen niet op eigen gelegenheid van huis naar school gaan, bijvoorbeeld omdat zij een beperking hebben of omdat de dichtstbijzijnde toegankelijke school ver weg is. Voor deze leerlingen is het leerlingenvervoer. Afhankelijk van de situatie kunnen leerlingen in aanmerking komen voor bekostiging van openbaar vervoer, als ouders/verzorgers de leerling met de eigen auto naar school brengen voor bekostiging van het eigen vervoer of voor een fietsvergoeding. Als het gezien de beperking van de leerling niet anders kan, komt de leerling in aanmerking voor vervoer in een speciale bus of taxi. Bij een deel van de ritten bekostigt de gemeente een begeleider. Onderzocht wordt wanneer een begeleider noodzakelijk is. Jaarlijks kent de gemeente circa 1.100 aanvragen toe.

Toezicht op kwaliteit kinderopvang

De wetgever heeft minimale kwaliteitseisen voor de kinderopvang vastgesteld. De gemeente is wettelijk verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van de kwaliteit van de kinderopvang. De GGD dient hiertoe jaarlijks alle kindercentra, gastouderbureaus en peuterspeelzalen te controleren. Tevens dient elk jaar een deel van de gastouders gecontroleerd te worden. Het gaat om circa 600 jaarlijkse reguliere inspecties kinderopvang in Den Haag. Als de GGD overtredingen van wettelijke eisen constateert, moet de gemeente bestuursrechtelijk handhaven. De gemeente heeft de A-status. Dit betekent dat de gemeente zowel toezicht als handhaving op orde heeft. De gemeente heft kostendekkende leges voor het in behandeling nemen van een aanvraag voor opname van een kindercentrum, gastouderbureau, gastouder en peuterspeelzaal in het landelijk register kinderopvang en peuterspeelzaalwerk. Alleen geregistreeerde kinderopvang komt in aanmerking voor kinderopvangtoeslag en het landelijk register kinderopvang en peuterspeelzaalwerk is de basis voor de controle door de GGD.

Beleid brede buurtschool

In de HEA zijn drie stromingen benoemd voor de doorontwikkeling van de brede buurtschool: school en opvang, school en brede vorming en school en buurt. We ondersteunen de ontwikkeling van brede buurtscholen door het beleidskader en subsidies te baseren op deze drie stromen. Een belangrijke pijler van het brede buurtschoolbeleid blijft de extra leertijd om kinderen en jongeren zich op school breed te ontwikkelen en te werken aan taalontwikkeling. De intensiefste vorm van leertijduitbreiding in het primair onderwijs is het Leerkansenprofiel (6 uur extra onderwijs per week). In 2016 zal het beoogde aantal van 25 LKP-scholen zijn gerealiseerd. Ook worden in de stroom 'school en brede vorming' andere vormen van extra leertijd mogelijk gemaakt, zoals vakantie- en weekendscholen. Deze voorzieningen kennen we zowel in het primair als het voortgezet onderwijs. Cultuureducatie en sport zijn belangrijke elementen in Haagse brede buurtscholen. Een aantal brede buurtscholen in het VO werkt samen met wijkorganisaties en organiseert ook activiteiten voor buurtbewoners. Twee extra VO-scholen hebben interesse getoond om in 2016 brede buurtschool te worden. Zij werken aan een plan.

We blijven ontwikkelingen voor integrale voorzieningen voor jonge kinderen (brede buurtschool 0 tot 12) stimuleren binnen de stroom 'school en opvang'. Dit doen we door de 'voorlopers' in deze ontwikkeling tijdelijk te ondersteunen en stedelijk kennis te delen. In deze integrale voorzieningen kunnen 0 tot 12-jarige kinderen de hele dag terecht om te leren, te spelen en te ontspannen.

Beleid voor- en vroegschoolse educatie (vve)

Het kwaliteitsniveau van de vve, dat bereikt is met inzet van de extra rijksmiddelen, zal in 2016 worden vastgehouden. Het bevorderen van de kennis van de Nederlandse taal is een belangrijk instrument om onderwijsachterstanden te voorkomen en te bestrijden. Het gesubsidieerde peuterspeelzaalwerk wordt deels ingezet in het kader van onderwijsachterstandenbeleid.

Beleid professionele ontwikkeling op school

Goed onderwijs begint met een professionele docent voor de klas, professionele directeuren en beleidsmakers en goede ondersteuning van iedereen die bij de school betrokken is. Met behulp van de extra coalitieakkoordmiddelen wordt daarom voor 2016 en verdere jaren de actieagenda "Ruimte voor professionele ontwikkeling" opgesteld. Die actieagenda zal een keur aan onderwerpen bevatten, met als doel om de professionele ontwikkeling van het onderwijs in Den Haag te versterken. Onderdeel daarvan zijn in ieder geval:

- Stedelijke netwerken/gemeenschappen waarin Haagse leraren van elkaar kunnen leren (naar voorbeeld van het landelijke project LeerKRACHT);
- Impuls voor goede en excellente scholen;
- Samenwerking met het Rijk (landelijke Lerarenagenda).

Conciërgeregeling

Een conciërge levert een belangrijke bijdrage aan de sociale veiligheid op school. Hij kan de ogen en oren van een schooldirecteur zijn. In aanvulling op een rijksregeling maken ruim 40 Haagse basisscholen gebruik van de subsidiemogelijkheid voor een conciërge. De landelijke regeling loopt tot augustus 2015. Voor 2016 zal een nieuwe gemeentelijke subsidieregeling worden opgesteld, met een overbrugging voor de laatste vijf maanden van 2015.

Beleid afstemming onderwijs en arbeidsmarkt

Onder de noemer 'Geslaagd in het vak 2.0' werken in de regio Haaglanden 44 partners (inclusief alle 9 gemeenten in Haaglanden) aan een goede aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt. Er wordt ingezet op acht speerpunten:

1. leren en werken in de techniek aantrekkelijker maken;
2. leren en werken in de zorg aantrekkelijker maken;
3. personeelstekorten in het onderwijs aanpakken;
4. kansrijke clusters vrede & recht en veiligheid versterken via onderwijs;
5. ondernemerschap stimuleren via onderwijs;
6. jongeren helpen met een goede loopbaanstart;
7. greenport horti campus: leren en werken in de Greenport;
8. leren en werken in de ICT aantrekkelijker maken.

Met de coalitieakkoordmiddelen wordt geld beschikbaar gesteld voor projecten gericht op de maakeconomie, techniek en mbo. Meestal gaat het om technische bedrijvigheid en de aansluiting van mbo- en hbo-opleidingen daarop. Door het keuzedeel van het curriculum in te vullen in nauwe relatie tot de regionale arbeidsmarkt en daarbij aansluiting te zoeken met kansrijke niches in de maakeconomie, ontstaat een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

Ook zijn coalitieakkoordmiddelen beschikbaar gesteld voor het inspelen op kansen en knelpunten bij stages (speerpunt 6). De stage- en leerbanenmarkt is zeer dynamisch en dat maakt dat de knelpunten en kansen wisselen door de tijd. Voorts worden middelen ingezet voor bouwgerelateerde opleidingen van woningcorporaties (zoals in Mariahoeve pimp your house en pimp your portiek), en voor mogelijke uitbreiding van het aantal lerende wijkcentra in o.a. Escamp en Schilderswijk.

Uit de middelen voor het Aanvalsplan Jeugdwerkloosheid komt specifiek budget voor leerbanen. Het streven is om 200 leerbanen extra te creëren met gemeentelijke steun.

Beleid hoger onderwijs en kenniseconomie

De in het coalitieakkoord beschikbaar gestelde incidentele middelen voor hoger onderwijs worden op basis van de Agenda Kenniseconomie ingezet. In deze agenda staan vijf economische clusters centraal: Vrede en Recht, The Hague Security Delta, Finance and Legal, IT/TECH, en Energie. Elk cluster moet de komende drie jaar een schaa sprong in haar ontwikkeling maken, waardoor de economie en werkgelegenheid zullen groeien. Dit vraagt samenwerking van bedrijfsleven, kennisinstellingen en de lokale overheid. Voor het hoger onderwijs komt het accent te liggen op nieuwe bachelor- en masteropleidingen en op valorisatie (dat is het omzetten van kennis naar commercieel haalbare producten). Denk hierbij aan het opzetten van specifieke opleidingen in aansluiting op de genoemde clusters en aan het opzetten van voorzieningen om startend ondernemerschap te bevorderen. Daarnaast moeten internationalisering en ondernemerschap verder verankerd worden in het onderwijs. Tot slot dient het onderwijs bij te dragen aan het werven en opleiden van getalenteerde mensen die werken in de genoemde economische clusters. Met de coalitieakkoordmiddelen kan deze ontwikkeling aangejaagd worden.

Aanpak voortijdig schoolverlaten (vsv)

Jongeren zonder startkwalificatie zijn twee keer zo veel werkloos als jongeren met een startkwalificatie (diploma vanaf mbo niveau 2, havo of vwo). Daarom is het van belang dat zo veel mogelijk jongeren de arbeidsmarkt betreden met diploma. De afgelopen jaren is de schooluitval bijna gehalveerd. Streven is om de schooluitval en het ongeoorloofd verzuim nog verder terug te dringen. Het onderwijs en de gemeenten in de regio hebben daarover afspraken en ontvangen daarvoor een rijksbijdrage. Die wordt vooral ingezet om uitval in specifieke opleidingen, zoals mbo1, mbo2, mbo3/4 en klas 4 Havo, te voorkomen. In het najaar van 2015 vindt in overleg met het onderwijs een brede evaluatie plaats op het ingezette instrumentarium. Onderzocht wordt wat werkt en wat niet. Vervolgens zullen het beleid en de uitvoering aangepast worden om nog meer effect te behalen.

Uit het coalitieakkoord zijn middelen beschikbaar gesteld om de bestaande activiteiten voort te zetten, nu andere geldbronnen zijn vervallen. Het gaat om trajecten voor kwetsbare jongeren (vsv'ers en thuiszitters) die vanwege hun gedrag (nog) niet schoolbaar zijn, maar wel leerbaar zijn (dus geen vso- of pro-niveau) en die daardoor niet direct naar school kunnen. Zij worden via dagbestedingstrajecten met onderwijs-op-locatie naar een diploma en/of vervolgopleiding geleid.

Volwasseneneducatie

In 2015 is de Wet educatie en beroepsonderwijs gewijzigd. De verplichte winkelnering bij het ROC is beëindigd met inachtneming van een afbouwperiode van 3 jaar tot 2018. De rijksmiddelen blijven geoormerkt voor educatie. Ter bevordering van regionale samenwerking en om administratieve lasten voor gemeenten terug te dringen verdeelt het Rijk het educatiebudget over regio's. De gemeente Den Haag coördineert als centrumgemeente de educatie voor Haaglanden, dit zijn Delft, Den Haag, Midden-Delfland, Rijswijk en Westland. Voor de jaren 2015-2017 geven we uitvoering aan het samenwerkingsconvenant. In 2016 behoudt de gemeente de inkoop bij het ROC Mondriaan op ten minste 80% ter naleving van eerder gemaakte afspraken tussen ROC Mondriaan en de gemeente.

Het aanbod voor volwassenen in Den Haag is gericht op Nederlandse taal en rekenen met behulp van alledaagse ICT. Om Hagenaars met een taal- en rekenachterstand de kans te blijven geven een taal- en rekentraject te volgen, blijft het gemeentelijk budget voor volwassenenonderwijs in 2016 in stand. De coalitieakkoordmiddelen van 1 miljoen euro gaan voor een groot deel naar bestrijding van taal- en rekenachterstanden bij laaggeletterde volwassenen, om zo hun kans op behoud van werk te vergroten. We gaan door met taal voor EU-arbeidsmigranten. We zetten in op meer taal voor jonge ouders zodat zij, door te leren voorlezen aan hun zeer jonge kind, zelf ook aan de slag gaan met taal bij ROC Mondriaan of op de school via de oudereducatie.

Verder krijgen leerlingen van 18 jaar en ouder op de Entreeopleiding en mbo2 extra taal- en rekenles waarmee we de kans op het alsnog behalen van een startkwalificatie vergroten. En we gaan extra programma's ontwikkelen voor online leren via Oefenen.nl van de Stichting Expertisecentrum ETV.nl. Meer taalvrijwilligers krijgen bovendien extra trainingen zodat we meer cursisten kunnen bereiken.

Schoolbegeleidingsdienst

De Stichting Haags Centrum voor Onderwijsadvies (HCO) ontvangt jaarlijks van de gemeente een subsidie om scholen, onderwijsondersteunende instellingen en welzijnsinstellingen te ondersteunen om onderwijsachterstanden van leerlingen te verminderen of op te heffen en om reguliere schoolbegeleiding te bieden. Het HCO wordt geacht de komende jaren zelf meer inkomsten uit de markt te halen. De subsidie wordt daarop aangepast.

Minder administratieve lasten

Een andere ambitie binnen de HEA is het verlagen van de administratieve lasten. Dit willen wij bewerkstelligen door (eerst als pilot binnen het PO) bij de subsidieaanvragen voor 2016 met 'integrale plannen' te gaan werken.

Programmbudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x€ 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	153.632	103.337	97.386	92.505	92.505
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	153.632	103.337	97.386	92.505	92.505
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	12.339	45.546	7.840	7.967	1.204
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	165.971	148.883	105.226	100.472	93.709

(bedragen x€ 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	56.314	9.555	5.753	4.425	4.425
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	56.314	9.555	5.753	4.425	4.425
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	11.244	43.820	5.460	4.740	1.890
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	67.558	53.375	11.213	9.165	6.315

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Reserve Duurzame Huisvesting Onderwijs	6271	5.807	1.000	2.950	3.857
Reserve Exploitatie rendabele panden	3106	1.500	0	0	1.500
Reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen	6276	7.976	0	3.500	4.476
		15.283	1.000	6.450	9.833

2.7 Programma Werk, Inkomen en Armoedebeleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
WERK, INKOMEN en ARMOEDEBELEID	Kansen bieden aan hulpbehoevende burgers om in het eigen levensonderhoud te voorzien	Lasten 624.428 Baten <u>415.095</u> Saldo 209.333 N
Bijstandsverlening en inkomensvoorzieningen	Een tijdelijke uitkering bieden aan degenen die het nodig hebben	Lasten 398.008 Baten <u>362.074</u> Saldo 35.934 N
Bijzondere hulpverlening huisvesting	Het opvangen van Haagse gezinnen met kinderen tot 18 jaar die door een calamiteit (tijdelijk) dakloos zijn geworden	Lasten 264 Baten <u>0</u> Saldo 264 N
Financiële hulpverlening	Voorkomen, hanteerbaar maken en oplossen van problematische schulden	Lasten 7.773 Baten <u>7.787</u> Saldo -14 V
Gemeentelijk armoede- en schuldenbeleid	Het wegnemen van financiële belemmeringen voor actieve deelname aan de samenleving	Lasten 62.329 Baten <u>3.613</u> Saldo 58.716 N
Kinderopvang SZW	Bieden van kinderopvang voor onbelemmerde deelname aan participatie, re-integratie, of inburgering	Lasten 1.912 Baten <u>90</u> Saldo 1.822 N
Regeling chronisch zieken en administratieve begeleiding (Decentralisatie WMO)	persoonlijke ondersteuning aan burgers om financiële zorgen te verminderen en de basis op orde te brengen	Lasten 4.100 Baten <u>0</u> Saldo 4.100 N
Re-integratie- en participatievoorzieningen	Het begeleiden van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt	Lasten 65.844 Baten <u>9.880</u> Saldo 55.964 N
Sociale werkvoorziening	Draagt zorg voor het informeren van bestuur en medewerkers van de gemeente Den Haag	Lasten 39.331 Baten <u>31.652</u> Saldo 7.679 N

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	653.412	641.990	624.428	620.083	610.347	601.988
Baten	593.358	418.914	415.095	418.546	411.796	406.915
Saldo	60.054	223.076	209.333	201.537	198.551	195.073
Saldo incidentele baten en lasten	-41.725	23.050	8.099	1.998	1.997	-
Structureel saldo programma	101.779	200.026	201.234	199.539	196.554	195.073

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Algemeen

De gemeente wil meer mensen, met of zonder arbeidsbeperking, aan werk helpen, of een zinvolle bijdrage laten leveren aan de samenleving. Daartoe biedt de gemeente burgers die kunnen werken maatgerichte kansen en ondersteuning om weer aan het werk te gaan. Burgers die vanwege omstandigheden (nog) geen betaald werk kunnen krijgen, ondersteunt de gemeente zodat zij zich ontwikkelen om alsnog aan betaald werk te komen, of zich maatschappelijk nuttig te maken.

De gemeente wil werkgevers stimuleren om banen te creëren, zij zijn immers ook verantwoordelijk voor het realiseren van banen voor burgers met een arbeidsbeperking. De arbeidsmarkt beperkt zich niet tot de grenzen van Den Haag maar is regionaal. De regionale samenwerking tussen gemeenten, sociale partners en UWV is essentieel om tot goede afstemming en resultaten rond het vervullen van met name de banen voor arbeidsbeperkten (baanafspraken) te komen. Ook de gemeente Den Haag zelf wil meer werk creëren. Tevens vinden er ontwikkelingen plaats die gevolgen hebben voor (de dienstverlening aan) burgers. Het betreft de veranderingen binnen sociale zekerheid en de ontwikkelingen arbeidsmarkt en bijstand.

Verandering sociale zekerheid

2015 stond nog in het teken van invoering van de Participatiewet die beoogt meer mensen met een arbeidsbeperking aan werk te helpen; in 2016 staan de bestendinging en borging centraal. De wet Taaleis wordt met ingang van 2016 ingevoerd en is een aanvulling op de Participatiewet. De wet Taaleis houdt in dat alle uitkeringsgerechtigden de Nederlandse taal moeten (gaan) beheersen, hetgeen moet worden aangetoond door het overleggen van diploma's of andere documenten. Anders moet het taalniveau door

de gemeente worden getoetst. Wanneer onvoldoende beheersing blijkt, dan volgt direct een korting op de bijstandsuitkering. Tenzij de klant zich gaat inspannen om de taal te leren. In 2016 geldt een nieuwe Fraudewet. Op grond van deze wet zullen de gemeenten bij het opleggen van een bestuurlijke boete rekening houden met de mate van opzettelijkheid van de schending van de inlichtingenplicht.

Deze wetswijzigingen zullen ook tot aanpassingen van de gemeentelijke verordening maatregelen fraude en verrekenen bestuurlijke boete leiden.

Ontwikkeling arbeidsmarkt en bijstand

Het CPB verwacht voor 2016 in Nederland een lichte afname van de werkloosheid van 7,2% in 2015 naar 7% in 2016. Dit betekent dat de afnemende werkloosheid, die zich in 2015 aftekende, doorzet. Het CPB maakt geen prognose per gemeente. Het UWV registreert het aantal niet werkende werkzoekenden (NWW-i), ook per gemeente. Het NWW-i percentage (de geregistreerde werkzoekenden uitgedrukt als percentage van de beroepsbevolking) is eind mei 2015 landelijk 9,8%, en voor Den Haag is het 16,4%.

De werkloosheid in Den Haag is dus hoger dan het landelijk gemiddelde. De sterke aanwezigheid van overheidssectoren en de zorgsector, waar forse bezuinigingen zijn doorgevoerd, maakt dat de daling van de werkloosheid zich in mindere mate in Den Haag voordoet. Dat heeft ook consequenties voor de ontwikkeling van het aantal bijstandsuitkeringen. Het CPB verwacht ook in 2016 nog een landelijke stijging van 2,5% van het bijstandsuitkeringen (ter vergelijking: 2015 2,8 %) . Den Haag verwacht voor 2016 nog een stijging van maximaal 7 % (ter vergelijking 2014: + 7 %, prognose 2015: + 7 %). In de eerste zes maanden van 2015 is een dalende trend in het aantal aanvragen waarneembaar. Als deze trend zich doorzet, heeft dat een gunstig effect op de stijging van het aantal bijstandsuitkeringen voor 2016. Behalve deze ontwikkelingen heeft de gemeente ook te maken met (de gevolgen van) de landelijke bezuinigingen op re-integratie en ontwikkelingen rond de verdeling van de bijstandsmiddelen, BUIG.

Landelijke bezuinigingen re-integratie

De huidige middelen voor re-integratie zullen, zoals eerder is aangekondigd, verder afnemen, van 38 mln. euro in 2015 naar 34 mln. in 2018. Het budget Wsw zal eveneens afnemen, omdat er geen nieuwe instroom is en doordat het Rijk een efficiencykorting doorvoert. De afbouw van het Wsw-budget zal enige tientallen jaren duren. Een deel van het vrijvallend Wsw budget gebruikt het Rijk voor het budget voor de ondersteuning van de nieuwe doelgroepen van de Participatiewet (banenafspraken en beschut werken). Dit budget zal zeer geleidelijk toenemen.

Ontwikkeling Participatiebudget Den Haag (in miljoenen euro's)

	2015	2016	2017	2018	Structureel
Re-integratiebudget (W-deel)	38	36	35	34	32
Nieuw budget nieuwe doelgroepen Participatiebudget	1	3	3	5	20
Wsw	48	44	41	38	0

Nieuw verdeelmodel bijstand (BUIG)

In 2015 is voor de verdeling van bijstandsmiddelen een nieuw verdeelmodel ingevoerd; deze verdeling valt voor de gemeente Den Haag nadelig uit. De gemeente is daarom in samenwerking met andere gemeenten een bestuursrechtelijke en een civiele procedure gestart. In 2016 en 2017 zal het verdeelmodel sterk worden verbeterd. Voor 2016 moet het kabinet het macro-budget en daarmee het voorlopig budget voor de gemeente Den Haag nog vaststellen. Dit zal eind 2015 gebeuren. De CPB prognoses over de stijging van het bijstandsvolume zal ook een stijging van het budget 2016 met zich

meebrengen. Over deze bezuinigingen en de ontwikkelingen van het Buig-budget is de raad verschillende keren geïnformeerd. (RIS280661, 278141, BSW/2015.138).

Prestatie indicator	Nulmeting	Ultimo juni 2015	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Het percentage personen waarvan re-integratie heeft geleid tot een beëindigde uitkering dan wel het aanvaarden van parttime werk.	69%	70%	70,0%	70,0%	70,0%	70,0%
<i>Bron: Socrates, Raak</i>						

Effect indicator	Nulmeting	Ultimo juni 2015	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Het aantal personen waarvan geregistreerd is dat zij de bijstand beëindigen met uitstroomreden aan het werk of naar school of part-time aan het werk gaan.	3750	1.852	4250	4250	4250	4250
Het aantal jongeren 18 t/m 26 jaar waarvan geregistreerd is dat zij de bijstand beëindigen met uitstroomreden aan het werk of naar school of part-time aan het werk gaan.	889	451	1250	1250	1250	1250
a. Het aantal mensen dat duurzaam uit de bijstand is. b. Het aantal mensen dat uitstroomt uit de bijstand dat binnen drie maanden terug in de bijstand stroomt.	a = 3249* b = 145	a = onbekend b = 17	a en b: **	a en b: **	a en b: **	a en b: **
De mate van klanttevredenheid van uitkeringsgerechtigden over de dienstverlening.	nog niet leverbaar					
<i>Bron: Socrates, Raak</i>						

Kengetal	Kengetal Peildatum 1/7/2015	Bron
Het bijstandsvolume als percentage van de huishoudens in Den Haag.	9,7%	
<i>Bron: CBS, Socrates</i>		

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Den Haag maakt werk!

De gemeente richt zich met het aanvalsplan 'Den Haag maakt werk!' (RIS 281391) en met de mogelijkheden die de Participatiewet biedt op een zo hoog mogelijke uitstroom van bijstandsgerechtigden. Een Taskforce beoogt kansen op meer werk te creëren en de uitstroom te vergroten waarbij in het bijzonder aandacht wordt gegeven aan meer jongeren op school of aan het werk

(actieplan Jeugdwerkloosheid, RIS 281392) en meer mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt (inclusief mensen met een arbeidsbeperking) aan het werk. De gemeente wil hierbij ook zelf meer werk creëren. Tevens gaat de gemeente nadrukkelijk op zoek naar innovatie en een nauwe aansluiting op nieuwe economische kansen in de stad, de wijken en de regio, bijvoorbeeld via vrijwilligerswerk, of een stageplek bij een sociale onderneming.

Met het aanvalsplan 'Den Haag maakt werk!' heeft het college een aantal aanvullende ambities geformuleerd. Het plan kent voor de periode 2015 – 2018 de volgende hoofddoelstellingen:

- 1.600 banen in het kader van het sociaal akkoord (garantiebanen, baanafspraken)
- 200 banen beschut werk bij de Haeghe Groep
- 1.000 plaatsingen social return op werk
- 200 BBL-plaatsen

In de periode 2015 – 2018 moeten in totaal, met en zonder re-integratie, 17.000 personen uit de bijstand werk vinden (fulltime of parttime).

Uitstroom in 2016

Doelstelling is dat in 2016 in totaal 4.250 mensen met een bijstandsuitkering betaald werk vinden (fulltime of parttime). Daarbij kunnen instrumenten worden ingezet uit de Toolbox, waarmee de werknemersvaardigheden van de kandidaten worden versterkt en uitstroom uit de bijstand wordt gerealiseerd. Het betreft hier de instrumenten die kunnen worden ingezet voor alle kandidaten, zoals vastgelegd in de re-integratieverordening (RIS 277363). In 2016 krijgt de aanpak van de jeugdwerkloosheid in de wijken meer vorm. Ook is er speciale aandacht voor ouderen; zo wordt bijvoorbeeld voor ouderen een 'Meesterbeurs' opgezet, naar het idee van de Startersbeurs voor jongeren.

Banenafpraak en Social Return

Het college wil in 2016 in het kader van de banenafpraak 400 garantiebanen (1.600 in deze collegeperiode) in Den Haag realiseren. Het college gaat er van uit dat private en overheidswerkgevers deze verantwoordelijkheid ook op zich nemen en garantiebanen beschikbaar stellen om arbeidsbeperkten met loonkostensubsidie en begeleiding te plaatsen. Ook blijft de gemeente gedurende deze collegeperiode inzetten op social return bij aanbestedingen. We verwachten in de collegeperiode 2.400 plekken te realiseren door bij aanbestedingen afspraken te maken over inzet van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, waarvan 1.000 op werk. De overige plaatsingen betreffen stages en dergelijke voor leerlingen en studenten.

Samenwerking in de regio

De samenwerking in de regio wordt het komende jaar nog belangrijker. Het regionaal Werkbedrijf, dat bestaat uit vertegenwoordigers van werkgevers, werknemers en overheid, stuurt er op om in 2016 naar verwachting 700 – 800 garantiebanen in de regio Haaglanden te hebben ingevuld. De banen worden gevuld door mensen die staan ingeschreven bij het UWV (Wajong-doelgroep en mensen met een Wsw-indicatie die op de wachtlijst staan) en bij de gemeente (bijstandsontvangers en niet-uitkeringsgerechtigden). De regionale werkgeversbenadering wordt in 2016 in samenwerking met werkgevers en de regiogemeenten verder vormgegeven, met heldere, eenduidige communicatie richting werkgevers.

Investeren in mensen

De gemeente wil niet alleen (extra) banen creëren maar biedt ook mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt kansen zich te ontwikkelen om alsnog aan betaald werk te komen, of zich maatschappelijk nuttig te maken en isolement te voorkomen. De gemeente wil belemmeringen voor re-integratie wegnemen door bijvoorbeeld stabilisatie van schulden. We investeren in mensen door het creëren van doorlopende ontwikkellijnen. Het gaat om een methodische combinatie van activering, participatie,

scholing en empowerment met als einddoel om via re-integratie uit te stromen naar (parttime) werk, bijvoorbeeld bij alleenstaande ouders.

Tot slot

Van bijstandsgerechtigden, die niet kunnen uitstromen naar een betaalde baan, wordt verwacht dat zij een bijdrage leveren aan de maatschappij door bijvoorbeeld het verrichten van vrijwilligerswerk. Aan bijstandsgerechtigden, die geen gehoor willen geven aan het wederkerig karakter van de bijstandsuitkering, wordt een tegenprestatie opgelegd.

Algemene bijstandsverlening

De verwachting is dat het Haagse bijstandsvolume in 2016 stijgt met maximaal 7%. De beheersing van kosten en vermindering van bijstandslasten houden onverminderd een hoge prioriteit. De beleidsintensiveringen, die in 2015 zijn geëffectueerd, moeten ook in 2016 en verder doorwerken, waarbij de beoogde besparing van € 11 mln. uit 2015 ook in 2016 gehandhaafd blijft.

Deze beleidsintensiveringen richten zich op de volgende pijlers:

- het voorkomen van een bijstandsaanvraag;
- het voorkomen van een bijstandsuitkering worden door snel werk te aanvaarden of gebruik te maken van andere (voorliggende) voorzieningen, zoals studiefinanciering;
- het uitstromen uit de bijstand;
- het terugdringen van uitkeringslasten door de maatregelen uit het aanvalsplan “Den Haag maakt werk!” (RIS 281391);
- kostenbeheersing;
- de bijdrage van handhaving en fraude-aanpak aan de vermindering van uitkeringslasten door het korten, beëindigen en terugvorderen van uitkeringen.

De bijstandsuitkering biedt een vangnet, waar verplichtingen met betrekking tot arbeidsinschakeling, re-integratie, participatie, tegenprestatie en de plicht om voor het recht op uitkering relevante inlichtingen te verstrekken, tegenover staan. Deze verplichtingen gelden vanaf het moment dat een bijstandsuitkering wordt aangevraagd. Het toetsen op taalvaardigheid, conform de wettelijke Taaleis, wordt een onderdeel van de aanvraag-procedure.

Het niet nakomen van genoemde verplichtingen heeft gevolgen voor de uitkering, waarbij een sanctie kan worden opgelegd, oplopend tot 100%. Met de invoering van de Taaleis wordt ook een nieuw maatregelregime ingevoerd: bij het niet voldoen aan de verplichtingen van de Taaleis blijft de korting op de uitkering (20, 40 of 100%) gehandhaafd zolang de verplichting niet wordt nagekomen. Doelstelling van het maatregelbeleid is gedragsverandering bewerkstelligen. De korting op de uitkering kan worden beëindigd na aantoonbare gedragsverbetering. Een stringent uitgevoerd maatregelbeleid draagt bij aan de vermindering van bijstandslasten, maar deze vermindering van bijstandslasten is geen doel op zich van het maatregelbeleid.

Intensivering van de fraude-aanpak zal in 2016 gecontinueerd worden. De fraude-aanpak heeft grote toegevoegde waarde in de vermindering van de uitkeringslasten. Door meer fraude op te sporen zullen meer uitkeringen beëindigd kunnen worden en kan extra terugvordering plaatsvinden van te veel betaalde uitkeringen. De verwachte wijziging van de Fraudewet zal als gevolg hebben dat de inkomsten van de bestuurlijke boetes af zullen nemen. De nieuwe Fraudewet begrenst de hoogte van de boete op grond van de aard van de fraude. Alleen als er echt sprake is van opzet zal nog een boete worden opgelegd van maximaal 100%.

Wet sociale werkvoorziening (Wsw) en Beschut Werk

We bieden werk aan mensen met een arbeidsbeperking die in het kader van de Wet sociale werkvoorziening (Wsw) functioneren. Door de invoering van de Participatiewet worden er door UWV geen nieuwe Wsw indicaties meer uitgegeven en is er geen nieuwe instroom in de Wsw meer mogelijk. De zittende sw-werknemers behouden hun rechten vanuit de Wsw. Wanneer zij vanuit de Wsw begeleid gaan werken bij externe werkgevers, behouden zij de garantie terug te kunnen keren naar de Wsw wanneer het begeleid werken eindigt.

De Participatiewet voorziet in de voorziening beschut werken voor mensen met een lichamelijke, verstandelijke en/of psychische beperking die een zodanige mate van ondersteuning nodig hebben dat van reguliere werkgevers niet (zonder meer) kan worden verwacht dat zij deze mensen in dienst nemen. Het Collegeakkoord zet in op 200 beschut werken plekken, dit wil zeggen 150 extra plekken tussen 2015 en 2018, bovenop de 50 die in 2015 gerealiseerd worden.

Gemeentelijke minimabeleid en armoedevoorzieningen

Dit college heeft een armoedebeleid dat activerend is waar het kan en bescherming biedt waar het moet. Door het minimabeleid een plek te geven in sociale wijkzorgteams, voorlichting te geven in buurthuizen of scholen, en samen te werken met maatschappelijke organisaties kan er gericht ondersteuning geboden worden aan de burger. Om de drempel om een aanvraag te doen weg te nemen, is de aanvraagprocedure voor minimavoorzieningen zo eenvoudig mogelijk.

Aandacht voor doelgroepen

De gemeente laat periodiek onderzoek doen naar de situatie en samenstelling van de Haagse minima, om het gemeentelijke minimabeleid te optimaliseren voor de groepen die dit het hardst nodig hebben. Kwetsbare groepen, zoals gezinnen met kinderen, zieken en ouderen met een laag inkomen hebben prioriteit.

Kinderen

Kinderen uit minimagezinnen moeten met hun leeftijdsgenootjes kunnen meedoen. Het Haagse kindpakket ondersteunt participatie op de gebieden onderwijs, sport en cultuur. Leerlingen met een Ooievaarspas kunnen via Leergeld met de schoolspullenpas de benodigdheden voor hun school aanschaffen en de scholen ontvangen een tegemoetkoming per leerling met een pas voor de ouderbijdrage, zodat zij aan het buitenschoolse programma kunnen deelnemen. Daarnaast kunnen zij – zonder kosten – zwembles volgen, een sport en een culturele activiteit kiezen. De benodigde attributen, (bijvoorbeeld een judo pak) zijn via Leergeld verkrijgbaar. Leergeld verstrekt eveneens fietsen en computers aan schoolgaande kinderen. In samenwerking met kinderen uit de doelgroep en de kinderombudsman zal het kindpakket zo optimaal mogelijk worden afgestemd op de behoeften.

Werkende Armen en ZZP'ers

Steeds meer mensen werken, al dan niet gedwongen door economische omstandigheden, slechts in deeltijd of als ZZP'er. Onder deze groep bevindt zich een groeiend aandeel aan werkende armen. Door de inkomensgrens van 130% voor de Ooievaarspas en daaraan gekoppelde regelingen kunnen ook veel werkenden met een laag inkomen gebruik maken van de Haagse minimavoorzieningen. Uit onderzoek (RIS 260890) blijkt dat werkende armen minder gebruik maken van minimavoorzieningen; dit geldt in het bijzonder voor de groep zelfstandigen zonder personeel.

Chronisch zieken en ouderen

Ook in 2016 is er een goede zorgverzekering beschikbaar voor minima. Naast een uitgebreid verzekerd pakket is ook het eigen risico meeverzekerd. Voor ouderen en voor zieken is deze collectieve

zorgverzekering van groot belang. Hierdoor komen burgers met een laag inkomen niet voor onverwachte zorguitgaven te staan. Ook krijgen chronisch zieken met een zorgindicatie en een inkomen tot 150% van de bijstandsnorm jaarlijks 125 euro vergoeding voor medische meerkosten. Verder wordt er binnen het zorgaanbod ingezet op meer bewegen voor ouderen om mobiliteit te behouden en vallen te voorkomen. Voor ouderen met een laag inkomen wordt de mobiliteit optimaal geregeld met het gratis openbaar vervoer. Hierdoor kunnen ouderen langer zelfstandig wonen en worden mogelijkheden tot participatie vergroot. Maar ook het overig aanbod specifiek geschikt voor ouderen wordt verruimd. In het bijzonder zal het vergroten van de digitale vaardigheden van ouderen extra aandacht krijgen.

Actief meedoen

Door het aanbod van de Ooievaarspas met extra mogelijkheden uit te breiden wordt het actief meedoen gestimuleerd. Het zoeken en vinden van werk zal hierbij voorop staan. Zo zal er geïnvesteerd worden in extra cursussen om te leren solliciteren, een profiel op LinkedIn aan te maken en gerichte trajecten voor sport en gezondheid voor baanzoekers. Mensen die niet in een sollicitatietraject zitten worden gemotiveerd als vrijwilliger. Eventuele belemmeringen zoals vervoerskosten worden weggenomen.

Individuele bijzondere bijstand

Met de individuele bijzondere bijstand wordt maatwerk geleverd. Haagse burgers die met onvoorziene, bijzondere kosten worden geconfronteerd kunnen hierop een beroep doen. In het geval van meervoudige problemen die het sociale en maatschappelijke functioneren belemmeren, wordt met een brede blik naar oplossingen gezocht. De individuele bijzondere bijstand wordt verstrekt naar draagkracht. Hierdoor is het ook een goed instrument om Haagse burgers die geen bijstandsuitkering ontvangen, zoals werkende armen en ZZP-ers, gericht te ondersteunen.

Schuldhulpverlening en de GKB

Bij een groot deel van de mensen in schulden is naast het financiële probleem ook sprake van andere problemen. Schulden verergeren onderliggende problemen en zorgen ervoor dat iemand niet in staat is een baan te behouden of te vinden, kinderen een stabiele opvoeding te geven of maatschappelijk actief te zijn. Het is daarom belangrijk schulden te voorkomen, beheersbaar te maken en waar mogelijk op te lossen. De gemeente Den Haag houdt de dienstverlening breed toegankelijk door geen groepen categoriaal uit te sluiten. Hierbij wordt uitgegaan van de mogelijkheden om de situatie op te lossen.

Preventie

Preventie is een belangrijk onderdeel van de integrale schuldhulpverlening. Schulden kunnen immers een opmaat zijn naar armoede, langdurige werkloosheid en gezondheidsrisico's. In eerste instantie is de eigen verantwoordelijkheid leidend, maar niet iedereen is zelfredzaam of beschikt over een netwerk van familie of kennissen waarop een beroep kan worden gedaan. Dreigende schulden moeten tijdig worden onderkend. Woningcorporaties melden bijvoorbeeld bij de gemeente huurders die vanwege een huurachterstand uit huis dreigen te worden gezet. De samenwerking in dit project "Voorkomen Huisuitzettingen" wordt voortgezet tot en met 2016. Den Haag heeft een cursusaanbod dat open staat voor alle Hagenaars die moeite hebben om hun financiën op orde te krijgen en te houden. Daarnaast is er aandacht voor preventie van schulden onder jongeren door activiteiten op scholen.

Curatieve schuldhulpverlening

Als een burger zich voor schuldhulpverlening meldt vindt er een gerichte analyse plaats of de burger in staat is het hele proces van het minnelijke traject te doorlopen. De minnelijke schuldbemiddeling start pas als de schuld regelbaar is en de situatie stabiel. Voor burgers met onoplosbare schulden en/of onvoldoende maandelijks afloscapaciteit is de dienstverlening erop gericht om crisissituaties als een huisuitzetting te voorkomen en de financiële basis op orde te brengen.

De gemeente spant zich in om het bestaansminimum van de Haagse burgers te waarborgen. Bijvoorbeeld door burgers te informeren over de beslagvrije voet (waar hebben ze recht op) en te ondersteunen bij het corrigeren ervan via Sociaal Raadslieden. Bovendien investeert de gemeente in samenwerking met belangrijke schuldeisers als de Belastingdienst en het CJIB om fouten zo snel mogelijk te laten herstellen.

De gemeente werkt mee aan de Verwijsindex Schuldhulpverlening. Hiermee kunnen gerechtsdeurwaarders zien of iemand bekend is bij gemeentelijke schuldhulpverlening. Is dat het geval, dan kan de deurwaarder overwegen af te zien van incasso. Dit voorkomt hoge incasso-kosten. Het is belangrijk om een terugval in schulden te voorkomen. De gemeente besteedt daarom naast de “techniek” van het schuldregelen ook aandacht aan de schuldenaar als persoon, en aan zijn vaardigheden, kennis en gedrag. De financiële basis wordt versterkt door een breed aanbod aan financiële begeleiding en ondersteuning, variërend van een budgetcursus “Weet wat je besteedt” en coaching van ZZP-ers via het Ondernemershuis tot volledig budgetbeheer, of zelfs beschermingsbewind.

Samenwerking

De gemeente leidt professionals van maatschappelijke organisaties zoals Palier, Leger des Heils en de Kessler Stichting op om burgers met financiële problemen te herkennen en met adviezen verder te helpen. Ook worden afspraken gemaakt over de manier waarop deze organisaties burgers met problematische schulden doorverwijzen en aanmelden voor schuldhulpverlening. Het Rode Kruis, Stichting Schuldhulpmaatje en STEK bieden met hun maatjesprojecten hulp aan burgers met financiële problemen. Vrijwilligers scheppen orde in de administratie, treffen geldbesparende maatregelen en inventariseren schulden. De vrijwilligers worden maximaal 1 jaar preventief of naast een beroepskracht ingezet als maatje. De gemeente verzorgt voor deze vrijwilligers cursussen op maat.

Sociale kredietverlening en het Pandhuis (GKB)

De sociale kredietverlening van de Gemeentelijke Kredietbank is een instrument in de preventieve schuldhulp; enerzijds door herfinanciering van meerdere kleinere schulden, anderzijds door in de advisering nadrukkelijk de gehele schuldsituatie te bezien en zo nodig door te verwijzen naar curatieve schuldhulp. De advisering aan en financiële ondersteuning van mensen met betalingsproblemen bij de hypothecaire woonlasten wordt versterkt door verbreding en verdieping van de samenwerking met de banken. De preventieve, signalerende, functie van het Pandhuis wordt versterkt.

Bijzondere hulpverlening huisvesting

Haagse gezinnen met kinderen komen niet op straat te staan na huisuitzetting, maar worden geholpen door de Stichting Noodopvang Haaglanden. Ongeveer 600 – 700 gezinnen zullen een beroep doen op deze opvang, waarvan er naar verwachting 125 geplaatst zullen worden. In de andere situaties kan uitzetting alsnog worden voorkomen of wordt een andere oplossing gevonden.

Wet op de lijkbezorging

De gemeente wordt als uitvoerder van de Wet op de lijkbezorging betrokken na een melding (door de politie) van een overledene, waarvan geen nabestaanden bekend zijn. Na de melding stelt de gemeente een onderzoek in, spoort zo mogelijk nabestaanden op, regelt de afhandeling van de nalatenschap en verzorgt zo nodig de uitvaart. Het aantal meldingen fluctueert jaarlijks rond de 200.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x € 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	650.867	633.884	629.479	616.952	616.952
Reeds goedgekeurde mutaties	300	-	-	-	-
Subtotaal	651.167	633.884	629.479	616.952	616.952
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	17.500	2.250	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	26.677-	-11.707	9.396-	6.605-	14.964-
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	641.990	624.428	620.083	610.347	601.988

(bedragen x € 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	440.718	429.340	430.100	421.020	421.020
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	440.718	429.340	430.100	421.020	421.020
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	6.200	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	28.004-	-14.245	11.554-	9.223-	14.104-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	418.914	415.095	418.546	411.796	406.915

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Dienstcompensatiereserve HGR	3010	500	0	0	500
Dienstcompensatiereserve SZW	3010	22	0	0	22
Reserve afbouw ID-banen	3672	16.861	0	5.409	11.452
Reserve Jeugdwerkloosheid Haaglanden	3676	5.020	0	2.721	2.299
		22.403	0	8.130	14.273

2.8 Programma Zorg en Welzijn

Coördinerend portefeuillehouder: Karsten Klein

ZORG EN WELZIEN	A. Bevordering participatie aan de samenleving B. Ondersteunen van zelfstandigheid	Lasten 352.165 Baten <u>45.931</u> Saldo 306.234 N
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
Advies, informatie en sociaal juridische diensten	Ondersteuning en advisering van mensen bij wet- en regelgeving en sociaal juridische diensten. Ondersteuning multiprobleem -gezinnen	Lasten 9.186 Baten <u>0</u> Saldo 9.186 N
Beheer gemeentelijk vastgoed	Het optimaal inzetten van het gemeentelijk vastgoed	Lasten 6.093 Baten <u>6.57</u> Saldo 494 V
Ambulancezorg	Het verzorgen van ambulancevervoer	Lasten 11.912 Baten <u>11.911</u> Saldo 1 N
Beschermd wonen	Een vorm van wonen aanbieden vanwege psychiatrische problematiek	Lasten 5.024 Baten <u>0</u> Saldo 5.024 N
Beschermd wonen (Decentralisatie WMO)	Een vorm van wonen aanbieden vanwege psychiatrische problematiek (decentralisatie WMO)	Lasten 74.785 Baten <u>0</u> Saldo 74.785 N
Buurthuis van de Toekomst	Het bevorderen van de sociale samenhang en toegankelijkheid van diensten en ruimten	Lasten 9.795 Baten <u>277</u> Saldo 9.568 N
Buurthuis van de toekomst (Decentralisatie WMO)	Het bevorderen van de sociale samenhang en toegankelijkheid van diensten en ruimten (decentralisatie WMO)	Lasten 5.253 Baten <u>0</u> Saldo 5.253 N
Eigen bijdragen WMO (Decentralisatie WMO)	Eigen bijdragen WMO	Lasten 0 Baten <u>11.051</u> Saldo 11.051 V

ZORG EN WELZIJN	A. Bevordering participatie aan de samenleving B. Ondersteunen van zelfstandigheid	Lasten 352.165 <u>Baten 45.931</u> Saldo 306.234 N
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
Emancipatie	bevorderen zelfredzaamheid, zelfstandigheid en maatschappelijke participatie	Lasten 1.408 <u>Baten 0</u> Saldo 1.408 N
Expertise welzijn	Kennis-en expertisecentrum op het gebied van participatie en emancipatie	Lasten 2.444 <u>Baten 0</u> Saldo 2.444 N
Huiselijk geweld	Het zo vroeg mogelijk aanpakken van huiselijk geweld	Lasten 13.501 <u>Baten 548</u> Saldo 12.953 N
Huiselijk geweld (Decentralisatie WMO)	Het zo vroeg mogelijk aanpakken van huiselijk geweld (decentralisatie WMO)	Lasten 23 <u>Baten 0</u> Saldo 23 N
Huishoudelijke hulp	Ondersteunen bij het voeren van een zelfstandig huishouden	Lasten 43.808 <u>Baten 1.700</u> Saldo 42.108 N
Hulpmiddelen Vervoer Ouderen en Gehandicapten	Aanbieden van vervoersvoorzieningen	Lasten 16.854 <u>Baten 0</u> Saldo 16.854 N
Interne/ externe leveringen (OCW)	Interne/externe leveringen	Lasten -13 <u>Baten 0</u> Saldo -13 V
Maatschappelijke dienstverlening	Ondersteuning van mensen met complexe problemen	Lasten 8.452 <u>Baten 0.000</u> Saldo 8.452

ZORG EN WELZIJN	A. Bevordering participatie aan de samenleving B. Ondersteunen van zelfstandigheid	Lasten 352.165 <u>Baten 45.931</u> Saldo 306.234 N
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
Mantelzorg	Vergroten van beschikbaarheid en bereikbaarheid van respijtzorg	Lasten 4.289 <u>Baten 0</u> Saldo 4.289 N
Mantelzorg (Decentralisatie WMO)	Vergroten van beschikbaarheid en bereikbaarheid van respijtzorg (Decentralisatie WMO)	Lasten 2.973 <u>Baten 0</u> Saldo 2.973 N
Ondersteuning 3D (Decentralisatie WMO)	Ondersteuning zodat Hagenaars zo lang en goed mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen en optimaal participeren	Lasten 29.127 <u>Baten 0</u> Saldo 29.127 N
Ondersteuning 3D (Decentralisatie WMO) - TUO	Ondersteuning zodat Hagenaars zo lang en goed mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen en optimaal participeren	Lasten 1.886 <u>Baten 0</u> Saldo 1.886 V
Openbare gezondheidszorg	Het bevorderen en beschermen van de gezondheid van alle Hagenaars	Lasten 24.270 <u>Baten 11.094</u> Saldo 13.176 N
Participatie ouderen en gehandicapten	Participatie van ouderen bevorderen door onder andere sociaal culturele activiteiten ontmoeting en belangenorganisaties	Lasten 8.136 <u>Baten 0</u> Saldo 8.136 N
Persoonsgebonden budgetten WMO	Ondersteuning om iedereen zo veel mogelijk een zelfstandig bestaan te laten leiden	Lasten 5.079 <u>Baten 0</u> Saldo 5.079 N
Persoonsgebonden budgetten WMO (Decentralisatie WMO)	Ondersteuning om iedereen zo veel mogelijk een zelfstandig bestaan te laten leiden (Decentralisatie WMO)	Lasten 10.653 <u>Baten 0</u> Saldo 10.653 N

ZORG EN WELZIJN	A. Bevordering participatie aan de samenleving B. Ondersteunen van zelfstandigheid	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>352.165</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>45.931</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>306.234 N</td></tr> </table>	Lasten	352.165	<u>Baten</u>	<u>45.931</u>	Saldo	306.234 N
Lasten	352.165							
<u>Baten</u>	<u>45.931</u>							
Saldo	306.234 N							
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)						
Sociale Wijkteams (Decentralisatie WMO) - TUO	Coördineren van de ondersteuning in het sociaal domein aan kwetsbare volwassenen in sociale wijkteams	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>1.614</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.614 N</td></tr> </table>	Lasten	1.614	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	1.614 N
Lasten	1.614							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	1.614 N							
Thuislozenzorg	Zelfredzaamheid maximaliseren, re-integratie in de samenleving en verbeteren van gezondheid van de MO-OGGZ-doelgroep	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>21.446</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>21.446 N</td></tr> </table>	Lasten	21.446	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	21.446 N
Lasten	21.446							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	21.446 N							
Thuislozenzorg (Decentralisatie WMO)	Zelfredzaamheid maximaliseren, re-integratie in de samenleving en verbeteren van gezondheid van de MO-OGGZ-doelgroep (Decentralisatie WMO)	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>1.294</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.294 N</td></tr> </table>	Lasten	1.294	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	1.294 N
Lasten	1.294							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	1.294 N							
Verslavingszorg	Probleemgebruik van verslavende middelen snel signaleren en aanpakken	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>8.412</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>1.210</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>7.202 N</td></tr> </table>	Lasten	8.412	<u>Baten</u>	<u>1.210</u>	Saldo	7.202 N
Lasten	8.412							
<u>Baten</u>	<u>1.210</u>							
Saldo	7.202 N							
Vervoer Taxibus	Aanbieden van vervoersvoorzieningen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>8.775</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>8.775 N</td></tr> </table>	Lasten	8.775	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	8.775 N
Lasten	8.775							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	8.775 N							
Vrijwilligerswerk	Participatie door vrijwilligerswerk en maatschappelijke activering	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.113</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.113 N</td></tr> </table>	Lasten	3.113	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	3.113 N
Lasten	3.113							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	3.113 N							
Wet Maatschappelijke Ondersteuning 3DI	Ondersteuning zodat Hagenaars zo lang en goed mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen en optimaal participeren	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>612</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>612 N</td></tr> </table>	Lasten	612	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	612 N
Lasten	612							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	612 N							
Woonvoorzieningen ouderen en gehandicapten	Het verstrekken van individuele woonvoorzieningen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>10.295</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>10.295 N</td></tr> </table>	Lasten	10.295	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	10.295 N
Lasten	10.295							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	10.295 N							

	Realisatie 2014	Begroting				
		2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	241.213	377.733	352.165	348.073	348.586	341.674
Baten	60.902	49.211	45.931	45.364	42.989	42.122
Saldo	180.311	328.522	306.234	302.709	305.597	299.551
Saldo incidentele baten en lasten	-2.996	6.192	3.690	350	4.050	-
Structureel saldo programma	183.307	322.330	302.544	302.359	301.547	299.551

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het programma Zorg en Welzijn is gericht op:

- stimuleren van eigenaarschap (wat is eigenaarschap??) van mensen in wijken en een zorgzame samenleving;
- zelfstandigheid van ouderen en mensen met een beperking bevorderen;
- zorg voor daklozen, verslaafden, prostituees en slachtoffers van huiselijk geweld;
- verbeteren van de volksgezondheid.

Burgers, instellingen en ondernemers maken de stad. Een stad waarin de kenmerken van een zorgzame samenleving voorop staan, zoals zelfstandig wonen door ouderen en mensen met een beperking, de opvang en zorg voor kwetsbare burgers en een gezond leven. De rol van burgers zelf, familie, burens, maatschappelijke en levensbeschouwelijke organisaties in deze samenleving is uitgangspunt. Eigen initiatief en zelfoplossend vermogen van burgers worden gehonoreerd en gestimuleerd. Het faciliteren van het vrijwilligerswerk, de ondersteuning van de mantelzorgers en het stimuleren van de samenwerking tussen maatschappelijke organisaties door gezamenlijk accommodatiegebruik dienen de verantwoordelijkheid van de Hagenaar en van maatschappelijke organisaties voor zijn omgeving en de stad te bevorderen. De grotere rol van de burger in de samenleving laat onverlet dat kwetsbare ouderen en mensen met een beperking kunnen blijven rekenen op zorg en ondersteuning van de gemeente zodat zij zelfstandig kunnen blijven wonen.

In 2016 verbeteren we de samenhang van de onderdelen van het stelsel van zorg en ondersteuning, dicht bij en met een duidelijke rol van de burger. Dat stelsel moet bovendien financiële draagkracht hebben en toekomstbestendig zijn. Dit vergt een inspanning van alle partijen (burgers, maatschappelijke organisaties, professionals en de gemeente) om passende organisatie- en samenwerkingsvormen en werkwijzen te onderzoeken, daarvan te leren en verbeteringen door te voeren. Positieve resultaten en ervaringen van projecten en pilots uit voorgaande jaren zoals het ouderenbeleid, het vrijwilligersbeleid en het mantelzorgbeleid worden bij deze transformatie meegenomen.

We hanteren bij deze verandering de volgende uitgangspunten:

- versterken van vrijwillige inzet en mantelzorg;
- collectieve voorzieningen boven individuele voorzieningen;

- algemene voorzieningen in plaats van specifieke doelgroepvoorzieningen;
- een samenhangend ondersteuningsaanbod dicht bij de burger op wijk-of stadsdeelniveau. Daar worden aan toegevoegd:
- een klimaat van permanente innovatie;
- eigenaarschap;
- vraaggerichtheid;
- inspraak van belangen- en cliëntenorganisaties;
- zorg op het juiste niveau.

Prestatie indicator	Nulmeting	Ultimo juni 2015	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Het aantal mensen dat huishoudelijk hulp (HH) ontving	14.457	12.043	14.500	13.500	10.000	8.000
Het aantal mensen dat een maatwerkvoorziening ondersteuning ontving	0	5.959	5.000	4.750	4.500	4.250
<i>Bron: Socrates</i>						

Effect indicator	Nulmeting	Ultimo juni 2015	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Aandeel klanten met een Wmo-voorziening dat aangeeft dat deze voorziening bijdraagt aan het zelfstandig kunnen blijven wonen.	90%	nvt	85,0%	87,0%	89,0%	91,0%
Zelfredzaamheid inwoners	Nog niet leverbaar					
De verschuiving van de inzet van individuele maatwerkvoorzieningen naar algemene voorzieningen.	Nog niet leverbaar					
Klanttevredenheidsindicator	Nog niet leverbaar					
<i>Bron: SGBO-onderzoek tevredenheid cliëntenWMO</i>						

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

A. Eigenaarschap en participatie

Vrijwilligers

Vrijwilligers leveren een belangrijke bijdrage aan de Haagse samenleving. Zij nemen verantwoordelijkheid voor de uitvoering van maatschappelijke taken en dragen zo bij aan de kwaliteit van de stad op vele terreinen, zoals bij sport, cultuur, zorg en welzijn. De afgelopen jaren is veel geïnvesteerd in het vrijwilligerswerk. In 2016 richten wij ons op de borging van de resultaten van projecten die in de voorafgaande jaren met incidentele middelen zijn bekostigd. Tot deze projecten behoren onder andere het opzetten van een vrijwilligersacademie, scholing, werving, en concrete dienstverlening zoals boodschappen, vervoer door vrijwilligers en administratieve hulp. In 2015 zijn er 135.000 vrijwilligers, dat is de helft meer dan drie jaar daarvoor (2012: 90.000). Deze succesvolle aanpak wordt voortgezet. Prioriteit zal de komende jaren worden gelegd bij de volgende punten:

- Verder investeren in een positieve beeldvorming en eigentijdse invulling van het Haagse vrijwilligerswerk.

- Opbouwen van een bloeiend vrijwilligersnetwerk op het terrein van de Wmo, zoals vrijwillige vervoersdiensten, boodschappenhulp, hulp bij de administratie en begeleiding. Daarbij kunnen vrijwilligersorganisaties die de civil society representeren, op extra steun rekenen.

Voor de zorgvrijwilligers:

- goede ondersteuning van (zorg)vrijwilligers;
- goede afstemming tussen informele zorg en formele zorg;
- meer (zorg)vrijwilligers en een betere aansluiting tussen vraag en aanbod;
- professioneel georganiseerde en aantrekkelijke vrijwilligersorganisaties;
- stimuleren van vrijwilligerswerk in het bedrijfsleven, zoals maatschappelijk betrokken ondernemen en de inzet van de Haagse ambassadeurs bij evenementen.

Voor kwetsbare Hagenaars is het doen van vrijwilligerswerk een goede steun in de rug. Het draagt bij aan een sociaal netwerk, het creëert dagritme en het stimuleert zingeving. Om kwetsbare Hagenaars door middel van vrijwilligerswerk te activeren, wordt de komende periode ingezet op:

- extra ondersteuning van het maatschappelijk activeringswerk dat zich richt op het stimuleren van vrijwilligerswerk door kwetsbare Hagenaars;
- van Hagenaars met een bijstandsuitkering die (nog) niet aan het werk kunnen, verwacht de gemeente dat zij op een andere manier een bijdrage leveren aan de stad, bijvoorbeeld door het verrichten van vrijwilligerswerk.

Buurthuis van de Toekomst

In het “Buurthuis van de Toekomst” (BvdT) werken maatschappelijke organisaties meer samen. Zo vergroten we de kansen op meer multifunctioneel accommodatiegebruik. Hierdoor voeren sportverenigingen, welzijnsorganisaties, zorginstellingen, scholen en diverse vrijwilligersinitiatieven naast hun hoofdfunctie ook meer maatschappelijke activiteiten uit en worden steeds meer betrokken bij de behoeften en vraagstukken van de buurt/wijk of stadsdeel. In 2015 is een solide basis gelegd voor de versterking van de Buurthuizen van de Toekomst door de vormgeving van een lerend netwerk (Jaarprogramma BvdT) en ondersteuningstrajecten daar waar nodig. Ook is in 2015 gestart met een programma voor de doorontwikkeling van de BvdT: onder andere een grotere benutting van het fungeren als algemeen toegankelijke voorziening; vestiging Servicepunten; het doorontwikkelen van bestaande welzijnsaccommodaties tot een BvdT, daar waar dat mogelijk is. In 2016 zetten we dit beleid BvdT voort en zetten we ook in op de implementatie van innovaties bij BvdT.

Emancipatie

Den Haag moet een stad zijn waar iedereen meedoet en zich veilig voelt; of je nu man, vrouw of transgender bent, oud of jong, homo of hetero. Barrières die deelname aan de samenleving in de weg staan op basis van gender of seksuele geaardheid, moeten zoveel mogelijk worden weggenomen. Dat betekent dat er aandacht is voor vrouwen- en mannenemancipatie en voor de emancipatie van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders. Wij richten ons in 2016 op:

- het bevorderen van de arbeidsparticipatie van vrouwen;
- het bevorderen van de doorstroom van vrouwen naar hogere functies;
- het bevorderen van de maatschappelijke participatie van vrouwen;
- aandacht voor genderspecten in de gezondheidszorg;
- het bewust betrekken van mannen bij emancipatie;
- het vergroten van de sociale acceptatie van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders (LHBT);
- het bevorderen van kennis over transgenders;
- aandacht voor LHBT's in het onderwijs, sport, werk en zorg.

Meer verantwoordelijkheid voor de burger in de zorg en ondersteuning

De gemeente heeft met de Wmo 2015 een uitbreiding van taken gekregen die kansen biedt de zorg en ondersteuning in samenhang, dichterbij de burger en met meer betrokkenheid voor de burger te organiseren. In 2016 wordt met verschillende organisatievormen geëxperimenteerd zoals de zorgcoöperatie. Het doel van deze experimenten is om te leren hoe de zorg en ondersteuning van, door en rond bewoners slimmer georganiseerd kan worden en wat daarvoor nodig is van alle betrokken burgers, professionals en gemeente. In de experimenten wordt de burgerbetrokkenheid gestimuleerd door ruimte te bieden aan burgers om hun ideeën te toetsen en hen daarin te adviseren en te faciliteren.

B. Ondersteuning Hagenaars

Voor Hagenaars die een lichte, kortstondige of een zware, langdurige ondersteuning nodig hebben, zijn er projecten, activiteiten, faciliteiten en voorzieningen beschikbaar.

Participatie ouderen en mensen met een beperking bevordert zelfstandigheid

Ouderen willen, ook als zij kwetsbaarder worden, langer zelfstandig wonen. Het beleid van de gemeente Den Haag is erop gericht ouderen hierbij optimaal te ondersteunen. Na het succes van het beleidsplan 'Oud is in!' geven we met het actieprogramma 'Den Haag, seniorvriendelijke stad' een vervolg aan projecten en activiteiten om ouderen te laten participeren, te ondersteunen en van goede zorg te voorzien. In het actieprogramma worden bestaande en nieuwe projecten gebundeld onder drie uitgangspunten:

- ouderen stimuleren gezond, vitaal en betrokken te zijn;
- ouderen helpen eenzaamheid te verdrijven en te focussen op levensplezier;
- ouderen ondersteunen om langer zelfstandig te wonen in een veilige, seniorvriendelijke leefomgeving met passende voorzieningen.

Daarnaast wordt in de aanpak seniorvriendelijke stad op basis van de 0-meting inzichtelijk gemaakt hoe seniorvriendelijk de wijken zijn. Op basis van de 0-meting wordt met ouderen besproken wat hen helpt om vitaal te blijven en welke aanpassingen hiervoor nodig zijn in hun wijk.

Mensen met een beperking moeten op een gelijkwaardige manier kunnen deelnemen aan het maatschappelijke leven. We werken daarom aan een open toegankelijke stad die mensen met een beperking welkom heet en waar ze op volwaardige en gelijkwaardige wijze binnen hun eigen mogelijkheden kunnen deelnemen. Toegankelijkheid van de openbare ruimten en gebouwen blijft een belangrijk aandachtspunt. Maar het is ook van belang om te investeren in de digitale toegang voor mensen met een beperking. De website www.ongehinderd.nl/denhaag en de applicatie voor smartphonegebruikers voorzien mensen van informatie over toegankelijkheid van gebouwen en openbare voorzieningen. De Servicepunten (XL) in de wijken worden toegankelijk gemaakt voor mensen met een beperking. De stedelijke alliantie cultuursensitiviteit voor Hagenaars met een beperking én ouderen blijft actief en wordt vernieuwd door het gebruik van digitale concepten. De vrijwillige thuishulp wordt voortgezet om onder andere mantelzorgers te ontzien.

Mantelzorgers ondersteunen en overbelasting voorkomen

In de Wmo 2015 heeft de ondersteuning van mantelzorgers een prominentere rol gekregen. Het landelijke budget voor ondersteuning, waardering van mantelzorgers en logeervoorziening is per 2015 naar de gemeente overgeheveld. Dat komt bij de bestaande middelen voor mantelzorg, die bovendien zijn uitgebreid met een impuls uit het coalitieakkoord in 2014. De doelstellingen voor het mantelzorgbeleid zijn:

- mantelzorgers worden gevonden;
- mantelzorgers kunnen rekenen op ondersteuning bijvoorbeeld in de vorm van respijtzorg;
- overbelasting van mantelzorgers wordt tegengegaan;

- mantelzorgers zijn goed geïnformeerd en worden gehoord;
- er is een passende waardering voor mantelzorgers.

Toegang sociaal domein

Hagenaars die vragen hebben op het gebied van werk, zorg, jeugd of welzijn en Hagenaars die ondersteuning nodig hebben, kunnen op verschillende manieren in contact komen met de gemeente. Via de website www.denhaag.nl/servicepuntsociaal kan de Hagenaar alle informatie vinden, direct een voorziening thuis aanvragen of een aanvraag doen voor advies op maat. Komen burgers er zelf of met het eigen netwerk niet uit, dan kan ook telefonisch contact opgenomen worden met het gemeentelijke 14070-nummer of met de klantenservice.

Voor persoonlijk contact kan de burger in zijn eigen buurt terecht bij één van de Servicepunten die de fysieke toegang vormen van de algemene voorzieningen. Op ruim 20 plaatsen in de stad zijn deze Servicepunten te vinden in bijvoorbeeld een bibliotheek, Centrum voor Jeugd en Gezin, stadsdeelkantoor of wijkcentra. Bij alle Servicepunten kunnen Hagenaars terecht voor hulp bij vraagverheldering, het gebruik van digitale dienstverlening, informatie en advies. Uitgebreide dienstverlening en informatie is te vinden bij de Servicepunten XL die in dertien wijkcentra zijn ondergebracht. Burgers kunnen er ook terecht voor hulp bij administratie, de Burenhulpcentrale, lotgenotencontact, een gesprek met een ouderenconsulent of het algemeen maatschappelijk werk. Deelname aan activiteiten of als vrijwilliger bij te dragen aan een activiteit zijn ook bij deze Servicepunten mogelijk via de vrijwilligersvacaturebank of het leren van vrijwilligersvaardigheden. Ter versterking van de positie van de cliënt wordt algemene clientondersteuning voor alle Hagenaars en specifieke cliëntondersteuning voor mensen met een beperking, autisme of chronische ziekte geboden. Clientondersteuning houdt het bieden van informatieve, advise en kortdurende begeleiding in. De clientondersteuning is onafhankelijk. De Servicepunten worden de komende periode inhoudelijk verder ontwikkeld in samenspraak met cliënten- en belangenorganisaties en ervaringsdeskundigen.

Voor alle Hagenaars die te maken hebben met meervoudige problematiek, hebben wij de Meldcode (centraal meldpunt) ingericht. Deze klanten worden door professionals aangemeld bij de Meldcode. Het gaat hier om Hagenaars die op meerdere levensgebieden tegelijk problemen ondervinden en vastlopen bij het integraal oplossen van deze problemen. Sociaal casemanagers inventariseren samen met de burger alle problemen, zoeken gericht naar oplossingen en verbinden waar nodig verschillende hulpverlenende instanties aan elkaar.

Maatschappelijke hulpverlening

Voor Hagenaars die steun nodig hebben op het maatschappelijke en/of sociaal-juridische vlak zijn er het algemeen maatschappelijk werk en de sociaal-juridische dienstverlening. Voor advies op sociaal juridisch gebied kunnen burgers terecht bij de sociaal raadslieden. De sociaal raadslieden houden spreekuur in onder andere de stadsdeelkantoren. Het algemeen maatschappelijk werk is te vinden in de Servicepunten XL in de wijkcentra. In 2016 is de inzet van het maatschappelijk werk onder andere gericht op:

- het ondersteunen van Hagenaars bij het weer grip krijgen op hun leven, zodat zij weer volwaardig deel kunnen nemen aan de samenleving;
- deelname aan de Sociaal Wijkzorgteams, Jeugdteams en Veilig Verderteams en het werken vanuit de wijkcentra;
- het werken conform de afgesproken aanpak van huiselijk geweld (waaronder ook eerge relateerd geweld en ouderen mishandeling vallen) en de wet meldcode.

Sociale wijkzorgteams

In elke wijk of cluster van wijken zal een sociaal wijkzorgteam operationeel zijn waar de onderzoeken voor een maatwerkvoorziening in de categorie ondersteuning plaatsvinden. Beoogd wordt dat minimaal 24 sociale wijkzorgteams in de stad operationeel zijn. 2016 staat in het teken van borging en verdere ontwikkeling van de sociale wijkzorgteams op basis van de ervaringen in 2015 en de uitkomsten van een maatschappelijke kosten-batenanalyse.

Hulp bij het huishouden

Met hulp bij het huishouden kunnen mensen met functionele (ouderdoms-) beperkingen langer zelfstandig thuis blijven wonen. De gemeente Den Haag geeft prioriteit aan het ondersteunen van mensen die tijdelijk of structureel niet meer zelfstandig hun huishouden kunnen doen. Het uitgangspunt hierbij is dat deze zorg laagdrempelig en in de buurt wordt georganiseerd. Burgers met een indicatie voor hulp bij het huishouden kunnen zelf de aanbieder kiezen waarvan zij zorg gaan ontvangen.

De gemeente krijgt voor hulp bij het huishouden minder budget van het Rijk. In 2016 loopt deze korting op naar 40%. De gemeente Den Haag heeft ervoor gekozen om deze rijksbezuiniging zo veel mogelijk te beperken. In het coalitieakkoord is structureel € 6 miljoen per jaar en incidenteel € 9 miljoen ter beschikking gesteld. Hier bovenop is door inzet van de (bestaande) egalisatiereserve € 5 miljoen incidenteel vrijgemaakt. Hiermee geeft de gemeente Den Haag vorm aan haar nieuwe verantwoordelijkheid voor de Wmo.

Het kabinet heeft voor 2015 en 2016 landelijk € 115 miljoen extra beschikbaar gesteld voor een huishoudelijke hulptoelage (HHT). Dit is om zoveel mogelijk huishoudelijke hulpen aan het werk te houden die door de veranderingen in de zorg hun baan dreigen te verliezen. De gemeente Den Haag ontvangt in totaal € 3,0 miljoen voor 2015 en 2016. Met deze middelen wil de gemeente hulp bij het huishouden bieden aan mantelzorgers en vrijwilligers om hen te waarderen voor het vele goede werk dat zij voor de stad Den Haag verrichten.

Vervoer ouderen en gehandicapten

De gemeente regelt het vervoer voor ouderen en mensen met een beperking in Den Haag. Door het bieden van mobiliteitsondersteuning kunnen mensen langer zelfstandig thuis blijven wonen. Naast de Taxibus worden er ook meer individueel gerichte voorzieningen verstrekt, zoals scootmobiele, rolstoelen en vervoersvergoedingen. De komende jaren zullen in het teken staan van het ontwikkelen van adequate collectieve voorzieningen, waardoor het aanbod van individuele voorzieningen op termijn zal gaan afnemen conform de uitgangspunten van de wmo.

Woonvoorzieningen ouderen en gehandicapten

Gehandicapten en ouderen met een beperking kunnen ook ondersteuning krijgen bij aanpassingen in de woning. Het gaat hier om bijvoorbeeld trapliften, het verwijderen van drempels en aanpassingen van badkamers. Deze voorzieningen betekenen vaak het verschil tussen opname of zelfstandig blijven wonen.

Maatwerkvoorziening Ondersteuning

Met de Wmo 2015 is de oude Awbz-functie 'begeleiding' per 1 januari 2015 onder de verantwoordelijkheid van de gemeente komen te vallen, onder de noemer 'ondersteuning'. De ondersteuning is gericht op het handhaven of verbeteren van de zelfredzaamheid van volwassenen met psychiatrische problemen en/of verslavingsproblemen, een beperking (verstandelijk of lichamelijk), of een somatische of psychogeriatrische aandoening. De gemeente ondersteunt deze mensen, zodat zij zo

lang en zo goed mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen en optimaal kunnen participeren in de samenleving.

Bij de decentralisatie van de functie begeleiding heeft het Rijk een korting doorgevoerd. Om deze bezuiniging te realiseren moet 2016 gezien worden als een overgangsjaar waarin de kanteling steeds meer vorm krijgt. Naast het goed in beeld hebben van het aantal cliënten met een ondersteuningsbehoefte, is het nog meer van belang om zicht te hebben op wat de behoefte van de cliënt precies inhoudt. Hierdoor kan het aanbod beter op de behoefte en de situatie van de cliënt aansluiten. De cliënt zal meer gewezen worden op de eigen verantwoordelijkheid en op mogelijke inzet van mensen uit de omgeving van de cliënt. Hierdoor kan de inzet van dure (individuele) voorzieningen verminderd worden. Wanneer blijkt dat er professionele ondersteuning nodig is, moet gekeken worden naar de inzet van zo licht mogelijke ondersteuning. Hierdoor kan een verschuiving van de zwaardere individuele voorzieningen naar collectieve en waar mogelijk algemene voorzieningen plaatsvinden.

Beschermd wonen

Den Haag is met de Wmo 2015 als centrumgemeente verantwoordelijk voor het beleid, de toegang, het toezicht en de uitvoering van de oude AWBZ-functie “Beschermd Wonen” in de regio. Bij beschermd wonen gaat het met name om het bieden van onderdak met toezicht en begeleiding aan personen met een psychische aandoening die zich niet zelfstandig in de maatschappij kunnen handhaven (overgangsccliënten met zorgzwaartepakket GGZ categorie C en nieuwe cliënten). Voor het merendeel gaat het om cliënten die zorg in natura krijgen. Voor een kleiner deel gaat het om burgers die het extramuraal als overbruggingszorg ontvangen of de zorg zelf inkopen (PGB). In de centrumregio Den Haag gaat het om ca. 2.200 mensen (2013). Continuïteit van zorg is het uitgangspunt. Dit houdt in dat zoveel als mogelijk uitgegaan wordt van de bestaande praktijk Beschermd Wonen. De gegevens van het Rijk (inventarisatie), het financiële kader en de cliëntgegevens zijn hierbij leidend. De verwachting is dat in 2016 beschermd wonen voor hetzelfde het aantal cliënten zal gelden, bestaande uit huidige cliënten met overgangsrecht, minus de uitstroom, plus de instroom van nieuwe cliënten. Gegeven de overgangsperiode van 5 jaar (de maximale geldigheidsduur van de huidige indicatie) zal de komende jaren het beleid ten aanzien van “Beschermd Wonen” worden ontwikkeld, met nadruk op uitstroom en dagbesteding.

PGB

De voorzieningen Hulp bij het Huishouden, Beschermd Wonen en de Maatwerkvoorziening Ondersteuning kunnen door de cliënt middels een Persoonsgebonden Budget (PGB) zelf worden ingekocht. Het Rijk heeft besloten het PGB aan te passen naar een systeem gebaseerd op trekkingsrecht. In het nieuwe trekkingsrechtstelsel stort de gemeente het budget op een rekening van de Sociale Verzekeringsbank (SVB), de SVB betaalt vervolgens op aangeven van de klant de zorgverlener. Als mede-opdrachtgever van de SVB betaalt de gemeente servicekosten en ontwikkelkosten aan de SVB. De hoogte van dit budget is afhankelijk van het aantal PGB'ers.

C. Opvang

Huiselijk geweld

Met de decentralisaties is zowel het stelsel als de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling vernieuwd. In de regiovisie “Een veilig Thuis: Aanpak van Huiselijk geweld en kindermishandeling” wordt door de Haaglandse gemeenten de basis gelegd voor de aanpak in 2015 tot en met 2018.

Den Haag ontvangt als centrumgemeente de rijksmiddelen voor huiselijk geweld (voor Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Rijswijk, Wassenaar en Zoetermeer). De verdeling van deze middelen vindt sinds 2015 plaats op basis van zorgzwaarte in de regio. Deze vernieuwing van het verdeelmodel leidt voor Den Haag tot een stijging van de te ontvangen rijksmiddelen tot en met 2018.

De middelen worden onder andere besteed aan:

- vorming Veilig Thuis;
- uitbreiding ambulante hulp;
- investeren in de kwaliteit van het stelsel van aanpak huiselijk geweld;
- begeleiding van kinderen in de opvang;
- veilige opvang van specifieke groepen;
- voortzetting Landelijk Knooppunt huwelijksdwang en achterlating, mits de rijksfinanciering wordt gecontinueerd;
- opvang en begeleiding voor slachtoffers van mensenhandel;
- specifieke projecten inzake ouderenmishandeling;
- verbeteren mannenopvang;
- multidisciplinaire aanpak, ook voor seksueel geweld.

Thuislozenzorg/verslavingszorg

Doel van de hulpverlening is dat cliënten afkicken, minimaal stabiliseren en indien mogelijk zelfredzaam worden op meerdere gebieden (inkomen/schulden, huisvesting, zorgvraag, dagbesteding). Mensen worden opgevangen en begeleid naar zelfstandig wonen of naar beschermd wonen. Housing First is als vernieuwend woonconcept geïntegreerd in de DHOD-voorzieningen (Den Haag Onder Dak).

Vertrouwen op de Haagse kracht betekent ook vertrouwen op de professionaliteit van de kwaliteit van de instellingen, dit zal in de rolverdeling tussen de gemeente en de instellingen tot uitdrukking komen. Voorts is de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor preventieve en openbare geestelijke gezondheidszorg en verslavingszorg uitgebreid. Beschermd wonen en extramurale begeleiding van mensen met psychiatrische en/of verslavingsproblemen zijn, in het kader van de nieuwe Wmo, gemeentelijke taken geworden. Speerpunt in de komende jaren is het vergroten van het begrip voor de situatie van mensen met psychiatrische en/of verslavingsproblemen. Wie samen vooruit wil, zorgt dat niemand achter blijft.

Zorg voor prostituees

De doelstellingen van de zorg voor prostituees zijn (de toegankelijkheid van) goede medische zorg, preventie van seksueel overdraagbare aandoeningen, het tegengaan van prostitutie onder dwang, het opvangen van (vermoedelijke) slachtoffers van mensenhandel en het bieden van zorg en hulp aan slachtoffers (trajecten zorgcoördinatie). Veldwerk, contactlegging, informatievoorziening, ambulante en 24 uurs-zorg en de versterking van de positie van de doelgroep zijn belangrijke pijlers van het prostitutiebeleid. Daarnaast wordt in 2016 ook ingezet op de empowerment van prostituees zoals (collectieve) belangenbehartiging.

D. Volksgezondheid

Publieke gezondheidszorg

De gemeentelijke taken op het gebied van de volksgezondheid staan beschreven in de Wet publieke gezondheid (Wpg). Deze taken omvatten het bewaken, beschermen en bevorderen van de gezondheid van de Haagse bevolking. Het gaat hierbij om preventieve taken, maar ook om vroegtijdig signaleren en het leveren van basiszorg. De gemeentelijke preventie in het publieke domein richt zich op de gezondheid van de Haagse bevolking en enkele specifieke groepen daarbinnen. In het gemeentelijk gezondheidsbeleid krijgen het stimuleren van gezond leven en meedoen naar vermogen een belangrijke plek. Via een levensfasebenadering is ingezet op risicogroepen voor depressie, overgewicht, genotmiddelenmisbruik, seksueel onveilig gedrag en het verbeteren van een gezonde leefomgeving. Vanuit de maatschappelijke ondersteuning is er specifieke aandacht voor het voorkomen van maatschappelijke uitval van de doelgroepen met functionele beperkingen, ggz- en/of verslavingsproblemen, eenzame ouderen en mantelzorgers. Omdat participatie een belangrijke bijdrage levert aan de gezondheid van deze doelgroepen, wordt vanuit het preventieve gezondheidsbeleid hieraan ook aandacht besteed.

Met het epidemiologisch onderzoek naar de gezondheid van de Hagenaars worden monitorsystemen opgezet, gezondheidsprojecten geëvalueerd en voorstellen om de gezondheid te verbeteren opgesteld. De infectieziektenbestrijding is gericht op het opsporen, behandelen en voorkomen van meldingsplichtige infectieziekten, seksueel overdraagbare aandoeningen en tuberculose. Naast bron- en contactopsporing daarvan, inspecteert de GGD op infectieziekten en hygiëne en verzorgt zij reizigersvaccinaties en grootschalig vaccinatiecampagnes. Voor de regio Haaglanden heeft de GGD de regie op tbc-bestrijding. Ook coördineert de GGD de Aanvullende voorzieningen Seksuele Gezondheid en worden preventieve activiteiten uitgevoerd. Tevens geeft de GGD uitvoering aan de medische milieukunde voor een gezonde leefomgeving.

Ambulancezorg

Den Haag beschikt over een publieke ambulancedienst van de GGD. De gemeente kiest voor goede kwaliteit, spreiding en paraatheid van ambulancezorg. In de regio Haaglanden werken de drie regionale aanbieders samen in de Regionale ambulancevoorziening (RAV) Haaglanden. Wettelijk is vastgelegd dat de maximale aanrijtijd bij spoedvervoer (15 minuten) met maximaal 5% mag worden overschreden. De begroting van de GGD Ambulancezorg gaat uit van kostendekkend werken binnen het door de zorgverzekeraars beschikbaar gestelde budget. Het budget wordt vastgesteld door de Nationale Zorgautoriteit (NZA) na onderhandeling daarover tussen de RAV Haaglanden en de zorgverzekeraar. Daarbij spelen gegevens over beschikbaarheid, aanrijtijden en de productie van het voorgaande jaar een rol.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x€ 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	369.115	369.572	366.199	353.469	353.469
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	369.115	369.572	366.199	353.469	353.469
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	8.618	-17.407	18.126-	4.883-	11.796-
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	377.733	352.165	348.073	348.586	341.674

(bedragen x€ 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	48.764	49.816	49.789	47.592	47.592
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	48.764	49.816	49.789	47.592	47.592
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	447	-3.886	4.425-	4.603-	5.469-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	49.211	45.931	45.364	42.989	42.122

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Dienstcompensatiereserve OCW	3010	1.000	0	0	1.000
Egalisatiereserve Individuele voorzieningen WMO	3678	4.550	0	1.700	2.850
Reserve Exploitatie rendabele panden CVDH	6500	3.570	0	395	3.175
Reserve Exploitatie rendabele panden OCW	3106	3.874	0	227	3.647
Reserve Financiering ambulancedienst	6257	1.383	50	31	1.402
		14.377	50	2.353	12.074

2.9 Programma Jeugd

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven

Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
JEUGD	Stimuleren van goed opvoeden en opgroeien	Lasten 154.098 Baten <u>1.908</u> Saldo 152.190 N
Algemene voorziening Ketenpartners CJG	Praktische ondersteuning die gezinnen voorbereidt op passende, structurele hulpverlening	Lasten 24 Baten <u>0</u> Saldo 24 N
Ambulante Jeugdhulp	Gericht op gezinnen met kinderen die problemen hebben	Lasten 55.025 Baten <u>0</u> Saldo 55.025 N
Beheer en exploitatie CJG	De toegang tot de jeugdhulp wordt georganiseerd vanuit het Centrum Jeugd en Gezin	Lasten 8.207 Baten <u>1.719</u> Saldo 6.488 N
Jeugdgezondheidszorg	Het gezondheidspotentieel van alle jeugd volgen en optimaliseren	Lasten 13.806 Baten <u>139</u> Saldo 13.667 N
Jeugdteams	Gezinsbegeleiding	Lasten 253 Baten <u>0</u> Saldo 253 N
Ouderbijdragen individuele voorzieningen en opvang jeugdhulp (Decentralisatie Jeugd)	Ouderbijdrage	Lasten 0 Baten <u>50</u> Saldo -50 V
PGB Jeugdhulp	Burgers in staat stellen zelf de noodzakelijke zorg in te schakelen en te organiseren	Lasten 8.368 Baten <u>0</u> Saldo 8.368 N
Preventief Jeugdbeleid	Het voorkomen, verminderen of opheffen van problemen of stoornissen van lichamelijke, geestelijke, sociale of pedagogische aard die de ontwikkeling van jeugdigen naar volwassenheid ongunstig kunnen beïnvloeden	Lasten 9.729 Baten <u>0</u> Saldo 9.729 N

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	47.704	158.015	154.398	152.954	154.681	155.093
Baten	7.658	2.554	2.208	2.072	2.072	2.072
Saldo	40.046	155.461	152.190	150.882	152.609	153.021
Saldo incidentele baten en lasten	3.301	-	-	-	-	-
Structureel saldo programma	36.745	155.461	152.190	150.882	152.609	153.021

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Prestatie indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Bekendheidscijfers Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG)	51% weet wat het is, 28% heeft er ooit van gehoord	51%/29%	52%/29%	52%/30%	53%/30%

Bron: Registratie dienst OCW

Effect indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Percentage door JGZ bereikte kinderen in het eerste jaar	95%	95%	95%	95%	95%
Percentage kinderen 4 -19 jaar in beeld bij de JGZ	85%	85%	85%	85%	85%

Bron: Registratie dienst OCW

Kengetal	Kengetal Peildatum 1/7/2015	Bron
Aantal zwerfjongeren	363	Registratie GGD- CCP en JIT 2014
% kinderen dat opgroeit in een huishouden met een inkomen van 110 procent van het Wettelijk sociaal minimum (Wsm).	22%	Armoedemonitor SZW Den Haag 2014
% jeugdigen tot 18 jaar in jeugdhulp	*	OCW Den Haag

* Registratie wordt op dit moment nog ontwikkeld. Zie voor laatste stand van zaken de Voortgangsrapportages Jeugd

De stad moet een inspirerende plek zijn voor kinderen om op te groeien. Een plek waar zij hun vrije tijd op een aangename wijze kunnen invullen. Maar bovenal streven we ernaar dat alle kinderen gezond en veilig kunnen opgroeien, hun talenten ontwikkelen en naar vermogen participeren in de samenleving. Ouders zijn hiervoor eerstverantwoordelijk. De gemeente komt in beeld als dit niet vanzelf gaat. Dan moet het jeugdstelsel snel, goed en op maat functioneren. De doelstelling van het Haagse jeugdbeleid laat zich samenvatten tot:

*De Haagse jeugd groeit veilig,
gezond en met plezier op,
ontwikkelt haar talenten
en doet mee in de stad.*

Het Beleidskader Jeugd 2015-2018 beschrijft onze doelen (zie boven) voor de jeugdparticipatie en ons aanbod van ondersteuning. Dit beleidskader is in het najaar van 2014 aangeboden aan de gemeenteraad.

Vanaf 2015 is de gemeente verantwoordelijk voor de hele zorg voor de jeugd. De kaders daarvan staan in de nota 'Heel het Kind'. Maar de gemeenten willen met het oog op een betere en efficiënte jeugdhulp ook samenwerken. Daarom is er een regionaal inkoopkader 2016-2017 van de tien Haaglandengemeenten. De decentralisatie van de jeugdhulp gaat immers gepaard met een landelijke bezuiniging van 15%.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

De gemeente wil zo veel mogelijk risico's voorkomen in de ontwikkeling van het kind (preventie), en een vangnet bieden als de risico's zich toch manifesteren (Jeugdhulp, WMO, participatie en bescherming).

Preventief jeugdbeleid

De gemeente wil zo veel mogelijk risico's voorkomen in de ontwikkeling van het kind (preventie), en een vangnet bieden als de risico's zich toch manifesteren (Jeugdhulp, WMO, participatie en bescherming).

Preventief jeugdbeleid

Hieronder vallen onder andere jeugdparticipatie, jeugdwerk, de aanpak van overlast, speelbeleid, (woon)begeleiding en ondersteuning.

Stimuleren jeugdparticipatie

De jeugd draagt op een bijzondere manier bij aan de Haagse Kracht. In verschillende stadsdelen kunnen jongeren punten (zogenoemde Crownies) sparen voor gratis of goedkope deelname aan sportieve en culturele activiteiten. Zij verzamelen deze punten door vrijwilligerswerk te doen. Aan jongeren die zich op buitengewone wijze voor de stad of voor een ander hebben ingezet, zal ook in 2016 een Haags Jeugdlintje worden uitgereikt. Jongerenambassadeurs adviseren ook in 2016 de gemeente gevraagd en ongevraagd over stedelijke vraagstukken. Er wordt gerekend op 10 adviezen, waarvan er minimaal 3 daadwerkelijk opgevolgd worden.

Jeugdwerk

De doelen van het jeugdwerk zijn participatie, activering, signalering en overlastbestrijding. Een belangrijk uitgangspunt is dat jongeren zelf meer activiteiten organiseren, in plaats van alleen maar consumeren. Zoveel mogelijk werken de jeugdwerkers vanuit sportkantines en de Buurthuizen van de Toekomst. Het jeugdwerk wordt vooral ingezet in de wijken waar dit het hardst nodig is. Het gaat hierbij onder andere om talentontwikkeling, met aanwending van de eigen kracht en het eigen netwerk van jongeren, het bieden van doorlopende leerlijnen in samenwerking met het onderwijs, het stimuleren van sportdeelname en vrijetijdsvormen als cultuur en scouting en om het, waar nodig, toeleiden van jongeren naar hulpverlenende instanties.

Jongeren kunnen bij het Jongeren Informatie Punt (JIP) terecht met allerlei vragen over school, werk, huisvesting, relaties en dergelijke. Ook kunnen zij de jongerenapp hiervoor gebruiken. In 2016 kloppen naar verwachting, net als voorgaande jaren, ongeveer 5.000 jongeren aan bij het JIP.

Aanpak overlast

Bij de aanpak van overlastgevende groepen jongeren treden politie, justitie, welzijn en zorg gezamenlijk op. Waar nodig wordt hulpverlening van het Jeugd Interventie Team (JIT) of gezinscoaching vanuit de Jeugdteams ingezet. De aanpak van de overlast van jongeren vindt plaats in nauwe samenhang met het Veiligheidshuis en het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG).

Woonbegeleiding en ondersteuning

Jaarlijks worden 400 à 500 jongeren dak- en thuisloos. Deze jongeren hebben meestal ook andere problemen, zoals een verslaving,, een onverantwoord uitgavenpatroon, een verleden met gezinsproblemen en/of een zwak sociaal netwerk. Deze jongeren hebben eerst opvang, praktische en intensieve begeleiding nodig. Met instanties waarmee de gemeente samenwerkt worden een aantal praktische zaken zoals inkomen, zorgverzekering, identiteitsbewijs en/of schuldhulp zo snel mogelijk geregeld. Dat motiveert de jongere om met de achterliggende problemen aan de slag te gaan en zelfredzaam te worden.

Het Haagse Jeugdinterventieteam (JIT) heeft onder andere als doel te voorkomen dat jongeren naar de jeugdhulp worden toegeleid en kan jongeren begeleiden in het vinden van onderwijs, werk, huisvesting etc. De jongere wordt daarbij niet aan zijn lot overgelaten als hij 18 wordt. Het JIT begeleidt in 2016 minimaal 600 jongeren. De preventieve taken van het JIT zijn aanvankelijk door het Rijk bekostigd. De afgelopen jaren is dit afgebouwd en is JIT Preventief met incidentele gemeentelijke middelen bekostigd. Vanaf 2016 wil het college de weggevallen middelen structureel (circa € 1,5 tot 2 mln.) bekostigen uit de jeugdhulpmiddelen middels het lokaal inkoopplan. Vanuit het programma Openbare Orde en Veiligheid wordt een bijdrage geleverd aan het JIT voor de begeleiding van (zwaar) overlastgevende jongeren en jongeren die terugkeren na detentie.

Preventieve voorzieningen ketenpartners CJG

Het CJG levert ook directe laagdrempelige hulp zoals het maatwerk van de jeugdgezondheidszorg en interventies als Stut & Steun, Thuisbegeleiding, Stevig Ouderschap en weerbaarheidstrainingen voor kinderen die opgroeien in ongunstige opvoedsituaties.

Ambulante jeugdhulp (in 2015 Jeugdhulp algemeen)

Ambulante jeugdhulp is gericht op gezinnen met kinderen die problemen hebben zoals in de sociaal-emotionele ontwikkeling, ruzie met ouders of een lichte depressiviteit. De hulp wordt aangeboden op 'gewone' plekken voor de jongeren, zoals thuis, op straat, in een buurthuis, op een sportvereniging, etc. Er zijn verschillende instellingen die ambulante jeugdhulp bieden, bijvoorbeeld jeugd- en opvoedhulpaanbieders, de jeugdafdeling van een GGZ-instelling of instellingen gespecialiseerd in hulp voor verstandelijk en/of lichamelijk beperkten.

Beheer en exploitatie CJG

Ouders en jeugd, maar ook vrijwilligers en beroepskrachten kunnen bij de CJG's terecht met al hun vragen over opvoeden en opgroeien. De 10 CJG's vormen een dekkend netwerk voor heel Den Haag. In elk stadsdeel biedt een CJG drie basisfuncties: jeugdgezondheidszorg, informatie & advies en gezinscoaching. Het CJG werkt samen met vrijwilligersorganisaties, welzijn, huisartsen, onderwijs en zorg. In 2016 worden de CJG's doorontwikkeld, zodat zij goed toegerust zijn op hun positie binnen de decentralisatie van de jeugdhulp. Vanaf 2015 is de uitvoeringsregie rond de Centra Jeugd en Gezin belegd bij GGD Haaglanden. Jong Florence en GGD Haaglanden (JGZ en Gezinscoaching) werken vanuit een publiek privaat samenwerkingsmodel samen.

Jeugdteams (in 2015 Toegang jeugdhulp/Toegangsfunctie Gezinscoaches)

De toegang tot de jeugdhulp wordt georganiseerd vanuit het CJG. Het is belangrijk de toegang laagdrempelig te organiseren, de ouders en jeugdigen consequent te betrekken en zoveel mogelijk te werken vanuit het principe één gezin, één plan, één coördinator. Sinds 2013 heeft elk CJG een jeugdteam waar jeugdhulpverleners, algemeen maatschappelijk werk, jeugdverpleegkundigen en gezinscoaches samenwerken. In het team worden complexe zorgsignalen en meervoudige hulpvragen met ouders besproken en wordt de benodigde hulp gearrangeerd. Ook kan een 'familiegroepsplan' worden gemaakt, of een opvoedkundig advies ingezet worden voor kinderen die opgroeien in ongunstige opvoedsituaties.

Persoonsgebonden budget: PGB jeugdhulp

In bepaalde gevallen kunnen burgers een beroep doen op een persoonsgebonden budget (PGB) in plaats van zorg in natura. Het PGB is een goede uiting van de eigen kracht van ouders en jeugdigen. Een PGB moet burgers in staat stellen zelf de noodzakelijke zorg in te schakelen en te organiseren.

Specialistische jeugdhulp wonen en verblijf (in 2015 Individuele voorzieningen natura jeugd)

De meeste jeugdhulp in Den Haag is toegankelijk door middel van een verwijzing door (huis)arts, CJG-gezinscoach of schoolmaatschappelijk werk. Voor pleegzorg, open residentiële zorg of speciale zorg is een verleningsbesluit namens het college nodig. In uitzonderingsgevallen kunnen jongeren tijdelijk gesloten worden geplaatst in een jeugdzorg-plus voorziening. Hiervoor is een rechterlijke machtiging vereist.

Publieke taken in de jeugdhulp (in 2015 Veiligheid, jeugdreclassering en opvang jeugd)

In bepaalde gevallen zijn ouders moeilijk in staat de volle verantwoordelijkheid voor de zorg en veiligheid van hun kinderen te dragen. De wet geeft in die gevallen de mogelijkheid jeugdbescherming in te schakelen. In dit geval dient de rechter de noodzaak hiertoe vast te stellen. Zijn jongeren in aanraking gekomen met het strafrecht, dan kunnen jeugdreclasseringsmaatregelen aan de orde zijn. Onder deze post valt ook de inzet in de organisatie van Veilig Thuis.

Ouderbijdragen

Indien jongeren tijdelijk in een intramurale voorziening zijn opgenomen, vervallen de verzorgingskosten in de thuissituatie. De gemeente is wettelijk verplicht in dergelijke gevallen een ouderbijdrage te vragen. Wij vragen geen ouderbijdrage voor Jeugdhulp en Jeugd-GGZ aan ouders met een kind dat alleen naar de dagbehandeling gaat. Dit vanwege de ervaring dat ouders vanwege die ouderbijdrage minder snel hulp vragen voor hun kind. En omdat een verblijf in de dagbehandeling niet of nauwelijks kostenbesparend is voor ouders.

Jeugdgezondheidszorg

De Jeugdgezondheidszorg (JGZ) zet zich in voor een gezonde groei en ontwikkeling van alle kinderen van 0 tot 18 jaar die in Den Haag wonen en/of naar school gaan. JGZ monitort de groei en ontwikkeling van alle jeugdigen, signaleert gezondheidsrisico's en neemt actie om het gezondheidspotentieel van de jeugd te optimaliseren. JGZ organiseert activiteiten om de gezondheid en leefstijl van Haagse kinderen te verbeteren. Ook vaccineert de JGZ kinderen volgens het rijksvaccinatieprogramma Het Basis Aanbod Preventie uit de Wet publieke gezondheid biedt voortaan meer flexibiliteit om extra tijd aan een kind/jongere/gezin te besteden als de opgroei- of opvoedsituatie daarom vraagt. Voorbeelden van vernieuwende werkwijzen zijn het twitterspreekuur en het jongerenconsult. Hiermee vinden jonge ouders makkelijker het CJG. Ook zijn de jongeren beter in beeld dan voorheen. Naast meer flexibiliteit wordt er van de JGZ ook meer een rol gevraagd rond monitoring, beleidsadvisering en toeleiding naar jeugdhulp.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x€ 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	151.708	144.575	139.045	138.811	138.811
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	151.708	144.575	139.045	138.811	138.811
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	2.000	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	6.007	7.523	13.609	15.570	15.982
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	157.715	154.098	152.654	154.381	154.793

(bedragen x€ 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	1.722	1.722	1.722	1.722	1.722
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	1.722	1.722	1.722	1.722	1.722
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	532	186	50	50	50
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	2.254	1.908	1.772	1.772	1.772

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Exploitatie rendabele panden OCW	3106	100	0	0	100
		100	0	0	100

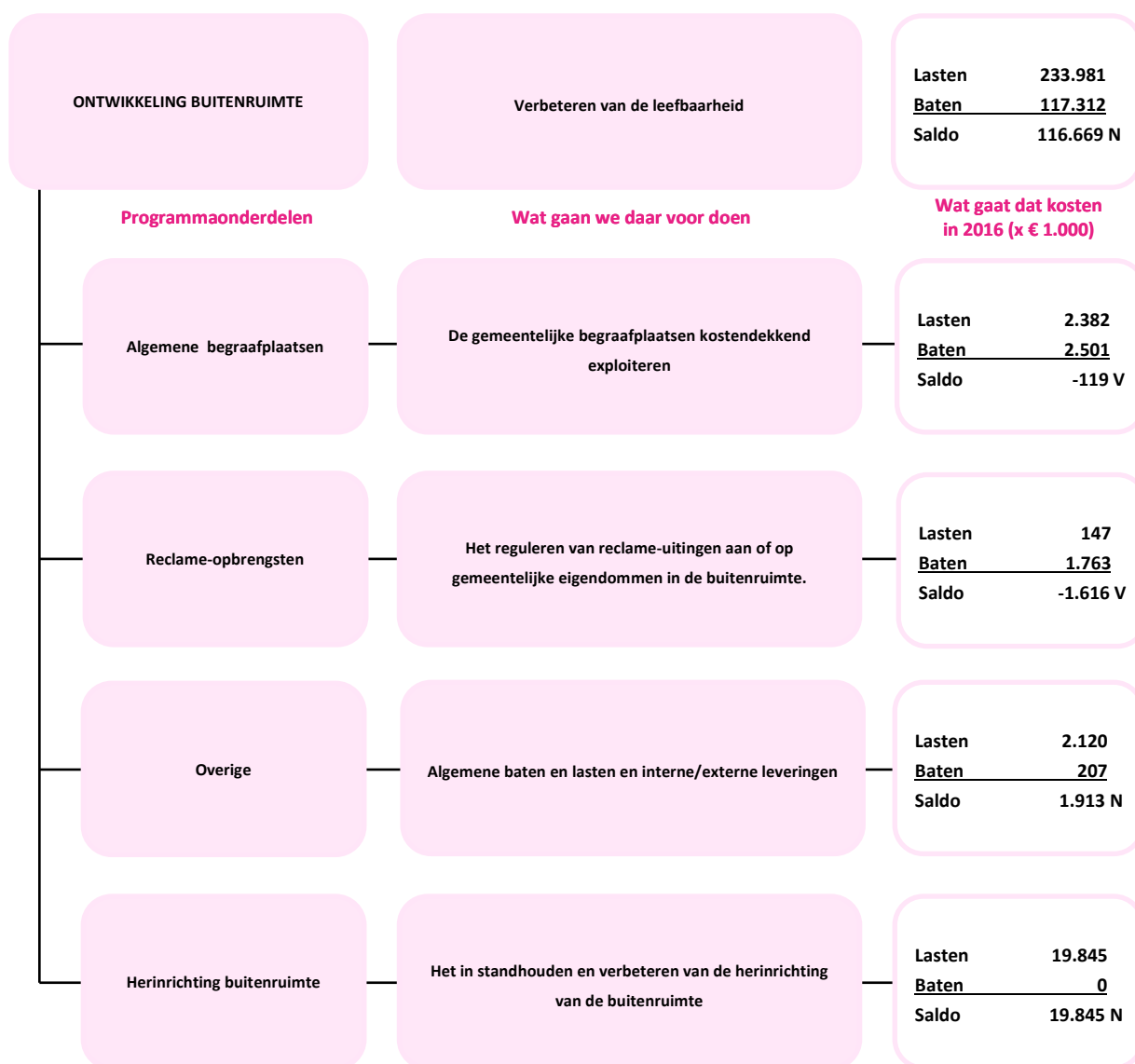
2.10 Programma Ontwikkeling Buitenruimte

Coördinerend portefeuillehouder: Boudewijn Revis

Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
ONTWIKKELING BUITENRUIMTE	Verbeteren van de leefbaarheid	Lasten 233.681 Baten <u>117.012</u> Saldo 116.669 N
Beheer gemeentelijk vastgoed	Het optimaal inzetten van het gemeentelijk vastgoed	Lasten 490 Baten <u>2.083</u> Saldo -1.593 V
Dierenbescherming	Opvang en preventie van zwerfdieren. Vervoer en destructie van kadavers	Lasten 665 Baten <u>0</u> Saldo 665 N
Gladheidbestrijding	Zorg voor veilig gebruik van hoofdwegen en doorgaande fietspaden bij gladheid en sneeuwval	Lasten 1.564 Baten <u>0</u> Saldo 1.564 N
Onderhoud wegen/straten/pleinen	Effectief en efficiënt wegonderhoud om de kwaliteit van wegverhardingen zo goed mogelijk te houden	Lasten 20.590 Baten <u>5.000</u> Saldo 15.590 N
Straatreiniging	Schoonhouden van de stad met maximaal rendement gelet op service, milieu en kosten	Lasten 26.032 Baten <u>600</u> Saldo 25.432 N

ONTWIKKELING BUITENRUIMTE	Verbeteren van de leefbaarheid	Lasten 233.681 <u>Baten 117.012</u> Saldo 116.669 N
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
Verlichting wegen	Aanleggen, in stand houden en exploiteren van een doelmatige openbare verlichting	Lasten 8.741 <u>Baten 0</u> Saldo 8.741
Onderhoud bruggen/ viaducten/ tunnels	Bijdragen aan doelmatig en veilig verkeer en vervoer.	Lasten 9.100 <u>Baten 0</u> Saldo 9.100N
Gebruik openbare ruimte	Reguleren van (tijdelijk) gebruik van de openbare ruimte en de straathandel	Lasten 2.746 <u>Baten 784</u> Saldo 1.962 N
Regionaal fietsendepot	Het bewaren van verwijderde en gevonden (gestolen) fietsen en het stimuleren van fietsgebruik	Lasten 1.042 <u>Baten 355</u> Saldo 687 N
Binnenhavens	Beheer van de binnenhavens en -wateren	Lasten 126 <u>Baten 105</u> Saldo 21 N
Grachten en vaarten	Zorgdragen voor een doelmatige beheersing van het oppervlaktewater	Lasten 8.828 <u>Baten 0</u> Saldo 8.828 N
Waterkering	Het bijdragen aan het voorkomen van wateroverlast.	Lasten 249 <u>Baten 0</u> Saldo 249 N
Markten	De markten kostendekkend exploiteren	Lasten 2.986 <u>Baten 4.268</u> Saldo -2.707 V

Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
ONTWIKKELING BUITENRUIMTE	Verbeteren van de leefbaarheid	Lasten 233.981 <u>Baten 117.312</u> Saldo 116.669 N
Stadsboerderijen	Stimuleren van een duurzame verbetering van de kwaliteit van de woon-, werk en leefomgeving	Lasten 2.852 <u>Baten 0</u> Saldo 2.852 N
Openbaar groen	Zorgen voor een goed niveau van het openbaar groen, zowel in de grote groengebieden als in de wijken	Lasten 8.843 <u>Baten 83</u> Saldo 8.760 N
Recreatieve voorzieningen	Uitvoeren en optimaliseren van openluchtrecreatie en verlevendigen van het strand	Lasten 1.090 <u>Baten 1.509</u> Saldo -419 N
Speelvoorzieningen	Het bieden van goede, uitdagende en veilige speelvoorzieningen voor kinderen in de openbare ruimte.	Lasten 726 <u>Baten 0</u> Saldo 726 N
Kwijtschelding afvalstoffenheffing	Tegemoet komen van mensen met een laag inkomen	Lasten 6.975 <u>Baten 0</u> Saldo 6.975 N
Afvalverwijdering en Baten reinigingsrechten en afvalstoffenheffing	zamelen en verwijderen van huishoudelijk afval, lettend op service, milieu en kosten.	Lasten 58.321 <u>Baten 61.647</u> Saldo -3.326 V
Riolering en waterzuivering	Doelmatige inzameling en transport van hemel- en afvalwater	Lasten 32.936 <u>Baten 35.622</u> Saldo -2.686 V
Leefbaarheid (toezicht)	Handhaven in de openbare ruimte om de leefbaarheid in de stad te verbeteren	Lasten 14.585 <u>Baten 785</u> Saldo 13.800 N

	Realisatie 2014	Begroting				
		2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	243.226	233.167	233.681	250.281	224.492	214.496
Baten	123.348	116.582	117.012	114.205	111.805	111.805
Saldo	119.879	116.585	116.669	136.076	112.687	102.691
Saldo incidentele baten en lasten	7.184	1.181	13.468	34.937	10.114	-
Structureel saldo programma	112.695	115.404	103.201	101.139	102.573	102.691

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Bezoekers, winkelend publiek, ondernemers en ook bewoners ervaren de stad vooral buiten. Hoe aantrekkelijker de Haagse straten, pleinen, het water en het groen, hoe liever mensen naar de stad komen en er ook terugkomen. Daarmee is buitenruimte essentieel voor de levendigheid en de stedelijke economie.

De gebieden waar veel mensen bij elkaar komen verdienen extra aandacht. Natuurlijk omdat de plekken die het meest worden bezocht ook het visitekaartje van de stad zijn. Denk aan het Buitenhof, de Boulevard en de Grote Marktstraat. Maar ook omdat intensief gebruik maakt dat tegels, bankjes en grasvelden sneller slijten. Bijvoorbeeld op de Gevers Deynootweg, het Kerkplein en in het Zuiderpark.

Prestatie indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Aantal bomen in de openbare ruimte		116.500	116.500	116.500	116.500
Indicator Afval - % gescheiden aangeboden afval - Aantal kg restafval per inwoner - Tevredenheid burger afvalophaalservice					
% gescheiden afval		31,0%	32,0%	33,0%	34,0%
Aantal kg restafval per inwoner		282,0	278,0	274,0	270,0
Tevredenheid burger ophaalservice		7,6	7,7	7,8	7,9
<i>Bron:</i> Bomen in de Openbare ruimte > GISIB, Indicator Afval > Inzamel gegevens huishoudelijk afval - NV HMS en uitkomsten jaarlijkse stadspanel.					

Toelichting prestatie indicator

De indicator aantal bomen in de openbare ruimte geeft inzicht in de ontwikkeling van het aantal bomen in de openbare ruimte. De indicatoren m.b.t. afval geven inzicht in de mate van afvalscheiding en de tevredenheid over de afval ophaalservice.

Effect indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Kwaliteit schoon		8,0	8,0	8,0	8,0
Leefbaarheid in de buurt		7,0	7,0	7,0	7,0
Waardering groen in de buurt		7,2	7,2	7,2	7,2
Waardering meest bezochte speelvoorzieningen		7,3	7,3	7,3	7,3
<i>Bron:</i> Kwaliteit Schoon > Beheersysteem Schoon Accres Inspectie en uitkomsten jaarlijkse stadsenquête, Leefbaarheid > Veiligheidsmonitor, Groen & Spelen > stadspanel.					

Toelichting effect indicator

De indicator kwaliteit schoon geeft inzicht in het resultaat van de schoonmaakactiviteiten en of dit beantwoordt aan het beoogde doel. De overige indicatoren geven inzicht in hoe de Hagenaar de leefbaarheid, het groen en de speelvoorzieningen ervaart.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Ontwikkeling buitenruimte

Stadsentrees

In het coalitieakkoord Haagse Kracht is de ambitie geformuleerd om Hagenaars en bezoekers een welkom gevoel te geven in de buitenruimte. De komende jaren geeft de gemeente met investeringen in de buitenruimte een impuls aan de ontwikkeling van de stad. Een goede buitenruimte zorgt immers voor een prettige woon-, werk- en winkelomgeving. We houden vast aan de reeds hoge Haagse standaard voor de buitenruimte (schoon-heel-veilig) en voegen daar de inzet op de sociale en economische betekenis van de openbare ruimte aan toe. Een aantrekkelijke buitenruimte draagt bij aan het vestigingsklimaat, het leefklimaat en het ondernemersklimaat van Den Haag. Het programma Stadsentrees vormt een belangrijk element hierin. Binnen dit programma investeren we in de buitenruimte rond onze stadsentrees. Allereerst in de entrees via de stations, omdat hier dagelijks veel stadsgenoten en bezoekers gebruik maken van de buitenruimte. Maar we hebben ook oog voor de toegangswegen van de stad. Zo maken we de opknopbeurt van de stadsentree A12 af door de toegang vanaf de Malietoren te vergroenen en verduurzamen en door de ruimte tussen het Malieveld en de

Zuid-Hollandlaan prettig en mooi in te richten voor wandelaars en fietsers. De gemeente richt zich op negen stadsentrees, te weten Centraal Station, Haagse Loper (met doortrekking naar Theresiastraat), Koekamp (incl. KJ-plein), Stadsentree A12/Malieveld, Station Hollands Spoor, Stadsentree Loper Oude Centrum, Stadsentree Beatrixkwartier/Station Laan van NOI, Stadsentree Scheveningen en Rotterdamsebaan-Binckhorst. In de loop van 2016 zal, met uitzondering van de stadsentree Scheveningen en Koekamp, de uitvoering van de stadsentrees gaande zijn.

Voor de stadsentree Koekamp zal in 2016 een integraal plan worden opgesteld dat aansluit op de nieuwe stedelijke ontwikkelingen op het Koningin Julianaplein en dat de relatie legt met de verschillende routes van en naar het station, zoals de Herengracht. Realisering hiervan zal plaats vinden nadat de fietsenstalling onder het plein is opgeleverd (begin 2017).

Scheveningen Bad

Scheveningen Bad, een van de economische kerngebieden, krijgt de komende jaren een aanzienlijke impuls. In de agenda De Kust Gezond is hiervoor het kader vastgelegd, dat in 2015 met Haagse Kracht wordt uitgewerkt tot een uitvoeringsprogramma. Eind 2015 wordt dit uitvoeringsprogramma vastgesteld, waarna wordt gestart met de aanpak van de buitenruimte. Het uitvoeringsprogramma richt zich in eerste instantie op de noordelijke Boulevard, de Gevers Deynootweg, het Palaceplein en de toegangswegen naar Scheveningen Bad. Hiervoor is in deze collegeperiode € 18 mln. beschikbaar om zo Scheveningen Bad aantrekkelijker te maken voor bezoekers, ondernemers en bewoners. Ook is er vanuit Stadsentrees € 2 mln. beschikbaar voor Stadsentree Scheveningen, dat bij dit uitvoeringsprogramma zal worden betrokken. Met Kust Gezond beoogt het College ook particuliere investeringen in het gebied aan te moedigen en aan te jagen. Zo wordt het particuliere initiatief om een parkeergarage te bouwen op het Circusplein gefaciliteerd en wordt er gewerkt aan de plannen voor vernieuwing van de noordelijke boulevard (plan Hommerson). In 2016 is het stalen eiland van de Pier ontmanteld en het reuzenrad operationeel. De publieke en private investeringen zullen leiden tot een aantrekkelijker badplaats en daarmee tot een toename van de werkgelegenheid.

Binckhorst

De gemeente faciliteert in de Binckhorst door bijvoorbeeld te investeren in de ruimtelijke structuur. Komende jaren wordt de buitenruimte aangepakt zodat het gebied aantrekkelijker wordt voor nieuwe ontwikkelingen en investeringen. In het coalitieakkoord 2014-2018 zijn middelen beschikbaar gesteld voor investeringen. In 2016 worden uitvoeringsplannen vastgesteld voor investeringen in de drie havengebieden: Poolsterhaven, Fokkerhaven/Trekvlizone en de Binckhorsthaven/Maanplein. In 2016 worden verkeersmaatregelen uitgevoerd wegens de komst van de Rotterdamsebaan zoals de aanleg van de verlengde Melkwegstraat. In samenhang hiermee worden de herinrichtingsplannen voor de Saturnusstraat en de onderdoorgangen onder het spoor nabij Bink36 eveneens in 2016 uitgevoerd.

Leyweg

Rondom de Leyweg (tussen Melis Stokelaan – Steenwijklaan) wordt de buitenruimte aangepakt, bij dit gebied hoort een markante inrichting van de buitenruimte zodat sprake is van een prettige verblijfsplek. Voetgangers en fietsers krijgen hier voorrang. Het doorgaand autoverkeer beperken we, zonder dat bestemmingsverkeer en de klanten van het winkelcentrum daar last van hebben. Tegelijkertijd maken we van de Leyweg een tophalte voor openbaar vervoer. De uitvoering is gepland in 2017-2018, de voorbereidende werkzaamheden vinden plaats in 2016.

Oude Centrum

Het Oude Centrum, van oudsher een levendige volkswijk, moet weer een prettige plek worden om te wonen, of om doorheen te lopen als je van Station Hollands Spoor naar de binnenstad wilt. We

knappen, in samenspraak met bewoners en ondernemers, het Oude Centrum op. We letten daarbij op alle onderdelen van de buitenruimte: van verkrotte gevels tot populaire hangplekken. Het extra geld voor de buitenruimte (hiervoor is € 7,5 mln. beschikbaar) wordt o.a. ingezet voor een van de belangrijkste stadsentrees in Den Haag, te weten de loper Oude Centrum. In deze route - van Hollands Spoor naar de Binnenstad - is de afgelopen jaren al het nodige verbeterd, maar de route is niet duidelijk herkenbaar en onvoldoende aantrekkelijk. In dit project zetten we in op een hoogwaardige verbinding, een samenhangende loop- en fietsroute en zoeken daarbij aansluiting bij het Kern Gezond Profiel. De nieuwe openbare ruimte moet een 'Welkom in de stad' uitstralen en een aanjager voor het gebied zijn. In 2015 is gestart met een inventarisatie van wensen en ideeën van de belangenorganisaties en er wordt een programma van eisen en schetsontwerp opgesteld. De uitwerking hiervan in een voorlopig ontwerp wordt medio 2016 aan de raad voorgelegd.

Pleinen als ontmoetingsplekken

Veel Haagse pleinen zijn belangrijke ontmoetingsplekken, waar sociale en economische verbindingen worden gelegd. Veel pleinen functioneren al goed, maar er zijn ook pleinen die een impuls kunnen gebruiken. Om de potentie en mogelijkheden van deze pleinen beter te benutten, is de 'Pleinenaanpak 2015-2017' ontwikkeld. De focus bij de pleinenaanpak ligt op pleinen die kansrijk zijn om intensief gebruikt te (kunnen) worden, zodat de sociaal-economische potentie beter benut wordt en waarbij de gemeente met eenvoudige middelen en gerichte investeringen veel kan winnen. Hierdoor kunnen de pleinen zich ontwikkelen tot een belangrijke ontmoetings- en verblijfsplek. Samen met bewoners en ondernemers worden de pleinen omgevormd tot aantrekkelijke verblijfsplekken met meer groen, ruimte voor terrassen, reuring en ontmoeting. De uitvoering zal stapsgewijs verlopen. In 2015 is gestart met het omvormen van de eerste pleinen tot prettige ontmoetingsplekken voor buurtbewoners. Het gaat om het Anna Blamanplein, het Alphons Diepenbroekhof, het Kamperfoelieplein en het Kerkplein (start uitvoering 2017). In 2016 wordt de uitvoering van de volgende vier pleinen opgepakt: het Stuyvesantplein, Almeloplein, Simon Carmiggelthof en het plein in de Paleisstraat. De inventarisatie voor de pleinen in de derde tranche is gestart. Deze pleinen worden uitgevoerd in de 2017.

Basis op orde

Den Haag heeft de afgelopen jaren ingezet om de basis op orde te krijgen. Onder het devies schoon, heel en veilig zijn achterstanden in onderhoud van bijvoorbeeld straten, openbare verlichting en groen teruggedrongen of zelfs helemaal weggewerkt. De aandacht mag niet verslappen, opdat de basis nu ook op orde blijft. Door werkzaamheden slim te blijven combineren, doen we dit efficiënt en met zo min mogelijk overlast voor mensen in de buurt.

Straatreiniging

In het coalitieakkoord vertrouwen op Haagse Kracht 2014-2018 wordt aandacht gevraagd voor een buitenruimte die schoon, heel en veilig is. Een stad waar geleefd wordt, wordt ook vies. Daarom hebben we genoeg mensen op straat nodig om die goed schoon te houden. Ook wordt doorgedaan met het plaatsen van ORAC's. Alle huisvuilzakken moeten uit het straatbeeld verdwijnen. In 2016 en 2017 worden, zoals besloten in het 4^e programma ORAC's, 1.000 extra ORAC's geplaatst.

In 2015 wordt het nieuwe beleidsplan gericht op een schone stad gepresenteerd. De keten van schoon gaat over de basis op orde hebben, over betrokkenheid creëren en over handhaven waar nodig. Het nieuwe plan heeft als doelstelling om de gestegen score voor schoon van een 8 de komende jaren te continueren. Hiertoe wordt ingezet op één regie op schoon en op flexibele en integrale buurtserviceteams. Naast de blijvende aandacht voor meeuwenoverlast, hondenpoep en schone stranden worden verschillende middelen ingezet zoals onkruidverwijdering, vegen, communicatie, participatie, educatie en handhaving. De 260 betaalde veegbanen (waarvan 100 garantiebanen) bij de gemeente nemen de plek in van de 400 leerwerkbanen. Deze vegers krijgen een plek binnen de buurtserviceteams en zullen bijdragen aan het behalen van de doelstellingen uit het uitvoeringsplan "Een schone stad".

Onderhoud Straten, wegen, pleinen

Waar mogelijk wordt de openbare ruimte verbeterd bij rioolwerkzaamheden, reconstructies en groot onderhoud van verhardingen. Deze werkwijze is goedkoper en zorgt dat de straat minder vaak wordt opgebroken. Kleine aanpassingen uit burgerinitiatieven worden in samenwerking met bewoners en beheerders meegenomen met de onderhoudswerkzaamheden. Ook in 2016 wordt aansluiting gezocht met werkzaamheden van onder andere HTM en Dunea.

In 2016 wordt de extra inzet op onderhoud van straatmeubilair (€ 0,8 mln.) van de afgelopen jaren voortgezet. Net als in 2015 worden in acht wijken het straatmeubilair en de direct omliggende openbare ruimte op orde gebracht. Eind 2015 worden de wijken waar het straatmeubilair wordt geoptimaliseerd voor 2016 vastgesteld.

In de meerjarenplanning Wegonderhoud 2014-2018 staan de wegen, wijken en projecten (waaronder fietspaden) waar in 2016 aan wordt gewerkt. Net als in 2014 en 2015 trekken we in 2016 € 1,5 mln. extra uit voor planmatig onderhoud van de hoofdwegen. Hiermee wordt ca. 12.000 m² wegdek aangepakt. Voor 2016 zijn voor deze aanpak de Groen van Prinstererlaan, de Segbroeklaan (kruispunten) en de Hengelolaan ingepland.

Verlichting wegen

Een primaire taak van de gemeente is het waarborgen van de verkeersveiligheid en sociale veiligheid in de stad door openbare verlichting. Het beschikbare budget wordt verhoogd met € 0,6 mln. in 2016 en € 1,2 mln. structureel vanaf 2017. Dit is bestemd voor de onderhoudsopgave 2014-2023 (RIS 265101). Op basis van de ouderdom van het areaal en van storingenanalyse vinden planmatig vervanging en onderhoud plaats. Er wordt de komende periode verdergegaan met het vervangen van het gele licht door energiezuinigere witte verlichting. Hierbij is het toepassen van energiezuinige LED-verlichting de nieuwe norm.

De komende jaren wordt de achterstand in vervanging kabels en leidingen aangepakt. Grote kabelprojecten, waarbij zo mogelijk ook de openbare verlichting wordt vernieuwd, zijn Moerwijk Noord, Heesterbuurt West, Bezuidenhout Oost en de Bloemenbuurt.

Speelvoorzieningen

In Den Haag wonen ruim 110.000 kinderen van 0 t/m 18 jaar. Meer dan 75% van de kinderen speelt minimaal twee á drie keer per week buiten. Het streven is om Den Haag een nog aantrekkelijkere stad te maken waar het voor onze jeugd fijn is om te wonen en op te groeien. Zowel in het Stadspanel (2014) als het tweejaarlijkse gebruikersonderzoek naar de speelmogelijkheden in Den Haag (2014) geven ouders, verzorgers en gebruikers een hoge waardering voor de speelplekken.

De beschikbare middelen worden ingezet om het beheer en onderhoud van de ruim 500 speelplekken in Den Haag te garanderen. De beschikbare middelen uit het coalitiekakkoord (€ 1,2 mln.) worden ingezet om met de buurt kansen te benutten ten aanzien van natuurlijk, avontuurlijk en uitdagend spelen. Daarnaast wordt gekeken op welke drukbezochte plekken extra speelwaarde kan worden gecreëerd.

Gladheidsbestrijding

De gemeente heeft een inspanningsverplichting om de doorgaande wegen en fietspaden zo veel mogelijk bereikbaar te houden bij gladheid. Daarbij strooiroutes omvatten 700 km grote wegen, kruispunten, viaducten, bruggen en busroutes en 600 km fietsroutes. Bij het strooien ligt de prioriteit bij het mobiel houden van de hulpdiensten en het begaanbaar houden van de hooftrijbanen, busroutes en doorgaande fietsroutes. Hagenaars en ondernemers kunnen bij stadsboerderijen en afvalbrengstations

kleine hoeveelheden zout ophalen om zelf hun eigen stoep begaanbaar te houden. In de tweede helft van 2015 ontvangt de raad een geactualiseerde beleidsnota waarin de verschillende aspecten van gladheidsbestrijding zullen worden beschreven.

Afvalverwijdering

De gemeente zorgt voor de inzameling en verwijdering van huishoudelijk afval. In de tweede helft van 2015 wordt, na de werkbepreking met de commissie leefomgeving, een nieuw gemeentelijk huishoudelijk afvalplan gepresenteerd. De inzet is om het Haagse huishoudelijk afval een zo hoogwaardig mogelijke herbestemming te geven en daartoe is het noodzakelijk de scheiding van de afvalstromen te verbeteren zodat de hoeveelheid restafval afneemt. Afval scheiden leidt tot meer hergebruik, recycling en nuttige toepassing van grondstoffen.

De gemeente werkt aan de bouw van een nieuw overdekt afvalbrengrstation aan de Uitenhagestraat, als alternatief voor het Afvalbrengrstation aan de Visserhavenstraat. Het noordelijke deel van Den Haag krijgt daarmee een afvalbrengrstation dat groter qua omvang is en meer mogelijkheden biedt voor afvalscheiding. Er wordt een nieuw meerjarenplan afvalstoffenheffing opgesteld. Hierbij zal ook aandacht besteed worden aan de per 1-1-2015 ingevoerde belasting bij afvalverbranding.

Omschrijving voorziening	2014	Dotaties 2015	Uitgaven 2015	2015	Dotaties 2016	Uitgaven 2016	2016	Dotaties 2017	Uitgaven 2017	2017	Dotaties 2018	Uitgaven 2018	2018	Dotaties 2019	Uitgaven 2019	2019
Egalisatievoorziening afvalstoffenheffing	18.233	57.916	60.094	16.055	57.960	62.067	11.948	57.960	63.091	6.817	57.960	61.487	3.290	57.960	61.737	487-

De egalisatievoorziening afvalstoffenheffing bedraagt per 1-1-2015 € 18,3 mln. en zal de komende jaren worden afgebouwd, onder andere door het niet indexeren van de tarieven in 2015 en 2016, de plaatsing van 1000 extra ORAC's naar aanleiding van het 4e programma ORAC's (RIS 280886) en de realisatie van het nieuwe afvalbrengrstation aan de Uitenhagenstraat. De bovengenoemde ontwikkelingen zullen leiden tot een versnelde afbouw van de hoogte van de voorziening. Het tariefvoorstel 2016 wordt eind 2015 aan de Raad aangeboden.

Gebruik buitenruimte

De buitenruimte moet voor iedereen veilig en aantrekkelijk zijn. Waar dat kan verminderen wij regels, de regels die er zijn handhaven wij, bijvoorbeeld de regels voor het plaatsen van terrassen. Jaarlijks worden ongeveer 4.000 vergunningsaanvragen behandeld en worden bestuursrechtelijke handhavingsmaatregelen genomen.

Voor 2016 wordt de bovengrondse precario nog gehalveerd. Vanaf 2017 wordt de bovengrondse precario helemaal afgeschaft. Daarmee verlagen we de lasten voor ondernemers.

Leefbaarheid (handhaving)

Effectieve handhaving in de buitenruimte heeft tot doel om een gedragsverandering teweeg te brengen bij de bewoners en bezoekers van de stad, zodat de leefbaarheid er structureel op vooruit gaat. Een leefbare stad levert een belangrijke bijdrage aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven en een aantrekkelijk woonklimaat.

In 2015 zijn alle handhavende disciplines in de buitenruimte ondergebracht in één professionele handhavingsorganisatie. De operationele aansturing van de handhavingsteams door de politie wordt voortgezet. De handhavers worden daar ingezet waar de overlastproblematiek het grootst is. Daartoe worden leefbaarheids- en veiligheidsscans per stadsdeel opgesteld. Deze worden aangevuld met informatie uit het stadspanel. Zowel de leefbaarheid als de veiligheid van de wijk komen in deze scans per stadsdeel naar voren.

De handhavers worden ingezet op de doelstellingen uit de nota Handhaven met Haagse Kracht. In 2016 hebben we de focus op hondenoverlast, rommel op straat, fout parkeren en overlast van (fout) gestalde fietsen. De aanpak van weesfietsen wordt vanaf 2016 uitgerold over de stad. Een inventarisatie van de stadsdelen heeft duidelijk gemaakt dat het weesfietsenprobleem in de praktijk niet in alle buurten in dezelfde mate speelt. Daarom is gekozen voor een stapsgewijze, gebiedsgerichte aanpak. De verwijderingsacties worden in rondes ingezet in de wijken waar dat nodig is.

In 2016 wordt de handhavingscapaciteit verder uitgebreid met circa 13 handhavers conform het coalitieakkoord van 2014, zodat de inzet en flexibiliteit toenemen. Inzet vindt niet alleen plaats overdag maar ook vaker 's avonds en in het weekend.

Planning uitbreiding capaciteit

Jaar	huidige situatie	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2018
leefbaarheidshandhavers	129	137	150	162	175

We werken in 2016 verder aan de professionalisering van de centrale planning. Ook wordt de effectiviteit van de handhavers verder verbeterd door nog meer informatiegestuurd te handhaven. Met ingang van 2016 zal meer gestuurd worden op aantal contactmomenten en aantal uitgevoerde controles. De trend van de afgelopen jaren zal worden gecontinueerd en bedraagt ongeveer 33.000 contactmomenten.

Ten slotte is de handhaving alleen effectief als de opgelegde sancties ook daadwerkelijk op een juiste wijze worden afgehandeld en/of geïnd. Daarom worden ook de administratieve en juridische processen in de backoffice van de handhavingsorganisatie verder geoptimaliseerd.

Het regionaal Fietsdepot dat Den Haag, samen met Pijnacker en Delft, exploiteert, vervult een spilfunctie bij het verwijderen en het opslaan van verkeerd geparkeerde fietsen en weesfietsen. De verwachting is dat als gevolg van de intensievere handhaving de komende jaren meer fietsen verwijderd zullen worden. In 2014 zijn 3.900 fietsen verwijderd. Dit aantal zal in 2016 toenemen vanwege de eerdergenoemde uitbreiding van de inzet.

Openbaar Groen

Groen draagt bij aan de kwaliteit van leven. Daarom is het belang van groen stevig verankerd in het coalitieakkoord. Voor het onderhoud en beheer van het groen zijn deze coalitieperiode extra middelen ter beschikking gesteld. In het Meerjarenprogramma Groen 2014-2018, (RIS 280307) zijn de groene prioriteiten voor de komende jaren vastgelegd veiligheid, duurzame instandhouding van het groen en netheid.

De extra middelen voor groen onderhoud, €0,6 miljoen per jaar, worden in 2016 ingezet voor boomonderhoud en vervanging van populieren en wilgen. De inzet van de groene middelen naast het reguliere onderhoud concentreert zich het komend jaar op het op peil houden van het bomenbestand, vervangingsplan populieren en wilgen, renovatie van wijk- en buurtgroen en het uitvoeren van projecten in de stedelijke ecologische verbindingzones.

In 2016 is er € 0,5 mln. beschikbaar voor extra groen (oplopend naar € 1 mln. in 2018). Kansen om meer groen te realiseren willen wij verder oppakken. Na de wijkvisies Loosduinen en Haagse Hout komt er ook de wijkvisie voor het stadsdeel Centrum. In 2016 zal gewerkt worden aan de visie voor het wijk- en buurtgroen voor Scheveningen.

Internationaal Park

De visie voor het Internationaal Park wordt in 2016 verder uitgewerkt. Op basis daarvan wordt een beheervisie voor de Scheveningse Bosjes vastgesteld. Quick wins in het Internationaal Park worden

gerealiseerd met bestaande middelen. In 2017 zal het incidentele budget van € 0,5 mln. worden ingezet voor het achterstallige onderhoud in de Scheveningse Bosjes in het groen, aan de paden en op de zitplekken.

Regionaal Groen

In 2016 is € 510.000 beschikbaar voor regionaal groen (uitgangspunt is een bijdrage van 1 euro per inwoner). Tot 2015 vormde dit bedrag de Haagse bijdrage aan het Fonds Groen Haaglanden. Vanaf 2015 wordt dit bedrag ingezet voor de zogeheten landschapstafels (Hof van Delfland en Duin, Horst en Weide).

Van Zee tot Zweth

Van Zee tot Zweth is een regionaal groenproject dat in 2015 is gestart en in 2016 wordt afgerond. Centraal in het project staat de fietsroute van de kust tot Midden-Delfland. Grotendeels is dit een bestaand tracé waarin verbeteringen worden aangebracht. Verder worden routes die vanuit de stad naar deze centrale route lopen verbeterd. Ook wordt een deel van de herinrichting van het landschapspark Madestein in het project ondergebracht.

Hondenbeleid

Handhaving van het hondenbeleid blijft een prioriteit omdat sommige hondeneigenaren de opruim- en aanlijnplicht niet naleven. Ook in 2016 zal , om hondenpoepoverlast tegen te gaan, gebruik worden gemaakt van de Haagse Kracht. Zo krijgen Hagenaars de ruimte posters op te hangen in hun buurt.

Strandbeleid

In de tweede helft van 2015 vindt de consultatieronde over nieuw strandbeleid plaats met de direct belanghebbenden (o.a. bewoners, strandondernemers, horeca-ondernemers van de boulevard). De consultatieronde heeft tot doel om draagvlak te creëren door het kader en de uitgangspunten van het nieuwe beleid verder aan te scherpen en goede ideeën afkomstig van de participanten mee te kunnen nemen in het nieuwe beleid. Het nieuwe strandbeleid zal na vaststelling door het college voor besluitvorming worden voorgelegd aan de gemeenteraad. Het nieuwe strandbeleid zal voor aanvang van het strandseizoen 2016 worden vastgesteld.

De gemeenteraad heeft eerder besloten om het plaatsen van strandhuisjes, in totaal veertig stuks, ten zuiden van de boulevard van Kijkduin mogelijk te maken. In het strandseizoen 2016 zullen de strandhuisjes voor het eerst op het strand staan. Mochten de strandhuisjes een succes worden, dan behoort op termijn uitbreiding tot de mogelijkheden.

Volkstuinen

Het aantal volkstuinen is in Den Haag reeds een groot aantal jaren constant en blijft naar verwachting ook in 2016 gelijk. Den Haag heeft zeven complexen die het 'Keurmerk Natuurlijk Tuinieren' hebben behaald. Wij hechten veel waarde aan kleinschalig groen dicht bij de inwoners en ondersteunen kleinschalige initiatieven van de volkstuinen waar dat mogelijk is.

Stadsboerderijen

Op de Haagse stadsboerderijen kunnen Hagenaars van jong tot oud terecht. Om elkaar te ontmoeten, voor lessen op het gebied van natuur en duurzaamheid, om oude spullen te laten repareren, om vrijwilligerswerk te doen, om frituurvet in te leveren, en nog veel meer. Er worden in 2016 naar verwachting meer dan 450.000 bezoeken gebracht aan de Haagse stadsboerderijen, er worden 450 lessen gegeven aan schoolklassen en er worden meer dan 100 activiteiten georganiseerd rond de thema's afval, leefbaarheid, natuur en duurzaamheid.

Dierenwelzijn

Deze collegeperiode wordt € 50.000 per jaar extra ingezet voor dierenwelzijn. In 2016 wordt onder meer extra geld gebruikt voor de opvang van huisdieren. De gemeente gaat door met de plaatsing van extra nestvoorzieningen voor mussen en vleermuizen. In 2016 wordt een campagne herhaald om Hagenaars te stimuleren om dieren uit de opvang te halen. Verder is er dit jaar extra aandacht voor het voorkomen van overlast door dieren door zwerfvuil en etensresten op straat tegen te gaan. De wettelijke taken voor opvang en vervoer van zwerfdieren en de verwijdering van kadavers in de openbare ruimte is in 2016 uitbesteed aan een aantal Haagse dierenwelzijnsorganisaties. Om de zwerfkattenpopulaties te beheersen worden zwerfkatten gesteriliseerd.

Onderhoud bruggen, viaducten en tunnels

Voor de periode 2015-2017 is begonnen met de uitvoering van een nieuw Meerjarenprogramma Kunstwerken (MJPK II). De vervangingsachterstand van grote civieltechnische constructies wordt hiermee structureel aangepakt. Daarnaast worden in het kader van regulier onderhoud diverse kleine bruggen vervangen.

Met de voorbereiding van de renovatie van de Koningstunnel wordt gestart om in mei 2019 aan de nieuwe wetgeving op het gebied van tunnelveiligheid te voldoen. Mede in het kader van de verkeersafwikkeling en de milieukwaliteit wordt onderzocht hoe in de toekomst met het Schenkviaduct kan worden omgegaan. Vanuit beheerstechnisch perspectief is er geen noodzaak om op korte termijn te beslissen over de toekomst van het viaduct. Het einde van de technische levensduur ligt op ca. 2040.

Binnenwateren

De ambitie is om het water van Den Haag een volwaardige plek te geven in alle (ruimtelijke) ontwikkelingen. Dit is vertaald in beheersmaatregelen, vergroten mogelijkheden tot het gebruik van het water en de ruimte bieden aan economische activiteiten. Het toenemende recreatieve gebruik van het Haagse water zorgt ervoor dat de functie van puur 'groot vaarwater' steeds meer wordt verbreed met "water in de wijk". Dit resulteert in meer aandacht voor het vergroten van de (economische) waarde van het water, zichtbaar in de realisatie van kleine voorzieningen (opstapplaatsen voor rondvaarten, aanmeervoorzieningen, bebording en remmingwerken). In 2016 is in dit kader aanleg voorzien van aanmeervoorzieningen voor passanten, het opwaarderen van opstapplaatsen voor rondvaartorganisaties en de nautische inrichting van de nieuwe Poolsterhaven en de Fokkerhaven. Met het gereed komen van het werk aan de Kuypersdam in 2015, waarmee de vaarverbinding richting Scheveningen in ere is hersteld, gaat extra aandacht uit naar het achterliggende water, richting Madurodam en de Haringkade.

Grachten en Vaarten

Schone watergangen en mooie vijvers dragen bij aan de leefkwaliteit in de stad. De gemeente verzorgt het beheer en onderhoud hiervan, waaronder het baggeren en het schoonhouden. Daarnaast beheert de gemeente ook alle walkanten, variërend van beschoeiingen tot damwanden en kademuren. De grootschalige noodzakelijke vervangingen van een aantal kademuren, met name in de grachtengordel rond de binnenstad is opgenomen in het MJPK 2015-2017. In 2016 worden de de Veenkade en de Toussaintkade vervangen en wordt een aanvang gemaakt met verdere vervanging van kademuren langs het kanaal naar Scheveningen. Daarnaast worden in de wijken Forepark en Madestein ca. 2 km beschoeiing vervangen. De gemeente levert daarnaast een bijdrage aan het verbeteren van de waterkwaliteit (bladvisserij) en de ecologische kwaliteit van het water, zoals natuurvriendelijke oevers, het bevorderen van watercirculatie door fontein, het verwijderen van verstikkend pakketten kroos en het uitbaggeren van winterschuilplaatsen voor vis.

Riolering en waterzuivering

De gemeente zorgt voor doelmatige inzameling en transport van afvalwater en hemelwater ter bescherming van de volksgezondheid en het milieu en ter voorkoming van wateroverlast. Ook houdt de gemeente diverse drainagesystemen in stand. Dit wordt geregeld in het nieuwe Gemeentelijk

Rioleringsplan (GRP) 2016-2020. De precieze invulling van dit GRP is nog in voorbereiding, maar net als in het voorgaande rioleringsplan wordt een werkvoorraad “te vervangen riool” aangepakt. De vervangingen vinden zoveel mogelijk gebiedsgewijs plaats, waarbij optimale afstemming wordt gezocht met andere onderhoudswerkzaamheden en herinrichtingsplannen.

Haagse Markt

De gemeente is verantwoordelijk voor het beheer en de exploitatie van de warenmarkten. Nadat in 2015 de fysieke herinrichting en opknapbeurt van het marktterrein van de Herman Costermarkt (ondergrondse en bovengrondse infrastructuur en de marktinstallaties) en de bouw van het marktgebouw zijn afgerond, zal 2016 het eerste volledige jaar zijn waarin het nieuw ingerichte terrein wordt beheerd en geëxploiteerd. Extra aandacht zal in 2016 uitgaan naar ondersteuning van de marktkoopliden bij de promotie van de Haagse Markt.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x€ 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	248.976	254.221	254.444	247.716	247.716
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	248.976	254.221	254.444	247.716	247.716
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	55	55	55	55	55
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	1.500	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	15.564	-21.795	3.918	22.979	32.975
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	233.467	233.981	250.581	224.792	214.796

(bedragen x€ 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	119.320	113.248	112.985	112.985	112.985
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	119.320	113.248	112.985	112.985	112.985
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	55	55	55	55	55
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.493	4.009	1.465	935	935
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	116.882	117.312	114.505	112.105	112.105

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Dienstcompensatiereserve DSB	3010	207	0	207	0
Reserve Werk met Werk	3277	7.400	0	5.000	2.400
		7.607	0	5.207	2.400

2.11 Programma Economie, Internationale stad en Binnenstad

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven/Karsten Klein

ECONOMIE, INTERNATIONALE STAD en BINNENSTAD		Aantrekken en behouden bedrijvigheid met een maximale omzet en zoveel mogelijk banen in Den Haag en de regio	Lasten 59.841 Baten 26.463 Saldo 33.378 N
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)	
Internationale Stad	Uitvoeren Investeringsprogramma Den Haag Internationale Stad	Lasten 5.580 Baten 0 Saldo 5.580 N	
Kenniseconomie en innovatie	Het versterken en uitbouwen van de kenniseconomie, innovatieve bedrijvigheid en de Haagse topsectoren	Lasten 12.436 Baten 8.813 Saldo 3.623 N	
Stedelijke economie	Het versterken van de Haagse economie door het behouden en verwerven van bedrijven en bezoekers en bieden van de randvoorwaarden hiervoor	Lasten 30.945 Baten 10.814 Saldo 20.131 N	
Fonds economische Structuurversterking	Het versterken van de economische structuur van Den Haag	Lasten 5.000 Baten 5.000 Saldo 0	
Industrieschappen	Ontwikkelen Bedrijvenschappen en industrieschappen	Lasten 787 Baten 570 Saldo 217 N	
Zeehavens	Exploiteren, bevorderen, ontwikkelen en in standhouden van de zeehaven	Lasten 2.960 Baten 716 Saldo 2.244 N	
Citymarketing	Uitvoeren programma Citymarketing	Lasten 1.609 Baten 0 Saldo 1.609 N	
Beheer Gemeentelijk vastgoed	Het optimaal inzetten van het gemeentelijk vastgoed	Lasten 524 Baten 550 Saldo -26 V	

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	63.791	98.375	59.841	56.169	45.458	25.489
Baten	15.819	30.863	26.463	27.113	15.698	4.103
Saldo	47.972	67.512	33.378	29.055	29.760	21.386
Saldo incidentele baten en lasten	10.651	28.282	9.453	7.580	8.335	-
Structureel saldo programma	37.321	39.230	23.925	21.475	21.425	21.386

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het versterken van de Haagse economie en het scheppen van nieuwe banen zijn de hoogste prioriteiten van het college. Den Haag heeft veel banen verloren zien gaan als gevolg van de economische crisis en veranderingen in de economische structuur. Om meer banen te scheppen is een samenhangend economisch beleid nodig, gericht op het vasthouden van bedrijven en werkgelegenheid, op het scheppen van nieuwe banen en het versterken van de economische structuur.

De toekomst van onze economie ligt bij kennis, creativiteit en duurzame stedelijke kwaliteit. We willen onze economische topsectoren verder versterken en innovatie stimuleren, in samenhang met de al aanwezige en nieuwe kennis- en onderwijsinstellingen. Er is volop (inter)nationale concurrentie tussen werkgevers om toptalenten binnen te halen. De leefkwaliteit van onze stad is een belangrijke factor voor het aantrekken van studenten, hoogopgeleiden, specialisten en het creatief talent waar hoofdkantoren en kennisintensieve bedrijven om zitten te springen.

Als Internationale Stad van Vrede en Recht is Den Haag de vestigingsplaats voor een groot aantal internationale organisaties, kennisinstellingen, ambassades, internationale scholen en niet-gouvernementele organisaties. Den Haag is een toonaangevende ontmoetingsplaats, waar de internationale gemeenschap samenkomt om vraagstukken van vrede, recht en veiligheid te bespreken, aan preventie en oplossing van conflicten te werken, en de internationale rechtsorde te bevorderen. Door het profiel als Internationale Stad van Vrede en Recht te verbreden en te verdiepen dragen wij bij aan de transitie van de Haagse economie. Hoofddoel is het bevorderen van werkgelegenheid en economische groei door gerichte stimulering voor internationale bedrijvigheid en organisaties, internationale ontmoetingen en andere internationale activiteiten in de stad.

Ook het versterken van de positie van het MKB - en dan vooral het vergroten van het verdienvermogen - is prioriteit van het college. In dat verband is het belangrijk dat Den Haag meer zakelijke en recreatieve toeristen trekt. Het vergroten van de aantrekkelijkheid van het toeristisch aanbod, de uitbreiding van het The Hague Convention Bureau en de vernieuwing van het evenementenbeleid zijn daarbij speerpunten.

Den Haag is gekozen tot beste binnenstad van Nederland 2013-2015. We werken samen met alle partijen in de binnenstad aan de uitvoering van het Binnenstadsconvenant om de meest aantrekkelijke binnenstad te blijven, attractief voor bewoners, bezoekers en bedrijven.

Prestatie indicator	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Collegedoelstelling 10.000 extra banen.	3.000	6.000	10.000	10.000
<i>Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden met bewerking van DSO / Economie</i>				

Effect indicator	Nulmeting (2014*)	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Hotelgasten uit het buitenland	420.000	445.500	459.000	472.500	487.000
Aantal hotelovernachtingen van buitenlandse gasten	687.000	729.000	750.500	773.000	796.500
Hotelgasten uit het binnenland	422.000	447.500	461.000	475.000	489.000
Aantal hotelovernachtingen van binnenlandse gasten	688.000	730.000	752.000	774.500	797.500
Aantal hotelovernachtingen van zakelijke gasten	710.000	753.500	776.000	799.000	823.000
Waardering (rapportcijfer) van het gemeentelijk ondernemersklimaat door Haagse MKB ondernemers	6,2		6,4		6,5

Nulmeting is 2014, behalve voor waardering ondernemersklimaat. Deze kent nulmeting 2013.

Bron: Hotelgasten en -overnachtingen: CBS Hotels, gasten en (zakelijke) overnachtingen.

Ondernemersklimaat: MKB-vriendelijkste gemeente van Nederland, LexNova. In opdracht van MKB Nederland

Overnachtingen

We willen de komende jaren meer gasten en hotelovernachtingen in Den Haag. Overnachtingen zijn berekend voor alle hotels, motels, pensions, appartementen met hoteldienstverlening, jeugdaccommodaties en bed&breakfasts met ten minste vijf slaapplekken. Het aantal zakelijke overnachtingen is berekend met behulp van het percentage zakelijke overnachtingen dat door de accommodaties opgegeven is.

Waardering (rapportcijfer) van het gemeentelijk ondernemersklimaat door Haagse MKB ondernemers

De waardering van het ondernemersklimaat berust op door de gemeente beïnvloedbare factoren, zoals regelgeving, lokale belastingen, openbare voorzieningen en ondernemersvriendelijkheid. Elke twee jaar vraagt Lexnova aan ondernemers in het MKB hoe zij het ondernemersklimaat in de eigen gemeente waarderen (rapportcijfer tussen 1 en 10). De eerstvolgende meting is beschikbaar eind 2015. De doelstelling in 2015 is 6,3. Voor 2017 en 2019 zijn de doelstellingen respectievelijk 6,4 en 6,5.

Kengetal	Nulmeting (2014)	Bron
Aantal banen in Den Haag per 1-1	250.125	WRH
- Waarvan 1-1 MKB	123.029	WRH
- Waarvan overig	127.096	WRH
Aantal faillissementen per jaar in Den Haag	181	KvK
Aantal startende ondernemingen per jaar in Den Haag	6.449	KvK
Bruto Binnenlands Product t.o.v. voorgaand jaar:		
- Agglomeratie 's-Gravenhage (CR)	1,4%	CBS
- Regio Utrecht	1,7%	CBS
- Regio Groot-Amsterdam (CR)	1,3%	CBS
- Regio Groot Rijnmond (CR)	1,4%	CBS
- Nederland	0,9%	CBS

Bron: aantal banen: Werkgelegenheidsregister Haaglanden. Faillissementen en starters: Kamer van Koophandel, bewerking DSO/PSO. Economische groei: CBS op basis van voorlopige cijfers 2014. CR betekent COROP gebied (COördinatiecommissie Regionaal OnderzoeksProgramma).

Aantal banen in Den Haag per 1-1, onderverdeeld naar MKB en overig

Werkzame personen kunnen in vaste dienst zijn of een tijdelijk contract hebben, maar ook uitzendkrachten worden meegeteld. Het is mogelijk dat één persoon die bij twee vestigingen (beide in deeltijd) werkt, tweemaal geteld wordt. Daarom spreken we op geaggregeerd niveau niet van 'werkzame personen' of 'werknemers', maar van 'banen'. MKB wil zeggen vanaf 1 medewerker tot 100 medewerkers. Dit is inclusief ZZP'ers.

Volumemutaties per regio t.o.v. volumegroei van het bruto binnenlands product (bbp)

Het bbp is een maat voor de omvang van de economie en verandering van het volume van het bbp geeft de groei (of krimp) hiervan in een bepaalde periode. De gepresenteerde cijfers geven de veranderingen ten opzichte van het vorige jaar als percentage. Een negatief getal duidt op krimp van de economie van jaar op jaar; een positief getal op groei. Verder kan daarmee op eenduidige manier de vergelijking met andere gebieden (gemeenten/COROP-gebieden/provincies/Nederland) worden gemaakt.

Kengetal	Kengetal Peildatum 1/7/2015	Bron
Aantal internationale instellingen uitgesplitst naar:	369	<i>Bureau Internationale Zaken</i>
internationale organisaties/NGOs	171	<i>Bureau Internationale Zaken</i>
internationale kennisinstellingen en scholen, culturele en expatservice-organisaties	69	<i>Bureau Internationale Zaken</i>
Ambassades/consulaten/C37 gelieerde organisaties	129	<i>Bureau Internationale Zaken</i>

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Internationale stad

Den Haag heeft een ijzersterk imago als internationale stad van Vrede en Recht en is in de wereld bij uitstek dé vestigingsplaats en dé ontmoetingsplaats voor Vrede en Recht. Als VN-stad vervult Den Haag internationaal een toonaangevende rol in de ontwikkeling van de internationale rechtsorde. Den Haag is een aantrekkelijke plaats voor internationale organisaties, ambassades, bedrijven en conferenties. Het is belangrijk dit profiel goed en scherp in de wereld neer te zetten en de stad zichtbaarder te positioneren als de Internationale Stad van Vrede en Recht. Hiervoor ontwikkelen wij een internationale communicatiestrategie.

Deze internationale positionering wordt voortvarend uitgebouwd langs bestaande lijnen, aangevuld met de ambitie om zich meer te positioneren als broedplaats en kweekvijver voor innovaties en kennisontwikkeling op het gebied van vrede, recht en veiligheid, gebundeld in het Programma Internationaal. Dit programma kent drie hoofdlijnen:

- Meer massa maken door acquisitie.
- Economische kracht en concurrentievermogen versterken door slimme allianties en slim koppelen van bestaande en nieuwe initiatieven
- Meer zichtbaarheid creëren door ons in de metropool en in de wereld scherper te positioneren en te profileren als Internationale Stad van Vrede en Recht.

Het programma heeft in de afgelopen maanden de inventariserende fase afgesloten en op basis daarvan is een werkprogramma opgesteld waarin een aantal zogeheten 'impulsdossiers' zijn ingericht.

Deze dossiers zijn binnen de stad en de gemeente Den Haag gedefinieerd als domein- en afdeling overschrijdende onderzoeken/verkenningen die kansrijk worden geacht voor verdere ontwikkeling.

De volgende stap voorziet in een externe toetsing van deze dossiers op haalbaarheid en innovatiekracht. Na deze toetsing zal een keuze gemaakt worden welke dossiers prioritaire geacht worden als 'topdossier' van het Programma Internationaal.

Industrieschappen

Het Industrieschap De Plaspoelpolder (IPP) richt zich in 2016 op de uitgifte van de laatste kavels op bedrijventerrein Wateringse Veld. Op Businesspark Hoornwijk moet alleen het resterende gedeelte van de N-kavel nog ontwikkeld worden. Dit zal na de realisatie van de Rotterdamsebaan plaatsvinden (vanaf

2018). Op het gebied van herstructurering is het IPP actief in de Landtong in de Plaspoelpolder in Rijswijk, waar project Harbour Village voor het MKB wordt ontwikkeld. De 1e fase is begin 2015 opgeleverd, de 2e fase is in verkoop. IPP werkt in 2016 verder aan de verhuur en verkoop van de gebouwen. In regionaal verband bewijst de gezamenlijke marketing en acquisitie van Businesspark Haaglanden haar meerwaarde en zal de regionale samenwerking bij de uitgifte van bedrijventerreinen verder worden geïntensiveerd.

De Harnaschpolder is een gemeenschappelijke regeling van de gemeenten Midden-Delfland en Den Haag en richt zich vooral op de uitgifte van bedrijventerreinen. Er resteert 42 hectare uitgeefbaar terrein. In 2015 staat de uitgifte van 6 ha. gepland. Er zijn mondelinge overeenkomsten voor uitgiften in 2016. Eind 2015 zal de A4 zijn doorgetrokken, waarmee het bedrijventerrein veel beter bereikbaar wordt. Het terrein is straks van twee kanten ontsloten aan een snelweg. Deze ontwikkelingen hebben eraan bijgedragen dat er nu met meerdere potentiële afnemers gesprekken worden gevoerd, waarvan een aantal in een vergevorderd stadium.

Citymarketing

Een sterk profiel van Den Haag dat ervoor zorgt dat de stad gezien wordt als aantrekkelijke woon-, leef- en vestigingsplaats, stimuleert de Haagse economie. Dit trekt de beoogde doelgroepen zoals bewoners, studenten, bezoekers, bedrijven en internationale instellingen naar de stad of behoudt ze wanneer zij zich al in de stad gevestigd hebben. Vanaf 2016 wordt de citybranding van Den Haag op basis van een nieuw meerjarig plan vorm gegeven. Hierover vindt in 2015 besluitvorming plaats in de raad. Citybranding is niet uitsluitend een verantwoordelijkheid van de gemeente. Samenwerking met partijen in de stad om bedrijven, start-ups, toeristen, beleggers, congressen, expats en studenten naar de stad te trekken is van groot belang.

Stedelijke economie

Acquisitie en relatiebeheer

Het college zet zich in om de Haagse economie te versterken en de werkgelegenheid te vergroten door het aantrekken van nieuwe internationale bedrijven en instellingen. In de eerste plaats blijven we hiervoor investeren in een internationaal concurrerend vestigingsklimaat: internationale bereikbaarheid (ook digitaal), aantrekkelijke woonmilieus, internationaal onderwijs, hoogwaardig cultuur-, recreatie- en sportaanbod en een excellente quality of life. De feitelijke acquisitie en begeleiding van nieuwe internationale bedrijven zijn ook in 2016 taken van Innovation Quarter (voor de sectoren Security, Life Science en Clean Tech) en de WestHolland Foreign Investment Agency (voor de overige Haagse clusters zoals Finance & Legal, IT/Tech en Energie). De gemeente heeft accountmanagers voor alle belangrijke economische sectoren en clusters zoals bijvoorbeeld zakelijke dienstverlening, The Hague Security Delta en toerisme. Deze accountmanagers kennen de betreffende markt en onderhouden nauwe contacten met de belangrijkste (grote én kleine) ondernemingen om tijdig op hun vragen en wensen in te kunnen spelen.

Dienstverlening

Samen met de Kamer van Koophandel worden de mogelijkheden verkend om 'webinars' te organiseren voor de in de stad gevestigde MKB'ers en ZZP'ers. In 2015 bevindt fase 3 van het project Red Tape (lastenverlichting en verlaging administratieve regeldruk) zich in een afrondend stadium. Met deze laatste fase is nu vrijwel alle lucht uit de Haagse autonome regelgeving verdwenen. De gemeente Den Haag blijft continu in gesprek met de rijksoverheid rond regelgeving in medebewind om ook via deze weg de Haagse ondernemers meer ruimte te bieden om te ondernemen.

De OZB-vrijstelling voor startende ondernemers wordt voortgezet. Per 2017 wordt de bovengrondse precario volledig afgeschaft, dit is nader toegelicht in programma 15.

Programma Creatieve stad

Een stad die als economische motor moet functioneren kan niet zonder een constante aanwas startups en getalenteerde professionals. Hun aanwezigheid is sterk bepalend voor de economische groeikracht van de steden en hun regio's. Voor een sterke aantrekkingskracht op startups moet onze stad naast een creatieve, dynamische en inspirerende omgeving ook een goed ecosysteem bieden. In het nieuwe programma Creatieve Stad is het uitbouwen van dit creatieve ecosysteem de centrale opgave. Denk aan goede verbindingen met sterke economische clusters om diensten en producten aan te bieden en samen te ontwikkelen en ruimte voor cross overs en Smart City-projecten. Maar ook aan een heldere profilering, inspirerende netwerken voor uitwisseling van kennis en diensten, voldoende getalenteerde professionals, toegang tot start- en/of doorgroeikapitaal, (fysieke) voorzieningen en programma's om te experimenteren en uiteenlopende vormen van universitair en hoger onderwijs

Toerisme

Met jaarlijks ruim €1,3 miljoen overnachtingen behoort Den Haag tot de belangrijkste toeristische steden van Nederland. Groei in toerisme betekent meer bezoekers die meer geld van buiten naar de stad brengen. Dit levert extra banen op, voor een belangrijk deel aan de onderkant van de arbeidsmarkt. In de Agenda Stedelijke Economie (2015) is groei in toerisme een van de vier kansen om de stuwende kracht van de Haagse economie te versterken. Doelstelling is om meer toeristen te verleiden om Den Haag te bezoeken, en zij moeten langer in onze stad verblijven en daarmee meer geld uitgeven. Daarbij wordt de strategische koers van de Kanskaart Toerisme gevolgd. Hiervoor investeren we in de aantrekkelijkheid van de binnenstad (o.a. de stadsentrees) en Scheveningen-bad voor bezoekers. We leggen prioriteit bij de uitbreiding van internationale publiekstrekkingen in de binnenstad en het vergroten van de beleving en reuring. We acquireren actief op familie-attracties voor de boulevard op Scheveningen. Ook onderzoeken we of onze status van Internationale stad van Vrede en Recht met een internationaal onderscheidende trekpleister een vanzelfsprekend bezoekmotief voor grote aantallen (buitenlandse) toeristen kan worden. Den Haag Marketing heeft de opdracht om Den Haag nationaal en internationaal als toeristische bestemming te vermarkten. Stichting Marketing Haagse Binnenstad, Stichting Marketing Scheveningen en Stichting Beachresort Kijkduin verzorgen voor hun gebieden regionale promotie en kleinschalige evenementen.

Congresfunctie

Congressen zorgen naast substantiële bestedingen in de stad ook voor versterking en profilering van de Haagse economische clusters. Den Haag heeft de potentie om uit te groeien tot de tweede congresstad van Nederland (na Amsterdam). In 2016 zal het The Hague Convention Bureau conform de ambitie uit het coalitieakkoord op volledige sterkte zijn. Dit betekent dat het bureau volledig geëquipeerd is om aan de doelstellingen te werken: binnen vier jaar 50% meer internationale congressen en Den Haag in de top 50 van internationale congressteden. Voor 2016 ligt de prioriteit bij versterking en intensivering van de acquisitie (sales). De renovatie van het World Forum Convention Centre zal naar verwachting voor de zomer van 2016 zijn afgerond.

Evenementen

Om de impact van grootschalige publieksevenementen voor de stad te vergroten wordt de subsidiesystematiek op een andere manier toegepast en zullen marktpartijen steviger worden geprikkeld om tot onderscheidende plannen te komen voor bepaalde gebeurtenissen of thema's. Slimme combinaties tussen evenementen en andere activiteiten, partijen en sectoren worden gestimuleerd. Dit stelt marktpartijen in de gelegenheid om arrangementen aan te bieden met een voor toeristen aantrekkelijk programma voor meerdaags verblijf. Om deze intensivering en vernieuwing van het aanbod goed en snel te realiseren - en daarmee de omzetmogelijkheden voor Haagse ondernemers te vergroten en groei van werkgelegenheid te stimuleren - is de komende jaren verruiming van het budget voor grootschalige publieksevenementen noodzakelijk. Van de in het coalitieakkoord gereserveerde € 3 miljoen voor belastingpauze voor kleine ondernemers en ZZP'ers met een laag inkomen wordt € 2

miljoen ingezet voor de vernieuwing en intensivering van het evenementenbeleid. In 2015 is een start gemaakt met een verkenning naar de mogelijkheden om te komen tot één gemeentelijke benadering voor evenementen en festivals. Hiermee wordt een betere interactie en samenhang van het totale aanbod van evenementen en festivals beoogd (o.a. vanuit de portefeuilles cultuur, sport, economie en citymarketing) en een meer gebalanceerde en strategische meerjarenplanning mét blockbusters. Ook moet één gemeentelijke benadering bijdragen aan een betere gemeentelijke dienstverlening aan organisatoren van deze evenementen.

Detailhandel

In 2015 is het nieuwe Actieprogramma Winkelstad gepresenteerd waarin is uitgewerkt waar en hoe de winkelstraten worden versterkt. Nieuwe accenten in dit Actieprogramma Winkelstad liggen met name op onderscheidende lokale winkels (de zogeheten local heroes), de winkelstraten in buurten en wijken en het omarmen van nieuwe technologieën die het winkelen en de Haagse winkelstraten kunnen versterken: smart shopping. Uitvoering wordt gegeven aan de volgende actiepunten: ondersteuning winkelierscollectieven; branchering en aanpak leegstand; smart shopping; gebiedsgerichte acties en winkelstraatmanagement; openbare ruimte en bereikbaarheid; en dienstverlening. Een aantal winkelgebieden krijgt extra aandacht, met name Leyweg, Hofkwartier-Noordeinde-Denneweg, Appelstraat/Vlierboomstraat, Gentsestraat/Stevinstraat, Betje Wolffstraat, Loosduinse Hoofdplein en Gouverneurplein/Lorentzplein. Mede met hulp van het Haags Retailpunt wordt ingezet op uitbreiding, versterking en vernieuwing van het aantal Bedrijven Investeringszones. In 2016 zal uitvoering worden gegeven aan het beleid dat is vastgelegd in de nota Markten, straathandel en kiosken voorgelegd.

Horeca en hotels

Een gevarieerd en eigentijds horeca-aanbod draagt bij aan een prettig woon- en vestigingsklimaat, bevordert toeristisch bezoek en biedt de stad werkgelegenheid, met name aan de onderkant van de arbeidsmarkt. De gemeente zet in op kwaliteit en versterking van het aanbod, een gebiedsgerichte benadering en ruimte voor ondernemerschap. Naar verwachting wordt het nieuwe horecabeleid eind 2015 vastgesteld. Het hotelbeleid van Den Haag, Check in The Hague, is vastgesteld in 2013 (RIS: 260889). De gemeente faciliteert initiatieven die bijdragen aan een verdere diversificatie van overnachtingsmogelijkheden in de toeristische kerngebieden (binnenstad en Scheveningen). Substantiële uitbreiding van het aantal hotelkamers wordt ondersteund als er voor het betreffende hotelinitiatief marktruimte bestaat of het initiatief zorgt voor extra (aanvullende) marktvraag. Bijvoorbeeld bijzondere en kleinschalige formules (zoals boutiquehotels) of een internationale keten die nog niet in Den Haag gevestigd is.

Economische kerngebieden

De inzet op de Haagse Binnenstad gaat onverminderd door. De activiteiten tussen de gemeente en alle marktpartijen zijn vastgelegd in het Uitvoeringsconvenant Binnenstad 2014-2018. Zo wordt o.a. gewerkt aan het versterken van de woonfunctie, opknappen van de buitenruimte (o.a. Kerkplein), aanleg parkeergarage Tournooiveld, herontwikkeling en komst nieuwe winkels en hotels (strategisch locatiebeleid). Daarnaast wordt ingezet op gastvrijheid, consumentenmarketing, evenementen en programmering van de buitenruimte. Bureau Binnenstad treedt op als aanjager en bewaker van de afgesproken publiek-private acties.

De komende jaren wordt de buitenruimte in Scheveningen Bad verbeterd. In samenhang daarmee willen we het vestigingsklimaat voor ondernemers en investeerders verder versterken. Het faciliteren van initiatiefnemers/investeerders en goed accountmanagement zijn essentieel. Er vindt structurele afstemming plaats met huidige ondernemers en vastgoedeigenaren in het gebied. Ook wordt onderzocht wat de beste samenwerkingsvorm tussen private en publieke belanghebbenden (investeerders, eigenaren, gemeente e.d.) is in dit gebied en hoe de aantrekkelijkheid voor bezoekers, bewoners, bedrijven en investeerders van het gebied kan worden versterkt.

Met de Agenda Scheveningen Haven is een belangrijke basis gelegd voor de versterking van de maritieme economie in Scheveningen haven. Er is gekozen voor de prioriteiten visserij, watersport, offshore-dienstverlening en innovatieve bedrijvigheid. De agenda beschrijft tevens de wijze waarop de prioriteiten verder worden uitgewerkt, met concrete maatregelen voor de afzonderlijke prioriteiten. Hierbij zal veel aandacht gegeven worden aan de gezamenlijke uitwerking met de betrokken belanghebbenden. Vanuit het accountmanagement wordt ingezet op het aantrekken van potentiële, nog niet op Scheveningen gevestigde partijen, waarbij clustervorming en vestiging op Scheveningen het uitgangspunt vormen.

De komst van de Rotterdamsebaan betekent dat de Binckhorst beter bereikbaar wordt en daarmee een meer aantrekkelijke vestigingslocatie voor bedrijven en instellingen. Vanuit economisch perspectief is het van belang dat de bestaande bedrijfsruimte optimaal wordt benut door zowel kleine als grote bedrijven. De Binckhorst biedt, bijvoorbeeld rond de Caballerofabriek en Binck36, een heel goed klimaat voor vestiging van creatieve en innovatieve bedrijven. De gemeente zal zich ook inspannen om samen met de eigenaren de levendigheid van Binckhorst Zuidwest (Maanplein e.o.) te versterken.

Transformatie van kantoren

Naast de voortzetting van het programma om leegstaande rijksgebouwen te transformeren, wordt deze collegeperiode specifiek aandacht besteed aan transformatie van het kantoorgebouw aan de Anna van Hannoverstraat 4 (voormalig Ministerie SZW). Deze transformatie is onderdeel van de aanpak van en rondom Station Laan van NOI en draagt bij aan de clusterversterking van The Hague Security Delta.

Om te zorgen dat er voldoende betaalbare en passende bedrijfshuisvesting is die tegemoet komt aan snel veranderende behoeften en eisen van bijvoorbeeld de maakindustrie zetten we het Actieprogramma Kleinschalige Bedrijfshuisvesting voort. In 2016 vindt onderzoek plaats naar nieuwe ontwikkelingen en behoeften voor bedrijfsterreinen en bedrijfsruimten.

Kenniseconomie en innovatie

In 2015 is de Agenda Kenniseconomie opgesteld en gepresenteerd. Deze agenda vormt een propositie aan partners in de stad en de regio om verder te werken aan de economische transitie van Den Haag. We zetten in op een dynamische economie waarbinnen bedrijven, instellingen, onderwijs en overheden investeren in kennis en talent en daarbij alert inspelen op kansen die innovaties en maatschappelijke veranderingen bieden. De inzet is daarbij het versterken van de economische structuur via de clusters Vrede en Recht, The Hague Security Delta, Finance en Legal, IT/TECH en Energie. Kansrijke ontwikkelingen liggen ook in de verbindingen (cross overs) tussen deze clusters, zoals Smart City, big data voor toepassingen bij vraagstukken rond vrede en recht en arbitrage. Nieuwe thema's als Food, Water en Zorg worden daarbij ook verkend. Den Haag investeert ook in algemene zin in het vestigingsklimaat. Dit betreft meer generieke maatregelen rond het fysieke vestigingsklimaat, Acces to Talent, financieringsinstrumenten, marketing en het benutten van de stad als proeftuin/living lab.

The Hague Security Delta (HSD)

HSD heeft zich ontwikkeld tot het nationaal veiligheidscluster met het zwaartepunt in de regio Den Haag en nauwe samenwerking met Twente en Brabant. Den Haag is de (internationale) ontmoetingsplaats op het gebied van veiligheid. Bedrijven, kennisinstellingen en overheden werken samen aan innovaties en kennisontwikkeling. HSD vormt een kennisintensief cluster dat mede groeit door de toenemende vraag naar oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken in binnen- en buitenland. In 2016 ontwikkelen we met de HSD-partners een Human Capital agenda. We zetten actief in op de komst en het faciliteren van internationale bedrijven en congressen naar Den Haag. We ontwikkelen samen met onze partners een nieuw financieel instrumentarium, met onder meer een Proof of Concept-fonds. De gemeente en HSD-partners ontwikkelen het Project Integrale Gebiedsbeveiliging

Internationale Zone. We breiden de HSD-Campus, het landelijk innovatiecentrum voor veiligheid in het Beatrixkwartier, uit tot 3.700 m² (eind 2015) en onderzoeken de haalbaarheid voor een verdere uitbreiding van de Campus naar het gebouw van ministerie SZW.

IT/Tech (Smart City)

Complexe vraagstukken in grootstedelijke context vragen om geïntegreerde oplossingen. Technologische ontwikkelingen bieden daarbij enorme mogelijkheden. Samen met partners waaronder KPN, Stedin, Siemens en de Haagse Hogeschool heeft de gemeente een convenant afgesloten.

In 2016 worden minstens zes concrete pilots/projecten gerealiseerd binnen het Programma Smart City, op thema's als veiligheid, 'quality of life', energie, mobiliteit, zorg/e-health, publieke ruimte en infrastructuur. We bouwen het jaarlijks evenement The Hague Tech verder uit tot (inter)nationaal event voor de branche en we geven met de regiopartners in het kader van het Programma Geslaagd in het Vak verder vorm aan de human capital agenda gericht op de beschikbaarheid van gekwalificeerd ICT-talent.

Finance & Legal

De financiële sector in Den Haag bestaat uit verzekeraars, vermogensbeheerders, banken en financiële dienstverleners. De Haagse financiële sector staat onder zware druk door de economische crisis en vanwege veranderingen in de markt (automatisering, internetdiensten, verdwijnen tussenpersonen). Groei zit op terreinen als vermogensbeheer en ondersteunende diensten (accountancy, actuariaat). Tevens is sprake van dynamiek en groeipotentie in het legal cluster: advocatuur, notariaat, octrooien. Er wordt groeipotentie gezien in nieuwe initiatieven en cross overs naar andere clusters, zoals Security (forensisch fraudeonderzoek, cybersecurity) en Vrede en Recht (internationaal recht, mediation). In het verlengde van het cluster Vrede en Recht, liggen er kansen voor het aantrekken van internationale instellingen op het gebied van arbitrage en octrooien. Specifieke aandacht is er voor netwerkvorming, human capital agenda en cross overs met Vrede en Recht, HSD en IT/TECH (o.a. financial technology, big data en cyber security). Met het Rijk en de betrokken bedrijven en instanties onderzoeken we de mogelijkheden voor de ontwikkeling van een niche Intellectual Property, hierbij gaat het o.a. om patenten, octrooien, triple helix-samenwerking, en sectoroverstijgende innovaties.

Kansen voor West (EFRO)

Het nieuwe programma Kansen voor West is op 1 april 2015 van start gegaan. De prioriteiten in dit programma zijn innovatie, koolstofarme economie (minder CO₂) en het tegengaan van tweedeling in de stad. Centraal in het programma Kansen voor West 2 staat het zorgen voor meer banen, vooral in het MKB. In 2016 zijn naar verwachting de eerste resultaten te melden van projecten die succesvol een aanvraag voor subsidie hebben gedaan. Ook zijn dan naar verwachting nieuwe revolverende fondsen operationeel. Deze fondsen zorgen voor een meer structurele investering op een bepaald terrein doordat er geen subsidie wordt gegeven maar geld wordt uitgeleend.

Zeehavens

De gemeente zorgt voor het exploiteren, bevorderen, ontwikkelen en in stand houden van de zeehavens. In de eerste haven, het vissersgedeelte, wordt de aanpassing van de werkhaven (inclusief de bedrijfskade bij de Visafslag) afgerond en worden de fenders (rubberen stootblokken) in de kademuren vervangen. In de derde haven, de voormalige Norfolkhaven, wordt de vervanging van de damwanden afgerond. Door uitstel in de voorbereiding vindt de aanleg van een brug over De Pijp in 2016 plaats. Ook wordt de havenontvangstinstallatie voor scheepsafval verplaatst. Daarnaast worden veel kleine verbeteringen doorgevoerd om de kwaliteit van de zeehaven en de dienstverlening voor de bedrijfsmatige gebruikers te verhogen.

Fonds economische structuurversterking

Ter versterking van de Haagse economische structuur is een Fonds Economische Structuurversterking ingericht (€ 20 mln.). Belangrijke functie van het fonds is de mogelijkheid in te spelen op de kansen die de huidige transitie van de Haagse economie biedt. Kansen die vooral vanuit of in samenwerking met/tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen, universiteiten en hogescholen ontstaan. In grote lijnen betreft het investeringen in de randvoorwaarden en infrastructuur (onderwijs/arbeidsmarkt, huisvesting, netwerken, kapitaal, launching customership, internationalisering en kennisvalorisatie) van de economische speerpuntsectoren. Voor informatie over bestedingen en criteria van het fonds, verwijzen u naar de betreffende paragraaf agenda Kenniseconomie. De volgende aanvragen zijn in behandeling: een acceleratorprogramma, gericht op de versnelde groei van kansrijke startups, het programma Smart City, de ontwikkeling van de HSD-campus, een regionaal fonds ten behoeve van innovatieve bedrijven, een zittingzalencentrum voor commerciële geschillenbeslechting, aan een initiatief van de Universiteit Leiden rond Big Data for Peace and Humanities, de stichting The Hague Security Delta en een proeftuin voor kust- en waterbeheer in Scheveningen-haven.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x € 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	94.012	51.501	40.347	38.814	38.814
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	94.012	51.501	40.347	38.814	38.814
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	4.363	8.340	15.822	6.644	13.325-
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	98.375	59.841	56.169	45.458	25.489

(bedragen x € 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	47.822	14.018	6.549	6.549	6.549
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	47.822	14.018	6.549	6.549	6.549
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	10	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	16.969-	12.445	20.564	9.149	2.446-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	30.863	26.463	27.113	15.698	4.103

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Reserve Fonds Economische Structuurversterking	7311	17.000	0	5.000	12.000
Reserve Overcommittering D2	3448	8.047	0	1.000	7.047
Reserve Stadseconomie	7304	724	0	641	83
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	7310	4.045	0	700	3.345
Reserve World Forum Convention Center	7307	14.111	0	8.000	6.111
		43.928	0	15.341	28.586

2.12 Programma Sport

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	66.746	63.859	63.568	60.039	60.030	56.548
Baten	16.652	11.310	11.183	10.483	10.340	10.054
Saldo	50.095	52.549	52.385	49.556	49.690	46.494
Saldo incidentele baten en lasten	2.301	3.390	4.500	2.000	2.000	-
Structureel saldo programma	47.794	49.159	47.885	47.556	47.690	46.494

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Prestatie indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
1. Aantal deelnemers laagdrempelige sportstimuleringsprojecten*	14000	15000	16000	16500	
2. Aantal topsporters/talenten per jaar	229	229	229	229	

*Bron: 1. som aantallen uit inhoudelijke rapportages combinatiefunctionarissen/buurtsportcoaches, 2. topsporters met status opgave NOC*NSF*

* wekelijkse aantallen, geen unieke deelnemers

Effect indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
1. Tevredenheid bezoekers gemeentelijke sporthallen en zwembaden	sporthallen	sporthallen	sporthallen	sporthallen	sporthallen
	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0
	zwembaden	zwembaden	zwembaden	zwembaden	zwembaden
	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3
2. Vitale verenigingen: Percentage verenigingen dat in staat is, nu en in de toekomst eigen sporten aan te bieden aan eigen en potentiële leden. (Op gestandaardiseerde wijze uitgevraagd via het vitaliteitsonderzoek sportverenigingen)	53%	53%	55%	55%	57%

Bron: 1. Stadspanel en 2. tweejaarlijks vitaliteitsonderzoek gemeente

Kengetal	Kengetal Peildatum 1/7/2015	Bron
Het percentage Hagenaars dat >12 keer per jaar sport (RSO-definitie)	67%	Stadspanel
Het percentage Hagenaars dat lid is van een sportvereniging	43%	Stadspanel

Bron: Stadspanel

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Iedere Hagenaar een leven lang sportief in beweging. Dat is het streven van de gemeente Den Haag. Gelukkig zijn steeds meer Hagenaars de afgelopen jaren gaan sporten en bewegen. We willen nog meer Hagenaars verleiden tot een actieve leefstijl: mannen en vrouwen, jong en oud, met en zonder handicap en afkomstig uit alle delen van Den Haag. Den Haag is ambitieus op het gebied van sport, omdat sport Den Haag sterker maakt. Door voldoende sportieve mogelijkheden ervaren inwoners Den Haag als een prettige stad om te leven. Sport is één van de krachtigste middelen om de samenleving te vitaliseren. Omdat sport breed aanspreekt en veel gedrevenheid en energie met zich meebrengt. Den Haag streeft ernaar dat dagelijks bewegen en regelmatig sporten voor alle inwoners een vanzelfsprekendheid wordt. Met het ondersteunen van sport zorgt Den Haag voor een kwalitatief hoogwaardig leefklimaat met gezonde, energieke burgers.

De gemeente organiseert haar aanpak langs drie pijlers:

- Sport- en spelaccommodaties; binnensport;
- Sportverenigingen;
- Groene sportvelden en terreinen; buitensport.

Sport- en spelaccommodaties; binnensport

De gemeente exploiteert zeven zwembaden en zestien sporthallen. De gemeentelijke zwembaden worden gebruikt voor onder andere wedstrijdzwemmen, waterpolo, recreatief zwemmen, leswemmen en schoolzwemmen. Voor de zwembaden en sporthallen zijn meerjarige onderhoudsplannen. Hierin is veel aandacht voor energiebesparende maatregelen en de toepassing van duurzame materialen. Door dit onderhoud blijven de kwaliteit van accommodaties, waaronder de (sociale) veiligheid, de toegankelijkheid en de bruikbaarheid, op een goed niveau gehandhaafd.

De bouw van Sportcampus Zuiderpark is in volle gang. Samen met de Haagse Hogeschool en ROC Mondriaan wordt gewerkt aan een (top)sport- en onderwijscampus. Er komen een topsporthal, een dubbele breedtesporthal, een turnhal, een beachvolleybalhal, een dojo, een danszaal en vier gymzalen. Het onderwijscluster bestaat uit een doorlopende leerlijn van MBO (ROC Mondriaan, Sport en Beweging), HBO (Haagse Hogeschool, academie voor sportstudies) en universiteiten (TU Delft, VU Amsterdam). De Sportcampus zal in 2016 worden geopend.

Sportverenigingen

Maatschappelijk sterke sportverenigingen

Haagse sportverenigingen vormen een belangrijk fundament van de Haagse sport. Vooral hier krijgt structurele en regelmatige sportbeoefening voor grote groepen Hagenaars gestalte. Daarmee dragen de Haagse sportverenigingen niet alleen bij aan een actieve leefstijl, ook vormen ze een belangrijke ontmoetingsplek. Via de verenigingssport doen mensen bovendien organisatorische, sociale en tal van andere vaardigheden op. Vanwege deze unieke waarden willen we de sportverenigingen in Den Haag alle ruimte en mogelijkheden bieden om hun potentieel te benutten, zonder daarbij andere sportaanbieders uit te sluiten. Verenigingsondersteuning is in de eerste plaats gericht op het behouden en versterken van de vitaliteit van de sportverenigingen. De maatschappelijke waarde dankt de verenigingssport immers vooral aan haar missie: het gezamenlijk organiseren en beoefenen van sport. En om die missie goed te kunnen blijven volbrengen moeten sportverenigingen bovenal vitaal zijn. Den Haag wil de vitaliteit van sportverenigingen vergroten door hen proactief en op maat te ondersteunen en onderlinge samenwerking te bevorderen. Wanneer clubs onvoldoende levensvatbaar blijken zal worden aangestuurd op fusies of allianties. Naast het behouden van de kracht van sport dagen we sportverenigingen uit om voortdurend te blijven innoveren en in te spelen op de wensen en behoeften uit de samenleving, waardoor Hagenaars een leven lang kunnen sporten. Tot slot is ook een veilig (pedagogisch) sportklimaat bij sportverenigingen van groot belang, want in principe moet iedereen zich in de sportvereniging thuis voelen, ongeacht sekse, afkomst of geaardheid. Dit betekent ook bij verenigingen niet expliciet levende thema's als homoacceptatie en discriminatie bespreekbaar maken en samen met verenigingen zoeken naar een passende aanpak om iedereen zich veilig en welkom te laten voelen.

Sportdeelname

Met partners in de stad werken we aan een actieve sportieve leefstijl voor elke leeftijdsgroep door een aanpak op maat aan te bieden. Scholen, sportverenigingen, commerciële aanbieders, bedrijfsleven, zorg-, wijk- en bewonersorganisaties spelen hierbij een belangrijke rol. De sportparticipatie in onze stad is de afgelopen jaren toegenomen. Toch blijft een aantal wijken op dat vlak achter. Het gaat dan met name om wijken in de stadsdelen Centrum, Escamp en Laak. Kennelijk zijn hier andere inspanningen en maatregelen nodig. De grote verschillen tussen wijken, onder andere op het gebied van

bevolkingssamenstelling, (sport)voorzieningenniveau en aanwezige organisaties, vereisen een aanpak op maat. Tien focuswijken willen we stevig ondersteunen bij het komen tot een integrale wijksporaanpak. Alle aanwezige talenten in de wijken worden aangeboord om de achterblijvende groepen – met name migranten, vrouwen, senioren, laag opgeleiden en lagere inkomens – te verleiden in beweging te komen en te blijven; dicht bij huis, in de wijk. Dat vraagt om nauwe afstemming en samenwerking tussen partijen in de wijk in een wijk sportnetwerk, om het ondersteunen van wijkinitiatieven en het inzetten van de playgrounds voor bij de binnenstadscultuur passende nieuwe sportinitiatieven in deze tien focuswijken. In 2016 wordt een start gemaakt met de stadsspelen Den Haag, waarin Hagenaars uit diverse wijken elkaar sportief kunnen ontmoeten.

Jong geleerd is oud gedaan. Door de jeugd te laten kennismaken met sport leren zij een permanente sportieve leefstijl aan. De gemeente investeert in kennismaking met sport en sportverenigingen dicht bij huis voor kinderen en jongeren. In 2016 wordt de inzet van schoolsportcoördinatoren op ruim 80 scholen in het primair onderwijs en 17 scholen in het voortgezet onderwijs gecontinueerd. De schoolsportcoördinatoren organiseren een dagelijks sportaanbod na schooltijd. Op zo'n 20 scholen ook specifiek voor kinderen met motorische achterstanden in een aparte club, 'Club Extra'. In 2016 worden daarnaast 55 sportverenigingen ondersteund met een jeugd sportcoördinator, die trainingen aanbiedt op de scholen en de sportvereniging helpt bij het werven en begeleiden van jeugd. Op ten minste 15 pleinen in Den Haag worden buurtsportcoaches ingezet die sportactiviteiten aanbieden. Al deze functies worden voor 40% meegefinancierd door het Rijk in het kader van de structurele regeling Brede Impuls Combinatiefuncties. Voor de periode na 2016 is de gemeentelijke cofinanciering structureel opgenomen in de begroting waarmee de inzet van de combinatiefuncties is gewaarborgd.

Met ondersteuning van de gemeente worden verschillende sportevenementen georganiseerd zoals schoolsporttoernooien, de Nationale Sportweek en de Haagse Schoolsport Olympiade. Daarnaast ondersteunen we in de Schilderswijk, in Duindorp, in Moerwijk en in Transvaal de Haagse Sporttuinen, waar scholen op een multifunctioneel sportcomplex gezamenlijk laagdrempelige sportactiviteiten organiseren samen met sportverenigingen. In Laak en Escamp ondersteunen we samenwerking van scholen met de schoolsportvereniging SCOOOL en het Bouwlust Schoolsportteam. In de Stationsbuurt ondersteunen wij een nieuw samenwerkingsverband voor laagdrempelig sporten bij het Deltaplantsoen. Ook de schoolsportclubs in het speciaal onderwijs blijven wij stimuleren.

De gemeente investeert in sportstimuleringsprojecten om meer volwassenen, 55-plussers en kwetsbare groepen zoals Hagenaars met een beperking of met overgewicht te verleiden om te gaan sporten. Zo worden sportverenigingen ondersteund om aan hen maatwerk te bieden. Hiervoor wordt onder andere de regeling Brede Impuls Combinatiefuncties ingezet. Buurtsportcoaches organiseren hiermee in 2016 bij 15 tot 25 sportorganisaties speciale programma's en helpen de clubs zich te versterken op het volwassenen- en seniorenbeleid en het verhogen van het aantal actieve vrijwilligers dat zich binnen de vereniging inzet voor deze doelgroepen. Ook worden buurtsportcoaches ingezet in achterblijvende wijken om in een wijk sportnetwerk van sport-, wijk-, bewoners- en gezondheidsorganisaties op zoek te gaan naar succesvolle aanpakken om achterblijvende groepen Hagenaars te stimuleren meer te gaan bewegen en sporten. De gemeente werkt samen met het Haagse bedrijfsleven om volwassenen via de werkvloer te verleiden tot een sportieve gezonde leefstijl via de wedstrijd/campagne 'Het fitste bedrijf van Den Haag'.

Voor mensen met een beperking worden diverse samenwerkingen met de belangrijkste zorg- en cliëntenorganisaties (MEE, Sophia Revalidatie, Middin, Philadelphia, Gemiva-SVG-groep, Nederlandse Vereniging voor Autisme, Voorall) geïntensiveerd, o.a. via het sport/beweegloket van Sophia Revalidatie, het MEE-loket 'Beweegcoach' en een buurtsportcoach die Hagenaars met verstandelijke beperkingen via de 3 grootste zorginstellingen ondersteunt. Daarnaast wordt onderzocht hoe paralympische evenementen sporters met een beperking een podium kunnen bieden.

Topsport

Het jaar 2016 staat in het teken van het uitbouwen van de Haagse topsport. Den Haag blijft het steeds professionelere topsportklimaat ondersteunen en sluit hierbij aan op de programma's van koepelorganisatie NOC*NSF en de nationale topsportprogramma's van de sportbonden. Er is vanaf 2016 jaarlijks € 1,8 mln. beschikbaar voor ondersteuning van alle topsport: begeleiding en ondersteuning van talenten en topsporters, topsportverenigingen, acquisitie en organisatie van topsportevenementen, initiëring van de realisatie van (top)sportaccommodaties en verbinding met partners in de stad. Het doel is een infrastructuur waar topsporters en talenten gefaciliteerd worden op het gebied van sporten, wonen, werken en onderwijs. Hiervoor blijven we samenwerken met onze partners, waaronder de Nationale en Regionale Trainingscentra, onderwijsinstellingen, sportbonden, het bedrijfsleven en de stad Rotterdam in het kader van de Metropool. Daarmee streeft Den Haag ernaar om het vijfde Centrum voor Topsport en Onderwijs in Nederland te worden, bij voorkeur in samenhang met Sportcampus Zuiderpark. Met een brede programmering en huisvesting van diverse (top)sportorganisaties en onderwijsinstellingen heeft Sportcampus Zuiderpark alles in zich om het kloppend sporthart van de stad te vormen. Ook iconen als de zeezeilhaven en beachcity – als onderdeel van het sportstrand met het beachstadion als centraal punt – blijven locaties waar top- en breedtesport elkaar ontmoeten.

Topsportevenementen

Na 3 evenementen van wereldformaat: WK hockey, Pit Stop Volvo Ocean Race en het WK beachvolleybal, mag Den Haag in 2016 een groot nationaal breedtesportevenement hosten. Initiatiefnemers NOC*NSF en sportmarketingbureau TIG Sports hebben Den Haag gevraagd om gedurende de Olympische Spelen 2016 in Rio de Janeiro een groot nationaal thuisblijfevenement te organiseren voor al die Nederlanders die niet in de gelegenheid zijn de Spelen in Rio te bezoeken. Een evenement dat oranjefans in staat stelt de Nederlandse topsporters en hun prestaties op de Olympische Spelen van zeer dichtbij en gezamenlijk te beleven. In lijn met het topsportprogramma in de afgelopen vinden ook in 2016 de jaarlijks terugkerende topsportevenementen plaats, waaronder de North Sea Regatta, het ATP Tennis Toernooi Sport-1 Open en de City-Pier-City Loop. Voor de grootschalige sportevenementen is ondersteuning beschikbaar via het Olympisch Fonds, zodat in de lijn van het topsportbeleid continu kan worden gewerkt aan het verwerven van EK's en WK's voor de stad.

Groene sportvelden en terreinen; buitensport

De gemeente streeft naar betere sportvoorzieningen door onder andere nieuwe sportvoorzieningen aan te leggen en subsidies te verstrekken aan verenigingen voor verbetering van hun accommodaties. Door aanleg van kunstgrasvelden en het herschikken van enkele sportparken ontstaat een betere bespeelbaarheid en benutting van de sportvelden en kan de capaciteit voor hockey worden vergroot. In 2016 wordt gestart met de aanleg van een hockeycomplex aan de Leyweg en wordt gewerkt aan het vergroten van de wijkfunctie van sportvoorzieningen.

De vele mooie gemeentelijke sportparken, sporthallen en zwembaden worden nu vooral gebruikt voor de georganiseerde sport. Deze voorzieningen zijn veelal afgescheiden van de omgeving; vaak letterlijk door hoge hekken. Den Haag wil de wijkfunctie van de sportvoorzieningen vergroten door deze letterlijk en figuurlijk meer open te stellen voor de wijk. Concreet betekent dit dat de sportparken, -hallen en zwembaden kunnen fungeren als ontmoetingsplek in de wijk en meer mogelijkheden bieden voor recreatief (mede)gebruik. Dat geldt zeker in de focuswijken, maar ook elders in de stad. Want dichtbij kunnen sporten in een veilige en vertrouwde omgeving is voor veel (kwetsbare) doelgroepen een belangrijk factor die meespeelt in het wel of niet in beweging komen en blijven. In aansluiting op het creëren van mogelijkheden voor recreatief (mede)gebruik wordt ook gekeken naar het combineren van functies in zowel gemeentelijke sportaccommodaties als in de club-/kleedgebouwen van de sportverenigingen. Tot slot ondersteunt de gemeente zes Haagse Sporttuinen, 15 Richard Krajicek playgrounds en vier Cruyff Courts met beheer, onderhoud en het aanbod van sportactiviteiten.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x € 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	66.573	66.916	64.018	64.153	64.153
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	66.573	66.916	64.018	64.153	64.153
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.714	-3.348	3.979	4.123	7.605
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	63.859	63.568	60.039	60.030	56.548

(bedragen x € 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	11.000	10.243	10.173	10.030	10.030
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	11.000	10.243	10.173	10.030	10.030
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	310	940	310	310	24
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	11.310	11.183	10.483	10.340	10.054

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Olympisch fonds	6255	2.346	0	1.180	1.166
		2.346	0	1.180	1.166

2.13 Programma Verkeer en Milieu

Coördinerend portefeuillehouder: Tom de Bruijn

Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)						
VERKEER EN MILIEU	Waarborgen bereikbaarheid Den Haag en verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving en milieu	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>105.912</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>64.888</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>41.024 N</td></tr> </table>	Lasten	105.912	<u>Baten</u>	<u>64.888</u>	Saldo	41.024 N
Lasten	105.912							
<u>Baten</u>	<u>64.888</u>							
Saldo	41.024 N							
Beheer gemeentelijk vastgoed	Het optimaal inzetten van het gemeentelijk vastgoed	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>81</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>81 N</td></tr> </table>	Lasten	81	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	81 N
Lasten	81							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	81 N							
Aanleg wegen, straten en pleinen	Investeren in de verkeerinfrastructuur om de bereikbaarheid van de stad te vergroten	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>22.359</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>4.344</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>18.015 N</td></tr> </table>	Lasten	22.359	<u>Baten</u>	<u>4.344</u>	Saldo	18.015 N
Lasten	22.359							
<u>Baten</u>	<u>4.344</u>							
Saldo	18.015 N							
Verkeersmaatregelen	Opwaarderen van de Haagse hoofdstructuur; Bevorderen van de duurzame bereikbaarheid van Den Haag met behulp van parkeervoorzieningen.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>18.387</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>8.639</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>9.748 N</td></tr> </table>	Lasten	18.387	<u>Baten</u>	<u>8.639</u>	Saldo	9.748 N
Lasten	18.387							
<u>Baten</u>	<u>8.639</u>							
Saldo	9.748 N							
Verkeersmanagement	Het optimaal en verkeersveilig geleiden van alle verkeerstromen in en om de stad	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>6.984</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>6.984 N</td></tr> </table>	Lasten	6.984	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	6.984 N
Lasten	6.984							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	6.984 N							
Parkeren op straat	Zorgen voor voldoende parkeerplaatsen in de openbare ruimte	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>33.356</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>750</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>32.606 N</td></tr> </table>	Lasten	33.356	<u>Baten</u>	<u>750</u>	Saldo	32.606 N
Lasten	33.356							
<u>Baten</u>	<u>750</u>							
Saldo	32.606 N							

VERKEER EN MILIEU	Waarborgen bereikbaarheid Den Haag en verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving en milieu	Lasten 105.912 Baten <u>64.888</u> Saldo 41.024 N
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
Parkeergarages	Het verantwoorden van de lasten en baten van de parkeergarages die in eigendom zijn van de gemeente.	Lasten 1.212 Baten <u>0</u> Saldo 1.212 N
Baten parkeerbelasting	Innen van diverse parkeer belastingen	Lasten 0 Baten <u>44.299</u> Saldo 44.299 V
Groei aandeel openbaar vervoer	Netwerk Randstadrail, Betere kwaliteit haltes en stations, Bevorderen vervoersmanagement, Aanleggen P+R plaatsen	Lasten 2.963 Baten <u>251</u> Saldo 2.712 N
Milieueducatie (exclusief stadsboerderij)	Vergroten kennis en geven van handelingsperspectief over natuur- en milieuthema's.	Lasten 3.582 Baten <u>381</u> Saldo 3.201 N
Milieubeleid en milieubeheer	Duurzaam verbeteren van de kwaliteit van de woon, en werk- en leefomgeving.	Lasten 3.014 Baten <u>10</u> Saldo 3.004 N

	Realisatie 2014	2015	2016	Begroting		
				2017	2018	2019
Lasten	126.348	105.532	105.912	99.295	95.878	81.235
Baten	79.503	64.348	64.888	53.022	46.722	45.747
Saldo	46.845	41.184	41.024	46.272	49.156	35.488
Saldo incidentele baten en lasten	-6.230	-3.070	2.755	7.851	13.038	-
Structureel saldo programma	53.075	44.254	38.269	38.422	36.119	35.488

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Den Haag groeit. Er komen meer inwoners en bezoekers. Dit brengt een toename van het verkeer met zich mee en vraagt scherpe keuzes om onze stad goed bereikbaar te houden. De bereikbaarheid van de toplocaties voor de stedelijke economie moet worden versterkt zonder dat dit ten koste gaat van de leefbaarheid in de kwetsbare woon- en verblijfsgebieden in de stad. Daarom wordt onder het motto 'bewust kiezen, slim organiseren' gestreefd naar een duurzame en gezonde stad met een optimale balans tussen de verschillende vervoerswijzen. Het streven is dat het gebruik van het openbaar vervoer en de fiets harder groeien dan het autogebruik. Dit sluit aan bij de ambitie de luchtkwaliteit in de stad te verbeteren en in 2040 klimaat-neutraal te zijn. Een vroegtijdige dialoog met bewoners en ondernemers bij wegwerkzaamheden moet helpen bij het verminderen van de overlast en moet tegelijkertijd meer begrip kweken voor de werkzaamheden.

Den Haag streeft naar een gezond milieu en een duurzame stad waarin het goed wonen, werken en recreëren is. De kwaliteit van het milieu en de mate van duurzaamheid hebben een directe relatie met de gezondheid van mensen, de staat van de natuur en de mogelijkheden voor sociale, economische en stedenbouwkundige ontwikkeling. Om een goede milieukwaliteit te kunnen behouden en te bevorderen

heeft Den Haag instrumenten ter beschikking op grond van landelijk wet- en regelgeving, ten aanzien van bijvoorbeeld lucht, geluid, bodem, externe veiligheid, milieueffectrapportages, vergunning en handhaving. Op andere terreinen zoals klimaatbeleid, duurzaamheidsparagrafen in ruimtelijke plannen, milieueducatie en -participatie zijn eigen Haagse ambities leidend. De nota “Den Haag maakt het duurzaam” (RIS 269129) geeft een overzicht van het Haags milieu- en duurzaamheidsbeleid.

Prestatie indicatoren	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Peildatum/ periode nulmeting
Aantal km fietspad binnen de bebouwde kom van Den Haag per 1-1	349	349	357,5	361,5	363	1/1/2015
Aantal km fietsstrook binnen de bebouwde kom van Den Haag per 1-1	8,9	8,9	2,4	2,4	0,4	1/1/2015
Aantal fietsparkeerplekken in Centrum, Scheveningen, stations en enkele RR halten	16.000	19.400	29.600	32.100	32.100	1/1/2015

Bron: DSO verkeersonderzoek

Om ruim baan te geven aan de fietser zetten we in op groei van het fietsnetwerk en de parkeerplekken voor fietsen. In de Haagse Nota Mobiliteit (NHM) wordt een kaart gegeven van de locaties voor fietsparkeerplekken. Het aantal kilometers fietsstrook neemt af. Dat komt doordat diverse fietsstroken worden vervangen door (veiligere) vrijliggende fietspaden.

Effect indicatoren	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Peildatum/ periode nulmeting
Deel van de weglengte van regionale hoofdwegen (in procenten) waarop de streefwaarde van 35-40 km/uur gedurende 95% van de tijd wordt gehaald	70%	>72%	>72%	>72%	>75%	juli 2013- juli 2014
Deel van de weglengte van stedelijke hoofdwegen (in procenten) waarop de streefwaarde van 20-25 km/uur gedurende 95% van de tijd wordt gehaald	71%	>74%	>74%	>74%	>74%	juli 2013- juli 2014
Aantal van de 15 toplocaties die in de Haagse Nota Mobiliteit (HNM) zijn benoemd die binnen de reistijdnorm bereikbaar zijn vanaf de twee dichtstbijzijnde (intercity)stations	9	9	9	11	13	2013
Aandeel verplaatsingen per jaar binnen Den Haag op basis van auto	32%	31%	31%	30%	30%	2013

Effect indicatoren	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Peildatum/ periode nulmeting
Aandeel verplaatsingen per jaar binnen Den Haag op basis van openbaar vervoer	18%	19%	19%	19%	19%	2013
Aandeel verplaatsingen per jaar binnen Den Haag op basis van fiets	17%	17%	17%	18%	18%	2013
Aandeel verplaatsingen per jaar binnen Den Haag op basis van lopen	33%	33%	33%	33%	33%	2013
Het aantal buurten met een parkeerdruk van meer dan 90%	21	14	11	8	4	2014
<i>Bron: Weglengte: Nationale Databank Wegverkeer (NDW), bewerking ARS Toplocaties: Dienstregeling HTM per einde jaar Verplaatsingen: Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OVIN)/CBS Parkeerdruk: Tellingen stilstaand verkeer. DSO/PSO</i>						

Toelichting

Deel van de weglengte van regionale hoofdwegen (in procenten) waarop de streefwaarde van 35-40 km/uur gedurende 95% van de tijd wordt gehaald (idem 20-25 km/uur)

In de Haagse Nota Mobiliteit zijn eisen gesteld aan de bereikbaarheid van 15 toplocaties. Voor de auto is dat de maximale rijtijd via een voorkeursroute vanaf de twee dichtstbijzijnde stadspoorten. Op basis hiervan zijn voor de stedelijke en regionale hoofdwegen streefwaarden bepaald voor de snelheid. Als op deze wegen de streefsnelheid wordt gehaald, dan zijn de toplocaties binnen de gewenste rijtijd bereikbaar. De betere doorstroming op deze wegen komt ten goede aan alle weggebruikers. In de Haagse Nota Mobiliteit staan kaarten van de 15 toplocaties, de trajecten en een nadere toelichting.

Aantal van de 15 toplocaties die in de Haagse Nota Mobiliteit (HNM) zijn benoemd die binnen de reistijdnorm bereikbaar zijn vanaf de twee dichtstbijzijnde (intercity)stations

Berekening: de gemiddelde wachttijd plus de reistijd volgens dienstregeling vanaf de twee dichtstbijzijnde Haagse (intercity)stations. Naar:

- de 3 (inter)nationale toplocaties: norm = binnen 15 minuten
- de 8 randstedelijke toplocaties: norm = binnen 20 minuten
- de 4 regionale toplocaties: norm = binnen 30 minuten

Zie voor kaarten van de 15 toplocaties, de trajecten en toelichting de Haagse Nota Mobiliteit

Aandeel verplaatsingen per jaar binnen Den Haag (op basis van ritten) met auto, openbaar vervoer, fiets en lopen

Doelstelling Haagse Nota Mobiliteit: grootste deel van de mobiliteitsgroei opvangen in openbaar vervoer en fiets, bij een beperkte groei van het autogebruik

Het aantal buurten met een parkeerdruk van meer dan 90%

Verhouding tussen parkeerintensiteit (= aantal geparkeerde auto's) en parkeer capaciteit (= aantal parkeerplaatsen).

Kengetal	Nulmeting (1/1/2015)	Bron
Aantal auto's in bezit van particuliere Hagenaars totaal	160.077	RDW
- Waarvan auto's met zuinigheidsklasse A (zuinigst)	12%	RDW
- Waarvan auto's met zuinigheidsklasse B	16%	RDW
- Waarvan auto's met zuinigheidsklasse C	20%	RDW
- Waarvan auto's met zuinigheidsklasse D	12%	RDW
- Waarvan auto's met zuinigheidsklasse E	5%	RDW
- Waarvan auto's met zuinigheidsklasse F	2%	RDW
- Waarvan auto's met zuinigheidsklasse G	1%	RDW
- Waarvan auto's met zuinigheidsklasse onbekend	1%	RDW
- Auto's met bouwjaar voor 2001	31%	RDW

Bron: Rijksdienst voor het Wegverkeer (RDW) bewerking DSO/PSO. Het zuinigheidslabel geeft aan in welke verbruiksklasse een voertuiguitvoering valt. De klassering is in procenten ten opzichte van het gemiddelde verbruik. De codering is: A: minder dan -20%, B: tussen -20% en -10%, C: tussen -10% en 0%, D: tussen 0% en 10%, E: tussen 10% en 20%, F: tussen 20% en 30%, G: meer dan 30%.

Auto's met een bouwjaar vanaf 2001 beschikt meestal over een zuinigheidslabel. Dit drukt het brandstofgebruik uit en is daarmee een belangrijke indicator voor de CO₂-uitstoot. De waarde van het label is gelegen tussen A (= 'zuinigst') en G (= 'minst zuinig'). De drie zuinigste klassen samen (A, B en C) maken in 2015 48% uit van het totaal. In 2012 was dat nog 36%.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Verkeersmaatregelen

De gemeente richt zich de komende periode allereerst op het opwaarderen van de hoofdstructuur. Wat de auto betreft gaat het daarbij vooral om de 'inprikkers' die het rijkswegennet verbinden met de stad.

Rotterdamsebaan

De Rotterdamsebaan wordt de nieuwe verbindingsweg tussen het rijkswegennet vanaf knooppunt Ypenburg (A4/A13) en de centrumring van Den Haag. Dit biedt een goed alternatief voor huidige routes door Leidschendam-Voorburg, Rijswijk of de Utrechtsebaan (A12), waardoor de dreiging van structurele problemen met de bereikbaarheid en leefbaarheid langs de stedelijke doorgangsroutes voor Den Haag en haar buurgemeenten Leidschendam-Voorburg en Rijswijk wordt weggenomen. Tot 2016 wordt gewerkt aan het bouwrijp maken van het gebied. De Spoorboogweg tussen de Binckhorstlaan en de Regulusweg zal worden aangelegd en de Regulusweg wordt heringericht. In 2016 zal de bouw van de tunnel starten zodat de Rotterdamsebaan eind 2019 voor het verkeer kan worden opengesteld.

Neherkade

De Neherkade is een drukke verkeersader langs de Laakhaven en is onderdeel van de Centrumring. Om de doorstroming ter plekke te verbeteren is een aantal maatregelen genomen. Naast het verbreden van de rijbanen worden bij het Leeghwaterplein een onderdoorgang en een bovengrondse rotonde met tramoversteek aangelegd. De fietsroute langs de Laakweg wordt verbeterd. De tunnel voor het autoverkeer is in gebruik genomen. Het project wordt begin 2016 afgerond.

Wegennet om en in de stad

Als vervolg op de MIRT-verkenning Haaglanden en de verkenning Internationale Ring - West, worden de komende jaren knelpunten op de Noordwestelijke Hoofdroute aangepakt. Het gaat daarbij om knelpunten rond de verkeersveiligheid, de oversteekbaarheid, de doorstroming en de leefbaarheid. De voorbereiding, waarbij een participatietraject is doorlopen is in 2015 afgerond. De werkzaamheden zullen zeker nog tot 2018 duren.

Naast de inprickers - die het rijkswegennet verbinden met de stad - zal de komende jaren het regionale en stedelijke hoofdwegennet worden aangepast. Zo wordt gewerkt aan de Erasmusweg tussen de Beresteinlaan en de Leyweg en de kruising Duinstraat/Scheveningseweg.

Bij de uitwerking van de plannen van De kust gezond kan worden aangesloten met de plannen voor de parkeerroute Scheveningen.

Verkeersveiligheid

In 2016 zal het beleid gericht op verkeersveiligheid worden voortgezet. Dit beleid steunt op drie pijlers:

1. preventief, gericht op het voorkomen van verkeersongevallen;
2. subjectief, gericht op verbetering van het veiligheidsgevoel op straat;
3. curatief, gericht op de aanpak van blackspots, waar veel ongevallen gebeuren.

De drie pijlers zijn vertaald naar zes speerpunten: herkenbare en veilige wegbeelden, verkeerseducatie en gedragsbeïnvloeding, veiligheid schoolomgeving, aanpak kleine verkeersknelpunten, herinrichting 30 km/u gebieden en de aanpak van blackspots. Er zal een aantal projecten op scholen worden uitgevoerd om de basisschoolleerlingen veilig aan het verkeer te laten deelnemen. Ook worden ouders bewust gemaakt van hun mogelijkheden om de schoolroutes veiliger te gebruiken. Daarnaast wordt gekeken of er fysieke ingrepen nodig zijn om de weggebruiker op de aanwezigheid van een school te attenderen. Ook in 2016 zullen er nog enkele scholen hiervoor in aanmerking komen. In 2016 zal naar verwachting een veiligere inrichting van de Willem de Zwijgerlaan worden gerealiseerd.

Parkeren

Parkeren in woongebieden

In de afgelopen jaren zijn in diverse woongebieden al meer dan 1800 nieuwe parkeerplaatsen in woongebieden aangelegd. Deze succesvolle aanpak, die voorheen bekend was onder de naam 'P2500', wordt voortgezet onder de noemer Parkeren in Woongebieden. In 2016 zal de nadruk liggen op de aanleg van parkeerplaatsen op maaiveld. Het betreft Bezuidenhout-Oost, Bloemenbuurt-Oost, Rustenburg-Oostbroek en een aantal meer verspreid liggende herinrichtingsprojecten waar ernstige tot zeer ernstige capaciteitstekorten bestaan. Hier zullen nog zeker 500 parkeerplaatsen worden toegevoegd. Na aanleg van de parkeerplaatsen zal in deze wijken betaald parkeren worden ingevoerd als dat nog niet van kracht is. De combinatie van beide maatregelen zorgt ervoor dat de parkeerdruk in die woongebieden zal dalen tot onder de 90%.

Parkeergarages

In sommige gebieden is er op maaiveld onvoldoende ruimte om voldoende parkeerplaatsen te realiseren. In 2016 zal er een besluit worden genomen over de definitieve parkeeroplossingen ter vervanging van de tijdelijke parkeergarage aan de Nieuwersluisstraat.

Parkeren op straat

In 2015 heeft de aangekondigde halvering van de kosten van de parkeervergunning plaatsgevonden en is de pilot met Groen-gele zones van start gegaan. In 2016 zullen beide maatregelen geëvalueerd worden. Tevens is in 2015 de basis gelegd voor de ontwikkeling van het kentekenparkeren. Zie hiervoor ook de parkeerbrief van 16 juni 2015 (RIS 83326). Kentekenparkeren biedt mogelijkheden voor een efficiëntere handhaving en zorgt voor een groter gebruikersgemak. Hierdoor wordt het mogelijk om in 2016 met behulp van scantechnologie parkeercontrole uit te voeren. Daarnaast ontstaan er mogelijkheden voor het ontwikkelen van nieuwe producten en diensten ter vervanging van de huidige parkeervergunningen. Bij de invoering is de borging van de privacy een belangrijke voorwaarde.

Programma fiets

In het Meerjarenprogramma Fiets 2015-2018 zet de gemeente de ambities voort om ruim baan te geven aan de fietser. De gemeente wil burgers, bezoekers en bedrijven stimuleren om een bewuste keuze te

maken voor een duurzaam vervoermiddel. Belangrijke thema's zijn fietsparkeervoorzieningen en het fietsnetwerk.

Fietsnetwerk

Het moet aantrekkelijker worden om ook voor de wat langere afstanden in de stad voor de fiets te kiezen. Dit wordt onder meer gestimuleerd door het aanleggen van 'sterroutes' voor de fiets, het realiseren van fietsvoorzieningen zoals fietspaden en -stroken en door het asfalteren van fietstegelpaden. In 2016 wordt de eerste tranche van de sterroute binnenstad- Wateringseveld opgeleverd. De sterroutes Binnenstad – Scheveningen-Haven en Binnenstad Leidschenveen zullen in 2016 in uitvoering gaan. Daarnaast zullen nog twee sterroutes worden voorbereid: de tweede tranche van de sterroute naar Wateringseveld en de sterroute Binnenstad - Rijswijk. Naast de sterroutes wordt de gemeentelijke inzet op het wegnemen van ontbrekende schakels in het stedelijk fietsroutenet voortgezet. Afhankelijk van de financiële ruimte zal gewerkt worden aan de voorbereiding en uitvoering van fietsvoorzieningen op ongeveer vier deeltrajecten in het fietsroutenetwerk (laatste zin moet anders. Nu vertellen we aan de gemeenteraad: wacht maar af wat we allemaal gaan doen van het beschikbare geld. Als we niet specifiek kunnen zijn wat we sowieso doen, kunnen we de regel beter weghalen).

Fietsenstallingen

Het uitbreiden van het aantal goede fietsparkeervoorzieningen blijft een hoge prioriteit houden. De vraag naar bewaakte en onbewaakte fietsenstallingen blijft toenemen. Vooral in de binnenstad en op de stations is de grote vraag zichtbaar. In 2016 zullen de voorbereidingen voor de bouw van een ondergrondse fietsenstalling onder het KJ-plein worden voortgezet. Het doel is om op korte termijn een fietsenstalling voor ongeveer 8.000-10.000 plekken te realiseren. Oplevering zal eind 2016/begin 2017 plaatsvinden. Bij station HS zullen bij de verbouwing van het station met de doortrekking van stationshal naar de Laakhavenzijde ook extra fietsparkeerplekken worden gebouwd.

In de binnenstad is het aantal fietsparkeerplekken flink toegenomen in de afgelopen periode, zowel in gebouwde voorzieningen – het stadhuis en in de parkeergarage Veerkades – als in de openbare ruimte in fietsparkeerplekken – achter de Bijenkorf en in de zijstraten van de Grote Marktstraat. Vanaf 2016 zullen fietsers beter worden gewezen op de beschikbare plekken in de directe omgeving. In 2016 wordt een evaluatie uitgevoerd. Er zal worden bezien of de gerealiseerde plekken voldoen aan de vraag naar fietsparkeren.

Ook buiten de aandachtsgebieden binnenstad en stations blijft het van belang om goede mogelijkheden te hebben de fiets te parkeren, bijvoorbeeld bij de woning. De gemeente blijft inzetten op het uitbreiden van fietsparkeermogelijkheden bijvoorbeeld door subsidie voor buurtstallingen en door fietstrommels in woonwijken. Het aantal weesfietsen in de woonwijken moet worden teruggedrongen. Ook worden door Biesieklette bewaakte openbare fietsenstallingen en schoolstallingen geëxploiteerd. Den Haag heeft 14 bewaakte openbare stallingen (exclusief de NS stallingen) en acht bewaakte schoolstallingen.

Verkeersmanagement

Voor optimale en verkeersveilige verkeersstromen in en door de stad wordt met verkeersmanagement het verkeer geïnformeerd, geleid en gestuurd. Actuele verkeersgegevens, slimme verkeerslichten en dynamische routeinformatie panelen (DRIP's) helpen hierbij. Bij verkeersdrukte, evenementen en incidenten worden verkeersscenario's ingezet waarbij weggebruikers met teksten op DRIP's geïnformeerd worden over de beste route. In 2016 zijn de meeste omleidingsscenario's uitgebreid met gewijzigde groeninstellingen van verkeerslichten. Zo wordt het verkeer op de geadviseerde route beloofd met vlottere doorstroming en worden de hoofdroutes zo lang mogelijk stromend gehouden. Dat bevordert de betrouwbaarheid van de reistijd en vergroot de aantrekkelijkheid van de hoofdroutes in de

stad. De verkeersscenario's worden daarvoor continu geëvalueerd en verder ontwikkeld, zo nodig in samenwerking met omliggende wegbeheerders.

Groei aandeel openbaar vervoer

Netwerk Randstad Rail

Het programma 'Netwerk RandstadRail' van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) vormt de basis van het investeringsprogramma voor het openbaar vervoer. Dit programma bevat een groot aantal infrastructurele werken binnen de gemeente. Deze worden gefinancierd door de MRDH. Het doel van het programma is het tramnetwerk geschikt te maken voor de verwachte groei van het aantal reizigers. Naast verhoging van de vervoerscapaciteit wordt ook ingezet op een kwalitatieve verbetering van het openbaar vervoer door opwaardering van haltes en voertuigen. De nieuwe tramvoertuigen zijn breder en zwaarder dan de huidige trams en dat vergt aanzienlijke aanpassingen aan de infrastructuur. Sinds 2015 rijden de nieuwe Avenio-trams op het Haagse tramnet, dit zijn moderne lagevloertrams die aan meer reizigers plaats bieden. Deze nieuwe trams zullen een deel van de huidige (versleten) trams van de HTM vervangen. De lijnen 2, 3, 4 en 19 zijn al geschikt voor het nieuwe materieel. In 2015 zijn de infrastructuur voor de lijnen 11 en 16/17 gereed gemaakt. Voor de lijnen 9 en 15 worden de tracés aangepast door de rails op sommige plaatsen verder uit elkaar te leggen en de haltes voor de nieuwe trams aan te passen. Voor lijn 1 wordt gewerkt aan de voorbereidingen.

In 2016 wordt een besluit over de toekomstige voertuigen voor de overige lijnen verwacht. Het gaat om de stadslijnen 6, 12 en 17, die ook in smallere straten rijden, waar onvoldoende ruimte is voor de Avenio's.

In het programma Netwerk RandstadRail is een aantal haltes aangemerkt als 'tophalte'. Inrichting van deze haltes is maatwerk (afgestemd op de omgeving) waarbij het voorzieningenniveau op de haltes wordt uitgebreid. De tophalte Centraal Station wordt in 2016 opgeleverd. De tophalte Hollands Spoor wordt daarna uitgevoerd. In het programma Werelds Netwerk aan Zee (WNaZ) zijn middelen gereserveerd voor diverse projecten. Een deel van de projecten die door NS en HTM zijn uitgewerkt is reeds uitgevoerd. De beste mogelijkheden om het gebied bij Scheveningen Haven per tram te ontsluiten zijn in 2015 met betrokkenheid van de bewoners langs de beoogde tracés verkend. De ambitie is om van Scheveningen de beste met het openbaar vervoer bereikbare badplaats te maken. Op een aantal locaties in het tramnetwerk zullen extra keervoorzieningen (tailtracks) worden aangelegd. Hierdoor kan het materieel beter worden ingezet, afhankelijk van de hoeveelheid reizigers in piek- en daluren en bij evenementen. Onderzocht worden de mogelijkheden voor een keervoorziening nabij de Eisenhowerlaan voor de 'Congrestram'. Ook wordt extra ingezet op de integratie van de OV-fiets in Biesieklette. Een ander onderdeel van het programma WNaZ is het realiseren van een prettige en veilige reisomgeving. Het busplatform bij Den Haag Centraal wordt verbeterd. De bushaltes worden voor de reiziger duidelijker, veiliger en efficiënter gelegen en het platform krijgt een overkapping. Daarnaast komt er een opwaardering van station Laan van NOI. Hierdoor wordt het station prettiger en komt er een hoogwaardige doorgangsroute naar het bedrijvenpark Beatrixkwartier. Aan al deze activiteiten wordt in 2016 gewerkt.

Milieu

Luchtkwaliteit

In 2015 is een nieuw gemeentelijk actieplan ter verbetering van de luchtkwaliteit gepresenteerd, waarin de ambitie is verwoord om te gaan voldoen aan de normen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO). Op dit moment zijn deze normen in Nederland nog niet te realiseren omdat alleen al de 'achtergrondvervuiling', dat wil zeggen de luchtkwaliteit zonder lokale bijdrage, hoger is dan de WHO-

normering. Het voldoen aan deze normering veronderstelt dus strengere internationale afspraken en inspanningen. Als internationale stad kan Den Haag hier een voortrekkersrol in spelen. Voor het beleid op korte termijn zal Den Haag in ieder geval inzetten op een continuering van succesvolle maatregelen, met de focus op een betere gezondheid. Tot de maatregelen behoren onder meer oplaadinfrastructuur voor elektrische auto's en de milieuzone voor vrachtverkeer. Zinnvolle initiatieven van bewoners, bedrijven en organisaties zullen zoveel mogelijk worden gestimuleerd en gefaciliteerd. Bijzondere aandacht zal worden besteed aan locaties en wegtracés waar de luchtvervuiling het grootst is. De gemeente wil hier inzetten op maatregelen die leiden tot het spreiden van het (doorgaande) verkeer. Het bieden van alternatieve routes is daarbij essentieel. Regelmatig verkeerskundig beheer van de verkeersregelingen helpt stagnatie bij verkeerslichten te voorkomen.

Bodembescherming en bodemsanering

Het Rijk, de Vereniging Nederlandse Gemeenten, het Interprovinciaal Overleg en de Unie van Waterschappen hebben in 2015 het convenant 'Bodem en ondergrond 2016-2020' ondertekend. Deze overeenkomst is een vervolg op het Bodemconvenant 2010-2015. De opeenvolgende convenanten zijn leidend voor het Haagse bodembeleid. Het nieuwe convenant richt zich op verontreinigingen van het grondwater waarbij het risico van verspreiding bestaat. Deze verontreinigingen worden in 2016 verder aangepakt door een grondwatersanering of, als dit te kostbaar is, door monitoring beheerst en onder controle gehouden. De opgave voor Den Haag is in totaal 52 verontreinigingen met risico's voor verspreiding.

Externe Veiligheid

In het Haagse beleid voor externe veiligheid wordt verder uitvoering gegeven aan de Nota Externe Veiligheid (RIS 259485). Het beleid richt zich enerzijds op beheersing van risico's en anderzijds op het zo vroeg mogelijk betrekken van externe veiligheidsrisico's bij ruimtelijke plannen en bij het verlenen van omgevingsvergunningen. Indien nodig worden risicoanalyses uitgevoerd, om vervolgens te bezien of op locaties met verhoogd veiligheidsrisico maatregelen moeten worden genomen.

Bestrijding geluidhinder

In 2016 wordt uitvoering gegeven aan het Actieplan Omgevingslawaai 2015 - 2018 om de geluidsoverlast door het verkeer te verminderen. Op grond van de Europese richtlijn omgevingslawaai worden in 2016 nieuwe vijfjaarlijkse geluidsbelastingkaarten opgesteld.

Omgevingsdienst Haaglanden

De (negen) gemeenten in de regio Haaglanden en de provincie Zuid-Holland hebben hun wettelijke milieu-uitvoeringstaken ondergebracht in de Omgevingsdienst Haaglanden (ODH). De ODH is verantwoordelijk voor de vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH-taken) op milieugebied en de specialistische advisering op het gebied van milieu en ruimtelijke ordening. De gemeente en de ODH maken jaarlijks afspraken over de prioriteiten bij het actualiseren van vergunningen en het uitvoeren van toezicht en handhaving.

Milieueducatie (exclusief stadsboerderij)

De gemeente vindt het belangrijk dat de Haagse jeugd van jongs af aan met duurzaamheid in aanraking komt en leert keuzes rond dit thema te maken. In de klas wordt de docent ondersteund met middelen, materialen en kennis. Buiten de klas kunnen de scholieren terecht voor schooltuinieren, een bezoek aan het Heempark en de Ontdektuin of een tuinder in het Westland. Jaarlijks komen er ruim 3000 Haagse leerlingen naar School in Bos; de natuurwerkweek bij School in Bos wordt ingezet om de Haagse leerlingen een top-ervaring in de natuur te laten ondergaan en gelijktijdig te verdiepen in het verleden door middel van lessen in en over de prehistorie. Voor 2016 is de verwachting dat verreweg de meeste scholen van het aanbod gebruik zullen maken (95% primair onderwijs en 70% voortgezet onderwijs).

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x € 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	110.814	93.473	88.041	80.259	80.259
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	110.814	93.473	88.041	80.259	80.259
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	8.800-	4.900	600	300	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	3.518	7.539	10.653	15.319	976
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	105.532	105.912	99.295	95.878	81.235

(bedragen x € 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	70.699	50.722	46.133	46.133	46.133
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	70.699	50.722	46.133	46.133	46.133
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	4.600-	4.600	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.751-	9.566	6.889	588	386-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	64.348	64.888	53.022	46.722	45.747

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Reserve Bodem	3274	7.828	0	6.214	1.614
Reserve Luchtkwaliteit	3294	-1	0	0	-1
Reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan	3259	0	0	0	0
Reserve Parkeren	3204	9.117	378	5.094	4.401
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	6395	12.652	0	8.639	4.013
		29.596	378	19.947	10.027

2.14 Programma Wonen en Duurzaamheid

Coördinerend portefeuillehouder: Joris Wijsmuller

Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)						
WONEN EN DUURZAAMHEID	Een aantrekkelijk stedelijk woonklimaat voor huidige en nieuwe Haagse burgers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>34.681</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>5.262</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>29.419 N</td></tr> </table>	Lasten	34.681	Baten	<u>5.262</u>	Saldo	29.419 N
Lasten	34.681							
Baten	<u>5.262</u>							
Saldo	29.419 N							
Bijdragen aan klimaatdoelen & duurzame energie	Een duurzame, klimaatneutrale stad in 2040; een betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>8.875</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>8.875 N</td></tr> </table>	Lasten	8.875	Baten	<u>0</u>	Saldo	8.875 N
Lasten	8.875							
Baten	<u>0</u>							
Saldo	8.875 N							
Woningbouw	Nieuwbouw 1.500 woningen per jaar t/m 2014, Terugdringen leegstand, bevorderen tijdelijke huur en transformatie van kantoren	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>4.864</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>642</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>4.221 N</td></tr> </table>	Lasten	4.864	Baten	<u>642</u>	Saldo	4.221 N
Lasten	4.864							
Baten	<u>642</u>							
Saldo	4.221 N							
Stadsvernieuwing woningen	Structurele verbetering van de woningmarktpositie van wijken, Herstructurering en transformatie, Aandacht voor de sociale en particuliere voorraad	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>5.110</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>2.917</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.193 N</td></tr> </table>	Lasten	5.110	Baten	<u>2.917</u>	Saldo	2.193 N
Lasten	5.110							
Baten	<u>2.917</u>							
Saldo	2.193 N							
Woonbeleid	1.500 nieuwe kamers voor jongeren/studenten t/m 2014, Huisvestingsafspraken (sociaal)kwetsbaren, Aanpak overlast, bevorderen doorstroming en tegengaan onredelijk hoge huurprijzen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>5.898</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>531</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>5.367 N</td></tr> </table>	Lasten	5.898	Baten	<u>531</u>	Saldo	5.367 N
Lasten	5.898							
Baten	<u>531</u>							
Saldo	5.367 N							
Woonwagencentra	Overdragen beheertaken aan de Centrale Vastgoedorganisatie (CVO). Periodieke controles op de woonwagencentra.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>658</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>340</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>318 N</td></tr> </table>	Lasten	658	Baten	<u>340</u>	Saldo	318 N
Lasten	658							
Baten	<u>340</u>							
Saldo	318 N							
Bouw-, woning- en welstandstoezicht	Handhaven min. kwaliteit woningvoorraad, Terugdringen onrechtmatig gebruik van panden	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>8.692</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>832</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>7.860 N</td></tr> </table>	Lasten	8.692	Baten	<u>832</u>	Saldo	7.860 N
Lasten	8.692							
Baten	<u>832</u>							
Saldo	7.860 N							
Duurzaamheid	Stimuleren van een gedragsverandering en het bevorderen van een stadseconomie	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>400</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>400 N</td></tr> </table>	Lasten	400	Baten	<u>0</u>	Saldo	400 N
Lasten	400							
Baten	<u>0</u>							
Saldo	400 N							

	Realisatie 2014	Begroting				
		2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	39.065	35.571	34.681	27.042	25.552	23.301
Baten	20.982	15.786	5.262	3.284	2.477	2.360
Saldo	18.083	19.785	29.419	23.758	23.075	20.941
Saldo incidentele baten en lasten	-1.525	-1.158	9.513	3.188	2.028	-
Structureel saldo programma	19.608	20.943	19.906	20.570	21.047	20.941

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De doelstelling van het programma Wonen en Duurzaamheid is een aantrekkelijk stedelijk woonklimaat voor de huidige en nieuwe bewoners van onze stad. Daarnaast plegen we extra inspanningen om te komen tot een klimaatneutrale stad. Een stad waar de energievoorziening betrouwbaar, duurzaam en betaalbaar is.

Den Haag is een stad in transitie. Op het gebied van duurzaamheid, economie en bevolkingssamenstelling zal de stad de komende jaren flink veranderen. Afgesproken is om in 2015 een Haagse agenda Ruimte voor de Stad op te stellen waar ook aandacht zal zijn voor het accommoderen van de kwantitatieve en kwalitatieve woningvraag tot 2040. De uitvoering van deze agenda start in 2016. Kernpunten voor het wonen zijn:

- Een goede betaalbare woning voor iedereen.
- Behoud van de huidige kernvoorraad (ook op regionaal niveau).
- 30% woningbouw in de sociale sector.
- Faciliteren van de groei met behoud van de kernkwaliteiten van de stad.
- Organische ontwikkelingen stimuleren, bestaande woningen verbeteren en leegstaande kantoren transformeren in woningen.
- Betere benutting van de Haagse voorraad door het transformeren van kantoren naar woningen, woningen te verduurzamen en verzorgingstehuizen om te bouwen naar woon-zorgcombinaties.
- Eigenaren aanspreken op hun verantwoordelijkheid voor het behoud van de kwaliteit van de woningen.
- Goede handhaving om ongewenste situaties te voorkomen en tegen te gaan.

Het duurzaamheidsbeleid heeft als uitgangspunt een klimaatneutrale stad in 2040. Door dit beleid wordt er winst geboekt voor het klimaat, het levert besparing op voor particulieren en bedrijven en is gunstig voor de werkgelegenheid. We hebben vier prioriteiten hierbij:

- De CO₂-uitstoot verder verlagen door gebouwen te verduurzamen.
- Het warmtenet uitbreiden en de warmtebronnen verduurzamen.
- De stad klimaatbestendig maken door aandacht voor hitte en wateropvang in de stad.
- Haagse Kracht, in de vorm van initiatieven van bewoners en bedrijven, ondersteunen, versterken en benutten voor verduurzaming, inclusief stadslandbouw.

Prestatie indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Peildatum/ periode nulmeting
Aantal gereed gemelde verblijfsobjecten per jaar in BAG agv nieuwbouw, verbouw en splitsing	952	1.500	1.500	1.500	1.500	2014
Aantal nieuw gebouwde sociale huurwoningen met een subsidiabele huur tot de huurprijsgrens per jaar van bij SVH aangesloten woningcorporaties	833	450	450	450	450	2013
% nieuw gebouwde sociale huurwoningen met een subsidiabele huur tot de huurprijsgrens per jaar	35%	30%	30%	30%	30%	2013
Aantal vergunde m2 kantoren transformatie per jaar	153.000	75.000	75.000	75.000	75.000	2014
- waarvan m2 naar woningen	117.000	50.000	50.000	50.000	50.000	2014
- waarvan m2 naar commerciële ruimte	21.000					2014
- waarvan m2 naar leisure						2014
- waarvan m2 naar diensten en onderwijs	15.000					2014
- waarvan m2 naar overig						2014
<p><i>Bronnen: De cijfers van voorraadmutaties in de BAG (WO 15 en WO 55 formulieren) hebben betrekking op woningen. De term voor woningen in de landelijk gehanteerde Basisadministratie Gebouwen (BAG) is verblijfsobjecten.</i></p> <p><i>- Aantal sociale huurwoningen: voorraadbestanden Sociale Verhuurders Haaglanden (SVH)</i></p> <p><i>- % sociaal: berekend op basis van de voorraadmutaties BAG en de voorraadbestanden SVH.</i></p> <p><i>- Kantorentransformatie: Interne registratie, er is alleen beleid aanwezig op de totale transformatie van 75.000 m2 en het deel naar woningen van 50.000 m2.</i></p>						

Toelichting indicatoren 1 t/m 3: gereed gemelde verblijfsobjecten en (%) nieuw gebouwde sociale huurwoningen:

In 2014 zijn in totaal 952 woningen opgeleverd uit nieuwbouw, verbouw en splitsingen. Voor de komende jaren begroten we 1.500 stuks per jaar. De gemeente zet in op het realiseren van 30% sociale huurwoningen. Het aantal sociale huurwoningen in 2013 bedroeg 833. Dit is 35% van de woningproductie van 2.350 in 2013. Voor de komende jaren begroten we 450 sociale woningen per jaar. Zie voor verdere toelichting de paragraaf woningbouw in dit programma.

Toelichting indicator 4: vergunde m2 kantorentransformatie per jaar:

De bestuurlijke ambitie is jaarlijks vergunningen af te geven om 75.000 m2 kantoren te transformeren, waarvan 50.000 m2 in woningen. Zo willen we een gezonde kantorenmarkt bereiken en de Haagse woningbehoefte deels accommoderen. Op transformatie in overige bestemmingen wordt geen regie gevoerd (en kan dus geen begroting worden gegeven). Nadat een vergunning is verkregen kan het geruime tijd - soms meerdere jaren - vergen voordat de daadwerkelijke transformatie plaatsvindt. In 2014 is 153.000 vierkante meter vergund voor transformatie van kantoren naar andere bestemmingen zoals woningen, commerciële ruimte, diensten en onderwijs.

Effect indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Het aantal m2 kantoorruimte dat gedurende het jaar als aanbod is vervallen (a.g.v. verhuur, uit de markt genomen of getransformeerd.	156.000				
<i>Bron: Steenworp (2014)</i>					

Toelichting

Deze indicator geeft een indruk van het functioneren van de kantorenmarkt. Jaarlijks wordt een deel van het aanbod aan kantoorruimte uit de markt genomen. Dit heeft verschillende oorzaken zoals een nieuwe gebruiker van het kantoor of een bestemmingswijziging van kantoor naar een andere functie (dit laatste heeft een raakvlak met de prestatie indicator vergunde transformaties kantoorruimte. Overigens zijn niet alle vergunde transformaties zichtbaar als vervallen aanbod, omdat sommige transformaties snel verlopen en de kantoorruimte niet als aanbod op de markt is geweest). In 2014 is in totaal 156.000 m2 kantoorruimte als aanbod uit de markt vervallen. 129.000 m2 is als aanbod vervallen omdat de ruimte door een nieuwe gebruiker opnieuw als kantoor wordt gebruikt. Voor de resterende 27.000 m2 is de bestemming gewijzigd van kantoor in een andere bestemming of heeft sloop plaatsgevonden. Op 1 januari 2015 Ondanks het vervallen aanbod is het totale aanbod t.o.v. 1 januari 2014 toegenomen met ca. 78.000 m² tot 693.624 m² vanwege het op de markt komen van nieuw aanbod. Wanneer nieuw aanbod in de toekomst verschijnt en wanneer dit deels vervalt, is niet te begroten.

Effect indicator	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Peildatum/periode nulmeting
Aantal koopwoningen per 1 januari	109.797	110.500	111.200	111.900	112.600	2014
Aantal woningen particuliere huur per 1 januari	49.938	50.300	50.600	50.900	51.200	2014
Aantal huurwoningen van toegelaten instellingen (inclusief niet SVH leden, inclusief huur boven de huurprijsgrens) per 1 januari	81.441	82.000	82.500	83.000	83.500	2014
Aantal huurwoningen (zelfstandige woningen) van toegelaten instellingen die bij SVH zijn aangesloten met een subsidiabele huur van de zittende bewoner tot de aftoppingsgrens per 1-1	63.193	n.n.b*	n.n.b*	n.n.b*	n.n.b*	2015
Aantal huurwoningen (zelfstandige woningen) van toegelaten instellingen die bij SVH zijn aangesloten met een subsidiabele huur van de zittende bewoner tot de huurprijsgrens per 1-1	73.303	n.n.b*	n.n.b*	n.n.b*	n.n.b*	2015
<i>Bron: Aantallen koopwoningen, particuliere huurwoningen en huurwoningen van toegelaten instellingen: Onroerende Zaakbelasting</i>						
<i>Aantallen huurwoningen SVH tot huurprijsgrens en aftoppingsgrens: Voorraadbestanden woningcorporaties SVH, bewerking DSO/PSO</i>						
<i>* In afwachting van de vaststelling van de prestatieafspraken tussen de gemeente en SVH corporaties</i>						

Toelichting: indicatoren 1 t/m 3: aantal koopwoningen, particuliere huurwoningen en huurwoningen van toegelaten instellingen

De woningvoorraad van in totaal ruim 241.000 stuks per 1 januari 2014 bestaat uit de eigendoms categorieën: koop, particuliere huur en huur van toegelaten instellingen. Onder de toegelaten instellingen bij het Centraal Fonds Volkshuisvesting vallen wel en niet SVH leden (Sociale Verhuurders Haaglanden). De gemeente voert geen regie op de verdeling over de verschillende eigendoms categorieën in de voorraad. De gemeente voert wel regie over de jaarlijks beoogde 1.500 toevoegingen aan de voorraad (zie desbetreffende prestatie indicator). De

veronderstelling is dat de procentuele verdeling van de verschillende eigendomscategorieën over de voorraad per 1 januari van enig jaar constant blijft gedurende de komende begrotingsjaren 2016-2019.

Toelichting indicator 4 en 5: aantal koopwoningen, particuliere huurwoningen en huurwoningen van toegelaten instellingen

Voor de huurtoeslag gelden huurprijsgrenzen. De hoogste aftoppingsgrens is € 618,24 subsidiabele huur (per 1/1/15). Dit is het huurniveau waarvoor huurtoeslag mogelijk is. Binnen de sociale voorraad zijn deze woningen dus bestemd voor huishoudens met lage inkomens (minima). Boven deze grens – en onder de liberalisatie/huurprijsgrens – is ook nog huurtoeslag mogelijk, maar wordt de toeslag afgetopt. De liberalisatiegrens (ook wel huurprijsgrens) is het huurniveau (€ 710,68 subsidiabele huur prijspeil 2015) tot waar huurtoeslag mogelijk is en tevens de bovengrens voor woningen die tot de gereguleerde sociale voorraad worden gerekend. De aantallen zijn bepaald aan de hand van de woningvoorraadbestanden van de leden van de SVH (Sociale Verhuurders Haaglanden). Ten tijde van de opmaak van de Programmabegroting 2016-2019 zijn de prestatieafspraken nog niet vastgesteld, daarom worden nog geen prognoses voor ontwikkeling gegeven.

Kengetallen	Nulmeting	Bron	Peildatum/ periode nulmeting
Aantal woningzoekenden dat in een jaar een of meer keer gereageerd heeft op het woningaanbod van de bij de SVH aangesloten toegelaten instellingen	53.871	Verhuur-gegevens SV	2014
Aantal woningen dat door bij de SVH aangesloten toegelaten instellingen gedurende het jaar is aangeboden en verhuurd met een subsidiabele huur tot de aftoppingsgrens	4.904	Verhuur-gegevens SV	2014
Aantal woningen dat door bij de SVH aangesloten toegelaten instellingen gedurende het jaar is aangeboden en verhuurd met een subsidiabele huur tot de huurprijsgrens	6.090	Verhuur-gegevens SV	2014
Aantal verkochte woningen per jaar via een NVM makelaar	2.928	NVM	2013
Aantal huishoudens per 1-1	255.559	BRP	2014
<i>Bronnen zijn - waar nodig - bewerkt door gemeente.</i>			

Naar aanleiding van de motie indicator klimaatbeleid (RIS278380) is de uitstoot onderverdeeld naar wonen, werken en mobiliteit. Voor het bepalen van de streefwaarden wordt de emissie van 2040 conform doelstelling op 0 gesteld. Vervolgens wordt een lineaire trend gehanteerd vanaf de huidige emissie van 2.994 kton in 2014 naar 0 in 2040. Bij de onderverdeling naar de sectoren wonen, werken en mobiliteit wordt aangenomen, dat de onderlinge verhouding niet zal veranderen. De indicator is weergegeven in onderstaande tabel.

Indicator klimaatbeleid	Nulmeting 2014	Begroting 2015	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Wonen	1.002	963	925	886	848	809
Werken	1.166	1.121	1.076	1.031	987	942
Mobiliteit	826	794	762	731	699	667
Totaal	2.994	2.878	2.763	2.648	2.534	2.418

Dit jaar wordt de CO2 scanner herzien en zal de overstap van kentallen naar werkelijk energiegebruik voor de sectoren wonen en werken worden gemaakt. Dit zal een trendbreuk veroorzaken ten opzichte van de huidige berekende emissie op basis van kentallen. De trendbreuk heeft ook invloed op de voorgestelde streefwaarden. Na de herziening van de CO2 scanner zullen de streefwaarden worden aangepast.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Door nieuwbouw en transformatie van leegstaand vastgoed worden bestaande woonmilieus versterkt en nieuwe woonmilieus gecreëerd. Mensen moeten prettig in Den Haag kunnen wonen. Het bieden van een breed palet aan woonmilieus is tevens een krachtig instrument om de economische kracht van Den Haag te versterken.

De woningmarkt lijkt met het herstel van de economie te stabiliseren. De woningprijzen in de bestaande bouw stijgen weer voorzichtig en het aantal woningverkopen neemt toe. De verwachting is dat de Haagse bevolking de komende jaren blijft toenemen en dat de vraag naar woningen daarmee gelijke tred houdt. Deze combinatie van stabilisatie/herstel van de woningmarkt en toename van de bevolking biedt goede vooruitzichten voor de transformatie van leegstaand vastgoed en de nieuwbouw van woningen. We willen goed tegemoet komen aan de vraag van de woonconsument en daarom zetten we in op een mix van woonconcepten in het bouwprogramma. Ook de huisvesting van lagere inkomens en kwetsbare groepen blijft onze aandacht houden. In het bouwprogramma houden we rekening met 30% sociale woningbouw voor de hele stad. Het beoogde bouwprogramma van 1.500 woningen per jaar wordt haalbaar geacht. In het collegeprogramma zijn middelen vrijgemaakt om de bouw van betaalbare woningen mogelijk te maken.

Woningbouw

De Haagse bevolking groeit flink en om die groei op te vangen is het noodzakelijk om voldoende woningen bij te bouwen. Doelstelling is de realisatie van gemiddeld 1.500 woningen per jaar. Dit betreft vooral dure en middeldure koop- en huurwoningen, maar ook goedkope woningen voor de lagere inkomensgroepen en specifieke groepen, zoals studenten. In het bouwprogramma wordt ingezet op een mix van woonproducten, zoals markthuurloningen in het middensegment, woningen voor gezinnen, woningen/eenheden voor studenten, starterswoningen, kleinschalig opdrachtgeverschap, kluswoningen en reguliere koopwoningen. Dit vertaalt zich in transformatie van bestaand (leegstaand) vastgoed en binnenstedelijke woningbouwprojecten.

De gemeente stelt meerjarig een woningbouwprogramma op, gekoppeld aan (her)ontwikkelingslocaties. Daarbij acquireert de gemeente investeerders aan de woningbouwopgave van de stad. De gemeente jaagt de uitvoering van woningbouwprojecten aan door knelpunten boven tafel te krijgen, oplossingen aan te dragen, projecten vlot te trekken en voortgang te bewaken.

30% sociale woningbouw

De gemeente heeft bij de woningbouwprogrammering de afgelopen periode krachtig ingezet op sociale huurwoningen. In de planvoorraad 2015 – 2018 is weer een robuust aandeel woningen in het sociale segment opgenomen.

In 2015 zijn prestatieafspraken met de corporaties (Staedion, Haag Wonen, DUWO en Arcade) gemaakt. Onderdeel van deze afspraken is het bouwen van sociale woningen. Staedion zal jaarlijks circa 100 tot 150 woningen bouwen. Omdat Vestia en Haag Wonen financieel onvoldoende in staat zijn nieuwe sociale huurwoningen te ontwikkelen, heeft de gemeente een samenwerkingsovereenkomst gesloten met de Westlandse corporatie Arcade. Deze overeenkomst behelst voor 5 jaar jaarlijks de realisatie van 100 tot 150 woningen. DUWO zal de komende vier jaar, al dan niet in samenwerking met andere partijen, 400 tot 500 woningen in portefeuille nemen. De gemeente is ook in overleg met de Ontwikkelingsmaatschappij Den Haag Zuidwest voor de realisatie van sociale huurwoningen. Met de hiervoor benoemde inzet verwachten wij de bouwopgave in het sociale segment op een goede wijze te kunnen invullen.

Bouw van markthuurloningen

Bij binnen- en buitenlandse partijen is er interesse om te investeren in woningbouwportefeuilles in sterke woningmarktgebieden, zoals Den Haag. De verwachting is dat er structureel een grotere vraag zal

zijn naar huurwoningen in de vrije sector. Voor de bouw van markthuurloningen zijn door de gemeente met binnen- en buitenlandse beleggers afspraken gemaakt. We verwachten dat die afspraken in 2016 leiden tot de oplevering en start bouw van markthuurloningen.

Transformatie van kantoren in woningen

De gemeente zet in op het samenbrengen en enthousiasmeren van partijen om transformatie-initiatieven gerealiseerd te krijgen. We informeren marktpartijen over markt- en gebiedsontwikkelingen, regelgeving, beleid, creatieve ideeën etc. De ambitie is 75.000 m² leegstaande kantoorkaasruimte per jaar door de markt te laten te transformeren, bij voorkeur in woningen. Een fors deel van de leegstaande Haagse kantoren staat in gebieden met een hoge woonkwaliteit. De inzet is om (nieuwe) vormen van stedelijke woonconcepten van hoge kwaliteit, in de gestapelde bouw en intensieve laagbouw, voor zowel lage als hogere inkomensgroepen te ontwikkelen. De verwachte groei van de Haagse bevolking biedt hiervoor kansen. Voor de afstoot van de rijks panden in Den Haag heeft de gemeente een samenwerkingsovereenkomst met het Rijk getekend. Op basis van deze samenwerkingsovereenkomst zijn bestuurlijke afspraken gemaakt om in de komende jaren een intensievere samenwerking aan te gaan. Dit is vastgelegd in een uitvoeringsagenda (RIS 276475) met afspraken voor de ministeries van Sociale Zaken, Buitenlandse zaken (incl. stationsgebied CS), de doorontwikkeling van de Internationale Zone, het aantrekken van buitenlandse organisaties en de actualisatie van de samenwerkingsovereenkomst. Met de afspraken wordt ervoor gezorgd dat het afstoten van panden niet los komt te staan van de bredere gebiedsopgaven (ambities stadsentrees en maatschappelijke context). Naast het Rijksdoel om panden tegen een zo hoog mogelijke prijs te verkopen zijn ook de maatschappelijke doelen als werkgelegenheid met The Hague Security Delta (HSD) en Vrede en Recht en leegstandsbestrijding explicieter meegenomen.

Kleinschalig opdrachtgeverschap

De gemeente stimuleert en ondersteunt collectief en individueel particulier opdrachtgeverschap via het programma kleinschalig opdrachtgeverschap (KO) Ik bouw in Den Haag. Kopers zijn de opdrachtgever van hun eigen woning, op basis van hun eigen ideeën. De ambitie is om jaarlijks 200 kavels uit te geven. De gemeente wil dit voor diverse inkomens- en doelgroepen mogelijk maken. Op een aantal locaties is ruimte voor ontwikkeling door kleine ontwikkelaars en/of investeerders. In 2016 worden nieuwe locaties gezocht en ontwikkeld voor kleinschalig opdrachtgeverschap.

Stadsvernieuwing Wonen

Met nieuwbouw, herstructurering, transformatie en duurzame renovatie wil de gemeente meer differentiatie aanbrengen in eenzijdig opgebouwde wijken. De sociaaleconomische positie van de wijken versterkt daardoor, waarmee ze aantrekkelijker worden. Het programma voor de particuliere voorraad gaat uit van faciliteren, stimuleren en verbinden van bewoners en bedrijven. We gaan door op deze weg en stimuleren vernieuwing van woningen waar het moet (sloop/nieuwbouw) en renovatie waar het kan. Ons doel is 20.000 duurzame woningrenovaties tot aan 2020. De particuliere voorraad heeft een belangrijke plek hierin.

De aanpak 'duurzaam onderhoud' is een gedifferentieerde aanpak, waarbij per gebied maatwerk wordt geleverd.

1. Voor de gehele stad biedt de gemeente een gedegen basisaanpak. Denk hierbij aan de VvE-balie, het informeren en stimuleren via informatiecampagnes, gemeentelijke financiële prikkels et cetera. De gemeente heeft hier een faciliterende rol. Daarbij richten we ons in eerste instantie op de 'energie in de wijk': straten en VvE's waar bewoners al kenbaar hebben gemaakt iets te willen doen. Daarnaast blijven we ons in deze gebieden ook richten op het overhalen van mensen om hun woning te onderhouden en verduurzamen, bijvoorbeeld eigenaren van verouderde woningen met achterstallig onderhoud.

2. In een aantal gebieden zien we het achterstallig onderhoud weer toenemen, terwijl ook het markt-perspectief in deze wijken minder gunstig is. In deze gebieden blijft een actieve, stimulerende rol van de gemeente noodzakelijk. Waar nodig wordt actief gehandhaafd. Hier zal een focus zijn op het aanjagen van de vraag, en zullen aanvullende projecten worden opgezet om woningen te verduurzamen. De gebieden waar een actieve, stimulerende rol gewenst is zijn: Bomen- Bloemen- Vruchtenbuurt, Heesterbuurt, Laak, Leyenburg, Mariahoeve, Oostbroek, Rustenburg, Valkenbos. Ook richten we ons op het faciliteren en stimuleren van het lokale MKB in de sector duurzaam woningonderhoud, om de lokale economie en werkgelegenheid te stimuleren (o.a. platform duurzame woningrenovaties bestaande uit kennisinstellingen, bedrijven, gemeente en bewoners) en het matchen van vraag en aanbod.

Woonbeleid

Corporaties

De ontwikkelingen rond de corporatiesector volgen elkaar in hoog tempo op. De nieuwe woningwet vraagt van gemeenten dat zij in hun woonvisies of volkshuisvestingsbeleid thema's benoemen waarop de woningcorporaties volgens hen dienen te presteren. De gemeente Den Haag heeft in 2015, anticiperend op deze nieuwe woningwet, een volkshuisvestelijke agenda opgesteld. Corporaties hebben hierop een bod uitgebracht. De komende jaren werkt de gemeente met de in Den Haag werkzame corporaties de gemaakte prestatieafspraken uit. Deze gaan onder andere over de nieuwbouw van sociale huurwoningen, de gewenste ontwikkeling van de woningvoorraad, de betaalbaarheid en bereikbaarheid van de woningvoorraad, de huisvesting van specifieke doelgroepen en de kwaliteit en duurzaamheid van de woningvoorraad en de woonomgeving. Bij het uitvoeren van deze afspraken wordt afstemming gezocht met vertegenwoordigers van Haagse huurdersorganisaties.

2800 studenteneenheden realiseren tot en met 2022

Den Haag ontwikkelt zich tot een aantrekkelijke studentenstad. Om te zorgen voor adequate huisvesting voor de groeiende studentenpopulatie is voor 2015-2022 de ambitie van 2800 studentenwoningen/ eenheden geformuleerd. Bij het faciliteren van de initiatiefnemers wordt een afweging gemaakt op basis van een juiste mix van type woonruimten met ligging vooral in het centrumgebied, een voorkeur voor transformatie van leegstaand vastgoed, flexibele concepten en betaalbare studentenwoningen.

Aanjagen vernieuwing zorgvastgoed

Vanwege de afschaffing van de verzorgingshuizen door het Rijk zullen er naar verwachting op minimaal 15 Haagse zorglocaties kleinere of grotere transformaties moeten plaatsvinden. Vanuit maatschappelijk belang ligt er een taak voor de gemeente als regievoerder van deze transformatie. De gemeente onderneemt daarom de nodige actie maar is daarbij wel afhankelijk van de bereidheid van partijen om het gesprek over de toekomst van hun vastgoed aan te gaan.

Het doel van de gemeente is om de planvorming te versnellen en, waar nodig, in de gewenste richting te sturen. Dat doet de gemeente door partijen met elkaar te verbinden, door belemmeringen weg te nemen en door zelf te onderzoeken wat mogelijk is op locaties. Duidelijk is dat elk zorgcomplex een eigen dynamiek, problematiek en potentie kent. Ook heeft niet iedere zorgaanbieder, woningcorporatie of andere eigenaar dezelfde (financiële) mogelijkheden, belangen en bereidheid om het gesprek te voeren.

Langer zelfstandig thuis

Langer zelfstandig wonen is een speerpunt van het gemeentelijk Wmo-beleid. Om dit voor elkaar te krijgen is het noodzakelijk dat ook de fysieke randvoorwaarden om thuis te blijven wonen op orde zijn. Daarbij geldt: zoveel bewoners, zoveel wensen en behoeften. De ambitie van de gemeente Den Haag is om samen met de betrokken partijen te werken aan een betere afstemming van vraag en aanbod van de woningvoorraad en woonomgeving zodat kwetsbare doelgroepen zo lang en zo veel mogelijk zelfstandig

kunnen blijven wonen. De gemeente gaat voor een aanpak op maat, waarbij betaalbaarheid, keuzevrijheid, leefbaarheid en spreiding belangrijke aspecten zijn. 2016 zal met name in het teken staan van de uitvoering van verschillende prestatieafspraken die hierover met de woningcorporaties zijn gemaakt. Daarnaast wordt gewerkt aan de gebiedsgerichte uitwerking van bovengenoemde ambities samen met de belanghebbenden.

Huisvestingsafspraken (sociaal) kwetsbaren

De gemeente en de corporaties zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het huisvesten van verschillende groepen sociaal kwetsbare mensen. De belangrijkste doelgroep zijn de mensen die uit de maatschappelijke opvang weer de weg naar herstel inslaan en via Begeleid Wonen worden gehuisvest. Andere doelgroepen zijn hulpbehoevende senioren, gehandicapten en arbeidsmigranten uit Midden en Oost-Europa. Voor Begeleid Wonen is, in de nieuwe prestatieafspraken, gekeken naar de invulling van de samenwerking tussen corporaties en zorginstellingen voor de komende jaren. In regioverband is de ambitie van 6.000 aanvullende plaatsen voor arbeidsmigranten vastgesteld. Den Haag neemt er 2.000 voor haar rekening. Er zijn inmiddels enkele grootschalige initiatieven van uitzendbureaus voor de huisvesting van deze groep. Arbeidsmigranten die hier langer verblijven vinden steeds vaker via de reguliere weg een woning. Ook bij de transformatie van kantoren wordt naar deze doelgroep gekeken. De gemeente begeleidt hiervoor actief initiatiefnemers die hiervoor plannen hebben.

Voor hulpbehoevende senioren wordt ingezet op het verbeteren van de kwaliteit en toekomstbestendigheid van hun huisvesting met zorg, en vooral op het verbinden van partijen en op betere samenwerkingsafspraken. Bestaande initiatieven om zorginstellingen en marktpartijen - met name corporaties - te bewegen om tot (gezamenlijke) projecten te komen worden voortgezet. In het licht van de ontwikkelingen in de zorg verdienen vooral de ouderen met een middelzware zorgbehoefte en een laag inkomen de aandacht. Zij zullen steeds vaker aangewezen zijn op de reguliere woningvoorraad in plaats van dat zij in een instelling terecht kunnen. Voor de komende jaren zijn er voldoende woningen voor deze doelgroep beschikbaar. Onderzocht wordt gedaan of op gebiedsniveau tekorten worden ervaren.

Aanpak overlast, bevordering doorstroming en tegengaan van onredelijk hoge huurprijzen

De gemeente geeft vergunningen voor tijdelijk verhuur af aan particuliere eigenaren van woningen die door dubbele woonlasten in de financiële problemen komen. Om de financiële lasten te verlichten is het mogelijk om de woning, in afwachting van de verkoop, tijdelijk te verhuren. Het aantal verhuringen is vanwege de crisis de afgelopen jaren fors toegenomen. Voor 2016 worden ongeveer 150 aanvragen verwacht. De gemeente heeft het Meld- en Steunpunt Woonoverlast opgericht om bewoners te helpen wanneer zij woonoverlast ervaren. Om woonoverlast aan te pakken wordt samengewerkt met de politie, corporaties en andere organisaties. Bewoners die veelvuldig overlast veroorzaken, worden in het uiterste geval uit hun huis gezet. In het platform Woonoverlast, waarin partijen betrokken bij verhuur, handhaving en zorg deelnemen, worden ervaringen uitgewisseld en activiteiten op elkaar afgestemd. De gemeente ziet erop toe dat voor huishoudens met een laag inkomen voldoende goedkope woningen beschikbaar zijn en blijven. De huidige kernvoorraad blijft op peil. Met de corporaties zijn en worden hierover afspraken gemaakt. In het gesprek hierover met corporaties is nadrukkelijk de betaalbaarheid en het bereikbaar houden van huurwoning voor de meest kwetsbaren geagendeerd. Als gevolg van de verhuurderheffing en effecten van de inkomensafhankelijke huurverhoging door corporaties, is de indruk dat het betaalbare aanbod voor minima en het aanbod van grote sociale huurwoningen onder druk komen te staan.

De nieuwe Huisvestingswet geeft gemeenten meer zeggenschap over de toewijzing van sociale huurwoningen. In 2016 zal verder worden uitgewerkt welke gevolgen dit heeft voor de woningtoewijzing in Den Haag en de regio Haaglanden. Daarnaast heeft het Rijk een hervormingsagenda voor de huurmarkt opgesteld, met daarin onder andere voorstellen voor tijdelijke huurcontracten om de doorstroming binnen de sociale huursector te bevorderen, voorstellen voor de

zogeheten huursombenadering en een eerste schets voor de modernisering van het woningwaarderingssstelsel. In 2016 wordt inzichtelijk wat deze nieuwe wetgeving voor de Haagse sociale huurmarkt betekent.

Woonwagencentra

In de afgelopen tien jaar heeft de gemeente sterk ingezet op het op orde krijgen van de diverse woonwagenlocaties. Er is op de locaties geen sprake van meer overtredingen (t.a.v. bouwen en wonen) dan gemiddeld in andere buurten in de stad. Om de huidige situatie te continueren worden de locaties jaarlijks gecontroleerd. Tevens zijn de huurbetalingen op orde. De gemeente verhuurt nog standplaatsen op drie centra.

Bouw- woning- en welzijnstoezicht

Door het bouw- woning- en welzijnstoezicht worden de leefbaarheid, veiligheid en kwaliteit van de fysieke leefomgeving in Den Haag verbeterd. Dit doen we door:

- Toezicht op bouwwerkzaamheden
- Periodieke controles van risicovolle bouwwerken.
- Toezicht en handhaving op het gebruik van bouwwerken.
- Toezicht en handhaving op de fysieke staat van bouwwerken.

Met ingang van 1 januari 2016 is er structureel € 1 mln. extra beschikbaar voor de Haagse Pand Brigade. Dit is besloten in het coalitieakkoord 2014-2018. De extra middelen worden ingezet voor: gebiedsgebonden aanpak, verstevigen aanpak hennepkwekerijen en andere ondermijnende criminaliteit, versterking van de kwaliteit van handhaving en versterking van de regierol van het Meld- en Steunpunt Woonoverlast.

Bijdrage klimaatdoelstellingen en duurzame energie

Den Haag duurzaam, Agenda 2015-2020

In de nota “Den Haag duurzaam, Agenda 2015-2020” (RIS283893) zijn de kaders en prioriteiten voor de komende jaren beschreven. Voor het eind van 2015 volgt een voorstel voor de verdeling van de duurzaamheidsmiddelen uit het coalitie-akkoord over die prioriteiten.

CO2 emissie reduceren

Vanuit het programma “duurzaam woningonderhoud” wordt gewerkt aan het reduceren van CO2 emissie. In 2016 worden op duurzaamheidskringen lijkende aanpakken met onder andere Horeca, Hotels en evenementenorganisatoren ingericht. Net als bij de woningbouw aanpak wordt ook bij bedrijven en MKB gebruik gemaakt van voorbeeldfuncties en groepsgewijze aanpak. De gemeentelijke organisatie geeft het goede voorbeeld door de eigen huisvesting, mobiliteit en inkoopfunctie duurzamer te maken.

In 2016 wordt een revolverend energiebesparingsfonds opgericht dat zich waarschijnlijk zal richten op het verduurzamen van VVE's kleiner dan 10 wooneenheden. In samenhang met het verduurzamen van woningen wordt maatwerkadvies aan lage inkomens gegeven zodat die met energiebesparing de maandelijkse lasten kunnen drukken. Samen met de partners uit het smartcities convenant wordt gewerkt aan het slimmer en toekomstbestendig maken van energie infrastructuur. Daarvoor wordt ingezet op landelijke subsidies voor dergelijke innovatieve trajecten.

Het warmtenet uitbreiden en verduurzamen

Den Haag heeft in 2014 samen met omliggende gemeenten en energiebedrijven het Projectbureau Warmte-Koude in de Provincie Zuid-Holland opgericht. Samen met de Metropoolregio bundelen we kennis en ontwikkelkracht.

Den Haag heeft in 2014 samen met omliggende gemeenten en energiebedrijven het Projectbureau Warmte-Koude in de Provincie Zuid-Holland opgericht. Samen met de Metropoolregio bundelen we kennis en ontwikkelkracht.

In 2015, 2016 en 2017 worden voor een tiental gebieden in de stad kansenkaarten ontwikkeld om het onderhoud van vastgoed en ingrepen in de buitenruimte in een duurzame aanpak te combineren met een perspectief voor aansluiting op warmtedistributienetten. Voorbeelden zijn Warmterivier Houtrust, EnergieRijk Den Haag, aansluiting ZKD op aardwarmte en de Binckhorst. Bij deze kansen onderzoeken we mogelijkheden voor nationale en Europese medefinanciering (Low Carbon Economy).

Klimaatadaptieve stad

Mede op basis van het uitvoeringplan Klimaatbestendige stad (RIS 2524270) en Toekomstbestendig Haags water (RIS 280008) kent de aanpak de volgende pijlers:

- Samen met de stad (groene daken regeling, operatie Steenbreek)
- Meekoppelen en kansen benutten (integrale aanpak in de Buitenruimte)
- Kennis en onderzoek (benutten Deltacommissierapport)
- Verkenning van de lange termijn (proeftuin Binckhorst).

Versterken Haagse Kracht

Steeds meer bewoners willen zich inzetten voor duurzame energie. In Den Haag zijn veel bewoners en bedrijven actief met plannen die passen in een transitie naar een duurzame energiehuishouding. Met name in de tiental gebieden stimuleert de gemeente dit proces. De succesvolle regeling Duurzaamheid door Haagse wijken wordt voortgezet, evenals de ondersteuning van bedrijfskringen waarin krachten van bedrijven in dezelfde sector worden gebundeld om verduurzaming te realiseren. De inzet op stadslandbouw wordt verder geïntensiveerd. Burgers worden gefaciliteerd om direct betrokken te raken bij gezond en duurzaam voedsel en de productie ervan. Als resultaat van een door gemeente georganiseerde business-challenge zal het Zwitserse bedrijf Urban Farmers zich met een kas vestigen op de voormalige Philipsfabriek De Schilde aan de Televisiestraat. Ingebruikname van de kas wordt verwacht in het eerste kwartaal 2016. Ook andere ondernemers hebben veel interesse om zich in De Schilde te vestigen en hier een cluster van hoogwaardige stadslandbouw te vormen.

Ongediertebestrijding

Het bestrijden van ongedierte in de bestaande (particuliere) woonvoorraad wordt in 2016 voortgezet. De activiteiten bestaan uit het in behandeling nemen van klachten over kakkerlakken, papier- oven- en zilversjes in besmette woningen en het instellen van onderzoeken van naar de aard en omvang van de ongedierteplaag. Op basis van de uitkomst van deze onderzoeken laat de gemeente bestrijding uitvoeren.

Graffiti bestrijding

Het verwijderen van illegale graffiti gaat verloedering tegen en geeft een groter gevoel van veiligheid in de stad. We zetten in op:

- Verwijderen van graffiti. Snel en consequent graffiti verwijderen is het belangrijkste wapen in de strijd tegen illegale graffiti. Het betreft graffiti op gemeentelijke objecten in de buitenruimte en graffiti op panden.

- Voorlichting. Het stimuleren van het melden van graffiti zal zich meer richten op wijken en buurten waar veel overlast van graffiti is, zoals Heesterbuurt, Regentes/Valkenboskwartier en de Binnenstad. De communicatie wordt zo persoonlijk mogelijk worden gemaakt. De wijze van communiceren zal worden afgestemd met de sleutelfiguren uit de betreffende wijken en buurten.
- Gezamenlijke aanpak. Er is een gemeentelijk Meldpunt Graffiti. Met de woningcorporaties zijn de banden aangehaald.
- Legale graffiti. In 2016 wil het gemeentelijke Meldpunt Graffiti meer accent leggen op de positieve aspecten van legale graffiti. Er zal worden onderzocht of legale graffiti ook een bijdrage kan leveren aan het tegengaan van verloedering en het vergroten van het gevoel van veiligheid. Dit kan resulteren in een uitbreiding van legale graffiti als vorm van Street-Art in de stad.
- Aanpak wildplak. De gemeente blijft in 2016 wildplak verwijderen van gemeentelijke objecten en van panden die deelnemen aan de graffiti-schoonmaakregeling. Daarnaast zullen er opnieuw op enkele plekken fysieke maatregelen genomen worden tegen wildplak.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x€ 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	40.571	29.471	32.010	27.215	27.215
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	40.571	29.471	32.010	27.215	27.215
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	5.000-	5.210	4.969-	1.663-	3.914-
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	35.571	34.681	27.042	25.552	23.301

(bedragen x€ 1000,-)

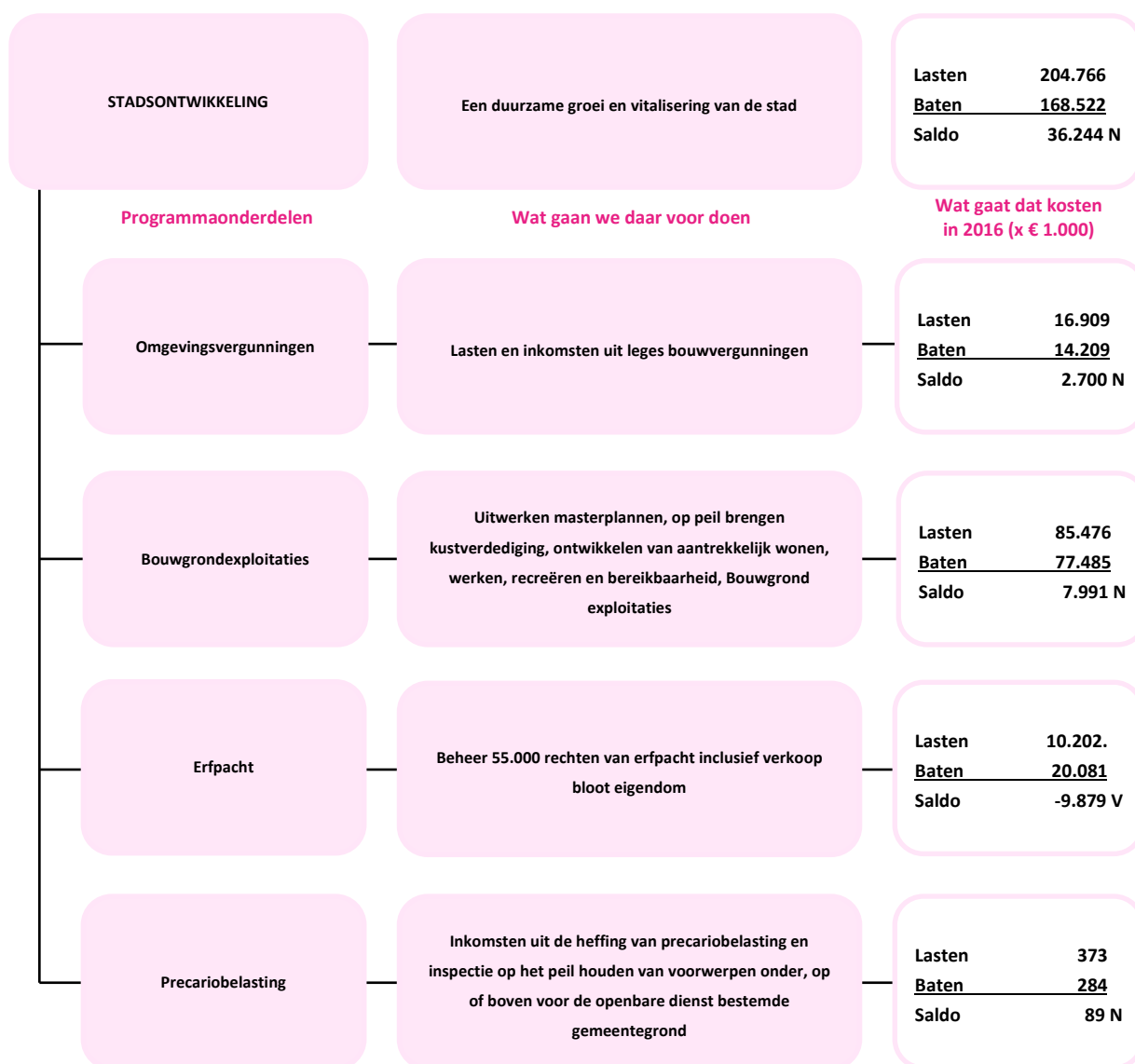
Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	8.280	5.799	6.451	5.178	5.178
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	8.280	5.799	6.451	5.178	5.178
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	5.049	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.457	-537	3.167-	2.701-	2.818-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	15.786	5.262	3.284	2.477	2.360

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Reserve Stadsvernieuwing	7309	4.267	0	1.614	2.653
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	7305	6.479	0	830	5.649
		10.746	0	2.444	8.302

2.15 Programma Stadsontwikkeling

Coördinerend portefeuillehouder: Joris Wijsmuller / Boudewijn Revis

Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
STADSONTWIKKELING	Een duurzame groei en vitalisering van de stad	Lasten 204.776 <u>Baten 168.532</u> Saldo 36.244 N
Beheer gemeentelijk vastgoed	Het optimaal inzetten van het gemeentelijk vastgoed	Lasten 10.334 <u>Baten 10.611</u> Saldo -277 V
Kernregistratie	Wettelijk verplichte, geogelateerde basis- en kernregistraties, Landmeten- en vastgoedinformatie	Lasten 6.208 <u>Baten 1.059</u> Saldo 5.149 N
Beheer bedrijfspanden	Beheer van vastgoed woonpanden en bedrijfspanden voor ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	Lasten 4.477 <u>Baten 4.477</u> Saldo 0
bestemmingsplannen	Bestemmingsplannen en beheers-verordeningen niet behorend bij bouwgrondexploitatie, toetsen bouwprojecten aan regelgeving, herstructureren woonmilieus	Lasten 3.155 <u>Baten 0</u> Saldo 3.155 N
Stadsvernieuwing	Locaties voor bijzondere voorzieningen, Projectontwikkeling, Herstructurering bedrijventerrein	Lasten 67.642 <u>Baten 40.326</u> Saldo 27.316 N

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	267.423	244.739	204.766	134.878	130.657	104.575
Baten	209.603	219.379	168.522	119.342	110.699	95.197
Saldo	57.820	25.360	36.244	15.537	19.958	9.378
Saldo incidentele baten en lasten	17.387	11.619	11.112	5.442	10.580	-
Structureel saldo programma	40.433	13.741	25.132	10.095	9.378	9.378

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De doelstellingen van het programma Stadsontwikkeling zijn het stimuleren van werkgelegenheid, het bieden van ruimte aan alle Hagenaars en een vitalisering van Den Haag. Door de economische recessie is de markt veranderd en moet de gemeente prioriteiten stellen. Kernpunten hierbij zijn:

- Aansluiten bij de kansen en kwaliteiten van specifieke gebieden.
- Ruimte voor bedrijven en betaalbare woningen.
- Ontwikkelen van een aantrekkelijke stad met een aantrekkelijke buitenruimte.
- Een impuls voor duurzame bereikbaarheid.

Kengetallen	Nulmeting (2014)
Jaarlijkse waardeontwikkeling van woningen in Den Haag, index 2010 = 100	90,1
Jaarlijkse waardeontwikkeling van woningen in Haaglanden excl. Den Haag, index 2010 = 100	90,8
Jaarlijkse waardeontwikkeling van woningen in G4 excl. Den Haag, index 2010 = 100	90,8
Jaarlijkse waardeontwikkeling van niet -woningen in Den Haag, index 2010 = 100	86,4
Jaarlijkse waardeontwikkeling van niet -woningen in Haaglanden excl. Den Haag, index 2010 = 100	85,6
Jaarlijkse waardeontwikkeling van niet -woningen in G4 excl. Den Haag, index 2010 = 100	101,9

Bron: CBS, Waarde onroerende zaken van woningen en niet-woningen.

Toelichting

Dit kengetal geeft inzicht in de waardeontwikkeling van het totaal aan onroerend goed in Den Haag, uitgesplitst naar woningen en niet-woningen. Door de ontwikkeling als index (2010 = 100) te presenteren, is de waardeontwikkeling in Den Haag te vergelijken met de ontwikkeling in de rest van het voormalige Stadsgewest Haaglanden en met de ontwikkeling in de andere G4 gemeenten.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Stadsvernieuwing en grondexploitaties

Het programma stadsontwikkeling bestaat onder meer uit werkzaamheden in het kader van stadsvernieuwing en bouwgrondexploitaties. Bouwgrondexploitaties richten zich op de uitgifte van door gemeente bouwrijp gemaakte gronden. In totaal heeft de gemeente zo'n 80 projecten binnen deze categorie. Dit betreffen gemeentelijke grondexploitaties, klusobjectexploitaties en grondexploitaties die in samenwerking met andere partijen worden gevoerd (verbonden partijen). In de Paragraaf Grondbeleid wordt het beleid en de financiële ontwikkeling van bouwgrondexploitaties uitgebreid toegelicht. Onder stadsvernieuwing horen verschillende taken. Zo faciliteert de gemeente particuliere initiatieven voor het realiseren van woningen, bedrijven, kantoren etc. Onder deze noemer behoren ook fysiek ruimtelijke ingrepen die niet gericht zijn op de uitgifte van de bouwrijpe grond door de gemeente zoals (voorbereidende) werkzaamheden in het kader van ingrepen in de buitenruimte. Grondbanken behoren ook tot stadsvernieuwing.

De Agenda Ruimte voor de Stad is het ruimtelijk handelingsperspectief voor Den Haag. Eind 2015 wordt de Agenda Ruimte voor de Stad afgerond, hierin is ook een actualisatie van de Haagse verdichtingsnota opgenomen. De doelstellingen van het coalitieakkoord zijn hierin vertaald naar ruimtelijke opgaven en ambities. Het gaat onder andere om het verder vergroten van de investeringen in de woningvoorraad, de ruimtelijke vertaling van de economische opgave en het zoeken naar nieuwe partners ten behoeve van stedelijke ontwikkeling. In 2016 wordt gestart met de uitvoering, dit doen we in nauwe samenwerking met bewoners, ondernemers, instellingen en overige externe partners. In 2016 wordt samen met bewoners, ondernemers en partnerorganisaties invulling gegeven aan het gebiedsgericht werken per stadsdeel. Per stadsdeel stellen we met elkaar een gebiedsagenda op, hierin komen zowel ruimtelijke ontwikkeling en economie aan de orde.

Hieronder volgen per stadsdeel de belangrijkste activiteiten in 2016.

Scheveningen

Internationale zone

Het International Strafhof zal per begin 2016 volledig operationeel zijn op de nieuwe locatie aan de Waalsdorperweg. In 2016 vindt renovatie en uitbreiding van NCIA (NATO) aan de Waalsdorperweg plaats, het hoofdbouw wordt in 2017 opgeleverd en het project wordt in 2018 afgerond.

In het gebied rond het World Forum start naar verwachting de herontwikkeling van de Toren van Oud. Als gevolg hiervan kan ook de buitenruimte van dit deel van het World Forum worden aangepakt. De

renovatie van het World Forum Convention Centre is in volle gang. De nieuwbouw van het hoofdkantoor van Eurojust wordt eind 2016 opgeleverd, zodat deze in 2017 operationeel is. De transformatie van het Verhulstplein tot een "woonplein" zal in 2016 van start gaan. Aangrenzend, aan de Dunckler-Lubeckstraat, wordt gestart met de nieuwbouw van twee scholen en een kinderdagverblijf. Wanneer eind 2015 het ambitiedocument voor het Internationaal Park is afgerond, kunnen de eerste fysieke maatregelen in de loop van 2016 worden uitgevoerd. De transformatie van het voormalige kantoor van het Productschap Akkerbouw aan het Stadhoudersplantsoen 12 naar appartementen en een hotel zal worden uitgevoerd. Verder zullen in 2016 de herontwikkeling van de voormalige NEBO-locatie aan de Scheveningseweg, en het woonzorgcomplex Deo Gratias aan de Badhuisweg in uitvoering zijn.

Scheveningen Bad

Voor de aanpak van de buitenruimte in Scheveningen Bad is deze collegeperiode € 20 mln. beschikbaar gesteld om het gebied aantrekkelijker te maken voor bezoekers, ondernemers en bewoners. Dit is in het programma Ontwikkeling Buitenruimte (programma 10) nader toegelicht.

In samenhang met de aanpak van de buitenruimte willen we ook particuliere investeringen in het gebied aanmoedigen en aanjagen. Zo wordt het particuliere initiatief voor een parkeergarage op het Circusplein gefaciliteerd en er wordt gewerkt aan de plannen voor vernieuwing van de Noordelijke boulevard (plan Hommerson). Op de heropende pier is in 2016 het stalen eiland ontmanteld en het reuzenrad operationeel. De publieke en private investeringen zullen leiden tot een aantrekkelijker badplaats en daarmee tot een toename van de werkgelegenheid.

Scheveningen Haven

De gemeente heeft gekozen voor versterking van de maritieme bedrijvigheid in Scheveningen Haven met als prioriteiten visserij, watersport, havengebonden dienstverlening en innovatie. Bij de stedelijke ontwikkeling rondom de haven is het accent meer op de economische functie van de haven gelegd. De inzet op maritieme economie leidt ook tot een andere vraag aan bedrijfsruimte. De uitwerking van het economische programma krijgt ten opzichte van eerdere plannen een verschuiving van retail en horeca naar bedrijfsruimte. Een ander type economische functies stelt andere eisen aan de ruimte. De plannen worden aangepast op de wensen van de markt. Voor de locatie en de inpassing van het type activiteiten moet een afweging plaatsvinden met het woningbouwprogramma. Alle voorgestane activiteiten passen binnen het kader van het vastgestelde bestemmingsplan.

Voor het Noordelijk Havenhoofd staat een gebiedsontwikkeling op stapel. Het gaat om renovatie van de visafslag, het verder versterken van de visserij middels de aanleg van een verbrede kade langs het gebouw van de visafslag en om nieuwbouw en uitbreiding van de visbedrijvigheid. Naast het bedrijfsprogramma voor het viscluster voorziet de ontwikkeling in een stedelijk programma met een hotel, een publieksfunctie (FISH), visrestaurants, een vis-versmarkt, hotelappartementen en een parkeergarage. In 2016 vinden de (tijdelijke) verplaatsingen plaats van een aantal horecagelegenheden in het gebied. Na bouwrijp maken wordt gestart met de bouw van een driesterrenhotel op het Adriaan Maasplein en in aansluiting daarop de uitbreiding van bedrijfsruimte voor de visindustrie. In 2016 wordt gewerkt aan de bouw van 338 woningen op een aantal kavels van het Norfolkterrein. Ook wordt gebouwd aan het Zeezeilcentrum. In het derde kwartaal starten we met het bouwrijp maken van andere kavels op het Norfolkterrein voor 74 woningen, bedrijfsruimten en horeca. Verder wordt gewerkt aan de verwerving van een aantal percelen voor 50 woningen aan Hellingweg en aan de tweede fase van het plan De Reder aan de Dr. Lelykade. Eveneens aan de Dr. Lelykade wordt het appartementencomplex De Havenmeester opgeleverd. Hiertoe is de bestaande hellingbaan verplaatst door middel van een aansluiting op de Schokkerweg. Het rijksgebouw aan de Vuurtorenweg is door het rijk verkocht aan een ontwikkelaar. De plannen ervoor zullen in 2016 definitief worden. Het college heeft hiervoor in 2015 een Nota van Uitgangspunten opgesteld.

Segbroek

Eind 2016 wordt de oplevering verwacht van 33 woningen op de KO-locatie aan de Mient (Vruchtenbuurt) op de plek van het voormalig Maris College. De toekomstige eigenaren/bewoners hebben voor de ontwikkeling en realisering van het project de vereniging Groene Mient opgericht. Bij de bouw van de woningen is ecologisch en duurzaam bouwen uitgangspunt evenals bij de inrichting van het gemeenschappelijk binnenterrein dat ook door Groene Mient wordt aangelegd. Er worden 33 woningen gebouwd. Regentesse Zuid wordt de komende jaren opnieuw ingericht tot een plek met aantrekkelijk wonen, werken en recreëren in een groene omgeving. In samenwerking met een corporatie en ontwikkelaar wordt gewerkt aan deze gebiedsontwikkeling. De planvorming is gericht op de verbetering van Park de Verademing, (creatieve) bedrijfsruimte in de energiecentrale van E.O.N. en woningbouw op het GIT-terrein. Het gaat om 430 woningen en circa 4.000 m² voorzieningen en herinrichting van de buitenruimte. Naar verwachting worden eind 2016 de eerste woningen opgeleverd.

Loosduinen

In februari 2016 zal de gemeente starten met de casco-restauratie en renovatie van het landhuis Ockenburg. De initiatiefnemers van Plan B krijgen de mogelijkheid om het landhuis na dit casco-herstel te huren, met een optie op toekomstige aankoop. Eind 2015 wordt de planvorming ten behoeve van Kijkduin afgerond, hierbij gaat het onder andere om het aantrekkelijker maken van het winkelcentrum Deltaplein. In 2016 worden door ondernemers ten zuiden van de boulevard in Kijkduin 40 strandhuisjes gerealiseerd. Het bedrijventerrein Zichtenburg/Kerketuinen/Dekkershoek wordt versterkt door selectief andere functies toe te staan. Eind 2016 wordt de oplevering verwacht van 66 appartementen in de particuliere sector op de locatie aan de Oude Haagweg 42-46. Toekomstige kopers/huurders zijn in een vroeg stadium betrokken bij het woningontwerp. Begin 2016 is een deel van de locatie 'Nieuw Rozenburg' aan de Oude Haagweg gesaneerd. Eind 2015 wordt de WABO-vergunning aangevraagd voor fase 1A zodat naar verwachting de bouw van ca. 90 appartementen in 2016 kan starten. In Vroondaal is tot 2025 naar verwachting plek voor zo'n 2.150 woningen. Op ruime bouwkvavels kunnen particulieren hun eigen woning ontwerpen en bouwen. De locatie Vroondaal wordt actief onder de aandacht gebracht van investeerders. Daarnaast wordt er voor diverse locaties in Loosduinen onderzoek gedaan naar de mogelijkheden in het kader van particulier opdrachtgeverschap.

Haagse Hout

Den Haag Nieuw Centraal

In het kader van de herstructurering van het gebied rond het station Den Haag Nieuw Centraal vindt een groot aantal activiteiten plaats. De verbouw van de nieuwe stationshal vordert gestaag. Het gemeentelijke aandeel hierin is inmiddels afgerond. Door nieuwe wensen en eisen van de NS moeten aanvullende werkzaamheden worden verricht, voordat het definitieve voltooid is. De officiële opening zal naar verwachting begin 2016 plaatsvinden. De vernieuwing van het busplatform zal in 2016 worden afgerond. De bouw van een nieuwe overkapping zal dan worden gestart.

In 2016 werken we als onderdeel van de totale aanpak van het de stadsentree Centraal Station met de planvorming voor de ontwikkeling van het Koningin Julianaplein en omgeving, inclusief een ondergrondse fietsenstalling onder het plein met 8.000 á 10.000 plekken. Oplevering van de fietsenstalling zal eind 2016/begin 2017 plaatsvinden. In het kader van de stadsentrees zal het Koningin Julianaplein na realisering van de stalling en de bebouwing opnieuw worden ingericht, waarbij met name de relatie tussen het plein en de Koekamp en het Malieveld van belang is.

Als gevolg van de versnelde aanleg van de nieuwe fietsenstalling onder het Koningin Julianaplein wordt de fietsenflat aan de Rijnstraat overbodig. Deze zal, na gereedkomen van de nieuwe stalling, worden gesloopt. Van nieuwbouw op dezelfde plaats wordt afgezien. De planvorming voor het doortrekken van de Haagse Loper naar de Theresiastraat wordt in 2016 afgerond, zodat in 2017 met de aanleg kan

worden begonnen. Daarmee nadert het opknappen van deze route, die loopt van het Spui via het Centraal Station en het Anna van Buerenplein tot in de Theresiastraat, zijn voltooiing.

Centrum

Gebiedsontwikkeling Spuikwartier

Het voormalige ministerie van Justitie (hoogbouw)/Binnenlandse Zaken (laagbouw) en de kavel van de theatergebouwen aan het Spuiplein worden herontwikkeld tot een gebied met een aantrekkelijk verblijfsklimaat waarin het nieuwe onderwijs- en cultuurcomplex (OCC) alsmede overige functies zoals wonen, detailhandel en horeca ondergebracht worden. Het OCC vormt het nieuwe onderkomen van het Residentie Orkest, het Nederlands Dans Theater, het Koninklijk Conservatorium en het Dans- en Muziekcentrum. In 2016 zal op basis van het definitief ontwerp van het OCC de omgevingsvergunning worden aangevraagd. In de loop van 2016 (delen van) de huidige ministerie- en theatergebouwen worden gesloopt en zal de bouw van het OCC starten. Met de ontwikkelaar van het commerciële areaal worden in 2016 gesprekken gevoerd over de commerciële ontwikkeling.

Stationsbuurt (Hollands Spoor) en oude centrum

Aan de centrumzijde van de stationsbuurt wordt de ontwikkeling van de 'internationale entree' zichtbaar. Hier wordt in 2016 verder aan gewerkt. De herinrichting van het spoortracé Stationsplein is de volgende stap in deze ontwikkeling. De herinrichting vindt plaats in afstemming met de stedelijke infrastructuurprojecten en zal starten in 2016 of 2017. De bouw van de Sigmalocatie van 303 studenten- en 153 starterswoningen wordt in 2016 voortgezet. In 2016 wordt verder gewerkt aan het doorstrekken van de spoortunnel van het station Hollands Spoor met de bouw van winkels en een fietsenstalling. Voor zowel het Kleine als het Grote Belastingkantoor worden de lopende plannen verder uitgewerkt. Beide kantoorgebouwen worden getransformeerd tot woningen. In de plinten komen commerciële voorzieningen.

Rivierenbuurt

In 2016 worden in de Maasstraat 72 woningen gebouwd door een ontwikkelaar. Na de oplevering van de woningen zal de buitenruimte van de Scheldestraat en een deel van de Lekstraat heringericht worden. Hier komen tien eengezinswoningen. Als Zebra Welzijn en de bewonersorganisatie verhuisd zijn naar de Brede Buurtschool, start De Koninklijke Haagse woningvereniging van 1854 met de bouw van 40 appartementen op de locatie De Boskant aan de Uilebomen. Ook wordt in 2016 gewerkt aan de locatie van de Jan van Nassauschool die, na verhuizing van de school, kan worden herontwikkeld. Hierbij zijn voorwaarden gesteld aan het behoud van het gebouw. Ook zal in 2016 verder onderzoek plaatsvinden naar de vernieuwing van het Schenkviaduct.

Transvaal

In 2016 wordt gewerkt aan de herontwikkeling van de koppen van de Paul Krugerlaan en in de Beijerstraat zullen in 2016 12 koopappartementen worden gebouwd. M.b.t. de Paul Krugerlaan heeft de gemeente een faciliterende rol en ondersteunt partijen die willen investeren in het gebied. De gemeente investeert in de buitenruimte van het gebied Hobbemaplein, zodat het plein in 2016 verbindende schakel wordt tussen de Hobbemastraat, de Paul Krugerlaan en de Haagse Markt. Er wordt een revolverend fonds gestart om ondernemers en vastgoedeigenaren te helpen, dit is in programma Economie (programma 11) nader toegelicht. Bij de Beijersstraat sloopt de gemeente het oude gebouw en ontwikkelt een andere partij de nieuwbouw. Achter de Kesslerstichting worden kavels uitgegeven met behulp van het instrument Kleinschalige Opdrachtgeverschap.

Schilderswijk

In 2016 start de nieuwbouw van de eerste fase van het Nutscomplex (Hoefkade/Parallelweg). In het kader van de Deal Schilderswijk blijft het streven in 2016: verbreding van het woningaanbod en het aantrekken van kansrijke groepen inwoners (middeninkomens, pas afgestudeerden en starters, werkende jongeren). De gemeente heeft een aanjaagfunctie, de toewijzing van vrijkomende woningen aan kansrijke groepen vindt plaats door corporaties. Om het gewenste bredere woonaanbod te realiseren wordt vooral ingezet op kleinschalig opdrachtgeverschap. We continueren het beleid om door activering van verenigingen van eigenaren achterstallig onderhoud van particuliere woningen terug te dringen. Ter versterking van de wijkeconomie wordt, met als voorbeeld de Hobbemastraat, een platform van vastgoedeigenaren, ondernemers en gemeente opgericht om gezamenlijk te kunnen sturen op het voorzieningenaanbod en de aanpak van onveilige punten. Voor het Hobbemaplein wordt een herinrichtingsplan gemaakt waarvan de uitvoering in 2016 gepland staat.

Herstructurering Bedrijventerrein Uitenhagestraat

In 2016 wordt het afvalbrengrstation gerealiseerd ter (gedeeltelijke) vervanging van het afvalbrengrstation op de Vissershavenstraat. Voor de kavel Jongeneel (hoek Loosduinsekade/Monstersestraat) is vanuit de markt belangstelling getoond voor ontwikkeling van woningen in combinatie met bedrijfsruimte. In 2016 wordt verwacht dat deze belangstelling zal leiden tot een concreet bouwplan.

Escamp

De mogelijkheden van de corporaties voor de stedelijke vernieuwing in Zuidwest zijn mede door gewijzigd rijksbeleid beperkt. Fysieke ingrepen worden vervangen door meer sociaal-economische en op beheer gerichte ingrepen. Teneinde de herstructurering van Zuidwest voort te kunnen zetten, is in 2014 de Wijkontwikkelingsmaatschappij Den Haag Zuidwest opgericht. Deze WOM is een samenwerking van de gemeente Den Haag en Vestia.

Er zijn kansen qua kleinschalige initiatieven in de vorm van transformatie bestaand (leegkomend) vastgoed en kleinschalig opdrachtgeverschap voor particulieren. De projecten uit de krachtwijkperiode zoals het sportcentrum in het Zuiderpark zullen optimaal gaan worden benut om maximale spin-off te krijgen voor de omgeving. Verbetering van de inrichting van de buitenruimte zal zoveel mogelijk plaatsvinden in samenhang met vastgoedontwikkelingen zoals rond de nieuwbouw van het revalidatiecentrum aan de Melis Stokelaan.

Op de KO-locatie Escamplaan zijn momenteel circa 30 woningen opgeleverd of in aanbouw. Eind 2016 zal het merendeel van woningen (totaal 55) zijn bewoond. In de loop van 2016 wordt de locatie woonrijp opgeleverd, inclusief het middenterrein waarvoor de (toekomstige) bewoners een inrichtingsplan hebben opgesteld dat momenteel door de gemeente wordt uitgewerkt.

Erasmusveld

In de periode 2014-2015 hebben zich 4 ontwikkelaars gemeld met concrete initiatieven voor de ontwikkeling van verscheidene deellocaties binnen Erasmusveld. Het betreft ontwikkelingen die grotendeels op eigen grond en voor eigen rekening en risico van de betreffende ontwikkelaars plaatsvinden. In dit kader wordt met betreffende ontwikkelaars gesproken over het sluiten van zogenaamde anterieure overeenkomsten. Teneinde genoemde initiatieven mogelijk te maken wordt medio 2016 het bestemmingsplan Wateringse Veld-Noord en Erasmusveld ter vaststelling aan de gemeenteraad aangeboden.

Gebiedsontwikkeling Leyweg-Escamplaan

Op basis van de in de Nota van Uitgangspunten gewijzigde uitvoeringsstrategie gebiedsontwikkeling Leyweg-Escamplaan, wordt met Heijmans ontwikkeling B.V. gesproken over een nieuwe ontwikkelovereenkomst. Parallel daaraan vinden op basis van de met het HagaZiekenhuis gesloten Hoofdlijnenovereenkomst de eerste uitvoeringswerkzaamheden plaats. Medio 2016 kan het eerste deelgebied bouwrijp aan Heijmans worden geleverd.

Laak

Laakhaven West/ Petroleumhaven

In de Laakhavens wordt de ingezette transformatie naar een levendige stadswijk voortgezet. In 2016 wordt op meerdere locaties in Laakhaven West gebouwd aan 540 1-kamerwoningen. Daarnaast zijn er drie woongebouwen met 230 3/4-kamerappartementen in uitvoering. In de plint van deze complexen wordt bedrijfsruimte of voorzieningenruimte gerealiseerd. Ook is er volop bouwactiviteit op de in kleinschalig opdrachtgeverschap (KO) uitgegeven kavels. Verder zijn twee tempels in aanbouw. In de Spoorzone wordt in 2016 gestart met de bouw van de laatste twee complexen met bedrijfsruimte. Broedplaats Maakhaven blijft behouden en start met de renovatie. In Petroleumhaven worden begin 2016 de eerste KO kavels voor een mix van wonen en bedrijvigheid in de verkoop gebracht. Aan het Leeghwaterplein in Laakhaven HS wordt de bouw gestart van een woontoren met ca. 350 studenteneenheden. Ook aan de Neherkade/Gemaalstraat start de bouw van een wooncomplex. Hier betreft het 522 1-kamerwoningen.

Binckhorst

De ambitie voor de Binckhorst is dat het gebied zich geleidelijk en organisch ontwikkelt tot een gemengd stedelijk woon- en werkmilieu. Dit is vastgelegd in de Gebiedsaanpak Binckhorst. De pilot omgevingsplan is de juridisch-planologische vertaalslag van de gebiedsaanpak en maakt meer functies mogelijk. Het ontwerp omgevingsplan zal medio 2016 ter inzage worden gelegd. De verkoop van het gemeentelijke vastgoed wordt in 2016 voortgezet. De ontwikkelingsmogelijkheden en het opnamevermogen van de markt zijn bepalend voor het tempo van verkoop. De financiële ondersteuning van kleine particuliere projecten en activiteiten, zoals het I'M Binck, wordt voortgezet; deze initiatieven geven een positieve impuls aan het investeringsklimaat in de Binckhorst. De komst van de Rotterdamsebaan betekent dat de Binckhorst beter bereikbaar wordt en dit biedt perspectief voor de verdere ontwikkeling van het gebied omdat het aantrekkelijker wordt voor nieuwe bedrijven en instellingen om zich er te vestigen.

Met de Rotterdamsebaan wordt de Binckhorst een prominente entree van de stad voor verkeer. Aan de randen en bij de kruispunten van de nieuwe Binckhorstlaan maakt dit in de toekomst gemengde stedelijke functies (inclusief een hoogwaardig openbaarvervoertracé) mogelijk. De daarvoor benodigde planvorming wordt in 2016 opgepakt.

Leidschenveen-Ypenburg

Op 30 juni 2015 is het projectdocument deelplan 26 (A12-zone) herzien. Hiermee vervalt het kantorenprogramma en wordt de toekomstige realisatie van een multiplex-bioscoop mogelijk gemaakt. Naar verwachting wordt in 2016 een grondreserveringsovereenkomst gesloten voor de komst van een bioscoop. Daarnaast wordt inzet gepleegd op de versterking van Drievliet, de golfbanen en de verdere ontwikkeling rondom het Kyocera-stadion en voorzieningen bij station Ypenburg. De locatie deelplan 25 (GAVI-kavel) is geschikt gemaakt voor tijdelijke functies, ook in 2016 is er ruimte voor initiatieven uit de stad. In 2016 wordt het project de Gele Lis opgeleverd. Het gaat om 34 kavels waarop de bouw van vrijstaande en geschakelde woningen door middel van kleinschalig opdrachtgeverschap gerealiseerd wordt. Medio 2016 start naar verwachting de verkoop van kavels in deelplan 20. Het plan bestaat uit een combinatie van zelfbouwkavels, sociale huurwoningen en appartementen in de middeldure sector die eventueel ook door samenwerking van particulieren (Collectief Particulier Opdrachtgeverschap - CPO) gerealiseerd kunnen worden.

Beheer bedrijfspanden

Soms koopt de gemeente gronden en panden om strategische redenen, met het oog op toekomstige stedelijke ontwikkeling. Dit vastgoed moet worden beheerd totdat de beoogde ontwikkeling plaatsvindt. Per saldo zijn de lasten van dat beheer hoger dan de baten. Het exploitatietekort wordt gedekt uit hiervoor bestemde vastgoedreserve. Niet al het strategisch vastgoed wordt daadwerkelijk aangewend

voor ontwikkeling. Per object wordt bekeken of het bezit nog in het belang is voor de doelstellingen van stedelijke ontwikkeling. Waar mogelijk worden panden verkochten worden de exploitatielasten en -opbrengsten van de vastgoedobjecten geoptimaliseerd. Dit moet een besparing opleveren. In 2015 is een nieuwe verkoopstrategie vastgesteld (RIS 283341) voor de Binckhorst. In drie tranches wordt vastgoed verkocht. Voor 12 panden (eerste tranche) is nu formeel besloten deze nog in 2015 op de markt aan te bieden voor verkoop.

Monumentenzorg

Activiteiten voor monumentenzorg zijn opgenomen in het Programma Monumentenzorg 2015-2018. Een deel van de activiteiten heeft een structureel karakter zoals de Open Monumentendag en de Haagse Monumentenprijs. Andere activiteiten voor 2016 zijn onder meer de plaatsing van de belangrijkste representatieve objecten van het funeraire erfgoed (zoals begraafplaatsen), Indisch erfgoed en de wederopbouwobjecten op de gemeentelijke monumentenlijst.

In samenwerking van de gemeente met het Haags Historisch Museum zal in twee wijkbibliotheken een historisch informatiepunt (HIP) worden ingericht en zullen programma's worden aangeboden in de vijf bestaande HIP's. Er wordt gewerkt aan drie publicaties in de VOM-reeks over de Haagse Stadsarcheologie. Het komende jaar zal een publicatie verschijnen over de stadsarchitect A.A. Schadee (inclusief een expositie). De subsidiëring van het planmatige onderhoud van kerken op de monumentenlijsten wordt gecontinueerd. De uitkomsten van de in 2015 uitgevoerde inventarisatie van de bouwkundige staat van alle beschermde monumenten zullen worden geanalyseerd. De particuliere initiatieven op het terrein van de ontsluiting, consolidatie en restauratie van restanten van de Atlantikwall worden ondersteund.

Omgevingsvergunning

We verwachten dat in 2016 ongeveer 2800 aanvragen voor bouwactiviteiten worden ingediend. De aanvragen hebben vooral betrekking op bouwactiviteiten met een bouwsom tot € 250.000.

Voor bouwactiviteiten met een bouwsom tot € 250.000 worden vanaf 2016 de bouwleges verlaagd. De minister van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties bereidt wetgeving voor dat marktpartijen de bouwtechnische kwaliteit van de bouwwerken garanderen (private kwaliteitsborging). De gemeente toetst dan de aanvragen niet meer preventief aan de bouwtechnische voorschriften (het Bouwbesluit) en houdt op dit punt geen toezicht meer op de uitvoering. De gemeente blijft wel het bevoegd gezag voor de toets (en het toezicht) aan het bestemmingsplan, welstand en bouwveiligheid. In de eerste fase zullen alleen de nieuwbouw van grondgebonden eengezinswoningen tot 3 bouwlagen en seriematige verbouw van woningen onder private kwaliteitsborging vallen. Naar verwachting zal dit op z'n vroegst in 2017 consequenties hebben. In 2016 zijn we nauw betrokken bij de uitrol van de nieuwe wetgeving.

Erfpacht

De gemeente Den Haag beheert ca. 57.000 erfpachtrechten. De helft betaalt periodiek canon. De overige rechten zijn eeuwigdurend afgekocht. In het huidige economische klimaat wordt bij nieuwe gronduitgiften meer dan in het verleden gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot canonbetaling en minder direct afgekocht. Ter stimulering van de woningbouw, met name door het aanbieden van kavels voor particuliere bouw en kluswoningen, is de canonbetaling op dit moment aantrekkelijk voor de financiering van de grond. Het beleid van heruitgifte van aflopende rechten wordt voortgezet, evenals het splitsingsbeleid voor particulieren en corporaties. Eind 2015 lopen ca. 1.300 rechten van erfpacht af (voornamelijk in de buurten Bohemen en Vruchtenbuurt). Naar verwachting zullen de meeste erfpachters bij de heruitgifte kiezen voor canonbetaling. Bij keuze voor canonbetaling, zullen de canonopbrengsten vanaf 2016 stijgen. In 2016 zullen ca. 2.100 rechten van erfpacht een canonherziening krijgen. Op dit moment betalen deze erfpachters over het algemeen 4,2% canon over de getaxeerde grondwaarde. Gezien de ontwikkeling van de rentetarieven op de kapitaalmarkt, zal het canonpercentage naar verwachting dalen. De canonherziening en het steeds lager wordende canonpercentage hebben een negatief effect op de canonopbrengsten. Om tegemoet te komen aan de

eisen van de Nationale Hypotheek Garantie wordt in 2015 voorgesteld om de behandeltermijn aan te passen van 10 jaar naar 15 jaar. Erfpachters kunnen, als dit voorstel wordt aangenomen, 15 jaar voor de expiratedatum hun recht van erfpacht laten heruitgeven. De gemeente stimuleert, daar waar mogelijk, het omzetten van afgekochte eeuwigdurende erfpachtrechten in vol eigendom. In 2016 wordt ca. 150 verkopen verwacht.

Kernregistraties

In 2016 gaan we door met het ontwikkelen van de wettelijk verplichte basis- en kernregistraties ter ondersteuning van de ontwikkeling en het beheer van de stad. De invoering van de basisregistratie grootschalige topografie is bijna afgerond. Geo-dienstverlening zoals WebGIS, Geo-accountmanagement en de Digitale Stadsmaquette (3D-topografie) wordt verder uitgebouwd. Verdere speerpunten in 2016 zijn het faciliteren van Open Geodata en het meewerken aan projecten in het kader van de invoering van de nieuwe Omgevingswet zoals de Laan van de Leefomgeving.

Bestemmingsplannen

Voor een goede ruimtelijke ordening moeten gemeenten voor hun gehele grondgebied bestemmingsplannen vaststellen. Deze mogen niet ouder zijn dan tien jaar. Is een bestemmingsplan niet actueel dan vervalt voor de gemeente de mogelijkheid om leges te vorderen bij de aanvraag van een omgevingsvergunning. In het kader van de actualisering van alle oude bestemmingsplannen heeft Den Haag daartoe de Nota bestemmingsplannen opgesteld. Afhankelijk van de ruimtelijke ontwikkelingen in een gebied wordt gekeken of er voor de actualisering een beheersverordening of een bestemmingsplan wordt opgesteld. In 2016 zal de inhaalslag van de actualisering van bestemmingsplannen zijn afgerond. Vanaf dat jaar wordt ingezet op het actueel houden van deze plannen. Afgezien van de actualisering zal de inzet ook worden gericht op het opstellen van op ontwikkeling gerichte bestemmingsplannen.

Precario

Het controleren en handhaven van (reclame)objecten boven of op gemeentegrond wordt in 2016 voortgezet. Niet legaal geplaatste reclame wordt verwijderd of gelegaliseerd. De heffing voor bovengrondse precario (steigers, containers e.d.) wordt gefaseerd afgebouwd en komt per januari 2017 te vervallen. Daarmee verlichten we de lasten voor onze ondernemers.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x € 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	198.015	171.039	136.262	120.530	120.530
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	198.015	171.039	136.262	120.530	120.530
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	8.060	6.120	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	38.674	27.618	1.374	10.137	15.945
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	244.749	204.776	134.888	130.667	104.585

(bedragen x € 1000,-)

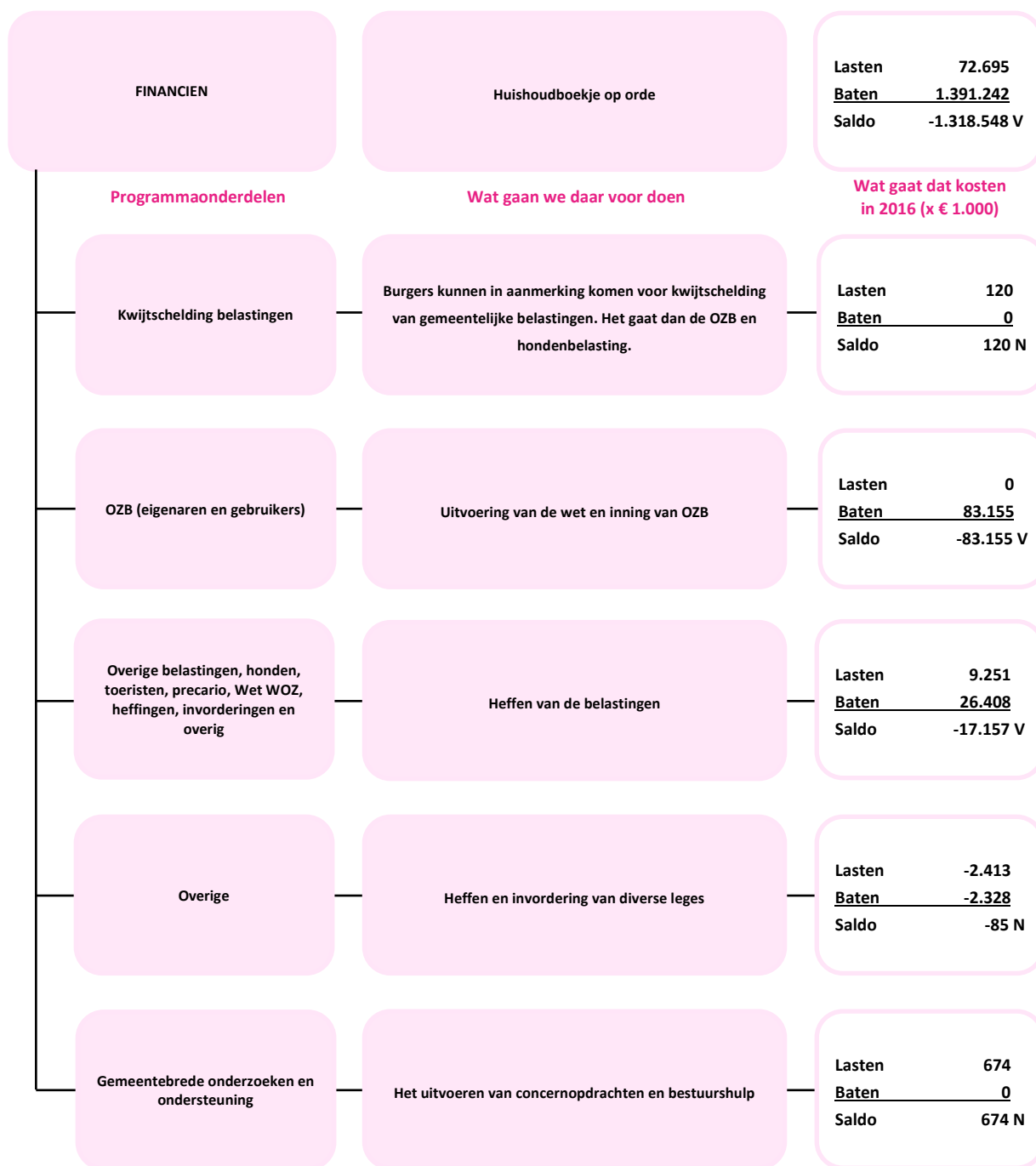
Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	162.935	150.608	123.056	106.354	106.354
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	162.935	150.608	123.056	106.354	106.354
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	10.621	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	45.833	17.925	3.705-	4.354	11.147-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	219.389	168.532	119.352	110.709	95.207

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Dienstcompensatiereserve DSO	3010	698	0	0	698
Reserve Anticiperende Werkzaamheden MPG	3428	8.401	100	0	8.501
Reserve Grondbedrijf	3020	50.339	1.600	2.000	49.939
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	6397	34.129	0	17.284	16.846
Reserve Strategisch Vastgoed Stadsontwikkeling	7312	12.689	0	4.477	8.212
Reserve The Hague World Forum	6328	7.091	0	3.538	3.553
Reserve Universiteit Leiden	6390	8.850	0	0	8.850
Reserve Volkshuisvestingsfonds DHZW	3352	1.870	340	931	1.279
		124.068	2.040	28.230	97.878

2.16 Programma Financiën

Coördinerend portefeuillehouder: Tom de Bruijn

FINANCIEN	Huishoudboekje op orde	Lasten 72.695 <u>Baten 1.391.242</u> Saldo -1.318.548 V
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
Nutsbedrijven en Beleggingen	Het bezit van aandelen in deelnemingen levert dividend op voor de gemeente	Lasten 3.787 <u>Baten 31.323</u> Saldo -27.536 V
Geldleningen (kort en lang) en Activa-financiering	Financiering mogelijk maken tegen minimale kosten en risico's	Lasten 51.311 <u>Baten 119.105</u> Saldo -67.794 V
Algemene uitkering gemeentefonds (CTR)	Inkomsten van het Rijk die de gemeente vrij en naar eigen inzicht mag besteden	Lasten 0 <u>Baten 1.133.019</u> Saldo -1.133.019 V
Kapitaallasten met betrekking tot voorgenomen investeringen	Verzorgen van kapitaallasten met betrekking tot voorgenomen investeringen	Lasten 9.515 <u>Baten 0</u> Saldo 9.515 N
Compensatieregeling startende ondernemers	De gemeente Den Haag heeft een compensatieregeling OZB voor startende ondernemers.	Lasten 450 <u>Baten 0</u> Saldo 450 N

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	167.395	68.869	72.695	80.677	94.440	101.559
Baten	1.304.226	1.396.062	1.391.242	1.376.675	1.387.512	1.397.830
Saldo	-1.136.831	-1.327.193	-1.318.548	-1.295.998	-1.293.072	-1.296.271
Saldo incidentele baten en lasten	-81.051	-34.425	-4.621	-750	-750	-
Structureel saldo programma	-1.055.780	-1.292.768	-1.313.927	-1.295.248	-1.292.322	-1.296.271

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Den Haag voert een degelijk financieel beleid. De baten en lasten zijn in evenwicht, we investeren waar mogelijk en noodzakelijk in de stad, en hebben voldoende oog voor alle risico's. Zo houden we de gemeentefinanciën nu en in de toekomst gezond.

In deze collegeperiode houden we de lasten voor huishoudens en bedrijven laag. Voor huishoudens is de ambitie in de top 3 te blijven van de grote gemeenten met de laagste woonlasten.

Effect indicatoren	Nulmeting	Begroting 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019
Positie op de ranglijst van gemeentelijk woonlasten van de grote gemeenten.	Positie 1	Positie top 3	Positie top 3	Positie top 3	Positie top 3
<i>Bron: "Kerngegevens belastingen grote gemeenten 2015", Hoeben dr. C., Janzen MSc L., Centrum voor onderzoek van de Economie van de lagere overheden (Coelo), Groningen, 2015.</i>					

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Gemeentefonds

Alle gemeenten ontvangen van het Rijk een uitkering uit het gemeentefonds. De gemeenten mogen deze middelen vrij besteden; het geld is niet geoormerkt en er zijn geen afrekenmechanismen. Den Haag ontvangt vanuit het gemeentefonds €1,13 miljard. De baten hiervan registreert de gemeente in dit programma, de lasten op de diverse beleidsprogramma's. In de beleidsprogramma's staan ook de ontwikkelingen toegelicht. Het gemeentefonds bestaat uit twee delen:

- (1) De algemene uitkering uit het gemeentefonds
 - (2) De zogeheten decentralisatie- en integratie-uitkeringen, waaronder die voor het sociaal domein.
- Deze zijn weliswaar niet geoormerkt maar wel gelabeld. Met andere woorden: er is geen dwang van het Rijk om het te besteden aan bepaalde taken, maar wel enige drang. Die drang verschilt overigens per decentralisatie- en integratie-uitkering.

Het bedrag dat Den Haag uit het gemeentefonds ontvangt groeit en krimpt jaarlijks om vijf redenen:

1. compensatie voor inflatie;
2. compensatie voor de groei van de bevolking;
3. meedoen met bezuinigingen van het Rijk of meedelen met extra bestedingen van het Rijk;
4. herverdelingen tussen gemeenten;
5. compensatie voor taakwijzigingen.

De eerste drie redenen voor groei of krimp bij de algemene uitkering worden vertaald in één landelijk groeicijfer, het zogeheten 'accres'. Den Haag maakt eigen ramingen van het accres, en volgt daar dus niet de circulaire van het Rijk. Voor 2016 wordt die raming niet aangepast. Weliswaar wordt (zoals in de Voorjaarsnota 2015 gemeld) de algemene uitkering in 2015 lager dan oorspronkelijk begroot, maar voor 2016 kondigt het Rijk een hoger accres aan dan het eerder aankondigde. Per saldo begroot de gemeente voor 2016 iets lager dan de circulaire aangeven. De reden daarvan is dat het gemeentefonds in de praktijk meestal lager uitvalt dan aangekondigd. Zo was het uiteindelijke accres in 2014 4% punt (voor Den Haag ongeveer € 32 miljoen) lager dan oorspronkelijk aangekondigd. In 2017 begroot de gemeente iets hoger dan de circulaire aangeven, in de verwachting dat het aantrekken van de economie leidt tot meer rijksuitgaven. Naast het accres, dat 'trap op en af' meeloopt met de rijksuitgaven, legt het Rijk ook diverse extra kortingen op aan de gemeenten. Zo kort het Rijk in 2016 ook (landelijk) € 60 miljoen vanwege vermeende efficiëntievoordelen door herindeling van gemeenten.

De herverdeling van de algemene uitkering heeft het Rijk, anders dan aangekondigd, nog niet kunnen afronden. Per 2017 komt er een derde fase van de herverdeling, namelijk voor het onderdeel ruimtelijke ordening, volkshuisvesting en stedelijke vernieuwing. Uitgangspunt van de begroting is dat deze derde fase voor Den Haag budgettair neutraal uitvalt.

Bij taakwijzigingen volgt de gemeente de circulaire van het Rijk. Kortingen moeten in principe leiden tot lagere uitgaven op de betrokken beleidsterreinen, nieuwe budgetten vanwege extra taken leiden in principe tot extra uitgaven. Dat wordt in die beleidsprogramma's toegelicht. Ook bij de integratie-uitkering voor het sociaal domein, dat is verreweg de grootste, volgt de gemeente de bedragen uit de circulaire van het Rijk. Daarin zijn de gevolgen van alle vijf de redenen verwerkt. Dat betekent dat de gemeente de extra korting uit de meircirculaire van (landelijk) ongeveer € 450 miljoen op het sociaal domein, structureel vanaf 2016, doorvoert in zijn begroting. Voor Den Haag gaat het om een aandeel van 3 a 4%. Er is de komende jaren dus minder geld voor het sociaal domein beschikbaar dan gedacht.

Taakwijzigingen die in de septembercirculaire 2015 komen, verwerken we in het Halfjaarbericht 2016 en/of de Programmabegroting 2017-2020.

Geldleningen (lang en kort)

In de paragraaf financiering is een uitgebreide toelichting over de kortlopende en langlopende financiering opgenomen. De financiering is centraal geregeld. In het programma Financiën komen de interne leningen (als rentebaar) en externe leningen (als rentelast) tot uitdrukking.

De gemeente sluit voor 2016 en 2017 forwards (lening met uitgestelde storting) af. Het gaat hierbij om leningen voor herfinanciering van bestaande leningen en voor nieuwe investeringen. Door het afsluiten van deze forwards profiteert de gemeente van het lage actuele renteniveau en wordt voorkomen dat tegen een veel hogere rente moet worden geleend op het moment van de uitgaven. In de voorjaarsnota 2015 was dit aangekondigd. Het structurele rentevoordeel dat oploopt tot € 3,0 mln. in 2017 en verder is betrokken in het budgettair kader van deze begroting.

Met het oog op de begroting 2016-2019 is de hoogte van de omslagrente onderzocht. Voor de gemeentelijke bezittingen (activa) wordt bij het verstrekken van leningen gebruik gemaakt van het omslagstelsel. Dit werkt als volgt. De gemeente heeft bezittingen (activa) waarvan het nut gedurende vele jaren de stad ten goede komen, bijvoorbeeld vastgoed en infrastructurele werken. De gemeentelijke diensten zijn zelf verantwoordelijk voor het realiseren van deze activa en trekken voor de financiering hiervan een lening aan bij de Treasury. Voor deze leningen betalen de diensten rente op basis van het omslagrentepercentage. Deze omslagrente is dus een interne rente die de gemeentelijke diensten aan de Treasury betalen. Deze omslagrente is gebaseerd op de gemiddelde portefeuillerente van reeds aangetrokken leningen (is neutraal in de gemeentelijke begroting). Voor de begroting 2016 is beoordeeld of de hoogte van de omslagrente moet wijzigen. Het college vindt het verstandig om het omslagpercentage nu niet aan te passen. Voor 2016 blijft de omslagrente op 4%, net als voor 2015. In de raadsmededeling (283899) bent u hierover geïnformeerd.

In de raadsmededeling "Afsluiten leningen met uitgestelde storting (forwards) en de hoogte van het omslagrentepercentage" van juni jl. (RIS 283899) is de raad over beide onderwerpen uitgebreid geïnformeerd.

Rentevoordelen

De gemeente heeft in 2014 langlopende leningen aangetrokken tegen een lager rentepercentage dan waar in de begroting rekening mee gehouden was. De aangetrokken goedkope langlopende leningen in 2014 en 2015 leveren vanaf 2016 structureel € 2,5 mln. aan rentevoordelen op en in 2015 incidenteel € 7,5 mln. Deze bedragen maken onderdeel uit van het budgettair kader.

Beleggingen en nutsbedrijven

De gemeente bezit aandelen van een aantal deelnemingen. Hiermee behartigt de gemeente het publieke belang. In het programma Financiën ramen we het te ontvangen dividend. Hieronder volgen

de belangrijkste ontwikkelingen voor 2016. In de paragraaf verbonden partijen is een uitgebreide toelichting opgenomen per deelneming.

Gemeentelijke belastingen

De gemeente Den Haag ontvangt opbrengsten van algemene belastingen en heffingen, zoals de OZB en de afvalstoffenheffing. De baten hiervan verantwoorden we op het programma Financiën. In de paragraaf lokale heffingen gaan we uitgebreider in op de gemeentelijke belastingen en heffingen.

Onroerendzaakbelasting

De grootste gemeentelijke belasting in termen van opbrengst is de Onroerend Zaakbelasting (OZB). Jaarlijks betalen de Haagse woningeigenaren gezamenlijk € 31,6 mln. OZB aan de gemeente. Eigenaren en gebruikers van zakelijke onroerende zaken betalen gezamenlijk € 51,6 mln. In het coalitieakkoord is afgesproken dat de OZB voor bewoners gelijk blijft. Voor de OZB op zakelijk onroerende zaken geldt dat de opbrengst van de OZB wordt gestabiliseerd op het niveau van 2013. Dit betekent dat de totale OZB-opbrengst voor de gemeente alleen toeneemt als het aantal objecten waarover betaald wordt toeneemt en of de kwaliteit van de objecten verbetert. Daarnaast is de begroting 2016 meer in lijn gebracht met de gerealiseerde belastingopbrengsten in 2013 en 2014. Het gaat hierbij om de kwantitatieve en kwalitatieve groei van de OZB Eigenaren (woningen en niet-woningen) en OZB Gebruik (niet-woningen). Dit leidt tot een verhoging van de raming OZB 2016 van € 2,3 mln. ten opzichte van 2015. Haagse amateursportverenigingen en startende ondernemers worden voor de OZB-lasten gecompenseerd. Er wordt veelvuldig gebruik gemaakt van deze regelingen. In 2016 worden beide regelingen voortgezet. In 2015 zal de regeling voor startende ondernemers worden geëvalueerd, om te bezien of de beoogde doelgroep optimaal wordt bereikt.

Afvalstoffenheffing

De egalisatievoorziening afvalstoffenheffing bedraagt per 1-1-2015 € 18,3 mln. en zal de komende jaren worden afgebouwd, onder andere door het niet indexeren van de tarieven in 2015 en 2016, de plaatsing van 1000 extra ORAC's naar aanleiding van het 4e programma ORAC's (RIS 280886) en de realisatie van het nieuwe afvalbrengstation aan de Uitenhagenstraat. De bovengenoemde ontwikkelingen zullen leiden tot een versnelde afbouw van de hoogte van de voorziening. Het tariefvoorstel 2016 wordt eind 2015 aan de Raad aangeboden.

Precariobelasting

Voor het hebben van voorwerpen onder, op of boven openbare gemeentegrond moet in Den Haag precariobelasting worden betaald. De gemeente heft precariobelasting als vergoeding voor het gebruik van de openbare grond. Bij bovengrondse precariobelasting gaat het om reclameborden, uitstallingen etc. In het coalitieakkoord is afgesproken om de bovengrondse precariobelasting af te schaffen. De tarieven bovengrondse precariobelasting zijn in 2015 verlaagd tot 50% van 2013. In 2016 blijft de bovengrondse precario op 50% van 2013, waarna deze met ingang van 2017 volledig wordt afgeschaft.

Daarnaast heft de gemeente ook ondergrondse precariobelasting. Dit is een vergoeding voor ondergrondse kabels en leidingen. De Rijksoverheid is van plan om de precariobelasting hierop af te schaffen, maar het Rijk heeft hierover nog geen besluit genomen. Den Haag heeft de inkomsten van deze belasting daarom ook bij deze begroting meerjarig verwerkt. Wel is er een risico opgenomen in de paragraaf weerstandsvermogen.

Toeristenbelasting

In het Coalitieakkoord 2014-2018 "Vertrouwen op Haagse Kracht" is een verhoogde opbrengst van 2 mln. uit de toeristenbelasting vastgesteld. Hierbij is rekening gehouden met een toename van het toerisme met 3% per jaar (groeiambitie uit coalitieakkoord) en zijn daarnaast de tarieven verhoogd.

Momenteel wordt de grondslag van de toeristenbelasting herijkt. In overleg met de sector zal een nieuwe heffingsgrondslag worden ontwikkeld, welke in de plaats komt van de grondslag die gebaseerd is op de (formeel opgeheven) sterrenclassificatie.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x€ 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	175.642	186.181	194.367	202.448	202.448
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	7.500-	7.500-	7.500-
Subtotaal	175.642	186.181	186.867	194.948	194.948
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	7.500-	-2.500	2.500-	2.500-	2.500-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	300	300	300	300
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-2.600	4.500-	4.500-	3.000-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	99.273-	-108.686	99.490-	93.808-	88.189-
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	68.869	72.695	80.677	94.440	101.559

(bedragen x€ 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	1.483.314	1.449.900	1.450.694	1.450.673	1.450.673
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	1.483.314	1.449.900	1.450.694	1.450.673	1.450.673
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	3.390	640	3.510-	5.735-	6.625
Autonome ontwikkelingen (overig)	10.000-	3.300	3.300	3.300	3.300
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	8.400	20	20	20	20
Neutrale mutaties in/tussen programma's	89.041-	-62.617	73.828-	60.746-	62.788-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	1.396.062	1.391.242	1.376.675	1.387.512	1.397.830

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Algemene reserve	3000	80.488	0	0	80.488
Centrale Bedrijfsvoeringsreserve	6600	4.800	0	0	4.800
Programmareserve College en Bestuur	6602	132	0	0	132
Programmareserve Wijkaanpak en Dienstverlening	6603	86	0	0	86
Programmareserve Openbare orde en Veiligheid	6604	520	0	260	260
Programmareserve Cultuur en Bibliotheek	6605	76	0	0	76
Programmareserve Onderwijs	6606	1.259	0	0	1.259
Programmareserve Werk, Inkomen en Armoedebeleid	6607	14	0	0	14
Programmareserve Zorg en Welzijn	6608	1.713	0	0	1.713
Programmareserve Jeugd	6609	15	0	0	15
Programmareserve Ontwikkeling Buitenruimte	6610	140	0	0	140
Programmareserve Economie, Internationale stad en Binnenstad	6611	-	0	0	-
Programmareserve Sport	6612	152	0	0	152
Programmareserve Verkeer en Milieu	6613	1.752	0	300	1.452
Programmareserve Wonen en Duurzaamheid	6614	0	0	0	0
Programmareserve Stadsontwikkeling	6615	0	0	0	0
Dienstcompensatiereserve DPZ	3010	86	0	0	86
Dienstcompensatiereserve GAD	3010	243	0	0	243
Reserve Activafinanciering	3473	104.668	2.040	11.789	94.919
Reserve Financiering	3450	5.500	0	0	5.500
Reserve OZB	3574	1.779	0	0	1.779
Reserve Voorfinancieringsrente Sportcampus Zuiderpark	3479	4.008	0	0	4.008
		207.431	2.040	12.349	197.121

2.17 Programma Overige beleidsvoornemens

Coördinerend portefeuillehouder: Tom de Bruijn

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	381.017	132.503	132.355	121.787	80.936	22.349
Baten	264.970	203.159	208.424	196.046	133.711	2.868
Saldo	116.047	-70.656	-76.068	-74.259	-52.775	19.481
Saldo incidentele baten en lasten	40.620	-49.342	-68.629	-73.154	-57.845	-
Structureel saldo programma	75.427	-21.314	-7.439	-1.106	5.070	19.481

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Dit programma bevat budgetten waarvan de bestemming niet concreet genoeg is, waardoor die nog niet op de beleidsprogramma's zijn verwerkt. De raad heeft dit enkele jaren geleden bepaald, en houdt hier structurele beleidsintensivering aan vanaf € 1,25 mln. waaraan het college nog een bestemming moet geven en een uitgewerkte (kader)nota aan de raad voorlegt. Daarnaast staan hier de gebruikelijke stelposten van de begroting en de post onvoorzien.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Intensiveringen > € 1,25 mln.

Er zijn in de voorliggende begroting geen beleidsintensiveringen waar dit speelt en /of geen kader voor is.

Trend en overig onverdeeld

Jaarlijks passen we de begroting aan voor de stijging van de lonen en prijzen. Voor het bepalen van de loon- en prijscompensatie hanteren we hiervoor de uitkomsten van de Macro Economische Verkenningen (MEV). Voor alle begrotingsjaren vanaf 2016 begroten we een loonontwikkeling van 1,5% en een prijsontwikkeling van 1,25%.

Bij de lonen is de ontwikkeling inclusief 0,5% ter compensatie voor de extra loonkosten van medewerkers die een periodiek krijgen. Jaarlijks compenseren we achteraf voor werkgeverslasten als

gevolg van de CAO. In de voorjaarsnota 2015 was rekening gehouden met een structurele pensioenpremiërijval van € 3,6 mln. vanaf 2015.

Eind 2015 loopt de huidige CAO voor gemeentepersoneel af. In het landelijke overleg met de vakbonden is inmiddels afgesproken dat de huidige CAO beleidsarm met een jaar zal worden verlengd, mits er voor de zomer overeenstemming is over de loonparagraaf voor 2016. Dit houdt in ieder geval in dat dit jaar (2015) en vanaf 2016 structureel een loonsverhoging van 0,74 wordt gegeven aan het personeel. Hiermee belandt de pensioenpremiërijval structureel bij de medewerkers. Financieel betekent dit vanaf 2015 structureel € 3,6 mln. extra aan loontrend wordt uitgekeerd dan waar in de voorjaarsnota 2015 rekening mee was gehouden.

De besparing op inkoop is verwerkt op de prijscompensatie. Dit betekent dat de komende jaren minder prijscompensatie wordt uitgekeerd. Voor 2016 betekent dit dat de prijscompensatie van 1,25% niet uitgekeerd wordt.

Gemeentebrede uitvoeringsreserves

Op het programma overige beleidsvoornemens verantwoorden we de gemeentebrede uitvoeringsreserves. Het gaat hierbij om de reserves Grote Projecten, Co-financiering, Internationaal & Werving en te verdelen middelen.

Reserve Grote Projecten

De reserve Grote Projecten is gevormd voor omvangrijke investeringen die een langere tijdshorizon beslaan. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de Rotterdamse Baan. In de paragraaf reserve Grote Projecten gaan we specifiek in op de reserve Grote Projecten.

Reserve allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2016-2019

Ieder jaar zijn er bij de begrotingsvoorbereiding incidentele middelen beschikbaar door bijvoorbeeld jaarrekeningresultaten en de stofkamoperatie op reserves. Deze middelen worden in de begroting ingezet voor nieuwe meerjarige doelen. Om de incidentele middelen over meerdere jaren uit te kunnen geven worden ze gedoteerd aan de reserve en in de volgende jaren hier weer aan onttrokken. Bij deze begroting wordt hiervoor de reserve allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2016-2019 gevormd.

Reserve Co-financiering

De gemeente reserveert middelen in het co-financieringsfonds. Het co-financieringsfonds is bedoeld om snel te kunnen inspelen op subsidiemogelijkheden waarvoor gemeentelijke co-financiering nodig is.

Reserve Internationaal & Werving

Voor het aantrekken en behouden van nationale en internationale instellingen en bedrijven heeft de gemeente twee reserves die in elkaars verlengde liggen. Dit zijn de reserve Den Haag internationale Stad en het Wervingsfonds. Deze fondsen verantwoorden we op het programma overige beleidsvoornemens. In de praktijk blijkt dat bij acquisities waar een gemeentelijke financiële bijdrage noodzakelijk is, deze bijdrage uit beide reserves komt. Gezien de verwevenheid van beide reserves worden deze reserves samengevoegd tot één nieuwe reserve Internationaal & Werving.

Post onvoorzien

Gemeenten zijn verplicht om in de begroting een structurele post onvoorziene uitgaven op te nemen. Bij onvoorzien gaat het om onverwachte uitgaven of tegenvallers in het betreffende begrotingsjaar. Onvoorzien moet een soepele uitvoering van de begroting vergemakkelijken. Het zorgt zodoende voor een beetje flexibiliteit. De post onvoorzien bedraagt in 2016 € 0,8 mln.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x € 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	107.672	114.668	128.563	91.010	91.010
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	7.500	7.500	7.500
Subtotaal	107.672	114.668	136.063	98.510	98.510
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	480	16.030	3.723	1.830-	12.960
Autonome ontwikkelingen (overig)	3.600	6.640	3.600	3.600	3.600
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	10.244	-4.600	-	3.245	385-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	10.506	-383	21.599-	22.589-	92.336-
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	132.503	132.355	121.787	80.936	22.349

(bedragen x € 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	179.314	192.820	182.948	113.502	113.502
Reeds goedgekeurde mutaties	300	-	-	-	-
Subtotaal	179.614	192.820	182.948	113.502	113.502
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	760	760	760	760
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	514	20.038	883	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	23.031	-5.195	11.456	19.449	111.393-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	203.159	208.424	196.046	133.711	2.868

Reserves 2016	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2013 - 2016	3481	3.776	15.435	19.211	0
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2014 - 2017	3482	46.623	21.733	38.308	30.048
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2015 - 2018	3484	162.838	65.743	109.471	119.110
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2016 - 2019	3486	17.676	3.122	20.798	0
Reserve Co-financiering	3461	7.921	0	165	7.756
Reserve Friciekosten Bezuinigingstaakstelling 2011 -2014	3475	614	386	1.000	0
Reserve Grote Projecten	3456	75.927	3.010	6.788	72.149
Reserve Herstructurering reserves	3485	20.398	950	11.678	9.670
Reserve Internationaal & Werving	3487	5.331	0	1.004	4.327
		341.104	110.379	208.424	243.059

2.18 Programma Interne dienstverlening

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

	Realisatie	Begroting				
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	13.530	5.595	2.554	2.385	2.332	2.202
Baten	8.504	2.522	2.554	2.385	2.332	2.202
Saldo	5.026	3.073	-	-	-	-
Saldo incidentele baten en lasten	300	800	-	-	-	-
Structureel saldo programma	4.726	2.273	-	-	-	-

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Binnen dit programma is de facilitaire dienstverlening van het ambtelijk apparaat ondergebracht. De dienstverlening is onderverdeeld in de basiswerkplekken en plusproducten.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

Basiswerkplekken

Op dit product worden de werkplekken verantwoord. Dienstverlening aan de gemeentelijke diensten vindt plaats op basis van een klant-leverancier relatie. Het niveau van dienstverlening is vastgelegd in een dienstverlenings-overeenkomst (DVO), die wordt verrekend via één tarief. De dienstverlening die met dit tarief in rekening wordt gebracht, noemt het IDC de basis dienstverlening en hierin zijn zoveel mogelijk kosten opgenomen van de faciliteiten die nodig zijn voor een ambtenaar op een kantoorwerkplek om zijn werk te kunnen doen. Op dit moment zijn de kosten voor huisvesting,

werkplekautomatisering, HR-services en nog een aantal producten (zoals koffie op de werkplek, printservice, klein druk- en printwerk en het gebruik van vergaderzalen) in dit tarief verdisconteerd. Het uitgangspunt is dat het basispakket zo groot mogelijk moet zijn en daarom zal dit pakket de komende jaren steeds verder uitgebreid worden. Shared Services organisaties zijn over het algemeen het meest kosteneffectief als ze voor 80% standaard dienstverlening leveren.

Plusproducten

Voor uitzonderingen op het basispakket (de plusproducten) worden aparte afspraken gemaakt met de diensten en dit pluspakket wordt rechtstreeks met de afnemende diensten verrekend.

Automatisering

De basisinfrastructuur is het motorblok onder de dienstverlening van het IDC aan haar klanten. Deze dienstverlening die onder meer bestaat uit kantoorautomatisering, toegangsbeheer inclusief rollen en rechten en een gescheiden productie-, ontwikkel- en testomgeving moet degelijk, betrouwbaar en flexibel zijn. Nieuwe ontwikkelingen leiden ertoe dat de huidige innovatie- en beheercapaciteit binnen IT onder druk staat. Het gaat daarbij om de uitrol van smartphones en tablets zodat er een mindere afhankelijkheid is van de vaste werkplekken. Dit alles in het kader van plaats en tijd onafhankelijk werken. Een andere trend is het werken met ketenpartners over de gemeentegrenzen heen. Ook wordt het beroep dat op IT gedaan wordt, steeds zwaarder ten gevolge van huisvestings- en flexconcepten, concentratie van IT middelen met de bijbehorende toegenomen (beheer) complexiteit en het doorvoeren van veranderingen. Dit heeft tot een spanningsveld geleid tussen de beschikbare capaciteit en vereiste kwaliteit van IT beheer en de noodzakelijk verandercapaciteit ten behoeve van dienstspecifieke verzoeken en projecten. Om uit dit spanningsveld te komen is het noodzakelijk dat de kwantiteit en kwaliteit van het beheer structureel verbetert. Er is een omvangrijk veranderprogramma door de IT-board vastgesteld zodat IDC-A in de komende jaren “in control” blijft. Inmiddels is ook de “stip op de horizon gezet: Automatisering zal in de komende jaren doorgroeien tot een compactere ICT organisatie die regie voert op ICT-partijen en zelf minder technisch uitvoerend is.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

(bedragen x € 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	8.182	8.029	7.886	7.664	7.664
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	8.182	8.029	7.886	7.664	7.664
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.587-	-5.475	5.501-	5.332-	5.462-
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	5.595	2.554	2.385	2.332	2.202

(bedragen x € 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	8.182	8.029	7.886	7.664	7.664
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	8.182	8.029	7.886	7.664	7.664
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	5.660-	-5.475	5.501-	5.332-	5.462-
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	2.522	2.554	2.385	2.332	2.202

2.19 Stadsdelen en Wijkaanpak

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

STADSDELEN EN WIJKAANPAK	VERSTERKEN STADSDELEN	Lasten Baten Saldo
		78.473 <u>1.401</u> 77.072 N
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
Aanleg wegen, straten en pleinen (S)	Kleinschalige herinrichtingen of aanpassingen aan de infrastructuur, veelal op verzoek van bewoners	Lasten 261 Baten <u>0</u> Saldo 261 N
Baten precariobelasting (S)	verantwoorden van ontvangen precariobelasting	Lasten 0 Baten <u>263</u> Saldo 263 N
Bestrijding onveiligheid(S)	Verbeteren van de leefbaarheid en veiligheid via bemiddeling, mediation en buurtpreventie- en interventieteams	Lasten 475 Baten <u>0</u> Saldo 475 N
Bewonersinitiatieven duurzaamheid	Stimuleren van burgers, bedrijven en instellingen op wijkniveau samen te werken rond het thema energiebesparing en CO2 reductie	Lasten 125 Baten <u>0</u> Saldo 125 N
Buurthuis van de Toekomst (S)	Het bevorderen van de sociale samenhang en toegankelijkheid van diensten en ruimten	Lasten 17.029 Baten <u>0</u> Saldo 17.029 N
Gebruik openbare ruimte (S)	Reguleren van (tijdelijk) gebruik van de openbare ruimte en de straathandel	Lasten 198 Baten <u>916</u> Saldo 718 N
Grachten en vaarten (S)	Zorgdragen voor het maaien van de oevers langs de watergangen	Lasten 197 Baten <u>0</u> Saldo 197 N
Graffitibestrijding (S)	Het voorkomen en bestrijden van graffiti-overlast en wildplak (plak- en kladvandalisme)	Lasten 711 Baten <u>0</u> Saldo 711 N

STADSDELEN EN WIJKAANPAK	VERSTERKEN STADSDELEN	
		Lasten 78.473 Baten <u>1.401</u> Saldo 77.072 N
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)
Leefbaarheid en bewonersparticipatie (S)	praktische oplossingen bieden voor kleine leefbaarheids- en veiligheidsproblemen in de wijken	Lasten 8.163 Baten <u>0</u> Saldo 8.163 N
Onderhoud bruggen/ viaducten/ tunnels (S)	Om het uiterlijk aanzien op peil te houden wordt in tunnels graffiti-overlast bestreden	Lasten 62 Baten <u>0</u> Saldo 62 N
Onderhoud wegen/straten/pleinen (S)	Effectief en efficiënt wegonderhoud om de kwaliteit van de wegverhardingen zo goed mogelijk te behouden	Lasten 6.322 Baten <u>150</u> Saldo 6.172 N
Ongediertebestrijding (S)	bestrijden van ongedierte in het kader van de volksgezondheid	Lasten 178 Baten <u>0</u> Saldo 178 N
Openbaar groen (S)	Zorgen voor een goed niveau van het openbaar groen, zowel in de grote groengebieden als in de wijken	Lasten 13.738 Baten <u>72</u> Saldo 13.666 N
Preventief Jeugdbeleid (S)	Het voorkomen, verminderen of opheffen van problemen van sociale of pedagogische aard die de ontwikkeling van jeugdigen naar volwassenheid ongunstig kunnen beïnvloeden	Lasten 5.851 Baten <u>0</u> Saldo 5.851 N
Recreatieve voorzieningen (S)	Faciliteren van openluchtrecreatie	Lasten 312 Baten <u>0</u> Saldo 312 N
Speelvoorzieningen (S)	bieden van goede, uitdagende en veilige speelvoorzieningen voor kinderen in de openbare ruimte	Lasten 3.885 Baten <u>0</u> Saldo 3.885 N

STADSDELEN EN WIJKAANPAK	VERSTERKEN STADSDELEN							
		<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>78.473</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>1.401</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>77.072</td></tr> </table>	Lasten	78.473	<u>Baten</u>	<u>1.401</u>	Saldo	77.072
Lasten	78.473							
<u>Baten</u>	<u>1.401</u>							
Saldo	77.072							
Programmaonderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2016 (x € 1.000)						
Stadsdelen (S)	Inzet van personeel op stadsdeelkantoren	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>13.397</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>13.397 N</td></tr> </table>	Lasten	13.397	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	13.397 N
Lasten	13.397							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	13.397 N							
Straatreiniging (S)	In samenwerking met het Haags Veegbedrijf en de inzet van de buurtserviceteams wordt gewerkt aan een schone stad	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>1.239</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.239 N</td></tr> </table>	Lasten	1.239	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	1.239 N
Lasten	1.239							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	1.239 N							
Verkeersmanagement (S)	De gemeente heeft de wettelijke taken voor het beheer en onderhoud van de verkeersborden en de belijning op het wegdek	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>545</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>545 N</td></tr> </table>	Lasten	545	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	545 N
Lasten	545							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	545 N							
Verlichting wegen (S)	Maatwerk verlichting in wijken en buurten	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>4</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>4 N</td></tr> </table>	Lasten	4	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	4 N
Lasten	4							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	4 N							
Vrijwilligerswerk (S)	Participatie en activering door vrijwilligerswerk	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>50</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>50 N</td></tr> </table>	Lasten	50	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	50 N
Lasten	50							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	50 N							
Waterkering (S)	Het bijdragen aan het voorkomen van wateroverlast	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>142</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>142 N</td></tr> </table>	Lasten	142	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	142 N
Lasten	142							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	142 N							
Wijkaanpak (S)	beoogt initiatieven met de wijk te initiëren die langdurig zijn maar ook op korte termijn rendement kunnen opleveren	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>5.080</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>5.080 N</td></tr> </table>	Lasten	5.080	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	5.080 N
Lasten	5.080							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	5.080 N							
Wijkleefbaarheid (S)	Verbeteren van de leefbaarheid in de stad door het stimuleren van bewonersinitiatieven	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>509</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>509 N</td></tr> </table>	Lasten	509	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	509 N
Lasten	509							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	509 N							

	Realisatie 2014	Begroting				
		2015	2016	2017	2018	2019
Lasten	-	-	78.473	77.861	74.832	72.157
Baten	-	-	1.401	1.138	1.138	1.138
Saldo	-	-	77.072	76.723	73.694	71.019
Saldo incidentele baten en lasten	-	-	-	-	-	-
Structureel saldo programma	-	-	77.072	76.723	73.694	71.019

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Programma 19 wordt dit jaar voor het eerst opgesteld. Conform de raadsmotie 44/2014 'bewonersbetrokkenheid' (RIS 278347) worden de budgetten die met de uitvoering in de stadsdelen te maken hebben in een apart begrotingsprogramma samengebracht. De stadsdelen leveren maatwerk en spelen snel en flexibel in op actuele ontwikkelingen. Stadsdelen verzorgen het samenspel met bewoners en hebben goed zicht op ontwikkelingen in de wijk, en de impact van beleid en activiteiten op bewoners. Om die lijn voort te zetten krijgen de stadsdelen meer taken, budget en verantwoordelijkheid. Met ingang van 2016 zijn taken op het gebied van spelen en maatschappelijke coöperatie naar de stadsdelen gegaan. Nog uitgewerkt wordt welke taken over kunnen op het gebied van Taal in de buurt, emancipatie, vrijwilligers en bewonersinitiatieven duurzaamheid. Binnen de beleidskaders die onder de verantwoordelijke portefeuillehouder zijn vastgesteld, zijn de stadsdelen volledig verantwoordelijk voor de aansturing van de organisaties en de activiteiten op de vakgebieden welzijn en leefbaarheid. Van deze taken zijn de budgetten ondergebracht in het programma Stadsdelen en wijken.

De budgetten voor de taken waarvan de uitvoering aan DPZ/Stadsdelen en Wijken in het verleden is opgedragen, worden met ingang van 2016 overgeheveld naar de begroting van Dienst Publiekzaken. Daarbij blijven de bestuurlijk kaders en het vastgestelde beleid en de grenzen tussen leefbaarheid en welzijn ongewijzigd. De bestuurders beslissen over verschuivingen tussen de onderdelen binnen de beleidsterreinen. Verdeling van budgetten over de stadsdelen en over gebieden binnen de stadsdelen wordt geregeld door DPZ/Stadsdelen en Wijken. Eventuele aanpassingen tussen Dienst Publiekzaken en Dienst Stadsbeheer worden in het najaar voorbereid.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we ervoor doen?

In samenspraak met bewoners worden afspraken gemaakt over de besteding van de budgetten en de inzet van (gesubsidieerde) organisaties in hun buurt. Ook gaan wij het concept 'Burgerbegroting' verder onderzoeken naar aanleiding van een motie van de raad (RIS 278365). In dit onderzoek bekijken we de mogelijkheden voor uitwerkingen van een burgerbegroting en we houden hierbij rekening met een aantal aspecten: budgetten, representativiteit en voorbeelden andere steden. Synchroon aan dit onderzoek loopt een pilot budgetmonitoring. In het stadsdeel Haagse Hout zijn bewoners samen met ambtenaren bezig om relevante geldstromen binnen Bezuidenhout Midden en – Oost inzichtelijk te maken. Uitkomsten uit deze pilot zijn input voor het onderzoek.

Met het budget Leefbaarheid en Bewonersparticipatie worden bewoners gestimuleerd om met mooie ideeën, projecten en/of activiteiten te komen die een sociale en /of fysieke verbetering zijn voor hun buurt en leefomgeving. Het gaat dan om activiteiten waarbij de bewoners ook zelf een actieve rol hebben. Het stadsdeel faciliteert hen daarbij.

Met gebiedsgericht maatwerk vanuit de stadsdeelorganisaties wordt de transparantie voor bewoners van wat er allemaal in hun wijk gebeurt of gaat gebeuren vergroot. Hierdoor ontstaan nieuwe mogelijkheden voor bewoners om invloed uit te oefenen en om meer eenduidigheid te bewerkstelligen op het gebied van bewonersparticipatie. Het bevorderen van duurzaamheid en leefbaarheid krijgt hierbij een extra impuls. We zorgen dat de inzet daar gebeurt waar dat het hardste nodig is en spelen flexibel

en slagvaardig in op wat er vandaag gebeurt en zich aftekent in de wijken, op en rond scholen en bedrijven. Hagenaars willen graag actiever betrokken zijn bij hun leefomgeving door hier verantwoordelijkheid voor te nemen, door eigen initiatieven te nemen of door mee te denken over voorstellen van de gemeente. Wij gaan mensen beter in staat stellen invloed uit te oefenen. Zo vroeg mogelijk, zo laagdrempelig mogelijk en zo direct mogelijk.

Gebiedsprogramma's

Voor 2016 - 2019 zijn vierjarenplannen opgesteld in een vernieuwde vorm: gebiedsprogramma's. Over het gebiedsprogramma is overleg gevoerd met burgers, bedrijven en organisaties in het stadsdeel. Aan de hand van inhoudelijke criteria wordt gekeken of de inzet op een bepaald terrein in een bepaald gebied voldoende is, waarbij de mogelijkheid bestaat om te sturen op meer en minder inzet per wijk of verschuiving tussen wijken. Al deze maatregelen moeten ertoe leiden dat de wijkbewoners zich meer verantwoordelijk voelen voor de eigen leefomgeving en dat de problemen concreet worden aangepakt. De gebiedsprogramma's worden jaarlijks geactualiseerd.

Wijkaanpak

Voor de gebieden in de stad waar er sprake is van een grote opgave is er bovenop de reguliere inzet uit de gebiedsprogramma's extra inzet vanuit Wijkaanpak Nieuwe Stijl. De stapeling van problemen in deze wijken op de thema's werk & onderwijs, buitenruimte & wonen, opvoeding & zorg, veiligheid en samenleven & kwaliteit van leven ontnemt de mensen hun zelfredzaamheid en toekomstperspectief. Het programma richt zich op wijken die bepaald worden door een combinatie van problemen en kansen. We kiezen voor een aanpak die uitgaat van het investeren in mensen, met extra focus op onderwijs en werk. Daarbij wordt uitgegaan van alle bestaande samenwerkingsverbanden zoals die er bijvoorbeeld zijn vanuit de jeugdteams en de sociale wijkzorgteams. De uitdaging is om de onderkant omhoog te helpen en de bovenkant niet omlaag te trekken, oftewel: 'Opwaartse Kracht!'. Dit kan de gemeente Den Haag niet alleen. Een verregerende samenwerking tussen de gemeente en maatschappelijke organisaties, woningcorporaties, ontwikkelaars, handhavers, ondernemers, zelforganisaties en bewoners is daarvoor vereist. De gemeente neemt het voortouw in de regie. Niet door alles zelf te willen doen, maar door samenwerking te organiseren. De stadsdelen hebben hierbij een cruciale rol, maar ze staan daarin niet alleen. Zonder de inzet van stedelijk georganiseerde diensten kan er geen Wijkaanpak zijn. Het jaar 2015 is benut om visie te ontwikkelen, samenwerkingsverbanden te smeden, gedegen gebiedsanalyses te maken en te bouwen aan het programma. De piek van de realisatie van de Wijkaanpak Nieuwe Stijl vindt plaats in de middelste 2 jaren van deze collegeperiode (2016/2017).

Bestrijding onveiligheid

We zetten in op het stimuleren van de eigen denk- en daadkracht van de Hagenaars. Kern van de aanpak is veel aandacht voor preventie, vroegtijdige signalering en actief op bewoners en ondernemers afstappen om hulp en ondersteuning aan te bieden. Daarbij vervullen Buurt Interventie Teams en het Keurmerk Veilig Ondernemen (KVO) aanpak een sleutelrol. Daarin blijven we dan ook investeren. Voor bewonersinitiatieven Veiligheid is incidenteel € 0,4 mln. extra beschikbaar gesteld verdeeld over de jaren 2015 t/m 2018. Burgernet is in heel Den Haag in werking. De komende jaren zetten politie en gemeente in op het verder benutten van Burgernet en op meer deelnemers.

Graffitibestrijding

De aanpak van plak- en kladvandalisme bestaat uit een viersporenbeleid. Deze vier sporen zijn de graffiti-schoonmaakregeling (inclusief doen van aangifte bij politie); samenwerken met grooteigenaren; educatie en voorlichting en het ontwikkelen en beheren van legale graffiti-locaties. De schoonmaakregeling is sinds 2013 voor particuliere eigenaren/bewoners gratis. Daarnaast zet het Meldpunt Graffiti in op de preventie en verwijdering van graffiti en wildplak. De aanpak van wildplak is toegevoegd als vijfde spoor: Het Meldpunt Graffiti blijft in 2016 wildplak verwijderen van

gemeentelijke objecten en van panden die deelnemen aan de graffiti-schoonmaakregeling. Daarnaast zullen er opnieuw op enkele plekken fysieke maatregelen genomen worden tegen wildplak. Hierbij wordt samenwerking gezocht met partners binnen de gemeente en de samenwerking met externe partners, zoals de woningcorporaties, uitgebreid. Een steviger regievoering door het Meldpunt Graffiti leidt tot een nog effectievere en doelmatigere aanpak. De samenwerking met Stedin en Centercom Buitenreclame wordt in 2016 voortgezet.

Duurzaamheid

Wij zetten volop in op duurzaamheid en willen samen met alle inwoners duurzame initiatieven in de stad ontwikkelen. Wij doen dat door bewoners te stimuleren, te begeleiden en samen te brengen met het bedrijfsleven. We organiseren bijeenkomsten die helpen om van ideeën uitvoerbare projecten te maken en verbinden groepen om advies en kennis uit te wisselen. Goed lopende initiatieven positioneren wij in het Haagse milieu- en duurzaamheidsnetwerk. Vanuit het landelijke energieakkoord is geld beschikbaar voor regionale ondersteuning van duurzame energiebesparing en opwekking bij particuliere woningeigenaren. Den Haag voert dit project uit voor de negen gemeenten van de regio Haaglanden. Vraag en aanbod op het gebied van verduurzaming van particuliere woningen worden zo bij elkaar gebracht. Ook stimuleren wij het bedrijfsleven om te verduurzamen, bijvoorbeeld door energiezuinige verlichting toe te passen. Met behulp van de 'milieubarometer' wordt inzicht gegeven in het energie- en waterverbruik, zodat gezien kan worden waar het meeste te besparen valt.

Onderhoud buitenruimte

De stadsdelen leveren een bijdrage aan het onderhoud en beheer van de buitenruimte, met name daar waar er sprake is van grote burgerbetrokkenheid en lokaal maatwerk. Behalve schoon, heel en veilig, moet de buitenruimte ook een fijne plek zijn om er te komen en te verblijven. Behalve praktische gebruikswaarde is daarbij ook de belevingswaarde van groot belang. Mooi wijk- en buurtgroen, leuke plekken om te zitten, goed beloopbare stoepen en wegen, veilige en gevarieerde speelplekken voor onze kinderen, geen vervuiling door zwerfvuil.

Straten, wegen, pleinen

Aan de hand van eigen inspecties en meldingen van burgers worden kleinschalige reparaties aan de bestrating en het asfalt uitgevoerd. Na graafwerkzaamheden en opbrekingen van de bestrating, bijv. door nutsbedrijven voor het vervangen van hun kabels en leidingen, wordt gecontroleerd of de bestrating weer netjes en veilig is hersteld. Voor een bruikbare verblijfs- en ontmoetingsplaats van de buitenruimte is straatmeubilair een noodzakelijk onderdeel. Ook straatmeubilair krijgt regelmatig een onderhoudsbeurt. Specifiek voor Stadsdeel Centrum is het beheer van het binnenstadsgebied op Hofstadniveau.

Straatreiniging

In samenwerking met het Haags Veegbedrijf en de inzet van de buurtserviceteams wordt gewerkt aan een schone stad. Op elk stadsdeel worden in een 'operationeel overleg schoon' met alle betrokken partners (beheerders, handhavers) de effectiefste veeginzet en maatwerk per wijk bepaald. Op knelpuntlocaties wordt de schoonmaak geïntensiveerd. Belangrijk is ook het combineren van schoonmaken met gerichte handhaving en goede communicatie. Door de plaatsing van ondergrondse restafvalcontainers (ORAC's) verdwijnt de huisvuilzak uit het straatbeeld en is er minder kans op het ontstaan van zwerfvuil. Ook overlast van dieren, zoals meeuwen en ratten, wordt daarmee tegengegaan. Om een juist gebruik van deze containers te bevorderen, heeft elk stadsdeel een plan van aanpak gemaakt om illegale bijplaatsingen te voorkomen. Het is belangrijk dat iedereen meewerkt aan een schone stad. Omwonenden van ORAC's worden gestimuleerd om de locatie te adopteren, volle of kapotte containers te melden, en mede buurtbewoners aan te spreken op onjuist gedrag (bijv. illegale bijplaatsingen). Om de verkeersveiligheid te borgen, wordt vervuiling door oliesporen op de wegen in opdracht van de stadsdelen opgeruimd.

Participatie en schoon

In de stad bestaan veel initiatieven op het gebied van Participatie en Schoon, zoals bijvoorbeeld de diverse Gulden Klinker groepen die zich inzetten voor een schone en leefbare buurt, de vuurwerk- en kerstbomen actie 'Opgeruimd straat netjes', en de mogelijkheid voor bewoners en ondernemers om een afvalbak te 'adopteren'. Ook in de stadsdelen worden al de nodige activiteiten georganiseerd op het thema 'schoon'. Daar komt nu ook de aanpak Participatie en Schoon bij. Dit participatieproject richt zich op het vergroten van de betrokkenheid van bewoners en ondernemers bij het schoonhouden van de eigen leefomgeving, zowel in de planvorming als in de uitvoering. Inzet is het bewerkstelligen van een gedragsverandering en het verminderen van bijplaatsingen bij ORAC's, zwerfafval en brood –en voedseloverlast.

Verlichting wegen

Het budget is bedoeld voor het in standhouden van de sfeerverlichting op het Spui.

Onderhoud bruggen, viaducten en tunnels

Om het uiterlijk aanzien op peil te houden wordt in 17 tunnels graffiti bestreden.

Gebruik openbare ruimte

Voor gebruik van gemeentegrond als bouwterrein, overige grondverhuringen en voor het innemen van standplaatsen betalen gebruikers een vergoeding. De begrote inkomsten 'gebruik openbare ruimte' zijn € 916.000.

Grachten en vaarten

Bij het uitvoeren van het beheer en onderhoud van de watergangen, zorgen de stadsdelen voor het maaien van de oevers langs watergangen.

Waterkering (strand)

De stadsdelen Loosduinen en Scheveningen voeren het beheer van het Haagse strand. Zij zorgen voor het onderhoud van de toegangen tot het strand, zoals trappen en op- en afritten, het aanbrengen van de bebording bij toegangen en op het strand en het volgens Delfland-keur onderhouden van de afrastering langs de duinvoet en de op- en afritten. Zij houden ook toezicht bij de opbouw, de exploitatie en het afbreken van de strandpaviljoens en de nutsvoorzieningen (elektra, water en riolering). Ze zijn opdrachtgever voor de strandreiniging en het plaatsen van de afvalbakken.

Openbaar groen

Groen is levend materiaal en vergt continu onderhoud en beheer. Ons doel is om de beleving van het groen voor bewoners en bezoekers van de stad te versterken. Dit kan door in het oog springende beplanting toe te passen, bewonersinitiatieven te ondersteunen waarbij ontmoeting en participatie in het groen wordt gestimuleerd en, als de kans zich voordoet, extra groen aan te leggen.

Om het kwaliteitsniveau in de hele stad te borgen wordt gewerkt met een uniform onderhoudsbestek. Voor het groot onderhoud van het wijk- en buurtgroen is € 0,7 mln. beschikbaar. Jaarlijks wordt daar ca. 20.000 m² mee gerenoveerd. Dit gaat om plantsoenen met veel slijtage (door o.a. gebruiksdruk) en (sociaal) onveilige groenstroken. Het goed in beeld hebben van de verschillende functies van het groen is van groot belang bij (her)inrichting en beheer. De komende tijd wordt voor elk stadsdeel een 'wijkvisie op groen' ontwikkeld. In deze wijkvisie wordt een optimale balans gezocht tussen ruimtelijke, functionele en ecologische kwaliteiten van het groen vanuit de verschillende functies: de onderhouds- en gebruikskwaliteit van het groen, de ruimtelijke kwaliteit en de ecologische waarde. Deze visie biedt ook handvatten om op basis hiervan investeringen te plannen.

Speelvoorzieningen

Den Haag heeft verhoudingsgewijs veel jonge inwoners, namelijk meer dan 117.000 kinderen/jongeren onder de 20 jaar. Buitenspelen is een goede manier om te leren omgaan met anderen en om gezamenlijk activiteiten te ondernemen, ook in de natuur. Het vormt een basis voor het oefenen van sociale en fysieke vaardigheden. We vinden het van belang dat de stad zich speelvriendelijk blijft ontwikkelen. Het speelaanbod in de buitenruimte wordt goed onderhouden. In Den Haag kunnen ouders en hun kinderen gebruik maken van onder andere speel-o-theken en de Haagse Hopjes. Ook de sportverenigingen en scoutingorganisaties vervullen een belangrijke rol in onze stad. Bij de ontwikkeling van de buitenruimte bekijken we samen met kinderen hoe dit kindvriendelijk kan. Daarom wordt ook geïnvesteerd in speelvoorzieningen. De verbetering van speellocaties met investeringen uit de nota Spelen in Stad is in 2015 afgerond. In deze collegeperiode besteden we € 0,3 mln. per jaar extra aan speelvoorzieningen. Aan de hand van een gebruikersonderzoek naar speelmogelijkheden bepalen we waar nog speelvoorzieningen verbeterd moeten worden.

Ongediertebestrijding

Het bestrijden van ongedierte in de openbare ruimte (ratten en wespen) is een taak van de stadsdelen. Het bestrijden van het overige ongedierte en inpandige bestrijding loopt via de Haagse Pand Brigade.

Aanleg straten, wegen , pleinen

Kleinschalige herinrichtingen of aanpassingen aan de infrastructuur, veelal op verzoek van bewoners, kunnen door het stadsdeel gerealiseerd worden.

Bewonersparticipatie

Het college heeft veel vertrouwen in Haagse kracht. Bewoners en bedrijven zijn zonder of met een beetje hulp van de gemeente goed in staat verantwoordelijkheid te nemen. Of het nu gaat om de eigen straat of buurt, de sociale netwerken waarin bewoners en bedrijven zitten of om een helpende hand uit te steken naar stadsgenoten die hulp nodig hebben. We zetten stevig in op het vergroten van deze betrokkenheid (o.a. met de regeling maatschappelijke coöperatie) ondersteunen van bewonersorganisaties en meer gebruik maken van de kracht van bewoners.

Bewonersorganisaties zijn belangrijke intermediairs bij de vormgeving en invulling van een op de wijken toegesneden beleid. Wij willen dat bewonersorganisaties niet alleen namens de wijk spreken, maar er ook voor zorgen dat de wijk en haar bewoners zelf spreken. Ook in 2016 houden we twee keer een grote bijeenkomst met alle bewonersorganisaties waar de voortgang en knelpunten worden besproken.

Bewonersorganisaties zijn niet de enige spreekbuis van de wijk: er bestaan ook straatgroepen, milieugroepen, bewonersgroepen, verenigingen van eigenaren, scoutinggroepen, straatvertegenwoordigers en vele andere groepen. De stadsdelen zetten in 2016 onverminderd in op het stimuleren en ondersteunen van nieuwe activiteiten door deze groepen. Via bijeenkomsten wordt kennis gedeeld, ervaringen uitgewisseld en informatie overgedragen.

De gemeente wil initiatieven van bewoners mogelijk maken. Jaarlijks geven de stadsdelen aan zo'n 1.100 initiatieven in totaal € 8 mln. subsidie via de regeling Leefbaarheid en Bewonersparticipatie. Ook worden diverse werkzaamheden in de buitenruimte uit dit budget betaald.

De gemeente Den Haag werkt samen met organisaties die zich willen inzetten om lessen Nederlandse taal te organiseren in de wijken. Organisaties kunnen door middel van het programma 'Taal in de Buurt' subsidie ontvangen om taallessen aan te bieden.

Inspraak- en Participatieverordening

De inspraak- en participatieverordening is geëvalueerd. Het college heeft aangegeven hoe ze de aanbevelingen, die zijn gedaan bij de evaluatie in 2014 van de Inspraak- en Participatieverordening, in opdracht van de dienst Publiekszaken, wenst op te volgen. Het actieplan dat samen met alle diensten in 2015 is opgeleverd, zal in 2016 worden uitgevoerd. Dit heeft tot doel om de toepassing van participatie te bevorderen.

Sociaal cultureel werk (club- en buurthuiswerk) in de wijken

Het sociaal cultureel werk richt zich op het verbeteren van het welzijn en de participatie van de Haagse burgers, de sociale cohesie in de Haagse stadsdelen en wijken en de verbinding tussen Hagenaars onderling. Het biedt een vangnet voor wie dat nodig heeft: activeren en het versterken van de eigen kracht staat centraal. Dat betekent Hagenaars binnen hun mogelijkheden stappen laten zetten naar meer zelfstandigheid en zelfredzaamheid of naar meer participatie naar vrijwilligerswerk, een baan of opleiding. Het sociaal cultureel werk schept ruimte voor Hagenaars om individueel of in groepen zelf verantwoordelijkheid te nemen.

Het buurthuiswerk wordt in de stadsdelen uitgevoerd door verschillende welzijnsorganisaties die ter bevordering van sociale samenhang en leefbaarheid een op de behoefte van de wijkbewoners afgestemd programma realiseren. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het aanbod van alle algemene voorzieningen in de wijken.

De sturing van het buurthuiswerk op wijkniveau wordt aangescherpt. In 2016 zijn de inspanningen gericht op het in samenspraak met de wijkbewoners samenstellen van een dekkend pakket aan activiteiten die eventueel met ondersteuning van de welzijnsorganisaties door de bewoners zelf worden uitgevoerd. De welzijnsaccommodaties zijn belangrijke plekken waar buurtbewoners elkaar ontmoeten en hun initiatieven kunnen uitvoeren. Belangrijk is dat ook in 2016 de ruimtes in de accommodaties optimaal worden benut door verbindingen te leggen tussen de vraag naar ruimte en het beschikbare maatschappelijke vastgoed in de verschillende stadsdelen en wijken.

Samenlevingsopbouw

In het kader van de civil society ligt de nadruk op de zelfredzaamheid van de burgers. Er wordt een groter beroep gedaan op de eigen omgeving van burgers. Een belangrijke taak van samenlevingsopbouw is om sociale netwerken te realiseren en te versterken. Ook deze taak is bij de welzijnsorganisaties ondergebracht. Belangrijke elementen van de samenlevingsopbouw zijn het organiseren van de inzet van bewoners in sociale netwerken en het ondersteunen van vrijwilligerswerk in straten en buurten. De sociale netwerken worden gekenmerkt door vrijwillige inzet van mensen uit de persoonlijke omgeving.

Jeugd

Elke stadsdeel zorgt dat jeugd en ouders hun stem kunnen laten horen over de onderwerpen die hen aangaan. Tevens voeren stadsdelen wijkscans uit om verbeterpunten op te halen bij jeugd en ouders voor de fysieke en sociale omgeving in de wijk. Bij de stadsdelen kunnen jongeren startsubsidie aanvragen voor initiatieven. Om jongeren goed van informatie te voorzien werken stadsdelen samen met het JIP (Jongeren Informatie Punt).

De stadsdelen zijn verantwoordelijk voor subsidiering van het jeugdwerk in de wijk. Het jeugdwerk werkt waar kinderen en jongeren meer problemen ondervinden bij opgroeien en minder in staat zijn om op eigen kracht hun talenten te ontwikkelen. Daarbij vormen de jeugdwerkers de verbindende schakels in de wijk.

Het jeugdwerk wordt vooral ingezet in de wijken waar dit het hardst nodig is. Het gaat hierbij onder andere om talentontwikkeling, met aanwending van de eigen kracht en het eigen netwerk van jongeren,

het bieden van doorlopende leerlijnen in samenwerking met het onderwijs, het stimuleren van sportdeelname en vrijetijdsvormen als cultuur en scouting en om het, waar nodig, toe leiden van jongeren naar hulpverlenende instanties.

Ze werken vanuit een vertrouwensrelatie en leggen de verbinding met de verschillende sociale netwerken in de wijk. Het straatdomein is, zeker 's avonds, een goede plek om moeilijk bereikbare jongeren juist wel te vinden. Van oudsher is hier een taak weggelegd voor het *outreaching* jongerenwerk. Bij de aanpak van overlastgevende en hinderlijke groepen jongeren treden politie, justitie, welzijn en zorg gezamenlijk op. Waar nodig vindt doorgeleiding naar hulpverlening vanuit de Jeugdteams plaats. De aanpak van de overlast van jongeren vindt plaats in nauwe samenhang met het Veiligheidshuis en het CJG.

Stadsdelen & Wijken

De uitwerking van programma 19 per wijk is terug te vinden in de eerder genoemde gebiedsprogramma's.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>Product - Lasten</i>	Loosduinen	Escamp	Segbroek	Scheveningen	Centrum
Stadsdelen (S)	1.289.484	1.971.639	1.249.926	1.456.925	2.192.874
Wijkaanpak (S)					
Leefbaarheid en bewonersparticipatie (S)	672.025	1.984.323	981.882	817.204	1.847.270
Graffitibestrijding (S)					
Bestrijding onveiligheid (S)					
Wijkleefbaarheid (S)	45.000	125.000	71.000	39.000	57.000
Bewonersinitiatieven duurzaamheid					
Onderhoud straten, wegen en pleinen (S)	157.000	273.000	145.000	414.000	1.008.000
Straatreiniging (S)	61.000	34.000	17.000	21.000	85.000
Verlichting wegen (S)					4.000
Onderhoud bruggen, viaducten en tunnels (S)					
Gebruik openbare Ruimte (S)	25.000	12.000	7.000	49.000	55.000
Grachten en vaarten (S)	17.000	119.000	2.000	17.000	
Waterkering (S)	56.000			86.000	
Openbaar groen (S)	1.696.000	2.838.000	1.038.000	1.279.000	1.352.000
Recreatieve voorzieningen (S)	69.000	29.000		32.000	
Speelvoorzieningen (S)	247.000	624.000	209.000	168.000	384.000
Ongediertebestrijding (S)	37.000	49.000	11.000	8.000	15.000
Aanleg straten, wegen en pleinen (S)	28.000	41.000	28.000	40.000	40.000
Verkeersmaatregelen (S)	36.000	53.000	33.000	214.000	88.000
Buurthuis van de Toekomst (S)	1.216.605	2.483.285	1.331.976	1.417.734	5.691.610
Preventief Jeugdbeleid (S)	461.768	1.561.467	598.099	831.086	1.241.123
Totaal	6.113.883	12.197.714	5.722.883	6.889.949	14.060.877

<i>Product- Baten</i>	Loosduinen	Escamp	Segbroek	Scheveningen	Centrum
670.0.10 Leefbaarheid en bewonersparticipatie (S)					
210.2.06 Onderhoud straten, wegen en pleinen (S)	18.000	23.000	18.000	23.000	23.000
210.6.03 Gebruik openbare Ruimte (S)	7.000	185.000	89.000	112.000	299.000
560.1.03 Openbaar groen (S)	28.000	10.000	1.000	13.000	1.000
939.0.04 Baten precariobelasting (S)					
Totaal	53.000	218.000	108.000	148.000	323.000
Saldo	6.060.883	11.979.714	5.614.883	6.741.949	13.737.877

<i>Product - Lasten</i>	Laak	Haagse Hout	Leidschenvveen- Ypenburg	Stadsdelen Algemeen	Lasten 2016
Stadsdelen (S)	1.219.863	1.197.783	1.338.379	1.480.549	13.397.422
Wijkaanpak (S)				5.080.000	5.080.000
Leefbaarheid en bewonersparticipatie (S)	726.432	679.545	632.976		8.341.657
Graffiti bestrijding (S)		710.782			710.782
Bestrijding onveiligheid (S)				475.000	475.000
Wijkleefbaarheid (S)	57.000	82.000	33.000	0	509.000
Bewonersinitiatieven duurzaamheid				125.000	125.000
Onderhoud straten, wegen en pleinen (S)	140.000	440.000	171.000	3.574.000	6.322.000
Straatreiniging (S)	70.000	335.000	21.000	595.000	1.239.000
Verlichting wegen (S)					4.000
Onderhoud bruggen, viaducten en tunnels (S)		62.000			62.000
Gebruik openbare Ruimte (S)	6.000	7.000	5.000	32.000	198.000
Grachten en vaarten (S)	3.000	29.000	10.000		197.000
Waterkering (S)					142.000
Openbaar groen (S)	456.000	1.606.000	2.064.000	1.409.000	13.738.000
Recreatieve voorzieningen (S)		182.000			312.000
Speelvoorzieningen (S)	280.000	322.000	509.000	1.142.000	3.885.000
Ongediertebestrijding (S)	9.000	43.000	6.000		178.000
Aanleg straten, wegen en pleinen (S)	22.000	28.000	22.000	12.000	261.000
Verkeersmaatregelen (S)	23.000	40.000	58.000		545.000
Buurthuis van de Toekomst (S)	2.212.726	1.071.867	1.602.880		17.028.684
Preventief Jeugdbeleid (S)	581.993	499.815	75.173		5.850.524
Totaal	5.807.014	7.335.793	6.548.408	13.924.549	78.601.069

<i>Product- Baten</i>	Laak	Haagse Hout	Leidschenvveen- Ypenburg	Stadsdelen Algemeen	Baten 2016
670.0.10 Leefbaarheid en bewonersparticipatie (S)					
210.2.06 Onderhoud straten, wegen en pleinen (S)	18.000	23.000	4.000		150.000
210.6.03 Gebruik openbare Ruimte (S)	90.000	134.000			916.000
560.1.03 Openbaar groen (S)		19.000			72.000
939.0.04 Baten precariobelasting (S)				263.000	263.000
Totaal	108.000	176.000	4.000	442.000	1.580.000
Saldo	5.699.014	7.159.793	6.544.408	13.482.549	77.021.069

(bedragen x € 1000,-)

Lasten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Lasten Gedrukte begroting 2015-2018	-	-	-	-	-
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-	78.473	77.861	74.832	72.157
Lasten Ontwerpbegroting 2016-2019	-	78.473	77.861	74.832	72.157

(bedragen x € 1000,-)

Baten (incl. reserves)	2015	2016	2017	2018	2019
Baten Gedrukte begroting 2015-2018	-	-	-	-	-
Reeds goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (voorjaarsnota)	-	-	-	-	-
Autonome ontwikkelingen (overig)	-	-	-	-	-
Maatregelen, knelpunten en eerdere afspraken	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-	1.401	1.138	1.138	1.138
Baten Ontwerpbegroting 2016-2019	-	1.401	1.138	1.138	1.138

3. Bedrijfsvoering

3.1 Vernieuwing bedrijfsvoering

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

In het collegeakkoord is opgenomen dat de ondersteunende diensten op het gebied van bedrijfsvoering Personeel en Organisatie, DIM/DIV, Financiën, Inkoop, ICT, Communicatie en Juridische Zaken gezamenlijk worden georganiseerd en aangestuurd door de Bestuursdienst. Om dit te realiseren is het Programma Vernieuwing Bedrijfsvoering gestart in maart 2015 in opdracht van het GMT. Het programma bestaat uit acht projecten die allen tot doel hebben de bundeling van de diverse bedrijfsvoeringsonderdelen, een verlaging van kosten én vernieuwing te realiseren.

De verschillende trajecten kennen een eigen voortraject en startpunt en daarmee een eigen tijdspad voor het realiseren van een gebundelde organisatie-inrichting en vernieuwde werkwijze. De samenhang en voortgang van de projecten wordt gestuurd door een programmteam, in opdracht van het GMT. Vanuit het programma wordt ook gezorgd voor een samenhangende veranderaanpak en communicatie naar de medewerkers. De bezuiniging is ook een onderwerp dat vanuit het programma wordt bewaakt. Uitgangspunt daarbij is dat er met ingang van 2018 € 9 mln. structureel moet zijn bezuinigd op de bedrijfsvoering.

3.2 Bezuinigingen gemeentelijke apparaatskosten

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Het coalitieakkoord 'Haagse Kracht' bevat een bezuinigingsopgave op de gemeentelijke apparaatskosten die oploopt tot structureel € 21,3 mln. in 2018. In mei 2015 is daar een bedrag van € 1,9 mln. aan toegevoegd doordat de gemeente garantiebanen gaat accommoderen. Deze nieuwe banen worden deels gedekt uit besparingen op het apparaat elders. Het totale bedrag is € 23,2 mln. per 2018. Van deze opgave wordt € 14,2 mln. gevonden binnen de apparaatskosten voor het primair proces en € 9 mln. binnen de bedrijfsvoeringsfuncties. De besparingen op het gemeentelijk apparaat worden ingevuld door het bundelen van functies, ketenoptimalisatie, beter gebruik van ICT oplossingen en verdergaande digitalisering.

Voor 2015 en 2016 zijn de apparaatskosten op het primair proces verlaagd met € 5,07 mln. Van het totaal bedrag van € 14,2 mln. resteert hierdoor voor de jaren 2016 -2018 € 9,2 mln. Voor 2016 hebben de vijf kerndiensten de bezuiniging van € 2,5 mln. voor hun rekening genomen. Deze grote diensten gaan door slimmer organiseren en door processen te stroomlijnen de bezuiniging realiseren c.q. minder vacatures invullen. Voor 2016 en verder zijn maatregelen in de maak om de rest van de bezuiniging te behalen.

3.3 Omvang en kosten formatie

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

In het collegeakkoord is afgesproken om de begrote kosten van het apparaat apart inzichtelijk te maken. In de begroting 2016 – 2019 presenteren we voor het eerst het meerjarige Apparaatslastenoverzicht. Hierin is de besparing op het apparaat nog niet verwerkt. Dit gebeurt zodra de inhoudelijke invulling is vastgesteld.

De formatieve omvang van het apparaat neemt naar verwachting (los van de nog in te vullen bezuiniging) de komende jaren met circa 100 fte licht af. De kosten dalen hierdoor met ruim € 20 mln. De daling vindt niet plaats op de vaste formatie, maar alleen op de tijdelijke formatie. In 2015 neemt de formatie toe tot ruim 7.000 fte. Er is meer personeel nodig, omdat de gemeente per 1 januari 2015

verantwoordelijk is voor de ondersteuning op het gebied van werk en inkomen, zorg, welzijn, opvoeding en jeugdhulp. Daarnaast voeren wij het beleid dat voor structureel werk medewerkers in dienst worden genomen. Hiermee dringen we de kosten van het inhuren van externen terug.

De prognose voor de totale kosten van inhuur blijft de komende jaren onder de norm van 15% van de loonsom (salaris+ inhuur). Een deel van de inhuur komt ten laste van de begrote apparaatslasten. Daarnaast vindt inhuur plaats ten laste van beleid en van investeringsprojecten.

Het percentage overhead daalt naar 32,9%. Om in 2018 op 31,3% uit te komen zal het aandeel overhead verder moeten dalen. Dit gebeurt naar verwachting als gevolg van de nog in te vullen bezuiniging op de bedrijfsvoering.

Voor de investering in de opleiding en ontwikkeling van het eigen personeel is de komende jaren circa 1,6% van de salarislasten begroot.

Apparaatslasten-overzicht 2015-2019

FTE's en aantallen	2015	MEERJARIGE FORMATIE			
	FORMATIE	2016	2017	2018	2019
Totaal aantal personen cfm. ARG (nog in dienst)	7.227	7.254	7.208	7.177	7.152
FTE's (vast)	6.803	6.860	6.860	6.860	6.860
FTE's (tijdelijk)	208	162	119	91	68
Totaal FTE's	7.011	7.022	6.979	6.951	6.928
Beleidsstaken/primair proces	1.267	1.269	1.267	1.267	1.266
Uitvoerende taken in eigen beheer	3.430	3.444	3.411	3.395	3.376
Overhead (indirecte FTE's)	2.307	2.299	2.291	2.287	2.283
Onbekend	7	10	10	4	5
Totaal FTE's	7.011	7.022	6.980	6.952	6.930
Percentage overhead	32,9%	32,7%	32,8%	32,9%	32,9%
Gemidd. kosten eigen personeel per fte in hele euro's	84.124	83.052	82.284	81.799	82.202

(bedragen x €1.000,-)

Apparaatslasten/baten	2015	MEERJARENPROGNOSE			
	BEGROOT	2016	2017	2018	2019
Salarissen en sociale lasten eigen personeel	407.442	408.099	402.715	401.816	400.576
Sociale uitkeringen voormalig personeel	4.878	4.826	4.826	4.826	4.826
Vorming en opleiding	6.603	6.745	6.745	6.747	6.750
Overige personele kosten	2.217	2.580	2.573	2.570	2.570
Huisvestingskosten (in rekening gebracht door het IDC)	35.388	35.301	35.301	35.297	35.295
ICT werkplekken (in rekening gebracht door het IDC)	26.569	25.967	25.967	25.967	25.967
HR-kosten (in rekening gebracht door het IDC)	4.433	4.433	4.433	4.433	4.433
Overige ICT- en huisvestingskosten	22.121	20.121	19.695	19.207	18.565
Overige door andere diensten in rekening gebrachte kosten	12.236	10.563	10.779	10.604	10.604
Overige apparaatslasten	67.893	64.530	61.202	57.122	59.910
Subtotaal apparaatslasten eigen personeel	589.780	583.164	574.235	568.588	569.495
Inhuur externen	76.254	76.250	75.750	75.250	74.750
Inhuur externen t.l.v van direct beleid	13.108	13.100	13.100	13.100	13.100
Inhuur externen doorbelast aan investeringsprojecten	8.171	8.200	8.200	8.200	8.200
Subtotaal inhuur externen m.b.t. apparaat	54.975	54.950	54.450	53.950	53.450
Externe baten uitlening personeel	174	174	174	174	174
Aan andere diensten doorbelaste kosten	15.796	17.975	16.956	16.956	16.956
Overige baten	4.546	4.024	4.024	4.024	4.024
Saldo apparaat	624.239	615.942	607.531	601.384	601.791

De totale apparaatslasten van de gemeente zijn in 2015 begroot op ruim € 624 mln. In de onderstaande tabel ziet u hoeveel de apparaatslasten per programma bedragen. Dit is exclusief de apparaatslasten die ten laste komen van investeringen, voorzieningen. Een deel van het apparaat werkt namelijk direct aan (fysiek ruimtelijke) investeringen. De toerekening van deze apparaatslasten gebeurt op basis van de voorschriften in het BBV en de Verordening Financieel Beheer en Beleid. De omvang van deze apparaatslasten bedraagt de komende jaren circa € 80 mln.

(bedragen x €1.000,-)

Dekking apparaatslasten	2015	MEERJARENPROGNOSE			
	BEGROOT	2016	2017	2018	2019
<u>Programma's</u>					
Programma 1	4.187	4.073	4.068	3.995	3.994
Programma 2	39.281	38.643	38.092	37.074	36.976
Programma 3	37.209	24.491	23.915	23.905	23.892
Programma 4	8.684	9.060	9.054	8.798	8.798
Programma 5	21.827	22.216	22.216	22.216	22.216
Programma 6	16.309	15.006	14.988	14.840	14.736
Programma 7	139.792	134.270	130.814	128.652	127.151
Programma 8	62.211	60.397	56.799	56.605	56.506
Programma 9	12.154	11.644	11.445	11.445	11.445
Programma 10	28.768	32.727	32.317	31.580	31.171
Programma 11	10.539	10.456	10.164	10.113	10.113
Programma 12	18.566	18.944	18.944	18.944	19.084
Programma 13	30.165	29.590	29.651	29.650	29.650
Programma 14	17.194	16.996	16.216	16.203	15.575
Programma 15	33.337	33.543	35.145	35.946	36.983
Programma 16	14.623	15.384	15.384	15.384	15.384
Programma 17	0	0	0	0	0
Programma 18	43.003	43.009	43.009	43.009	43.009
Programma 19	0	13.811	13.811	13.811	13.811
Subtotaal aan programma's toerekenende apparaatslasten	537.850	534.260	526.032	522.169	520.493
<u>Balans</u>					
Voorzieningen	19.490	19.558	19.559	19.559	19.559
Onderhanden werk	60.419	58.567	58.317	58.317	58.317
Overig	6.480	3.556	3.623	1.339	3.421
Subtotaal aan balans toerekenende apparaatslasten	86.389	81.681	81.499	79.215	81.297
Totaal toegerekende apparaatslasten	624.239	615.942	607.531	601.384	601.791
Dekkingsresultaat apparaatskosten	0	0	0	0	0

3.4 Organisatie en personeelsbeleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

In de visie op organisatieontwikkeling 2020 (RIS 268795) is vastgelegd langs welke lijnen de gemeentelijke organisatie zich ontwikkelt naar 2020. In het coalitieakkoord is de essentie van deze organisatieontwikkeling onderschreven: "werken aan de stad vraagt om een gemeentelijke organisatie die ten dienste staat van de mensen, maatschappelijke instellingen en bedrijven die samen de stad vooruit helpen. Daarom gaan we verder met de ingezette ontwikkeling naar een compacte, resultaatgerichte en flexibele organisatie".

De organisatiestructuur bestaat uit vijf kerndiensten, de bestuursdienst en een shared service organisatie. Binnen deze hoofdstructuur zetten we in op verdergaande ontkokering: meer inzetten op de wijkaanpak nieuwe stijl, innoveren van processen zodat onze dienstverlening aan de stad verbetert en het versterken van de gezamenlijke organisatie van de bedrijfsvoering zoals ingezet in de nota "Doorontwikkeling bedrijfsvoering" (RIS 257856). 2016 worden de eerste onderdelen van de bedrijfsvoering ook organisatorisch gebundeld.

De ambities in de ontwikkeling van de organisatie vragen om een omslag in werken van medewerkers en leidinggevend. In 2016 wordt verder geïnvesteerd in leiderschapontwikkeling. De verbinding tussen organisatieontwikkeling en de bijdrage die het management hierin moet leveren wordt versterkt. In de ambtelijke top wisselen leidinggevend nu reeds periodiek van plek. Bezien wordt of deze roulatie ook naar het middenkader doorgevoerd kan worden.

Goed werkgeverschap blijft hoog op de agenda staan. In 2016 wordt in dit kader ook het generatiepact uitgevoerd. Het terugdringen van externe inhuur binnen de norm van 15 procent is speerpunt. Een van de speerpunten in het personeelsbeleid betreft het diversiteitsbeleid. In 2016 start de uitvoering van het plan van aanpak inclusieve organisatie. Hierin is de brede aanpak van het vraagstuk van diversiteit vormgegeven; dit strekt zich uit van het vergroten van etnische diversiteit in de organisatie tot het verjongen van de organisatie.

In 2016 wordt het projectbureau van werk naar werk doorontwikkeld naar een Expertisecentrum dat breed inzetbaar is op de processen in-, door- en uitstroom. Hiermee kunnen we mobiliteit en flexibiliteit in de organisatie beter ondersteunen. Tot slot is het terugdringen van verzuim een belangrijk speerpunt. Het Arbo Centrum is in 2016 als expertisecentrum volledig operationeel en binnen diensten zijn concrete plannen van aanpak geformuleerd om het verzuim terug te dringen.

Integriteitsbeleid

Het Sociaal Cultureel Planbureau benoemde in 2014 individualisering, informalisering, informatisering, internationalisering en intensivering als maatschappelijke ontwikkelingen die, in samenspel met trends als participatiemaatschappij, bezuinigingen en verzelfstandiging, de integriteit van het openbaar bestuur in het algemeen kwetsbaar maken.

Eind 2014 heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelatie gerapporteerd dat de flexibilisering van arbeid potentiële risico's voor de integriteit van het openbaar bestuur met zich meebrengt. ICT maakt tijd en plaats onafhankelijk werken mogelijk. Meer mensen werken daardoor op meerdere locaties, ook thuis. Hierdoor zijn medewerkers minder zichtbaar voor hun leidinggevende en is er minder sociale controle. Veel werknemers zijn tijdelijk in dienst, extern ingehuurd of vertrekken binnen een aantal jaar uit eigen beweging. Het is volgens het ministerie zodoende lastiger voor organisaties om de verankering van normen, waarden en regelgeving te borgen en continuïteit van het integriteitsbeleid en kennisoverdracht mogelijk te maken.

De Haagse ambitie luidt: de gemeente behoudt een organisatiecultuur waarin medewerkers zich veilig voelen om elkaar aan te spreken op gedrag, en waarin regelmatig aandacht wordt besteed aan integriteitsrisico's en -dilemma's. We verstaan onder integriteit dat onze medewerkers hun functie adequaat en zorgvuldig vervullen, rekening houdend met hun verantwoordelijkheden en alle in het geding zijnde belangen.

Als stad van vrede en recht past ons het hoogste ambitieniveau namelijk het niveau waarbij wij nationaal expertisebureau zijn en waarbij wij onze bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de integriteit van (Nederlandse) overheidsorganisaties. Het realiseren van deze ambitie is belangrijk voor het vertrouwen van de burger in de overheid, maar is evenzo belangrijk in de wens van de gemeente Den Haag om als werkgever een veilige en integere werkomgeving te bieden. Den Haag blijft in 2016 investeren in het integriteitsbeleid en blijft uitvoering geven aan het Integriteitsplan 2014-2018. In 2015 is de Regeling Melden Vermoeden van een Misstand geëffectueerd en is gestart met de uitrol van de training morele oordeelsvorming. Die uitrol wordt in 2016 voortgezet. Verder wordt in 2016 de professionalisering van het registratiesysteem voortgezet en zijn de risico-scans geïnventariseerd. Ook heeft de tool Haagse RAI (risicoanalyse integriteit) vastere vorm gekregen en

gaan diensten steeds meer hun processen volgens een plan van aanpak scannen op integriteitsrisico's. We organiseren opnieuw de Week van Integriteit.

Op het gebied van ongewenste onderlinge omgangsvormen werken wij in 2016 verder aan professionalisering van het vertrouwenswerk. Eind 2015 is de nieuwe Regeling Vertrouwenswerk opgesteld en zal uiterlijk in 2016 geëffectueerd worden.

Communicatie

In het coalitieakkoord van 2014 is vastgelegd dat de communicatiefunctie binnen het gemeentelijke apparaat gecentraliseerd wordt, als onderdeel van de bundeling van de Bedrijfsvoering. Verbetering van de overall kwaliteit, de inhoud, de strategische koers en de organisatie van de communicatie zijn uitgangspunt en doelstelling.

Hiervoor is een nieuwe organisatievorm nodig met een steviger centrale regie, sturing, kaderstelling en professionalisering. In 2015 is gestart met het proces van centralisatie, reorganisatie en kwaliteitsverbetering. In 2016 moet dit leiden tot een gemeentebrede communicatiedirectie binnen de Bestuursdienst, die op basis van up-to-date kennis en professionaliteit strategisch adviseert, ondersteunt, begeleidt en met producten komt. Een directie die communicatie in het hart van het beleid plaatst en daar ook is, die de Hagenaar centraal stelt en redeneert vanuit het belang van de stad.

3.5 Informatie- en ICT-beleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Informatiebeleid

In 2016 wordt uitvoering gegeven aan de vernieuwde I-visie. Op landelijk gebied worden projecten opgestart – zo mogelijk in samenwerkingsverbanden – om de Generieke Digitale Infrastructuur (GDI) van de Digicommissaris verder in te richten. Hiervoor zijn 4 regieraden ingericht met de accenten op dienstverlening, gegevens (stelsel van basisregistraties), identificatie & autorisatie en interconnectiviteit & standaardisatie. Dit wordt grotendeels ingepast in de roadmap van de basisinfrastructuur.

Door de VNG is het programma 'Digitale Agenda 2020' gestart in 2015 en dit loopt gelijk op met het BZK programma 'Digitaal 2017'. Deze programma's richten zich op collectieve projecten en op procesverbetering door digitalisering. Dit vraagt samenwerking met VNG (en KING), gemeenten (vooral in G4 verband) en met ketenpartners (keteninformatisering) en leveranciers.

Informatieveiligheid

De gemeente heeft de taak om zich te gedragen als een open gemeente (wet openbaarheid van bestuur en open data) maar moet tevens zorgen een veilige gemeente te zijn. Aan een kant wordt dus gewerkt aan het beschikbaar stellen en uitwisselen en (her)gebruiken van gegevens door partijen binnen en buiten de gemeente, terwijl we aan de andere kant de veiligheid en privacy moeten borgen. Daarnaast moeten we werken aan innovatie door gebruik te maken van ICT, maar zorgen voor stabiele informatiesystemen. Beschikbaarheid van systemen is tegenwoordig een 'must' voor de gemeentelijke organisatie. Zowel publieke als interne dienstverlening kan niet meer zonder. In de komende tijd zal de organisatie steeds meer proactief moeten gaan beheren om 'verstoringen' voor te zijn.

Informatieveiligheid, cybersecurity en privacybescherming vragen dus steeds meer aandacht, o.a. door de toename van cyberterrorisme en cybercriminaliteit. De gemeente werkt daarom gestaag verder om te gaan voldoen aan de Baseline Informatiebeveiliging Gemeenten (BIG). De informatievoorziening wordt verder ingericht in lijn met de nieuwe (Europese) wet- en regelgeving op het gebied van privacy.

3.6 Juridische Zaken

Coördinerend portefeuillehouder: Jozias van Aartsen

De huidige samenleving vraagt een slagvaardige en efficiënte overheid. Een overheid die met zo min mogelijk lasten voor de burger én met zo min mogelijk kosten de kwaliteit levert die nodig is om goed te besturen. Een overheid die inspeelt op maatschappelijke ontwikkelingen en deze vertaalt naar haar eigen organisatie en producten.

De volgende onderwerpen krijgen in 2016 extra aandacht:

Europese privacy verordening

De nieuwe Europese privacy verordening - die een einde moet maken aan de versnippering van de privacywetgeving - zal naar verwachting in 2016 in werking treden. Voorbereidingen worden nu al getroffen om in 2016 snel te kunnen aansluiten op de nieuwe regels. Een van de elementen daarbij is het aanstellen van een centrale Privacy Officer, die proactief het concernbrede privacybeleid zal coördineren.

Wet open Overheid

Het initiatiefwetsvoorstel Open overheid beoogt de huidige Wet openbaarheid van bestuur te vervangen. Het wetsvoorstel legt gemeenten onder meer een actieve openbaarmaking op en schrijft een gemeentelijke centrale registratie van documenten voor. De Tweede Kamer neemt in 2015 een besluit over deze wet. Binnen de gemeente worden voorbereidingen getroffen zodat ook op deze nieuwe wetgeving in 2016 snel kan worden aangesloten.

Den Haag nationaal en internationaal

De concurrentie tussen wereldsteden als vestigingsadres wordt steeds feller en de promotie/lobby steeds professioneler. Ook wil Den Haag zich internationaal verder profileren op een aantal thema's zoals veiligheid, waaronder de uitbouw van The Hague Security Delta, en de ontwikkeling van het vernieuwende gebiedsgerichte veiligheidsbeleid in de Internationale Zone. De gemeente beschikt met zijn twee juridisch bestuursadviseurs over een uitstekend nationaal en internationaal netwerk in de juridische wereld. De juridisch bestuursadviseurs kunnen daarom inbreng leveren bij het wervingsbeleid van de gemeente. Tevens kunnen zij juridische ondersteuning bieden bij de daadwerkelijke vestiging van (internationale) bedrijven en organisaties in Den Haag.

Decentralisatie

De 3D-operatie is de grootste bestuurlijke reorganisatie uit de recente geschiedenis tot nu toe. De zelfredzaamheid van de burger staat voorop. De juridische componenten zoals inkopen van expertise, omgang met privacygevoelige gegevens moeten daarbij goed in het oog worden gehouden. Wanneer de beoogde bezuinigingen op het gemeentelijke budget doorgevoerd gaan worden, zal de gemeente de gevolgen van de operatie gaan merken in een toename van bezwaar- en beroepszaken. Dit zal goed worden gemonitord.

Digitale correspondentie gerechtelijke instanties

Online procederen gaat binnen enkele jaren verplicht worden. Dit betekent dat procederen op papier niet meer mogelijk zal zijn. Met ingang van 2016 doorlopend tot 2018 zal de overgang van papier naar online gefaseerd gaan plaatsvinden. Binnen de rechtspraak wordt al hard gewerkt aan een moderne rechtsgang waarbij digitalisering en innovatie een grote rol gaan spelen. Ook voor de gemeente heeft dit grote consequenties. De gemeentelijke processen worden op deze grote verandering voorbereid, onder meer ook door te maken afspraken met De Rechtspraak over de digitale gegevensuitwisseling.

Wijziging behandeling bezwaarschriften en rol Acb

Ambtelijk en telefonisch horen leidt tot meer en directe contacten met burgers en tot kortere doorlooptijden en snellere beslissingen. Telefonisch horen is in 30 % van de huidige bezwaarschriften praktijk. Doelstelling is om in 2016 deze methode uit te breiden tot 70%. De advisering door de Adviescommissie bezwaarschriften (Acb) vindt dan alleen nog plaats in complexe dossiers en in zaken waar grote belangen spelen. Alle andere zaken worden dan ambtelijk afgedaan waarbij in de procedures waarborgen voor onpartijdigheid en de kwaliteit van de besluiten worden ingebouwd. De Acb treedt dan op als toezichthouder bij de ambtelijke behandeling, advisering over het juridische beleid en intervenueert vanuit de adviserende rol. Dit leidt tot meer eenheid van het gemeentelijke juridische handelen.

Bekendmaking

Zonder een juiste bekendmaking treedt een besluit niet in werking. Ondeugdelijke bekendmaking kan ingrijpende en vervelende gevolgen hebben. Bekendmaking van besluiten moet dus goed en betrouwbaar verlopen. Bekendmaking van besluiten gebeurt vanaf 2015 via de Gemeenschappelijke Voorziening Officiële Publicaties. Om een juridisch correcte bekendmaking voor alle verschillende besluiten binnen de gemeente te realiseren, wordt een concernkader voor bekendmakingen ontwikkeld. Ook worden bekendmakingen in de gehele organisatie tegen het licht gehouden om structurele verbeteringen aan te brengen die toekomstbestendig zijn,

Organisatie juridische functie

Een van de doelstellingen van het coalitieakkoord is een slagvaardige organisatie. Bundeling van de juridische functie onder aansturing van de Bestuursdienst hoort daarbij. Dat waarborgt de kwaliteit van de advisering aan het gemeentebestuur (strategisch en qua uniformiteit en integraliteit). Het leidt bovendien tot besparingen (effectievere inzet mensen, taken op 1 plek, centrale sturing - ook financieel - op inzet externen, optimaliseren van werkprocessen). Een projectplan (met bijbehorende) planning is in 2015 opgesteld. 2016 zal in het teken staan van de uitvoering van dit plan.

Inzetten op eigen capaciteit

De kosten van inhuur van externe juridische capaciteit zijn ten opzichte van de afgelopen jaren gedaald, maar kunnen nog meer omlaag. De gemeente zet al een paar jaar in op benutting van de eigen beschikbare kennis en uitbreiding daarvan. Dit gebeurt onder andere door kwaliteitseisen aan juristen te stellen, een intern opleidingsprogramma te organiseren, een juridische helpdesk en juridisch accountmanagement. In 2016 gaat dat onverminderd door met het doel de kosten van externen verder terug te dringen.

3.7 Doelmatigheid en doeltreffendheid

Coördinerend portefeuillehouder: Tom de Bruijn

Op grond van artikel 213a van de Gemeentewet doet het college periodiek onderzoek naar de doelmatigheid (efficiëntie) en doeltreffendheid (effectiviteit) van het gevoerde bestuur op het gebied van beleid en bedrijfsvoering.

In het kader van het onderzoeksprogramma 2015-2016 staan doelmatigheids- en doeltreffendheidsonderzoeken (dmo's) gepland naar de volgende onderwerpen:

Dienstverlening

De gemeente Den Haag heeft de ambitie om uit te blinken op het gebied van dienstverlening aan bewoners, bedrijven, expats en (internationale) instellingen. In het coalitieakkoord heeft het college bijvoorbeeld aangegeven dat de dienstverlening aan ondernemers verbeterd zal worden: "ondernemers

die mogelijkheden zien waarbij de gemeente kan helpen, kunnen zich voortaan op één punt melden.” (p.7). Alle diensten hebben voor de uitvoering van hun werk te maken met klantcontact. Vanuit het perspectief van de klant richt het onderzoek zich op een inventarisatie van de inrichting van het klantcontact via de ‘call-functie’ en op de doelmatigheid en doeltreffendheid van de inrichting daarvan. De doeltreffendheid richt zich specifiek op dienstverleningsdoelen: wat betekent deze inrichting voor zowel de verschillende doelgroepen? De doelmatigheid betreft de vraag of het klantcontact efficiënter wordt ingericht en hoe we dat het beste kunnen bereiken.

Van idee tot beheer: wegen, straten en pleinen

Het Haagse College geeft in zijn coalitieakkoord duidelijk aan op welke manier het invulling wil geven aan gebiedsontwikkeling en stedenbouwkundige projecten. Het college schrijft dat het:

- Mensen beter in staat stelt invloed uit te oefenen (p.5)
- Beter gaat communiceren met de burger via de stadsdelen (p.23)
- Samenwerkt met ondernemers in de stad (p.24)
- Verkoking een halt toe roept (p.44)

Het onderzoek ‘Van idee tot beheer’ spitst zich toe op de praktijk van wegen, straten en pleinen. De diensten DPZ, DSO en DSB werken in een keten samen op dit terrein. Aan de hand van een aantal casussen wordt deze ketensamenwerking doorgelicht.

Vragen die in dit DMO aan de orde komen zijn: hoe de rollen zijn verdeeld, hoe de (publieks)communicatie is geregeld, hoe de verantwoordelijkheden zijn verdeeld, welke onderlinge afspraken zijn gemaakt, hoe de ambtelijke en bestuurlijke aansturing is ingeregeld en hoe de capaciteit is verdeeld over de verschillende onderdelen in de keten en de effecten daarvan. Speciale aandacht gaat uit naar de perceptie en betrokkenheid van ondernemers en burgers.

Externe inhuur

We voeren een doelmatigheidsonderzoek naar inhuur uit. Het onderzoek richt zich zowel op de doelmatigheid van de inhuur (zoals kosten en duur van inhuur) als op de doelmatigheid van het inhuurproces. In dit proces is winst te behalen, bijvoorbeeld waar het gaat om bundeling van de vraag, de wijze waarop we de markt benaderen (mantelovereenkomsten, marktplaats) en het benutten van mantelovereenkomsten (compliance, werking van de mantelovereenkomst). In het onderzoek wordt tevens de vraag beantwoord over de doelmatigheid van intern en extern verrichte onderzoeken. Het programma voor 2016-2017 wordt eind 2015 aangeboden aan de raad. Het college zal zijn aanvullende ideeën over relevante onderwerpen voor doelmatigheidsonderzoek hierin verwerken.

3.8 Facilitymanagement en huisvesting

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Strategisch huisvestingsplan

Door krimp en desksharing kan het gemeentelijk apparaat gehuisvest worden in de panden die behoren tot de strategische kernvoorraad. Dit zijn de panden Spui, Leyweg en de stadsdeelkantoren.

Nader onderzoek heeft uitgewezen dat niet alle panden die in de beginfase voorzien waren om te worden afgestoten, verlaten kunnen worden. Sommige activiteiten in deze panden kunnen om praktische redenen niet over de strategische kernvoorraad verdeeld worden. Daarom is besloten het pand Binckhorstlaan niet af te stoten. Het Huisvestingsplan 2.1 is inmiddels in volle gang, waarbij de focus ligt op de gemeentelijke publieksfuncties. Naar verwachting zal het plan in 2017 worden afgerond.

3.9 Duurzaamheid en interne milieuzorg

Coördinerend portefeuillehouder: Joris Wijsmuller

Meer nog dan voorheen zal het gemeentelijke duurzaamheidsbeleid uit de kadernota “Op weg naar een duurzaam Den Haag” vertaling krijgen binnen de bedrijfsvoering. De ambitie van het college is de inkoopfunctie op het gebied van duurzaamheid verder te professionaliseren. Het college heeft besloten het manifest Professioneel Duurzaam inkopen te onderschrijven. Dit manifest komt in de plaats van de Verklaring Duurzaam inkopen en maakt een afzonderlijk concernkader Duurzaam inkopen overbodig. Duurzaam inkopen wordt geïntegreerd in het algemene inkoopbeleidskader.

Duurzaamheid is een belangrijk afwegingselement in alle fasen van het inkoopproces. Op basis van een ‘green spend’ analyse van de inkoopportfolio van de gemeente wordt bepaald waar in de komende jaren de grootste duurzaamheidswinst geboekt kan worden. Met behulp van dat inzicht zullen de prioriteiten voor de komende jaren worden bepaald. Het onlangs gehouden doelmatigheidsonderzoek Duurzaam inkopen biedt belangrijke handvatten voor het vormgeven van de professionalisering. Om duurzaamheid in het inkoopproces te borgen worden maatregelen getroffen in de sfeer van bewustwording en opleiding, en in de vorm van aangepaste processtappen.

Ter uitvoering van de motie Concernbreed energiebesparingsbeleid zal de gemeente het energiemanagement planmatig inrichten met vierjaarlijkse energie-efficiencyplannen, die uiteindelijk mee zullen lopen in de reguliere begrotingscyclus. De aanzet daarvoor is in 2013 gegeven. Ook zal het dagelijkse energiemanagement in dat kader opnieuw worden ingericht. Doordat nagenoeg alle objecten sinds 2012 “slim” bemeterd zijn kan de sturing op de energiebesparing worden versterkt. Verdergaande verduurzaming van de energievoorziening wordt nagestreefd in het strategische project ErnergieRijk Den Haag en de contractvernieuwing van gas en elektriciteit.

Het Regionaal Convenant Mobiliteit Haaglanden van particuliere en (semi-) overheidswerkgevers, waaronder de gemeente Den Haag wordt hernieuwd. Het college is bereid ook vanuit zijn verantwoordelijkheid als werkgever mee te denken over voortzetting van maatregelen die de mobiliteit op de weg en in het openbaar vervoer bevorderen.

3.10 (Financieel) beheer van gemeente brede en dienst specifieke processen

Coördinerend portefeuillehouder: Tom de Bruijn

Salarisproces

Salarisbetaling en afdrachten van premies en belastingen verlopen grotendeels centraal. Dat heeft het proces sterkt vereenvoudigd. Daarbij is een controle systeem ingevoerd.

Betalingsproces

Het betalingsverkeer van de gemeente Den Haag wordt uitgevoerd de BNG Bank N.V. Gemeente Den Haag streeft ernaar om het betalingsverkeer veilig te laten verlopen. In de loop van 2015 worden betalingsopdrachten en rekeninginformatie tussen de bank en het gemeentelijke bedrijfsvoeringssysteem via een beveiligde bankomgeving uitgewisseld in plaats van de eigen beveiligde omgeving. Daarmee wordt de veiligheid van het betalingsverkeer verder bevorderd. In 2014 heeft Gemeente Den Haag hiervoor samen met de BNG de eerste stappen gezet. Na een succesvolle invoering zullen ook primaire systemen die betalingen genereren, deze systematiek gaan volgen. In 2015 wordt de mogelijkheid van digitale incassomachtigingen door de banken geïntroduceerd. Dit is nog een uitvloeisel van de invoering van Sepa (Single European Payment Area). De gemeente gaat hiervan voor een deel van het klantenbestand gebruik van maken. Voordeel van deze werkwijze is dat dit proces efficiënter verloopt dan het huidige proces waarbij gebruik wordt gemaakt van een papieren machtiging.

De gemeente betaalt jaarlijks ongeveer 120.000 facturen. Net als de jaren ervoor is ook voor 2016 de doelstelling om 90 procent van de ontvangen facturen binnen 30 dagen te betalen. De betaalsnelheid van facturen is de afgelopen jaren sterk verbeterd en begeeft zich rond 90 procent. De gemeente vindt het belangrijk dat facturen op tijd betaald worden en voert daarom voortdurend verbeteringen door. Inmiddels biedt een groot deel van de leveranciers facturen digitaal aan. Facturen kunnen daardoor efficiënt verwerkt en snel betaald worden. De gemeente zet zich in om steeds meer facturen volledig digitaal te verwerken.

De gemeente krijgt niet alleen facturen, maar verstuurt ze zelf ook aan klanten. De doelstelling is om 90 procent van de facturen binnen 60 dagen te innen. Hoewel er af en toe positieve berichten zijn, verkeren sommige bedrijven, instellingen en burgers nog in economisch zwaar weer. Het innen van facturen is daarom een belangrijk aandachtspunt voor de gemeente. Uitgangspunt bij de inning is dat wij een redelijke termijn van 30 dagen hanteren, die wij handhaven als er niet betaald wordt. Belangrijke ontwikkeling in dit kader is dat de gemeente steeds meer producten en diensten levert via webwinkels waarbij betaling vooraf plaats vindt. De gemeente zet dit beleid in 2016 voort.

Uitkeringsproces

Het uitkeringsproces is tot in detail beschreven in de administratieve organisatie en vergaand geautomatiseerd. Ter waarborging van de rechtmatige uitvoering vindt er interne auditing plaats naar onder meer hoogte, recht en duur van de verstrekte uitkeringen.

4. Projecten

4.1 Projecten in de programmabegroting

De gemeentelijke begroting is ingedeeld in programma's die elk verschillende beleidsvelden beslaan. Om de doelen van de programma's te bereiken, worden verschillende activiteiten ondernomen zoals het voeren van projecten. Dit hoofdstuk gaat nader in op de projecten die de gemeente voert binnen de verschillende programma's. We zien een project als "een geheel van activiteiten waarbij het gaat om het realiseren van iets nieuws voor een duidelijke opdrachtgever binnen duidelijke financiële, beleidsmatige, tijdgebonden en technische kaders". We kennen twee type projecten die we afzonderlijk verantwoord: investeringsprojecten en grondexploitaties. Soms is de gemeente deelnemer in een verbonden partij die zelfstandig een project uitvoert. Investeringsprojecten of grondexploitaties bij verbonden partijen worden apart verantwoord. Dit leidt tot de volgende drie categorieën van projecten:

Investeringsprojecten

Investerings betreffen uitgaven voor een goed of object met een gebruiksduur langer dan een jaar, zoals een gebouw of een tunnel. Het nut van een investering is meerjarig. Investerings worden als bezit geactiveerd op de balans. Lasten (afschrijving en rente) van een investering worden jaarlijks in de exploitatie genomen.

Verderop in dit hoofdstuk (4.3) geven we de financiële ontwikkeling op investeringsprojecten weer.

Grondexploitaties

Een grondexploitatie betreft de begroting van het productieproces van bouw- en woonrijpe grond. Een grondexploitatie wordt afgesloten nadat de gronden zijn uitgegeven.

In de paragraaf grondbeleid (hoofdstuk 5.5) wordt ingegaan op de visie en uitvoering van het gemeentelijke grondbeleid. Hierbij is in het bijzonder aandacht voor risico-ontwikkelingen op grondexploitaties en het aanwezige weerstandsvermogen om risico's op grondexploitaties op te vangen.

Verbonden partijen met een projectmatig karakter

Verbonden partijen zijn partijen waarmee de gemeente een bestuurlijke relatie onderhoudt en waarin zij tevens een financieel belang heeft. Enkele verbonden partijen hebben een projectmatig karakter, zoals de publiek private samenwerking Vroondaal. Hier neemt de gemeente deel in een grondexploitatie.

In de paragraaf verbonden partijen (hoofdstuk 5.6) wordt voortgangsinformatie gegeven over beleidsmatige en financiële ontwikkelingen verbonden partijen. Sommige verbonden partijen hebben een projectmatig karakter.

Een belangrijke dekkingsbron voor projecten is de Reserve Grote projecten. In paragraaf 4.4. rapporteren we over de aanwending van deze reserve voor projecten in de komende begrotingsperiode. Tegelijk met de begroting 2016-2019 wordt het Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling (IpSO) 2016 vastgesteld. Het IpSO gaat nader in op de gemeentelijke rol binnen de stedelijke ontwikkeling en geeft aan waar de gemeente haar middelen inzet. Als onderdeel van het IpSO wordt ook de nieuwste rapportage "Grip op grote projecten" aangeboden. Dit geeft een integrale en uitgebreide projectrapportage over de grote projecten die de raad hiertoe heeft aangewezen. GRIP-projecten betreffen zowel investeringsprojecten, grondexploitaties als deelnemingen met een projectmatig karakter.

4.2 Samenvatting begroting grootste projecten

Deze paragraaf biedt een samenvatting van de verantwoordingsinformatie voor de grootste projecten die de gemeente voert. De samenvatting bundelt informatie die verspreid in o.a. de beleidsprogramma's en in de GRIP-rapportage wordt gegeven. Een samenvatting wordt gegeven voor:

- door de raad aangewezen GRIP-projecten waarvan de nog te realiseren omzet groter is dan € 25 mln. en
- investeringsprojecten waar meer dan € 25 mln. gemeentelijk investeringsvolume resteert.

Dit leidt tot het volgende overzicht met tien projecten. Deze projecten bevatten meer dan 2/3^e van het nog te realiseren gemeentelijke investeringsvolume in het meerjareninvesteringsprogramma (MIP) en meer dan 60% van de verwachte omzet op gemeentelijke grondexploitaties en verbonden partijen met grondexploitatie.

Investeringsprojecten

Infrastructuurproject Rotterdamsebaan

De voorbereidende werkzaamheden in de gebieden Binckhorst (o.a. sloopwerkzaamheden, verleggen kabels en leidingen, saneringen en wegaanlegging) en Vlietzone (o.a. archeologisch onderzoeken, aanleg tijdelijk parkeerterrein Drievliet en afscherming golfbaan Leeuwenberg) zijn in volle gang. Alle voorbereidende werkzaamheden zijn erop gericht om begin 2016 de werkterreinen over te dragen aan de hoofdaannemer, zodat de bouw van de tunnel kan starten. We verwachten dat het voornemen tot gunning voor het hoofdcontract Rotterdamsebaan in september 2015 bekend zal worden. De Rotterdamsebaan zal naar verwachting in 2019 worden opengesteld.

Infrastructuurproject Neherkade

De Neherkade is een drukke verkeersader langs de Laakhaven en is onderdeel van de Centrumring. Om de doorstroming ter plekke te verbeteren is een aantal maatregelen genomen. Naast het verbreden van de rijbanen worden bij het Leeghwaterplein een onderdoorgang en een bovengrondse rotonde met tramoversteek aangelegd. De fietsroute langs de Laakweg wordt verbeterd. De tunnel voor het autoverkeer is in gebruik genomen. Het project wordt begin 2016 afgerond.

Investeringen onderwijshuisvesting

De gemeente is verantwoordelijk voor de huisvesting van het primair, speciaal en voortgezet onderwijs. Het onderhoud en aanpassing zijn door een wetswijziging de verantwoordelijkheid geworden van de schoolbesturen; zij krijgen ook het geld daarvoor. De gemeente is alleen nog maar verantwoordelijk voor uitbreiding en nieuwbouw. De investeringen in nieuwbouw blijven op peil. De belangrijkste projecten voor nieuwbouw, grote uitbreiding en aanpassing monumentale panden in 2016 zijn de scholen:

- het Volle Leven aan de Rijslag 17;
- de Ds. D.A. van den Boschschool aan de Erasmusweg 68;
- de Waalse Louise de Coligny aan de Ametisthorst 421;
- de International School of The Hague aan de Wijndaelerduin 1 (uitbreiding);
- de Haagse Beek, nu gehuisvest aan het Paddepad 6 te bouwen aan de Bentelostraat;
- de Hofstad MAVO aan de Albardastraat;
- het Segbroek College aan de Klaverstraat (revitalisatie fase 1).

Gebiedsontwikkeling (projecten met investerings- en grondexploitatiecomponent)

Spuikwartier

Het plan Spuikwartier behelst een samenhangende gebiedsontwikkeling waarin een onderwijs- en cultuurcomplex (OCC) en commerciële ontwikkeling zijn opgenomen. Voor de realisatie van het OCC

is gekozen voor een integrale aanbesteding waarin het ontwerp (Design), de uitvoering (Build) en het technisch onderhoud (Maintain), oftewel DBM is gecombineerd in één opgave.

Investeringsproject – Onderwijs en Cultuurcomplex:

De voorlopige gunning van het project en de eerste presentatie door het winnende consortium Boele & Van Eesteren/Visser & Smit Bouw heeft plaatsgevonden op 15 juli 2015. Op 4 augustus is de gunningsbeslissing onherroepelijk geworden, waarna het contract kan worden ondertekend en het consortium het ontwerp kan afronden. In 2016 zal op basis van het definitief ontwerp van het OCC een omgevingsvergunning worden aangevraagd en zal de bouw starten.

Grondexploitatie:

Op basis van de plannen van het consortium zal vanaf het najaar van 2015 de sloop van de huidige voormalige ministerie- en theatergebouwen kunnen starten. In 2016 zal de bouw van het OCC starten. Met de mogelijke ontwikkelaar van het commerciële areaal (Heijmans) worden in 2016 de eerste gesprekken gevoerd over de commerciële ontwikkeling.

Sportcampus Zuiderpark

Investeringsproject – gebouwoontwikkeling:

De bouw van de Sportcampus is in maart 2015 gestart en is in volle gang. De planning is dat de Sportcampus in oktober 2016 wordt opgeleverd.

Grondexploitatie:

Het definitieve ontwerp voor de openbare ruimte wordt momenteel voorbereid voor een aanbesteding. De werkzaamheden voor het woonrijp maken lopen door tot in 2017 (na oplevering van het gebouw). Bij het woonrijp maken van het terrein rond de Sportcampus wordt circa 77.000 m² openbare ruimte opnieuw ingericht en worden de parkeerplaatsen aangelegd.

Grondexploitaties

Den Haag Nieuw Centraal

De verbouwing van de nieuwe stationshal vordert gestaag. Het gemeentelijke aandeel hierin is inmiddels afgerond. De officiële opening zal naar verwachting begin 2016 plaatsvinden. De vernieuwing van het busplatform zal in 2016 worden afgerond. De bouw van een nieuwe overkapping zal dan worden gestart.

In 2016 werken we als onderdeel van de totale aanpak van het de stadsentree Centraal Station met de planvorming voor de ontwikkeling van het Koningin Julianaplein en omgeving, inclusief een ondergrondse fietsstalling onder het plein met 8.000 á 10.000 plekken. Oplevering van de fietsstalling zal eind 2016/begin 2017 plaatsvinden. In het kader van de stadsentrees zal het Koningin Julianaplein na realisering van de stalling en de bebouwing opnieuw worden ingericht, waarbij met name de relatie tussen het plein en de Koekamp en het Malieveld van belang is.

Als gevolg van de versnelde aanleg van de nieuwe fietsstalling onder het Koningin Julianaplein wordt de fietsenflat aan de Rijnstraat overbodig. Deze zal, na gereedkomen van de nieuwe stalling, worden gesloopt. Van nieuwbouw op dezelfde plaats wordt afgezien. De planvorming voor het doortrekken van de Haagse Loper naar de Theresiastraat wordt in 2016 afgerond, zodat in 2017 met de aanleg kan worden begonnen. Daarmee nadert het opknappen van deze route, die loopt van het Spui via het Centraal Station en het Anna van Buerenplein tot in de Theresiastraat, zijn voltooiing.

Scheveningen Haven

In 2016 wordt gewerkt aan de bouw van 338 woningen op een aantal kavels van het Norfolkterrein. Ook wordt gebouwd aan het Zeezeilcentrum. In het derde kwartaal starten we met het bouwrijp maken van andere kavels op het Norfolkterrein voor 74 woningen, bedrijfsruimten en horeca.

Een herziening van het projectdocument en de grondexploitatie worden voorbereid. Bij de stedelijke ontwikkeling van de gebieden rondom de haven is het accent meer op de economische functie van de haven gelegd. De inzet op maritieme economie leidt ook tot een andere vraag naar bedrijfsruimte. De uitwerking van het economische programma krijgt ten opzichte van eerdere plannen een verschuiving van retail en horeca naar bedrijfsruimte. Een ander type economische functie stelt andere eisen aan de ruimte. De plannen worden aangepast aan de wensen van de markt. Voor de locatie en de inpassing van het type activiteiten moet een afweging plaatsvinden met het woningbouwprogramma. Het een en ander gebeurt binnen het kader van het vastgestelde bestemmingsplan.

De investeringen in de derde haven en de brug over de Pijp en het Noordelijk havenhoofd vormen geen onderdeel van de grondexploitatie, maar wel van de gebiedsontwikkeling Scheveningen Haven. Het streven is om eind 2015 een aanbesteding voor de brug over de Pijp plaats te laten vinden zodat in 2016 tot uitvoering overgegaan kan worden en de ontsluiting van het gebied verbetert. Voor wat betreft de investeringen in het noordelijk havenhoofd is in 2015 het overleg met de ontwikkelende partijen en de gemeente verder voortgezet. Naar verwachting wordt in de tweede helft 2015 een gebiedsontwikkelovereenkomst met de ontwikkelende partijen op het noordelijk havenhoofd opgesteld. De uitvoering daarvan zal vanaf 2016 aanvangen.

A12-zone

De grondexploitatie A12 bestaat uit vier ontwikkellocaties en een hoofdplanstructuur voor de ontsluiting van het gebied. Het beoogd programma voor deelplan 26 is medio 2015 herzien. Hiermee vervalt het kantorenprogramma en wordt de toekomstige realisatie van een multiplex-bioscoop mogelijk gemaakt. Naar verwachting wordt in 2016 een grondreserveringsovereenkomst gesloten voor de komst van een bioscoop.

Voor Deelplan 20 wordt een herziening in de het 4e kwartaal van 2015 verwacht. Hiermee wordt een woningbouwontwikkeling voor Kleinschalig Opdrachtgeverschap (KO) mogelijk gemaakt. Naar verwachting kan de verkoop van kavels in deelplan 20 medio 2016 starten. Het plan bestaat uit een combinatie van zelfbouwkavels, sociale huurwoningen en appartementen in de middeldure sector die eventueel ook door samenwerking van particulieren (Collectief Particulier Opdrachtgeverschap) gerealiseerd kan worden.

De werkzaamheden aan de hoofdplanstructuur en deelplan 24 zijn bijna afgerond. De verwachting is dat deze deelplannen eind 2016 kunnen worden afgesloten.

Laakhaven West

De ingezette transformatie van de Laakhavens naar een levendige stadswijk wordt voortgezet. In 2016 wordt op meerdere locaties in Laakhaven West gebouwd aan 540 énkamerwoningen. Daarnaast zijn er drie woongebouwen met 230 3/4-kamerappartementen in uitvoering. In de plint van deze complexen wordt bedrijfsruimte of voorzieningenruimte gerealiseerd. Ook is er volop bouwactiviteit op de in kleinschalig opdrachtgeverschap (KO) uitgegeven kavels. Verder zijn twee tempels in aanbouw. In de Spoorzone wordt in 2016 gestart met de bouw van de laatste twee complexen met bedrijfsruimte.

Verbonden partijen

PPS Vroondaal

We verwachten in 2016 gronden uit te geven voor de bouw van 103 eengezinswoningen. De Madesteinweg en Madepolderweg worden de komende periode geherprofileerd (de gemeente treedt op als opdrachtgever). Na het onherroepelijk worden van het bestemmingsplan en exploitatieplan, dient het exploitatieplan jaarlijks te worden herzien en vastgesteld door de raad. De eerste herziening van het exploitatieplan wordt zomer 2016 verwacht.

4.3 Financiële ontwikkeling investeringsprojecten (MIP)

Investeringsprojecten betreffen uitgaven voor een goed of object met een gebruiksduur langer dan een jaar, zoals een gebouw of een tunnel. Het nut van een investering is meerjarig. Investeringsprojecten worden als bezit geactiveerd op de balans. Lasten (afschrijving en rente) van een investering worden jaarlijks in de exploitatie genomen.

Gemeentelijke investeringsprojecten vormen samen het Meerjarig Investeringsplan (MIP).

Allereerst wordt het geactualiseerde MIP gepresenteerd. Vervolgens gaan we nader in op wijzigingen ten opzichte van het MIP dat bij de programmabegroting van vorig jaar is vastgesteld.

Meerjarig Investeringsplan 2015-2021

Programma	Totaal investering	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
01 - Gemeenteraad	740	390	-	-	-	100	250	-
02 - College en Bestuur	7.450	1.375	775	650	1.600	2.200	850	-
03 - Wijkplan en dienstverlening	14.663	3.682	2.406	2.500	1.089	3.171	1.815	-
04 - Openbare orde en veiligheid	-	-	-	-	-	-	-	-
05 - Cultuur en Bibliotheek	174.905	7.551	40.250	40.250	40.250	46.104	250	250
06 - Onderwijs	182.490	40.133	34.823	25.980	27.688	39.223	14.643	-
07 - Werk, Inkomen en Armoedebeleid	-	-	-	-	-	-	-	-
08 - Zorg en Welzijn	2.800	-	1.000	1.800	-	-	-	-
09 - Jeugd	12.362	-	3.424	6.310	2.413	215	-	-
10 - Ontwikkeling Buitenruimte	65.270	25.599	11.524	8.359	1.038	-	18.750	-
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad	-	-	-	-	-	-	-	-
12 - Sport	47.439	20.894	26.545	-	-	-	-	-
13 - Verkeer en Milieu	199.234	38.620	43.287	40.713	11.244	9.372	55.998	-
14 - Wonen en duurzaamheid	-	-	-	-	-	-	-	-
15 - Stadsontwikkeling	1.396	196	875	-	-	-	325	-
16 - Financiën	2.672	900	900	872	-	-	-	-
17 - Overige beleidsvoornemens	-	-	-	-	-	-	-	-
18 - Interne dienstverlening	20.098	3.551	6.938	2.409	1.950	1.750	1.750	1.750
19 - Stadsdelen	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	731.519	142.891	172.747	129.843	87.272	102.135	94.631	2.000
<i>Bijdragen derden cq. reserves</i>								
05 - Cultuur en Bibliotheek	-	-	-	-	-	-	-	-
10 - Ontwikkeling Buitenruimte	687	687	-	-	-	-	-	-
13 - Verkeer en Milieu	583.351	134.720	130.254	128.900	128.500	60.977	-	-
Totaal MIP incl. bijdragen derden	1.315.557	278.298	303.001	258.743	215.772	163.112	94.631	2.000

Dit overzicht geeft de investeringen per beleidsprogramma weer. Hiertoe behoort een uiteenlopend spectrum aan projecten, zoals infrastructurele projecten, gemeentelijke huisvesting, onderwijshuisvesting, cultuur-, welzijns- en sportaccommodaties, de herinrichting van de openbare ruimte en concernbrede informatiesystemen. In bijlage 5 Meerjarig Investeringsplan zijn de investeringsprojecten nader uitgesplitst binnen de programma's. Bij de investeringsprojecten wordt het bruto-bedrag van de investering gegeven en dit wordt nader onderverdeeld in de bijdragen van derden en het gemeentelijke aandeel. Dit laatste is het nettobedrag welke geactiveerd wordt op de gemeentelijke balans onder de post materiele vaste activa.

Mutaties op het Meerjarig Investeringsplan

In het onderstaande overzicht is op totaalniveau weergegeven hoe het MIP in deze programmabegroting tot stand is gekomen. In 2014 is er voor een bedrag van € 163,0 mln. geactiveerd. Begroot was een bedrag van € 129,0 mln. Voor een bedrag van € 50,9 mln. is er geactiveerd, terwijl deze investering niet opgenomen was in het MIP. Voor de kapitaallasten van deze investeringen is wel dekking aanwezig. In paragraaf 4.3 in de Programmarekening 2014 is dit op projectniveau toegelicht. Het resterende deel van de over- dan wel onderschrijdingen (€ -17,0 mln.) is verrekend met de ramingen in volgende jaren.

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stand Programmabegroting 2015-2018	645.165	120.786	132.239	148.509	72.476	48.735	107.308	15.113	-
Goedgekeurde mutaties 2014	179.142	8.288	5.000	40.000	40.000	40.000	45.854	-	-
Definitieve stand bij jaarrekening 2014	824.307	129.074	137.239	188.509	112.476	88.735	153.162	15.113	-
Realisatie 2014	-162.990	-162.990	-	-	-	-	-	-	-
Niet begrote investeringen 2014	50.875	50.875	-	-	-	-	-	-	-
Stand MIP na jaarrekening 2014	712.192	16.959	137.239	188.509	112.476	88.735	153.162	15.113	-
Actualisatie MIP	19.327	-16.959	5.652	-15.762	17.367	-1.463	-51.027	79.518	2.000
Nieuwe stand Programmabegroting 2016-2019	731.519	-	142.891	172.747	129.843	87.272	102.135	94.631	2.000

Ten opzichte van het voorgaande MIP, dat is vastgesteld bij de begroting 2015-2018, zijn er rendabele investeringen toegevoegd die voorzien zijn van dekking en onrendabele investeringen op basis van eerdere besluitvorming. De jaarschijven zijn geactualiseerd op basis van de realisatie in 2014 en andere verschuivingen binnen en tussen projecten. Ten slotte is bij een aantal projecten sprake van vrijval.

Dit alles heeft geleid tot de onderstaande mutaties op het MIP. We lichten deze mutaties vervolgens nader toe per beleidsprogramma.

Actualisatie MIP	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
01 - Gemeenteraad	356	-84	290	-	-	-	-	150	-
02 - College en Bestuur	114	-851	415	-125	300	-25	-300	700	-
03 - Wijkaanpak en dienstverlening	-94	-2.571	1.133	106	861	-211	-227	815	-
04 - Openbare orde en veiligheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-
05 - Cultuur en Bibliotheek	1.329	-2.722	2.551	250	250	250	250	250	250
06 - Onderwijs	-99	13.063	6.062	-5.682	-9.867	-5.460	805	980	-
07 - Werk, Inkomen en Armoedebeleid	-156	-156	-	-	-	-	-	-	-
08 - Zorg en Welzijn	-49	-1.289	-4.118	2.237	3.721	-600	-	-	-
09 - Jeugd	-	-	-936	-4.248	4.700	269	215	-	-
10 - Ontwikkeling Buitenruimte	11.189	-13.065	7.634	-10.209	7.409	670	-	18.750	-
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12 - Sport	-82	-8.555	1.144	7.329	-	-	-	-	-
13 - Verkeer en Milieu	-2.367	6.433	-9.366	-11.919	7.813	1.994	-53.320	55.998	-
14 - Wonen en duurzaamheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15 - Stadsontwikkeling	188	-38	-174	475	-200	-	-	125	-
16 - Financiën	1	30	-	-	-29	-	-	-	-
17 - Overige beleidsvoornemens	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18 - Interne dienstverlening	8.996	-7.154	1.017	6.024	2.409	1.650	1.550	1.750	1.750
19 - Stadsdelen	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nieuwe stand Programmabegroting 2016-2019	19.327	-16.959	5.652	-15.762	17.367	-1.463	-51.027	79.518	2.000

Mutaties op het Meerjarig Investeringsplan toegelicht per programma

Programma 1 Gemeenteraad

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nieuw									
Concernbrede informatiesystemen (CIS)	356	-	356	-	-	-	-	-	-
Herfasering									
Concernbrede informatiesystemen (CIS)	-	-84	-66	-	-	-	-	150	-
Totaal mutaties	356	-84	290	-	-	-	-	150	-

Investeringen Concernbrede Informatie Systemen

In 2015 is het programma van Concernbrede Informatiesystemen (CIS) wederom doorgelicht op nieuw toe te voegen projecten, vrij te vallen gelden en herfaseringen. Voor wat betreft programma 1 is er € 0,4 mln. toegevoegd ten behoeve van de toekomstige vervanging van de systemen Mijn Raad op internet en het RIS. Dekking hiervan was al voorzien in de begroting. Daarnaast is er op basis van de voortgang op de verschillende investeringen Concernbrede Informatie Systemen hergefaseerd.

Programma 2 College en Bestuur

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nieuw									
Concernbrede informatiesystemen (CIS)	114	-	114	-	-	-	-	-	-
Herfasering									
Concernbrede informatiesystemen (CIS)	-	-851	301	-125	300	-25	-300	700	-
Totaal mutaties	114	-851	415	-125	300	-25	-300	700	-

Investerings Concernbrede Informatie Systemen

In 2015 is het programma van Concernbrede Informatiesystemen (CIS) wederom doorgelicht op nieuw toe te voegen projecten, vrij te vallen gelden en herfaseringen. Voor wat betreft programma 2 is er € 0,1 mln. toegevoegd. Dekking hiervoor was al voorzien in de begroting. Daarnaast is er op basis van de voortgang op de verschillende investeringen Concernbrede Informatie Systemen hergefaseerd.

Programma 3 Wijkaanpak en dienstverlening

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nieuw									
Vernieuwen Callcenter	914	-	914	-	-	-	-	-	-
Verhoging									
Digitalisering kluis	131	-	131	-	-	-	-	-	-
Vrijval									
Concernbrede informatiesystemen (CIS)	-775	-775	-	-	-	-	-	-	-
Key2BZ	-364	-364	-	-	-	-	-	-	-
Herfasering									
Concernbrede informatiesystemen (CIS)	-	-1.432	88	106	861	-211	-227	815	-
Totaal mutaties	-94	-2.571	1.133	106	861	-211	-227	815	-

Investerings Concernbrede Informatie Systemen

In 2015 is het programma van Concernbrede Informatiesystemen (CIS) wederom doorgelicht op nieuw toe te voegen projecten, vrij te vallen gelden en herfaseringen. Voor wat betreft programma 3 is er € 0,8mln. vrijgevallen als gevolg van het niet doorgaan of goedkoper uitvallen van projecten. Deze vrijval is conform afspraak ingezet ten behoeve van knelpunten binnen het totale CIS-programma. Daarnaast is er op basis van de voortgang op de verschillende investeringen Concernbrede Informatie Systemen hergefaseerd.

Vernieuwen Callcenter

Ten behoeve van de vernieuwing van het Callcenter van de gemeente is € 0,9 mln. toegevoegd aan het meerjaren investeringsplan.

Digitalisering kluis

Ten behoeve van het project Digitalisering kluis van de afdeling Burgerzaken is € 0,1 mln. toegevoegd aan het meerjaren investeringsplan.

Key2BZ

Het project Key2BZ is opnieuw tegen het licht gehouden met een vrijval van € 0,4 mln. tot gevolg.

Programma 5 Cultuur en Bibliotheken

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nieuw									
Bibliotheken	3.100	-	1.600	250	250	250	250	250	250
Vrijval									
Musea	-1.771	-1.771	-	-	-	-	-	-	-
Herfasering									
Zuiderstrandtheater	-	-951	951						
Totaal mutaties	1.329	-2.722	2.551	250	250	250	250	250	250

Bibliotheken

Investerings in bibliotheken (restyling e.d) zijn bij de vorige begroting per abuis niet opgenomen in het MIP. Dit is bij deze begroting hersteld. Dekking hiervan was al voorzien in de begroting.

Musea

In het meerjaren investeringsplan was een bijdrage van derden in de investeringen in het gemeentemuseum per abuis als gemeentelijk aandeel opgenomen. Dit is in het geactualiseerde MIP gecorrigeerd.

Zuiderstrandtheater

Met betrekking tot dit project is een herfasering opgenomen ten behoeve van de afronding van dit project.

Programma 6 Onderwijs

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vrijval									
Onderwijshuisvesting	-99	-99	-	-	-	-	-	-	-
Herfasering									
Onderwijshuisvesting	-	13.162	6.062	-5.682	-9.867	-5.460	805	980	-
Totaal mutaties	-99	13.063	6.062	-5.682	-9.867	-5.460	805	980	-

Onderwijshuisvesting

Jaarlijks blijkt de fasering van onderwijshuisvesting anders dan geraamd. Dit heeft verschillende redenen en is o.a. afhankelijk van de schoolbesturen. Er wordt daarom geherfaseerd.

Met de actualisatie is het MIP voor wat betreft onderwijshuisvesting ook opgeschoond voor projecten die geen doorgang meer zullen vinden. Hieruit resulteert een vrijval resulteert van € 0,1 mln.

Programma 7 Werk, Inkomen en Armoedebeleid

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vrijval									
Dak Haeghe groep	-156	-156	-	-	-	-	-	-	-
Totaal mutaties	-156	-156	-	-	-	-	-	-	-

Vrijval Dak Haeghe Groep (€ 1,2 mln.)

Het dak van het gebouw aan de Kerketuinenweg 24 van de Haeghe Groep is in 2014 vervangen. De kosten zijn lager uitgevallen dan begroot.

Programma 8 Zorg en Welzijn

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vrijval									
Ruimtebiedende wijkcentra (CVDH)	-38	-38	-	-	-	-	-	-	-
Ambulancevervoer	-11	-11	-	-	-	-	-	-	-
Herfasering									
Ruimtebiedende wijkcentra (CVDH)	-	-1.240	-4.118	2.237	3.721	-600	-	-	-
Totaal mutaties	-49	-1.289	-4.118	2.237	3.721	-600	-	-	-

Ambulances

Vanaf 2014 worden vervangende ambulances (rendabele investering) niet meer aangeschaft maar worden zij geleased. Hierdoor kan deze post uit het investeringsplan worden gehaald. De leasekosten zullen bij de ambulancedienst worden verantwoord.

Ruimte bieden wijkcentra

Ook op de ruimte biedende wijkcentra is een kleine vrijval ingeboekt. Daarnaast heeft een herfasering plaatsgevonden.

Programma 9 Jeugd

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Herfasering									
Beheer en exploitatie Centra voor jeugd en gezin	-	-	-936	-4.248	4.700	269	215	-	-
Totaal mutaties	-	-	-936	-4.248	4.700	269	215	-	-

Programma 10 Ontwikkeling Buitenruimte

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nieuw									
Afvalverwijdering	10.837	-	10.837	-	-	-	-	-	-
Ophoging									
Bruggen viaducten en tunnels	350	-	350	-	-	-	-	-	-
Overig	2		2						
Herfasering									
Diverse projecten	-	-13.065	-3.555	-10.209	7.409	670	-	18.750	-
Totaal mutaties	11.189	-13.065	7.634	-10.209	7.409	670	-	18.750	-

Afvalverwijdering

Binnen dit cluster zijn nieuwe investeringen geraamd met betrekking de plaatsing van 1.000 ORAC's en investeringen in afvalbrengstations.

Bruggen, viaducten en tunnels

Een vrijval met betrekking tot het project Toegankelijkheid OV in het programma Verkeer en Milieu wordt ingezet ten gunste van investeringen binnen het cluster Bruggen, viaducten en tunnels

Diverse herfaseringen

Deze hebben met name betrekking op de projecten Schenkviaduct (schuift door naar 2020), HSE (schuift door naar 2016 en het doorschuiven van investeringen binnen het verkeersplan).

Programma 12 Sport

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vrijval									
Groene sportvelden en terreinen	-82	-82	-	-	-	-	-	-	-
Herfasering									
Groene sportvelden en terreinen	-	-8.473	1.144	7.329	-	-	-	-	-
Totaal mutaties	-82	-8.555	1.144	7.329	-	-	-	-	-

Herfasering Sportcampus Den Haag

Op basis van nieuwe inzichten is de investeringsraming aangepast en is een kleine vrijval ingeboekt.

Programma 13 Verkeer en Milieu

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vrijval									
Verkeerscirculatieplan	-5.805	-	-5.805	-	-	-	-	-	-
Toegankelijkheid OV	-355		-355						
Overige projecten 210.2.01 (taxistandplaatsen)	-390		-390						
Overig			-517						
Ophoging									
Neherkade	4.700	-	4.700	-	-	-	-	-	-
Herfasering									
Diverse projecten	-	6.433	-6.999	-11.919	7.813	1.994	-53.320	55.998	-
Totaal mutaties	-1.850	6.433	-9.366	-11.919	7.813	1.994	-53.320	55.998	-

Op het project Verkeerscirculatieplan is een vrijval van € 5,8 mln. ingeboekt waarvan € 3,9 mln. wordt ingezet ten gunste van het project Neherkade binnen het programma Verkeer en Milieu, € 0,4 mln. ten gunste van projecten binnen het cluster Bruggen, viaducten en tunnels in het programma Ontwikkeling buitenruimte en € 1,5 mln. voor fietsenstallingen in het programma Interne dienstverlening.

Op het project Taxistandplaatsen binnen het cluster Overige projecten is een vrijval ingeboekt van € 0,4 mln. welke ook wordt ingezet voor het project Neherkade. Op het project Toegankelijkheid OV is een

vrijval ingeboekt van € 0,4 mln. welke wordt ingezet voor het project Neherkade. Op de overige projecten binnen het programma Verkeer en Milieu zijn diverse kleine vrijvallen ingeboekt welke optellen tot een totaal van € 0,5 mln. De meest opvallende herfasering heeft betrekking op het project Rotterdamsebaan waarbij € 56,0 mln. wordt doorgeschoven van 2019 naar 2020. Verder is het project Neherkade hergefaseerd waarbij een deel naar voren is gehaald naar 2015 en een deel naar achteren naar 2017.

Programma 15 Stadsontwikkeling

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Vrijval									
Concernbrede informatiesystemen (CIS)	188	188	-	-	-	-	-	-	-
Herfasering									
Concernbrede informatiesystemen (CIS)	-	-226	-174	475	-200	-	-	125	-
Totaal mutaties	188	-38	-174	475	-200	-	-	125	-

Investerings Concernbrede Informatie Systemen

In 2015 is het programma van Concernbrede Informatiesystemen (CIS) wederom doorgelicht op nieuw toe te voegen projecten, vrij te vallen gelden en herfaseringen. Voor wat betreft programma 15 is er € 0,2 mln. toegevoegd. Dekking hiervan was al voorzien in de begroting. Daarnaast is er op basis van de voortgang op de verschillende investeringen Concernbrede Informatie Systemen hergefaseerd.

Programma 16 Financiën

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Herfasering									
Nieuw belastingsysteem	-	29	-	-	-29	-	-	-	-
Totaal mutaties	-	29	-	-	-29	-	-	-	-

Nieuw belastingsysteem

Een overschrijding in 2014 is gecompenseerd ten laste van de jaarschijf 2017.

Programma 18 Interne dienstverlening

	Totaal	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nieuw									
Basisinfrastructuur	10.500	-	-	1.750	1.750	1.750	1.750	1.750	1.750
Herfasering									
Huisvesting & Automatisering	-	-5.650	1.017	4.274	659	-100	-200	-	-
Vrijval									
Concernbrede informatiesystemen (CIS)	-750	-750	-	-	-	-	-	-	-
Huisvesting & Automatisering	-754	-754	-	-	-	-	-	-	-
Totaal mutaties	8.996	-7.154	1.017	6.024	2.409	1.650	1.550	1.750	1.750

Basisinfrastructuur

Met ingang van de begroting 2016-2019 worden ook de investeringen in de ICT-basisinfrastructuur begroot in het meerjaren investeringsplan. Dekking hiervan was al voorzien in de begroting.

Huisvesting en Automatisering

Een deel van de investeringen in huisvesting en automatisering die voor 2014 geprogrammeerd stonden schuiven door naar 2015 en 2016. Daarnaast valt er € 0,8 mln. vrij.

Investerings Concernbrede Informatie Systemen

In 2015 is het programma van Concernbrede Informatiesystemen (CIS) wederom doorgelicht op nieuw toe te voegen projecten, vrij te vallen gelden en herfaseringen. Voor wat betreft programma 18 is er € 0,8 mln. vrijgevallen als gevolg van het niet doorgaan of goedkoper uitvallen van projecten. Deze vrijval is conform afspraak ingezet ten behoeve van knelpunten binnen het totale CIS-programma. Daarnaast is er op basis van de voortgang op de verschillende investeringen Concernbrede Informatie Systemen hergefaseerd.

4.4 Reserve Grote Projecten

Om grote projecten te realiseren is meestal samenwerking en financiële betrokkenheid van meerdere partijen nodig. De projecten beslaan vaak een langere tijdshorizon dan de gemeentelijke meerjarenbegroting. De gemeente kan door het reserveren van gelden in een vroeg stadium een impuls geven voor private investeringen en rijksinvesteringen. Het laat zien dat de gemeente serieus bezig is met de ontwikkeling van een gebied en urgentie geeft aan de aanpak van een plan.

Om inzicht te geven in deze gemeentelijke investeringen voor deze grote projecten is de Reserve Grote projecten ingesteld. Deze reserve is vaak één van de financieringsbronnen voor een groot project. Bij de realisatie van projecten worden eerst de externe financieringsbronnen aangewend (bv. middelen van het Rijk), vervolgens worden de beschikbare reserves, zoals de Reserve Grote Projecten, aangewend en daarna middelen uit het MIP.

De onderstaande tabel maakt inzichtelijk hoeveel middelen voor welk groot project zijn gereserveerd en begroot om te onttrekken uit de Reserve Grote Projecten.

Stand Reserve Grote Projecten	1-1-2015	dotaties	onttrekkingen	Vrijval	31-12-2015	dotaties	onttrekkingen	31-12-2016	dotaties	onttrekkingen	31-12-2017	dotaties	onttrekkingen	31-12-2018	dotaties	onttrekkingen	31-12-2019
Scheveningen Haven	14.594		1.818		12.776	1.593	11.183			11.183			11.183			11.183	
Rotterdamsebaan	37.682	1.600			39.282		39.282						39.282			39.282	
Vastgoed Rotterdamsebaan	10.755		3.305		7.450	4.855	2.595		481	2.114		473	1.641			1.641	0
Binckhorst fase 1	742				742		742			742			742			742	
Internationale Zone	3.431		2.806		625	160	465		360	105		104	1			1	
Spuikwartier	18.582	3.010	6.722		14.870	3.010	17.880		10.510	28.390		7.500	35.890			35.890	
Transvaal/Lijn 11	3	1.800	1.800	3	0		0			0			0			0	
Haga	60				60	60	0			0			0			0	
Koop naar huur	120				120	120	0			0			0			0	
Overige (kan vrijvallen)	324		0	324	0		0			0			0			0	
Totaal	86.293	6.410	16.451	327	75.925	3.010	6.788	72.147	10.510	841	81.816	7.500	577	88.739	0	1.641	87.098

De projecten zijn veelal toegelicht in de voorgaande paragrafen. Hieronder volgt een toelichting voor die projecten die nog niet aan bod zijn gekomen en/of waarvoor nadere informatie met betrekking tot de onttrekking uit deze reserve wordt gegeven.

Rotterdamsebaan

De Rotterdamse Baan is met een investeringsbedrag van € 641 mln. een groot project. Financiering komt uit bijdragen van het Rijk en regio. Ook de gemeente doet mee voor € 171 mln. In 2015 wordt hieraan € 1,6 mln. toegevoegd voor indexering van het gemeentelijk aandeel. In 2016 zal de verdeling van het gemeentelijk aandeel over de jaren nader worden uitgewerkt, en daarmee ook de dotaties en onttrekkingen aan de reserve.

Vastgoed Rotterdamsebaan

Er is € 95 mln. beschikbaar voor het verwerven van onroerend goed ten behoeve van de Rotterdamse Baan (raadsbesluit 2013: RIS 259500). Hiervan komt € 30 mln. voor rekening van de gemeente. Het resterende deel wordt gedekt door subsidies van het Rijk en Haaglanden. Jaarlijks worden de verwervingen, sloop- en bouwrijpmaak-activiteiten die voor rekening van de gemeente komen, verrekend met de reserve Grote Projecten. Voor de komende jaren staan diverse verwervingen en sloop- en bouwrijpmaak-activiteiten op stapel.

Binckhorst fase 1

In 2013 heeft de gemeente grond verworven van de gemeente Pijnacker-Nootdorp op het bedrijventerrein Heron. Deze grond is aangekocht om uitplaatsing van bedrijven vanuit de Binckhorst mogelijk te maken. De verwachting is dat het uitplaatsen van bedrijven leidt tot een negatief (door)verkoopresultaat. Het (mogelijk) negatieve doorverkoopresultaat zal ten laste van dit budget worden gebracht.

Internationale Zone

In 2014 is de gebiedsvisie Internationale Zone vastgesteld (RIS 270672). Onze ambitie is om met deze Internationale Zone de aantrekkelijkheid van Den Haag als internationale stad te vergroten. Uit de middelen in de reserve Grote Projecten worden verschillende projecten in de Internationale Zone gefinancierd. Hieronder vallen de in de Gebiedsvisie genoemde ambities Verbetering kwaliteit cluster Haagse Beek (2015) en Kwaliteitsverbetering openbare ruimte kruising Teldersweg/Scheveningsweg (2016-2018). Daarnaast wordt in 2015 in samenwerking met betrokken partijen een duurzame warmte- en koude voorziening gerealiseerd ten behoeve van de nieuwbouw van het International Criminal Court (ICC) en wordt een deel van de openbare ruimte aangrenzend aan de nieuwbouwlocatie van het ICC heringericht.

Vrijval Reserve Grote Projecten

Jaarlijks volgt in het reguliere P&C-traject een doorlichting naar de reserves. Uit de doorlichting is naar voren gekomen dat de restantmiddelen in de Reserve Grote Projecten voor Moerwijk, Internationale stad, Plankaderwijziging, Transvaal Lijn 11, Proceskosten Vlietzone en Doubletstraat niet meer benodigd zijn. Het gaat in totaal om een vrijval van € 0,327 mln. per 31/12/2015.

5. Paragrafen

5.1 Lokale heffingen

De lokale heffingen zijn een belangrijk onderdeel van de gemeentelijke inkomsten. In het coalitieakkoord Vertrouwen op Haagse Kracht zijn de kaders weergegeven voor de lokale heffingen. Deze zijn uitgewerkt in het Belastingplan 2015–2018. Deze paragraaf geeft informatie over het beleid en de ontwikkeling van de tarieven van de lokale heffingen en over het kwijtscheldingsbeleid.

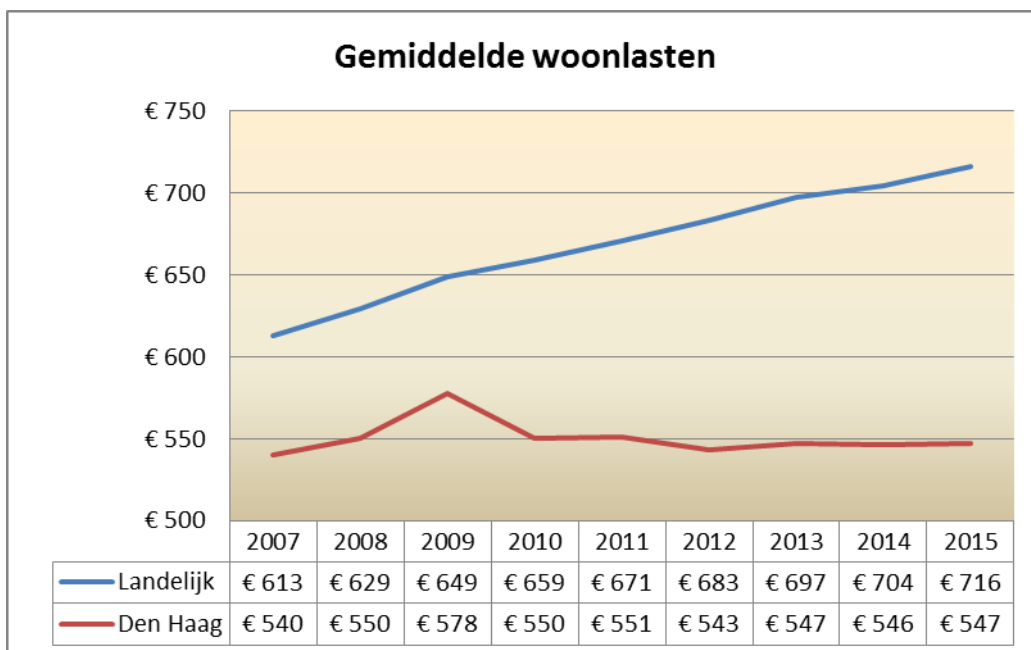
Tariefontwikkelingen 2016

- Als algemeen uitgangspunt geldt het wettelijk kader dat heffingen maximaal 100% kostendekkend zijn. Heffingen worden derhalve trendmatig verhoogd, tenzij de 100% kostendekkendheid hiermee wordt overschreden. Het trendpercentage voor 2016 is 1,55%.
- Het tarief voor de omgevingsvergunning tot een bouwsom van € 250.000 wordt verlaagd, zoals opgenomen in het coalitieakkoord.
- De OZB blijft op het nominale niveau 2015.
- Ook de afvalstoffenheffing blijft op het niveau 2015.
- Voor de OZB geldt dat de marktwaardeverandering van de stad budgetneutraal in de tarieven wordt verwerkt. Een marktwaardeverandering van de stad is daarom niet van invloed op de totale OZB-opbrengst of op de gemiddelde OZB-aanslag voor een woning of een niet-woning. De totale OZB-opbrengst voor de gemeente neemt alleen toe als het aantal objecten waarover betaald wordt, toeneemt en of de kwaliteit van de objecten verbetert.
- De bovengrondse precariobelasting is in 2015 verlaagd tot 50% van 2013. In 2016 blijft de bovengrondse precario op 50% van 2013, waarna deze met ingang van 2017 volledig wordt afgeschaft.
- Voor enkele kleinere kostendekkende en wettelijke tarieven geldt een trendmatige verhoging. Het betreft begraafrechten, marktgeld, leges en binnenhavenbelasting.
- De precieze belastingtarieven worden zoals gebruikelijk in het najaar aan de raad aangeboden.

Bewoners: betaalbaar wonen

Voor de eigenaren van woningen is afgesproken dat de lasten OZB gemiddeld niet zullen stijgen ten opzichte van het belastingjaar 2014. Wanneer door marktontwikkelingen de waarde van de woningen in Den Haag verandert, wordt dit in de OZB tarieven gecompenseerd. Hierdoor is de gemiddelde OZB-aanslag voor een woning in 2016 gelijk aan 2015. Den Haag blijft daarmee één van de laagste van alle grote gemeenten. Daarnaast worden met ingang van 2016 de bouwleges voor projecten tot € 250.000 verlaagd.

Jaarlijks verricht het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (Coelo) onderzoek naar de gemeentelijke woonlasten. De gemeentelijke woonlasten is het bedrag dat een meerpersoonshuishouden in een woning met gemiddelde WOZ-waarde (in die gemeente) betaalt aan OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing. De resultaten worden gepubliceerd in de Atlas van de Lokale Lasten en de Kerndata belastingen grote gemeenten. Uit de Kerndata voor 2015 blijkt dat Den Haag de laagste woonlasten heeft van de grote gemeenten. Onderstaande grafiek toont de gemiddelde woonlasten per huishouden in Den Haag en landelijk over de periode 2007-2015.

Bron: Coelo.

Omdat in Den Haag in 2016 de woonlasten naar verwachting nagenoeg hetzelfde zullen blijven terwijl de landelijke trend al jaren een stijging laat zien, zal de ambitie van Den Haag om in de top drie van gemeenten met de laagste woonlasten gehaald worden.

Groei van de stad

De grootste gemeentelijke belasting in termen van opbrengst is de Onroerend Zaakbelasting (OZB). Jaarlijks betalen de Haagse woningeigenaren gezamenlijk € 31,6 mln. OZB aan de gemeente. Eigenaren en gebruikers van zakelijke onroerende zaken betalen gezamenlijk € 51,6 mln. In het coalitieakkoord is afgesproken dat de OZB voor bewoners gelijk blijft. Voor de OZB op zakelijk onroerende zaken geldt dat de opbrengst van de OZB wordt gestabiliseerd op het niveau van 2013. Dit betekent dat de totale OZB-opbrengst voor de gemeente alleen toeneemt als het aantal objecten waarover betaald wordt, toeneemt en of de kwaliteit van de objecten verbetert. In het eerste geval neemt het aantal huiseigenaren (en/of zakelijke eigenaren en gebruikers van onroerende zaken) dat belasting betaalt toe, maar het gemiddelde OZB tarief per woning blijft hetzelfde. In het tweede geval gaat het bijvoorbeeld om kluspanden die na een grondige renovatie een kwalitatief zijn verbeterd en daarom beduidend meer waard zijn geworden. Bij een reguliere marktwaardestijging wordt deze neutraal in de gemeentelijke begroting verwerkt. Dit betekent dat bij een prijsstijging de tarieven dalen en bij een prijsdaling de tarieven stijgen waardoor iedereen hetzelfde bedrag aan belasting blijft betalen.

De stad groeit. Het aantal inwoners en het aantal woningen en niet-woningen in Den Haag neemt toe. Omdat er meer woningen zijn, neemt de opbrengst OZB structureel toe. In de voorjaarsnota 2015 is een deel van de kwantitatieve groei voor 2016 en verder opgenomen. Daarnaast is de begroting 2016 meer in lijn gebracht met de gerealiseerde belastingopbrengsten in 2013 en 2014. Naast deze kwantitatieve groei is sprake van een kwalitatieve waardeestijging. Hier is in het verleden geen rekening mee gehouden. Door structurele aanpassingen van panden, bijvoorbeeld grote renovaties en uitbreidingen worden woningen, los van de reguliere marktfluctuaties meer waard. Deze kwalitatieve waarde toename leidt tot structurele meeropbrengst. Ook dit is bij deze begroting meer in lijn gebracht met de gerealiseerde belastingopbrengsten in 2013 en 2014. Beide effecten leiden tot een verhoging van de begrote OZB opbrengst in 2016 van € 2,3 mln. ten opzichte van 2015.

Lokale ondernemers: ruimte voor ondernemerschap

Coalitieakkoord

Het college wil het midden- en kleinbedrijf meer ruimte geven om te ondernemen. In het coalitieakkoord is daarom afgesproken om de lasten voor ondernemers te verlichten. Dat doen we door drie maatregelen.

1. Voortzetting van de bestaande OZB-compensatieregeling voor startende ondernemers. Jaarlijks maken meer dan 400 ondernemers gebruik van deze regeling.
2. Afschaffen van de precariobelasting voor voorwerpen op en boven gemeentegrond. De afschaffing van de bovengrondse precario wordt geleidelijk doorgevoerd. Het gaat dan bijvoorbeeld om precario voor reclamevoorwerpen, terrassen, uitstallingen en containers. De bovengrondse precariobelasting is in 2015 verlaagd tot 50% van 2013. In 2016 blijft de bovengrondse precario op 50% van 2013, met ingang van 2017 wordt deze volledig afgeschaft. De precariobelasting voor het innemen van een ligplaats en het gebruik van de kade blijft voor eigenaren van woonschepen en bedrijfsschepen in stand (met uitzondering van de terrasschepen).
3. Introductie van de mogelijkheid van een belastingpauze voor kleine ondernemers en ZZP-ers met een laag inkomen. We hebben gezocht naar een goed fiscaal instrument. Dat bleek in de praktijk erg lastig. Er zijn namelijk geen bruikbare gemeentelijke belastingen voor ondernemers waarop we een lastenverlichting voor kleine ondernemers en ZZP-ers met een laag inkomen kunnen toepassen. Er moeten bovendien zeer forse administratieve kosten worden gemaakt om uit de gemeentelijke belastingen voor ondernemers de armlastige ZZP-ers te filteren.

Daarom is besloten om in de geest van de coalitiemaatregel het beschikbare budget alternatief aan te wenden. Van de beschikbare middelen zetten we

- € 1 mln. gericht in voor ondersteuning van het MKB, specifiek ZZP-ers en
- € 2 mln. voor het vergroten van het verdienvermogen van het MKB in het algemeen bijvoorbeeld door extra evenementen te organiseren.

Compensatie OZB sportverenigingen

Om de financiële armlag van amateursportverenigingen te vergroten en zo de toegankelijkheid van sport te stimuleren, worden sinds 2011 de OZB-lasten van Haagse amateursportverenigingen gecompenseerd. Daartoe heeft het college de “Compensatieregeling OZB-heffing Haagse sportverenigingen” vastgesteld. Jaarlijks maken tussen de 80 en 100 verenigingen gebruik van de regeling. De OZB-compensatieregeling voor sportverenigingen wordt in 2016 voortgezet.

Beleidsmatige ontwikkelingen

Uitbreiding gemeentelijk belastingdomein

Het kabinet heeft in september 2014 een inhoudelijke richting geschetst als startpunt voor een belastingherziening (‘Keuzes voor een beter belastingstelsel’). In de kabinetsbrief komen, themagewijs, acht keuzemogelijkheden aan de orde om, ondersteund door lastenverlichting, de werkgelegenheid en economische groei te stimuleren. Eén daarvan betreft het uitbreiden van het gemeentelijk belastinggebied. Op grond van dit laatste heeft de VNG de externe commissie Financiële Ruimte voor gemeenten, onder leiding van Alexander Rinnooy Kan, ingesteld om zich te buigen over de veranderende situatie binnen het gemeentelijke landschap van met name lokale belastingen. De conclusie van de commissie luidt: “Gemeenten moeten en mogen meer bepalen. Maar dan moeten zij ook de afweging taken/middelen kunnen maken. Bepalen betekent betalen, ook dat is lokale democratie!” De VNG-commissie doet dertien concrete aanbevelingen. De belangrijkste zijn:

- verbreding van de OZB en invoering van een ingezetenenbelasting met een gelijktijdige verlaging van de rijksbelasting, zodat de totale lasten voor inwoners niet stijgen;

- meer profijt van succesvolle investeringen voor gemeenten en hun inwoners (bijvoorbeeld investeringen in winkelgebieden of bedrijventerreinen). Nu is het nog zo dat waardeinstijging van niet-woningen, zoals winkels en kantoren, automatisch leidt tot een lagere uitkering uit het gemeentefonds. Investerings worden daardoor feitelijk “afgestraft”;
- vereenvoudiging van de overige lokale heffingen.

Het kabinet heeft op 19 juni 2015 de Tweede Kamer op hoofdlijnen geïnformeerd over de belastingherziening. In de plannen koppelt het kabinet de algehele belastingverlaging (€ 5 miljard los van de inhoudelijke herzieningsplannen rond het belastingstelsel. Inmiddels blijkt dat er geen breed draagvlak is voor de inhoudelijke herzieningsplannen. Daarmee maakt de beoogde verruiming van het gemeentelijk belastinggebied naar het zich laat aanzien geen deel meer uit van de kabinetsplannen voor een belastingherziening en zal het VNG-advies op korte termijn waarschijnlijk niet leiden tot concrete Rijksacties.

Bedrijven Investeringszones

De Haagse Bedrijven Investeringszones (BIZ) worden uitgebreid, versterkt en vernieuwd. Met twintig BIZ-zones, die gezamenlijk € 5 miljoen investeren voor een periode van vijf jaar, is de Experimentenwet Bedrijven Investeringszones in Den Haag een succes gebleken. Met een BIZ kunnen ondernemers zelf collectief investeren in het aantrekkelijker en economisch sterker maken van hun bedrijfsomgeving. Met de definitieve BIZ-wet uit 2014 kunnen weer BIZ'zen worden gestart of verlengd, nu ook voor vastgoedeigenaren. Ondernemers van drie Haagse BIZ-zones waarvan de wettelijke looptijd van 5 jaar op 1 januari 2015 afliep, hebben besloten tot continuering. Deze zones zullen in 2016 een besluit nemen om al dan niet te continueren.

Den Haag wil initiatieven opnieuw faciliteren en stimuleren, met als doel een BIZ zo makkelijk, aantrekkelijk en effectief mogelijk te maken. Uitgangspunt blijft dat een BIZ een instrument van, voor en door ondernemers (en/of eigenaren) is. Het Haags Retailpunt wordt ingezet om BIZ-initiatieven te ondersteunen. Tevens worden kwartiermakers beschikbaar gesteld voor kansrijke winkelgebieden die een BIZ willen starten. Deze inzet richt zich op logisch afgebakende winkelgebieden van voldoende omvang binnen de hoofdwinkelstructuur. In 2016 starten mogelijk drie nieuwe initiatieven; voor zeven bestaande BIZ-zones loopt de wettelijke termijn van vijf jaar in 2016 af.

Ondergrondse precariobelasting

De minister van Binnenlandse Zaken is van plan de precariobelasting op ondergrondse leidingen af te schaffen. Over het concept wetsvoorstel heeft de Raad van State in september 2012 advies uitgebracht. Naar aanleiding van dit advies heeft de minister besloten meer tijd te nemen om te studeren op reële alternatieven. Op 10 februari 2015 heeft de minister van Binnenlandse Zaken bij de beantwoording van de Kamervraag inzake de waterrekening aangegeven dat het hier om een complex geheel gaat waarbij tegengestelde belangen spelen. Afschaffing beperkt de belastingruimte van gemeenten, provincies en waterschappen. De minister geeft aan dit ongewenst te vinden indien hier geen compensatie tegenover staat. Het is nog niet duidelijk óf, en zo ja wanneer de minister het wetsvoorstel indient.

Kwijtschelding

Iedereen met een inkomen op bijstandsniveau en zonder vermogen kan in aanmerking komen voor kwijtschelding van de lokale lasten. In de gemeente Den Haag is kwijtschelding mogelijk voor de OZB, de hondenbelasting (alleen eerste hond), de afvalstoffenheffing en de rioolheffing. In de praktijk komt kwijtschelding vooral voor bij de afvalstoffenheffing, in 2016 is hiervoor een bedrag geraamd van afgerond € 6,9 mln. (26.920 huishoudens).

Het huidige kwijtscheldingsbeleid voor natuurlijke personen blijft in 2016 ongewijzigd. Dit betekent dat de kwijtscheldingsnorm voor de OZB, de afvalstoffenheffing, de rioolheffing voor eigenaren en

de hondenbelasting blijft staan op de maximaal door het Rijk toegestane 100% van de bijstandsnorm.

Ook ondernemers kunnen in Den Haag in aanmerking komen voor kwijtschelding van gemeentelijke belastingen. Kwijtschelding is alleen mogelijk voor privé-belastingen, zoals de afvalstoffenheffing. Voor belastingen die (geheel of gedeeltelijk) verband houden met de uitoefening van het bedrijf of beroep is geen kwijtschelding mogelijk. De regeling geldt voor ondernemers die een uitkering ontvangen op basis van het Besluit Bijstandverlening Zelfstandigen 2004. Door het openstellen van de kwijtscheldingsregeling voor deze groep ondersteunt de gemeente ondernemers met voldoende perspectief en levensvatbaarheid in een moeilijke periode. Er zijn in Den Haag ongeveer 100 ondernemers die een uitkering ontvangen op basis van het Besluit Bijstandverlening Zelfstandigen 2004 en een beroep kunnen doen op de kwijtscheldingsregeling.

WOZ: aansluiting Landelijke Voorziening

Ontwikkelingen in wet- en regelgeving zorgen er voor dat de WOZ-waarde belangrijker wordt. Zo wordt wettelijk geregeld dat de WOZ-waarde van woningen openbaar wordt. Daarmee kan iedereen de WOZ-waarde van elke woning opvragen om deze te vergelijken met de WOZ-waarde van de eigen woning. Een transparantere WOZ-waarde draagt bij aan de kwaliteit en de acceptatie van de WOZ-waarde. Hiertoe wordt één landelijk loket ingericht, de landelijke voorziening WOZ.

De voorlopige datum voor de openbaarmaking van de WOZ-waarde van woningen is bepaald op 1 oktober 2016. De verwachting is dat er dan meer duidelijkheid bestaat over de voortgang en planning van het aansluiten van gemeenten op de landelijke voorziening WOZ en of een substantiële vulling (circa 70% van de objecten) op 1 oktober 2016 haalbaar is.

WOZ: herwaardering onroerende zaken

Alle Haagse onroerende zaken worden jaarlijks gewaardeerd. De waardepeildatum ligt één jaar voor het kalenderjaar waarop de waarde betrekking heeft. Dit betekent dat voor de OZB in 2016 wordt uitgegaan van de waarde van de onroerende zaak op 1 januari 2015. Dit alles is wettelijk bepaald.

Inkomsten lokale heffingen

In het onderstaande overzicht zijn voor aftrek van kwijtschelding de begrote opbrengsten van de belangrijkste lokale heffingen voor de jaren 2016 en 2015 alsmede de realisatie van 2014 weergegeven.

Bedragen x €1.000

Belastingsoort	Begroting 2016	Begroting 2015	Rekening 2014
OZB	83.155	80.495	73.015
Afvalstoffenheffing	59.390	59.390	59.220
Rioolrechten	35.562	35.562	35.483
Hondenbelasting	1.850	1.850	1.909
Toeristenbelasting	6.216	6.216	5.157
Precariobelasting (kabels, leidingen)	16.305	16.285	16.288
Precariobelasting (reclameobjecten)	284	547	646
Totaal	202.762	200.345	191.718

Samenhang met programma's en paragrafen

De lokale heffingen worden begroot in de programma's Ontwikkeling Buitenruimte (baten afvalstoffenheffing, kwijtschelding afvalstoffenheffing, rioolheffing, marktgeden, begraafplaatsrechten en precariobelasting DSB), Financiën (baten OZB gebruikers en eigenaren, toeristenbelasting, precariobelasting en hondenbelasting), Verkeer en milieu (baten parkeerbelasting) en Stadsontwikkeling (baten omgevingsvergunningen, precariobelasting (DSO)). Tot slot geeft de paragraaf Gemeentelijke inkomsten een totaaloverzicht van de gemeentelijke baten, inclusief de baten uit de gemeentelijke belastingen en heffingen.

5.2 Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen geeft aan of de gemeente grote tegenvallers kan opvangen. Het incidentele weerstandsvermogen bestaat uit de algemene reserve, de dienstcompensatiereserves, programmareserves, de centrale bedrijfsvoeringsreserve en de reserve Grondbedrijf. Het structurele weerstandsvermogen is beter bekend als de post onvoorzien. Naast het weerstandsvermogen, gaan we in deze paragraaf in op de financiële kengetallen. Deze kengetallen zijn nieuw. Ze geven een indicatie van de robuustheid van de begroting.

Inleiding

Het weerstandsvermogen geeft aan in hoeverre de gemeente grote tegenvallers op kan vangen. Het 'Besluit begroting en verantwoording' omschrijft een risico als "een kans op gevaar of schade met financieel gevolg van substantiële omvang". Ook bij goed financieel beheer kunnen onverwachte financiële gevolgen optreden. Doorgaans worden deze bij de gemeentelijke jaarrekening gemeld als nadelen. Bij grotere tegenvallers kan het noodzakelijk zijn al tussentijds maatregelen te nemen. Dergelijke risico's kan de gemeente dragen door het achter de hand hebben van voldoende weerstandsvermogen. Bij het weerstandsvermogen gaat het dus om de robuustheid van de begroting. Een precies sluitende begroting zonder weerstandsvermogen betekent dat iedere tegenvaller een probleem gaat opleveren, als er geen even grote meevallers tegenover staan. De begrotingsprogramma's en daarmee het beleid van de gemeente staan dan permanent onder druk. Een weerstandsvermogen als financiële buffer is daarom noodzakelijk. Hoe groot die buffer moet zijn hangt vooral af van de risico's die de gemeente loopt.

Behalve het aanhouden van een financieel weerstandsvermogen zijn er andere manieren om de financiële gevolgen van risico's op te vangen:

- Veel gebeurtenissen zijn weliswaar onverwacht, maar doen zich zo regelmatig voor dat over meerdere jaren bekeken vrij goed is aan te geven wat de financiële gevolgen daarvan kunnen zijn. Hiervoor reserveert de gemeente bedragen in de begroting of in voorzieningen.
- Bij investeringsprojecten is het gebruikelijk dat in de kostenraming (en het investeringskrediet) een post voor onvoorzien tegenvallers wordt meegenomen.
- Risico's kunnen beperkt worden door het afsluiten van verzekeringen, bijvoorbeeld tegen brand-schade aan gemeentelijke gebouwen.
- Een aantal risico's kan voor een gedeelte worden opgevangen uit specifieke bestemmingsreserves. Mocht de omvang van die reserve niet toereikend zijn, dan komt de Algemene reserve weer in beeld als risicoafdekking.

De relevante risico's voor het weerstandsvermogen zijn de risico's die niet of onvoldoende op een andere manier zijn ondervangen. Deze risico's kunnen een beroep gaan doen op de onderdelen van het weerstandsvermogen.

Berekening van het weerstandsvermogen

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen het structurele en het incidentele weerstandsvermogen.

Structurele weerstandsvermogen

Het structurele weerstandsvermogen bestaat uit de begrotingspost onvoorzien. De post onvoorzien moet een soepele uitvoering van de begroting vergemakkelijken. Het zorgt zodoende voor een beetje flexibiliteit. De post onvoorzien bedraagt € 0,8 mln.

Incidentele weerstandsvermogen

In Den Haag wordt het weerstandsvermogen gevormd door de algemene reserve, de dienstcompensatiereserves, programmareserves, centrale bedrijfsvoeringsreserve en de reserve grondbedrijf. De standen van de bovenstaande reserves zijn per einde 2015 naar verwachting als volgt:

Stand 31/12/2015	Hoogte
1. Algemene reserve	€ 80,5 mln.
2. Reserve Grondbedrijf	€ 50,3 mln.
3. Programmareserves	€ 5,9 mln.
4. Dienstcompensatiereserves	€ 4,9 mln.
5. Centrale bedrijfsvoeringsreserve	€ 4,8 mln.
Totaal	€ 146,4 mln.

Ad 1) De algemene reserve dient voor het afdekken van tekorten in de gemeentelijke jaarrekening. Hiermee wordt voorkomen dat elke financiële tegenvaller dwingt tot onmiddellijk bezuinigen. Niet alle gemeenten lopen dezelfde risico's. Het is daardoor niet mogelijk een algemene norm te stellen voor een eenduidige relatie tussen de algemene reserve en de risico's. Iedere gemeente moet op basis van de eigen specifieke situatie een beleidslijn formuleren over het noodzakelijk geachte weerstandsvermogen. Inherent aan risico's is dat de precieze omvang van de mogelijke schade of kosten niet vaststaat. Dat komt natuurlijk vooral omdat het altijd gaat om een onzekere gebeurtenis, met navenant onzekere kosten. De gemeente Den Haag maakt gebruik van een risicocumulatiemodel. Hierbij wordt van elk risico de kans berekend dat het zich voordoet, gesimuleerd wordt dat een combinatie van bepaalde risico's zich voordoet. Met dit model maken we een zo goed mogelijke berekening van de noodzakelijke hoogte voor het weerstandsvermogen. De gemeente heeft ook het risicocumulatiemodel laten onderzoeken (RIS 282251). De belangrijkste conclusies uit dit onderzoek zijn dat het huidige systeem helder en transparant is.

Uit de berekening bij de begroting 2016 volgt dat de hoogte van het weerstandsvermogen € 81,3mln. moet zijn.

Ad 2) De reserve Grondbedrijf is de financiële buffer voor het Grondbedrijf. De reserve is nodig om te verhinderen dat tekorten van het grondbedrijf de totale gemeentelijke financiële huishouding verstoren. Opbrengsten uit grondexploitaties worden aan deze reserve toegevoegd, verliezen uit grondexploitaties worden hiermee verrekend. Voor het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen worden periodiek risicoanalyses uitgevoerd. Van alle grondexploitaties worden de algemene risico's van de marktontwikkelingen in beeld gebracht. Van de 40 grootste grondexploitaties worden bovendien specifiek naar de projectrisico's en projectkansen gekeken. Het benodigde weerstandsvermogen wordt uitgedrukt in een bandbreedte. Het minimaal benodigde weerstandsvermogen wordt bepaald door de risico's op alle projecten te verminderen met het totaal aan kansen en de verwachte voordelen uit winstgevendende projecten. De verwachte stand van de reserve Grondbedrijf per 31/12/2015 is € 50,3 mln. Zie de paragraaf Grondbedrijf voor een gedetailleerde onderbouwing van de actuele hoogte van de reserve Grondbedrijf.

Ad 3) Programmareserves zijn nieuw. In de verordening Financieel Beheer en Beleid staat de werking van deze reserves beschreven. De programmareserve is bedoeld om tussentijdse risico's en tegenvallers op te vangen.

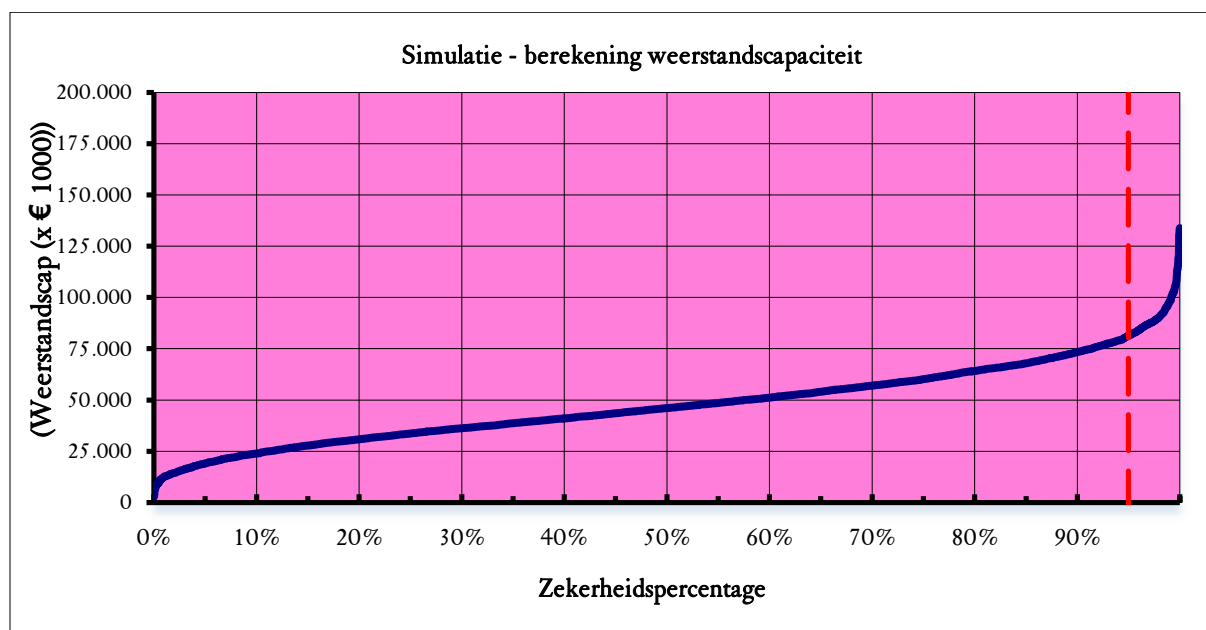
Ad 4) De gemeentelijke diensten hebben een eigen dienstcompensatiereserve voor het opvangen van bedrijfsvoeringsrisico's. De dienstcompensatiereserves worden doorontwikkeld. Het totale resultaat van de DCR's is positief.

Gemeentelijke risico's

Onderstaande risico's zijn meegenomen in de berekening van de algemene reserve:

Risico	Korte omschrijving	Kans op risico	Bedrag	Weging RCM	Max. bedrag
1	Rampen en zware ongevallen	1%	63.500	1	63.500
2	Eigen risico verzekeringen	10%	5.400	1	5.400
3	Bijstandsuitkeringen	48%	33.000	1	33.000
4	Nieuw verdeelmodel bijstand 2016	50%	29.000	1	29.000
5	Grote Projecten	25%	10.000	1	10.000
6	Goede ontsluiting zuidelijk havengebied Scheveningen	50%	3.500	1	3.500
7	Waardering vastgoed	75%	9.000	1	9.000
8	Decentralisatie WMO	60%	6.000	1	6.000
9	Gemeentefonds 2015	75%	12.000	1	12.000
10	Bijstand (Buig) tekort 2015	80%	10.000	1	10.000
Risico's met een structureel karakter					
11	Decentralisatie: AWBZ	50%	3.400	1,5	5.100
12	Gemeentefonds: BTW compensatiefonds	40%	10.000	1,5	15.000
13	Proces verbaal	60%	790	1,5	1.185
14	Afschaffing Precariobelasting	50%	15.850	1,5	23.775
15	Belastingplicht overheidsbedrijven	50%	1.000	1,5	1.500
16	Decentralisatie: Jeugdzorg	50%	7.850	1,5	11.775
17	Tekort Haeghe Groep	50%	3.500	1,5	5.250
18	BTW sport	50%	2.500	1,5	3.750
19	Transitievergoeding	60%	600	1,5	900
Totaal					249.635

Alle risico's tellen op tot € 249,635mln. Geen enkel risico is 100%, want dan zou het een knelpunt zijn. Het risicocumulatiemodel rekt scherper. Het model gaat uit van scenario's waarbij risico's niet, geheel of gedeeltelijk optreden. Al deze scenario's worden van laag naar hoog in een figuur gezet.

Vervolgens gaan we voor de hoogte van de algemene reserve uit van een zekerheidspercentage van 95%. Dat houdt in dat in 95% van de gevallen de algemene reserve hoog genoeg is. We gaan niet op 100% zitten, omdat dat zou betekenen dat we hoge bedragen gaan reserveren voor statistisch uitzonderlijke scenario's. De berekening van het risicocumulatiemodel levert een hoogte op van € 81,3 mln. Dat is het snijpunt van de scenario-uitkomsten en de stippellijn.

1) Rampen en zware ongevallen

De gemeente spaart niet voor risico's van (natuur)rampen of ander groot onheil die Den Haag kunnen treffen (watersnood, extreme weersomstandigheden, epidemieën, etc.). Hoewel de kans hierop klein is, is de schade die het gevolg kan zijn van een dergelijke gebeurtenis aanzienlijk, zo hebben we bijvoorbeeld gezien bij de vuurwerkramp in Enschede. Doordat de kans op een dergelijke ramp klein is, is het effect op het benodigde weerstandsvermogen beperkt.

Kans: 1%
Bedrag: € 63,5 mln.

2) Eigen risico verzekeringen

De gemeente heeft een hoog eigen risico op verzekeringspolissen afgesloten, omdat dit per saldo financieel voordeliger is. Het bevat evenwel een risico. Wanneer zich verschillende calamiteiten tegelijk voordoen is de totale eigen bijdrage van de gemeente hoger dan in de reguliere begroting kan worden opgevangen. Bovendien heeft de gemeente ervoor gekozen de fraude- en berovingsverzekering in eigen beheer te nemen omdat de premie hiervan niet opweegt tegen het risico. Het maximale risico dat de gemeente loopt is € 5,4 mln. De kans dat zich dit risico voordoet is klein.

Kans: 10%
Bedrag: € 5,4 mln.

3) Bijstandsuitkeringen

De kans bestaat dat het budget dat het Rijk aan alle gemeenten verstrekt voor de bijstand, ontoereikend is. Ten tweede bestaat de kans dat de gemeente Den Haag meer bijstandsuitkeringen heeft dan het landelijk gemiddelde. Voor 2015 is de systematiek voor het eigen risico aangepast door het ministerie van SZW. Iedere gemeente is 100 procent risicodragend voor een tekort op de bijstand tot 5 procent van het budget. Voor een tekort tussen de 5 en 10 procent draagt een gemeente 50 procent van het risico. Als het tekort nog hoger uitkomt, kan voor het meerdere (onder voorwaarden) een beroep worden gedaan op een aanvullende uitkering van het Rijk. De kans dat dit risico zich voordoet, is afhankelijk van de prestaties van Den Haag ten opzichte van de landelijke ontwikkelingen. Er kan een discrepantie zijn tussen de objectieve verdeelmaatstaven van het macrobudget en de feitelijke situatie in Den Haag. Wij schatten het budget voor 2015 op ca. 330 mln.

De grondslag voor het maximale risico voor de gemeente is 10% van € 330mln. (€ 33 mln.)

Hierbij wordt verondersteld dat een tekort tussen de 0%-5% circa twee keer zo groot is als een tekort tussen de 5%-10%.

Kans: 65%
Bedrag: € 16,5 mln.
Kans: 30%
Bedrag: € 16,5 mln.

4) Effecten nieuw verdeelmodel bijstand 2016

Met ingang van 2015 hanteert de Rijksoverheid een nieuw verdeelmodel bij de verdeling van het bijstandsbudget. Het herverdeeffect voor 2015 van het model voor Den Haag komt op basis van de meest recente inzichten uit op ruim € 29 mln. nadelig. Voor 2016 zijn de bedragen nog niet bekend,

maar de eerste signalen zijn ongunstig. Tezamen met andere gemeenten is Den Haag middels verschillende sporen in onderhandeling over aanpassingen van het verdeelmodel. Uitgaande van het verdeelmodel welke voor een deel gebaseerd is op een historische component, zullen de stijgingen van het aantal uitkeringen van de afgelopen jaren moeten resulteren in een hoger aandeel van het macrobudget. Dit zal voor toekomstige jaren een verkleining van het knelpunt betekenen. In 2016 zal het ministerie de weging van 50%-50% tussen het historische en nieuwe deel ook nog toepassen. Al met al verwacht de gemeente dat het budget zal toenemen en daarmee het knelpunt zal verkleinen dan wel naar nul gaat. De uitkomsten van deze acties zijn nog onzeker. Bij de septembercirculaire van het gemeentefonds is meer duidelijkheid over de effecten van de herverdeling van de bijstandsbudgetten in 2016. Voor latere jaren veronderstelt het college dat de bijstandsbudgetten toereikend zijn. Den Haag houdt rekening met een incidenteel nadeel op de bijstandsverlening in 2016 van € 29 mln.

Kans: 50%
Bedrag: € 29 mln.

5) Grote projecten

De gemeente loopt bij omvangrijke (ruimtelijke) fysieke projecten en ICT-projecten risico's. We proberen deze risico's te minimaliseren door erop te sturen dat de risico's niet optreden in projecten. Dit is goed risicomangement. Ook wordt in het projectbudget extra geld beschikbaar gesteld om risico's te kunnen dekken als deze zich voortdoen. De raad kan kiezen een project aan te wijzen als GRIP-project. Voor deze projecten wordt ieder halfjaar een voortgangsrapportage aangeboden.

We illustreren deze werkwijze aan de hand van twee grote projecten:

- Spuikwartier. In november 2014 heeft de gemeenteraad besloten tot ontwikkeling van het Spuikwartier. In het raadsbesluit is de strategie opgenomen hoe risico's voor deze gebiedsontwikkeling worden beheerst. Voor risico's die desondanks optreden is binnen het project € 23,5 mln. weerstandsvermogen beschikbaar gesteld. De raad wordt via de GRIP-rapportages op de hoogte gesteld van het verloop van de uitgaven, de risico's en de reserves.
- Rotterdamsebaan. Bij vaststelling van het project is een budget onvoorzien opgenomen voor verwervingskosten, bouw- en overige kosten. Tevens is € 19 mln. beschikbaar gesteld binnen het projectbudget als reductie voor de kans op eventuele overschrijdingen. De raad wordt via de GRIP-rapportages op de hoogte worden gesteld van het verloop van de uitgaven, de risico's en de reserves.

Er is nu geen reden aan te nemen dat de risicobeheersingsmaatregelen en het budget voor onvoorziene kosten voor deze, en andere grote projecten niet afdoende zijn. Den Haag stuurt in het tot een goed einde brengen van grote projecten. Er is altijd een kans dat zich tegenvallers voordoen op grote projecten doordat zaken niet te kwantificeren zijn of doordat risico's zijn onderschat. Dat kunnen bouwkosten betreffen, maar ook de gevolgen voor de exploitatie van nieuwe voorzieningen. De totale resterende investeringsportefeuille op projecten bedraagt ca. € 732 mln. (netto). Als extra maatregel nemen we daarom een risico op voor grote projecten voor het weerstandsvermogen van de gemeente Den Haag.

Kans: 25%
Bedrag: € 10 mln.

6) Goede ontsluiting zuidelijk havengebied Scheveningen

De functies in Scheveningen-Haven kunnen niet zonder een goede ontsluiting. Het bouwen van een oeververbinding is nu niet aan de orde. Een pont of watertaxi zijn mogelijk zodra dat noodzakelijk/wenselijk is. De ontsluiting zal voorafgaand hieraan – in breder gebiedsperspectief – uitgewerkt worden. Het is nu niet zeker dat de gereserveerde ontsluitingsmiddelen in de grondexploitatie afdoende zijn. Daarom wordt voornamelijk rekening gehouden met een risico van € 3,5 mln.

Doel is om een goede ontsluiting te realiseren zonder de risicomiddelen aan te hoeven spreken.

Kans: 50%

Bedrag: € 3,5 mln.

7) *Waardering vastgoed*

De gemeente onderzoekt jaarlijks de waardering van het gemeentelijk vastgoed. Als blijkt dat de marktwaarde van het strategisch en of te verkopen vastgoed significant onder de boekwaarde ligt, volgt een afwaardering. De afgelopen jaren is al veel afgewaardeerd en ook de economie lijkt te stabiliseren. Het strategisch vastgoed heeft echter een eigen dynamiek, vanwege de mogelijke herontwikkeling. Verdere afwaarderingen in de toekomst zijn daarom niet uit te sluiten, omdat bij de waardering van het vastgoed gebruik wordt gemaakt van WOZ waarden van een jaar eerder. Het risico blijft daarom gehandhaafd. We schatten op basis van de afwaardering in de afgelopen 2 jaar het risico in op € 9 mln.

Kans: 75%

Bedrag: € 9 mln.

8) *WMO*

Per 1 januari 2015 is een aantal taken op het gebied van de WMO overgeheveld naar de gemeenten. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen die taken die alle gemeenten uitvoeren en taken die ondergebracht worden bij de centrum gemeenten. Den Haag vervult beide taken. De overheveling van taken gaat gepaard met een bezuinigingstaakstelling van het Rijk en de rijksbekostiging laat in de meicirculaire 2015 over de jaren heen opmerkelijke schommelingen zien. De budgetten zijn o.a. aangepast voor de uitnamen Wet langdurige zorg (Wlz) en extramuraliseringseffecten. De veronderstelling van het Rijk is dat er minder mensen een beroep zullen doen op de WMO omdat er meer mensen gebruik blijven maken van de Wlz. De budgetten voor beschermd wonen stijgen, maar naar verwachting stijgt ook het aantal taken. Omdat er sprake is van een overgangsjaar en de effecten van de decentralisaties van de zorgtaken naar de gemeente nog verre van uitgekristalliseerd zijn, is het nog niet helder of er onvoorziene risico's op treden. Ook aan de overgang naar het objectieve bekostigingsmodel zijn naar verwachting nog herverdelingseffecten verbonden. Er is echter met de meicirculaire wel meer duidelijkheid ontstaan over de budgetten, waardoor het risico ten opzichte van de voorjaarsnota neerwaarts is bijgesteld.

Kans: 60%

Bedrag: € 6 mln.

9) *Gemeentefonds 2015*

De meicirculaire laat zien dat het gemeentefonds in 2015 mogelijk met € 22 mln. tegenvalt. Van deze tegenvaller wordt € 10 mln. alvast opgelost in het budgettaire kader. Voor de overige € 12 mln. zijn er aanwijzingen dat het tekort zich mogelijk niet in de volle omvang voordoet. Deze verwachting is gebaseerd op een mogelijk hogere loonstijging voor rijksambtenaren en een meevallende onderuitputting op de rijksbegroting. Het bedrag is daarom als risico in 2015 meegenomen. Rekening houdend met bovengenoemde ontwikkelingen en het meevallende accres voor 2016 is de verwachting dat deze tegenvaller een incidenteel karakter heeft.

Kans: 75%

Bedrag: €12 mln.

10) *Bijstand (BUIG) tekort 2015*

In het budgettaire kader wordt € 17,5 mln. aangewend voor het tekort op BUIG in 2015 agv het herverdeleffect op de bijstand. Het restant tekort wat geraamd wordt op € 10 mln, wordt als risico voor 2015 opgenomen. Afspraken zijn gemaakt om maatregelen te nemen dit risico te verkleinen. Alle meevallers op de bijstand in 2015 gaan naar dit BUIG tekort. Zijn de meevallers er niet, dan komt het tekort ten laste van de algemene reserve. Tegelijk komt een monitor aan het college die inzicht geeft

over de inzet en effectiviteit van de maatregelen op instroom, doorstroom en uitstroom en overige maatregelen om de uitkeringslasten terug te dringen. Denk hierbij aan meer part time werk stimuleren, inverdieneffecten op partneralimentatie, fraudebestrijding etc. In verband met de wijziging van de regelgeving t.a.v. de vangnetregeling worden deze maatregelen reeds adequaat uitgevoerd en bijgehouden. Afspraak is deze monitor aan het eind van elk kwartaal uit te brengen in 2015 en 2016, omdat de BUIG problematiek nog een groot risico is in beide jaren.

Kans: 80%

Bedrag: 10 mln.

11) Decentralisatie van taken: AWBZ

Voor beschermd wonen volwassenen, heeft het Rijk € 68 mln. verstrekt. Het Rijk heeft aangegeven het benodigde bedrag niet exact te kunnen berekenen. Er bestaat een risico dat niet alle instellingen in beeld zijn. Ook is de jaarlijkse structurele in- en uitstroom van burgers onbekend. Het risico wordt geschat op 5 % van het budget. De kans dat dit zich voordoet op 50%.

Kans: 50%

Bedrag: € 3,4 mln.

12) BTW-compensatiefonds

Het Rijk heeft een maximum gezet op het btw-compensatiefonds. Bij een aantrekkende economie, bij meer uitbestedingen of bij grote investeringen van gemeenten, bestaat de kans dat de gemeenten meer btw bij het Rijk declareren dan er in het btw-compensatiefonds zit. Het Rijk dekt dat tekort op het btw-compensatiefonds dan met een uitname uit het gemeentefonds. De kans daarop is in 2016 wellicht nog beperkt, maar in latere jaren groot. Op basis van de meicirculaire van het gemeentefonds is dit risico neerwaarts bijgesteld, zowel in bedrag als in kans dat het zich risico zich voordoet. Het maximale risico voor alle gemeenten samen bedraagt tien procent van het btw-compensatiefonds van € 2,3 miljard. Het Haagse aandeel daarvan is 4,5 procent. Waarmee het Haagse aandeel op afgerond € 10 mln. komt.

Kans: 40%

Bedrag: € 10 miljoen.

13) Proces verbaal handhaving

Per 2015 heeft het Rijk de vergoeding die gemeenten ontvangen voor processen-verbaal in het kader van handhavingsactiviteiten afgeschaft. De gemeente loopt hierdoor € 0,79 mln. per jaar aan vergoedingen mis. Voor 2015 wordt deze tegenvaller binnen het programma Buitenruimte opgevangen. Er is een mogelijkheid dat het Rijk terugkomt op de intrekking van de pv-bijdrage. Indien dit gebeurt, is er in de toekomst niet langer sprake van een mogelijk knelpunt. In afwachting van definitieve rijksbesluitvorming op dit punt wordt het mislopen van de pv-vergoeding als structureel risico meegenomen.

Kans: 60%

Bedrag: € 0,79 mln.

14) Afschaffing precariobelasting

De minister van BZK is van plan de precariobelasting op ondergrondse leidingen af te schaffen. Als deze precario wordt afgeschaft levert dit structureel nadeel op van € 15,8 mln. Over het concept wetsvoorstel heeft de Raad van State in september 2012 advies uitgebracht. Naar aanleiding van dit advies heeft de minister besloten meer tijd te nemen om te studeren op reële alternatieven. Op 7 april 2015 jl. heeft minister Plasterk aan de Tweede Kamer gemeld dat een voorstel tot afschaffing van de precario op ondergrondse leidingen deel zal uitmaken van het belastingplan van het Rijk. Nu is dus nog niet duidelijk of en welke compensatie gemeenten ontvangen.

Kans: 50%

Bedrag: € 15,8 mln.

15) Belastingplicht overheidsbedrijven

Op 18 december 2014 heeft de Tweede Kamer de Wet modernisering vennootschapsbelasting voor overheidsondernemingen aangenomen. Het Rijk gaat over overheidsactiviteiten vennootschapsbelasting heffen. Dit vanuit het oogpunt dat er een gelijk speelveld moet bestaan tussen belastingplichtige marktpartijen en overheidsbedrijven. Met als doel om concurrentievervalsingen weg te nemen. Het wetsvoorstel heeft gevolgen voor gemeenten, indien zij overheidsbedrijven of activiteiten hebben die vallen onder dit nieuwe regime. Daarnaast leidt de wetgeving tot een extra administratieve last. Een voorlopige inschatting van het risico voor de Den Haag bedraagt € 1 mln. voor de invoeringslasten. Gemeenten zijn nog in gesprek met de belastingdienst over wat precies onder de vpb komt te vallen en hoe deze activiteiten. Pas als daar duidelijkheid over is kan een goede inschatting worden gemaakt hoe groot het effect is op de beleidsmatige activiteiten.

Kans: 50%

Bedrag: € 1 mln.

16) Decentralisatie van taken: Jeugdzorg

Per 1 januari 2015 is de gemeente verantwoordelijk voor het gehele Jeugdbeleid en de daarbij horende financiering. Voor deze decentralisatie zijn in de begroting 2014-2017 middelen beschikbaar gesteld. Bij het contracteren van Zorgaanbieders voor 2015 is gebleken dat gemeenten te weinig budget hebben ontvangen. In de Voorjaarsnota 2015 is voor de regio Haaglanden een risico van € 17 mln. gemeld. Op basis van de eerste ervaringen van het uitvoeringsjaar 2015 en de meicirculaire van het gemeentefonds kan het risico voor de regio worden verlaagd naar € 15,7 mln. Van dit risico komt vijftig procent voor rekening van de gemeente Den Haag.

- Het Rijk heeft zich voor de overheveling van gelden naar gemeenten gebaseerd op het basisjaar 2011/2012. Daarbij bestond bij zorgaanbieders een vrije keuze in het administreren. Hierdoor zijn hoogstwaarschijnlijk niet alle middelen (voor DBC's GGZ) bij de overheveling betrokken. Bij de voorjaarsnota was sprake van een risico van € 8,5 mln. Het Rijk heeft het DBC-gat deels gerepareerd, waarna een risico van € 4 mln. voor de regio overblijft.
- Het Rijk heeft een aantal productsoorten geclusterd tot een nieuw product (H-820) met een nieuw tarief. Door de instellingen is bij het Rijk aangekaart dat de clustering leidt tot verliezen. Het gaat hierbij om een risico van € 2,7 mln. bij zorgaanbieders. De gemeente en het Rijk zijn hierover nog in gesprek. Het risico blijft ongewijzigd.
- De VNG heeft landelijk zorg voor langdurig zieken ingekocht. De gemeenten moeten de werkelijke kosten voldoen. Volgens de Zorgaanbieders zullen zij meer uitgeven dan de gemeenten hebben ontvangen. De inschatting voor de regio Haaglanden bedraagt € 2,6 mln. Het risico blijft ongewijzigd.
- Het Rijk heeft rekening gehouden met afbouw van het aantal bedden bij zorgaanbieders voor residentieel verblijf. Zorgaanbieders geven aan deze afbouw niet op zo'n korte termijn te kunnen realiseren. Het gaat hierbij om een risico van € 3,0 mln. Het risico blijft ongewijzigd.
- Veilig thuis en Jeugdteams. Het voormalige Bureau Jeugdzorg is ondergebracht in drie nieuwe stichtingen. Door het Rijk is bepaald dat hun werkzaamheden in 2015 gecontinueerd moeten worden en dat de bekostiging hiervan dezelfde is als in 2014. Door de splitsing, de verdeling van overhead en de budgetgarantie door het Rijk bestaat in 2015 een kans op een nadeel van circa € 2,4 mln. Ook voor 2016 kan dit nadeel zich voordoen. Het risico blijft ongewijzigd.
- Vrije beroepsbeoefenaren. Huisartsen hebben de bevoegdheid om jeugdigen naar Vrije Beroepsbeoefenaren door te sturen. De Vrije beroepsbeoefenaren melden zich op dit moment aan met jeugdigen voor de Regio. Wij ramen regionaal € 6,0 mln. te moeten besteden aan de Vrije Beroepsbeoefenaren. Naar schatting zal € 3 mln. regionaal niet binnen het budget opgevangen

kunnen worden. Voor Den Haag gaat het om een risico van € 1,5 mln. Op basis van de eerste ervaringen in 2015 kan dit risico neerwaarts worden bijgesteld naar € 1,0 mln. voor de regio.

Voor de gemeente Den Haag gaat het om een aandeel van 50% in het risico van € 15,7 mln. De zorgaanbieders en gemeenten zullen beroep aantekenen bij de Transitieautoriteit.

Kans: 50%
Bedrag: Maximaal € 7,85 mln.

Het Rijk heeft aangegeven de langdurig zieken structureel uit het gemeentefonds te willen lichten. Uitlichting zal voor het Rijk op macroniveau budgettair neutraal geschieden. Bedragen zijn onbekend maar de Regio vreest dat er meer wordt uitgelicht dan ooit in het gemeentefonds gestort. Hierover is op VNG-niveau overleg met het Rijk, omdat dit risico zich landelijk voordoet. De wettelijke verankering van de uitkeringen uit het Gemeentefonds (aan gemeenten) is zwak. Dit betekent dat het rijk naar believen de betreffende budgetten (voor de uitkeringen aan gemeenten) zou kunnen korten. Dit is voornamelijk een virtueel risico dat zich echter op termijn daadwerkelijk kan voordoen. Omdat het rijk nog niet concreet heeft gekort, kan dit aanvullend risico nog niet gekwantificeerd worden. Uit de meicirculaire blijkt dat de uitlichting uit het gemeentefonds voor de gemeente Den Haag € 2,2 mln. bedraagt. Op dit moment kan niet worden vastgesteld of de kosten voor de gemeente daadwerkelijk in 2015 met eenzelfde bedrag afnemen. Daarnaast kan de gemeente de budgetgarantie in de afgesloten contracten voor 2015 niet meer wijzigen. Op basis van de beschikbare informatie is een goede kwantificering van het

17) Tekort Haeghe Groep

De Wet op de Sociale Werkvoorziening is in 2015 opgegaan in de Participatiewet. Hierdoor komen er geen nieuwe WSW-ers bij, waardoor het aantal WSW-ers geleidelijk daalt. Deze daling van het aantal SW-ers leidt tot hogere gemiddelde kosten, omdat de bestaande SW-groep zijn recht op een werkplek behoudt en de rijksbijdrage sneller daalt dan het aantal werknemers afneemt. Zonder maatregelen neemt het tekort van de Haeghegroep toe. De Haeghegroep moet dus veranderen en ziet hiertoe ook mogelijkheden. Het veranderplan voorziet in kostenreducties maar ook in het ontwikkelen van een bedrijfsmatige en 'commerciële' organisatie. Uiteraard zonder daarbij de sociale opgave van de Haeghe Groep geweld aan te doen. Meer focus op de kosten en opbrengsten zal ook met een bijzondere groep medewerkers, leiden tot een beter bedrijfsresultaat. Dit gaat echter niet in één keer. We schatten het financiële effect van dit risico in op € 3,5 mln. structureel.

Kans: 50%
Bedrag: € 3,5 mln.

18) BTW Sport

In het Sportbesluit staan de BTW criteria waaraan de exploitatie van een sportaccommodatie moet voldoen. Momenteel valt het ter beschikkingstellen van sportaccommodaties door gemeenten onder het lage BTW-tarief van 6% als sprake is van gelegenheid tot sportbeoefening. Het Rijk is voornemens het Sportbesluit aan te passen, als gevolg van een Europees vonnis (West Dorset Golf Club-arrest). Het Rijk wil deze activiteiten vrijstellen van BTW. De vrijstelling betekent dat door de gemeente betaalde BTW een kostenpost vormt. Den Haag is een stad die relatief veel investeert in goede sportvoorzieningen. De BTW maatregel in de begroting sport leidt tot een kostenpost van € 2,5 mln. Momenteel bestudeert de wetgever de gevolgen. Daarnaast is ook nog niet duidelijk of Den Haag mogelijk aanspraak maakt op compensatie.

Kans: 50%
Bedrag: € 2,5 mln.

19) Transitievergoeding

Transitiekostenvergoeding betreft een aanpassing van het ontslagrecht in de private wet- en regelgeving. Dit houdt in dat na twee jaar ziekteverzuim, een sw-medewerker nu het recht heeft op een transitiekostenvergoeding om de mogelijkheden op de arbeidsmarkt te vergroten. Berekening op 1 jaar laat een relatief “oude” populatie (62-64 jaar) zien, en laat zien welke werknemers straks recht hebben op een ontslagvergoeding van ongeveer bv € 53.000, zonder nog uitzicht te hebben op een nieuwe arbeidsplek. Er is nog geen zicht op aangepast beleid om deze situatie te kunnen beperken, maar het betreft wel een wettelijke maatregel. De jaarlijkse kosten worden geschat op €0,6 mln. 2015 betreft een halfjaar (ingangdatum 1 juli) en dat deel is onderdeel van de financiële doorlichting van de Haeghe groep.

Kans: 60%

Bedrag: € 0,6 mln. structureel

Financiële kengetallen

Aanleiding voor opnemen financiële kengetallen in de begroting

Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft in het BBV voorgeschreven dat gemeenten met ingang van de begroting 2016 een set van financiële kengetallen moeten opnemen. Met deze kengetallen krijgt de gemeenteraad in één oogopslag een beeld van de financiële positie van de gemeente. Voor de kengetallen zijn geen normen vastgesteld. De kengetallen moeten in samenhang en in relatie tot de totale begroting worden gezien. In deze paragraaf worden de kengetallen kort toegelicht.

De kengetallen voor de begroting van 2016 voor de gemeente Den Haag zijn als volgt.

Begroting 2016			
Kengetallen:	Jaarrekening 2014	Begroting 2015	Begroting 2016
Netto schuldquote	44,7%	51,7%	66,0%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	17,5%	24,8%	35,4%
Solvabiliteitsratio	35,7%	30,0%	22,4%
Structurele exploitatieruimte	-0,61%	0%	0%
Grondexploitatie	2%	2,6%	3,1%
Belastingcapaciteit	77,25%	76%	76%

Netto schuldquote

De netto schuldquote geeft inzicht in het niveau van de schuldenlast ten opzichte van de eigen middelen. Voor de begroting 2015 en 2016 neemt de netto schuldquote van de gemeente toe. Dit komt omdat de gemeente geld aantrekt voor de uitvoering van investeringsprojecten en door verstrekte leningen aan enkele verbonden partijen/derden. Om deze leningen te kunnen verstrekken heeft de gemeente geld op de kapitaalmarkt geleend. Deze leningen zijn één op één door verstrekt aan de verbonden partij. Voor een verdere toelichting wordt verwezen naar de paragraaf Financiering.

Netto schuldquote (gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen aan derden)

Om een goed beeld te krijgen van de verstrekte leningen aan derden dient de netto schuldquote hiervoor te worden gecorrigeerd. De netto schuldquote (gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen) neemt toe. De Haagse bevolking groeit elk jaar verder, en de gemeente wil de dienstverlening aan haar burgers, ook de nieuwe, op z'n minst op hetzelfde niveau handhaven. Hierbij horen grote investeringen die deels met geleend geld worden betaald. Met de financieringsbrief gemeentelijke financiering 2015 (RIS279463) en de raadsmededeling (RIS283899) van juli 2015 is de gemeenteraad geïnformeerd over de voorgenomen financieringsstrategie voor de komende periode. Daarnaast nemendoor de uitvoering

van het voorgenomen beleid de bestemmingsreserves af. Dit is een goede zaak. Het betekent dat het voorgenomen beleid wordt uitgevoerd.

Solvabiliteitsratio

De solvabiliteitsratio geeft inzicht in de mate waarin het bezit op de balans gefinancierd is door het eigen vermogen en in hoeverre de gemeente aan de financiële verplichtingen kan voldoen. De solvabiliteitsratio van de gemeente Den Haag neemt af. De afname van de solvabiliteit komt mede doordat hierin reeds is geanticipeerd op het verstrekken van nieuwe leningen aan de HTM. Hiervoor wordt een separaat voorstel aan de gemeenteraad voorgelegd. Het doorverstrekken van leningen beïnvloedt de solvabiliteit van de gemeente. Daar staat een gunstige financiering voor het openbaar vervoer tegenover, waardoor per saldo deze voorziening goedkoper wordt. Als we alleen kijken naar de solvabiliteit voor de eigen activiteiten van de gemeente bedraagt deze in 2015 31,2% en in 2016 27,3%. Dit deel van de afname van de solvabiliteit wordt veroorzaakt door de inzet van de bestemmingsreserves. Tegenover de lagere bestemmingsreserves staat een hoger niveau aan voorzieningen. De stad wordt hierdoor aantrekkelijker voor bewoners, bedrijven en instellingen.

Structurele exploitatieruimte

Het kengetal “structurele exploitatieruimte” geeft inzicht in welke mate de structurele lasten van de gemeente gedekt zijn door structurele baten. Een positief percentage betekent dat incidentele lasten deels uit structurele middelen worden gedekt. Een negatieve percentage betekent dat structurele lasten deels uit incidentele baten worden gedekt. De begroting van Den Haag is voor 2015 en 2016 in evenwicht. Dit betekent dat structurele lasten structureel gedekt zijn.

Grondexploitatie

De waarde van de grondexploitaties bij de gemeente Den Haag vormen maar een zeer gering deel van de totale baten.

Belastingcapaciteit

Lage woonlasten dragen bij aan een prettig woon- en investeringsklimaat. De ambitie van de gemeente is om ons in de top drie van de grote gemeente met de laagste woonlasten te handhaven. Het kengetal belastingcapaciteit geeft weer hoe de belastingdruk in de gemeente zich verhoudt ten opzichte van het landelijk gemiddelde van alle gemeenten. Een belastingcapaciteit van 100% betekent dat de woonlasten exact het landelijk gemiddelde zijn. Een lager percentage dan 100% betekent dat de woonlasten per huishouden lager zijn dan het landelijke gemiddelde. Den Haag heeft met een percentage van 76% (relatief) lage woonlasten. Hiermee steekt de gemeente Den Haag niet alleen gunstig af ten opzichte van de meeste grote steden, maar van alle Nederlandse gemeenten.

Algeheel oordeel

De financiële positie van Den Haag is robuust. Een gezonde, financiële basis vormt een stabiel fundament onder de verdere kwalitatieve en kwalitatieve ontwikkeling van onze stad. De gemeente combineert een goed voorzieningenniveau met lage woonlasten. Dit zorgt voor een goed woon, leef en werkklimaat.

5.3 Onderhoud kapitaalgoederen

Algemeen

De gemeente Den Haag wil haar kapitaalgoederen goed onderhouden. In deze paragraaf wordt beschreven de wijze waarop dit gebeurt.

Kapitaalgoederen zijn:

1. Gebouwen
2. Groen
3. Straten, wegen en pleinen
4. Bruggen, viaducten en tunnels
5. Water
6. Riolering

Sinds 2013 is het vastgoed van Gemeente Den Haag gecentraliseerd waardoor een efficiënte en gemeente brede beleidsvorming op het gebied van de ontwikkeling en realisatie, het beheer en de inzet van het gemeentelijk vastgoed kan worden verkregen. Het planmatig laten uitvoeren van eigenaar onderhoud is hier een belangrijk onderdeel van. Het streven is om aan alle panden conform een eenduidige systematiek onderhoud uit te voeren. Daarbij wordt in principe een strikte scheiding tussen het eigenaar onderhoud en het huurdersonderhoud gemaakt (conform het Burgerlijk Wetboek). De gemeente is op basis hiervan uitsluitend verantwoordelijk voor het laten uitvoeren en bekostigen van het eigenaar onderhoud.

De gemeentelijke vastgoedportefeuille wordt onderhouden conform de methodiek van conditie gestuurd onderhoud (NEN2767). In deze systematiek wordt gekeken naar de staat van de afzonderlijke bouwelementen. Afhankelijk van de conditie wordt er een kwaliteitsscore aangegeven van 1 tot 6.

1. uitstekend
2. goed
3. redelijk
4. matig
5. slecht
6. zeer slecht

Gemeente Den Haag streeft ernaar om voor panden die structureel onderdeel uitmaken van de vastgoedportefeuille de gewogen conditiescore minimaal op niveau 3 te krijgen en/of te houden en per bouwelement in te grijpen wanneer conditie 4 wordt geconstateerd. Per pand kan er afhankelijk van het toekomstperspectief, locatie en representativiteit op bouwdeelniveau gedifferentieerd worden in het kwaliteitsniveau van onderhoud.

Meerjaren onderhoudsplannen (MOP's)

De uit te voeren onderhoud van panden in gemeentebesit wordt vastgesteld in Meerjaren Onderhoudsplannen (MOP). Het achterstallig onderhoud is in 2014 weggewerkt. Het geplande onderhoud geschied op basis van de MOP.

Sport

Doel is het in stand houden van kapitaalgoederen met een sportfunctie en het waarborgen van een goede staat van onderhoud. Hiermee wordt beoogd de functionaliteit van de gemeentelijke zwembaden, sporthallen/-zalen en het Kyocera stadion (ADO stadion) te waarborgen.

Voor de binnensportaccommodaties zullen de geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden conform de MOP worden uitgevoerd.

(Bedragen in €1.000)

	2016	2017	2018	2019
Kosten onderhoud MOP	1.110	490	874	1.704
Dekking Structureel onderhoudsbudget eventuele andere dekkingsbronnen	1.823	1.823	1.823	1.823
Verschil	713	1.333	949	119

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

(Bedragen in €1.000)

Type kapitaalgoed	Financiering uit		Bedrag 2016
Gebouwen	Product	530.1.02 Zwembaden en Sporthallen	911
		531.0.02 Kyocerastadion	199
	Voorziening		
	Reserve		
		Totaal	1.110

Cultuur

Doel is het in stand houden van kapitaalgoederen met een culturele functie en het waarborgen van een goede staat van onderhoud. Hiermee wordt beoogd de functionaliteit van de cultuuraccommodaties te waarborgen.

Voor de cultuuraccommodaties zullen de geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden conform de MOP worden uitgevoerd. (Bedragen in €1.000)

	2016	2017	2018	2019
Kosten onderhoud MOP	4.641	1.916	2.942	1.562
Dekking Structureel onderhoudsbudget eventuele andere dekkingsbronnen	2.651	2.651	2.651	2.651
Verschil	-1.990	735	-291	1.089

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

(Bedragen in €1.000)

Type kapitaalgoed	Financiering uit		Bedrag 2016
Gebouwen	Product	511.3.02 Kunstzinnige Vorming	109
		540.1.02 Beeldende Kunst	317
		540.2.02 Acc. voor kunstbeoefening	1.522
		541.1.02 Musea	406
	Voorziening		2.287
Reserve			
		Totaal	4.641

Zorg en Welzijn

Doel is het in stand houden van kapitaalgoederen met een welzijn-, of zorgfunctie en het waarborgen van een goede staat van onderhoud. De welzijnsaccommodaties (multifunctionele centra, jongerenaccommodaties, buurthuizen etc.) en zorgaccommodaties worden door de gemeente Den Haag kostendekkend verhuurd aan de welzijn-, en zorginstellingen. Dit houdt in dat het (eigenaren)onderhoud uit de huuropbrengsten wordt bekostigd.

Voor de welzijn-, en zorgaccommodaties zullen de geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden conform de MOP worden uitgevoerd

(Bedragen in €1.000)

	2016	2017	2018	2019
Kosten onderhoud MOP	1.238	437	1.722	2.772
Dekking Structureel onderhoudsbudget eventuele andere dekkingsbronnen	2.142	2.142	2.142	2.142
Verschil	904	1.705	420	-630

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

(Bedragen in €1.000)

Type kapitaalgoed	Financiering uit		Bedrag 2016
Gebouwen	Product	663.0.06 Zorgaccommodaties	59
		670.0.09 Welzijnsaccommodaties	1.179
		711.0.02 Ambulancepost	0
	Voorziening		0
Reserve			
	Totaal	1.238	

Onderwijs en Kinderopvang

Doel is het in stand houden van kapitaalgoederen met een onderwijsfunctie die in juridisch en economisch eigendom en beheer zijn bij de gemeente Den Haag. Dit betreft uitsluitend de scholen welke worden ingezet als (tijdelijke) wissellocaties. Hiermee wordt beoogd de functionaliteit van deze scholen te waarborgen. De kosten van de uitgevoerde werkzaamheden worden op basis van werkelijk gemaakt kosten vergoed. De dekking is daarom gelijkgesteld aan de begrote uitgaven voor onderhoud. In 2015 zijn de accommodaties voor kinderopvang om gelabeld naar het programma Onderwijs. Deze worden kostendekkend verhuurd. Dit houdt in dat het (eigenaren)onderhoud uit de huuropbrengsten wordt bekostigd.

Conform de opgestelde MOP worden de geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden na overleg met OCW-OHV uitgevoerd. Voor accommodaties voor kinderopvang zullen de geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden conform de MOP worden uitgevoerd.

(Bedragen in €1.000)

	2016	2017	2018	2019
Kosten onderhoud MOP	355	245	959	1.855
Dekking Structureel onderhoudsbudget eventuele andere dekkingsbronnen	1.268	1.268	1.268	1.268
Verschil	913	1.023	309	-587

Er wordt op basis van werkelijk kosten afgerekend zodat er geen sprake is van een structurele voorziening. De overschotten voor accommodaties voor kinderopvang worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

(Bedragen in €1.000)

Type kapitaalgoed	Financiering uit		Bedrag 2016
Gebouwen	Product	480.6.02 Wissellokaties	20
		650.0.03 Kinderopvang	335
	Voorziening		0
	Reserve		
	Totaal		355

Intern Diensten Centrum (IDC)

Daarnaast heeft gemeente Den Haag diverse panden met zeer uiteenlopende functies. Het betreft kantoorruimten, atelierruimtes, woningen, bibliotheken, maar ook bijzondere objecten (zonder huurder) zoals kerktorens en monumentale tuinmuren. Voor de reguliere panden is een interne huurovereenkomst gesloten. Uit de huurinkomsten worden de onderhoudskosten gefinancierd. Voor de bijzondere objecten worden op basis van de MOP een vast bedrag per jaar bij het IDC in rekening gebracht. Doel is het in stand houden van de betreffende panden en objecten en het waarborgen van een goede staat van onderhoud. De locaties welke onderdeel zijn van de strategische kernvoorraad van het IDC (bv. stadhuis en stadsdeelkantoren) vallen buiten de scope van de CVDH.

Conform de opgestelde MOP worden de geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden uitgevoerd.

(Bedragen in €1.000)

	2016	2017	2018	2019
Kosten onderhoud MOP	178	115	131	374
Dekking Structureel onderhoudsbudget eventuele andere dekkingsbronnen	384	384	384	384
Verschil	206	269	253	10

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

(Bedragen in €1.000)

Type kapitaalgoed	Financiering uit		Bedrag 2016
Gebouwen	Product	960.2.04 Plusprodukten	178
	Voorziening		0
	Reserve		
		Totaal	178

Haeghe Groep (HGR)

De HGR heeft panden in gebruik ten behoeve van het aanbieden van sociale werkvoorzieningen en voor de eigen organisatie. Doel is het in stand houden van de kapitaalgoederen en het waarborgen van een goede staat van onderhoud. Op basis van de opgestelde MOP is in 2014 een interne huurovereenkomst voor de betreffende panden met de HGR gesloten. Uit de huurinkomsten worden de onderhoudskosten gefinancierd

Conform de opgestelde MOP worden de geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden uitgevoerd.

(Bedragen in €1.000)

	2016	2017	2018	2019
Kosten onderhoud MOP	119	115	196	1.074
Dekking Structureel onderhoudsbudget eventuele andere dekkingsbronnen	343	343	343	343
Verschil	224	228	147	-731

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

(Bedragen in €1.000)

Type kapitaalgoed	Financiering uit		Bedrag 2016
Gebouwen	Product	611.1.02 Sociale Werkvoorziening	119
	Voorziening		0
	Reserve		
		Totaal	119

Dienst Stadsbeheer (DSB)

Het betreft panden die in gebruik zijn bij verschillende onderdelen van DSB (zoals Stadsboerderijen, Groenposten, Algemene Begraafplaatsen en panden t.b.v. afvalverwerking) en objecten die aan externen verhuurd worden zoals de kiosken op de boulevard. Uit de huurinkomsten worden de onderhoudskosten gefinancierd. Ook bezit de gemeente bijzonder vastgoed zoals de wachttoren op het Zwarte Pad. Doel is het in stand houden van de kapitaalgoederen en het waarborgen van een goede staat van onderhoud.

Conform de opgestelde MOP worden de geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden uitgevoerd. Van een aantal panden moet nog een MOP worden opgesteld.

(Bedragen in €1.000)

	2016	2017	2018	2019
Kosten onderhoud MOP	264	241	249	366
Dekking Structureel onderhoudsbudget eventuele andere dekkingsbronnen	449	449	449	449
Verschil	185	208	200	83

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

(Bedragen in €1.000)

Type kapitaalgoed	Financiering uit		Bedrag 2016
Gebouwen	Product	210.6.02 Objecten openbare ruimte	61
		480.1.04 Stadsboerderijen	40
		560.1.02 Groenposten	106
		724.3.02 Algemene Begraafplaatsen	41
		480.1.03 Milieueducatie	7
		721.0.02 Afvalverwijdering	9
	Voorziening		0
Reserve			
	Totaal	264	

Strategische panden (Dienst Stedelijke Ontwikkeling (DSO))

Dit vastgoed is aangekocht met het doel stedelijke vernieuwing mogelijk te maken. Objecten worden verworven als onderdeel van een planontwikkeling of als gevolg van een actieve grondpolitiek in bepaalde gebieden. Naast herontwikkeling investeert de gemeente ook in vastgoed om bepaalde beleidsdoelstellingen te verwezenlijken zoals het huisvesten van doelgroepen en het verbeteren van de vitaliteit van bepaalde gebieden. Vastgoed in grondexploitaties vallen buiten het bereik van deze MOP omdat dit tijdelijke objecten zijn. In paragraaf Grondbeleid wordt hierover gerapporteerd.

Om te voorkomen dat het voorzieningenniveau op termijn wordt aangetast, is er voor objecten met een verwachte beheertermijn van vijf jaar of langer vanaf 2009 een Meerjarenonderhoudsplan (MOP) opgesteld. Voor objecten die een kortere beheertermijn kennen zullen alleen noodzakelijke onderhoud- en herstelwerkzaamheden worden uitgevoerd, waarbij de onderhoudskosten zullen worden afgewogen tegen de huurinkomsten en exploitatieduur.

Conform de opgestelde MOP worden de geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden uitgevoerd. Hierbij wordt rekening gehouden met eventuele wijzigingen in de huurinkomsten en exploitatietermijnen. De doelstelling is om deze vastgoedportefeuille conform de NEN2767 op onderhouds- en kwaliteitsniveau 3 te brengen, voor zover dit nog niet het geval is. Hiervan kan worden afgeweken indien een pand op korte termijn zal worden ingezet voor (her)ontwikkeling.

Het Worldforum Congres Centre ondergaat een grote renovatie. Na afronding van de werkzaamheden zal conform een nog op te stellen MOP het onderhoud uitgevoerd gaan worden.

(Bedragen in €1.000)

	2016	2017	2018	2019
Kosten onderhoud MOP	1.400	1.498	1.390	1.175
Dekking Strategische reserves DSO	1.400	1.498	1.390	1.175
Verschil	0	0	0	0

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

(Bedragen in €1.000)

Type kapitaalgoed	Financiering uit		Bedrag 2016
Gebouwen	Product	310.4.05 Beheer bedrijfspanden	0
	Voorziening		0
	Reserve		1.400
		Totaal	1.400

Groen

In het Meerjarenprogramma Groen (RIS280307) 2014-2018, dat begin 2015 is vastgesteld zijn de groene prioriteiten voor de komende jaren vastgelegd. In prioritaire volgorde zijn die veiligheid, duurzame instandhouding van het groen en netheid.

Het Haagse groen kent vier hoofd categorieën: Wijk- en buurtgroen, Straatbomen, Ecologische verbindingzones en Grote groengebieden. Beleid hiervoor is in diverse nota's vastgelegd zoals 'Groen kleurt de Stad'. Opgave is hierbij het combineren van vaste waarden en nieuwe wensen/mogelijkheden in een herkenbare Haagse stijl.

Daarnaast wordt continu aan het groene kapitaal gewerkt. Het gaat hier om het doelgerichte en efficiënt inzetten van beschikbare middelen om het (groene) 'kapitaal' dat in de loop der jaren is opgebouwd te behouden. Dit is meer dan een efficiëntieslag. Het gaat er om de structurele middelen zo in te zetten dat investeringen uit het verleden niet ongedaan gemaakt worden. Dit vraagt om een uitgekende strategie en heldere keuzes. Het beschikbare budget voor het Haagse groen wordt zo effectief en efficiënt mogelijk ingezet waarbij het dagelijks onderhoud volgens het groenbeheersysteem wordt geprogrammeerd. Dit bestaat o.a. uit het maaien, schoffelen, snoeien en begeleiden van de straatbomen. Voor het groot onderhoud bestaat het uit de vervanging en herinrichting in grote groengebieden en wijk- en buurtgroen, waaronder de vervangingsaanplant van bomen.

In het MJPgroen is aangegeven dat de inzet van de groene middelen naast het reguliere onderhoud zich het komend jaar concentreert op:

- het op peil houden van het bomenbestand,
- het vervangingsplan voor populieren en wilgen,
- renovatie van wijk- en buurtgroen
- het uitvoeren van projecten in de stedelijke ecologische verbindingzones.

In 2016 is € 0,5 mln. beschikbaar voor extra groen (oplopend naar € 1 mln. in 2018). Naar verwachting biedt bijvoorbeeld de wijkvisie voor het stadsdeel Centrum kansen om meer groen te realiseren en met dit groen een bijdrage te leveren aan klimaatadaptatie. In 2016 zal gewerkt worden aan de visie voor de wijk en buurtgroen voor Scheveningen. De plannen worden besproken met de stakeholders en de groene verenigingen in het Stedelijk Groen Overleg.

Bedragen x € 1.000, -

	2015	2016	2017	2018	2019
Kosten Openbaar Groen	20.281	20.122	22.789	21.539	21.539
Structureel Onderhoudsbudget	20.281	20.622	20.539	20.539	20.539
Incidenteel – Internationaal Park -	-	-	500	-	-
Incidenteel – Beheren op Niveau -	-	-	1.000	-	-
Structureel – Extra Groen -	-	500	750	1.000	1.000
Verschil	-	-	-	-	-

Wegonderhoud

Onderhoud van de wegen is noodzakelijk om de functionaliteit en de veiligheid van de wegen te garanderen. Elementen uit het verkeersplan zijn onder andere het concentreren van doorgaand verkeer op hoofdroutes en het creëren van verblijfsgebieden door wijkontsluitingswegen, het bevorderen van het fietsverkeer en het lopen in de stad aantrekkelijker maken. Hiermee worden, nog meer dan voorheen, de prioriteiten in het wegonderhoud gelegd op de belangrijkste delen van de weginfrastructuur waarbij nadruk wordt gelegd op de afstemming van de werkzaamheden in de openbare ruimte. Bij de planning van het onderhoud krijgen wegonderhoudsprojecten, die gecombineerd kunnen worden uitgevoerd daarom zoveel als mogelijk voorrang. Het resterende budget zal worden ingezet op het onderhoud van de verblijfswegen met elementenverharding, zoals woonstraten en winkelgebieden.

Het Stadspanel 2014 laat zien dat de bewoners een licht stijgende waardering hebben voor het onderhoud van straten en wegen (7,1). In de Stadsenquête van 2012 werd dit onderhoud nog gewaardeerd met een 7,0. De waardering voor het onderhoud van fietspaden is met een 7,2 gelijk gebleven t.o.v. de Stadsenquête van 2012. In vergelijking met voorgaande jaren is de waardering voor het onderhoud aan de wegen en fietspaden op hetzelfde niveau gebleven.

Kwaliteitsniveau o.b.v. wegininspectie	2006	2008	2010	2012	2014	2015
Voldoende	68%	73%	69%	72%	66%	Nvt*
Matig	7%	6%	6%	6%	5%	Nvt*
Onvoldoende	25%	21%	25%	22%	29%	Nvt*

* Tweejaarlijks wordt de wegininspectie gehouden. De volgende wegininspectie vindt plaats in 2016.

Waar mogelijk wordt gelijktijdig met rioolwerkzaamheden een kwaliteit slag gemaakt om de openbare ruimte te verbeteren. Deze werkwijze is goedkoper en zorgt voor minder overlast voor onze inwoners. Voor de periode 2013-2015 is in totaal € 15,0 mln. beschikbaar gesteld om op efficiënte wijze de openbare ruimte te verbeteren en op het gewenste kwaliteitsniveau te brengen.

	2015	2016	2017	2018	2019
Kosten Wegbeheer	19.514	20.833	21.797	21.647	21.647
Structureel onderhoudsbudget	19.164	19.583	19.547	19.547	19.547
Incidenteel - Krachtwijken-	1.150	-	-	-	-
Incidenteel - Beheren op niveau-	-	1.250	2.250	-	-
Incidenteel - Dekking Haagse Markt-	-800	-	-	-	-
Structureel - Beheren op niveau-	-	-	-	2.100	2.100
Verschil	-	-	-	-	-

Bruggen, kades, viaducten en tunnels

De gemeente Den Haag beheert en onderhoudt een groot aantal bruggen, viaducten en tunnels. Een aantal van deze constructies, ook wel kunstwerken genoemd, moet worden vervangen. De vervangingsprojecten zijn noodzakelijk als gevolg van slijtage en de toegenomen verkeersbelasting sinds de aanleg van de kunstwerken en/of doordat het einde van de technische levensduur is bereikt. Het vervolg van grootschalige vervangingen is opgenomen in het nieuwe Meerjarenprogramma Kunstwerken (MJPK) en de uitvoering hiervoor is gestart.

Met de voorbereiding van de renovatie van de Koningstunnel wordt in 2015 gestart, om in mei 2019 aan de nieuwe wetgeving op het gebied van tunnels te kunnen voldoen.

De technische toestand van het Schenkviaduct is onderzocht. Vanuit beheerstechnisch perspectief is er geen noodzaak om op korte termijn te beslissen over de toekomst van de viaduct. In het kader van de verkeersafwikkeling en de milieukwaliteit wordt onderzocht hoe in de toekomst met het Schenkviaduct wordt omgegaan.

Water draagt bij aan de leef kwaliteit in de stad. De gemeente beheert en onderhoudt het water in de stad door het baggeren en onderhouden van alle walkanten, variërend van beschoeiingen tot damwanden en kademuren. Ook levert de gemeente samen met het waterschap een bijdrage aan het verbeteren van de waterkwaliteit, bijvoorbeeld door bladvisserij en de ecologische kwaliteit van het water, zoals natuurvriendelijke oevers.

	2015	2016	2017	2018	2019
Kosten Beheer	8.096	9.466	8.901	8.076	8.057
Structureel onderhoudsbudget	7.620	8.116	8.096	8.076	8.057
Incidenteel -Kuyperdam-	1.200	-	-	-	-
Incidenteel -Buitenruimte CS-	281	-	-	-	-
Incidenteel -MJPK-	-1.155	1.350	-195	-	-
Structureel - Intensivering Bruggen en Kademuren-	150	-	1.000	-	-
Verschil	-	-	-	-	-

Riolering en waterzuivering

De gemeente zorgt voor doelmatige inzameling en transport van afvalwater en hemelwater ter bescherming van de volksgezondheid en het milieu en ter voorkoming van wateroverlast. Ook houdt de gemeente diverse drainagesystemen in stand. Dit wordt geregeld in het nieuwe Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) 2016-2020. De precieze invulling van dit GRP is bij dit schrijven nog in voorbereiding, maar net als in het voorgaande rioleringsplan wordt een werkvoorraad "te vervangen

riool” aangepakt. De vervangingen vinden zoveel mogelijk gebiedsgewijs plaats, waarbij optimale afstemming wordt gezocht met andere onderhoudswerkzaamheden en herinrichtingsplannen.

Interne dienstenverlening

De panden Spui, Leyweg en de stadsdeelkantoren behoren tot de strategische kernvoorraad van gemeente Den Haag. In deze panden worden de ambtenaren gehuisvest. Het onderhoudsprogramma is onderverdeeld in jaarplannen. De onderhoudsactiviteiten zijn van bouwkundige, werktuigkundige en elektrotechnische aard. Ook is in kaart gebracht welke werkzaamheden aan liften/roltrappen, aan beveiligings- en toegangscontrolesystemen en aan terreinvoorzieningen noodzakelijk zijn. Ook het onderhoud aan de inventaris en aan de inrichting van het gebouw is geschouwd en verwerkt. Voorbeelden zijn het vervangen van de zonwering, leidingen van luchtbehandelingskasten en dakbedekkingen. Ook het vervangen van delen van de inventaris, dan wel het vervangen van de liftinstallaties en roltrappen kan aan de orde zijn. Als uitgangspunt geldt dat de kernfunctie evenals de constructie van het gebouw gehandhaafd blijft en dat op basis van de technische levensduur vervanging plaats vindt.

De meerjarig onderhouds- en investeringsprognoses zijn volgens de methodiek van de NL-SfB codering opgesteld. Dit is in samenwerking met een aantal gespecialiseerde externe adviseurs tot stand gekomen. Daarbij is aandacht besteed aan de volledigheid, de realiteit, de uitvoerbaarheid en de kosten. De gemiddelde onderhoudskosten per vierkante meter per jaar zijn vergeleken met kengetallen uit de bij de externe adviesbureaus aanwezige databanken, waarin landelijke facilitaire gegevens zijn opgeslagen. De gemiddelde kosten van het dagelijkse en groot onderhoud van het stadhuiscomplex blijken door de hoogwaardige architectuur, de toegepaste detaillering, de bijzondere klimaatbeheersing, de liftinstallaties en de uitstraling aan de bovenkant van de gemiddelde bandbreedte. De overige panden zitten op de gemiddelde bandbreedte.

(Bedragen in €1.000)

	2015	2016	2017	2018	2019
Kosten onderhoud MOP	6.934	5.414	4.500	4.500	4.500
Programma 18 Interne dienstverlening					
Dekking					
Structureel onderhoudsbudget	4.500	4.500	4.500	4.500	4.500
Beschikbaar in investeringsprogramma	2.434	914	0	0	0
Beschikbaar in bestemmingsreserve					
Incidenteel beschikbaar gesteld door college					
Structurele aanpassing begroting					
Verschil	0	0	0	0	0

5.4 Financiering

Informatievoorziening

In de paragraaf financiering geeft het college informatie over de benodigde leningen met korte en lange looptijd en de actuele ontwikkelingen op het financieringsgebied. Eind 2015 zal zoals ieder jaar weer een overzicht van de gemeentelijke financiering in de dagelijkse praktijk, de liquiditeitsprognose en de op te nemen langlopende- en kortlopende financieringsmiddelen voor 2016.

Doelstelling en functies van de Treasury

Het treasurybeheer is gericht op het minimaliseren van de gemeentelijke rentelasten op korte- en lange termijn en op de beheersing van rente- en financieringsrisico's. Sinds 2008 zijn de treasury-processen ISO-gecertificeerd. In maart 2014 is het certificaat opnieuw verlengd voor drie jaar.

Vernieuwd Treasurystatuut en Uitvoeringsbesluit Treasurybeheer

Begin 2015 zijn het (vernieuwde) Treasurystatuut 2015 (RIS 279477) en het Uitvoeringsbesluit Treasurybeheer 2015 (RIS 279476) vastgesteld.

Treasury-ontwikkelingen

In juli 2015 is een langlopende 20-jarige lineaire lening van € 200 mln. aangetrokken tegen 1,48% voor de financiering van de investeringen over 2014 en de (her)financiering van leningen (zie brief gemeentelijke financiering 2015, RIS 279463).

Daarnaast heeft het college in juli 2015 de gemeenteraad geïnformeerd (RIS 283899) over:

1. het afsluiten van langlopende leningen met een uitgestelde storting (zogenaamde forwards), en
2. de systematiek van de omslagrente en de hoogte van het rentepercentage.

1. Afsluiten langlopende leningen met uitgestelde storting (forwards)

Om te kunnen profiteren van het lage renteniveau heeft het college in juli 2015 twee langlopende leningen aangetrokken met een uitgestelde storting (zogenoemde forwards): € 130 mln. tegen 1,695% met storting in oktober 2016 en € 115 mln. tegen 1,88% met storting in oktober 2017. Hiermee wordt voorkomen dat tegen een veel hogere rente moet worden geleend op het moment van de uitgaven.

Deze forwards leveren € 2,6 mln. in 2016 op en vanaf 2017 structureel € 3,0 mln. Het voordeel is verwerkt in het budgettaire kader 2016-2019.

2. Hoogte omslagrente

Voor de meeste gemeentelijke activa wordt bij het verstrekken van leningen gebruik gemaakt van het omslagstelsel. Dit houdt in dat voor alle leningen een gemiddelde rente wordt geboekt, de zogeheten omslagrente. Deze omslagrente wordt aan het begin van elk jaar opnieuw vastgesteld voor het komende begrotingsjaar. Ook voor de begroting 2016 is beoordeeld of omslagrente moest wijzigen.

De huidige portefeuillerente van de opgenomen langlopende leningen ligt onder de omslagrente. Op 31 december 2016 is hij naar verwachting 2,88%. Omdat er echter dermate veel onzekerheden zijn over de ontwikkeling van de rente in de komende jaren, is er onvoldoende grond te veronderstellen dat de portefeuillerente ook op de middellange termijn onder de 4% zal blijven. Daarom vindt het college het verstandiger het omslagpercentage nu niet aan te passen. Voor de begroting 2016 blijft de omslagrente derhalve, net als voor 2015, op 4%.

Externe ontwikkelingen

Het herstel van de Nederlandse economie zet door. In 2015 groeit, volgens de laatste cijfers van het CPB (augustus 2015), het BBP met 2,0% en in 2016 met 2,4%. De inflatie neemt in 2016 toe tot 1,1%

(2015: 0,5%). De werkloosheid daalt in 2015 naar 6,9% en in 2016 naar 6,7%. Het begrotingstekort (EMU-tekort) komt in 2016 naar verwachting uit op 1,5% (2015: 2,1%).

Macro-economische cijfers Nederland: 2016 en 2015

<i>Jaargemiddelden in %</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>
<i>Reële groei BBP*</i>	<i>2,00</i>	<i>2,40</i>
<i>Inflatie (%)*</i>	<i>0,50</i>	<i>1,10</i>

<i>(Refi)rente (ECB) (%)**</i>	<i>0,05</i>	<i>0,05</i>
<i>3-maands rente (%)**</i>	<i>0,00</i>	<i>0,00</i>
<i>10-jaars rente Staat (%)**</i>	<i>1,00</i>	<i>1,90</i>

* gegevens o.b.v. CPB kerngegevens tabel juni 2015

** stand ultimo jaar

Renteontwikkelingen geldmarkt (leningen met een looptijd korter dan of gelijk aan één jaar)

De Europese Centrale Bank (ECB) houdt gedurende langere tijd haar rentetarieven uitzonderlijk laag. Sinds september 2014 is de beleidsrente (korte rente), als gevolg van dalende inflatievooruitzichten, slechts 0,05% en is de depositorente negatief gemaakt tot minus 0,2%. De ECB moet ervoor zorgen dat de inflatie in de eurozone dicht bij, maar beneden 2% ligt. In 2015 zijn de economische cijfers voor de eurozone verbeterd en loopt de inflatie geleidelijk op. Echter, de inflatie ligt nog ruim beneden 2% en de ECB heeft dus alle reden om de korte rentetarieven laag te houden. De korte rente, die de gemeente moet betalen voor haar kortlopende leningen (dat zijn leningen met een looptijd korter dan of gelijk aan één jaar), zal voorlopig rond het huidige niveau van nul procent blijven liggen. De markt ziet de geldmarktrenten pas stijgen wanneer zij rekening gaat houden met de eerste renteverhoging van de ECB. De eerste renteverhoging wordt pas in 2017 verwacht.

Renteontwikkelingen kapitaalmarkt (leningen met een looptijd langer dan één jaar)

Een programma van kwantitatieve verruiming door de ECB is in maart 2015 van start gegaan om de inflatie in het eurogebied omhoog te brengen. Per maand wordt voor € 60 mrd. aan private en publieke waardepapieren aangekocht. Het programma loopt ten minste tot september 2016. De omvangrijke kwantitatieve verruiming oefent aan de ene kant een neerwaartse druk op de lange rente uit. Aan de andere kant zijn de economische cijfers voor de eurozone verbeterd en loopt de inflatie op. Bovendien wordt verwacht dat de Fed (de Amerikaanse centrale bank), als gevolg van gunstige Amerikaanse economische cijfers, eind 2015 de korte rente gaat verhogen. Deze factoren zorgen voor een opwaarts effect op de lange rente vanaf 2016. Bij het verwachte economisch herstel en oplopende inflatie zal de ECB in september 2016 haar opkoopprogramma beëindigen. De markten zullen daarop tijdig voorsorteren, in dat geval zal de rente verder stijgen.

Interne financiering

Kortlopende interne financiering (korter dan 1 jaar)

De Treasury beheert alle bankrekeningen. De Treasury voorziet in de financieringsbehoefte van de diensten, die ontstaat uit het saldo op de bankrekeningen van de lopende uitgaven en inkomsten (exploitatie en investeringen). Om dit proces goed te kunnen beheersen hebben alle gemeentelijke diensten een rekeningcourant-verhouding met de Treasury. Over de saldi in rekening-courant wordt, behoudens een enkele uitzondering, geen rente berekend.

Langlopende interne financiering (langer dan 1 jaar)

Voor de gemeentelijke activa wordt bij het verstrekken van leningen gebruik gemaakt van het omslagsysteem. Dit houdt in dat jaarlijks aan iedere dienst een lening wordt verstrekt voor de materiële vaste activa. De diensten betalen hierover een gemiddelde rente, de omslagrente. Deze omslagrente wordt aan het begin van elk jaar vastgesteld. Voor het begrotingsjaar 2016 is de omslagrente bepaald op

4%. De portefeuillerente van de opgenomen langlopende leningen komt uit per 31 december 2016 op 3,07% en exclusief de doorverstrekingen aan derden op 2,88%.

Bespaarde rente

Jaarlijks wordt in de begroting incidenteel rekening gehouden met bespaarde rente als gevolg van de inzet van gemeentelijke reserves en voorzieningen als intern financieringsmiddel, in plaats van externe leningen bij banken. De beschikbare bespaarde rente voor 2016 komt uit op € 10,5 mln. Conform de bestaande afspraken is de beschikbare bespaarde rente betrokken bij de toevoeging aan de voorziening negatieve plannen, de dekking van de apparaatskosten van het programma Stadsontwikkeling en het budgettaire kader.

1.Liquiditeitspositie

1a Gecontracteerde langlopende leningenportefeuille opgenomen en uitgezette gelden en gegarandeerde geldleningen

Leningenportefeuille opgenomen gelden

In juli 2015 is een langlopende 20-jarige lineaire lening van € 200 mln. aangetrokken tegen 1,48% voor de financiering van de investeringen over 2014 en de (her)financiering van leningen. Deze nieuwe lening maakt onderdeel uit van de beginstand per 1 januari 2016. Daarnaast zijn twee langlopende 20-jarige (lineaire) leningen met uitgestelde storting (zogenoeten forwards) aangetrokken: € 130 mln. tegen 1,695% met storting van het bedrag in oktober 2016 en € 115 mln. tegen 1,88% met storting in oktober 2017 (zie ook treasury-ontwikkelingen). In totaal is in 2015 voor € 445 mln. aan leningen afgesloten (€ 200 mln. met storting in 2015, € 130 mln. met storting 2016 en € 115 mln. met storting 2017) tegen gemiddeld 1,65%. Deze nieuwe leningen zijn verwerkt in de gemeentelijke liquiditeitsprognose.

Op 1 januari 2016 heeft de gemeente € 1.048,4 mln. aan langlopende leningen tegen gemiddeld 3,30%. Ultimo 2016 zal deze positie gedaald zijn, mede als gevolg van het aflossen van de voor de HTM opgenomen langlopende leningen (€ 320 mln.), tot € 821,7 mln. tegen gemiddeld 3,07%. Er is nog geen besluit genomen over het al dan niet opnieuw verstrekken van leningen aan HTM. In 2016 moet de gemeente € 356,7 mln. aflossen op leningen tegen een gemiddeld percentage van 3,39%. In 2016 worden geen langlopende leningen vervroegd afgelost.

<i>(bedragen x € mln.)</i>	Bedrag	Gem. rente
Stand per 1 januari 2016	1.048,4	3,30 %
Nieuwe leningen	130,0	1,70 %
Reguliere aflossingen	-356,7	3,39 %
Stand per 31 december 2016	821,7	3,07 %

Leningenportefeuille uitgezette gelden

Op 1 januari 2016 heeft de gemeente € 506,9 mln. uitgeleend tegen gemiddeld 3,60%. Ultimo 2016 zal dit gedaald zijn tot € 177,0 mln. tegen gemiddeld 3,66%. In 2016 wordt € 329,9 mln. ontvangen uit reguliere aflossingen (waarvan € 320 mln. van de HTM) tegen gemiddeld 3,40%.

<i>(bedragen x € mln.)</i>	Bedrag	Gem. rente
Stand per 1 januari 2016	506,9	3,60 %
Nieuwe leningen	0,00	0,00 %
Reguliere aflossingen	-329,9	3,40 %
Stand per 31 december 2016	177,0	3,66 %

Volgens de Richtlijn leningverstrekking en garantieverlening is de gemeente zeer terughoudend bij het verstrekken van leningen en garanties (financieringssteun) aan derden. Optreden als bankier is geen primaire taak van de gemeente. De gemeente treedt alleen op als “lender of last resort”, dat wil zeggen de financier als er geen alternatieven meer zijn. Een derde moet daarbij kunnen aantonen dat zelfstandig, dat wil zeggen zonder tussenkomst van de gemeente, geen financiering kan worden verkregen. De gemeente is bij het schrijven van deze begroting met HTM en MRDH in overleg over de (her)financiering van de HTM.

Gegarandeerde geldleningen

De afgelopen decennia heeft de gemeente aan diverse maatschappelijke sectoren borgstellingen verleend voor investeringen in hun materiële activa. Het gaat om maatschappelijk relevante investeringen met een publiek belang. De gemeente Den Haag loopt risico wegens het afgeven van garanties voor leningen die banken aan derden hebben verstrekt. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de door de gemeente afgegeven gegarandeerde geldleningen.

Omschrijving (bedragen x € 1.000)	Restant per 1/1/2015	Restant per 1/1/2016
HTM Railvoertuigen B.V.	9.450	5.350
HTM Railinfra B.V.	164.649	147.449
Accommodaties sportverenigingen	175	143
Sociaal pedagogische zorg	71	65
Kinderopvang	48	0
Zieken- en verpleeghuizen	250	119
Geestelijke gezondheidszorg/bejaardenoorden	2.159	1.913
(Aanvullende) achtervangovereenkomst met de Stichting	pm	pm
Waarborgfonds Eigen Woningen		
Achtervangovereenkomst Waarborgfonds Sociale	pm	pm
Woningbouw (WSW)*		
Stichting Nationaal Restauratiefonds	2.884	2.230
Bedrijfschap Harnaschpolder	17.333	17.333
Grondexploitatie Vroondaal C.V.	20.000	20.000
Totaal	217.019	194.602

* Toelichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW):

Het gaat hierbij om de garantstellingen aan rechtspersonen. Met raadsvoorstel 411/2000 Financiering woningbouw door toegelaten instellingen heeft de raad besloten tot een doorlopende achtervang-overeenkomst met de Stichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw voor alle in de gemeente werkzame of in de toekomst werkzame toegelaten instellingen tot het moment van wederopzegging. Het Waarborgfonds stelt zich onder voorwaarden (bijv. kredietwaardigheid van de woningcorporaties) borg voor de nakomingverplichtingen van leningen van deze toegelaten instellingen (woningcorporaties). Hierdoor kunnen de instellingen goedkoper lenen. De achtervang-positie van de gemeente Den Haag bedraagt per ultimo 2015 € 4,25 miljard. Indien het risicovermogen van het waarborgfonds een niveau bereikt dat lager is dan het garantieniveau, zoals omschreven in de afgesloten overeenkomst met het Waarborgfonds, dient de gemeente renteloze leningen aan het Waarborgfonds te verstrekken, teneinde liquiditeitstekorten bij het Waarborgfonds te voorkomen.

Indien een dergelijke aanspraak van het WSW op de gemeente wordt gedaan, zullen zowel het Rijk als alle participerende gemeenten, beide voor 50% van deze aanspraak, renteloze leningen aan het WSW moeten verstrekken. De verdeling van de voor de participerende gemeenten geldende 50%, wordt 1) voor 50% verdeeld over elke participerende gemeente en 2) voor 50% naar rato verdeeld over de zogeheten schadegemeenten. Het verlies dat achtervangers kunnen lijden is beperkt tot de rente over de door de achtervangers aangetrokken leningen, die ze bij een calamiteit vervolgens renteloos aan het WSW hebben verstrekt.

1b Geplande Lange financieringspositie 2016 (langer dan één jaar) (nog te ontvangen AD)

De verwachte lange financieringsbehoefte in 2016 is in theorie het resultaat van het verschil tussen het totaal van de vaste activa van de balans (materiële en financiële vaste activa) en het totaal beschikbaar lang vermogen aan de passivazijde van de balans. De uitkomst geeft aan of er een tekort of een overschot is op de langlopende financieringspositie. De financieringspositie ultimo 2016 is als volgt opgebouwd:

Stand ultimo 2016 (x € 1 mln.)	Begroting 2016
<i>Vaste activa:</i>	
Verstrekke leningen aan diensten (investeringen)	1.543
Deelnemingen	93
Uitgezette middelen	321
Totaal	1.957
<i>Beschikbare middelen:</i>	
Reserves en voorzieningen	978
Opgenomen leningen	821
Totaal	1.799
Tekort	- 158

De verhouding tussen de beschikbare (eigen) financieringsmiddelen (reserves en voorzieningen) en de investeringen (in de tabel aangeduid als verstrekke leningen aan diensten) is sinds enkele jaren aan het afnemen. Voor de reguliere investeringen en aflossingen op de langlopende leningen in 2016 is reeds een langlopende lening aangetrokken met een uitgestelde storting (zogeheten forwards) van € 130 mln. tegen 1,695% met storting in oktober 2016. Hierna resteert er nog een tekort van € 158 mln. Als de gulden financieringsregel (kort met kort en lang met lang financieren) wordt toegepast zou dit betekenen dat in 2016 nog voor € 158 mln. aan langlopende leningen aangetrokken moeten worden. Omdat de gemeente Den Haag totaalfinanciering toepast is er geen sprake van een 1 op 1 relatie. Dit kan inhouden dat € 158 mln. niet direct lang aangetrokken zal worden. Dit is afhankelijk van het werkelijk verloop van de liquiditeitsontwikkeling. Er kan in het vierde kwartaal van 2015 nog financieel heel veel gebeuren, dat kan leiden tot een verschuiving van de toekomstige uitgaven of inkomsten. Deze ontwikkeling wordt nauwgezet in de gaten gehouden. Afhankelijk van de liquiditeits- en financieringspositie ultimo 2015 zal worden bekeken welke maatregelen er in 2016 genomen moeten worden voor de lange financieringsbehoefte.

2. Beleggingen en korte liquiditeiten

2a Gecontracteerde beleggingen

Overzicht beleggingen (x € 1 mln.)	Restant per eind 2016
Fonds Uiver 2006	134
Belegging Meewind	10
Totaal	144

Fonds Uiver 2006 is een belegging van de gemeente die voortvloeit uit de verkoop van voormalige woningbouwleningen. Het fonds bestaat uit gekochte obligaties van financials met goede tot zeer goede kredietwaardigheid. De portefeuille bestaat voor 82% uit instellingen met een triple A en 18% met een single A. De marktwaarde van Fonds Uiver 2006 bedroeg op 31 december 2014 € 292,2 mln. Als gevolg van schatkistbankieren worden rente- en aflossingsbedragen vanuit Fonds Uiver direct overgemaakt naar de gemeente Den Haag en opgenomen in de totale gemeentelijke liquiditeitspositie. Deze aflossingen worden opgenomen in de totale gemeentelijke liquiditeitspositie. Ultimo 2016 bedraagt de portefeuille € 134 mln.

Meewind is een fonds dat particulieren, overheden en bedrijven de kans biedt via sub-fondsen te participeren in duurzame energieprojecten. De gemeente Den Haag heeft vanaf 2009 een participatie in sub-fonds Zeewind van € 9,7 mln., een groot windmolenpark op de Nederlands/Belgische Noordzee. De marktwaarde van Meewind op 31 december 2014 bedroeg € 12,8 mln.

Overzicht overige uitzettingen (x 1 mln.)	Restant per eind 2016
Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse Gemeenten	0,4
Totaal	0,4

Om een impuls te geven aan de Haagse woningmarkt is de gemeente Den Haag in 2014 gestart met het verstrekken van startersleningen. Het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse Gemeenten verstrekt namens de gemeente de leningen via een revolverend fonds. In 2014 is € 0,4 mln. beschikbaar gesteld voor de verstrekkingen. Na afloop van de looptijd van de leningen wordt de storting terugontvangen.

2b Korte liquiditeiten

Liquiditeitsprognose

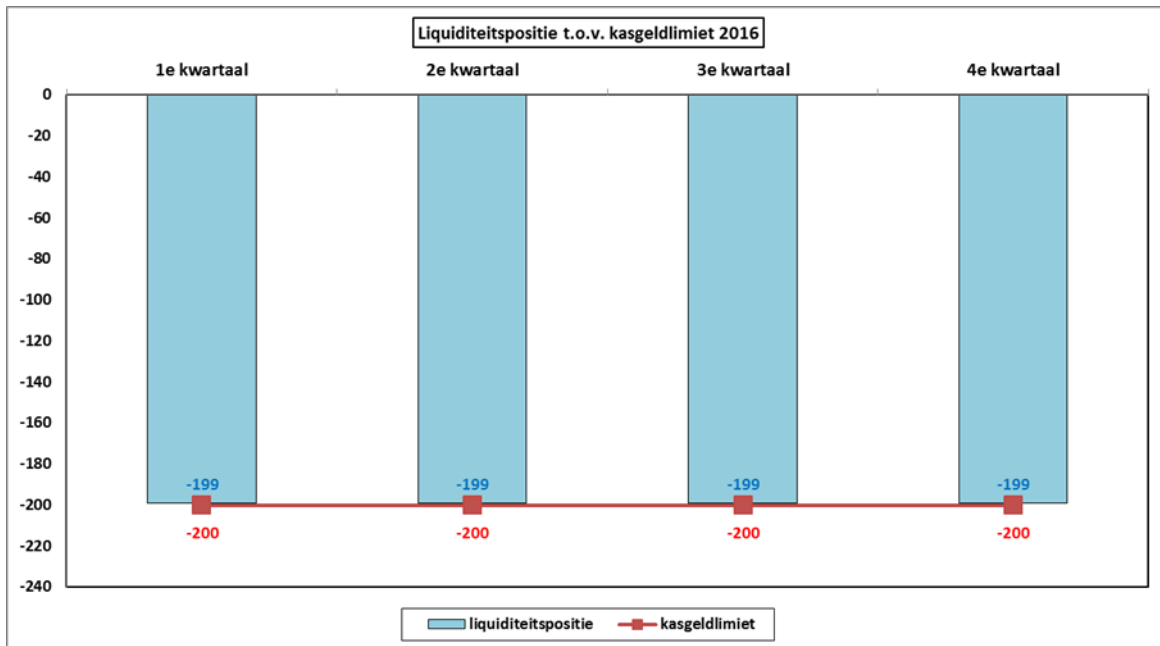
Uitgangspunt voor de raming van de liquiditeitsprognose is de meerjarenbegroting, vertaald naar inkomsten en uitgaven en in het bijzonder de ontwikkelingen op grote projecten en investeringen. De gemeente heeft als doel, voor zowel de inkomsten als de uitgaven, een gemiddeld betrouwbaarheidspercentage te halen boven de 90%. De gemeente streeft naar een verdere optimalisatie van de liquiditeitenplanning (kort en lang), door middel van verdere automatisering van de informatievoorziening binnen de gemeentelijke organisatie.

Schatkistbankieren

Vanaf de inwerkingtreding van de wet eind 2013 heeft de gemeente Den Haag geen tijdelijk overtollige middelen gehad. Ook voor 2016 en verder wordt verwacht dat het totaal van alle gemeentelijke bankrekeningen elke dag negatief zal blijven. De gemeente Den Haag heeft tot nu toe nog geen gebruik hoeven te maken van het verplicht schatkistbankieren.

Renterisico financiering korte termijn

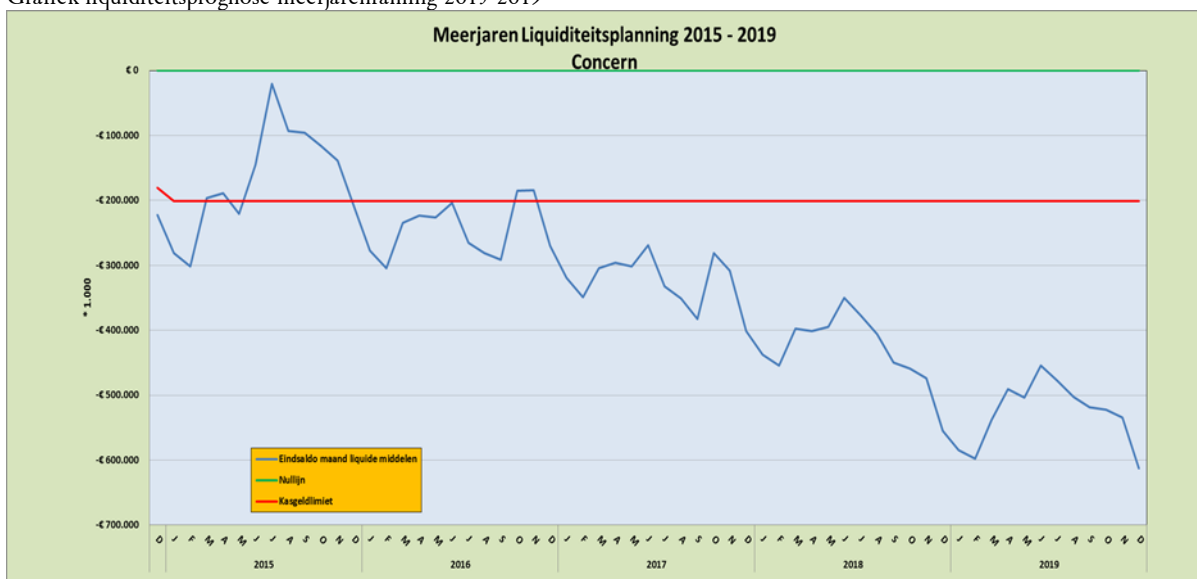
Het risico op kortlopende financiering (looptijd korter dan 1 jaar) wordt beperkt door de kasgeldlimiet (wet financiering decentrale overheden, Fido). De kasgeldlimiet geeft aan hoeveel de gemeente kortlopend mag lenen. Een tijdelijke overschrijding van de kasgeldlimiet is toegestaan. De kasgeldlimiet is 8,5% van het begrotingstotaal. Het begrotingstotaal voor 2016, gecorrigeerd voor interne leveringen tussen diensten, komt uit op een bedrag van € 2.356 mln. De kasgeldlimiet voor 2016 komt op basis daarvan uit op € 200 mln. In 2016 (en volgende jaren) verwacht de gemeente een liquiditeitstekort te hebben. Dit tekort blijft binnen de kasgeldlimiet.

Het liquiditeitstekort wordt onder andere veroorzaakt door de betaling van rente en aflossing van opgenomen langlopende leningen, voorgenomen reguliere investeringen (minimaal € 125 mln. per jaar) en grote investeringsprojecten (Rotterdamsebaan, Spuikwartier). Afhankelijk van de werkelijk gerealiseerde inkomsten en uitgaven en de renteontwikkeling op de geld- en kapitaalmarkt zal deze financieringsbehoefte worden ingevuld met kortlopende leningen (rekening-courantkrediet, kasgeld) en langlopende leningen (fixe, lineair, annuïtair). Door de (nog altijd) zeer lage korte rente wordt het verwachte liquiditeitstekort in 2016, met inachtneming van de kasgeldlimiet, zoveel mogelijk kort gefinancierd. Hierdoor kan de gemeente maximaal profiteren van de lage (of zelfs negatieve) rente.

Het is mogelijk dat de gemeente in 2016 voor de afweging komt te staan om extra langlopende leningen aan te trekken, naast de reeds in 2015 afgesloten langlopende leningen voor 2016 en 2017 (€ 245 mln.). De mogelijk te nemen extra financieringsmaatregelen in 2016 zijn niet verwerkt in de grafiek.

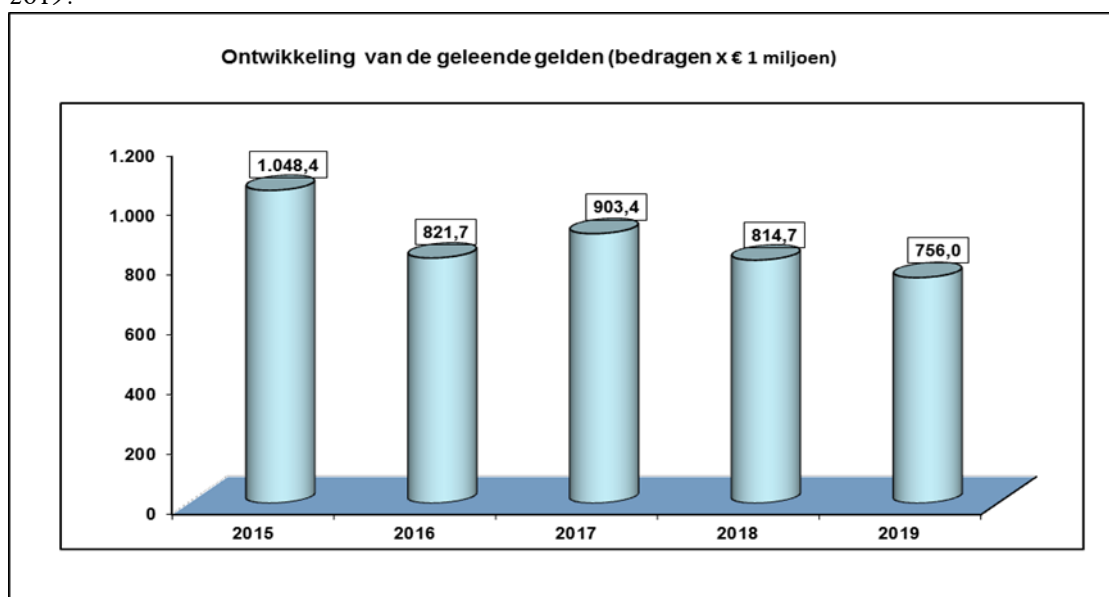
Grafiek liquiditeitsprognose meerjarenraming 2015-2019

3 Afloop van hoofdsommen van gecontracteerde financieringen

3a Afloop hoofdsommen leningportefeuille opgenomen gelden

De onderstaande grafiek geeft inzicht in de ontwikkeling van de geleende gelden in 2015 tot en met 2019.

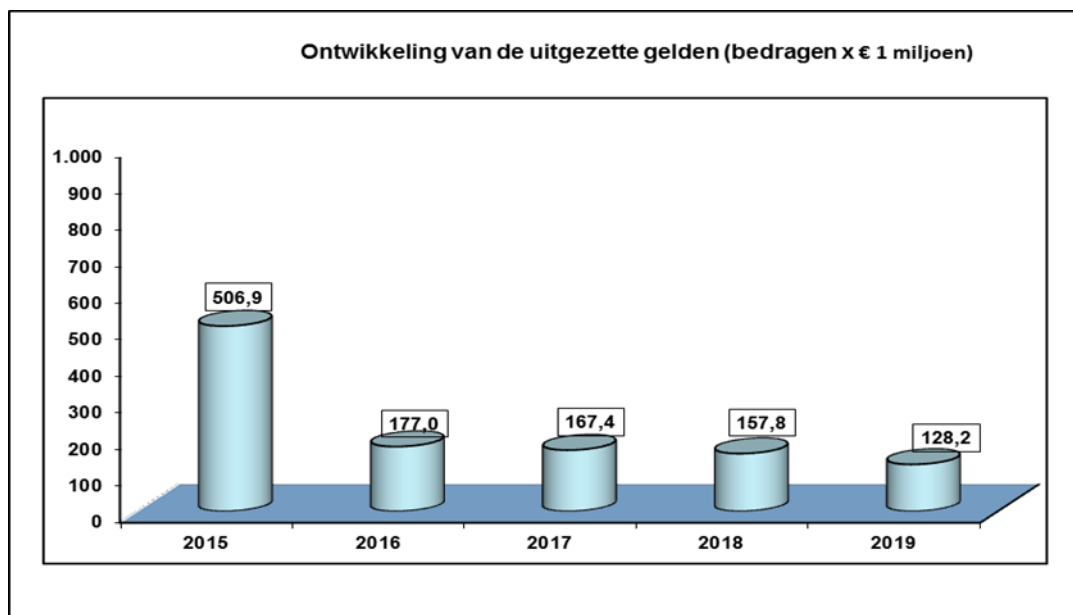
Als gevolg van het aantrekken in 2015 van € 445 mln. aan langlopende leningen is de grafiek in haar geheel hoger komen te liggen dan in 2014. Uit de grafiek blijkt dat het geleende bedrag een dalende trend vertoont door reguliere aflossingen. Onderdeel van de aflossing in 2016 is de door de gemeente opgenomen langlopende leningen voor de financiering van de verstrekte langlopende leningen aan de HTM voor € 320 miljoen.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het totale langlopend geleende bedrag (zie bovenstaande grafiek), onderverdeeld in geleende bedragen voor eigen voorzieningen en geleende bedragen doorverstrekt aan derden.

Ultimo	Totaal geleend (x € 1 mln.)	Gem. betaalde rente	Waarvan geleend voor eigen voorzieningen (x € 1 mln.)	Gem. betaalde rente	Waarvan geleend en doorverstrekt aan derden (x € 1 mln.)	Gem. betaalde rente
2015	1.048,4	3,30%	612,5	3,17%	435,9	3,46%
2016	821,7	3,07%	693,0	2,88%	128,7	3,50%
2017	903,4	2,83%	775,1	2,68%	128,3	3,67%
2018	814,7	2,73%	686,8	2,56%	127,9	3,67%
2019	756,0	2,67%	648,6	2,49%	107,4	3,65%

3b. Afloop hoofdsommen leningportefeuille uitgezette gelden

De onderstaande grafiek geeft inzicht in de ontwikkeling van de uitgezette gelden in 2015 tot en met 2019.

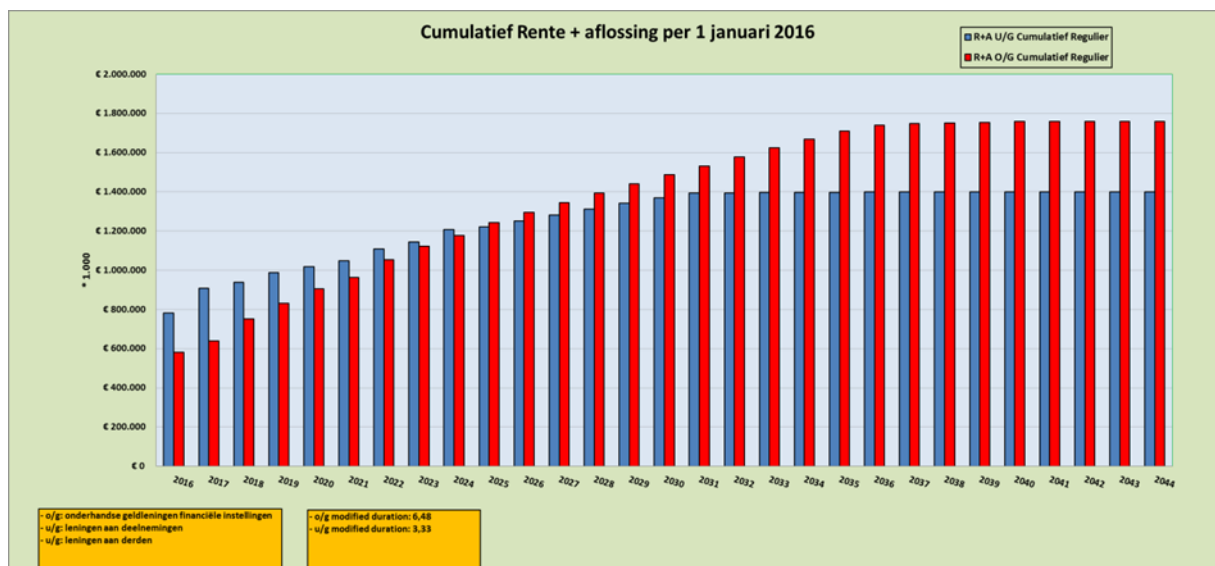

Ultimo 2015 heeft de gemeente € 506,9 mln. langlopend uitgeleend tegen gemiddeld 3,60%, ultimo 2016 € 177,0 mln. tegen gemiddeld 3,90%, ultimo 2017 € 167,4 mln. tegen 3,89%, ultimo 2018 € 157,8 mln. tegen 3,87% en ultimo 2019 € 128,2 mln. tegen 3,83%.

Uit de grafiek blijkt dat de door de gemeente verstrekte leningen een dalende trend vertonen door reguliere aflossingen. In 2016 betaalt de HTM voor € 320 mln. aan leningen aan de gemeente terug.

4 Matching geleende en uitgeleende gelden

De gemeente heeft in het verleden de verkoopopbrengsten van bezittingen ondergebracht in lange termijn-belegging Fonds Uiver. Hiermee is bereikt dat de gemeente een stabiele rentestroom ontvangt. De komende jaren ontvangt de gemeente stapsgewijs de belegde bedragen terug. Daarnaast is geld uitgeleend aan derden. Ook zij betalen de gemeente jaarlijks rente en aflossing. Voor de financiering van investeringen heeft de gemeente geld geleend. De komende jaren moet de gemeente hierover rente betalen en natuurlijk ook de leningen aflossen. In onderstaande grafiek maken de rode staven zichtbaar hoeveel de gemeente jaarlijks betaalt aan rente en aflossing. De blauwe staven laten zien hoeveel de gemeente jaarlijks van derden aan rente en aflossing ontvangt. De looptijd in de grafiek is van 1 januari 2016 tot ultimo 2044 (einde looptijd portefeuilles).

Uit de grafiek blijkt dat de gemeente vanaf 2025 meer aan rente- en aflossingen aan geldverstrekkers moet betalen, dan zij aan aflossing en rente van uitgeleend geld ontvangt.

5 Rentepositie

5a Rentetypische afloop (renteherzieningsdata) van financieringen en beleggingen

In de langlopende leningen- en beleggingsportefeuille zijn geen contractuele renteherzieningsdata opgenomen. Dit betekent dat gedurende de looptijd van deze langlopende leningen en beleggingen het rentepercentage niet wijzigt, waardoor de gemeente in de toekomst niet geconfronteerd kan worden met onverwachte rentestijgingen of rentedalingen binnen de huidige portefeuille.

5b Derivaten

Op basis van de langlopende portefeuilles (zie bovenstaande grafiek) blijkt dat de gemeente in 2031 een financieringsbehoefte heeft van circa € 140 mln. (het rode minus het blauwe staafje). Daarom heeft de gemeente in 2011 bij de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) twee derivaten afgesloten met een gezamenlijke nominale waarde van € 150 mln. en een vast rentepercentage van 3,125% voor aanvullende financiering tussen 2031 en 2061.

De gemeente heeft hierdoor de zekerheid van lage rentekosten voor de herfinanciering van op dat moment langlopende leningen en voor de financiering van (grote) investeringen.

Effectiviteit derivaten

De verwachte financieringsbehoefte tussen 2031 en 2061 is hoger dan de nominale waarde van het afgesloten derivaat. Dat betekent dat de bestaande derivaten effectief zijn.

Bijstortverplichting (waarborgsom of collateral)

De gemeente heeft twee derivaten afgesloten bij de BNG ter afdekking van renterisico's in de toekomst. De akkoorden van BASEL III dwingen de lagere overheden in te stemmen met het systeem van collateral, waarmee wordt bedoeld dat beide contractpartijen (gemeente en bank) het verschil tussen de actuele marktwaarde (dat is de waarde op enig moment, die fluctueert met de werkelijke rentestand) en nominale (contractuele) waarde van deze derivaten met elkaar zullen uitwisselen via fysieke geldstromen. Deze zogeheten bijstortverplichting verkleint het (theoretische) tegenpartijrisico voor beide contractpartijen doordat tussentijds al de waarden van het contract onderling worden verrekend. Bij faillissement van één van de partijen (gemeente of BNG) valt de bijstortverplichting tussentijds vrij, zodat de derivaten zonder verlies kunnen worden afgewikkeld. In het BASEL II akkoord waren lagere overheden vrijgesteld van bovengenoemde verrekening.

Maandelijks vindt het uitwisselen van collateral plaats. Maandelijks wordt de uitwisseling aangepast op basis van het actuele verschil tussen de marktwaarde en de nominale waarde. De storting (uitwisseling) dient in beginsel als correctie van de nominale waarde van het derivaat.

Als de actuele (lange) rente aan het einde van de maand lager is dan de contractrente, dient de gemeente het verschil tussen de marktwaarde en nominale waarde te storten op een afzonderlijke bankrekening bij de BNG (fysieke geldstroom). Immers op dat moment kan goedkoper worden geleend dan de in het contract overeengekomen rente. Over het gestorte bedrag ontvangt de gemeente de 1-maands euriborrente van de BNG. Indien de actuele marktrente hoger is dan de contractrente, dan ontvangt de gemeente van de BNG een storting. Over dit bedrag vergoedt de gemeente dan de 1-maands euriborrente aan de BNG.

Aan het einde van de contractperiode van het derivaat is de waarde per definitie nul en komen de betaalde collateralstortingen weer terug of worden de ontvangen collateralstortingen weer terugbetaald. Alleen als het contract voortijdig beëindigd wordt, moet het (positieve of negatieve) verschil tussen de marktwaarde en de nominale waarde worden afgerekend.

6 Resultaat

Rente/beleggingsresultaat

De gemeente verwacht in 2016 op de korte liquiditeitspositie € 0,15 mln. aan rente te betalen. Het verwachte kortlopende tekort van € 200 mln. zal gefinancierd worden door het aantrekken van kortlopende leningen bij financiële instellingen en andere gemeenten tegen een verwacht rentepercentage tussen de 0,1% en 0,2%.

Voor de opgenomen langlopende leningen betaalt de gemeente in 2016 circa € 31 mln. tegen een gemiddelde rente van circa 3,07%. Voor de uitgezette langlopende leningen aan derden ontvangt de gemeente in 2016 circa € 14,5 mln. tegen een gemiddelde rente van circa 3,65%. Voor de intern verstrekte omslagrenteleningen voor de financiering van de materiële vaste activa wordt een renteopbrengst verwacht van circa € 65 mln. Daar staan per definitie even hoge kapitaallasten tegenover die worden verantwoord in de betreffende begrotingsprogramma's.

Uit Fonds Uiver 2006 (rentepercentage 4,35%) wordt € 8,9 mln. aan rente ontvangen. Fonds Uiver 2006 wordt beheerd door BNG Vermogensbeheer. Hiervoor betaalt de gemeente een beheervergoeding van 0,07% over de marktwaarde van dit fonds. Voor 2016 wordt circa € 0,2 mln. betaald aan beheervergoeding. De afsluitprovisie met betrekking tot de derivaten, circa 0,01% rente, is verdisconteerd in het contractuele rentepercentage. De gemeente betaalt daar geen afzonderlijk bedrag voor.

De gemeente verwacht in 2015 totaal € 22,5 mln. aan dividend te ontvangen. Hiervan heeft € 0,65 mln. betrekking op de belegging in Windmolenpark Meewind. Daarnaast treedt de gemeente op als aandeelhouder in een aantal vennootschappen. Vanuit deze vennootschappen wordt een dividend verwacht van € 21,85 mln. Voor een toelichting wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

7 Renterisico

7a Rentewijziging op renteresultaat

Indien de korte rente stijgt of daalt, heeft dit onmiddellijk effect op het renteresultaat. Daling of stijging met 0,1% over het gehele jaar betekent minder respectievelijk meer uitgaven van circa € 0,2 mln. Een stijging van de lange rente heeft voor de huidige langlopende leningenportefeuille en beleggingsportefeuille geen effect omdat deze rentepercentages gedurende de looptijd contractueel niet zullen wijzigen.

7b Rentewijziging op waarde derivaat en zekerheden

De bijstortverplichting kan, als gevolg van renteontwikkelingen, gedurende het jaar sterk fluctueren. Een belangrijke factor bij de berekening door banken van de hoogte van de bijstortverplichting is de Delta, de waardeverandering per 0,01% in een bepaalde periode (de basispuntgevoeligheid). Indien in een bepaalde periode de lange rente snel daalt of stijgt, zal ook de delta als gevolg hiervan aanzienlijk stijgen. Hierdoor kan de bijstortverplichting in korte tijd fors toenemen of afnemen.

De gemeente heeft geen dagelijkse collateral-afrekening (usance in de bancaire wereld) maar maandelijks afrekening. Deze wordt vooraf aan de periode voldaan. Door gebruik te maken van de (hogere) Delta heeft de bank voldoende zekerheid dat er als gevolg van een snel dalende lange rente voldoende onderpand is in het (fictieve) geval dat de gemeente niet meer aan haar financiële verplichtingen kan voldoen. De consensus in de financiële markten is dat de rente vanaf 2016 verder zal gaan oplopen (naar circa 1,90% eind 2016), maar het tempo waarin dit zal plaatsvinden is moeilijk in te schatten. In het algemeen kan geldt dat een wijziging van de rente met 0,1%, een wijziging in de marktwaarde van de renteswap van ongeveer € 0,2 - 0,4 mln. zal betekenen. De verwachting is dat de gemeente in 2016 gemiddeld per maand circa € 20 mln. bij de BNG als waarborgsom moet aanhouden.

8 Kredietrisico

Renterisiconorm financiering lang

De wettelijke norm ziet er op toe dat gemeenten in een jaar slechts een deel van hun leningenportefeuille hoeven te herfinancieren. Door deze norm zijn gemeenten minder afhankelijk van renteschommelingen en wordt het renterisico gespreid. De renterisiconorm bedraagt 20% van het begrotingstotaal.

Renterisiconorm en renterisico's vaste schuld (bedragen x €1 mln.)		2016	2017	2018	2019
1	Renteherzieningen	0	0	0	0
2	Aflossingen	357	33	89	59
3	Renterisico (1 + 2)	357	33	89	59
4	Renterisiconorm	471	445	431	415
5a	Ruimte onder renterisiconorm (4 > 3)	114	412	342	356
5b	Overschrijding renterisiconorm (3 > 4)	0	0	0	0
Berekening renterisiconorm					
4a	Begrotingstotaal	2.356	2.226	2.153	2.075
4b	Percentage regeling	20%	20%	20%	20%
4	Renterisiconorm (4a * 4b/100)	471	445	431	415

Voor 2016 en volgende jaren voldoet Den Haag aan de wettelijk renterisiconorm van 20%.

Kredietrisico's derden

Voorziening langlopende uitgezette leningen

De gemeente heeft € 176 mln. aan langlopende leningen uitgezet per eind 2016, ingedeeld in risicogroepen.

Uitgezette langlopende leningen per risicogroep x € 1 mln.	Restant per eind 2016
Met hypothecaire zekerheid	131
Zonder zekerheid	46
Totaal	177

Jaarlijks wordt op basis van risico-inschatting van iedere individuele lening de voorziening voor langlopende leningen bepaald. Deze wordt onder meer berekend op basis van de BASEL II norm. Indien er 100% zekerheden zijn gesteld wordt geen voorziening gevormd. Zo nodig worden op basis van risico-inschatting afwijkende percentages toegepast. De voorziening langlopende leningen bedraagt in 2016 € 8,5 mln. en wordt voldoende geacht om eventuele risico's in de portefeuille op te vangen.

Voorziening belegging Fonds Uiver en belegging Meewind

Zoals hiervoor aangegeven bevat het Fonds Uiver 2006 obligaties van banken met een goede tot zeer goede kredietwaardigheid. Risico in de portefeuille kan ontstaan wanneer gedurende de looptijd van deze portefeuille de kredietwaardigheid van een van de banken waarin is belegd onder druk komt te staan of neerwaarts wordt bijgesteld. Mogelijk ontstaat daardoor het risico van koersverlies bij verkoop. Dit risico wordt door de huidige beheerder van deze portefeuille (BNG Vermogensbeheer) als klein beschouwd. Daarom is geen voorziening getroffen. Voor de belegging in het windmolenpark Meewind is een voorziening getroffen, conform de Basel II norm, van € 0,8 mln.

Voorziening gegarandeerde geldleningen

De gemeente heeft per 1 januari 2016 voor € 195 mln. aan garanties uitstaan. Van dit bedrag heeft € 153 mln. betrekking op HTM Railvoertuigen B.V. en HTM Railinfra B.V. Van de totaal uitstaande garanties is voor € 2,0 mln. extra zekerheid verkregen door het recht van 1^e hypotheek (verpleeg- en zorginstellingen). Voor de overige uitstaande garanties is geen zekerheid verkregen, waardoor het risico in geval de gemeente wordt aangesproken hoger is. Bij de berekening van de voorziening is hiermee rekening gehouden.

De voorziening gegarandeerde geldleningen is voor 2016 berekend conform de systematiek zoals die geldt bij de voorziening leningenportefeuille, namelijk op basis van het Basel II akkoord. Voor garanties die betrekking hebben op sport, zorg en kinderdagverblijven bestaan waarborgfondsen. Deze garanties zijn meegenomen in de voorziening voor € 0,2 mln. In beginsel zullen dergelijke garanties ondergebracht moeten worden bij het betreffende waarborgfonds. Is dat het geval, dan zal dit bedrag in de voorziening weer vrij kunnen vallen. De totale voorziening in 2016 komt uit op € 2,5 mln.

5.5 Grondbeleid

Inleiding

Het grondbeleid is een instrument voor realisatie van het ruimtelijk en sectoraal beleid door locatie- en gebiedsontwikkeling. Er zijn twee hoofdvormen van grondbeleid: actief en passief/faciliterend grondbeleid. Bij actief grondbeleid neemt de gemeente de regie actief in handen, koopt grond, maakt bouwrijp en verkoopt en neemt het risico van de grondexploitatie voor haar rekening. Eventueel werkt ze daarbij samen met marktpartijen (publiek-private samenwerking) of met andere overheden (publiek-publieke samenwerking). Bij facilitair grondbeleid beperkt de gemeente haar rol tot het, waar mogelijk, honoreren van particulier initiatief, het ondersteunen van de realisatie daarvan en het wegnemen van belemmeringen. De gemeente neemt hierbij niet het risico van de grondexploitatie voor haar rekening. In 2012 heeft de gemeenteraad, met het vaststellen van de nieuwe nota grondbeleid (RIS 246417), een beweging ingezet van een overwegend actief naar een meer faciliterend grondbeleid. In samenhang hiermee besloot de gemeenteraad om de aankoop van grond zo veel mogelijk te beperken tot projecten van groot strategisch belang. Uitgifte van grond die al in gemeentelijk bezit is voor doeleinden van stedelijke ontwikkeling vindt, waar mogelijk, nog steeds plaats.

De gebieden waar de gemeente actieve regie voert en dus ook actief grondbeleid toepast, staan beschreven in het Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling (IpSO). In dit investeringsprogramma staat het accommoderen van de vraag uit de stad centraal. Zowel de demografische ontwikkeling als de economische transitie leidt tot een vraag naar passende woningen en werkgelegenheid. Meer mensen willen in de stad (blijven) wonen. Voor hen dienen passende woningen beschikbaar te zijn.

Uitvoering grondbeleid

Ondersteuning particulier initiatief

De gemeenten biedt private partijen, tegen vergoeding van onkosten, ondersteuning bij het uitwerken van hun initiatief tot een haalbaar plan. Particuliere initiatieven worden zo veel mogelijk gehonoreerd. Soms stelt de gemeente aanvullende voorwaarden. Deze worden desgewenst op verzoek van de initiatiefnemer vastgelegd in een Planuitwerkingskader. Dit is facilitair grondbeleid.

Transformatie kantoorgebouwen

Door middel van transformatiebeleid worden de eigenaren van leegstaande incurante kantoorpanden gestimuleerd om de panden geschikt te maken voor andere functies, bijvoorbeeld wonen. De ambitie is om jaarlijks 75.000 m² bruto vloeroppervlak (bvo) kantoorruimte te transformeren. In geval van erfpacht is sprake van wijziging van lopende erfpachtrechten en wordt onderzocht of grondwaardesuppletie mogelijk is (hogere vergoeding indien het nieuwe gebruik tot een hogere grondwaarde leidt). Als het vastgoed eigendom is van de gemeente kan uitgifte van grond met opstal plaats vinden.

Binnen- en buitenlandse beleggers

De woningmarkt heeft als gevolg van de crisis een herschikking doorgemaakt. Dit is enerzijds veroorzaakt doordat hogere inkomensgroepen niet (meer) in aanmerking komen voor huurwoningen uit de sociale huursector. Anderzijds is de mogelijkheid om een woning te kopen, als gevolg van een restrictief financieringsbeleid door de banken, afgenomen. Daardoor zal naar verwachting structureel meer vraag zijn naar huurwoningen in de vrije sector. Voor grotere projecten wordt daarom actief beleid gevoerd om binnen- en buitenlandse beleggers te interesseren in investeringen in Haagse huurwoningen. Inmiddels zijn o.a. contracten gesloten met Syntrus Achmea (250 woningen per jaar gedurende 5 jaar), Vesteda (100 woningen per jaar gedurende 5jaar), de Westlandse woningbouwcorporatie Arcade (100-150 sociale woningen per jaar in de sociale huursector met een maximum van 500 in 5 jaar) en de Duitse belegger Patrizia (150-200 woningen per jaar met een maximum van 750-1000 in 5 jaar). Verder zien we dat ook Bouwinvest, Mn Services, Altera, Delta

Lloyd en kleinere particuliere fondsen Den Haag nadrukkelijk in beeld hebben bij het invullen van hun vastgoedportefeuille. Nieuwe projecten waarover concrete afspraken konden worden gemaakt zijn Maasstraat, Oostduinlaan, Buitenom en Kortenaerkade. De verwachting is dat in 2016 de gemaakte afspraken resulteren in de oplevering of start bouw van projecten met onder andere markthuurloningen.

De gemeente bemiddelt daarbij actief met het doel het investeringskapitaal van beleggers te koppelen aan woningbouwprojecten in de stad. Deze werkwijze is succesvol om kapitaalintensieve projecten van start te kunnen laten gaan zoals de kantoortransformatie Wijnhaven of de ontwikkeling van de Sigmalocatie. Verder kan deze werkwijze behulpzaam zijn om projecten met deels koopwoningen en deels huurwoningen versneld van start te laten gaan (Kloosterbuuren).

Verwervingsbeleid

Onder het in 2012 ingezette grondbeleid wordt de aankoop van grond en vastgoed zo veel mogelijk beperkt. Als de gemeente toch zelf wil verwerven, probeert ze in overleg met de eigenaar overeenstemming te bereiken. Hiervoor stelt de gemeente een taxatie op en onderhandelt ze met de eigenaar over de aankoopwaarde en een eventuele schadeloosstelling. Maar tegelijkertijd start de gemeente veelal een onteigeningsprocedure om de voortgang van het project veilig te stellen als uiteindelijk niet tot overeenstemming kan worden gekomen. Onteigenen duurt gemiddeld twee jaar. De gemeente maakt zo nodig ook gebruik van de mogelijkheden die de Wet Voorkeursrecht Gemeenten (WVG) biedt.

Uitgiftebeleid en methoden grondprijsberekening

Het uitgiftebeleid en de methoden grondprijsberekening zijn vastgelegd in de Grondprijzenbrief 2015 (RIS 282921). In principe wordt jaarlijks een grondprijzenbrief uitgebracht waarin dit beleid wordt beschreven.

Het uitgangspunt bij de bepaling van grondprijzen is een marktconforme grondprijs. Voor sociale huurwoningen, non profitvoorzieningen en snippergroen hanteert de gemeente echter een normgrondprijs. De marktconforme grondprijzen worden in beginsel vastgesteld met de residuele methode. Voor vrije kavels en bedrijfsterreinen maakt de gemeente voor de bepaling van de marktconforme grondprijzen gebruik van de comparatieve grondprijzenmethodiek.

Kleinschalig opdrachtgeverschap

In 2012 hebben particulieren voor het eerst de mogelijkheid gekregen om op een eigen kavel zelf hun eigen huis te bouwen (www.ikbouwindenhaag.nl). De gemeente geeft de grond uit tegen een vooraf vastgestelde kavelprijs en een beperkt aantal voorwaarden (deze zijn opgenomen in een zogeheten 'kavelpaspoort'). Sindsdien heeft de gemeente jaarlijks nieuwe series locaties te koop aangeboden. Ook in 2016 en daaropvolgende jaren zullen we nieuwe locaties te koop aanbieden. Van de tot 2018 verwachte grondopbrengsten is 25% afkomstig uit het kleinschalig opdrachtgeverschap. Kleinschalig opdrachtgeverschap biedt niet alleen mogelijkheden voor particulieren -individueel of als collectief-, het biedt ook kansen voor kleine aannemers en ontwikkelaars.

Erfpachtbeleid

De gemeente Den Haag hanteert een gemengd stelsel van gronduitgifte. In een aantal delen van de stad is verkoop van grond in vol eigendom toegestaan. Tevens bestaat in deze gebieden voor bestaande erfpachters de mogelijkheid om hun recht van erfpacht om te zetten in vol eigendom. Een aantal maatschappelijke functies (sociale woningbouw, sportvoorzieningen, kerken, huisartsenposten e.d.) is hiervan uitgesloten, omdat hier sprake is van een niet-commerciële grondprijs. Belangrijke taken in de uitvoering van het erfpachtbeleid blijven het innen van de canonverplichtingen van 27.000 (van de in totaal 55.000) erfpachtrechten, het heruitgeven van aflopende rechten en het actief aanbieden van de

mogelijkheid aan erfpachters om hun recht om te zetten in vol eigendom. Bijzondere aandacht is er voor het splitsen van de bestaande woningvoorraad bij het verkoopprogramma van de woningbouwcorporaties. Als gevolg van de economische ontwikkelingen wordt erfpacht steeds meer ingezet om de verkoop van kavels te bevorderen, zowel voor woningbouw als voor commerciële doeleinden. Een jaarlijkse canonbetaling vervangt daarbij de aankooprij van de kavel.

Grondexploitaties

Voor de uitvoering van een stedenbouwkundig plan waarvan de gemeente initiatiefnemer is, stelt de gemeente een projectdocument inclusief grondexploitatie op. Hierin staan naast het te realiseren programma ook de afspraken over de planning en de financiële gevolgen van het project. In de Verordening Beheersregels Grondexploitatie en Strategisch Bezit 2014 (RIS 279682) staat hoe we omgaan met de dekking van het projectsaldo. Als een plan een tekort heeft, wordt bij de besluitvorming ook de dekking geregeld. Deze dekking wordt ondergebracht in de Voorziening Negatieve Plannen. Een positief saldo wordt pas ingeboekt bij het afsluiten van het project.

In de Verordening Beheersregels staat ook hoe de gemeenteraad wordt geïnformeerd over de uitvoering van de plannen. In drie gevallen worden eventuele verschillen gemeld en verklaard bij het halfjaarbericht en de programmarekening. Dit is het geval wanneer:

- het project bij vastlegging van de nieuwe stand (plansaldo) een nog te verwachten begroting van kosten en opbrengsten kent van minimaal € 2.500.000 op startwaarde;
- een afwijking is ontstaan op de kosten en opbrengsten van in totaal meer dan € 250.000 of;
- een afwijking is ontstaan van het exploitatiesaldo op contante waarde van meer dan € 250.000.

Prognose van te verwachten resultaten

In totaal zijn er 75 gemeentelijke grondexploitaties operationeel en is de gemeente aandeelhouder in vier verbonden partijen die een grondexploitatie voeren. De saldi van deze grondexploitaties en verbonden partijen zijn uitgedrukt in netto contante waarde per 1-1-2015.

Saldi (mln)	Positief	Negatief
grondexploitaties	€ 15,2	€ -192,0
verbonden partijen (totaal)	€ 9,0	€ -15,9

Zoals hierboven toegelicht, is voorzien in de dekking voor de plannen met een tekort. Een positief saldo van een grondexploitatie wordt pas ingeboekt bij het afsluiten van het project.

Programma in exploitatie

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de nog uit te geven gronden in gemeentelijke grondexploitaties en bij verbonden partijen. Reeds uitgegeven gronden zijn niet opgenomen. Een nadere toelichting op het bouwprogramma in grondexploitaties is opgenomen in de Meerjarenprognose Grondexploitatie (MPG) 2015.

Programma excl. parkeren	woningen (stuks)	kantoor (m2 bvo)	bedrijfsterrein (m2 bvo/m2)	maatschappelijk (m2 bvo)	detailhandel/horeca (m2 bvo)	overig (m2 bvo)
grondexploitaties	5.657	9.625	44.740	68.854	85.888	84.630
verbonden partijen	1.839	66.000	413.644	-	-	10.000

Analyse van de risico's en uitgangspunten van de risicoanalyses

De Reserve Grondbedrijf vormt het aanwezige weerstandsvermogen voor operationele grondexploitaties. Het aanwezige weerstandsvermogen wordt jaarlijks afgezet tegen het benodigde weerstandsvermogen. Dit gebeurt in het (MPG). Deze wordt gelijktijdig met de begroting aangeboden. Projecten die bestuurlijk nog niet zijn vastgesteld, hebben geen relatie met het weerstandsvermogen. Bij

de besluitvorming over nieuwe projecten worden de gevolgen voor het weerstandsvermogen inzichtelijk gemaakt.

In het MPG staan de omvang van de risico's en de hoogte van het noodzakelijke weerstandsvermogen in de Reserve Grondbedrijf (RGB) om deze risico's op te kunnen vangen. De risicoanalyses worden jaarlijks geactualiseerd. Een risicoanalyse bestaat uit twee onderdelen: bepalen van de algemene marktrisico's en het bepalen van de projectspecifieke risico's en kansen.

De algemene marktrisicoscenario's zijn:

- Afname van de opbrengsten uit de uitgifte van gronden ter grootte van 12% (bij kleinschalig Opdrachtgeverschap-projecten is dit 6%).
- Vertraging in de uitgifte van gronden met 3 jaar.

Daarnaast wordt voor de 40 belangrijkste projecten specifiek naar de projectrisico's en -kansen gekeken. Deze 40 grondexploitaties bevatten ca. 97% van de nog te realiseren kosten en opbrengsten. De projectspecifieke risico's en kansen zijn onderbouwd in de vertrouwelijke bijlage van het MPG 2015. Deze is vertrouwelijk omdat openbaarmaking de onderhandelpositie en daarmee de financiële positie van de stad kan schaden. Verder zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Ter afdekking van het Haagse deel van project- en marktrisico's in de verbonden partijen zijn (risico)voorzieningen getroffen (€ 11,7 mln.);
- Er wordt rekening gehouden met het verwachte saldo van positieve projecten (€ 13,9 mln.) en het verwachte saldo van het Haagse deel van positieve deelnemingen (€ 1,3 mln.);
- Het financiële effect van wijzigingen in het programma waar besluitvorming voor benodigd is (kaderwijzigingen), wordt niet meegenomen in de bepaling van het weerstandsvermogen;
- Het totaal van de risico's wordt verminderd met het totaal van de kansen, de aanwezige extra voorzieningen en het saldo van positieve projecten en verbonden partijen

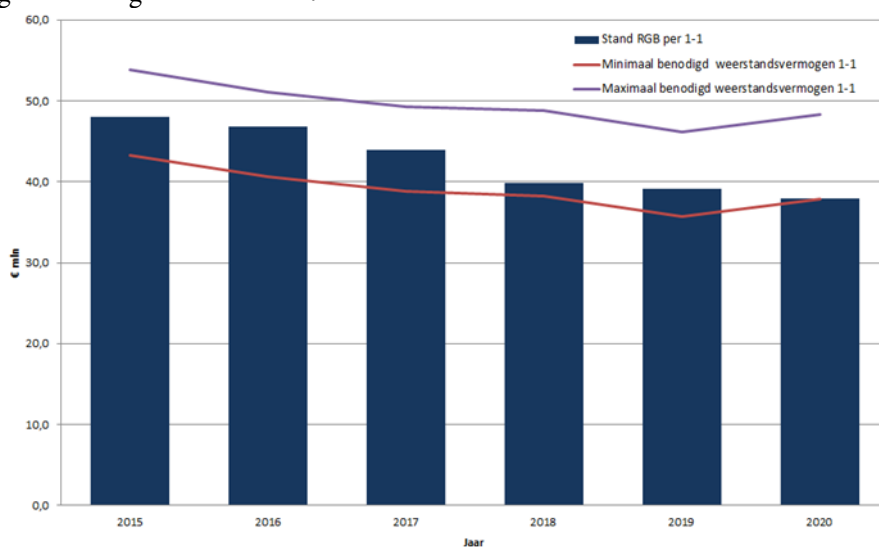
Reserve Grondbedrijf

De stand van de Reserve Grondbedrijf (RGB) betreft is per 1-1-2015 € 48,0 mln. Het minimaal benodigd weerstandsvermogen per 1-1-2015 ligt tussen € 37,9 mln. en € 48,5 mln. Per 1-1-2015 is de RGB van voldoende omvang om de geanalyseerde risico's af te kunnen dekken. De toereikendheid van de RGB moet meerjarig worden gezien. In de MPG wordt daarom een prognose van de RGB opgenomen voor de komende 5 jaar, waarin in ieder geval de prognose van te dekken verslechtingen op operationele grondexploitaties en de verrekening van verwachte negatieve en positieve exploitatiesaldi van af te sluiten grondexploitaties staan.

De prognose wordt bepaald aan de hand van aannames over reguliere effecten (projectrisico's), afsluiten positieve plannen, etc. Ook wordt de jaarlijkse onttrekking uit de RGB voor het budgettair kader in de prognose meegenomen. Belangrijkste uitgangspunten in de prognose zijn:

- Indien risico's in de projecten optreden worden ze ten laste gebracht van de RGB en vormen zij geen onderdeel meer van de risico's voor het benodigd weerstandsvermogen;
- Het afsluiten van positieve projecten heeft een positief effect op de RGB en een zelfde negatief effect op het benodigde weerstandsvermogen;

Figuur 1. Prognose RGB 2015-2020

Op basis van een vijfjaarsprognose wordt in het MPG 2015 geconcludeerd dat de RGB ook meerjarig van voldoende omvang is. De stand van de RGB (blauwe balk) is aan het einde van de prognose minimaal gelijk aan het minimaal benodigde weerstandsvermogen (rode lijn).

Tabel 1. Prognose RGB 2015-2020

Prognose RGB (balk)

Jaar	2015	2016	2017	2018	2019	2020
A Stand RGB per 1-1	48,0	46,8	43,9	39,9	39,2	37,9

B Onttrekkingen RGB						
1	Saldo optreden van risico's en kansen	-4,1	-3,5	-3,0	-3,0	-3,0
2	Afdracht t.b.v. budgettair kader	-2,0	-2,0	-2,8	-2,8	-2,8
3	Overig	0,0	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
	Totaal	-6,1	-6,2	-6,5	-6,5	-6,5

C Dotaties RGB						
1	Afsluiten positieve plannen	1,4	1,7	2,5	0,4	5,2
2	Dotatie i.h.k.v. budgettair kader	2,0	1,6	0,0	0,0	0,0
3	Overig	1,5	0,0	0,0	5,4	0,0
	Totaal	4,9	3,3	2,5	5,8	5,2

E Stand RGB per 31-12 (A+B+C+D)	46,8	43,9	39,9	39,2	37,9
--	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Prognose minimaal benodigd weerstandsvermogen (lijn)

Jaar	2015	2016	2017	2018	2019	2020
F Minimaal benodigd weerstandsvermogen 1-1	43,3	40,6	38,8	38,3	35,7	37,9
	Optreden van risico's	-4,1	-3,5	-3,0	-3,0	-3,0
	Afsluiten positieve plannen	1,4	1,7	2,5	0,4	5,2
	Overig	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Per 31-12	40,6	38,8	38,3	35,7	37,9

Verschil (A-F)	4,7	6,2	5,1	1,6	3,5	0,0
-----------------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------

Maximaal benodigd weerstandsvermogen 1-1	53,8	51,1	49,3	48,8	46,2	48,3
---	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Onttrekkingen RGB

1) *Plaatsvinden van risico's*

Uitgegaan wordt van afnemende jaarlijkse risico's van per saldo € 4,1 mln. in 2015 tot € 3,0 mln. in 2019.

2) *Afdracht uit de Reserve Grondbedrijf voor het budgettaire kader*

In 2004 (RIS114297) is besloten tot een taakstellende afdracht uit de RGB voor het budgettaire kader van € 4,1 mln. per jaar. Bij de begroting 2014 - 2017 is besloten om zowel in 2015 als in 2016 hiervan € 2,1 mln. naar voren te halen voor incidentele extra uitgaven in 2014 (in beide jaren resteert dan nog € 2,0 mln. voor het budgettaire kader). Door de financiële crisis en onzekerheden op de vastgoedmarkt staat de afdracht aan het budgettair kader vanuit de RGB onder druk. De (schommelende) extra inkomsten vanuit de erfpacht worden ingezet als afdracht voor het budgettaire kader om in 2017 t/m 2019 de afdracht uit de RGB te verlagen naar € 2,8 mln.

3) *Overig*

Voor kunstwerken in de openbare ruimte van gerealiseerde grondexploitaties wordt vanaf 2016 jaarlijks vanuit de grondexploitaties € 245.000 bijgedragen.

Erfpachtbaten zijn, net als grondopbrengsten, aan schommeling onderhevig. Het is niet zeker dat de hierboven (onder 2) genoemde extra inkomsten uit erfpacht volledig worden gerealiseerd. Daarom wordt voorzichtigheidshalve rekening gehouden met ca. € 1,8 mln. aan schommelingen in erfpachtbaten in de komende periode. Jaarlijks wordt bij de begroting een actuele inschatting gemaakt.

Dotaties RGB

1) *Afsluiten positieve plannen en verbonden partijen*

Bij het afsluiten van positieve grondexploitaties en verbonden partijen wordt het positieve resultaat gedoteerd aan de RGB. De verwachting is dat voor € 11,2 mln. positieve grondexploitaties tot 2020 worden afgesloten.

2) *Dotatie budgettaire kader*

Vanwege de gevolgen van de economische crisis staat er druk op de verdien capaciteit van de grondexploitaties en daarmee op de afdracht vanuit de RGB aan het budgettair kader. Het (schommelende) surplus op de erfpachtinkomsten wordt ingezet om het negatieve effect van de wegvallende verdien capaciteit op te vangen (als mitigerende maatregel). Vanwege bij de voorgaande begroting geraamde onttrekkingen aan de RGB voor 2014, betekent dit dat in 2015 en 2016 vanuit de erfpachtbaten een dotatie plaatsvindt aan de RGB. Vanaf 2017 is het voordeel verdisconteerd in de onttrekking.

3) *Overig*

In de programmabegroting 2016 wordt vanuit incidentele ruimte € 1,5 mln. toegevoegd aan de RGB waarmee deze ook meerjarig weer van voldoende omvang is. Zonder deze maatregel zou de Reserve Grondbedrijf per 1/1/2020 €1,5 mln. lager zijn dan het minimaal benodigd weerstandsvermogen. Bij het kredietbesluit Spuiforum (nu: Spuikwartier) is besloten dat € 5,4 mln. wordt gedoteerd aan de RGB (zie: RIS 260021__130717 besluitpunt XIII). Vanuit deze reserve kan tot een maximum van € 5,4 mln. de risico's met betrekking tot bouwkosten, tijdelijke huisvesting en grondexploitatie worden afgedekt die mogelijk buiten de reeds daarvoor voorziene middelen vallen. Deze reserve blijft voor het Spuikwartier gehandhaafd.

5.6 Verbonden partijen

In 2016 wil de gemeente een volgende stap maken in de professionalisering van het beheer van verbonden partijen. 2016 zal het eerste volledige jaar zijn van het expertisepunt verbonden partijen (EVP) waartoe het college in het najaar van 2015 heeft besloten. In 2016 zal ook een begin gemaakt worden met de jaarlijkse herijking van de verbonden partijen van de gemeente, te beginnen met een bezinning op de gemeentelijk deelnemingen in het eerste kwartaal van 2016. Richtinggevend voor beleid aangaande verbonden partijen is het beleidskader verbonden partijen 2014-2018.

Deelnemingen

Innovation Quarter B.V. / Participatiemaatschappij Zuidvleugel

<i>Programma:</i>	11 . Economie, Internationale stad en Binnenstad
<i>Doel:</i>	Het stimuleren van de economische ontwikkeling in de regio Zuid-Holland en hiermee het versterken van de positie en de internationale concurrentiekracht van Zuid-Holland en Nederland.
<i>Betrokkenen:</i>	Naast de gemeente Den Haag zijn de gemeentes Rotterdam, Delft, Leiden en Westland, het Ministerie van Economische Zaken, de provincie Zuid-Holland, de TU Delft Holding B.V., Libertatis Ergo Holding B.V., Erasmus MC en het Academisch Ziekenhuis Leiden.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag
<i>Openbaar belang:</i>	Het stimuleren van de economische ontwikkeling in de regio Zuid-Holland en hiermee het versterken van de positie en de internationale concurrentiekracht van Zuid-Holland en Nederland.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	De gemeente is als aandeelhouder bestuurlijk vertegenwoordigd op de vergadering van aandeelhouders. Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
<i>Aandelen belang:</i>	1,81%
<i>Financieel belang:</i>	Aansprakelijkheid naar rato van inbreng op basis van "1 aandeel 1 stem". Kapitaalstorting bedraagt € 500.000,-
<i>Ontwikkelingen:</i>	Vier bedrijven overwegen zich in de regio te vestigen en 10 bedrijven willen zich aansluiten bij de HSD. Een aantal bedrijven zal betrokken worden bij de plannen voor voormalig Vliegveld Valkenburg en andere bedrijven worden ondersteund bij hun aanvraag voor de MIT-regeling.

World Trade Center BV (WTC)

<i>Programma:</i>	11 Economie, Internationale stad en Binnenstad
<i>Doel:</i>	Ontwikkelen, realiseren en exploiteren van een gebouwencomplex genaamd "World Trade Center Den Haag" bestemd voor bedrijven in internationale diensten, handels of goederenverkeer. Tevens houdt de B.V. de WTC-licentie.
<i>Betrokkenen:</i>	De gemeente is enig aandeelhouder.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag
<i>Openbaar belang:</i>	Ontwikkelen, realiseren en exploiteren van een gebouwencomplex genaamd "World Trade Center Den Haag" bestemd voor bedrijven in internationale diensten, handels of goederenverkeer.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	De gemeente is als aandeelhouder bestuurlijk vertegenwoordigd op de jaarlijkse vergadering van aandeelhouders. Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
<i>Aandelen belang:</i>	100%
<i>Financieel belang:</i>	De gemeente draagt aansprakelijkheid voor het gestorte kapitaal ter hoogte van € 18.151,21.

Ontwikkelingen: Bouwinvest organiseert, in samenwerking met de WTC International Businessclub, activiteiten om bedrijven, organisaties op het gebied van de internationale handel en vertegenwoordigers van de (lokale) overheid bij elkaar te brengen. Van het totale te verhuren oppervlak in kantoorgebouw Prinsenhof (62.000 m²) is 42.000 m² bestemd voor het WTC. Daarvan is ongeveer 80% verhuurd aan voornamelijk kleine internationale bedrijven en dienstverleners w.o. het Nederlands Centrum voor Handelsbevordering, de WFIA en Innovation Quarter.

The Hague Trains Holding BV

Programma: 13 Verkeer en Milieu
Doel: Het exploiteren en/of doen exploiteren van de spoorverbinding tussen (in ieder geval) Den Haag en Brussel waaronder mede begrepen wordt het aanvragen van capaciteit ten behoeve van de voorgenomen exploitatie en het sluiten van de ter zake benodigde overeenkomsten.
Betrokkenen: De gemeente is enig aandeelhouder.
Vestigingsplaats: Den Haag.
Openbaar belang: Het exploiteren en/of doen exploiteren van de spoorverbinding tussen (in ieder geval) Den Haag en Brussel waaronder mede begrepen wordt het aanvragen van capaciteit ten behoeve van de voorgenomen exploitatie en het sluiten van de ter zake benodigde overeenkomsten.
Bestuurlijk belang: De gemeente is als aandeelhouder bestuurlijk vertegenwoordigd op de jaarlijkse vergadering van aandeelhouders. De wethouder FVVM vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Aandelen belang: 100%
Financieel belang: De gemeente draagt aansprakelijkheid voor het gestorte kapitaal ter hoogte van € 10,-
Ontwikkelingen: Het college heeft de gemeenteraad in juni 2014 (RIS 273743) bericht dat het oorspronkelijke plan c.q. het (doen) exploiteren van een treinverbinding Den Haag-Brussel niet haalbaar was gebleken maar dat de voor dit doel opgerichte BV in stand gehouden werd om, waar nodig, de druk op de ketel te houden. The Hague Trains Holding BV is momenteel daardoor een ‘slapende BV’.

N.V. Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)

Programma: 16 Financiën
Doel: De Bank Nederlandse Gemeenten is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. Met gespecificeerde financiële dienstverlening draagt de BNG bij aan zo laag mogelijke kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. De strategie van de bank is gericht op het behouden van substantiële marktaandeelen in het Nederlands maatschappelijk domein en het handhaven van een excellente kredietwaardigheid (Triple A). Daarnaast streeft zij naar een redelijk rendement voor haar aandeelhouders. De BNG biedt financiële diensten op maat, zoals kredietverlening, betalingsverkeer, advisering en elektronisch bankieren. Daarnaast neemt zij deel aan projecten in de vorm van publiek-private samenwerking (PPS).
Betrokkenen: De Staat is houder van de helft van de aandelen, de andere helft is in handen van gemeenten, elf provincies en een hoogheemraadschap.
Vestigingsplaats: Den Haag
Openbaar belang: Bank voor de publieke sector. De BNG maakt het mede mogelijk dat de gemeente tegen minimale kosten en risico's financiering kan krijgen.

<i>Bestuurlijk belang:</i>	De wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
<i>Aandelen belang:</i>	De gemeente Den Haag bezit 1.275.456 aandelen (2,3% van het totaal). Er worden geen wijzigingen verwacht.
<i>Financieel belang:</i>	Ieder jaar wordt door de bank dividend uitgekeerd, dat gefixeerd is op 25% van de nettowinst. Voor de jaren 2016 tot en met 2019 is het dividend geraamd op € 0,759 mln. Het gestorte kapitaal van de gemeente Den Haag is € 2,894 mln.
<i>Ontwikkeling:</i>	Ook de BNG ondervindt, zoals alle banken, hinder van de kredietcrisis en met name de verscherpte solvabiliteitseisen (Basel III). Daarom wordt deze jaren 75% procent van de nettowinst ingehouden om het eigen vermogen te versterken om zo op termijn (ingezet is op eind 2017) aan de nieuwe normen te voldoen. Voorheen was dit 50%. Deze hogere inhouding is ook de verklaring voor de lagere dividendraming over de jaren 2016 tot en met 2019.

N.V. ADO Den Haag

<i>Programma:</i>	16 Financiën
<i>Doel:</i>	De vennootschap heeft ten doel de bevordering van het betaald voetbal in de regio Haaglanden in de zin van de reglementen van de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond in de ruimste zin des woords en voorts al hetgeen met het vorenstaande rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn.
<i>Betrokkenen:</i>	United Vansen International Sports (UVS), de Vereniging HFC ADO Den Haag en de Gemeente Den Haag.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag
<i>Openbaar belang:</i>	Het bewaken van de financiële gezondheid van de belangrijkste gebruiker van het gemeentelijke stadion.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	De wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
<i>Aandelen belang:</i>	De gemeente heeft 1 prioriteitsaandeel in handen met een nominale waarde van € 1,65.
<i>Financieel belang:</i>	Naast de waarde van het aandeel, betaalt ADO Den Haag jaarlijks € 0,904 mln. aan huur voor het stadion en parkeerplaatsen.
<i>Ontwikkelingen:</i>	Voor het voetbalseizoen 2015-2016 zijn er geen grote veranderingen te verwachten. Op middellange termijn streeft de nieuwe eigenaar sportieve en financiële versterking van versterking van de club na.

N.V. Dunea

<i>Programma:</i>	16 Financiën
<i>Doel:</i>	Het doel van N.V. Dunea is het voorzien in de behoefte van drinkwater en industriewater van zowel binnen het distributiegebied, als buiten het distributiegebied. Daarbij moet Dunea voldoen aan de eisen van verantwoord natuurbeheer van het toevertrouwde duingebied met de inachtneming van de eisen van een verantwoorde waterwinning. Tevens beheert Dunea andere onderdelen van de waterketen zoals riolering en afvalwaterzuivering zowel binnen als buiten het distributiegebied.
<i>Betrokkenen:</i>	Gemeente Den Haag (39,87%) de voormalige EWR-gemeenten (waaronder Leiden, 10%) en een aantal kleinere gemeenten uit de Vlietstreek (o.a. Zoetermeer 9,4%, Leidschendam-Voorburg (6,2%) en Rijswijk (4,1%) zijn aandeelhouder van N.V. Dunea.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Zoetermeer
<i>Openbaar belang:</i>	Drinkwatervoorziening

<i>Bestuurlijk belang:</i>	Het aandeelhouderschap van N.V. Dunea is in handen van wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu. Gemeente Den Haag heeft conform de statuten recht op één plaats in de Raad van Commissarissen. De heer W. Stolte is door Den Haag herbenoemd als Voorzitter van de Raad van Commissarissen voor een periode van twee jaar.
<i>Aandelen belang:</i>	De gemeente Den Haag bezit 39,87 procent van de aandelen, elke 5 jaar worden de aandelenbelangen van de deelnemende gemeenten opnieuw in lijn gebracht met het relatieve aantal inwoners per deelnemende gemeente.
<i>Financieel belang:</i>	Conform de statuten keert Dunea geen dividend uit. Het gestorte kapitaal van de gemeente Den Haag is € 7,132 mln.
<i>Ontwikkelingen:</i>	De aandeelhouders stellen de tarieven vast. De tarieven dienen ter dekking van de kosten. De gemeente Den Haag streeft ernaar dat de tarieven ieder jaar maximaal met het inflatiepercentage stijgen. Dit is de afgelopen jaren gelukt en ook voor de komende jaren zijn de verwachtingen op dit punt positief.

N.V. Eneco

<i>Programma:</i>	16 Financiën
<i>Doel:</i>	Op betrouwbare, veilige en maatschappelijke verantwoorde wijze leveren van energie en daaraan gerelateerde producten aan particuliere en zakelijke klanten.
<i>Betrokkenen:</i>	De aandeelhouders van de structuurvennootschap Eneco Holding N.V. zijn ca. 55 gemeenten in Zuid-Holland, Friesland, Noord-Brabant en Noord-Holland. Rotterdam heeft ruim 30% en Dordrecht zo'n 9% van de aandelen Eneco in bezit.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Rotterdam
<i>Openbaar belang:</i>	Stroomvoorziening. Eneco levert daarnaast dividendinkomsten op voor de gemeente.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	de wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
<i>Aandelen belang:</i>	De gemeente Den Haag bezit 16,55% van de aandelen Eneco.
<i>Financieel belang:</i>	Eneco keert jaarlijks dividend uit. Voor 2016 is dit begroot op circa € 16,9 miljoen. Het gestorte kapitaal van de gemeente Den Haag is € 22,689 mln.
<i>Ontwikkelingen:</i>	In juni 2015 heeft de Hoge Raad uitspraak gedaan in de al jaren lopende Rechtszaak tussen Eneco, Delta en de Staat tegen splitsing van beide bedrijven. Op één van de twee gronden zijn Eneco en Delta in het ongelijk gesteld. Voor de andere grond is de zaak verwezen naar het Gerechtshof in Amsterdam. Formeel is de zaak dus nog steeds onder de rechter. Op het moment van het schrijven van deze begroting is nog onduidelijk wat de precieze gevolgen zijn van deze uitspraak van de Hoge Raad. Daarnaast heeft Eneco te maken met teruglopende inkomsten uit het Netwerkbedrijf. Dit is een direct gevolg van de neerwaarde bijstelling van de netbeheertarieven door de ACM. Ten slotte is de energiemarkt als geheel enorm in beweging als gevolg van ontwikkelingen als de economische crisis, de toenemende aandacht voor duurzame energie en een aantal de geopolitieke ontwikkelingen zoals met betrekking tot Rusland en in het Midden Oosten. Al deze ontwikkelingen hebben gevolgen voor de prijzen van (duurzame) energie en daarmee voor de inkomsten en uitgaven van Eneco.

N.V. Haagse Milieu Services (N.V. HMS)

<i>Programma:</i>	16 Financiën
<i>Doel:</i>	Een efficiënte en op een kwalitatief hoogwaardig resultaat gerichte uitvoering van reinigingstaken. Deze reinigingstaken zijn het gevolg van of houden verband met publieke regelgeving evenals op contractuele basis in het algemeen belang. Onder deze reinigingstaken worden verstaan: a) inzameling, overslag en het transport binnen het grondgebied van de gemeente Den Haag; b) verlening van andere diensten op het gebied van reiniging en het verrichten van aanvullende activiteiten. Dit alles dient te gebeuren op basis van afgestemde bedrijfsvoering en tegen structureel zo laag mogelijke kosten.
<i>Betrokkenen:</i>	De gemeente Den Haag is de enige aandeelhouder.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag
<i>Openbaar belang:</i>	Afvalinzameling- en verwerking.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	Het aandeelhouderschap van N.V. HMS is in handen van de wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu
<i>Aandelen belang:</i>	De gemeente Den Haag is 100% aandeelhouder en in het bezit van het enige prioriteitsaandeel.
<i>Financieel belang:</i>	De gemeente deelt voor 50% in de winst van de NV. De overige 50% gaat naar Van Gansewinkel N.V. Indien de NV verlies maakt dan wordt dit volledig gedragen door Van Gansewinkel N.V. In 2016 wordt € 4 mln. aan dividendinkomsten geraamd. Het gestorte kapitaal van de gemeente Den Haag is € 0,454 mln.
<i>Ontwikkelingen:</i>	HMS schenkt blijvend aandacht aan de serviceverlening zoals genoemd in de samenwerkingsovereenkomst en het bestek. Verder is HMS structureel bezig met het verbeteren van het product en bijbehorende registratie van de werkzaamheden. Elke vijf jaar wordt de samenwerking tussen de gemeente HMS en Van Gansewinkel geëvalueerd. In 2016 is deze evaluatie weer aan de orde.

HTM Beheer B.V.

<i>Programma:</i>	16 Financiën
<i>Doel:</i>	Zorgdragen voor een kwalitatief hoogstaand openbaar vervoer in de stad, op een maatschappelijk verantwoorde wijze.
<i>Betrokkenen:</i>	Gemeente Den Haag.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag
<i>Openbaar belang:</i>	Het faciliteren van openbaar vervoer in de regio Haaglanden.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	De wethouder Binnenstad, Stadsontwikkeling, Kerngebieden en Buitenruimte vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
<i>Aandelen belang:</i>	De gemeente heeft 100% van de aandelen HTM Beheer in handen. HTM Beheer is de houder van 100% van de aandelen van HTM Railinfra B.V. en 51% van de aandelen HTM Personenvervoer N.V.
<i>Financieel belang:</i>	De gemeente heeft € 42,091 mln. aan gestort kapitaal ter beschikking gesteld. De gemeente heeft een zeer groot deel van het vreemd vermogen van HTM Personenvervoer verstrekt en staat garant voor het gehele vreemd vermogen van HTM Railinfra. HTM Beheer bevat een investeringsfonds in opbouw voor investeringen in openbaar vervoer Den Haag.
<i>Ontwikkelingen:</i>	Eén van de hoofdtaken van HTM Beheer is het houden van 51% van de aandelen van HTM Personenvervoer N.V. In 2016 loopt de huidige concessie Rail van HTM Personenvervoer af. In 2014 is een Hoofdlijnenakkoord

gesloten tussen (destijds) Stadsgewest Haaglanden en HTM Personenvervoer over de investering van de railconcessie Haaglanden 2016-2026 aan HTM Personenvervoer. De definitieve gunning staat gepland voor april 2016. De voorwaarden waaronder deze concessie gegund worden bepalen ook de governance en de financiële prognoses en risico's voor HTM Personenvervoer voor de jaren 2017 en later. Bij investering zal de Metropoolregio (MRDH) mede-aandeelhouder worden van HTM Personenvervoer. Dit volgt dwingend uit de relevante wetgeving bij investering.

N.V. Stadsherstel Den Haag en Omgeving

<i>Programma:</i>	16 Financiën
<i>Doel:</i>	Het behouden en restaureren van monumentale panden. Na bouwkundig herstel vindt functietherstel plaats door het monument een passende bestemming te geven. De gerestaureerde panden worden door Stadsherstel marktconform verhuurd en in een enkel geval verkocht. Daarnaast behoort de bevordering van monumentenzorg in het algemeen tot de doelstellingen.
<i>Betrokkenen:</i>	Gemeente(n), banken, verzekeringsbedrijven, institutionele beleggers en bouwbedrijven.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag.
<i>Openbaar belang:</i>	Behouden en restaureren van monumentale panden
<i>Bestuurlijk belang:</i>	De wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
<i>Aandelen belang:</i>	De gemeente Den Haag heeft 23,17% van de aandelen.
<i>Financieel belang:</i>	Het door de gemeente gestorte kapitaal is € 3,634 mln. De gemeente heeft € 0,143 mln. aan dividend geraamd.
<i>Ontwikkelingen:</i>	Er zijn geen bijzondere ontwikkelingen voor 2016.

United Fish Auctions N.V.

<i>Programma:</i>	16 Financiën
<i>Doel:</i>	Het oorspronkelijke doel was het in stand houden en exploiteren van de visafslag Scheveningen. Begin 2000 zijn de visafslag Scheveningen, visafslag Stellendam en de visafslag Colijnsplaat gefuseerd. Door de fusie en de daarbij behorende positieve synergetische effecten, worden de belangen van de Scheveningse haven beter gediend.
<i>Betrokkenen:</i>	Naast de gemeente Den Haag zijn ook de gemeenten Goedereede en Noord-Beveland aandeelhouders van de N.V. United Fish Auctions.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Stellendam
<i>Openbaar belang:</i>	Instandhouding Visafslag Scheveningen.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	Het aandeelhouderschap van de N.V. UFA is in handen van de wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu. Van de vijf leden van de Raad van Commissarissen, worden er twee benoemd op bindende voordracht van de gemeente Den Haag.
<i>Aandelen belang:</i>	De gemeente Den Haag is in het bezit van 34% van de gewone aandelen UFA. Daarnaast heeft Den Haag, net zoals de gemeente Goedereede één prioriteitsaandeel. Deze prioriteitsaandelen dienen ervoor om te waarborgen, dat beide gemeenten een gelijke invloed op de UFA hebben en alle belangrijke besluiten alleen met instemming van beide prioriteitsaandeelhouders kunnen worden genomen. De UFA heeft 3% cumulatief preferente aandelen, waarvan de gemeente Den Haag 34% in haar bezit heeft. Door deze aandelenstructuur zijn de financiële belangen die de gemeente Den Haag in de visafslag Scheveningen had, bij de fusie gehandhaafd.

Financieel belang: Het gestorte kapitaal van de gemeente Den Haag is € 1,202 mln.
Ontwikkelingen: Er zijn geen bijzondere ontwikkelingen voor 2016.

Publiek Private Samenwerking (PPS)

Haagsche Hitte/ Aardwarmte B.V. / v.o.f.

Programma: 13 Verkeer en Milieu
Doel: De aanleg en exploitatie van een geothermiebron met distributienetwerk en andere daaraan gerelateerde voorzieningen waarmee aardwarmte wordt benut ten behoeve van warmtevoorziening aan woningen en andere afnemers in en rond de gemeente Den Haag.
Betrokkenen: Naast de gemeente Den Haag zijn Vestia, Staedion, HaagWonen, ENECO en E.ON (via tussen-BV's) ieder voor 1/6 deel aandeelhouder.
Vestigingsplaats: Den Haag
Openbaar belang: Aanleg en exploitatie van een geothermiebron met distributienetwerk t.b.v. de warmtevoorziening aan woningen en andere afnemers in en rond Den Haag.
Bestuurlijk belang: De directie van Haagse Hitte B.V. werd gevormd door dhr. H. Harms (ambtenaar). De directie van v.o.f. Aardwarmte Den Haag bestond uit twee personen en stond onder toezicht van de stuurgroep Geothermie. ADH is in augustus 2013 failliet verklaard. Als vennoot in de v.o.f. Aardwarmte is ook Haagse Hitte B.V. direct in het faillissement betrokken. Het aandeelhouderschap is in handen van wethouders FVVM.
Aandelen belang: De Gemeente was enige aandeelhouder in Haagse Hitte BV, welke op zijn beurt een belang van 16,67% had in Aardwarmte v.o.f. Vennoten hadden elk voor een gelijk (1/6e) deel zeggenschap over Aardwarmte Den Haag.
Financieel belang: Het ingebrachte kapitaal door de gemeente bedraagt € 2,5 mln.
Ontwikkelingen: De inspanningen van de curator na het faillissement gericht op een doorstart hebben niet geleid tot het gewenste resultaat. Per 1 februari 2015 is Eneco eigenaar van het warmtenet van Aardwarmte Den Haag v.o.f. Mogelijk biedt het nieuwe Haags Warmteinitiatief kansen voor Aardwarmte Den Haag.

Grondexploitatie maatschappij Vroondaal B.V./ C.V. — Vroondaal GEM

Programma: 15 Stadsontwikkeling
Doel: Het uitgeven van grond t.b.v. realisatie van max. 2.150 woningen, deels in particulier opdrachtgeverschap. Het voeren van de grondexploitatie Vroondaal. Het verkrijgen van het economische eigendom van de gronden in het exploitatiegebied, de productie van bouwrijpe kavels in het exploitatiegebied, de verkoop van kavels aan particulieren en het aanleggen van de (hoofd)infrastructuur en het overige openbaar gebied.
Betrokkenen: Gemeente Den Haag, Bouwfonds Ontwikkeling BV (dochter van RABO Vastgoed) per 1 januari 2015 Bouwfonds Property Development (BPD) en Synchron BV, voorheen Johan Matser projectontwikkeling.
Vestigingsplaats: Den Haag.
Openbaar belang: Het gezamenlijk ontwikkelen en realiseren van het gebied Vroondaal /Madestein.
Bestuurlijk belang: De directie van de GEM wordt aangestuurd door een Raad van Commissarissen, de aandeelhouders en de vennoten. Den Haag levert twee commissarissen. In totaal worden vier commissarissen benoemd. Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.

<i>Aandelen belang:</i>	De gemeente is 50% aandeelhouder in GrondExploitatieMaatschappij VroonDaal Beheer B.V. (de beherend vennoot, die voor 2% participeert in de C.V.) en is 100% eigenaar van de Participatiemaatschappij VroonDaal B.V.
<i>Financieel belang:</i>	De gemeente participeert voor 100% in de Participatiemaatschappij VroonDaal B.V. en voor 50% in de GrondexploitatieMaatschappij VroonDaal Beheer B.V. De Participatiemaatschappij participeert voor 48% en de Beheer B.V. participeert voor 4% in de GrondExploitatieMaatschappij VroonDaal CV. In totaal deelt de gemeente dus voor 50% in het GrondExploitatieMaatschappij van de C.V. Hiernaast financiert de gemeente de PPS voor maximaal € 160 mln. doch hier staan ook zekerheden tegenover.
<i>Ontwikkelingen:</i>	De Ontwikkelingsvisie VroonDaal Revisited is vertaald in een stedenbouwkundig plan dat verwerkt is in een bestemmingsplan en exploitatieplan Madestein-VroonDaal (vastgesteld door de Raad februari 2014 Ris 269828). Het bestemmingsplan en exploitatieplan zijn inmiddels in werking getreden. De gebiedsontwikkeling is gefaseerd, tot en met 2014 zijn 171 kavels ontwikkeld. De ontwikkeling in VroonDaal is opgedeeld in VroonDaal Noord voor de particuliere kavelontwikkeling en VroonDaal-Zuid voor de projectmatige kavelontwikkeling en kleinschalig opdrachtgeverschap via de kavelwinkel. De verkoop van woningen in VroonDaal Zuid is reeds gestart. Na de zomer van 2015 wordt begonnen met de bouw van de eerste woningen in VroonDaal Zuid fase 1. De totale afzetprognose voor 2015 en 2016 is vanwege de gunstige marktontwikkeling bijgesteld naar 100 woningen per jaar.

Ontwikkelingsmaatschappij VroonDaal B.V./ C.V. — VroonDaal VEM

<i>Programma:</i>	15 Stadsontwikkeling
<i>Doel:</i>	Het projectmatig ontwikkelen van woningen. Dat wil zeggen het voor eigenrekening en risico zorg dragen voor de ontwikkeling en realisatie van vastgoedprojecten en de verkoop hiervan aan derden.
<i>Betrokkenen:</i>	Gemeente Den Haag, Bouwfonds Ontwikkeling BV (dochter van RABO Vastgoed) per 1 januari 2015 Bouwfonds Property Development (BPD) en Synchron BV, voorheen Johan Matser projectontwikkeling.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag
<i>Openbaar belang:</i>	Het gezamenlijk ontwikkelen en realiseren van het gebied VroonDaal /Madestein.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	De directie van de VEM wordt aangestuurd door een Raad van Commissarissen, de aandeelhouders en de vennoten. Den Haag levert twee commissarissen, in totaal worden vier commissarissen benoemd. Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
<i>Aandelen belang:</i>	De gemeente is 50% aandeelhouder in VastgoedExploitatieMaatschappij VroonDaal Beheer B.V. (de beherend vennoot, die voor 2% participeert in de C.V.) en is 100% eigenaar van de Participatie Ontwikkelingsmaatschappij VroonDaal B.V.
<i>Financieel belang:</i>	De gemeente participeert voor 100% in de Participatie Ontwikkelingsmaatschappij VroonDaal BV en voor 50% in de VastgoedExploitatieMaatschappij VroonDaal Beheer B.V. De Participatie Ontwikkelingsmaatschappij participeert voor 48% en de Beheer B.V. participeert voor 4% in de VastgoedExploitatieMaatschappij VroonDaal C.V. In totaal deelt de gemeente dus voor 50% in het vastgoedexploitatie risico van de C.V.

Ontwikkelingen: Voor Vroondaal Noord I worden de inspanningen om kavels te verkopen geïntensiveerd. Afhankelijk van de verkoop van de twee door Vroondaal Ontwikkeling gerealiseerde woningen wordt dit project verder uitgebreid met vergelijkbare woningen. Daarnaast is door de VEM op een andere locatie in een geheel andere stijl een serie vrijstaande woningen ontwikkeld op ruime kavels. Doel van deze ontwikkeling is het productaanbod verder te verbreden.

Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen (OBL)

Programma: 15 Stadsontwikkeling
Doel: Het voeren van de grondexploitatie voor de VINEX-locatie Leidschenveen. Het OBL is verantwoordelijk voor de stedenbouwkundige planontwikkeling, sanering, verwerven en het bouw- en woonrijp maken.
Betrokkenen: De gemeente Den Haag, de ontwikkelaars BPL (o.a. Heijmans Trebbe), AMWonen, Bouwfonds en BAM vastgoed.
Vestigingsplaats: Den Haag
Openbaar belang: Realisatie van de VINEX wijk Leidschenveen.
Bestuurlijk belang: Het bestuur van Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen Beheer BV staat onder toezicht van een Raad van commissarissen van vijf personen. De voorzitter en twee commissarissen worden geleverd door de gemeente Den Haag. Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
Aandelen belang: De gemeente is 50% aandeelhouder in Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen Beheer BV (de beherend vennoot van de CV, die voor 2% participeert in de CV) en is 100% eigenaar van de Participatiemaatschappij 's-Gravenhage BV. Besluitvorming geschiedt unaniem, zeggenschap is dus gelijk verdeeld.
Financieel belang: Den Haag deelt voor 50% in het grondexploitatie resultaat.
Ontwikkelingen: De onderneming is per 31 december 2014 geliquideerd. De PPS wordt in 2015 volledig ontbonden.

Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld

Programma: 15 Stadsontwikkeling
Doel: In het kader van de doelstellingen van de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra (VINEX) een stadsuitbreidingsplan tot stand brengen in het gebied Wateringse Veld en daartoe o.m. samenwerkingsverbanden aan te gaan. Daar op volgend, het voeren van grondexploitatie voor de VINEX-locatie Wateringse Veld. De OCWV is verantwoordelijk voor de stedenbouwkundige planontwikkeling, sanering, verwerven en het bouw- en woonrijp maken.
Betrokkenen: De gemeente Den Haag en Bouwfonds MAB Ontwikkeling CVG.
Vestigingsplaats: Den Haag
Openbaar belang: De grondexploitatie Wateringseveld OCWV is verantwoordelijk voor de stedenbouwkundige planontwikkeling en kwaliteitsbewaking, de verwerving, het bodemonderzoek, de sanering en het bouw- en woonrijp maken. Het belang is het uitgeven van grond t.b.v. realisatie van de VINEX wijk Wateringse Veld.
Bestuurlijk belang: Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
Aandelen belang: De gemeente participeert voor 50% in Wateringseveld Beheer B.V. (de beherend vennoot van de CV, die voor 2% participeert in de C.V.) en is 100% eigenaar van Participatiemaatschappij Wateringseveld I B.V. Besluitvorming geschiedt unaniem, zeggenschap is dus gelijk verdeeld.
Financieel belang: Den Haag deelt voor 50% in het grondexploitatie resultaat.
Ontwikkelingen: Van het oorspronkelijk plangebied resteren nog 3 ontwikkellocaties, geschikt voor circa 100 woningen. De locaties zijn Noordhof, Steynhof en Leyhof. Nu

de woningmarkt aantrekt is de verwachting dat de laatste drie locaties in de komende 5 jaar ontwikkeld zullen worden. De Ontwikkelingscombinatie zal de komende jaren de woonrijp werkzaamheden uitvoeren in aansluiting op de bouwplannen.

Starterspanden Den Haag B.V./ C.V.

<i>Programma:</i>	15 Stadsontwikkeling
<i>Doel:</i>	Het beheer van voormalige panden van N.V. Stedelijk Belang / Woningbeheer N.V. De C.V. is een uitvoeringsinstrument van de gemeente voor de huisvesting van startende ondernemingen.
<i>Betrokkenen:</i>	De Gemeente Den Haag en Staedion.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag.
<i>Openbaar belang:</i>	De exploitatie van starterspanden. De CV is onderdeel van het instrumentarium van de Gemeente Den Haag in het kader van de uitvoering van het gemeentelijk starters- en economisch beleid.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
<i>Aandelen belang:</i>	De Gemeente Den Haag bezit 99% van de aandelen in de BV. De zeggenschap in de C.V. is als volgt verdeeld: gemeente (89%), Stedelijk Belang (2%) en Starterspanden Den Haag B.V. (9%).
<i>Financieel belang:</i>	De Starterspanden ontvangt geen gemeentelijke subsidie uit de programmabegroting. De jaarrekeningen worden jaarlijks ter kennisname toegezonden aan de gemeenteraad.
<i>Ontwikkelingen:</i>	Omdat de functie van Starterspanden BV/CV is overgenomen door de markt kan het vastgoed afgestoten worden m.u.v. de Televisiestraat 2-4. Voor een deel dit pand is een huurovereenkomst gesloten met het Zwitserse bedrijf Urban Farmers om stadslandbouw te realiseren in De Schilde. Er wordt gewerkt aan een businesscase om het pand te transformeren tot een bedrijfsverzamelgebouw voor duurzaam en innovatief ondernemen. Naar verwachting wordt hierover in de tweede helft van 2015 een besluit genomen.

Winkelpanden Den Haag B.V./C.V.

<i>Programma:</i>	15 Stadsontwikkeling
<i>Doel:</i>	Het beheer van een aantal voormalige panden van Woningbeheer N.V. De C.V. verhuurt winkelunits en is een uitvoeringsinstrument van het gemeentelijke beleid voor de ontwikkeling en branchering van de winkelstraten.
<i>Betrokkenen:</i>	De Gemeente Den Haag en Staedion.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag
<i>Openbaar belang:</i>	De exploitatie van de winkelpanden. De CV is onderdeel van het instrumentarium van de Gemeente Den Haag in het kader van de uitvoering van het gemeentelijk detailhandelsbeleid.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
<i>Aandelen belang:</i>	De Gemeente Den Haag bezit 50% van de aandelen in de BV. De zeggenschap in de CV is als volgt verdeeld: gemeente (49%), N.V. Stedelijk Belang (49%), Winkelpanden Den Haag B.V. (2%).
<i>Financieel belang:</i>	De Winkelpanden ontvangt geen gemeentelijke subsidie uit de programmabegroting. De jaarrekeningen worden jaarlijks ter kennisname toegezonden aan de gemeenteraad.
<i>Ontwikkelingen:</i>	Op 7 april 215 heeft het College in het kader van de Herstructurering van Winkelpanden CV/BV, Starterspanden BV/CV en Wijkontwikkelingsmaatschappij Stationsbuurt-Het Oude Centrum (RIS 279721)

besloten om het bezit terug te leveren aan de oorspronkelijke inbrengers en de 5 hiervoor genoemde panden ('restopgave') onder te brengen bij de Wijkontwikkelingsmaatschappij Stationsbuurt-Het Oude Centrum.

Wijkontwikkelingsmaatschappij Stationsbuurt – Oude Centrum B.V. / C.V.

<i>Programma:</i>	15 Stadsontwikkeling
<i>Doel:</i>	De uitvoering van het herstructureringsplan voor de Stationsbuurt – Oude Centrum (RIS 144660) uit 2007.
<i>Betrokkenen:</i>	Gemeente Den Haag en Staedion.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag.
<i>Openbaar belang:</i>	Bevorderen van de stedelijke herstructurering in het gebied Stationsbuurt – Oude Centrum.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
<i>Aandelen belang:</i>	De gemeente heeft 49,5% van de aandelen in bezit. De zeggenschap in de C.V. is als volgt verdeeld: gemeente (43%), Staedion (45%), Stedelijk Belang (2%) en WOM B.V. (10%).
<i>Financieel belang:</i>	De WOM ontvangt geen gemeentelijke subsidie uit de programmabegroting. De jaarrekeningen worden jaarlijks ter kennisname toegezonden aan de gemeenteraad.
<i>Ontwikkelingen:</i>	Wijkontwikkelingsmaatschappij Stationsbuurt-Het Oude Centrum wordt conform het coalitieakkoord voortgezet en neemt in het kader van de 'herstructurering vastgoed CV's een 5-tal in haar werkgebied gesitueerde panden over van Winkel BV/CV. Projecten in voorbereiding zijn: Lange Beestenmarkt (22 appartementen w.v. 11 starterswoningen), herontwikkeling Dunne Bierkade 4B/5 tot horeca in kader Avenue Culinaire en Paviljoensgracht 64-66 (4 verhuurappartementen).

WOM Den Haag Zuidwest

<i>Programma:</i>	15 Stadsontwikkeling
<i>Doel:</i>	Bijdragen aan de herstructurering van Den Haag Zuidwest, voortzetting van de prestatieafspraken met Vestia, verkoop van woningen en de afwikkeling van projecten.
<i>Betrokkenen:</i>	Gemeente Den Haag en Stichting Vestia.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag
<i>Openbaar belang:</i>	De bevordering van stedelijke herstructurering en de uitvoering van het herstructureringsplan in het gebied Den Haag Zuidwest. Dit vindt plaats door onder andere: het aanpassen van de binnenstedelijke woningvoorraad, evenals het verbeteren van de sociale en economische infrastructuur door o.a. het slopen van onroerende zaken en andere werken, het bouwrijp maken van grond, het bouwen en renoveren van woningen en het aanpassen van de verdere woonomgeving.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	De WOM Den Haag Zuidwest staat onder toezicht van een Raad van Commissarissen. Den Haag levert één commissaris. Per 1 september 2015 wordt de huidige commissaris opgevolgd door een nieuwe commissaris. Conform het gemeentelijke beleid zal dit geen gemeenteambtenaar zijn. De wethouder FVVM vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
<i>Aandelen belang:</i>	42%. Besluitvorming geschiedt unaniem (zeggenschap dus gelijk verdeeld).
<i>Financieel belang:</i>	De gemeente participeert risicodragend door middel van de financiering van de door de WOM te ontwikkelen projecten. Het financieringsplafond (in de vorm van kapitaalstortingen) is daarbij gesteld op maximaal € 80 mln. Tot op heden is € 8 mln. kapitaal gestort.

Er is op dit moment € 9,8 mln gereserveerd in de gemeentelijke reserve Stedelijke Ontwikkeling voor het vormen van een voorziening bij maximale verstrekking van de kapitaalstorting van € 80 miljoen. Na toetsing is vastgesteld dat de verstrekte zekerheden op dit moment afdoende zijn.

Ontwikkelingen: De WOM ging van start op 9 april 2014 en kreeg als opdracht mee om in 10 jaar tijd 1030 woningen te produceren waarvan 850 nieuwbouw en 250 renovatie. De oplevering van het eerste project - Quattro aan de Zuidlarenstraat in Morgenstond met 41 wooneenheden - wordt verwacht eind 2015. Er zijn twee projecten in voorbereiding (Wildenborghstraat in Moerwijk met 24 eenheden en De Raden met 59 eenheden). Het ondernemingsplan geactualiseerd en zal in het najaar van 2015 ter besluitvorming worden voorgelegd worden aan de Algemene Vergadering van Aandeelhouders. Het vernieuwde plan vormt de basis voor ontwikkelingen in 2016 en verder.

Gemeenschappelijke Regelingen

Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH)

Programma: 2 College en Bestuur en 13 Verkeer en Milieu

Doel: Het gezamenlijk met de 23 deelnemende gemeenten behartigen van de belangen en de samenwerking op het gebied van verkeer en vervoer (OV-autoriteit) en economisch vestigingsklimaat.

Betrokkenen: De GR bestaat uit 23 deelnemende gemeenten uit de Haagse en Rotterdamse regio.

Vestigingsplaats: De statutaire vestigingsplaats is Rotterdam.

Openbaar belang: Verbeteren van de bereikbaarheid en versterken van de concurrentiepositie ten behoeve van huidige en toekomstige werkgelegenheid.

Bestuurlijk belang: De burgemeesters van Den Haag en Rotterdam zijn bij toerbeurt voorzitter en vice-voorzitter. Wethouder FVVM is q.q. lid van het DB en lid van de bestuurscommissie Vervoers Autoriteit (VA). Weth. KIJO is vz van de bestuurscommissie EV. Weth. SEZH is lid van de bestuurscommissie EV. Raadsleden zijn lid van de adviescommissies en van de rekeningencommissie.

Aandelen belang: De gemeente Den Haag heeft een stem aandeel van 39/200 in het Algemeen Bestuur van de MRDH.

Financieel belang: De inwonerbijdrage bedraagt € 2,45 en wordt gedekt binnen programma 2. College en Bestuur. Vanuit programma 13 Verkeer en Milieu wordt tot en met een bijdrage van € 9,15 per inwoner per jaar geleverd aan het Mobiliteitsfonds.

Ontwikkelingen: De MRDH gaat in 2016 haar tweede jaar in. De strategische agenda's voor verkeer en vervoer en voor economisch vestigingsklimaat worden geoperationaliseerd.

Veiligheidsregio Haaglanden

Programma: 4. Openbare orde en Veiligheid

Doel: Het bevorderen van goede samenwerking tussen de hulpdiensten, gemeenten en andere partners in de regio op het gebied van crisisbeheersing.

Betrokkenen: De besturen van de gemeenten Delft, Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Midden Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Wassenaar, Westland en Zoetermeer.

Vestigingsplaats: Den Haag

Openbaar belang: Het voorkomen, beperken en bestrijden van brand en gevaar voor mensen en dieren. Het toezicht houden op het strand en het redden van badgasten in nood en beheer van strandposten.

<i>Bestuurlijk belang:</i>	Het voorzitterschap van het dagelijks en algemeen bestuur is opgedragen aan de burgemeester van Den Haag. Tijdens crises en rampen die de gemeentelijke grenzen overschrijden kan de burgemeester van Den Haag besluiten als voorzitter van de veiligheidsregio het opperbevel naar zich toe te trekken.
<i>Aandelen belang:</i>	Er is sprake van een gewogen stemverhouding. Het nemen van besluiten door het Algemeen Bestuur vindt plaats volgens de volgende stemverdeling: gemeenten < 30.000 inwoners: 1 stem; gemeenten > 30.000 tot 90.000 inwoners: 2 stemmen; gemeenten > 90.000 tot 150.000 inwoners: 3 stemmen; gemeenten > 150.000 tot 300.000 inwoners: 4 stemmen; gemeenten > 300.000 inwoners: 5 stemmen. De gemeente Den Haag heeft dus 5 stemmen in het AB.
<i>Financieel belang:</i>	De bijdrage van de gemeente Den Haag aan de Veiligheidsregio Haaglanden voor de taken Brandweer en Rampenbestrijding en Strandveiligheid is voor 2016 begroot op € 41,425 mln. Dit is inclusief de gemeentelijke bijdrage voor advisering in het kader van bouwvergunningen.
<i>Ontwikkelingen:</i>	Het regionaal beleidsplan 2015 – 2018 van de Veiligheidsregio Haaglanden geeft op hoofdlijnen aan de wijze waarop de voorbereiding op het voorkomen en bestrijden van ongevallen, rampen en crisissituaties multidisciplinair wordt vormgegeven. Het beleidsplan is een wettelijke verplichting op grond van de Wet Veiligheidsregio's. Voor wat betreft de Brandweer Haaglanden wordt gewerkt op basis van het huidige visiedocument 'Op koers'. Naar verwachting ligt er in 2016 een nieuw visiedocument. De op te richten gemeenschappelijke meldkamer van de Veiligheidsregio's Haaglanden en Hollands Midden in De Yp moet leiden tot een intensivering van de onderlinge samenwerking tussen de meldkamers van Brandweer, Politie en Ambulancezorg.

GGD Haaglanden

De GGD Haaglanden is bestuurlijk gezien een gemeenschappelijke regeling, tegelijkertijd maakt de GGD organisationeel gezien (de bedrijfsvoering) volledig deel uit van de gemeente Den Haag. De GGD Haaglanden wordt daarom verantwoord in programma 8.

Regionaal Inkoopbureau H10

<i>Programma:</i>	9 Jeugd.
<i>Doel:</i>	Uitvoeringsorganisatie van Jeugdhulp. Behulpzaam bij inkopen van Jeugdhulp bij zorgaanbieders, bij controle en afwikkeling van declaraties, bij verstrekken voorschotten door gemeenten aan Zorgaanbieders, ramingen per gemeente van zorgkosten etc. Alle betalingen aan Zorgaanbieders geschieden door de gemeenten zelf en de gemeenten gaan zelfstandig contracten aan met derden.
<i>Betrokkenen:</i>	De gemeenten Den Haag, Rijswijk, Zoetermeer, Delft, Pijnacker-Nootdorp, Voorburg-Leidschendam, Wassenaar, Voorschoten, Midden-Delfland en Westland.
<i>Vestigingsplaats:</i>	De statutaire vestigingsplaats is Pijnacker-Nootdorp
<i>Openbaar belang:</i>	De regeling behartigt de belangen van de gemeenten op het terrein van uitvoering van inkooptaken op taakonderdelen binnen het sociaal domein.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	Wethouder Jeugd van de gemeente Den Haag is voorzitter van het driehoofdig bestuur. Besluiten worden genomen op basis van een gewogen stemverhouding. Het aantal stemmen dat een lid in de vergadering kan uitbrengen, wordt

	bepaald door het aantal inwoners van de gemeente(n) door wiens college(s) van burgemeester en wethouders hij is aangewezen.
<i>Aandelen belang:</i>	Niet van toepassing.
<i>Financieel belang:</i>	Jaarlijks wordt circa 50 % van de kosten (naar rato inwonersaantal) van het Inkoopbureau H10 door Den Haag vergoed. De kosten bedragen voor Den Haag circa € 0,75 mln.
<i>Ontwikkelingen:</i>	Voor 2016 zal de Inkoop verder gestroomlijnd en de tarieven geharmoniseerd worden.

Bedrijvenschap Harnaspolder

<i>Programma:</i>	11 Economie, Internationale stad en Binnenstad
<i>Doel:</i>	Het ontwikkelen van 80 ha. bruto bedrijventerrein voor standaard en hoogwaardige bedrijven. Harnaspolder vervult enkele belangrijke functies voor Haagse uit te plaatsen bedrijven uit de te herstructureren of transformeren (binnen)stedelijke bedrijventerreinen. De hoofdactiviteiten om dit te realiseren bestaan uit de verwerving van gronden, het bouw- en woonrijp maken hiervan en de uitgifte van deze gronden aan bedrijven.
<i>Betrokkenen:</i>	De gemeenten Den Haag en Midden-Delfland.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Schipluiden (Midden-Delfland).
<i>Openbaar belang:</i>	Het ontwikkelen en exploiteren van bedrijventerreinen.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	Het algemeen bestuur telt zes leden (drie leden per gemeente). De Haagse leden van het algemeen bestuur zijn wethouders. Voor Midden-Delfland zijn deze leden op dit moment nog afkomstig uit de raad. Het dagelijks bestuur bestaat uit drie leden, één aangewezen door de gemeente Den Haag en twee leden benoemt door Midden-Delfland. De leden zijn wethouders.
<i>Aandelen belang:</i>	De gemeenschappelijke regeling heeft geen aandelen.
<i>Financieel belang:</i>	Positieve of negatieve eindsaldi op de grondexploitaties worden verdeeld tussen de twee gemeenten. Den Haag is aansprakelijk voor 85% van het negatieve saldo.
<i>Ontwikkelingen:</i>	De Harnaspolder heeft een omvangrijk bedrijvenprogramma. Nog circa 42 ha bedrijventerrein is uitgeefbaar (inclusief enkele woonwerkkavels). Uitgifte van 6 ha staat gepland in 2015 en er zijn mondelinge overeenkomsten voor uitgaven in 2016. Eind 2015 zal de A4 zijn doorgetrokken, waarmee het bedrijventerrein veel beter bereikbaar wordt. Het terrein is straks van twee kanten ontsloten aan een snelweg. Deze ontwikkelingen hebben eraan bijgedragen dat er nu met meerdere potentiële afnemers gesprekken worden gevoerd, waarvan een aantal in een vergevorderd stadium.

Industrieschap Plaspoelpolder (IPP)

<i>Programma:</i>	11 Economie, Internationale stad en Binnenstad
<i>Doel:</i>	Het ontwikkelen en exploiteren van bedrijventerreinen.
<i>Betrokkenen:</i>	Gemeenten Den Haag en Rijswijk.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Rijswijk.
<i>Openbaar belang:</i>	Het ontwikkelen en exploiteren van bedrijventerreinen.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	Het Algemeen Bestuur bestaat uit zeven leden waarvan drie uit Den Haag: Wethouders SEZH, SWDC en FVVM. Het dagelijks Bestuur bestaat uit vier leden waarvan uit Den Haag: Wethouder SEZH en FVVM. De gemeente is hiermee rechtstreeks vertegenwoordigd in het Dagelijks en Algemeen Bestuur van het IPP. Wethouders hebben zitting in het IPP-bestuur. Gevraagde besluiten in het IPP-bestuur worden voorafgaand in het Haagse college

	geagendeerd en besproken. De gemeenteraad wordt in de gelegenheid gesteld zienswijzen kenbaar te maken op begrotingen en begrotingswijzigingen.
<i>Aandelen belang:</i>	n.v.t.
<i>Financieel belang:</i>	Den Haag participeert voor 50% risicodragend in de exploitaties van het IPP. Het IPP heeft een eigen financiële reserve waar binnen de risico's worden opgevangen, waardoor Den Haag tot op heden geen voorzieningen heeft hoeven treffen ter afdekking van tekorten.
<i>Ontwikkelingen:</i>	Het IPP richt zich in 2016 op de uitgifte van de laatste kavels op bedrijventerrein Wateringse Veld. Op Businesspark Hoornwijk moet alleen het resterende gedeelte van de N-kavel nog ontwikkeld worden. Dit zal na de realisatie van de Rotterdamsebaan plaatsvinden (vanaf 2018). Op het gebied van herstructurering is het IPP actief in de Landtong in de Plaspoelpolder in Rijswijk, waar project Harbour Village voor het MKB wordt ontwikkeld. De 1e fase is begin 2015 opgeleverd, de 2e fase is in verkoop. IPP werkt in 2016 verder aan de verhuur en verkoop van de gebouwen.

Omgevingsdienst Haaglanden

<i>Programma:</i>	13 Verkeer en milieu
<i>Doel:</i>	De omgevingsdienst Haaglanden is verantwoordelijk voor de vergunningverlening, toezicht en handhaving op milieugebied en de specialistische advisering op het gebied van milieu en Ruimtelijke Ordening voor negen Haaglanden gemeenten en de provincie Zuid-Holland.
<i>Betrokkenen:</i>	De gemeenten Delft, Leidschendam-Voorburg, Midden-Delfland, Pijnacker, Nootdorp, Rijswijk, Wassenaar, Westland en Zoetermeer en de provincie Zuid-Holland.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag
<i>Openbaar belang:</i>	Bescherming van mens en natuur tegen schade; uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	Het dagelijks bestuur bestaat uit vijf leden, waaronder de wethouder FVVM van de gemeente Den Haag. Het algemeen bestuur bestaat uit 13 leden waaronder de wethouders FVVM en BKSB van de gemeente Den Haag.
<i>Aandelen belang:</i>	n.v.t.
<i>Financieel belang:</i>	Den Haag heeft 27% stembelang in het Algemeen Bestuur. Hiermee heeft de gemeente Den Haag een financieel belang van 27% in de eventuele exploitatie tekorten en overschotten.
<i>Ontwikkelingen:</i>	Rijk, IPO en VNG hebben afspraken gemaakt om te komen tot een kwalitatief hoogwaardige uitvoering van het omgevingsrecht. Het realiseren van een landelijk stelsel van Regionale Uitvoeringsdiensten, kwaliteitscriteria en het versterken van het horizontale toezicht door de gemeenteraad zijn hiervan de belangrijkste onderdelen. Naar verwachting zal het wetsvoorstel vergunningverlening, toezicht en handhaving omgevingsrecht in de loop van 2016 in werking treden. Op het moment dat het wetsvoorstel in werking treedt moeten gemeenten en provincies een verordening kwaliteit VTH omgevingsrecht hebben vastgesteld. Voor de Omgevingsdienst Haaglanden moet de verordening worden vastgesteld op het niveau van de omgevingsdienst, voor de andere Wabo-taken op het niveau van de gemeente

Stichtingen

Stichting Werkbij

<i>Programma:</i>	7: Werk, Inkomen en Armoedebeleid
<i>Doel:</i>	Het doel van Stichting Werkbij is de ondersteuning van initiatieven van de gemeente Den Haag, gericht op het scheppen van (additionele) arbeids- en/of stageplaatsen.
<i>Betrokkenen:</i>	Het bestuur bestaat uit: Algemeen Directeur SZW, Directeur SZW en Adviseur SZW.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag
<i>Openbaar belang:</i>	Stichting Werkbij is opgericht om namens de gemeente op te treden als werkgever voor personen die zijn aangewezen op een baan met loonkostensubsidie. Daarnaast voert Stichting Werkbij de administratie voor loonkostensubsidies die aan overige werkgevers worden verstrekt.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	De gemeente heeft volledige zeggenschap.
<i>Aandelen belang:</i>	Niet van toepassing.
<i>Financieel belang:</i>	De gemeente betaald het jaarlijkse tekort.
<i>Ontwikkelingen:</i>	Er zijn geen bijzondere ontwikkelingen over 2016 te melden.

Coöperaties

Wigo4it

<i>Programma:</i>	Voornamelijk 7. Werk, Inkomen en Armoedebeleid. Ook programma 3 Wijkaanpak en Dienstverlening en programma 8 Zorg en Welzijn.
<i>Doel:</i>	Het doel van Wigo4it is om t.b.v. de sociale diensten van de G4-gemeenten als 1 partij op te treden, om hergebruik, ontwikkeling en gezamenlijk beheer van ICT-systemen mogelijk te maken. Deze samenwerking moet leiden tot een verbetering van de effectiviteit en doelmatigheid op het gebied van ICT. Verder heeft Wigo4it een belangrijke coördinerende en faciliterende rol bij intergemeentelijke communicatie- en overlegvormen. Voor gemeente Den Haag is het streven dat Wigo4it optreedt als een betrouwbare en kwalitatieve goede leverancier en samenwerkingspartner.
<i>Betrokkenen:</i>	De belangrijkste andere partijen in de deelneming zijn de Sociale Diensten van de gemeentes Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
<i>Vestigingsplaats:</i>	Den Haag
<i>Openbaar belang:</i>	Wigo4it is opgericht om gezamenlijk gebruik, beheer en ontwikkeling van ICT-systemen voor en door de sociale diensten van de vier grote steden mogelijk te maken. Wigo4it draagt, met een zakelijke en professionele klantbenadering, zorg voor de ICT-facilitering van de primaire processen van de vier diensten. Verder draagt Wigo4it bij aan de coördinatie en afstemming tussen de G4.
<i>Bestuurlijk belang:</i>	Iedere gemeente legt een vierde van het startkapitaal in, gemeente Den Haag heeft dus een belang van 25% in Wigo4it.
<i>Aandelen belang:</i>	n.v.t.
<i>Financieel belang:</i>	De gemeente Den Haag heeft een aandeel van 21% (ongeveer € 5,4 mln.) in de contributiebijdrage verdeeld naar rato van het aantal WWB-ers.
<i>Ontwikkelingen:</i>	Belangrijkste activiteiten (2016) van Wigo4it bestaan uit: 1. Doorontwikkeling G4-applicaties voor Werk, Inkomen en Zorg/Voorzieningen. a. Projecten b. Regulier (adaptief) onderhoud 2. Verbetering bedrijfsvoering (ICT-infrastructuur en Organisatie)

3. Innovatie dienstverlening binnen domein Werk, Inkomen en (mogelijk) Zorg met behulp van programma Professional Portal.

Birgit

Programma:

18. Interne Dienstverlening

Doel:

Rotterdam en Den Haag hebben besloten de (door) ontwikkeling en het beheer van een ICT-toepassing voor het gebruik en het beheer van het stelsel van basis- en kernregistraties (stelselbeheersysteem) gezamenlijk te organiseren. Hiertoe is het samenwerkingsverband Birgit aangegaan.

Betrokkenen:

Gemeenten Den Haag en Rotterdam

Vestigingsplaats:

Rotterdam

Openbaar belang:

Betere dienstverlening en minder administratieve lasten voor burgers en bedrijven. De coöperatie levert een stelselbeheersysteem, dat hieraan bijdraagt door het mogelijk te maken om gegevens eenmalig in te winnen en meervoudig te gebruiken.

Bestuurlijk belang:

FVVM vertegenwoordigt Den Haag in de ALV.

Aandelen belang:

n.v.t.

Financieel belang:

De (jaarlijkse) bijdrage van de Den Haag betreft € 407.420,-. Hierbij is nog geen rekening gehouden met toetreding van de gemeente Utrecht. De verwachting is dat in de Algemene Ledenvergadering van 4 september de toetreding van de gemeente Utrecht geformaliseerd zal worden. Als deze toetreding financieel per 1/7/2015 wordt meegenomen, dan bedraagt de te betalen bijdrage door de gemeente Den Haag: € 339.517,-

Ontwikkelingen:

Het stelsel van basis- en kernregistraties is voortdurend in ontwikkeling en wordt de komende jaren (landelijk) uitgebreid met nieuwe basis- en kernregistraties. Deze zijn o.a. noodzakelijk om de gemeentelijke dienstverlening verder te verbeteren en bedrijfsprocessen efficiënter in te richten.

De coöperatie gestart vanaf 1-1-2015. Focus is om in 2017 (maximaal) 7 lidgemeenten te hebben. Samenwerking met andere coöperaties en stichtingen is ook mogelijk, zolang de kernactiviteiten geen geweld worden aangedaan. In 2015 zal de gemeente Utrecht als eerste een lidgemeente zijn. Op hun verzoek zal een Raad van Commissarissen worden ingesteld. In november 2015 zal door het bestuur een jaarplan en jaarbegroting voor het jaar 2016 worden voorgesteld aan de Algemene ledenvergadering.

Bijlagen Verbonden partijen (in € 1000)

Programma	Naam verbonden partij	Vestigings plaats	Openbaar belang	Nom. Belang	Aandeel (%)		Eigen vermogen		Vreemd vermogen		Resultaat 2016 (bedrijfsresultaat)	Dividend in 2016	Toelichting
					01-2016	12-2016	1-1	31-12	1-1	31-12			
Deelnemingen													
11	Participatiemaatschappij Zuidvleugel B.V.	Delft	Stimuleren van de economische ontwikkeling in de regio Zuid-Holland en hiermee het versterken van de positie en de internationale concurrentiekracht van Zuid-Holland en Nederland.	Gemeente Den Haag participeert niet direct in deze BV			26.985	26.985	3	3	-1	0	Gemeente Den Haag participeert niet direct in deze BV.
11	ROM Innovation Quarter B.V.	Den Haag	Stimuleren van de economische ontwikkeling in de regio Zuid-Holland en hiermee het versterken van de positie en de internationale concurrentiekracht van Zuid-Holland en Nederland.	500	1,81%	1,81%	27.273	27.273	1.307	1.307	292	0	
11	World Trade Center B.V.	Den Haag	Ontwikkelen, realiseren en exploiteren van een gebouwencomplex genaamd "World Trade Center Den Haag" bestemd voor bedrijven in internationale diensten, handels of goederenverkeer.	18	100,00%	100,00%	17	15	0	7	-	0	
13	The Hague Trains Holding B.V.	Den Haag	Het exploiteren en/of doen exploiteren van de spoorverbinding tussen (in ieder geval) Den Haag en Brussel waaronder mede begrepen wordt het aanvragen van capaciteit ten behoeve van de voorgenomen exploitatie en het sluiten van de ter zake benodigde overeenkomsten.	0	100,00%	100,00%	0	0	0	0	0	0	slapende BV
16	N.V. ADO Den Haag	Den Haag	Voetbalclub	0	0%	0%	-452	-152	9.352	8.091	n.n.b.	0	Verslaggeving over boekjaar 1-7-2013 t/m 30-6-2014. Het nominale belang betreft één prioriteitsaandeel ad. €1,65
16	N.V. Bank Nederlandse Gemeenten	Den Haag	Bank voor de publieke sector	2.894	2,3%	2,3%	3.430.000	3.582.000	127.753.000	149.923.000	n.n.b.	759	
16	N.V. Duina	Voorburg	Drinkwatervoorziening	7.132	39,87%	39,87%	165.290	175.239	349.809	326.788	n.n.b.	n.v.t.	
16	N.V. Eneco	Rotterdam	Stroomvoorziening	22.689	16,55%	16,55%	4.593.000	5.188.000	4.592.000	4.963.000	n.n.b.	16.900	
16	N.V. Haagse Milieu Services	Den Haag	Afvalinzameling en -verwerking	454	100%	100%	454	454	15.102	14.660	4.000	4.000	
16	HTM Beheer B.V.	Den Haag	Openbaar Vervoer	42.091	100%	100%	nvt	138.681	nvt	536.424	n.n.b.	0	Gegevens EV en VV betreffen 2013
16	N.V. Stadsherstel Den Haag en Omgeving	Den Haag	Behouden en restaureren van monumentale panden	3.674	23,17%	23,17%	17.411	17.699	10.573	11.922	n.n.b.	143	
16	United Fish Auctions N.V.	Stellendam	Instandhouden Visafslag-Scheveningen	1.202	34%	34%	1.109	1.120	3.657	3.208	n.n.b.	0	Gegevens EV en VV betreffen 2013
PPS													
13	Aardwarmte Den Haag v.o.f.	Den Haag	Aanleg en exploitatie van een geothermiebron met distributienetwerk t.b.v. de warmtevoorziening aan woningen en andere afnemers in en rond Den Haag	Gemeente Den Haag participeert niet direct in de v.o.f.			n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	faillissement per augustus 2013
13	Haagsche Hirt B.V.	Den Haag	Opretten als vennoot van Aardwarmte Den Haag v.o.f. (16,67%)	2.418	100,00%	100,00%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	faillissement per augustus 2013
15	Participatie Maatschappij Vroondaal B.V.	Den Haag	Commanditair vennoot in GEM Vroondaal CV	18	100,00%	100,00%	8	10	2	0	2	0	
15	Grondexploitatie Maatschappij Vroondaal Beheer B.V.	Den Haag	Behorend vennoot van GEM Vroondaal CV	10	50,00%	50,00%	19	19	0	0	0	0	

De financiële gegevens (EV en VV) hebben betrekking op het boekjaar 2014, tenzij anders aangegeven. Bij het opstellen van de gemeentelijke begroting zijn dat de laatste bekende vastgestelde gegevens, ten aanzien van 2016 worden geen grote wijzigingen verwacht.

Programma	Naam verbonden partij	Vestigings plaats	Openbaar belang	Nom. Belang	Aandeel (% per 01-2016)	Aandeel (% per 31-12-2016)	Eigen vermogen		Vreemd vermogen		Resultaat 2016 (bedrijfsresultaat)	Dividend in 2016	Toelichting
							1-1	31-12	1-1	31-12			
15	Grondexploitatie Maatschappij Vroondaal C.V.	Den Haag	Her gezamenlijk ontwikkelen en realiseren van het gebied Vroondaal /Madestein	Gemeente Den Haag participeert niet direct in de CV			0	131.160	137.505	5.225	0		
15	Participatie Ontwikkelings Maatschappij Vroondaal B.V.	Den Haag	Commanditair vennoot in GEM Vroondaal CV	18 100,00%	100,00%		8	10	0	2	0		
15	Vasgoexploitatie maatschappij Vroondaal Beheer B.V.	Den Haag	Beherend vennoot van GEM Vroondaal CV	10 50,00%	50,00%		19	19	7	0	0		
15	Vasgoexploitatie Maatschappij Vroondaal C.V.	Den Haag	Her gezamenlijk ontwikkelen en realiseren van het gebied Vroondaal /Madestein	Gemeente Den Haag participeert niet direct in de CV			0	0	2.552	2.353	79	0	
15	Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen Beheer B.V.	Den Haag	Beherend vennoot van Ontwikkelings bedrijf Leidschenveen C.V. (2%)	n.v.t.	n.v.t.		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	B.V. is per 31/12/2014 geliquideerd
15	Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen C.V.	Den Haag	Realisatie van de VINEX wijk Leidschenveen	n.v.t.	n.v.t.		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	CV is per 31/12/2014 geliquideerd
15	Participatiemaatschappij s-Gravenhage B.V.	Den Haag	Commanditair vennoot in Ontwikkelings bedrijf Leidschenveen C.V. (49%)	n.v.t.	n.v.t.		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	B.V. wordt in 2015 geliquideerd
15	Participatiemaatschappij Wateringse Veld 1 B.V.	Den Haag	Commanditair vennoot in Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld C.V. (49%)	18 100,00%	100,00%		560	561	8.442	0	2	0	
15	Wateringse Veld Beheer B.V.	Den Haag	Beherend vennoot van Ontwikkelings combinatie Wateringse Veld C.V. (2%)	9 50,00%	50,00%		24	25	0	0	1	0	
15	Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld C.V.	Den Haag	Realisatie van de VINEX wijk Wateringse Veld	Gemeente Den Haag participeert niet direct in de CV			45	45	12.455	11.743	0	0	
15	Starterspanden Den Haag B.V.	Den Haag	Beherend vennoot van Starterspanden Den Haag C.V.	18 99,00%	nb		-251	-256	257	256	2	0	Gegevens EV en VV betreffen 2013
15	Starterspanden Den Haag C.V.	Den Haag	Exploitatie van starterspanden. De CV is onderdeel van het instrumentarium van de gemeente in het kader van de uitvoering van het gemeentelijk starters- en economisch beleid	10 89,00%	nb		3.776	3.683	3.625	2.310	-22	0	Gegevens EV en VV betreffen 2013
15	Winkelpanden Den Haag B.V.	Den Haag	Beherend vennoot van Winkelpanden Den Haag C.V.	657 50,00%	nb		114	114	24	18	1	0	Gegevens EV en VV betreffen 2013
15	Winkelpanden Den Haag C.V.	Den Haag	Exploitatie van winkelpanden. De CV is onderdeel van het gemeentelijk instrumentarium voor de uitvoering van het detailhandelsbeleid	10 49,00%	nb		21.470	21.771	1.685	1.233	372	0	Gegevens EV en VV betreffen 2013
15	Wijkontwikkelingsmij. Stationshuur - Oude Centrum B.V.	Den Haag	Beherend vennoot van WOM Stationshuur - Oude Centrum Den Haag CV	9 49,50%	49,50%		-21	-24	24	24	2	0	Gegevens EV en VV betreffen 2013
15	Wijkontwikkelingsmij. Stationshuur-Oude Centrum Den Haag C.V.	Den Haag	Beworden van de stedelijke herstructurering in het gebied Stationshuur/Oude Centrum.	1570 43,00%	43,00%		38.973	38.198	2.140	1.881	-164	0	Gegevens EV en VV betreffen 2013
15	WOM Den Haag Zuidwest	Den Haag	Herstructurering van Den Haag Zuidwest middels de oprichting van een Wijkontwikkelingsmaatschappij, de voortzetting van presatietafspraken, de verkoop van woningen, afwikkeling van projecten en overige zaken.	8.000 42,00%	42,00%		117.710	117.711	833	1.139	-1.289	0	

De financiële gegevens (EV en VV) hebben betrekking op het boekjaar 2014, tenzij anders aangegeven. Bij het opstellen van de gemeentelijke begroting zijn dat de laatste bekende vastgestelde gegevens, ten aanzien van 2016 worden geen grote wijzigingen verwacht.

Programma	Naam verbonden partij	Vestigings plaats	Openbaar belang	Nom. Belang	Aandeel (%) 01-2016	Aandeel (%) per 01-12-2016	Eigen vermogen		Vreemd vermogen		Resultaat 2016 (bedrijfsresultaat)	Dividend in 2016	Toelichting	
							1-1	31-12	1-1	31-12				
Gemeenschappelijke regelingen														
2	Metropoolregio Rotterdam Den Haag	Rotterdam	Bevorderen van de samenwerking tussen de deelnemende gemeenten voor verkeer en vervoer en voor economisch vestigingsklimaat	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	0	0	0	0	0	n.v.t.	De MRDH is gestart per 1/1/15 en heeft een sluitende begroting 2015-2018 gepresenteerd. Uitgaven worden gedeelt door inkomsten. Derhalve zijn EV en VV op 1/1 en 31/12 nihil.	
4	Veiligheidsregio Haaglanden	Den Haag	Het orgaan voor fysieke veiligheid, rampenbestrijding en crisisbeheersing in de regio Haaglanden. De organisatie omvat brandweertoezicht, geneeskundige hulpverlening en de gemeenschappelijke meldkamer. Alle activiteiten richten zich op het vergroten van veiligheid van de Haaglandse bevolking en bezoekers.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	11.782	9.773	86.158	80.297	nihil	n.v.t.		
9	Inkoopbureau H10 (Uitvoeringsorganisatie)	Noordorp	De regeling behartigt de belangen van de gemeenten op het terrein van uitvoering van inkooppraktijken op taakonderdelen binnen het sociaal domein	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	0	150	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	Nieuwe verbonden partij; Nog geen jaarrekening beschikbaar	
11	Hamaschpolder	Rijswijk	Ontwikkelen en exploiteren van bedrijventerreinen	0	85,00%	85,00%	-15.627	-16.047	89.560	100.867	-420	0		
11	Industrieschap Pluspolder (IPP)	Midden Delfland	Ontwikkelen en exploiteren van bedrijventerreinen	0	50,00%	50,00%	19.087	19.438	5.184	0	0	0		
13	Omgevingsdienst Haaglanden	Den Haag	De ODH is verantwoordelijk voor de vergunningverlening, toezicht en handhaving op milieugebied en de specialistische advisering op het gebied van Milieu en RO voor de negen gemeenten en de provincie Zuid-Holland	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	2.477	3.137	-	-	n.n.b.	n.n.b.		
Overige verbonden partijen														
7	Stichting Werkbij (2012)	Den Haag	Stichting Werkbij is opgericht om namens de gemeente op te treden als werkgever voor personen die zijn aangewezen op een baan met loonkostensubsidie. Daarnaast voert Stichting Werkbij de administratie voor loonkostensubsidies die aan overige werkgevers worden verstrekt	n.v.t.	100%	100%	0	871	5.965	5.965	0	0	n.v.t.	
7	Coöperatie Wigohit U.A.	Den Haag	Gezamenlijk gebruik, beheer en ontwikkeling van ICT-systemen voor en door de sociale diensten van de vier grote steden. Wigohit draagt, met een zakelijke en professionele klantbenadering, zorg voor de ICT-facilitering van de primaire processen van de vier diensten en draagt bij aan de coördinatie en afstemming tussen de G4	25	0	25%	3.302	3.302	5.145	5.145	0	0	n.v.t.	
18	Coöperatie BIRGIT U.A.	Rotterdam	Betere dienstverlening en minder administratieve lasten voor burgers en bedrijven. De Coöperatie levert een stelselbeheersysteem, dat hieraan bijdraagt door het mogelijk te maken om gegevens eenmalig in te winnen en meervoudig te gebruiken	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	Nihil	Nihil	Nihil	Nihil	Nihil	N.v.t.	Coöperatie gestart 1/1/15. Nog geen concrete cijfers. Jaarbegroting 2015 bij oprichting door het college behandeld. Bestuur zal zich 1e helft 2016 voor het eerst verantwoorden	

De financiële gegevens (EV en VV) hebben betrekking op het boekjaar 2014, tenzij anders aangegeven. Bij het opstellen van de gemeentelijke begroting zijn dat de laatste bekende vastgestelde gegevens, ten aanzien van 2016 worden geen grote wijzigingen verwacht.

5.7 Subsidies

Subsidie proces

In deze subsidieparagraaf wordt ingegaan op de belangrijkste ontwikkelingen op het gebied van subsidies: zowel verstrekt ter uitvoering van het gemeentelijke beleid en subsidies die de gemeente probeert te verwerven.

Centraal Subsidiebureau (CSb)

In 2014 is de centralisering van de uitvoering van de subsidiebeslissingen bij één centraal uitvoeringscentrum bij de dienst OCW verder vormgegeven. Vanaf 1 januari 2015 is het CSb volledig operationeel en werkt aan de realisatie van de volgende bestuurlijke opgaven:

- gemeentebrede standaard uitvoeringsvoorschriften en subsidiearrangementen;
- het gemeentebreed hanteren van formats voor modelsubsidiebeschikkingen;
- het gebruikmaken van een set uniforme en gemeentebrede voorwaarden bij het formuleren van subsidievoorwaarden vooraf over in ieder geval de inhoudelijke en financiële verantwoording achteraf.

Subsidieregister niet natuurlijke personen

Het subsidieregister op de internetpagina van de gemeente Den Haag is sinds april 2013 een feit. De subsidieverleningen 2012 en 2013 zijn zichtbaar in dit register. Het register is uitgebreid met de verleningen over 2014. Verder zal het register worden uitgebreid met naast het verleende bedrag tevens het vastgestelde bedrag te vermelden. Indien het vastgestelde bedrag afwijkt van het verleende bedrag zal de reden voor de afwijking worden vermeld.

Verwachte belangrijke ontwikkelingen

Een aspect dat steeds centraler in de belangstelling staat is de doorontwikkeling in de aanpak van de resultaatgerichtheid en het meten van de effecten van subsidies. Er wordt momenteel gewerkt aan een plan van aanpak om hier verder vorm aan te geven. Dit zal een begin krijgen door daar waar mogelijk bij subsidieverleningen voor 2016 binnen het beleidsterrein welzijn de doelstellingen meer evalueerbaar te formuleren.

Verwerving Europese Subsidies

De Europese subsidieperiode 2014 – 2020 biedt de gemeente Den Haag kansen. Hiervoor is in 2014 een gemeentelijk 'strategisch actieplan subsidies' opgesteld waarin de subsidieprioriteiten tot en met 2020 zijn benoemd. Door de gemeente wordt actief ingezet op de subsidieprogramma's EFRO / Kansen voor West II, Horizon 2020, INTERREG, LIFE, Erasmus+ , Europees Sociaal Fonds (ESF) en het Fonds voor Interne Veiligheid. In 2015 zijn op diverse fondsen aanvragen ingediend. Op basis van het strategisch actieplan subsidies wordt daarnaast ingezet op samenwerking met partnerorganisaties binnen en buiten de stad.

Voor de verplichte (gemeentelijke) bijdrage voor EU-subsidies vervult het gemeentelijk Cofinancieringsfonds een belangrijke rol. Vanuit de reserve 'Cofinancieringsfonds' financiert de gemeente projecten die een Europese subsidie, rijkssubsidie of andere nationale subsidie ontvangen. De thema's duurzaamheid, duurzame ontwikkelingen en samenwerking met kennisinstellingen en bedrijfsleven zijn in 2015 toegevoegd als prioriteiten voor inzet van middelen uit het Cofinancieringsfonds. De komende jaren ziet de gemeente een gestage verschuiving van subsidies naar de inzet van financieringsinstrumenten. Deze ontwikkelingen worden door de gemeente gevolgd en toegepast.

Beleid Topinkomens

Per 1 januari 2015 is de verlaagde WNT norm van €178.000 van kracht geworden, deze norm is gelijk aan een ministersalaris. De gemeente Den Haag sluit in haar beleid inzake topinkomens bij door de gemeente Den Haag gesubsidieerde instellingen direct aan bij deze verlaagde inkomensgrens van de WNT. Dit betekent dat voor subsidies die worden afgegeven na 1 januari 2015 de bedragen worden gehanteerd die in de WNT zijn opgenomen.

Er vindt in 2016 een evaluatie van het topinkomensbeleid plaats, hierin worden de ontwikkelingen rondom de WNT en de in 2015 en 2016 gevoerde juridische procedures meegenomen. Tevens zal in 2016 het hoger beroep bij de Raad van State in de procedure Parnassia Groep B.V. worden behandeld, de uitspraak van de Raad van State wordt ook meegenomen in de evaluatie van het Haagse topinkomensbeleid.

5.8 Vastgoed

Inleiding

De gemeente bezit veel en divers vastgoed, zoals welzijnsaccommodaties, sportfaciliteiten, kantoorgebouwen, schoolgebouwen, theaters, parkeergarages en musea. Daarnaast beschikt de gemeente ook nog over diverse objecten (met vaak een historische waarde) waar niet of nauwelijks een maatschappelijke of commerciële functie aan toe te kennen is, zoals kerktorens en molens.

Ambitie

De ambitie van de gemeente is een zo efficiënt mogelijk beheer en inzet van het gemeentelijke vastgoed. Het ontwikkelen en in bezit hebben van vastgoed is voor de gemeente geen doel op zich maar ondersteunend aan de bestuurlijk vastgestelde (maatschappelijke) beleidskaders en doelstellingen.

Huurinning

In 2015 worden de beheerovereenkomsten met externe vastgoedbeheerders geïnventariseerd en tegen het licht gehouden - met het oog op mogelijke besparingen en het beperken van financiële risico's voor de gemeente. Daarbij wordt mede betrokken het door de gemeente zelf innen van huren van een aantal verhuurde panden, waarvan in het verleden de huurinning extern is ondergebracht.

Incasso en huurbeëindiging

Als onderdeel van goed contractbeheer van het gemeentelijk vastgoed en het innen van de huren hoort ook een gedegen gestandaardiseerd incassotraject. Bij een huurachterstand van minimaal drie maanden onderneemt de gemeente actie en gaat zo spoedig mogelijk over tot incasso-, ontbindings- en ontruimingsprocedures bij de kantonrechter. Hierdoor lopen huurachterstanden minder snel op en kan het vrijkomende vastgoed weer doelmatig worden ingezet.

Coalitieakkoord 2014 – 2018

In het coalitieakkoord is de ambitie opgenomen de gemeentelijke vastgoedportefeuille te verduurzamen en is een taakstelling opgelegd van € 5 mln. boekwinst op te verkopen vastgoed. Deze taakstelling is verdeeld over 2015 voor € 1 miljoen, 2016 voor € 1 miljoen, 2017 voor € 1,5 miljoen en 2018 voor € 1,5 miljoen. Vastgoed dat niet meer nodig is voor de gemeentelijke beleidsdoelstellingen, verkopen we. Waar nodig wordt vastgoed waarvan de dekking op lange termijn niet is voorzien in de gemeentelijke begroting jaarlijks afgewaardeerd tot de recent getaxeerde marktwaarde. Het behalen van de taakstelling van boekwinst op het te verkopen vastgoed is afhankelijk van de boekwaarde van het daadwerkelijk verkochte vastgoed.

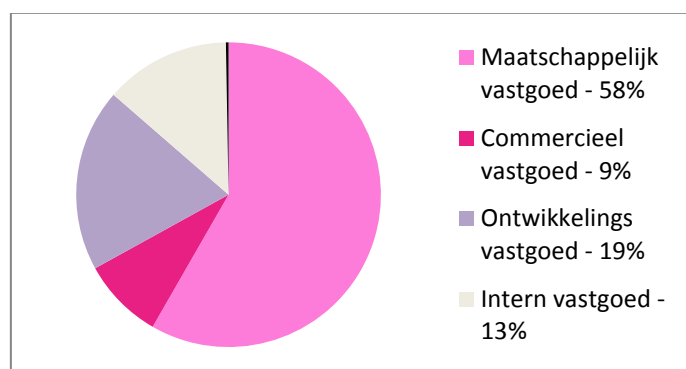
Vastgoedportefeuille

De gemeente bezit per 1 januari 2015 in totaal 1.514 vastgoedobjecten, waarvan 1.072 panden en 442 onbebouwde gronden. Van de 1.072 panden bezit de gemeente er 1.044 en huurt ze er 28. Het aantal administratieve eenheden (waaronder de verhuurbare eenheden) is hoger, namelijk 2.370, waarvan 1.709 eenheden op pandniveau en 661 eenheden op grondniveau. Dit is exclusief de in regulier erfpacht uitgegeven objecten en het eigendom van de openbare ruimte. In op de volgende pagina opgenomen tabellen is het gemeentelijk vastgoedbezit zowel naar begrotingsprogramma weergegeven als in categorieën.

In onderstaande tabel is het aantal (geregistreerde) panden¹ en de boekwaarde (exclusief activa in aanloop) weergegeven per begin van het jaar 2015 tot en met 2019 per begrotingsprogramma

Programma	Aantal panden 1) en 2)	Raming in € 1.000				
		2015	2016	2017	2018	2019
03 - Wijkaanpak en Dienstverlening	1	0	0	0	0	0
05 - Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg	65	81.768	74.399	67.159	59.965	53.261
06 - Onderwijs	364	366.035	351.937	338.143	324.458	310.970
07 - Werk, Inkomen en Armoedebeleid	20	12.541	12.061	11.581	11.102	10.660
08 - Zorg en Welzijn	125	50.620	48.730	46.866	45.014	43.207
10 - Ontwikkeling buitenruimte	73	6.573	6.388	6.202	6.017	5.835
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad	3	427	427	427	427	427
12 - Sport	40	127.231	121.393	115.662	110.018	104.431
13 - Verkeer en Milieu	77	0	0	0	0	0
14 - Wonen en duurzaamheid	1	1.157	1.088	1.019	1.019	1.019
15 - Stadsontwikkeling	215	109.875	107.255	104.634	102.014	99.394
18 - Interne dienstverlening	88	220.130	212.379	204.696	197.083	189.520
Totaal aantal en boekwaarde per 1 januari	1.072	976.356	936.057	896.390	857.117	818.723
Samenstelling vastgoed in % van de totale boekwaarde						
Totaal onrendabel		73%	73%	73%	72%	72%
Totaal rendabel		27%	27%	27%	28%	28%
Totaal vastgoed		100%	100%	100%	100%	100%

Het vastgoedbezit van de gemeente Den Haag wordt onderverdeeld in de volgende hoofdcategorieën: maatschappelijk vastgoed, commercieel vastgoed, bijzonder vastgoed, intern vastgoed en ontwikkelingsvastgoed. Dit is uitgedrukt in een percentage van het totaal aantal panden (1.072) en in onderstaand cirkeldiagram weergegeven.

Veel vastgoed is niet eenvoudig aanpasbaar om op korte termijn grote wijzigingen in beleidsdoelstellingen of de markt te volgen. Je kunt bijvoorbeeld niet simpel van een school een theater maken. Een investering in vastgoed met een permanente bouwaard betekent bovendien een investering die in 40 jaar (bij nieuwbouw) of 25 jaar (bij verwerving van bestaande panden) wordt afgeschreven. Dit onderstreept de noodzaak om bij de besluitvorming over nieuw beleid altijd zorgvuldig de mogelijke vastgoedaspecten in ogenschouw te nemen.

Afwaardering

Conform het Besluit Begroting en Verantwoording en de Richtlijn Waardering gemeentelijk vastgoed 2014 wordt jaarlijks de boekwaarde van vastgoed met een niet-maatschappelijke functie aan de marktwaarde getoetst. Voor de bepaling van de marktwaarde van een vastgoedobject kan zowel de

WOZ-waarde als een recente onafhankelijke taxatie worden gehanteerd. Afwaarderingen kunnen naar hun aard niet worden begroot. Daarom is dit risico in het risicocumulatiemodel voorzien.

Aankoop en verkoop

De verwachting is dat de komende jaren nog maar sporadisch vastgoed wordt aangekocht voor gebiedsontwikkeling. Daar staat tegenover dat wij actief beleid voeren om objecten af te stoten. Het betreft objecten die geen bijdrage meer (kunnen) leveren aan de gemeentelijke beleidsdoelstellingen. Voordat de gemeente vastgoed verkoopt, wordt bekeken of het vastgoed ingezet kan worden voor andere gemeentelijke beleidsdoelstellingen. In 2016 wordt de verkoop van niet meer benodigd vastgoed geïntensiveerd.

Verhuur en vastgoedexploitatie

Veel van het maatschappelijke vastgoed wordt verhuurd aan derden, zoals welzijnsorganisaties, sportverenigingen en cultuurinstellingen. Met al deze instellingen zijn langdurige huurovereenkomsten gesloten. Deze verhuringen zijn in de regel kostendekkend, met dien verstande dat de rente- en kapitaallasten niet (altijd) uit de huurinkomsten wordt gedekt, maar uit andere door de raad beschikbaar gestelde middelen (investeringsplan). In bepaalde gevallen subsidieert de gemeente vanuit de beleidsprogramma's de huur die gebruikers moeten betalen, bijvoorbeeld bij cultuur- en welzijnsinstellingen.

Vastgoed dat aan commerciële partijen wordt verhuurd, wordt in de regel tegen een marktconforme prijs verhuurd. Dit marktconforme tarief is echter niet altijd integraal kostendekkend, waardoor de exploitatie van deze panden een negatief resultaat kan hebben. Hierbij moet met name worden gedacht aan de (tijdelijke) commerciële verhuur van vastgoed dat is aangekocht voor stedelijke ontwikkeling. Voor het opvangen van de negatieve exploitatieresultaten op het ontwikkelingsvastgoed zijn binnen het Programma Stadsontwikkeling strategische vastgoedreserves gevormd. De feitelijk behaalde exploitatieresultaten worden met dit programma reserves verrekend. Voor dit deel van de vastgoedportefeuille geldt dat er geregeld huurovereenkomsten worden beëindigd of gesloten. Bij het afsluiten van nieuwe huurovereenkomsten is het doel de huuropbrengsten te optimaliseren en/of de exploitatiekosten te reduceren.

Leegstand

Leegstand kan tijdelijk of structureel zijn. Door incurantheid van de panden en onzekerheid van het toekomstperspectief is commerciële verhuur niet altijd reëel. In dat geval wordt er gezocht naar een tijdelijke culturele of maatschappelijke invulling van een pand via een stadsdeel of Stichting Stroom. Daarnaast is het mogelijk dat panden tijdelijk in beheer worden gegeven aan een anti-kraakorganisatie. Het object wordt dan wel als leegstand geregistreerd, omdat er geen huuropbrengsten binnen komen. Dit soort leegstand bevindt zich voornamelijk in de portefeuille ontwikkelingsvastgoed. Leegstaande panden die hun gemeentelijke doelstelling hebben verloren en niet meer aan een nieuwe beleidsdoelstelling kunnen worden gekoppeld, worden aangemerkt als structurele leegstand. Deze panden worden verkocht. In afwachting van verkoop kunnen deze panden (tijdelijk) worden verhuurd of in gebruik gegeven aan een cultureel of maatschappelijk initiatief. Dit doet zich met name voor bij panden die bij verkoop een andere functie krijgen, zoals onderwijs- en welzijnslocaties.

De totale leegstand in de gemeentelijke vastgoedportefeuille bedroeg eind 2014 10,9 procent (117 panden). Hiervan zijn 72 panden verworven voor stedelijke ontwikkeling, 8 panden zijn voormalige schoolgebouwen die of in afwachting zijn van een herontwikkeling of een leegstaande wissellocatie zijn, 6 cultuurpanden staan leeg, één bibliotheek, twee sportaccommodaties en 28 voormalige welzijns- en/of kinderdagverblijfslocaties. 62 procent van de leegstand betreft ontwikkelingsvastgoed en 38 procent is maatschappelijk vastgoed. Het streven is de leegstand de komende jaren te verminderen door enerzijds herontwikkeling van panden in het kader van Kleinschalig Opdrachtgeverschap en anderzijds door verkoop.

Investerings

In het Meerjarig Investeringsplan 2016 -2019 zijn de investeringen per project gespecificeerd, zoals voor het Spuikwartier, de Sportcampus en de Brede Buurtscholen.

De oplevering van de in aanbouw zijnde Sportcampus in het Zuiderpark is in de tweede helft van 2016 voorzien. Afhankelijk van de aan- of afwezigheid van vleermuizen zal sloop ten behoeve van de nieuwbouw van Brede Buurtschool Morgenstond (Bentelostraat) in 2015 of in 2016 starten.

De uitvoering van de voorzieningencluster aan de Melis Stokelaan bij het Sophia Revalidatiecentrum zal in 2016 aanvangen. In het nieuwe pand komen een medisch kinderdagverblijf, twee scholen voor speciaal onderwijs en behandelruimten van Sophia Revalidatie. Met het nieuwe pand ontstaat er een integrale zorg-, onderwijs- en verblijfsaccommodatie. De nieuwbouw wordt met een loopbrug aan het bestaande pand van Sophia Revalidatie gekoppeld.

Andere projecten zijn het verrichten van achterstallig onderhoud aan het World Forum Congres Centrum en aan het monumentale schijndodenhuis op de begraafplaats Kerkhoflaan.

Naast genoemde projecten wordt gewerkt aan diverse projecten waaronder kindercentra bij scholen, interne verbouwing HSD-campus (The Hague Security Delta aan de Wilhelmina van Pruisenweg) en loodsen voor het veeg- en straatbedrijf.

In onderstaande tabel is het meerjaren investeringsplan (MIP) per programma waarin de CVDH participeert tot en met het jaar 2019 weergegeven

Omschrijving	Totaalbedrag Investing	Raming in € 1.000					
		2014	2015	2016	2017	2018	2019 en verder
05 - Cultuur, bibliotheek en monumentenzorg	170.854		5.000	40.000	40.000	40.000	45.854
06 - Onderwijs 1)	29.933		7.739	16.362	4.932	900	0
08 - Zorg en Welzijn 1)	2.250		0	450	1.800	0	0
09 - Jeugd	12.362		0	3.424	6.310	2.413	215
12 - Sport	41.003		19.013	21.990	0	0	0
13- Verkeer en Milieu	270		270				
Totaal actualisatie investeringen MIP per kasjaarschijf	256.672	0	32.022	82.226	53.042	43.313	46.069
Restantkrediet versus bestedingen volgens jaarrekening 2014							
Toetsingsstaat MIP t.b.v. jaarrekening 2014 cf RB 99 2014 2015 - 2018 + 2014	101.983	26.105	30.262	33311	6593	5712	0
Toetsingsstaat MIP t.b.v. jaarrekening 2014 cf RB 99 2014 2015 -2018 + 2014	0	P.M	P.M	P.M	P.M	P.M	P.M
Restantkrediet Spuiforum 2014 oorspronkelijk	179.142	9.142	15.000	35.000	60.000	55.000	5.000
Totaal toegestaan	281.125	35.247	45.262	68.311	66.593	60.712	5.000
Bestedingen in het jaar 2014	-28.850	-28.850					
Eliminatie strategische aankopen 2014 (geheimhouding)	5.363	5.363					
Eliminatie overschrijding krediet GM gedekt door hoger ontvangen bijdrage van derden	64	64					
Restantkrediet per 31 december 2014	257.702	11.824	45.262	68.311	66.593	60.712	5.000
Totaal mutatie MIP voor begroting 2015 - 2019	-1.030	-11.824	-13.240	13.915	-13.551	-17.399	41.069
Specificatie mutaties MIP 2016 - 2019 + 2015							
- herfasering	0	-6.393	-4.249	6.407	6.363	-2.343	215
- interne overdracht OCW Sportcampus aanvulling	13		13				
- interne overdracht OCW programma 2015 Onderwijshuisvesting (OHV)	3.602		820	2.602	180		
- interne overdracht CVDH naar OCW OHV + Sport Aagje Dekenlaan	-306	32	-94	-94	-94	-56	
- afvoeren restantkrediet Spuiforum zie ook Rv 94 2014	-176.100	-6.100	-15.000	-35.000	-60.000	-55.000	-5.000
- opvoeren restantkrediet Spuikwartier Rv 94 2014	171.600	746	5.000	40.000	40.000	40.000	45.854
- vrijval concern onrendabel Gem museum install. En Museon	-71	-71					
- niet meer benodigd rendabel krediet kavel K L'veen	-38	-38					
- toevoeging aankoop percelen grond Zonneveld DSO/2014.1222	270		270				
Totaalbedrag samenstelling mutaties begroting 2016 - 2019 + 2015	-1.030	-11.824	-13.240	13.915	-13.551	-17.399	41.069

1) Investeringsprojecten voor Kinderopvang zijn op verzoek van de beleidsdienst OCW uitgelicht uit het programma Zorg en Welzijn en ondergebracht binnen het programma Onderwijs.

Eigenaaronderhoud

Deugdelijk eigenaaronderhoud is een essentieel onderdeel van verantwoord vastgoedbeheer. In de door de gemeenteraad vastgestelde nota Vastgoed (rv 15-2014) zijn hiervoor de beleidskaders opgenomen. Het budget voor onderhoud wordt aangewend voor calamiteitenonderhoud, voor het uitvoeren van eigenaaronderhoud en voor bouwkundige aanpassingen. Het onderhoud van een structureel in bezit zijnde pand wordt uitgevoerd op basis van een Meerjarig Onderhoudsplan (MOP). De kosten van de uitvoering van het MOP zijn onderdeel van de meerjarige exploitatiebegroting van alle met het object verbonden eigenaarslasten. In Paragraaf Onderhoud Kapitaalgoederen is inzicht gegeven in de onderhoudskosten van het gemeentelijke vastgoed.

Voor het overnemen van het technisch beheer van de Biesiekettes en het vaststellen van een kostendekkend huurbedrag zijn inspecties uitgevoerd en MOP's opgesteld. Daarnaast zijn voor de in bezit van de gemeente zijnde stallingsgarages inspecties uitgevoerd en MOP's opgesteld.

Voor theaters en musea geldt dat grote vervangingsinvesteringen van installaties, theaterstoelen etc. doorgaans niet zijn opgenomen in het meerjarig exploitatieoverzicht en daarmee niet in een MOP. Daarvoor zullen in voorkomende gevallen separate kredieten in het investeringsplan moeten worden geregeld en opgenomen. De voorzienbare vervanging van onderdelen van installaties is veelal wel opgenomen in een MOP.

Het ontwikkelingsvastgoed is in het verleden aangekocht met het oog op mogelijke toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. De gedachte was dat dit ontwikkelingsvastgoed gedurende een korte termijn in bezit van de gemeente zou blijven. Voor ieder pand werd voor de duur van die periode een invulling gezocht die het beste aansluit bij de bestemming, het onderhoudsniveau en de toekomstvisie

van het gebied waarin het pand ligt. Vanwege de beoogde kortdurende exploitatietermijn is het uit te voeren eigenaaronderhoud anders van aard en omvang dan bij de langdurig in gemeentebesit zijnde panden.

In het huidige economische klimaat zijn de beheertermijnen van het ontwikkelingsvastgoed echter langer, zodat er meer geïnvesteerd moet worden in het onderhoud.

In onderstaande tabel is het verloop van de begrote voorzieningen voor het eigenaaronderhoud per MOP en product weergegeven per 1 januari van het jaar 2015 tot en met 2019

Omschrijving	Raming in € 1.000				
	2015	2016	2017	2018	2019
MOP Kunstzinnige vorming	294	305	12	0	25
MOP Beeldende kunst	237	237	237	237	237
MOP Accommodaties voor kunstbeoefening	2.956	2.848	854	1.296	703
MOP Musea	706	344	641	946	1.223
MOP Wissellocaties onderwijs	135	208	377	557	454
MOP Kinderopvang	0	123	867	1.710	2.122
MOP Sociale werkvoorziening	2.871	2.541	2.765	2.993	3.140
MOP Ruimtebiedende wijkcentra	4.309	4.242	4.864	6.328	6.494
MOP Zorgaccommodaties	0	10	242	433	637
MOP Gebouwen ambulancedienst	278	328	378	428	478
MOP Gebruik openbare ruimte	682	710	731	762	786
MOP Stadsboerderijen	738	718	768	809	875
MOP Openbaar groen	498	493	501	511	601
MOP Algemene begraafplaatsen	290	70	110	172	229
MOP Sport- en spelaccommodaties Sporthallen	2.257	2.121	2.341	2.890	3.135
MOP Sport- en spelaccommodaties Zwembaden	1.281	1.343	1.675	2.155	2.567
MOP Groene sportvelden en terreinen	1.345	1.508	1.669	1.973	2.265
MOP Milieueducatie	226	168	208	249	279
MOP Afvalverwijdering	60	435	461	484	417
MOP Woonwagencentra	163	183	183	183	183
MOP Beheerbedrijfspanen	0	534	534	534	534
MOP Plus-producten	3.161	2.545	2.751	3.020	3.273
Subtotaal voorzieningen per begin van het jaar voor resultaatbestemming	22.487	22.014	23.169	28.670	30.657
Verloop in het jaar:					
- dotaties in jaar	9.751	9.060	9.060	9.060	9.060
- bestedingen in jaar	-10.224	-7.905	-3.559	-7.073	-9.707
Stand voorzieningen einde jaar	22.014	23.169	28.670	30.657	30.010

6. Financiële begroting

6.1 Overzicht lasten en baten per programma

In de onderstaande tabel zijn de geraamde lasten en baten per programma voor het jaar 2015 weergegeven. Voorts is aangegeven het bedrag dat de gemeente aan algemene dekkingsmiddelen raamt. De algemene dekkingsmiddelen (zie hoofdstuk 6.2 voor een toelichting) zijn gemeentelijke middelen die vrij aan te wenden zijn en worden verantwoord op de programma's Ontwikkeling en Buitenruimte, Verkeer en Milieu, Stadsontwikkeling, Financiën en overige beleidsvoornemens.

Programma's	Lasten begroting 2016	Baten begroting 2016	Saldo begroting 2016
1. Gemeenteraad	7.969	-	-7.969
2. College en Bestuur	43.916	2.200	-41.716
3. Dienstverlening	47.196	12.327	-34.868
4. Openbare orde en Veiligheid	59.234	920	-58.314
5. Cultuur en Bibliotheek	110.832	8.540	-102.292
6. Onderwijs	147.883	46.925	-100.958
7. Werk, Inkomen en Armoedebeleid	624.428	406.965	-217.463
8. Zorg en Welzijn	352.115	43.578	-308.537
9. Jeugd	154.098	1.908	-152.190
10. Ontwikkeling Buitenruimte	233.834	110.342	-123.492
11. Economie, Internationale stad en Binnenstad	59.841	11.121	-48.720
12. Sport	63.568	10.003	-53.565
13. Verkeer en Milieu	105.534	642	-104.892
14. Wonen en Duurzaamheid	34.681	2.819	-31.863
15. Stadsontwikkeling	192.534	119.937	-72.597
16. Financien	9.759	36.915	27.156
17. Overige beleidsvoornemens	21.976	-	-21.976
18. Interne dienstverlening	2.554	1.742	-812
19. Stadsdelen en Wijk aanpak	78.473	1.401	-77.072
Consolidatie-eliminatie	-65.831	-65.831	-
Totaal programma's (excl. reserves en dekkingsmiddelen)	2.284.594	752.454	-1.532.140
Dekkingsmiddelen			
Algemene dekkingsmiddelen prog. 10	147	1.763	1.616
Algemene dekkingsmiddelen prog. 13	-	44.299	44.299
Algemene dekkingsmiddelen prog. 15	10.202	20.365	10.163
Algemene dekkingsmiddelen prog. 16	60.896	1.341.978	1.281.082
Onvoorzien (prog. 17)	-	-	-
Totaal dekkingsmiddelen	71.245	1.408.405	1.337.160
Resultaat voor dotaties en onttrekkingen aan reserves	2.355.839	2.160.859	-194.980
Dotaties en onttrekkingen aan reserves	115.887	310.867	194.980
Totaal resultaat na dotaties en onttrekkingen aan reserves	2.471.726	2.471.726	0

6.2 Gemeentelijke inkomsten

De gemeente Den Haag heeft over 2016 circa € 2.472 miljoen aan baten begroot. De verdeling van deze gemeentelijke baten in 2016 is als volgt:

Baten	Baten begroting 2016 (x € 1 mln.)
1. Algemene dekkingsmiddelen	1.408
2. Specifieke uitkeringen	417
3. Inkomsten uit dienstverlening	
- Tarieven, leges en heffingen	137
- Bouwgrondexploitatie	45
- Onttrekkingen aan reserves	311
- Overige inkomsten	154
Totaal	2.472

Een toelichting op de gemeentelijke inkomsten wordt hieronder per onderdeel gegeven.

1. Algemene dekkingsmiddelen

De algemene dekkingsmiddelen van de gemeente bestaan uit:

Algemene dekkingsmiddelen	Baten begroting 2016 (x €1.000)
Algemene uitkering Gemeentefonds	799.694
Sociaal deelfonds	333.326
Onroerend Zaakbelasting	83.280
Hondenbelasting	1.850
Toeristenbelasting	6.216
Precariobelasting	16.589
Parkeerbelasting	44.299
Dividend (beleggingen)	31.323
Rente	69.984
Erfpachtinkomsten	20.081
Overige dekkingsmiddelen	1.763
Totaal	1.408.405

Uitkering uit het gemeentefonds

Ruim 45,8 % van de begrote gemeentelijke inkomsten komt uit het gemeentefonds (€ 1.133 miljoen). Deze middelen zijn in principe vrij besteedbaar, al moet de gemeente natuurlijk rekening houden met doorlopende verplichtingen en met voorgeschreven wettelijke taken. Het ministerie van Binnenlandse Zaken verstuurt elk jaar drie circulaire's over het gemeentefonds (in maart, mei en september). Die circulaire's zijn openbaar op www.minbzk.nl. De gemeente maakt op basis van die circulaire's eigen inschattingen over de verwachte uitkering. Het gemeentefonds groeit mee met de rijksuitgaven. Als het Rijk meer uitgeeft, dan gaat er ook extra geld naar het gemeentefonds.

Gemeentelijke belastingen

De begrote inkomsten uit gemeentelijke belastingen (de OZB, toeristen-, precario- en hondenbelasting) bedragen € 108 miljoen, dat is circa 7,7 % van de algemene middelen, oftewel 4,3 % van het totaal aan inkomsten van de gemeente. Een nadere toelichting hierop staat beschreven in de paragraaf 5.1 Lokale heffingen.

Inkomsten van rente en dividend

Ook heeft de gemeente rente-inkomsten op leningen. Voor 2015 wordt aan rente-inkomsten op verstrekte leningen € 107 miljoen verwacht. Tegelijk heeft de gemeente ook rentelasten van circa € 49 miljoen. De gemeente ontvangt dividend uit deelnemingen. Het belegde vermogen van de gemeente Den Haag bedraagt nominaal € 93 miljoen. Hieruit vloeit een dividendopbrengst voort van circa € 31 miljoen. In de paragraaf Verbonden partijen treft u een overzicht aan van de deelnemingen van de gemeente.

Erfpacht

Voor 2016 wordt ruim € 20,0 miljoen aan erfpachtbaten geraamd. De ontwikkelingen over erfpacht staan beschreven in de paragraaf Grondbeleid.

2. Specifieke uitkeringen (inkomsten van derden)

De gemeente ontvangt van diverse ministeries, de provincie, de Europese Unie, Haaglanden en van buurgemeenten in 2016 ongeveer € 417 miljoen voor diverse voorzieningen:

Programma	Activiteit	Begroting 2015 (x € 1.000)	Begroting 2016 (x € 1.000)
2 College en Bestuur	Afrekening liquidatiesaldo stadsgewest Haaglanden	2.300	2.200
3 Dienstverlening	Inburgering	200	360
4 Openbare orde en Veiligheid	Openbare orde en veiligheid	3.709	2.109
6 Cultuur en Bibliotheek	Onderwijsachterstandenbeleid	47.743	47.743
	Voortijdig schoolverlaten	2.171	787
7 Werk, Inkomen en Armoedebeleid	Inkomen	333.150	344.865
	Werk	12.428	1.750
	Sociale werkvoorziening	3.968	3.338
8 Zorg en Welzijn	Publieke gezondheidszorg	6.168	5.827
9 Jeugd	Diversen	353	186
10 Ontwikkeling Buitenruimte	Verpakkingsconvenant e.a.	614	600
11 Economie, Internationale stad en Binnenstad	Europees Fonds Regionale Ontwikkeling e.a.	2.560	6.000
13 Verkeer en Milieu	Luchtkwaliteit	600	-
14 Wonen en Duurzaamheid	Bestrijden geluidsoverlast	1.185	1.003
Totaal		417.149	416.768

In 2016 verwacht de gemeente ongeveer even veel van derden (Rijk en andere overheden) te ontvangen als in 2015. Achter dit gelijkblijvende totaal gaan wel enkele wijzigingen schuil.

Voor programma 4 verwachtte de gemeente in 2015 € 1,6 miljoen afrekening van Haaglanden.

Voor programma 7 verwacht de gemeente in 2016 € 11,7 mln. meer te ontvangen voor bijstand c.s. dan in 2015 vanwege de landelijke groei van de bijstand. Maar voor werktoeleiding verwachtte de gemeente in 2015 € 10,5 mln. te ontvangen uit het voorgaande jaar (2014); dat is in 2016 niet het geval.

Een nadere toelichting op de ontwikkelingen staat in de programma's.

3. Inkomsten uit (specifieke) dienstverlening

De gemeente brengt tarieven in rekening voor het gebruik van de gemeentelijke infrastructuur of voor het verlenen van diensten aan de burgers. Het gaat om circa 5,5% van de totale inkomsten. De inkomsten uit tarieven betreffen een grote variëteit aan activiteiten, zoals de afgifte van vergunningen, verstrekken van paspoorten en rijbewijzen en het ophalen van huisvuil. In de onderstaande tabel zijn de opbrengsten van de, qua omvang, belangrijkste tarieven weergegeven (zie de bijlage Tarieven voor een specificatie).

Tarieven, leges en heffingen	Begroot 2016
Afvalstoffenheffing	59.390
Rioolrechten	35.562
Bouwleges	14.209
Burgerzaken	6.149
Sport/zwembaden	8.894
Bibliotheek inkomsten	1.790
Tarieven gezondheidszorg	1.411
Overige tarieven	9.407
Totaal	136.812

Bouwgrondexploitatie

De gemeente treedt ook op als ondernemer, bijvoorbeeld in het geval van bouwgrondexploitaties. De begrote inkomsten voor de bouwgrondexploitatie vanwege gronduitgifte zijn € 45,1 miljoen. Hiertegenover staan ook de lasten voor het aankopen en bouwrijp maken van gronden van € 69,8 miljoen.

Onttrekkingen aan reserves

Bestemmingsreserves zijn ingesteld om middelen met een specifiek doel over de jaargrens heen te kunnen vasthouden. In totaal wordt in 2016 voor onttrekking van circa € 311 miljoen aan bestemmingsreserves voorzien.

Overige inkomsten

De gemeente heeft ook inkomsten uit huren van de centrale vastgoedorganisatie, en van producten van de Haeghe groep.

Consolidatie-eliminatie

De onderlinge leveringen van goederen en diensten tussen diensten voor de facilitaire dienstverlening, onderzoeks-opdrachten, interne (rente)verrekeningen bedragen ongeveer € 65,8 miljoen voor zowel baten als lasten. Deze zijn niet meegeteld in de inkomsten.

6.3 Reserves

Programma	31-12-2014	Res.best.	1-1-2015	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2018	31-12-2019
01 - Gemeenteraad	-	-	-	-	-	-	-	-
02 - College en Bestuur	500	-	500	500	500	500	500	500
03 - Dienstverlening	2.569	-	2.569	665	665	665	665	665
04 - Openbare orde en Veiligheid	-	-	-	-	-	-	-	-
05 - Cultuur en Bibliotheek	851	-	851	851	851	851	851	851
06 - Onderwijs	18.253	-	18.253	15.283	9.833	4.833	1.741	1.499
07 - Werk, Inkomen en Armoedebeleid	23.910	-	23.910	22.403	14.273	4.452	522	522
08 - Zorg en Welzijn	13.895	1.600	15.495	14.377	12.074	9.368	8.233	7.731
09 - Jeugd	100	-	100	100	100	100	100	100
10 - Ontwikkeling Buitenruimte	13.448	-544	12.904	7.607	2.400	0	0	0
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad	31.444	-	31.444	43.928	28.586	15.725	4.130	2.130
12 - Sport	2.251	-	2.251	2.346	1.166	680	330	330
13 - Verkeer en Milieu	36.957	-	36.957	29.596	10.027	3.063	2.399	2.710
14 - Wonen en Duurzaamheid	18.115	-	18.115	10.746	8.302	6.758	6.021	5.401
15 - Stadsontwikkeling	144.872	3.174	148.046	124.068	97.878	80.039	71.529	64.901
16 - Financiën	210.735	20.049	230.784	207.431	197.121	186.041	177.264	171.643
17 - Overige beleidsvoornemens	415.724	-	415.724	341.104	243.059	153.364	101.390	98.522
18 - Interne dienstverlening	7.055	-1.371	5.684	4.929	4.117	3.435	2.883	2.461
19 - Stadsdelen en wijkaanpak	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	940.681	22.908	963.589	825.934	630.954	469.874	378.560	359.967

De volgende categorieën reserves worden onderscheiden:

1. Algemene reserve: Niet geormerkte middelen die dienen om tegenvallers te bekostigen zonder dat de begroting en het beleid (direct) aangepast hoeven te worden;
2. Compensatiereserves: dienen om dienstnadelen op te vangen of om incidentele uitgaven te dekken voor de bedrijfsvoering van een dienst en ter verrekening van het jaarrekening-resultaat op het apparaat van een dienst;
3. Centrale bedrijfsvoeringsreserve: dient ter dekking van incidentele maatregelen ter verbetering van de gemeentebrede bedrijfsvoering, innovatie van de bedrijfsvoering en het opvangen van frotiekosten.
4. Programmareserves: dienen ter verrekening van jaarrekeningresultaten van de beleidsbudgetten op een begrotingsprogramma, ter egalisatie van de lasten van kleinschalige incidentele projecten, en kleine incidentele beleidsinitiatieven.
5. Reserve Grondbedrijf: dient ter verrekening van het rekeningresultaat op operationele grondexploitatie en grondexploitatie van verbonden partijen voor zover sprake is van winsten of verliezen die plaatsvinden binnen de plankaders zoals vastgelegd in projectdocument en grondexploitatie.
6. (Tarief)egalisereserves: dienen om schommelingen op te vangen bij de tarieven die aan derden en intern in rekening worden gebracht;
7. Activareserve: dient ter dekking van kapitaallasten;
8. Projectreserves: dienen ter dekking van een specifiek doel of project;
9. Overige bestemmingsreserves.

Programma	31-12-2014	Res.best.	1-1-2015	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2018	31-12-2019
Algemene reserve	85.039	1.049	86.088	80.488	80.488	80.488	80.488	80.488
Compensatiereserves	7.461	-531	6.930	4.857	4.650	4.650	4.650	4.650
Bedrijfsvoeringsreserve	4.475	1.525	6.000	4.800	4.800	4.800	4.800	4.800
Programmareserves	-	9.573	9.573	5.859	5.299	3.907	3.907	3.907
Reserve Grondbedrijf	45.124	2.890	48.014	50.339	49.939	47.139	44.339	41.539
Egalisereserves	18.824	8.118	26.942	19.454	18.851	18.345	17.860	17.358
Activareserves	110.195	-	110.195	104.668	94.919	85.230	76.454	70.833
Projectreserves	357.652	284	357.936	299.537	209.174	161.515	140.993	132.385
Overige reserves	311.911	-	311.911	255.933	162.836	63.801	5.070	4.008
Totaal	940.681	22.908	963.589	825.934	630.954	469.875	378.560	359.967

Een uitgebreide specificatie van de reserves is opgenomen in de bijlage van de programmabegroting

6.4 Voorzieningen

Programma	1-1-2015	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2018	31-12-2019
01 - Gemeenteraad	134	54	-	-	-	-
02 - College en Bestuur	899	560	264	66	52	38
03 - Dienstverlening	1.172	1.241	1.187	1.133	1.111	1.111
04 - Openbare orde en Veiligheid	6.802	6.509	6.260	6.880	7.179	7.799
05 - Cultuur en Bibliotheek	9.004	7.387	4.275	4.021	3.236	4.266
06 - Onderwijs	135	331	1.244	2.267	2.576	1.989
07 - Werk, Inkomen en Armoedebeleid	8.231	6.575	6.799	7.027	7.174	6.443
08 - Zorg en Welzijn	5.239	5.018	5.753	7.413	7.833	7.203
09 - Jeugd	-	-	-	-	-	-
10 - Ontwikkeling Buitenruimte	29.817	27.236	22.742	17.518	13.864	9.973
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad	-	-	-	-	-	-
12 - Sport	10.754	11.077	12.252	14.553	13.496	12.791
13 - Verkeer en Milieu	1.232	927	728	769	775	809
14 - Wonen en Duurzaamheid	1.406	1.453	1.480	1.507	1.534	1.561
15 - Stadsontwikkeling	92.421	111.747	122.550	113.438	113.037	112.835
16 - Financiën	7.055	7.055	7.055	7.055	7.055	7.055
17 - Overige beleidsvoornemens	-	-	-	-	-	-
18 - Interne dienstverlening	4.815	4.136	4.281	4.489	4.681	4.630
19 - Stadsdelen en wijkaanpak	-	-	-	-	-	-
Totaal	179.116	191.306	196.870	188.136	183.603	178.503

Een uitgebreide specificatie van de voorzieningen is opgenomen in de bijlage van de programmabegroting

6.5 Emu saldo

Omschrijving	2015	2016	2017
	x € 1000,-	x € 1000,-	x € 1000,-
	Volgens realisatie tot en met sept. 2015, aangevuld met raming resterende periode	Volgens begroting 2016	Volgens meerjarenraming in begroting 2016
1 Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	-137.655	-194.980	-161.079
2 Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	57.624	59.987	64.814
3 Bruto dotaties aan de post voorzieningen ten laste van de exploitatie	130.775	126.439	113.629
4 Investerings in (im)materiële vaste activa die op de balans worden geactiveerd	278.298	303.001	258.743
5 Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en overigen, die niet op de exploitatie zijn verantwoord en niet al in mindering zijn gebracht bij post 4	135.407	130.254	128.900
6 Desinvesteringen in (im)materiële vaste activa: Baten uit desinvesteringen in (im)materiële vaste activa (tegen verkoopprijs), voor zover niet op exploitatie verantwoord			
7 Aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken e.d. (alleen transacties met derden die niet op de exploitatie staan)	-40.612	-29.418	10.867
8 Baten bouwgrondexploitatie: Baten voorzover transacties niet op exploitatie verantwoord			
9 Lasten op balanspost Voorzieningen voorzover deze transacties met derden betreffen	70.963	69.364	72.192
10 Lasten ivm transacties met derden, die niet via de onder post 1 genoemde exploitatie lopen, maar rechtstreeks ten laste van de reserves (inclusief fondsen en dergelijke) worden gebracht en die nog niet vallen onder één van bovenstaande posten			
11 Verkoop van effecten:	☒ ja ☐ nee	☒ ja ☐ nee	☐ ja ☒ nee
a Gaat u effecten verkopen? (ja/nee)			
b Zo ja wat is bij verkoop de verwachte boekwinst op de exploitatie?			
Berekend EMU-saldo	122.498-	221.247-	195.538-

* Toelichting : het EMU saldo wordt berekend met de formule (regel 1) + (regel 2) + (regel 3) - (regel 4) + (regel 5) + (regel 6) - (regel 7) + (regel 8) - (regel 9) - (regel 10) - (regel 11)

Toelichting

Het BBV schrijft voor dat de gemeentelijke begroting op basis van baten en lasten moeten worden opgesteld. De baten en lasten moeten in evenwicht zijn; de gemeente mag geen tekort hebben. De begroting van de gemeente Den Haag voldoet aan deze eis. Naast een begroting op baten en lasten moet de gemeente een opgave doen van het geraamde EMU-saldo. Het EMU-saldo wordt niet berekend op basis van baten en lasten, maar op basis van transacties met derden. Hierdoor kunnen verschillen ontstaan tussen de begroting op baten/lastenniveau en de raming van het EMU-saldo.

Voorbeeld:

Stel de gemeente koopt een gebouw voor € 10 mln. waarvan de stad 10 jaar profiteert. In het eerste jaar waarin het gebouw wordt geleverd moet de gemeente € 10 mln. aan de verkoper betalen, wat tot een EMU-tekort van € 10 mln. leidt. In de begroting staat echter gedurende 10 jaar een last van € 1 mln. Immers in al die jaren profiteert de stad van de voorziening.

Houdbare Overheidsfinanciën en het gemeentelijke EMU-saldo

In de wet Houdbare Overheidsfinanciën (HOF) is vastgelegd wat het maximale tekort van alle decentrale overheden (gemeenten, provincies, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen) mag zijn. In 2015 was de prognose voor 2016 dat de decentrale overheden een EMU-tekort mogen hebben van 0,4 procent van het bruto nationaal product. Bij het opstellen van deze begroting staat dit percentage nog niet vast. Het Rijk heeft de intentie om deze macronorm terug te brengen naar 0,2 procent. Dit verwachting is dat dit besluit pas eind 2015 plaatsvindt. Voor individuele gemeenten is geen norm vastgesteld. Gemeenten die een groter tekort hebben, worden mogelijk gecompenseerd door gemeenten met een kleiner te kort, waardoor per saldo aan de norm wordt voldaan. Alleen als Nederland als geheel niet aan de Europese tekortnorm voldoet en dit mede komt doordat alle gemeenten gezamenlijk een te groot te kort hebben volgen mogelijk sancties. Volgens de meest recente ramingen van het Centraal Planbureau blijft Nederland de komende jaren ruim onder de Europese norm van 3 procent.

Haags EMU-saldo 2016

De gemeente heeft een sluitende begroting op baten en lasten. Het verwachte EMU-tekort komt uit op € 221 mln. Dit houdt in dat er op transactiebasis € 221 mln. meer uitgegeven wordt dan dat er binnenkomt. Hiervan zijn twee belangrijke oorzaken aan te wijzen. Ten eerste zetten wij onze bestemmingsreserves in om het onderliggende beleid uit te voeren. Ten tweede voert de gemeente zijn investeringsagenda uit. Beide dragen bij aan de groei en leefbaarheid van onze stad. Omdat onze begroting op baten en lasten in evenwicht is (de gemeente kan ook op langere termijn aan zijn verplichtingen voldoen) is er geen sprake van een financieel probleem. Voor een verdere toelichting op de financiële positie van de gemeente wordt verwezen naar de paragraaf Financiering en de financiële kengetallen in de paragraaf Weerstandvermogen.

Ontwikkeling EMU-saldo 2015-2016

Bij de begroting 2015 was het EMU tekort voor het uitvoeringsjaar 2015 berekend op € 191 mln. Bij de begroting 2016 is extra aandacht uitgegaan naar het reëel ramen, ook voor 2015. Hierdoor is het EMU saldo voor 2015 bijgesteld naar een tekort van € 121 mln. Als de landelijke norm voor alle gemeenten samen wordt losgelaten op de Haagse begroting bedraagt het theoretische maximale tekort € 104 mln. Dit is echter een fictief bedrag omdat voor individuele gemeenten geen norm geldt.

Voor 2016 verwachten we een EMU-tekort van € 221 mln. Bij de begroting 2015 was dit tekort geraamd op € 155 mln. De toename wordt deels veroorzaakt doordat grote projecten als Spuikwartier en Rotterdamsebaan steeds beter in de ramingen komen. Voor een ander deel hangt de toename samen met de herfasering van de uitvoering van projecten uit 2015.

Toelichting per post tabel EMU-saldo

1) Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)

Uitgangspunt bij het bepalen van het EMU-saldo is het saldo van lasten en baten exclusief dotaties en onttrekkingen aan reserves. Dit saldo is voor 2016 € -194 mln. Dit betekent dat de begroting voor dit deel gedekt wordt uit onttrekkingen uit reserves. Deze baat is echter niet het gevolg van een transactie en telt dus niet mee in het EMU-saldo (er komt geen geld binnen op een gemeentelijke bankrekening door het onttrekken aan de reserves) en levert daardoor een belangrijke bijdrage aan het EMU-tekort.

2) Afschrijvingen ten laste van de exploitatie

Op investeringen wordt afgeschreven. Deze afschrijvingen (ca. € 60 mln.) zijn geen gevolg van een transactie en tellen dus niet mee in de bepaling van het EMU-saldo.

3 & 9) Bruto dotaties aan de post voorzieningen ten laste van de exploitatie/ Lasten op balanspost Voorzieningen voorzover deze transacties met derden betreffen

Doordat er in de begroting meer aan de voorzieningen wordt gedoteerd dan dat er wordt besteed heeft dit een gunstig effect op het tekort; “de gemeente spaart voor toekomstige uitgaven”. Het tekort valt hierdoor € 57 mln. lager uit.

4) Investerings in (im)materiële vaste activa die op de balans worden geactiveerd

De investeringen zelf (ca. € 303 mln.) zijn wel het gevolg van een transactie, maar worden in de begroting als jaarlijkse afschrijving verantwoord. Voor de bepaling van het EMU-saldo moeten investeringen dus aan het begrotingssaldo worden toegevoegd.

5) Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en overigen, die niet op de exploitatie zijn verantwoord en niet al in mindering zijn gebracht bij post 4

Investeringsbijdragen van derden moeten conform het BBV in mindering gebracht worden op de investering. Hierdoor wordt het EMU-tekort met € 130 mln. verlaagd.

7) Aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken e.d. (alleen transacties met derden die niet op de exploitatie staan)

De aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken e.d. worden conform het BBV in de exploitatie genomen. De baten en lasten van projecten die als onderhanden werken worden aangemerkt worden administratief gecorrigeerd en overgeboekt naar de balans. Deze administratieve correctie op de baten/lasten moet worden meegenomen als correctie op het begrotingssaldo voor bestemming (regel 1).

7. Index

Afvalstoffenheffing.....	13 , 105 , 164 , 205 , 208 , 209
Arbeidsmarkt.....	5 , 8 , 11 , 61 , 64 , 65 , 68 , 69 , 71 , 115 , 116 , 119 , 218
Archeologie.....	56
Asielzoekers.....	37
Automatisering.....	118 , 202 , 236
Basiswerkplekken.....	169
Bedrijfspanden.....	156 , 227
Bibliotheek.....	52 , 56 , 85 , 275
Bijstand.....	8 , 16 , 46 , 68 , 69 , 70 , 71 , 72 , 74 , 212 , 213 , 215 , 280
Bijstandsvolume.....	69 , 70 , 72
Binckhorst.....	9 , 20 , 32 , 102 , 117 , 146 , 147 , 156 , 157 , 194 , 203
Bodembescherming.....	135
Brandveiligheid.....	46
Buurthuis.....	19 , 94
Centrum.....	5 , 12 , 42 , 53 , 56 , 215
Citymarketing.....	116
CJG.....	11 , 91 , 93 , 94 , 95 , 180 , 319
Creatieve stad.....	19
Cultureel ondernemerschap.....	52 , 53 , 55
Dienstverlening.....	3 , 5 , 8 , 11 , 28 , 35 , 36 , 55 , 68 , 70 , 74 , 82 , 85 , 114 , 116 , 117 , 118 , 152 , 158 , 169 , 170 , 185 , 187 , 189 , 199 , 201 , 202 , 219 , 230 , 251 , 266 , 279 , 280 , 281
Duurzaamheid.....	10 , 32 , 107 , 128 , 135 , 138 , 144 , 174 , 176 , 180 , 181 , 191 , 270
Emancipatie.....	19 , 83 , 174
Escamp.....	51 , 56 , 64 , 123 , 155 , 180
Evenementen.....	21 , 38 , 43 , 45 , 83 , 115 , 116 , 124 , 133 , 134 , 207
Fietsenstalling.....	5 , 10 , 102 , 133 , 153 , 154 , 195
Fietsnetwerk.....	129 , 132
Gebiedsontwikkeling Spuikwartier.....	154
Gemeentefonds.....	5 , 14 , 15 , 162 , 208 , 214 , 215 , 216 , 217 , 218 , 279
Griffie.....	28
Haags Economisch Interventie Team.....	44
Haagse Hout.....	51 , 106 , 153 , 174 , 181
Handhaving.....	43 , 44 , 45 , 63 , 72 , 104 , 105 , 106 , 129 , 132 , 135 , 138 , 145 , 146 , 176 , 216 , 264
Haven.....	10 , 117 , 118 , 119 , 152 , 196 , 255
HEA.....	60 , 61 , 63 , 66
Informatieveiligheid.....	187
Integriteit.....	186 , 187
Internationale stad.....	5 , 8 , 12 , 13 , 113 , 134 , 204
Jeugdhulp.....	11 , 92 , 93 , 94 , 95 , 184
Kenniseconomie.....	8 , 20 , 61 , 65
Kerngebieden.....	102 , 116
Kinderen.....	11 , 37 , 53 , 56 , 60 , 61 , 62 , 63 , 73 , 74 , 75 , 88 , 91 , 92 , 94 , 95 , 104 , 123 , 176 , 178 , 179
Laak.....	37 , 51 , 123 , 143 , 156 , 181
Leerlingenvervoer.....	63
Leyweg.....	102 , 116 , 124 , 131 , 155 , 190 , 230
Loosduinen.....	51 , 54 , 106 , 153 , 177 , 180
Luchtkwaliteit.....	10 , 21 , 128 , 134
Mantelzorgers.....	81 , 84 , 85 , 86 , 88
Media.....	38

Monumentenzorg.....	157 , 255
Neherkade	10 , 131 , 156 , 194 , 201
OCC.....	154 , 194 , 195
Onderwijshuisvesting.....	2 , 62 , 194 , 197 , 200
Oude Centrum	9 , 154
Ouderen.....	11 , 41 , 42 , 46 , 55 , 71 , 73 , 81 , 84 , 86 , 88 , 145 , 319
OZB.....	13 , 14 , 114 , 164 , 205 , 206 , 207 , 208 , 209 , 279 , 320
Parkeren	31 , 32 , 106 , 132 , 133
Participatie.....	37 , 71 , 72 , 73 , 74 , 82 , 83 , 88 , 92 , 93 , 103 , 129 , 177 , 179 , 235
PGB.....	87 , 94
Pleinen.....	9 , 19 , 20 , 100 , 103 , 104 , 123 , 176 , 178 , 180 , 181 , 190 , 221
Plusproducten.....	169 , 170
Raadsleden	28
Radicalisering.....	12 , 44 , 61
Riolering.....	56 , 177 , 252
Rioolheffing	205 , 208 , 209
Rotterdamse Baan.....	6 , 167 , 203
Scheveningen	5 , 9 , 10 , 19 , 20 , 32 , 41 , 42 , 50 , 51 , 54 , 102 , 106 , 108 , 115 , 116 , 117 , 119 , 129 , 132 , 133 , 134 , 151 , 152 , 177 , 180 , 195 , 196 , 212 , 214 , 228 , 255
Schuldhelpverlening.....	11 , 74 , 75
Segbroek	51 , 62 , 153 , 180 , 194
Sociaal domein.....	85 , 162 , 163 , 262
Speelvoorzieningen.....	101 , 178
Sportdeelname.....	12 , 93 , 180
Sportvereniging	94 , 121 , 122 , 123
Stadsentrees.....	9 , 18 , 20 , 101 , 103 , 115 , 143 , 153 , 195
Studenten.....	38 , 56 , 71 , 111 , 114 , 142 , 154
Taaleis	8 , 16 , 68 , 72
Toerisme.....	8 , 114 , 115 , 164
Toeristenbelasting	164 , 209
Topsport	124
Verkeersveiligheid.....	104 , 131 , 132 , 176
Verlichting	9 , 103 , 104 , 176
Weerstandsvermogen.....	6 , 13 , 15 , 16 , 164 , 193 , 210 , 211 , 213 , 214 , 246 , 247 , 248 , 249
Wijkaanpak.....	18 , 19 , 22 , 185
Wijkzorgteams	11 , 73 , 86 , 175
Woningbouw	138 , 139 , 142 , 146 , 153 , 157 , 234 , 245

8. BIJLAGEN

Bijlage 1 Overzicht gemeentelijk tarieven

Dienst	Omschrijving tarief	Tarief 2016 (in €)	Baten 2016	Toe te rekenen lasten 2016	Kosten-dekkendheid (in %)
Programma 3. Dienstverlening					
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
DPZ	Paspoorten)*	67,10	3.078	3.265	94%
DPZ	Nederlandse identiteitskaart)*	53,05			
DPZ	Vermissing reisdocument	vervallen	914	993	92%
DPZ	Rijbewijzen)*	38,45			
DPZ	Vermissing rijbewijs)*	gaat	632	3.951	16%
DPZ	Verklaring algemeen**	vervallen			
DPZ	Verklaring algemeen**	13,70	949	3.581	27%
DPZ	Gedragsverklaring)*	30,05			
DPZ	Nationaliteitsverklaring)**	13,70	330	2.654	12%
DPZ	Verklaring >A4)**	13,20			
DPZ	Huwelijken/Partnerschapsregistratie	diverse	246	699	35%
DPZ	Uittreksel burgerlijke stand)*	12,70			
DPZ	Verlof eerder/latere begraven)**	79,25			
DPZ	Verklaring huwelijksbevoegdheid)*	22,60			
DPZ	Naturalisatie)*	diversen			
DPZ	Legalisatie handtekening)**	14,40			
DPZ	Attestatie de vita)*	12,70			
	Totaal		6.149	15.143	40,6%

)* De hoogte van het tarief is niet (volledig) beïnvloedbaar (gemaximeerd) door de gemeente en/of nog niet bekend voor 2016 (gepresenteerde tarief is 2015)

** Rekening is gehouden met het gemeentelijk trendpercentage 1,55%

Programma 4. Openbare orde en Veiligheid					
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
BSD	Diverse leges OOV	diversen	800	1.022	78,3%
BSD	Vergunning prostitutieinrichting	diversen	120	148	81,1%
	Totaal		920	1.170	78,6%

Programma 5. Cultuur en Bibliotheek					
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
DPZ	Basisabonnement	31,20	1.046		
DPZ	Leengeld cd-roms	1,00	4		
DPZ	Leengeld compact-discs	1,00	46		
DPZ	Leengeld avm	1,00	10		
DPZ	Leengeld DVD	1,50	97		
DPZ	Boetegeld	0,15	493		
DPZ	Overige inkomsten gebruikers		94		
DPZ	Lasten minus baten				
	Totaal		1.790	25.000	7,2%

Programma 8. Zorg en Welzijn					
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
OCW	Vaccinaties		1.411	1.422	99,2%
	Totaal		1.411	1.422	99,2%

Dienst	Omschrijving tarief	Tarief 2016 (in €)	Baten 2016	Toe te rekenen lasten 2016	Kosten-dekkendheid (in %)
Programma 10. Ontwikkeling Buitenruimte					
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
DPZ	Afvalstoffenheffing (huisvuil)				
DPZ	tarief 1-pers. huishouding	233,88	59.390	59.390	100,0%
DPZ	tarief 2 pers. huishouding	262,92			
DPZ	tarief 3 + pers. huishouding	287,64			
DSB	Begraafrechten	diverse	2.119	2.119	100,0%
	<i>Subtotaal</i>		<i>61.509</i>	<i>61.509</i>	<i>100,0%</i>
	<i>Privaatrechtelijk</i>				
CVDH	Verhuur volkstuinten		447	80	558,8%
	<i>Subtotaal</i>		<i>447</i>	<i>80</i>	<i>558,8%</i>
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
DPZ	Binnenhavenbelasting	diverse	105	119	88,2%
DPZ	Rioolrecht, grootafvoer	*	35.562	35.562	100%
DPZ	Rioolrecht, eigenaren	*			
	<i>Subtotaal</i>		<i>35.667</i>	<i>35.681</i>	<i>100,0%</i>
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
DSB	Marktgeden-warenmarkten	diverse	4.268	4.268	100,0%
	<i>Subtotaal</i>		<i>4.268</i>	<i>4.268</i>	<i>100,0%</i>
	Totaal		101.891	101.538	100,3%
Programma 11. Economie, Internationale stad en Binnenstad					
	<i>Privaatrechtelijk</i>				
DSB	Zeehavenheffing	diverse	716	2.929	24,4%
	Totaal		716	2.929	24,4%
Programma 12. Sport					
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
OCW	Zwembaden	diversen	5.929	13.781	43,0%
OCW	Sporthallen	diversen	1.522	6.374	23,9%
OCW	Sportterreinen	diversen	1.443	13.709	10,5%
	Totaal		8.894	33.864	26,3%
Programma 13. Verkeer en Milieu					
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
DSB	Parkeren op straat	diverse	44.299	34.644	127,9%
DSB	Parkeerbelasting (vergunningen en naheffing)				
	Totaal		44.299	34.644	127,9%

Dienst	Omschrijving tarief	Tarief 2016 (in €)	Baten 2016	Toe te rekenen lasten 2016	Kosten-dekkendheid (in %)
Programma 15. Stadsontwikkeling					
DSO	<i>Publiekrechtelijk</i> Leges "Bouwen" (dit betreft de behandeling van de aanvragen en controle op de uitvoering)	diversen	14.209	16.301	87,2%
DSO	<i>Privaatrechtelijk</i> Opbrengst Precario	diversen	284	373	76,1%
DSO	Uitvoering aanschrijving van gemeentewege (incl.opslag)	diversen	832	2.504	33,2%
Totaal			15.325	19.178	79,9%

Programma 16. Financiën					
DPZ	<i>Publiekrechtelijk</i> OZB gebruikers	n.n.b.	21.913		n.v.t.
DPZ	OZB eigenaren woningen	n.n.b.	61.242		n.v.t.
DPZ	OZB eigenaren niet-woningen	n.n.b.			n.v.t.
DPZ	Toeristenbelasting	n.n.b.	6.216		n.v.t.
DPZ	Hondenbelasting	diversen	1.850		n.v.t.
DPZ	Precariobelasting	n.n.b.	16.305		n.v.t.
Totaal			107.526	0	

Totaal generaal			288.921	234.888	
------------------------	--	--	----------------	----------------	--

* Tarief is nog niet bekend, is afhankelijk van het nieuwe GRP. Naar verwachting zal het tarief toenemen met inflatiepercentage.

Bijlage 2 Verloop overzicht reserves

(bedragen in €000)

omschrijving reserve	Reserve Diens Soort nummer	Saldo per 31-12-2014	Rechts- benaming	Saldo per 31-12-2014	Donaties	Balans- maande	Saldo per 31-12-2015	Donaties	Saldo per 31-12-2016	Donaties	Saldo per 31-12-2017	Donaties	Saldo per 31-12-2018	Donaties	Saldo per 31-12-2019
02 - College en Bureau															
Dienstopcompensatie-reserve BSD	3000	500	-	500	-	-	500	-	500	-	500	-	500	-	500
03 - Dienstrekening															
Reserve Verhuizingen	3073	665	-	665	-	-	665	-	665	-	665	-	665	-	665
Reserve Buis's Inhuur en verantwoord bouw	3077	1.904	-	1.904	-	1.904	0	-	1.904	-	1.904	-	1.904	-	1.904
		2.569	-	2.569	-	1.904	665	-	665	-	665	-	665	-	665
04 - Cultuur en Bibliotheek															
Dienstopcompensatie-reserve DPZ	3000	851	-	851	-	-	851	-	851	-	851	-	851	-	851
06 - Onderwijs															
Reserve Exploitantie rendabele panden	3106	1.500	-	1.500	-	-	1.500	-	1.500	-	1.500	-	1.500	-	1.500
Reserve Duurzame Huisvesting Onderwijs	6271	7.537	-	7.537	-	3.570	5.807	-	3.857	-	2.057	-	1.815	-	242
Reserve Multifunctioneel gebruik schoude/bouwen	6276	9.216	-	9.216	-	4.340	7.876	-	3.500	-	1.276	-	1.277	-	-1
		18.253	-	18.253	-	7.910	13.283	-	9.833	-	4.833	-	3.092	-	242
07 - Werk, Inkomens en Amoco-beleid															
Dienstopcompensatie-reserve HGR	3000	500	-	500	-	-	500	-	500	-	500	-	500	-	500
Dienstopcompensatie-reserve SZW	3000	1.000	-	1.000	-	978	22	-	22	-	22	-	22	-	22
Reserve albouw (D-banen)	3072	14.590	-	14.590	-	4.297	16.861	-	5.409	-	3.931	-	4.790	-	-
Reserve Inhoudverhouding Haglanden	3076	7.820	-	7.820	-	2.299	5.020	-	2.721	-	2.299	-	2.299	-	-
		23.910	-	23.910	-	8.074	22.403	-	8.130	-	4.452	-	4.790	-	522
08 - Zorg en Welzijn															
Dienstopcompensatie-reserve OCW	3000	1.000	-	1.000	-	-	1.000	-	1.000	-	1.000	-	1.000	-	1.000
Equalisatie-reserve Individuele voorzieningen WMO	3006	5.000	-	5.000	-	450	4.550	-	2.850	-	600	-	650	-	-
Reserve Exploitantie rendabele panden OCW	3106	2.946	-	2.946	-	272	3.694	-	3.492	-	3.492	-	3.337	-	147
Reserve Financiering ambulancedienst	6257	1.341	-	1.341	-	74	1.383	-	1.402	-	1.402	-	1.378	-	28
Reserve Exploitantie rendabele panden CVDH	6300	4.008	-	4.008	-	438	3.570	-	3.175	-	351	-	306	-	332
		13.895	-	13.895	-	1.192	14.377	-	12.074	-	9.368	-	8.233	-	507
09 - Jeugd															
Reserve Exploitantie rendabele panden OCW	3106	100	-	100	-	-	100	-	100	-	100	-	100	-	100
		100	-	100	-	-	100	-	100	-	100	-	100	-	100
10 - Ontwikkeling Buitencolonne															
Dienstopcompensatie-reserve DSB	3000	1.544	-544	1.000	-	793	207	-	207	-	207	-	207	-	207
Reserve Werk met Werk	3277	11.904	-	11.904	-	4.504	7.400	-	5.000	-	2.400	-	2.400	-	2.400
		13.448	-544	12.904	-	5.297	7.607	-	5.207	-	2.400	-	2.400	-	0
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad															
Reserve Wervingfonds	3029	1.756	-	1.756	-	1.756	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Overcomitering D2	3448	8.361	-	8.361	-	314	8.097	-	1.000	-	6.547	-	2.500	-	2.047
Reserve Stadseconomie	7304	5.099	-	5.099	-	724	4.375	-	641	-	83	-	83	-	83
Reserve World Forum Convention Center	7307	14.673	-	14.673	-	8.000	6.111	-	6.111	-	6.111	-	6.111	-	6.111
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	7310	1.553	-	1.553	-	5.345	4.065	-	700	-	3.095	-	3.095	-	3.095
Reserve Fonds Economische Structuurversterking	7311	-	-	-	-	3.000	17.000	-	5.000	-	6.000	-	6.000	-	6.000
		31.444	-	31.444	-	22.791	43.228	-	15.941	-	15.725	-	11.595	-	2.000
12 - Sport															
Reserve Olympisch fonds	6255	2.251	-	2.251	-	1.305	2.346	-	1.180	-	486	-	350	-	330
		2.251	-	2.251	-	1.305	2.346	-	1.180	-	486	-	350	-	330

Bijlage 3 Looptijd, doel en hoogte van reserves

Res. nr.	Omschrijving	Dient	Categorie	Doel	Endjaar	Max. hoogte (in duz)	Intellingsjaar	Instellings-Besluit Ingesteld bij	Wijzigings-Besluit Laaste gewijzigd bij	Opheffings-Besluit Beleiden bij
02 - College en Bureau										
3100	Dienstopcompensatiereserve BSD	BSD	Compensatie	Een middel of voorradig diensrekenbaar wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	300	n.v.t.	n.v.t.	RV 145 2014	
03 - Diversiteit										
3373	Bereidingsreserve verkiezingen	DIZ	Egalisatie	Het doel van de equalisatie-reserve verkiezingen is aan de ene kant om de kosten van een naschrift, niet gemaakte verkiezing waarvoor geen budgettaire middelen zijn te kunnen opvangen. Daarnaast is het doel om schommelingen in de kosten van verschillende verkiezingen op te kunnen vangen.	onbepaald	2.000	2011	Programmabegroting 2012-2013		
3677	Bereidingsreserve Raai's inburgering en verantwoordelijkheid	SZAW	Project	Deze reserve is ervoor bestemd om mogelijke tekorten in de komende jaren te kunnen dekken op de uitvoering van inburgering, dan wel voor het op verantwoorde wijze afbouwen van de uitvoering op dit gebiedsterren als gevolg van de wijzigingen in het rijbewijs.	2015	5.900	2010	Separaat raadvoorstel (rv 154 / 2010)	Programmabegroting 2014-2016	
06 - Onderwijs										
3706	Reserve Exploitantie rentabile panden	OCW	Egalisatie	Voorgesteld wordt de bestaande reserve Exploitantie rentabile panden als doelstelling te geven de dekking van onrendabele panden, investeringen in Buitenhuis van de Toekomst, voorziening voor onderhoud en toekomstige aanwending, het opvangen van leegstand en huurovername en afdekking eventuele overscherming van maximaal € 1,5 mbl. binnen programma Onderwijs. Verder wordt voorgesteld de maximale hoogte vast te stellen op € 6 mbl.	onbepaald	6.000	2004	Concentriërlicht 2004	Programmabegroting 2014-2017	
3106	Reserve Exploitantie rentabile panden	OCW	Egalisatie	Voorgesteld wordt de bestaande reserve Exploitantie rentabile panden als doelstelling te geven de dekking van onrendabele panden, investeringen in Buitenhuis van de Toekomst, voorziening voor onderhoud en toekomstige aanwending, het opvangen van leegstand en huurovername en afdekking eventuele overscherming van maximaal € 1,5 mbl. binnen programma Onderwijs. Verder wordt voorgesteld de maximale hoogte vast te stellen op € 6 mbl.	onbepaald	6.000	2004	Concentriërlicht 2004	Programmabegroting 2014-2017	
6271	Reserve duurzame huisvesting primair en speciaal onderwijs	OCW	Project	Verkeerdering bijzondere bestaande gebouwen voor primair en speciaal onderwijs.	2020	9.000	2011	Separaat raadvoorstel (rv 146 / 2011)	Programmabegroting 2014-2017	
6276	Reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen	OCW	Project	Den Haag voert de regeling multifunctioneel gebruik schoolgebouwen uit waarbij schoolgebouwen geschikt worden gemaakt voor multifunctioneel gebruik. Scholen krijgen een plannote in de buurt van de school met meer dan alleen onderwijsvoorzieningen. De reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen is ingesteld voor de uitvoering van de regeling. Bij begrotingswijziging in 2013 wordt voorgesteld € 1,8 mbl. uit de algemene middelen vrij te maken voor ontwikkelingen rondom het gebied rond de nieuwe brede huurbouwen Meerwijk en Vredenoord. Verder wordt voorgesteld € 1,5 mbl. van de algemene middelen beschikbaar te stellen voor schoolgebouwen voor gebruik als multifunctioneel gebruik schoolgebouwen. Verder wordt voorgesteld de bestaande reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen, moort de dekking van deze reserve worden vermindert. Voorgesteld wordt de dekking van de reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen te verminderen naar uitvoering van de regeling Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen en bekostiging van de ontwikkelingen van brede huurbouwen Meerwijk, Vredenoord en Morgenland.	2018	12.000	2012	Separaat raadvoorstel (rv 40 / 2012)	Programmabegroting 2014-2017	
07 - Werk, Inkomens en Arbeidsgelegenheid										
3300	Dienstopcompensatiereserve SZAW	HCH	Compensatie	Een middel of voorradig diensrekenbaar wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	500	n.v.t.	n.v.t.		
3672	Bereidingsreserve Verkeersgelegenheid in het bijzonder aloude van ID- en WVV-jaaren	SZAW	Project	Hansseke afhouding in het kader van werkgelegenheid in het bijzonder de aloude van ID- en WVV-jaaren	2020	27.000	2009	1e Gebuudel R.V. 2009	Programmabegroting 2014-2017	
3676	Bereidingsreserve Jeugdwerkloosheid Haaglanden	SZAW	Project	Om de jeugdwerkloosheid als gevolg van de economische crisis te beperken, heeft het Rijk voor de periode 2009-2011 voor gemeenten per regio extra middelen beschikbaar gesteld. Hiervoor is een Plan van aanpak opgevoerd regio Haaglanden opgesteld (22 september 2009; BSW/2009/538). Op basis van dit plan van aanpak heeft de gemeente Den Haag met de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een convenant gesloten. Het gaat om een convenant dat gericht is op het voorkomen van werkloosheid bij jongeren van 16 tot 25 jaar. Het plan van aanpak heeft vijf planks onder de regie Haaglanden gemeenten waarbij gemeente Den Haag verantwoordelijk is voor de verdeling van de middelen en de monitoring van de bereikte resultaten. In 2010 is € 1,7 mbl. aan de rijksgemeenten doorbetaald en zal de overige € 1,9 mbl. door gemeente Den Haag worden betaald.	2017	8.100	2009	Jaarrekening 2009	Programmabegroting 2014-2017	
08 - Zorg en Welzijn										
6500	Dienstopcompensatiereserve OCW	OCW	Compensatie	Een middel of voorradig diensrekenbaar wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	1.000	n.v.t.	n.v.t.	RV 145 2014	
6506	Reserve 6.0.6.02.01 Exploitantie rentabile panden	CVO	Egalisatie	Door de woning van de Centrale Vaagheid organisatie (CVDO) is het noodzakelijk dat een deel van de bestaande reserve Exploitantie rentabile panden wordt aangegrepen om de woning van de organisatie te kunnen betalen. Het bedrag van deze reserve wordt vastgesteld op € 6 mbl.	onbepaald	6.000	2013	Programmabegroting 2014-2017		
6257	Reserve Financiering ambulancedienst	OCW	Egalisatie	Terdkking van achteruitbetalingen van investeringen in Ambulancezorg.	afh. van inv	onbepaald	2009	2e Gebuudel R.V. 2009		
3678	Individuele voorziening WMO	SZAW	Project	Deze reserve wordt gebruikt om de schommelingen in de vraag naar de producten en de benodigde apparatuur met van Help bij het huishouden, Voorvoorzieningen gebuudapten en Vervoersvoorzieningen gebuudapten op te vangen. Hierin worden de resultaten van deze producten verrekend met deze systeemreserve. De systeemreserve heeft een omvang van € 1 mbl. en een looptijd van € 5 mbl. Bij een eventuele buiten de handreikende is de reserve onderdeel van de begrotingsvoorziening.	onbepaald	5.000	2010	Separaat raadvoorstel (rv 173 2010)		
10 - Overkleding Buitenzaken										
3277	Dienstopcompensatiereserve DSB	DSB	Compensatie	Een middel of voorradig diensrekenbaar wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	1.000	n.v.t.	n.v.t.	RV 145 2014	
3277	Reserve Werk met Werk	DSB	Project	De Katernen Opleiding Ruimte 2012 is recent vastgesteld. Een belangrijke pijler van de nieuwe koers is 'werk met werk maken' op efficiënte wijze, waar mogelijk de gemeente residentieelkwantiteit en bodvalwaart te realiseren. Door gebruik te maken van noodwerkzaamheden de openbare ruimte op residentieelniveau te brengen, is een bepaling mogelijk van circa 30 procent. In de periode 2012-2013 wordt 19 lin nood vervangen. Op basis van recente planning wordt op sociale plannen in de openbare ruimte kerndoel gericht een groot deel op noodwerkzaamheden te worden uitgevoerd. Het bedrag van deze reserve wordt vastgesteld op € 15 mbl. Het bedrag wordt verrekend met een afnameplanning van externe inroten, wordt voorgesteld een inruwe reserve Werk met Werk te vormen.	2017	15.000	2012	Programmabegroting 2013-2016	Programmabegroting 2014-2019	

Act.n.r.	Omschrijving	Dienst	Categorie	Doel	Endjaar	Max. hoogte (in dtd)	Innelliingsjaar	INSTELLINGS-BESLUIT Ingenieer bij	WIJZIGINGS-BESLUIT Laatste gewijzigd bij	OPHEFFINGS-BESLUIT Beletoen bij
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad										
3448	Reserve Overcommissie	DSO	Project	Overcommissie D2	2020	10.000	2006	Spesjaar raadsvoorstel (nr 179 / 2006)	Programmalegging 2014-2017	
7304	BR Stadsconomie	DSO	Project	Via het raadsvoorstel bij de programmalegging 2013-2016 heeft de raad ingestemd met de afschrijving van een aantal reserves op programma Economie. Het betreft de bestemmingsreserves Startfonds en-financiering, Bestuurskosten, gebiedsontwikkeling en Economie in de wijken. Deze reserves hebben alle drie betrekking op activiteiten in de stedelijke economie. Om de afschrijving mogelijk te maken, vallen de saldi van de reserves vrij. Het gaat om respectievelijk € 0,264 mln., € 0,498 mln. en € 1,8 mln. Voorgesteld wordt de vrijgemaakte middelen van in totaal € 4,445 mln. te doorzetten aan een nieuw in te stellen projectreserve Stadsconomie.	2016	6.000	2006	Blaurekening 2012	Programmalegging 2014-2017	
7307	BR World Forum Convention Center	DSO	Project	Eind 2012 heeft het college besloten te investeren in het WFCC, zoals deze ook in de toekomst beschikbaar blijft voor het organiseren van congressen. Dit wordt gefinancierd uit middelen uit de reserve The Hague World Forum. Deze reserve staat alleen in programma Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling terwijl de investeringen in het WFCC plaatsvinden in het programma Economie. Daarom is hervoorziet om bij het programma Economie een nieuwe reserve WFCC in te stellen. De middelen uit de reserve The Hague World Forum die bestemd zijn voor WFCC zullen bij de jaarsluiting 2013 worden overgeheveld. Voorgesteld wordt om de reserve WFCC in te stellen met een maximale hoogte van € 25 mln.	2018	25.000	2013	Programmalegging 2014-2017		
7310	BR Stedelijke Ontwikkeling (P21/310.4)	DSO	Project	De financiering en/of subsidie van aan stedelijke ontwikkeling gerelateerde activiteiten (waaronder voorbereiding en uitvoering) aansluitend bij door de raad geformuleerde doelstellingen zoals onder meer opgenomen in het j.p.s.o.	onbepakt	65.000	2012	Programmalegging 2014-2017	Programmalegging 2016-2019	
7311	Fonds Economische Structuurversterking	DSO	Project	Den Haag werkgelegenheid voor iedereen en duurzaamheid bevorderen. Daarbij wordt ingespeeld op de kansen die de huidige transitie van de Haagse economie en economische toesporen en clusters bieden in de komende vier jaar.	2018	20.000	2014	Programmalegging 2015-2018		
12 - Sport										
6235	Reserve olympisch fonds	OCW	Project	Het realiseren van de ambitie om meer internationale topsportersamen te laten BK en WK's binnen te halen.	2018	4.000	2009	26-Geluidheid RV 2009		
13 - Verkeer en Milieu										
6613	Programmareserve Verkeer en Milieu	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	3.000	2014	Programmalegging 2015-2018	RV 145 2014	
3204	Reserve Parkeren	DSB	Project	Voor het financieren van noodzakelijke investeringen in de parkeervoorzieningen, die opgenomen zijn in het parkeerkader 2010-2020. En itesparkeeren in de binnenstad (inclusief de directe omgeving van de stations CS en HS)	2020	onbepakt	omb	-	Programmalegging 2014-2017	
3239	Reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan	DSB	Project	OVHP kwaliteitsverbetering	onbepakt	12.500	2007	Concernticht 2007	Programmalegging 2014-2017	
3274	Reserve Bodem	DSB	Project	De gemeente Den Haag ontvangt van het rijk RV middelen ten behoeve van lucht, bodem en geluid. Met ingang van 2011 zijn deze middelen niet meer verstrekt als doeluitkering maar onderdeel geworden van het gemeentefonds. Deze middelen (voor bodem) wordt verstrekt om in de komende jaren (5) zaken op het gebied van bodemsanering uit te voeren. De uitvoering van deze activiteiten hebben niet dezelfde ritme als het vrijgaven van de middelen en lopen niet evenveel. Om alle activiteiten uit te voeren is de reserve bodem ingesteld. Zodoende zijn de komende jaren de benodigde activiteiten gekikt.	2017	9.000	2011	Programmalegging 2012-2015	Programmalegging 2016-2019	
3294	Reserve luchtkwaliteit	DSB	Project	Afwending luchtkwaliteit	2015	6.000	2007	Concernticht 2007	Programmalegging 2012-2015	
6395	BR Stedelijke Ontwikkeling (017/211)	DSO	Project	De financiering en/of subsidie van aan stedelijke ontwikkeling gerelateerde activiteiten (waaronder voorbereiding en uitvoering) aansluitend bij door de raad geformuleerde doelstellingen zoals onder meer opgenomen in het j.p.s.o.	onbepakt	65.000	2011	Spesjaar raadsvoorstel (nr 159 / 2011)	Programmalegging 2016-2019	
14 - Wonen en Duurzaamheid										
7305	BR Stedelijke ontwikkeling (P18/820)	DSO	Project	De financiering en/of subsidie van aan stedelijke ontwikkeling gerelateerde activiteiten (waaronder voorbereiding en uitvoering) aansluitend bij door de raad geformuleerde doelstellingen zoals onder meer opgenomen in het j.p.s.o.	onbepakt	65.000	2013	Programmalegging 2014-2017	Programmalegging 2016-2019	
7309	BR Stadsvernieuwing (P18/821)	DSO	Project	Afwikking van de nog opgestane juridische verplichtingen inhv. dorpe- en stadsvernieuwing	onbepakt	40.000	2013	Programmalegging 2014-2017		

Res. a.n.	Omschrijving	Ditart	Categorie	Doel	Beleidsplan	Max. hoogte (in Mio)	Institutijs- jaartal	Instellings-BESLUIT	Wijzigings-BESLUIT	OPHEFFINGS-BESLUIT
15 - Stadsontwikkeling										
3000	Dienstopmaatservisie DSO	DSO	Compensatie	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	1.000	n.v.t.	n.v.t.	RV 445 2014	
3020	Res grondbedrijf gb	DSO	RGB	Werkzaamheden	onbepaald	onbepaald	1996	Separat raadsvoorstel (nr 98 / 1996)		
3332	res vhw dilaw	DSO	Project	Aanpakmiddelen ten behoeve van de Haagse volkshuizing en sociale versterking. Vanaf de presentatieplan 2010 hebben de woningcorporaties bij verkoop van sociale woningen de merwaarde erfrecht afgedragen aan de gemeente. Deze afgedragen middelen zijn vanaf 2010 per opcorporate gebeld in het volkshuizingfonds.	onbepaald	10.000	1994	Separat raadsvoorstel (nr 401 / 1994)	Programmabegroting 2016-2019	
3428	Res antiop vhw emz	DSO	Project	Realisatie metakouren voor Europa en paketergaring	onbepaald	10.000	1998	Separat raadsvoorstel (nr 261 / 1998)	Programmabegroting 2014-2017	
6338	BR The Hague World Form	DSO	Project	een bijdrage in de onreukelijke kosten van het project om de University College The Hague (LUCTH) te realiseren en voor de kosten die betrekking hebben op tijdelijke huizingen in aankoop naar de huizingen aan het Anna van Borestein	2018	13.600	2001	Programmabegroting 2007-2010	Programmabegroting 2012-2015	
6390	Reserve Universiteit Leiden	DSO	Project	Buizenplan	onbepaald	17.000	2001	Programmabegroting 2012-2015	Programmabegroting 2014-2017	
6397	BR Stedelijke Ontwikkeling (p/9/921)	DSO	Project	De financiering en/of subsidie van activiteiten in het kader van de stedelijke ontwikkeling, voortvloeiend uit de besluitvorming in de raad over het IPSO.	onbepaald	65.000	2001	Separat raadsvoorstel (nr 139 / 2011)	Programmabegroting 2014-2017	
7312	Res Strategisch Vastgoed Stadsontwikkeling	DSO	Project	De maximale toegestane hoogte van de nieuwe reserve is gelijk aan de maxima van de drie standaardelijke vastgoedreserves.	onbepaald	61.000	2016	Programmabegroting 2016-2019		
16 - Financien										
3000	Algemeen reserve gemeente Den Haag	CT	Algemeen		onbepaald	onbepaald	n.v.t.	n.v.t.		
6600	Centrale Bedrijfsvoeringreserve	CT	Bedrijfsvoeringreserve	Deze reserve is bestemd voor het financieren van kleine gemeentebredke beheeractiviteiten en innovaties in de bedrijfsvoering.	onbepaald	6.000	2014	Separat raadsvoorstel 145/2014		
3000	Dienstopmaatservisie DPZ	DPZ	Compensatie	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	1.000	n.v.t.	n.v.t.	RV 445 2014	
3000	Dienstopmaatservisie GAD	GAD	Compensatie	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	250	n.v.t.	n.v.t.	RV 445 2014	
3490	Reserve Financiering	CT	Egalisatie	Deze reserve is ingesteld bij het besluitprogramma 1998-2002. Doel van deze reserve is het afdekken van financiële risico's in de toekomst, het opvangen van boetes bij vervoegde aanspraken van openbare instellingen almede het vergen van de onafgemaakte. De reserve financiering zal worden opgebouwd met de bij de jaarrekening gerealiseerde voorraden in de gemeentelijke financiering.	onbepaald	5.500	1998	Bekleidsprogramma 1998-2002	Programmabegroting 2016-2019	
3574	Bestedingsreserve OZB	DPZ	Egalisatie	Het doel van de egaliseringsreserve OZB is om schommelingen in de opbrengst van de OZB veroorzaakt door exogene factoren, te kunnen opvangen. De opbrengst van de OZB op eigenaren en op gebruikers kan door de werkelijkheid en/of door niet voorzien (economische) ontwikkelingen enigszins fluctueren en daardoor afwijken van de begroting.	onbepaald	3.000	2011	Programmabegroting 2012-2015		
3473	Reserve Activamenstrating	CT	Activa	Omrekeningen uit de reserve gelijk te laten lopen aan de werkelijke afschrijvingsbedragen van de gerealiseerde investeringen.	onbepaald	117.000	2009	Jaarrekening 2009	Programmabegroting 2015-2018	
3479	BR Voorfinancieringsreserve Sportcampus Zuiderpark	CT	Ovring	Dekking van de voorfinancieringsreserve tot het moment van activering	2016	4.500	2011	Programmabegroting 2012-2015	Programmabegroting 2015-2018	
6602	Programmareservie College en Bestuur	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	1.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6603	Programmareservie Wilkaanpak en Dienstverlening	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	2.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6604	Programmareservie Opleidbare oordeel en Valigheid	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	1.500	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6605	Programmareservie Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	3.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6606	Programmareservie Onderwijs	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	4.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6607	Programmareservie Werk, Inkomens en Arbeidsmarkt	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	5.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6608	Programmareservie Zorg en Welzijn	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	10.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6609	Programmareservie Leegland	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	4.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6610	Programmareservie Ontwikkeling Buitenruimte	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	7.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6611	Programmareservie Economie, Internationaal stad en Binnestad	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	2.500	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6612	Programmareservie Sport	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	2.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6613	Programmareservie Veiligheid en Milieu	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	3.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6614	Programmareservie Wonen en Duurzameleed	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	1.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	
6615	Programmareservie Stadsontwikkeling	CTR	Programma	Het verwerken van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	5.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 445 2014	

Act.nr.	Omschrijving	Dinant	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in duz)	Jaarrelings- ingezet bij jaar.	INSTELLINGS-BESLUIT	WIZIGINGS-BESLUIT	OPHEFFINGS-BESLUIT
17 - Overige beleidsvoornemens										
3456	BR Grote Projecten	CT	Project	In de begroting 2008 is een overzicht van "grote projecten" opgenomen met een tijdsbinnen van ongeveer 10 jaar. Voor deze projecten moet de komende jaren, te beginnen in 2007, zodanig worden bespaard dat hieraan uitvoering kan worden gegeven. Voeding van deze reserve vindt plaats door in de komende jaren extra inkomsten e.g. rechte van de Staat te nemen.	2025	onbepaald	2007	Programma-begroting 2008-2011	Programma-begroting 2014-2017	
3461	BR Co-financiering	CT	Project	Co-financiering ter voorkoming of milden Europese en nationale subsidies. In het Conceptbericht 2008 is de doelstelling van deze reserve vermeld. Niet alleen Europese subsidies maar ook nationale subsidies komen in aanmerking voor co-financiering. Bij de vernieuwing bij het Conceptbericht 2008 is niet aangegeven dat co-financiering ook geldt voor gemeentelijke samenwerkingsprojecten waarvan derden de trekker kunnen zijn. Voorgesteld wordt om aan de doelstelling van deze reserve toe te voegen dat co-financiering ook geldt voor gemeentelijke samenwerkingsprojecten waarvan derden de trekker kunnen zijn.	2022	onbepaald	2005	Conceptbericht 2005	Programma-begroting 2014-2017	
3463	BR Kwalificaties	CT	Project	Deze reserve is ingesteld voor 10 jaar om de beschikbare middelen gedurende de overnamperiodes 2009 - 2017 te kunnen inzetten. De reserve beschikbaar is ingesteld met als doelstelling (financiering van de kosten van de business cases. Ook andere kosten worden gemaakt voor de kwalificaties, zoals de kosten van het hertrainten kwalificaties voor flankerende maatregelen, ondersteuningskosten van casemanagers, en dergelijke. Voorgesteld wordt de doelstelling van de reserve te wijzigen in financiering van alle kosten die een relatie hebben met de kwalificaties.	2015	onbepaald	2009	Conceptbericht 2009	Programma-begroting 2016-2019	
3487	Reserve International en Werving	CT	Overig	Voor het aantrekken van (internationaal) instellingen en bedrijven heeft de gemeente twee reserves die in dit raadsverslag zijn vermeld.	onbepaald	10.000	2015	Programma-begroting 2016-2019		
3474	Reserve Te verdelan middelen begroting 2011 - 2014	CT	Overig	Ten behoeve van de gefaceteerde inzet van incidentele nieuw beleidsmiddelen	2015	100.000	2010	Conceptbericht 2010	Programma-begroting 2012-2015	
3470	Res Allocatie incidentele middelen (nieuw beklid) 2012-2015	CT	Overig	Inzet van middelen voor nieuw beklid in de begroting 2012-2015 in verschillende jaarschijven.	2015	97.000	2011	Programma-begroting 2012-2015	Programma-begroting 2016-2019	
3481	Res Allocatie incidentele middelen (nieuw beklid) 2013-2016	CT	Overig	Om de beschikbare middelen voor nieuw beklid in herziening inkomsten-gemeentefonds in de begroting 2013-2016 over de jaarschijven te kunnen inzetten, is een reserve noodzakelijk. De reserve wordt voor vijf jaar ingesteld. De middelen komen uit het nieuwe beklid dat voor de jaarschijven 2013 - 2016 is vastgesteld in de begroting. Voorgesteld wordt in te stemmen met de instelling van een nieuwe reserve. Te verdelan middelen begroting 2013-2016 en de daarbij behorende begrotingswijzigingen.	2016	130.000	2012	Programma-begroting 2013-2016	Programma-begroting 2016-2019	
3482	Res Allocatie incidentele middelen (nieuw beklid) 2014-2017	CT	Overig	Inzet van middelen voor nieuw beklid in de begroting 2014-2017 in verschillende jaarschijven.	2017	80.000	2013	Separat raadsvoorstel (versnellingsimpuls)	Programma-begroting 2016-2019	
3484	Res Allocatie incidentele middelen (nieuw beklid) 2015-2018	CT	Overig	Inzet van middelen voor nieuw beklid in de begroting 2015-2018 in verschillende jaarschijven.	2018	215.000	2013	Programma-begroting 2015-2018	Programma-begroting 2016-2019	
3486	Res Allocatie incidentele middelen (nieuw beklid) 2016-2019	CT	Overig	Om de beschikbare middelen voor nieuw beklid in de begroting 2016-2019 over de jaarschijven te kunnen inzetten wordt een nieuwe reserve ingesteld.	2019	30.000	2015	Programma-begroting 2016-2019		
3485	BR Herstructureren reserves	CT	Overig	In de raadsmededeling Financiële Synergie (RS 274380) is aangekondigd dat het vermogensreserves kleiner dan € 2,5 mln. niet langer zijn toegestaan. Daarnaast is men aangekondigd dat de middelen in deze reserves bij het halfjarietijd 2014 en de begroting 2015 aan de reguliere exploitatie van het relevante beleidsprogramma worden toegevoegd. Zo zorgen we ervoor dat de uitvoering van de onderliggende projecten gewaarborgd blijft. Omdat we de onderliggende projecten in meerdere begrotingsjaren uitvoeren, is voor de toevoeging aan de exploitatie de tussenkomst van een lastenpost nodig. Bij het halfjarietijd eden we daarom voor een reserve Herstructureren reserves in te stellen. Via deze reserve worden de middelen in het juiste jaar aan de exploitatie toegevoegd. Als bij de verdere uitvoering van de projecten lastenpostverschillen optreden, worden deze via de eventuele nieuwe programmareserves afgevoerd.	Onbepaald	24.000	2014	Programma-begroting 2015-2018	Programma-begroting 2016-2019	
3455	BR Financiën	CT	Overig	Dekking finitkosten	2016	50.000	2010	Separat raadsvoorstel (n. 172 / 1997)	Programma-begroting 2014-2017	
18 - Interne dienstverlening										
3010	Dienstencompensatie-reserve CVDH	CVDH	Compensatie	Een middel of voorradig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	250	n.v.t.		Jaarrelating 2013	
3010	Dienstencompensatie-reserve IDC	IDC	Compensatie	Een middel of voorradig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	500	n.v.t.		RV 145 2014	
3018	Egalisatie-reserve Basiselementen	IDC	Egalisatie	Het Intern Diensten Centrum splitst haar leveringen in de begroting in basiselementen en plusproducten. Daarom is het noodzakelijk ook de twee egalisatie-reserves, die betrekking hebben op de basiselementen, samen te voegen. Het betreft de egalisatie-reserve Collectieve huisvesting en de egalisatie-reserve Tarieven verzekeringen. Beide reserves dienen voor het opvangen van schommelingen bij de doorberekening van tarieven. Voorgesteld wordt in te stemmen met een nieuwe egalisatie-reserve Basiselementen ter vervanging van de twee bestaande egalisatie-reserves Collectieve huisvesting en de Tarieven verzekeringen. De aanwezig saldi van de oude reserves worden overgeboekt naar de nieuwe reserve. De nieuwe egalisatie-reserve Basiselementen dient om voor- en nadelige verschillen in de jaarlijkse exploitatie op te vangen.	onbepaald	5.000	2012	Programma-begroting 2013-2016		
3025	BR Leyweg per 1-1-2012	IDC	Project	Afdekken van de onrealisabele top van het plan Gemeentebestuur Leyweg, zie olt reserve 3105	2019	7.100	2011	Programma-begroting 2012-2015	Programma-begroting 2014-2017	

Bijlage 4 Voorzittingen
P.1.1.1 Voorzittingen

(bedragen in € 1000)

omschrijving voorzitting	Diens	Saldo per	Donaties	Beleggingen	Vrijval	Saldo per	Donaties	Beleggingen	Vrijval	Saldo per	Donaties	Beleggingen	Vrijval	Saldo per
		31-12-2014				31-12-2015				31-12-2016				31-12-2017
Voorzitting wijngeduld Omhelmaan	ROR	134	0	54	0	54	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal programma 1		134	0	54	0	54	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzitting wijngeduld werboukers	BSD	767	0	278	200	278	0	187	3	0	0	3	0	8
Voorzitting PPU/senoren	BSD	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzitting Maevia	BSD	481	11	74	461	11	11	11	11	0	0	0	0	0
Voorzitting niet-actieven	BSD	46	7	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal programma 2		899	0	296	264	296	0	198	14	0	0	14	0	18
Voorzitting Wachgeld	DPZ	166	28	54	76	54	22	54	22	0	0	0	0	0
Voorzitting RCF gransincoches	OCW	1.064	93	1.111	1.111	1.111	1.111	54	54	0	0	0	0	0
Totaal programma 3		1.172	123	54	1.187	54	1.133	54	22	0	0	0	0	0
Voorzitting Overgangsgeregting FLO	BSD	6.802	2.488	2.337	6.260	2.337	2.488	1.868	2.488	2.488	2.488	1.868	0	7.799
Totaal programma 4		6.802	2.488	2.337	6.260	2.337	2.488	1.868	2.488	2.488	2.488	1.868	0	7.799
MOP Accommodaties voor kunstbezoeking (CYDH)	CYDH	2.894	1.522	2.848	844	1.522	1.522	1.080	1.522	1.522	1.522	1.009	0	1.215
MOP Bedenke kunst (CYDH)	CYDH	237	317	317	237	317	317	317	317	317	317	317	0	237
MOP Kunstrings woning (CYDH)	CYDH	294	109	402	132	109	0	121	84	0	109	19	0	115
MOP Musea (CYDH)	CYDH	706	703	406	641	703	0	398	426	703	703	216	0	1.210
Voorzitting PPU	CYDH	3	3	3	3	3	0	3	3	3	0	0	0	3
Voorzitting Glaslokal	DPZ	800	0	500	500	500	500	500	500	500	500	0	0	500
Fonak Kunstpodiaten BK	OCW	198	0	198	198	198	198	198	198	198	198	0	0	198
Legat di Mulier (bedenke kunst)	OCW	39	1	40	40	1	0	42	42	1	0	0	0	44
Voorzitting cultuipanden	OCW	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzitting Kunst in het Haagse deel van Yperburg	OCW	362	30	272	90	182	90	90	90	0	0	0	0	0
Voorzitting Onderzoeksmiddelen Nieuwe Kerk	OCW	299	54	31	274	30	30	40	40	294	294	40	0	294
Voorzitting transitie kosten	OCW	2.945	900	850	1.195	2.045	800	800	395	395	395	0	0	0
Voorzitting Zeda	OCW	400	90	320	330	90	90	90	90	146	146	50	0	0
Totaal programma 5		8.933	2.682	4.248	4.275	2.682	4.021	2.596	3.467	2.682	2.682	1.672	0	4.246
MOP Kinderopvang	CYDH	1.079	956	123	867	1.079	1.079	236	667	1.079	1.079	1.752	0	1.499
Wielvoets onderwijs (CYDH)	CYDH	155	326	208	377	189	9	577	293	454	189	103	0	540
Totaal programma 6		1.557	1.405	311	1.244	1.268	2.087	245	959	1.268	1.268	1.855	0	1.989
MOP Sociale werkvoorziening	CYDH	2.871	80	410	2.541	343	115	115	196	343	343	1.074	0	2.807
Voorzitting PPU/senoren	HCR	140	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzitting organisatie	HCR	140	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzitting PPU/senoren	SZW	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzitting Non-actieven	SZW	443	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzitting Opleverkosten Netherkade	SZW	362	362	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzitting PAVV	SZW	64	64	64	64	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzitting Reganatie	SZW	4.353	380	3.973	3.973	343	343	115	196	343	343	1.074	0	2.807
Totaal programma 7		8.231	90	6.375	6.393	343	7.027	115	196	343	343	1.074	0	6.443
MOP Gebouwen ambulancedienst (CYDH)	CYDH	278	50	328	378	50	438	337	0	50	50	0	0	528
MOP Ruimbekende wijkstraat (CYDH)	CYDH	4.309	1.800	4.242	4.864	1.800	6.328	1.800	1.635	1.800	1.800	2.511	0	5.784
MOP Zogecomodities	CYDH	291	291	10	342	291	433	100	87	291	291	261	0	667
Scherking Bevolgingsonderzoek	OCW	91	91	0	91	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzitting aanbouwen firectkosten GGD Haaglanden	OCW	229	98	53	45	45	45	45	0	0	0	0	0	0
Voorzitting PPU/senoren	OCW	6	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzitting niet-actieven	OCW	102	77	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voorzitting subbedinstellingen	OCW	224	224	224	224	0	224	224	224	224	224	224	0	224
Totaal programma 8		5.339	2.142	1.407	5.733	2.142	7.413	482	1.722	2.142	2.142	2.772	0	7.203

Overzichting voorzitting	Dienst	Saldo per 31-12-2014	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2015	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2016	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2017	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2018
MOP Alilverwijering (CYDH)	CYDH	60	613	238		485	35	12		461	35	12		444	35	12		440
MOP Algemeen begrotingsplan (CYDH)	CYDH	290	64	284		70	81	19		110	81	19		172	110	24		262
MOP Gebouk operatie ruimte (CYDH)	CYDH	682	220	192		710	82	51		731	82	51		762	786	59		809
MOP Overbaar groot (CYDH)	CYDH	498	82	87		493	114	104		501	114	24		511	114	135		380
MOP Subsidielijven (CYDH)	CYDH	738	44	64		718	90	49		768	90	24		809	875	99		866
Voorzitting FKU	DSB	4		4		0				0				0				0
Voorzitting overige bedrijfszaks	DSB	1.958		78		1.958								1.958				1.958
Voorzitting Reorganisatie	DSB	78		331		472				207				0				0
Voorzitting Waagveld	DSB	803						127		80				0				0
Totaal programma 10		5.111	1.023	1.278	0	4.856	402	362	0	4.716	402	262	0	4.716	402	383	0	4.935
MOP Goede sportvelden en terreinen (CYDH)	CYDH	1.344	360	197		1.507	360	199		1.668	360	56		1.972	360	162		2.462
MOP Sport- en spelaccommodaties Sportvelden (CYDH)	CYDH	2.257	838	994		2.121	838	638		2.341	838	309		2.800	838	488		3.505
MOP Sport- en spelaccommodaties Zwembaden (CYDH)	CYDH	1.281	605	843		1.343	605	273		1.675	605	125		2.155	605	1.054		2.118
Recht van opstal sportpark Duno (CYDH)	CYDH	160				160				160				160				160
Voorzitting Faciliteiten Sport	OCW	300				300				300				300				300
Voorzitting Gebruiksvoorwaarden sportacc.	OCW	1.084	2.994	2.684		1.394	2.994	2.632		1.756	2.994	2.342		2.408	2.994	3.849		922
Voorzitting Onderhoud Buitensportaccommodaties	OCW	4.207	5.445	5.401		4.251	5.445	5.516		4.280	5.638	5.393		4.523	5.738	3.478		3.139
Voorzitting Onderhoud Buitensportaccommodaties uitvoering	OCW	121	221	341		1	221	190		72	221	150		143	221	200		185
Totaal programma 12		10.754	10.483	10.160	0	11.077	10.483	9.408	0	12.252	10.676	8.375	0	14.553	10.776	11.833	0	12.791
MOP Milieudieetie (CYDH)	CYDH	226	13	71		168	47	7		208	47	6		249	47	13		313
Voorzitting personeel ODH	DSB	313		247		66		66		0				0				0
Totaal programma 13		539	13	318	0	234	47	73	0	208	47	6	0	249	47	13	0	313
MOP Voorwaarsaems (CYDH)	CYDH	163	20			183				183				183				183
Totaal programma 14		163	20	0	0	183	0	0	0	183	0	0	0	183	0	0	0	183
MOP Bekeer Bedrijfszenden	CYDH		534			534				534				534				534
Voorzitting Amerikaanse Ambassade	DSO	7.150				7.150				7.150				0				0
Voorzitting Compensatie BTW	DSO	1.000		1.000		0				0				0				0
Voorzitting FKU/senoren	DSO	10		10		0				0				0				0
Voorzitting KJplein	DSO	18.987				18.987				18.987				18.987				18.987
Voorzitting Negatieve lopende plannen Meisje(n) Programma	DSO	39.527	17.710			57.237	12.180			69.417	401			69.818				69.818
Grondbedrijf (MPC)	DSO	13.260				13.260				13.790				13.790				13.790
Voorzitting negatieve plannen Harnaschpolder	DSO	1.236		342		894		315		579		268		311		63		13
Voorzitting Reorganisatie	DSO	4.250				4.250				4.250				4.250				4.250
Voorzitting Basis's Harnaschpolder	DSO																	
Totaal programma 15		85.420	18.244	1.352	0	102.312	12.710	315	0	114.707	401	7.418	0	107.690	0	248	0	107.392
Voorzitting ontwikkeling woningbouw	Treasury	300				300				300				300				300
Voorzitting stichting Hage's Hite	Treasury	2.418				2.418				2.418				2.418				2.418
Voorzitting Dierheim Bar. Marschappi's/Groenhege	Treasury	406				406				406				406				406
Voorzitting Gegrandeerde geldingen	Treasury	3.914				3.914				3.914				3.914				3.914
Totaal programma 16		7.038	0	0	0	7.038	0	0	0	7.038	0	0	0	7.038	0	0	0	7.038
Ru-producten (CYDH)	CYDH	3.161	60	676		2.545	384	178		2.751	384	115		3.020	384	374		3.283
Voorzitting FKU/senoren	IDC	2		2		0				0				0				0
Voorzitting Reorganisatie / WW	IDC	1.557		63		1.494		63		1.368		63		1.305		63		1.242
Voorzitting swig-bank	IDC	95	4	2		97	4	2		101	4	2		105	4	2		105
Totaal programma 18		4.815	64	743	0	4.156	388	243	0	4.281	388	180	0	4.489	388	439	0	4.630
Totaal P.1.2.1 Voorzittingen		145.405	38.717	26.011	0	157.511	33.053	21.377	0	165.187	20.837	22.239	0	167.785	20.556	21.125	0	166.131

P.1.2.2 Voorzieningen met voeding van derden

Omschrijving voorziening	Diens	Saldo per 31-12-2014	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2015	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2016	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2017	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2018	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2019	
Voorziening subsidies derden	DPZ	51	0	51	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Total programma 5		51	0	51	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Equilitervoorziening Leges Opbrekverminderingen	DSB	1.029	709	859	909	679	709	909	909	709	709	909	909	479	709	909	909	279	709	909	909	79	79
Voorziening Bomen	DSB	67	67	2.152	225	0	67	67	0	0	67	67	134	67	67	67	0	0	0	67	67	67	67
Voorziening Graven (incl. Bagy)	DSB	4.915	2.152	2.152	2.152	4.915	2.152	2.152	2.152	4.915	2.152	2.152	2.152	4.915	2.152	2.152	2.152	4.915	2.152	2.152	2.152	4.915	4.915
Voorziening Oeklenhagh	DSB	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214	214
Voorziening Zandsplaatje	DSB	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250
Total programma 10		6.408	2.928	3.011	3.019	6.038	2.928	3.061	3.061	5.922	2.928	3.195	3.195	5.922	2.928	3.061	3.061	5.628	2.928	3.061	0	5.222	5.222
Voorziening Palieren	DSB	693	693	173	173	520	520	0	0	520	520	24	24	496	496	0	0	496	496	0	0	496	496
Total programma 13		693	0	0	173	520	0	0	0	520	0	24	24	496	0	0	0	496	0	0	0	496	496
Voorziening Woningstijging	DSO	1.245	45	18	18	1.297	45	18	18	1.297	45	18	18	1.324	45	18	18	1.351	45	18	18	1.378	1.378
Total programma 14		1.245	45	18	18	1.297	45	18	18	1.297	45	18	18	1.324	45	18	18	1.351	45	18	18	1.378	1.378
Voorziening Bouwleges	DSO	6.770	14.016	11.582	16.801	9.204	15.209	16.801	16.801	7.612	14.706	16.801	16.801	5.517	16.649	16.801	16.801	5.364	16.649	16.801	16.801	5.212	5.212
Voorziening Enexo Alkoop Claims	DSO	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231	231
Total programma 15		7.001	14.016	11.582	16.801	9.435	15.209	16.801	16.801	7.843	14.706	16.801	16.801	5.748	16.649	16.801	16.801	5.595	16.649	16.801	16.801	5.443	5.443
Voorziening Sirena van Grovestin	Treasury	17	0	0	0	17	0	0	0	17	0	0	0	17	0	0	0	17	0	0	0	17	17
Total programma 16		17	0	0	0	17	0	0	0	17	0	0	0	17	0	0	0	17	0	0	0	17	17
Total P.1.2.2 Voorzieningen met voeding van derden		15.413	16.989	14.662	20.278	15.735	17.679	19.800	19.800	13.534	19.622	20.039	20.039	13.117	19.622	19.800	19.800	13.117	19.622	19.800	19.800	12.839	12.839

P.1.2.3 Voorzieningen gevond uit heffingen

Omschrijving voorziening	Diens	Saldo per 31-12-2014	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2015	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2016	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2017	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2018	Donaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2019	
Equilitervoorziening ataksiebehandeling	DSB	18.233	57.916	60.094	62.067	11.948	57.960	63.091	63.091	6.817	57.960	64.487	64.487	3.290	57.960	61.737	61.737	3.290	57.960	61.737	61.737	-487	-487
Equilitervoorziening roelring	DSB	66	17.155	17.218	17.155	0	17.155	17.155	17.155	0	17.155	17.155	17.155	0	17.155	17.155	17.155	0	17.155	17.155	17.155	0	0
Total programma 10		18.299	75.069	77.312	79.222	11.948	75.113	80.244	80.244	6.817	75.113	81.642	81.642	3.290	75.113	78.892	78.892	3.290	75.113	78.892	78.892	-487	-487
Total P.1.2.3 Voorzieningen gevond uit heffingen		18.299	75.069	77.312	79.222	11.948	75.113	80.244	80.244	6.817	75.113	81.642	81.642	3.290	75.113	78.892	78.892	3.290	75.113	78.892	78.892	-487	-487
TOTAAL VOORZIENINGEN		19.914	19.071	11.958	19.092	19.680	19.689	22.044	22.044	19.848	19.635	20.081	20.081	18.414	19.635	19.892	19.892	18.414	19.635	19.892	19.892	12.352	12.352

Bijlage 5 Meesjaren investeringsplan

Programma Project	2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021	
	Total	Gem	Total	Gem	Total	Gem	Total	Gem	Total	Gem	Total	Gem	Total	Gem
	Totaal	Derden	Totaal	Derden	Totaal	Derden	Totaal	Derden	Totaal	Derden	Totaal	Derden	Totaal	Derden
01 - Gemeenteraad	740	-	740	390	-	-	-	-	100	100	250	250	-	-
1 ROR Consensie in informatiesystemen (CS)	740	-	740	390	-	-	-	-	100	100	250	250	-	-
02 - College en Bestuur	7.450	-	7.450	1.375	775	-	-	650	2.200	2.200	850	850	-	-
2 BSD Consensie in informatiesystemen (CS)	7.450	-	7.450	1.375	775	-	-	650	2.200	2.200	850	850	-	-
03 - Wetenschap en Opleiding	11.824	-	11.824	3.113	1.881	-	-	1.900	2.180	2.180	1.750	1.750	-	-
3 DPZ Consensie in informatiesystemen (CS)	11.824	-	11.824	3.113	1.881	-	-	1.900	2.180	2.180	1.750	1.750	-	-
3 DPZ Verenigingen Cultuur	914	-	914	56	-	-	-	858	858	858	-	-	-	-
3 DPZ Key2BZ	1.925	-	1.925	513	525	-	-	600	133	133	65	65	-	-
14.663	-	14.663	3.682	2.406	-	-	2.406	2.700	3.171	3.171	1.815	1.815	-	-
05 - Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg	3.100	-	3.100	1.600	250	-	-	250	250	250	250	250	-	250
5 DPZ Bibliotheek	3.100	-	3.100	1.600	250	-	-	250	250	250	250	250	-	250
5 DSO Zusterarbeidster	951	-	951	951	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5 CVDH Spelwanner ¹⁾	170.854	-	170.854	5.000	40.000	-	-	40.000	45.854	45.854	-	-	-	-
174.907	-	174.907	7.551	40.250	-	-	40.250	40.250	46.104	46.104	250	250	-	250
06 - Onderwijs	13.840	-	13.840	2.643	6.876	-	-	3.421	900	900	-	-	-	-
6 CVDH Kinderopvang (CVDH)	13.840	-	13.840	2.643	6.876	-	-	3.421	900	900	-	-	-	-
6 CVDH Onderwijsinstelling Openbaar & Bijzonder (voorziet) speciaal onderwijs	12.060	-	12.060	3.984	7.296	-	-	780	780	780	-	-	-	-
6 CVDH Onderwijsinstelling Openbaar & Bijzonder basisonderwijs	3.449	-	3.449	871	2.170	-	-	408	-	-	-	-	-	-
6 CVDH Onderwijsinstelling Activiteiten en projecten stedelijk onderwijspleid	584	-	584	241	20	-	-	323	-	-	-	-	-	-
6 OCVW Onderwijsinstelling Openbaar & Bijzonder basisonderwijs	37.224	-	37.224	12.238	8.323	-	-	7.001	5.716	5.716	3.492	3.492	234	234
6 OCVW Onderwijsinstelling Openbaar & Bijzonder basisonderwijs	6.762	-	6.762	2.891	1.310	-	-	984	984	984	593	593	-	-
6 OCVW Onderwijsinstelling Openbaar & Bijzonder (voorziet) speciaal onderwijs	27.647	-	27.647	16.223	4.147	-	-	2.831	2.457	2.457	1.689	1.689	-	-
6 OCVW Onderwijsinstelling Activiteiten en projecten stedelijk onderwijspleid	80.924	-	80.924	722	4.481	-	-	10.332	17.631	17.631	33.449	33.449	14.409	14.409
182.490	-	182.490	40.133	34.823	-	-	34.823	25.900	39.223	39.223	14.643	14.643	-	-
08 - Zorg en Welzijn	2.250	-	2.250	-	450	-	-	1.800	-	-	-	-	-	-
8 CVDH Ruimtedenke wijkcentra (CVDH)	2.250	-	2.250	-	450	-	-	1.800	-	-	-	-	-	-
8 OCVW Ambulancevervoer	550	-	550	-	550	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2.800	-	2.800	-	1.000	-	-	1.800	-	-	-	-	-	-	-
09 - Jeugd	12.362	-	12.362	-	3.424	-	-	6.310	2.413	2.413	215	215	-	-
9 CVDH Beheer en exploitatie Centra voor Jeugd en Gezin (CVDH)	12.362	-	12.362	-	3.424	-	-	6.310	2.413	2.413	215	215	-	-
10 - Ontwikkeling Buitenruimte	1.816	-	1.816	1.391	425	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10 DSB Speelvoorzieningen	1.816	-	1.816	1.391	425	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10 DSB Afbewijding	16.463	-	16.463	4.073	4.981	-	-	7.409	-	-	-	-	-	-
10 DSB Begraafplaatsen	317	-	317	317	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10 DSB Progressievisiën en tunnels	678	-	678	392	286	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10 DSB Meerjarenprogramma Kunstwerken	5.516	-	5.516	4.016	1.500	-	-	1.500	-	-	-	-	-	-
10 DSB Overige projecten §10.1.01	11.326	-	11.326	10.194	1.132	-	-	1.132	-	-	-	-	-	-
10 DSB Software I&IT	317	-	317	317	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10 DSB Waren/Markten	24	-	24	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10 DSB Zeehavens	5.355	687	4.668	1.967	687	-	-	950	1.038	1.038	-	-	-	-
10 DSB Attractie/Haagse binnenstad	5.388	-	5.388	3.588	1.800	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10 DSB Herinrichting De Ven Geوند	7	-	7	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10 DSB Scheepvaart	18.750	-	18.750	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
61.957	687	61.270	26.286	687	25.599	-	-	8.319	1.038	1.038	18.750	18.750	-	-
12 - Sport	41.003	-	41.003	19.013	21.990	-	-	21.990	-	-	-	-	-	-
12 CVDH Groene sportvelden en terreinen (CVDH)	41.003	-	41.003	19.013	21.990	-	-	21.990	-	-	-	-	-	-
12 OCVW Groene sportvelden en terreinen	6.215	-	6.215	1.660	4.555	-	-	4.555	-	-	-	-	-	-
12 OCVW Sport en spelcommodities	221	-	221	221	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
47.439	-	47.439	20.894	26.545	-	-	26.545	-	-	-	-	-	-	-

Programma Project	2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021	
	Total	Gen.	Total	Gen.	Total	Gen.	Total	Gen.	Total	Gen.	Total	Gen.	Total	Gen.
	Dereken	Dereken	Dereken	Dereken	Dereken	Dereken	Dereken	Dereken	Dereken	Dereken	Dereken	Dereken	Dereken	Dereken
13 - Verkeer en Milieu	47.019	26.769	23.820	23.820	18.269	16.320	4.900	4.900	4.900	4.900	4.900	4.900	4.900	4.900
13 DSB Haag Startstation Erasmuslijn (HSE)	2.477	-	1.977	1.977	300	300	200	200	-	-	-	-	-	-
13 DSB Hubsamenstel	28	28	28	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13 DSB Koningin de Put	16.376	6.795	7.192	7.192	4.075	1.805	3.029	3.029	2.080	2.080	-	-	-	-
13 DSB Meerjarenplan Fiets	12.948	7.016	6.617	6.617	4.034	1.100	2.297	2.297	-	-	-	-	-	-
13 DSB Meerjarenplan Fiets 2011-2014	44.611	-	25.079	25.079	7.420	7.420	12.112	12.112	-	-	-	-	-	-
13 DSB Milieu- en Verkeersnormering (Netherhake)	103.535	85.985	44.905	44.905	48.630	41.080	10.000	10.000	-	-	-	-	-	-
13 DSB Network Randstadrail	1.255	1.180	1.180	1.180	75	75	-	-	-	-	-	-	-	-
13 DSB Overige projecten 210.2.02	3.190	3.190	3.190	3.190	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13 DSB Overige projecten 210.6.01	3.567	3.567	3.567	3.567	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13 DSB Infrastructuur opslapputunen (geen m.p. alleen NSL)	20.000	-	-	-	5.000	5.000	10.000	10.000	5.000	5.000	-	-	-	-
13 DSB Parkeren op straat	258	258	258	258	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13 DSB Trekkracht (Beterdamsbaan)	502.815	441.565	40.838	40.838	84.250	84.250	127.000	127.000	128.500	128.500	55.998	55.998	55.998	55.998
13 DSB VCP 210.2.02	4.932	-	4.091	4.091	722	722	75	75	44	44	-	-	-	-
13 DSB Trageenhelheid OV	853	853	853	853	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13 DSB Verkeersplan	8.279	8.279	39	39	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13 DSB Verkeersveiligheidsplan 2012-2015	3.026	1.260	2.260	2.260	766	766	-	-	4.120	4.120	-	-	-	-
13 DSB Dynamisch Verkeersmanagement	6.976	5.171	6.976	6.976	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13 DSB Dienstuitvoering Seaavan	170	-	170	170	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13 CVDH Milieuevaluatie (exclusief aanbesteding) CVDH	270	-	270	270	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15 - Samenlevingsontwikkeling	782.385	583.551	173.340	173.340	173.341	130.234	169.613	169.613	139.744	128.500	70.349	35.998	35.998	35.998
15 DSO Converteerbare Informatiesystemen (CIS)	1.396	-	196	196	875	875	-	-	-	-	-	325	325	-
16 - Financien	1.396	-	196	196	875	-	875	-	-	-	-	325	325	-
16 DPZ Nieuw bekeringssysteem	2.672	-	900	900	900	900	872	872	-	-	-	-	-	-
18 - Inere dienstverlening	2.672	2.672	900	900	900	900	872	872	872	872	872	872	872	872
18 IDC 8e-SDK Levenscenen	673	673	-	-	673	673	-	-	-	-	-	-	-	-
18 IDC Basisinfrastructuur	10.500	10.500	-	-	1.750	1.750	1.750	1.750	1.750	1.750	1.750	1.750	1.750	1.750
18 IDC Converteerbare Informatiesystemen (CIS)	340	340	140	140	-	-	-	-	200	200	-	-	-	-
18 IDC Diverses investerings initiatieven	1.538	1.538	705	705	600	600	233	233	-	-	-	-	-	-
18 IDC Smit 70 Verwaggen inrichting weer en naam	815	815	489	489	200	200	126	126	-	-	-	-	-	-
18 IDC Extra krediet Leyweg	1.326	1.326	726	726	600	600	-	-	-	-	-	-	-	-
18 IDC Investerings CO2 neutral	1.112	1.112	312	312	500	500	300	300	-	-	-	-	-	-
18 IDC Leyweg, althow (IDO)	1.701	1.701	-	-	1.701	1.701	-	-	-	-	-	-	-	-
18 IDC Smit 70 Verwaggen/revisie installaties	2.093	2.093	1.179	1.179	914	914	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	20.098	20.098	3.551	3.551	6.538	6.538	2.409	2.409	1.930	1.930	1.730	1.730	1.730	1.730
Totaal	584.038	731.519	278.298	135.407	303.001	130.234	238.743	238.743	215.772	128.500	163.112	94.631	94.631	2.000

⁰ Bij het project Spuiwaaier wordt een deel van de projectkosten gedeekt uit incidentele middelen. Hierdoor zal het totaal te verwachten bedrag lager uitvallen.

Bijlage 6 Incidentele lasten en baten

De gemeente Den Haag heeft voor alle jaren (2015 t/m 2019) een sluitende begroting opgesteld. Structurele lasten worden gedekt uit structurele middelen. Incidentele lasten worden gedekt uit incidentele middelen, nog niet ingezette structurele middelen voor dat jaar of uit daarvoor ingestelde bestemmingsreserves.

Incidentele lasten			bedragen * € 1.000					
Onderwerp	Progr.	Categorie	2015	2016	2017	2018	2019	Totaal
Programma 2								
Liquidatie stadsgewest Haaglanden	2	Nieuw beleid 16-19	-2.300	-2.200	0	0	0	-4.500
Voormalig personeel Haaglanden	2	Nieuw beleid 16-19	600	500	500	0	0	1.600
			-1.700	-1.700	500	0	0	-2.900
Programma 3								
Frictiekosten bezuiniging huisvesting/loketten	3	Nieuw beleid 15-18	100	800	1.000			1.900
Diversiteit, burgerschap en emancipatie	3	Nieuw beleid 15-18	250	1.750	1.000	1.000		4.000
Project Publieksruimte	3	Eerder nieuw beleid	700	700	256			1.656
Wijkaanpak (inclusief krachtwijkenbureau en gebiedsgericht werken)	3	Nieuw beleid 15-18	2.200	3.800	5.000	3.000		14.000
Kwaliteitsimpuls Stadsdelen	3	Eerder nieuw beleid	2.500					2.500
Taakmutatie gemeentefonds Waterschapsverkiezing	3	Onverwachte verkiezingen		721				721
			5.750	7.771	7.256	4.000	0	24.777
Programma 4								
Exploitatievoordeel gemeenschappelijke regeling VRH	4	Nieuw beleid 16-19	-1.600	0	0	0	0	-1.600
Resultaat Veiligheidsregio	4	Nieuw beleid 16-19	-700	0	0	0	0	-700
			-2.300	0	0	0	0	-2.300
Programma 5								
Efficiency subsidies (cultuur)	5	Nieuw beleid 16-19	0	888	0	0	0	888
Bibliotheekvoorzieningen	5	Nieuw beleid 15-18	300	300	300	300		1.200
Cultureel ondernemerschap en wijkcultuur	5	Nieuw beleid 15-18	500	500				1.000
Monumenten (Atlantikwal, Oranjehotel)	5	Nieuw beleid 15-18	500	500	0	500		1.500
			1.300	2.188	300	800	0	4.588
Programma 6								
Verhogen kwaliteit leraren, stimuleren goed onderwijs, aandacht zwakke scholen	6	Nieuw beleid 15-18	250	400	450	400		1.500
Aanpak voortijdig schoolverlaten	6	Nieuw beleid 15-18	450	500	550	500		2.000
Decentralisatie uitkering Versterking Peuterspeelzaalwerk	6	Eerder nieuw beleid	750	750	750			2.250
Decentralisatie-uitkering Versterking Peuterspeelzaalwerk	6	Overig	750	750	750	750		3.000
Specifieke uitkering RMC Regio 028	6	Overig	787	787	787	787		3.148
Decentralisatie uitkering VSV RMC Regio's G4	6	Overig	1.300					1.300
Meerjarig HEA 0-12 jaar	6	Overig	1.931					1.931
Participatiefonds Educatie	6	Overig	2.388					2.388
Brede Scholen	6	Eerder nieuw beleid	3.500					3.500
Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen	6	Overig	6.880	4.653	3.825	643		16.001
Specifieke Uitkering Onderwijs Achterstanden	6	Overig	45.703					45.703
			64.689	7.840	7.112	3.080	0	82.721
Programma 7								
BTW teruggave op reïntegratietrajecten (2009-2012)	7	Nieuw beleid 16-19	-6.200	0	0	0	0	-6.200
Taalles	7	Nieuw beleid 16-19	0	1.750	0	0	0	1.750
Vermisingsleges	7	Nieuw beleid 16-19	0	400	0	0	0	400
Herhuisvesting SW personeel	7	Nieuw beleid 16-19	0	500	0	0	0	500
Wegnemen drempels armoedevervoorzieningen	7	Nieuw beleid 15-18	450	450				900
Jeugdwerkloosheid (Huis-aan-huis-aan het werk)	7	Eerder nieuw beleid	500	1.000				1.500
Jeugdwerkloosheid	7	Nieuw beleid 15-18	4.000	4.000	2.000	2.000		12.000
Jeugdwerklozen (Zorgjoneren)	7	Eerder nieuw beleid	6.800					6.800
Herveerdeeffect BUIG	7	Nieuw beleid 16-19	17.500	0	0	0	0	17.500
			23.050	8.100	2.000	2.000	0	35.150
Programma 8								
Frictiekosten ambulancedienst	8	Overig	282					282
Vrijwilligersondersteuning	8	Nieuw beleid 15-18	300	700	500	500		2.000
Buurthuis van de Toekomst	8	Overig	318	317				635
Buurthuis van de toekomst	8	Nieuw beleid 15-18	510	990	750	750		3.000
Inzet Mobiele Röntgen Unit	8	Overig	650	650	650			1.950
FLO vergoeding van 95 procent	8	Overig	1.300	1.300	1.300	1.300		5.200
RIVM SOA regeling en regeling aanvullende Seksuele gezondheidszorg	8	Overig	1.360	1.360	1.360			4.080
RIVM SOA regeling en regeling aanvullende Seksuele gezondheidszorg	8	Overig	1.365	1.365	1.365			4.095
Heroïne-regeling	8	Overig	1.494	1.494	1.210	1.210		5.408
Curatieve SOA & Labonderzoeken	8	Overig	2.943	2.943	2.943	2.943		11.772
Thuiszorg	8	Nieuw beleid 15-18	5.100	2.000	-900	2.800		9.000
Inzet Regio-middelen	8	Overig	6.649	6.649	6.649	6.462		26.409
			22.271	19.768	15.827	15.965	0	73.831
Programma 10								
Leyweg	10	Nieuw beleid 15-18	0	0	311	189		500
Jeugd Interventie Team middelen	10	Nieuw beleid 16-19	0	2.000	0	0	0	2.000
Pleinen	10	Nieuw beleid 15-18	38	569	1.750	643		3.000
Binckhorst buitenruimte inclusief fietsverbinding	10	Nieuw beleid 15-18	97	2.078	5.612	2.213		10.000
Entrees van de stad	10	Nieuw beleid 15-18	113	2.236	6.891	2.760		12.000
Her Oude Centrum	10	Nieuw beleid 15-18	153	1.534	5.813	0		7.500
Bruggen en kademuren	10	Nieuw beleid 15-18	220		280			500
De Kust	10	Nieuw beleid 15-18	260	3.501	10.230	4.009		18.000
Speelvoorzieningen	10	Nieuw beleid 15-18	300	300	300	300		1.200
Beheren op niveau	10	Nieuw beleid 15-18		1.250	3.250			4.500
Internationaal park (grote groengebieden)	10	Nieuw beleid 15-18			500			500
			1.181	13.468	34.937	10.114	0	59.700

Onderwerp	Progr.	Categorie	2015	2016	2017	2018	2019	Total
Programma 11								
Investing Koningstunnel agv Europese veiligheidseisen	11	Nieuw beleid 16-19	0	1.500	0	0	0	1.500
Congressen	11	Nieuw beleid 15-18	84	389	447	1.080		2.000
Tijdelijke stop gemeentelijke belastingen voor zelfstandige ondernemers en ZZP-ers	11	Nieuw beleid 15-18	200	1.050	850	900		3.000
Handhaving openbare ruimte	11	Eerder nieuw beleid	500					500
Internationale Stad	11	Nieuw beleid 15-18	500	2.000	2.000	2.000		6.500
Uitbreiding convention bureau	11	Nieuw beleid 15-18	1.148	1.214	1.283	1.355		5.000
Dr. Kuiperdam	11	Eerder nieuw beleid	1.200					1.200
Creatieve stad	11	Nieuw beleid 15-18	1.200	1.800	1.500	1.500		6.000
Impuls diverse winkelstraten en wijkeconomie	11	Nieuw beleid 15-18	1.500	1.500	1.500	1.500		6.000
Citymarketing	11	Eerder nieuw beleid	1.950					1.950
Investeringsfonds extra impuls	11	Nieuw beleid 15-18	20.000	0	0	0		20.000
			28.282	9.453	7.580	8.335	0	53.650
Programma 12								
Knelpunten m.b.t. IPSO	12	Nieuw beleid 16-19	-10	0				-10
Olympisch Fonds	12	Overig	955	200	136			1.291
Sportbeleid algemeen	12	Overig	1.257	1.292	1.305	1.305		5.159
Sportbeleid Plan van Aanpak Topsport	12	Overig	1.300					1.300
Sportevenementen	12	Nieuw beleid 15-18	1.400	0	0	0		1.400
Kunstgras (4 velden per jaar); aanleg en onderhoud	12	Nieuw beleid 15-18	2.000	2.000	2.000	2.000		8.000
Combifuncties brede scholen, sport en cultuur	12	Overig	6.020					6.020
Topsport	12	Nieuw beleid 15-18		2.500				2.500
			12.922	5.992	3.441	3.305	0	25.660
Programma 13								
Vrijval reserve Bodem	13	Nieuw beleid 16-19	-4.200	0	0	0	0	-4.200
Bereikbaarheid openbaar vervoer	13	Nieuw beleid 15-18	0	0	1.000	7.000		8.000
Alternatief pakket millieuzones, onderzoek effecten fijnstof, verbeteren luchtkwaliteit	13	Nieuw beleid 15-18	0	2.000	2.000	2.000		6.000
Fietsprojecten	13	Nieuw beleid 15-18	0	0	2.500	2.000		4.500
Verkeersveiligheid	13	Nieuw beleid 16-19	0	300	600	300	0	1.200
Biesieklette (incl. stalling de Laan)	13	Eerder nieuw beleid	480	80	13			573
Knelpunten w.o. Noordwestelijke Hoofdroute	13	Nieuw beleid 15-18	650	375	1.738	1.738		4.500
			-3.070	2.755	7.851	13.038	0	20.573
Programma 14								
Knelpunten m.b.t. IPSO	14	Nieuw beleid 16-19	-5.049	0				-5.049
Revolving fund energiebesparing/duurzame energieopwekking	14	Nieuw beleid 15-18	0	6.000	0	0		6.000
Voldoende goede en betaalbare woningen (Huurteams)	14	Nieuw beleid 15-18	315	315	315	315		1.260
VvE balie	14	Eerder nieuw beleid	360					360
Onderzoek gemeentelijk warmtebedrijf en Haags Warmtenet	14	Nieuw beleid 15-18	1.000					1.000
Woningen in bestaande gebouwen/leegstand aanpak (inclusief VVE-balie)	14	Nieuw beleid 15-18	2.216	3.198	2.873	1.713		10.000
			-1.158	9.513	3.188	2.028	0	13.571
Programma 15								
Knelpunten m.b.t. IPSO	15	Nieuw beleid 16-19	-2.561	6.120				3.559
Impuls nieuwe vormen van aanbesteding	15	Nieuw beleid 15-18	0	150	250	500		900
Zeilhaven	15	Nieuw beleid 15-18	16	1.742	1.742	0		3.500
Schenkviaduct	15	Nieuw beleid 15-18	100	250	175	475		1.000
Kleinschalig opdrachtgeverschap	15	Nieuw beleid 15-18	600	1.850	1.775	1.775		6.000
Apparaat DSO	15	Bespaarde rente	1.673					1.673
Voldoende goede en betaalbare woningen in het goedkope segment	15	Nieuw beleid 15-18	2.410	2.000	3.000	9.330		16.740
Apparaat DSO	15	Eerder nieuw beleid	3.000					3.000
World Forum	15	Overig	4.259					4.259
Dotatie aan voorziening negatieve plannen	15	Bespaarde rente	7.381					7.381
			16.878	12.112	6.942	12.080	0	48.012
Programma 16								
Rentevoordelen (2015)	16	Nieuw beleid 16-19	-7.500	0	0	0	0	-7.500
Hoogte wijziging reserve Financiering	16	Nieuw beleid 16-19	-6.800	0	0	0	0	-6.800
Vrijval algemene reserve (agv risicoherijking en jaarrekeningresultaat)	16	Nieuw beleid 16-19	-4.000	0	0	0	0	-4.000
Herziening risicocumulatiemodel	16	Nieuw beleid 16-19	-1.600	0	0	0	0	-1.600
Precario	16	Nieuw beleid 16-19	-150	0	0	0	0	-150
Bespaarde rente	16	Nieuw beleid 16-19	0	-2.300	0	0	0	-2.300
Dividend Meewind	16	Nieuw beleid 16-19	0	150	0	0	0	150
Rentevoordelen (2016 en 2017) agv forward	16	Nieuw beleid 16-19	0	-1.000	0	0	0	-1.000
Dividend BNG	16	Nieuw beleid 16-19	760	0	0	0	0	760
Accres gemeentefonds agv circulaire	16	Nieuw beleid 16-19	10.000	0	0	0	0	10.000
			-9.290	-3.150	0	0	0	-12.440
Programma 17								
Vrijval Meerjaren Investeringsplan jaarschijf 2015 en 2016	17	Nieuw beleid 16-19	-9.100	-4.600	0	0	0	-13.700
Vrijval afgesloten projecten reserve grote Projecten	17	Nieuw beleid 16-19	-327	0	0	0	0	-327
Weglek rendabelen frictiekosten ambulancedienst	17	Overig	-282					-282
Vrijval reserve Krachtwijken	17	Nieuw beleid 16-19	-187	0	0	0	0	-187
Individueel Keuze Budget (IKB)/nieuwe regeling vakantiegeld	17	Nieuw beleid 16-19	0	15.000	0	0	0	15.000
Overheveling nadeel BNG-dividend van structureel naar incidenteel.	17	Nieuw beleid 16-19	0	3.040	0	0	0	3.040
Trendcompensatie	17	Nieuw beleid 16-19	480					480
Indexering Rotterdamse baan	17	Nieuw beleid 16-19	1.600	0	0	0	0	1.600
Trend agv pensioenpremievrijval	17	Nieuw beleid 16-19	3.600	0	0	0	0	3.600
			-4.216	13.440	0	0	0	9.224
Programma 18								
Strategische huisvesting	18	Overig	800					800
			800	0	0	0	0	800
Totaal lasten			155.389	107.550	96.934	74.745	0	434.617

Bijlage 7 Lasten en Baten per product 2016-2019

PROGRAMMA 1				Realisatie	Begroting				
Nr.	Dienst	L/B	2014		2015	2016	2017	2018	2019
Apparaatskosten Gemeenteraad	006.0.02	ROR	Lasten	2.985	2.804	2.872	2.872	2.872	2.872
			Baten	247	-	-	-	-	-
			Saldo	2.738	2.804	2.872	2.872	2.872	2.872
Bestuursondersteuning Gemeenteraad	006.0.01	ROR	Lasten	1.985	2.430	2.330	2.325	2.252	2.251
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.985	2.430	2.330	2.325	2.252	2.251
Gemeenteraad	001.2.01	ROR	Lasten	1.411	1.564	1.698	1.698	1.698	1.698
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.411	1.564	1.698	1.698	1.698	1.698
Ombudsman	001.4.01	ROR	Lasten	517	563	566	566	566	566
			Baten	14	-	-	-	-	-
			Saldo	503	563	566	566	566	566
Rekenkamer	006.0.03	ROR	Lasten	472	519	503	503	503	503
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	472	519	503	503	503	503
TOTAAL PROGRAMMA 1			Lasten	7.370	7.880	7.969	7.964	7.891	7.890
			Baten	261	-	-	-	-	-
			Saldo	7.109	7.880	7.969	7.964	7.891	7.890
Saldo incidentele baten en lasten				274	-	-	-	-	-
Structureel saldo programma				6.835	7.880	7.969	7.964	7.891	7.890
PROGRAMMA 2				Jaarrekening	Begroting				
Nr.	Dienst	L/B	2014		2015	2016	2017	2018	2019
Apparaatskosten college van B&W	002.1.06	BSD	Lasten	2.562	2.485	2.378	2.510	2.378	2.378
			Baten	353	-	-	-	-	-
			Saldo	2.209	2.485	2.378	2.510	2.378	2.378
Bestuurlijke samenwerking	005.0.01	BSD	Lasten	3.160	3.345	2.384	2.384	1.884	1.884
			Baten	-	2.300	2.200	-	-	-
			Saldo	3.160	1.045	184	2.384	1.884	1.884
Bestuursondersteuning en bestuursadviesing College van B&W	002.1.01	BSD	Lasten	6.198	5.918	5.927	5.921	5.910	5.910
			Baten	887	-	-	-	-	-
			Saldo	5.311	5.918	5.927	5.921	5.910	5.910
College van BenW	001.1.01	BSD	Lasten	2.637	1.609	1.640	1.650	1.840	1.840
			Baten	216	-	-	-	-	-
			Saldo	2.421	1.609	1.640	1.650	1.840	1.840
Concernfunctie Financiën	002.1.04	BSD	Lasten	11.081	11.185	11.417	11.293	11.166	11.112
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	11.081	11.185	11.417	11.293	11.166	11.112
Concernfunctie Juridische zaken	002.1.03	BSD	Lasten	1.074	958	1.081	1.079	1.078	1.078
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.074	958	1.081	1.079	1.078	1.078
Concernfunctie POI en Communicatie	002.1.02	BSD	Lasten	18.116	18.889	18.793	18.374	17.995	17.951
			Baten	247	-	-	-	-	-
			Saldo	17.869	18.889	18.793	18.374	17.995	17.951
Dienstenbibliotheek	002.1.16	DPZ	Lasten	276	296	296	296	296	296
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	276	296	296	296	296	296
TOTAAL PROGRAMMA 2			Lasten	45.104	44.685	43.916	43.507	42.547	42.449
			Baten	1.703	2.300	2.200	-	-	-
			Saldo	43.401	42.385	41.716	43.507	42.547	42.449
Saldo incidentele baten en lasten				1.260	-1.700	-1.700	500	-	-
Structureel saldo programma				42.141	44.085	43.416	43.007	42.547	42.449
PROGRAMMA 3				Jaarrekening	Begroting				
Nr.	Dienst	L/B	2014		2015	2016	2017	2018	2019
Asielzoekers en vluchtelingenbeleid	621.2.01	SZW	Lasten	1.005	622	609	595	586	586
			Baten	203	200	200	200	200	200
			Saldo	802	422	409	395	386	386
Baten secretarieleges	004.0.01	DPZ	Lasten	4.953	5.216	5.216	5.216	5.216	5.216
			Baten	11.237	11.509	11.509	11.509	11.509	11.509
			Saldo	-6.284	-6.293	-6.293	-6.293	-6.293	-6.293
Burgerparticipatie krachtwijken	620.0.04	BSD	Lasten	219	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	219	-	-	-	-	-
Burgerzaken	003.0.01	DPZ	Lasten	30.776	33.101	31.736	30.779	30.778	30.114
			Baten	1.631	435	435	435	435	435
			Saldo	29.144	32.667	31.301	30.344	29.943	29.680
Coördinatie Krachtwijken	002.1.05	BSD	Lasten	699	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	699	-	-	-	-	-
Inburgering	623.2.01	SZW	Lasten	1.789	1.403	1.190	459	454	448
			Baten	954	1.952	184	-	-	-
			Saldo	835	-548	1.006	459	454	448
Integratie en Burgerschap	670.2.01	OCW	Lasten	-	4.219	5.802	5.033	5.020	4.020
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	4.219	5.802	5.033	5.020	4.020
Interculturalisatie en diversiteitsbeleid	620.0.03	OCW	Lasten	4.421	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	4.421	-	-	-	-	-
Leefbaarheid & Bewonersparticipatie 3D	630.9.02	SZW	Lasten	574	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	574	-	-	-	-	-
Leefbaarheid & Bewonersparticipatie 3DI	670.2.02	SZW	Lasten	-	390	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	390	-	-	-	-
Leefbaarheid en bewonersparticipatie	630.9.01	DPZ	Lasten	7.974	-	-	-	-	-
			Baten	24	-	-	-	-	-
			Saldo	7.950	-	-	-	-	-
Leefbaarheid en bewonersparticipatie	670.0.10	DPZ	Lasten	-	7.895	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	7.895	-	-	-	-

Media/ICT in de stad	580.001	BSD	Lasten	1.732	1.754	1.667	1.659	1.528	1.528
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.731	1.754	1.667	1.659	1.528	1.528
Stadsdelen	002.1.08	DPZ	Lasten	12.035	13.196	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	12.035	13.196	-	-	-	-
Volwasseneducatie (inburgering)	623.0.02	OCW	Lasten	908	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	908	-	-	-	-	-
Volwasseneducatie (inburgering)	482.0.02	OCW	Lasten	-	971	976	964	956	956
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	971	976	964	956	956
Wijkaanpak	210.8.01	DPZ	Lasten	7.210	3.897	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	7.210	3.897	-	-	-	-
TOTAAL PROGRAMMA 3			Lasten	74.295	72.665	47.196	44.705	44.138	42.869
			Baten	14.050	14.096	12.327	12.144	12.144	12.144
			Saldo	60.245	58.569	34.868	32.562	31.995	30.726
Saldo incidentele baten en lasten				12.240	7.250	7.771	7.256	4.000	-
Structureel saldo programma				48.005	51.319	27.097	25.306	27.995	30.726

PROGRAMMA 4	Nr.	Dienst	L/B	Jaarrekening		Begroting			
				2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bestrijding Onveiligheid	140.1.01	BSD	Lasten	15.767	16.930	17.856	17.556	16.300	15.623
			Baten	3.187	920	920	920	920	920
			Saldo	12.580	16.010	16.936	16.636	15.380	14.703
Bestrijding onveiligheid Deco	140.1.02	DPZ	Lasten	159	102	-	-	-	-
			Baten	65	-	-	-	-	-
			Saldo	95	102	-	-	-	-
Brandweer en rampenbestrijding	120.0.01	BSD	Lasten	42.845	39.024	40.535	40.535	40.535	40.535
			Baten	3.416	1.600	-	-	-	-
			Saldo	39.429	37.424	40.535	40.535	40.535	40.535
Strandveiligheid	140.0.01	BSD	Lasten	819	824	843	843	843	843
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	819	824	843	843	843	843
TOTAAL PROGRAMMA 4			Lasten	59.590	56.880	59.234	58.934	57.678	57.001
			Baten	6.668	2.520	920	920	920	920
			Saldo	52.923	54.360	58.314	58.014	56.758	56.081
Saldo incidentele baten en lasten				-1.735	-2.300	-	-	-	-
Structureel saldo programma				54.658	56.660	58.314	58.014	56.758	56.081

PROGRAMMA 5	Nr.	Dienst	L/B	Jaarrekening		Begroting			
				2014	2015	2016	2017	2018	2019
Accommodaties voor kunstbeoefening	540.2.01	OCW	Lasten	13.283	13.054	13.131	12.967	12.851	12.851
			Baten	282	-	-	-	-	-
			Saldo	13.001	13.054	13.131	12.967	12.851	12.851
Accommodaties voor kunstbeoefening (CVDH)	540.2.02	CVO	Lasten	16.818	13.278	11.336	11.106	10.495	7.402
			Baten	3.698	4.364	4.364	4.364	4.364	4.364
			Saldo	13.120	8.914	6.972	6.742	6.131	3.038
Amateur kunst	540.6.01	OCW	Lasten	2.549	2.574	2.611	2.584	2.566	2.566
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	2.549	2.574	2.611	2.584	2.566	2.566
Archeologie	541.4.01	DSB	Lasten	1.838	1.648	1.687	1.686	1.685	1.684
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.838	1.648	1.687	1.686	1.685	1.684
Beeldende kunst	540.1.01	OCW	Lasten	3.117	3.216	3.233	3.196	3.169	3.198
			Baten	615	-	-	-	-	-
			Saldo	2.502	3.216	3.233	3.196	3.169	3.198
Beeldende kunst (CVDH)	540.1.02	CVO	Lasten	393	425	429	429	429	429
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	393	425	429	429	429	429
Film, video en letterkunde	540.5.01	OCW	Lasten	1.729	1.744	1.756	1.735	1.721	1.721
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.729	1.744	1.756	1.735	1.721	1.721
Gemeente archief	002.1.17	DPZ	Lasten	-	6.378	6.449	6.428	6.371	6.336
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	6.378	6.449	6.428	6.371	6.336
Gemeente archief	541.2.02	DPZ	Lasten	6.158	-	-	-	-	-
			Baten	59	-	-	-	-	-
			Saldo	6.099	-	-	-	-	-
Kunstzinnige vorming	511.3.01	OCW	Lasten	2.921	3.027	3.037	2.970	2.923	2.923
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	2.921	3.027	3.037	2.970	2.923	2.923
Kunstzinnige vorming (CVDH)	511.3.02	CVO	Lasten	392	318	313	308	299	252
			Baten	164	166	166	166	166	166
			Saldo	228	152	147	142	133	86
Monumenten zorg	541.3.01	DSO	Lasten	2.138	-	-	-	-	-
			Baten	733	-	-	-	-	-
			Saldo	1.405	-	-	-	-	-
Musea	541.1.01	OCW	Lasten	17.156	17.237	17.336	17.114	16.958	16.958
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	17.156	17.237	17.336	17.114	16.958	16.958
Musea (CVDH)	541.1.02	CVO	Lasten	3.418	3.450	3.251	3.151	2.992	2.899
			Baten	1.530	1.522	1.522	1.522	1.522	1.522
			Saldo	1.888	1.928	1.729	1.629	1.470	1.377
Muziek, zang en opera	540.3.01	OCW	Lasten	4.836	4.858	4.888	4.827	4.785	4.785
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	4.836	4.858	4.888	4.827	4.785	4.785
Openbare bibliotheek	510.0.02	DPZ	Lasten	26.072	26.656	26.669	26.554	26.471	26.297
			Baten	2.639	2.488	2.488	2.488	2.488	2.488
			Saldo	23.433	24.168	24.181	24.066	23.983	23.809
Overige kunst	540.7.01	OCW	Lasten	4.475	4.917	5.760	6.745	6.644	6.694
			Baten	15	-	-	-	-	-
			Saldo	4.460	4.917	5.760	6.745	6.644	6.694

Toneel en dans	540.4.01	OCW	Lasten	8.845	8.895	8.947	8.833	8.753	8.753
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	8.845	8.895	8.947	8.833	8.753	8.753
TOTAAL PROGRAMMA 5			Lasten	116.136	111.675	110.832	110.632	109.111	105.749
			Baten	9.735	8.540	8.540	8.540	8.540	8.540
			Saldo	106.401	103.135	102.292	102.092	100.571	97.209
Saldo incidentele baten en lasten				8.277	1.300	2.188	300	800	-
Structureel saldo programma				98.124	101.835	100.104	101.792	99.771	97.209
PROGRAMMA 6	Nr.	Dienst	L/B	Jaarrekening 2014	2015	2016	Begroting		
				2014	2015	2016	2017	2018	2019
Act/ projecten stedelijk onderwijsbeleid	480.6.01	OCW	Lasten	29.439	29.333	32.623	30.567	26.063	19.957
			Baten	4.350	8.135	6.815	5.365	3.317	467
			Saldo	25.089	21.198	25.808	25.202	22.746	19.490
Act/ projecten stedelijk onderwijsbeleid (CVDH)	480.6.02	CVO	Lasten	1.123	1.160	1.140	1.118	1.096	1.012
			Baten	-	189	189	189	189	189
			Saldo	1.123	971	951	929	907	823
Basisonderwijs, onderwijshuisvesting (Openbaar en Bijzonder)	421.0.01	OCW	Lasten	3.163	11.301	12.115	12.115	12.115	12.115
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	3.163	11.301	12.115	12.115	12.115	12.115
Bijz. voortgezet onderwijs, onderwijshuisvesting	443.0.01	OCW	Lasten	4.916	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	4.916	-	-	-	-	-
Bijzonder (voortgezet) speciaal onderwijs (CVDH)	433.0.02	CVO	Lasten	1.543	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.543	-	-	-	-	-
Bijzonder (voortgezet) speciaal onderwijs, onderwijshuisvesting	433.0.01	OCW	Lasten	1.085	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.085	-	-	-	-	-
Bijzonder basisonderwijs (CVDH)	423.0.02	CVO	Lasten	9.054	-	-	-	-	-
			Baten	0	-	-	-	-	-
			Saldo	9.054	-	-	-	-	-
Bijzonder basisonderwijs, onderwijshuisvesting	423.0.01	OCW	Lasten	8.578	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	8.578	-	-	-	-	-
Bijzonder voortgezet onderwijs (CVDH)	443.0.02	CVO	Lasten	5.117	-	-	-	-	-
			Baten	18	-	-	-	-	-
			Saldo	5.098	-	-	-	-	-
Gymnastiek- en schoollokalen	480.8.01	OCW	Lasten	49	51	50	50	50	50
			Baten	40	54	54	54	54	54
			Saldo	9	-3	-4	-4	-4	-4
Kinderopvang (CVDH)	650.0.03	CVO	Lasten	-	4.004	4.002	4.001	3.999	3.998
			Baten	-	4.004	4.004	4.004	4.004	4.004
			Saldo	-	-	-2	-3	-5	-6
Kinderopvang OCW	650.0.01	OCW	Lasten	1.941	2.113	2.143	2.143	2.143	2.143
			Baten	726	786	689	689	689	689
			Saldo	1.215	1.327	1.454	1.454	1.454	1.454
Leerlingenvervoer	480.5.01	OCW	Lasten	6.843	6.332	6.377	6.298	6.243	6.243
			Baten	0	-	-	-	-	-
			Saldo	6.843	6.332	6.377	6.298	6.243	6.243
Onderwijsachterstandsbeleid	480.2.01	OCW	Lasten	59.336	64.045	50.190	9.394	9.476	9.231
			Baten	44.199	49.220	41.355	643	643	643
			Saldo	15.137	14.825	8.835	8.751	8.833	8.588
Openbaar (voortgezet) speciaal onderwijs (CVDH)	431.0.02	CVO	Lasten	590	2.398	2.358	2.314	2.203	2.161
			Baten	-	215	215	215	215	215
			Saldo	590	2.183	2.143	2.099	1.988	1.946
Openbaar basisonderwijs (CVDH)	421.0.02	CVO	Lasten	5.663	15.739	15.158	14.770	14.358	13.903
			Baten	-	36	36	36	36	36
			Saldo	5.663	15.703	15.122	14.734	14.322	13.867
Openbaar basisonderwijs subs POO	420.0.02	OCW	Lasten	82	64	45	27	19	115
			Baten	404	-	-	-	-	-
			Saldo	-322	64	45	27	19	115
Openbaar voortgezet onderwijs (CVDH)	441.0.02	CVO	Lasten	3.287	9.903	9.741	9.575	9.412	9.236
			Baten	-	18	18	18	18	18
			Saldo	3.287	9.885	9.723	9.557	9.394	9.218
Schoolbegeleidingsdienst onderwijsachterstandsactiviteiten	480.3.01	OCW	Lasten	1.359	1.234	1.195	1.176	1.163	1.163
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.359	1.234	1.195	1.176	1.163	1.163
Schoolbegeleidingsdienst reguliere schoolbegeleiding	480.4.01	OCW	Lasten	1.813	1.651	1.599	1.574	1.557	1.557
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.813	1.651	1.599	1.574	1.557	1.557
Speciaal (Voortgezet) onderwijs, onderwijshuisvesting (Openbaar en Bijzonder)	431.0.01	OCW	Lasten	789	2.401	1.391	1.390	1.390	1.390
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	789	2.401	1.391	1.390	1.390	1.390
Volwasseneneducatie	482.0.01	OCW	Lasten	-	6.646	1.773	1.763	2.256	2.506
			Baten	-	4.901	-	-	-	-
			Saldo	-	1.745	1.773	1.763	2.256	2.506
Volwasseneneducatie	623.0.01	OCW	Lasten	4.561	-	-	-	-	-
			Baten	3.634	-	-	-	-	-
			Saldo	927	-	-	-	-	-
Voor- en vroegschoolse educatie	480.2.02	OCW	Lasten	3.108	3.272	3.285	3.253	3.231	3.231
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	3.108	3.272	3.285	3.253	3.231	3.231
Voortgezet onderwijs, onderwijshuisvesting (Openbaar en Bijzonder)	441.0.01	OCW	Lasten	1.599	4.324	3.698	3.698	3.698	3.698
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.599	4.324	3.698	3.698	3.698	3.698
TOTAAL PROGRAMMA 6			Lasten	155.038	165.971	148.883	105.226	100.472	93.709
			Baten	53.372	67.558	53.375	11.213	9.165	6.315
			Saldo	101.666	98.413	95.508	94.013	91.307	87.394
Saldo incidentele baten en lasten				6.809	8.931	2.400	2.500	1.650	-
Structureel saldo programma				94.877	89.482	93.108	91.513	89.657	87.394

PROGRAMMA 7				Jaarrekening	Begroting				
Nr.	Dienst	L/B	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Bijstandverlening en inkomensvoorzieningen	610.001	SZW	Lasten Baten Saldo	411.495 437.128 -25.634	403.508 351.336 52.172	398.008 362.074 35.934	399.154 363.824 35.330	397.406 362.074 35.332	398.122 362.074 36.049
Bijzondere hulpverlening huisvesting	620.401	SZW	Lasten Baten Saldo	117 - 117	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
Bijzondere hulpverlening huisvesting	663.005	SZW	Lasten Baten Saldo	- - -	259 - 259	264 - 264	264 - 264	267 - 267	278 - 278
Eenmalige rijksuitkeringen voor minima	613.001	SZW	Lasten Baten Saldo	2.638 - 2.638	300 - 300	- - -	- - -	- - -	- - -
Financiële hulpverlening	310.301	SZW	Lasten Baten Saldo	8.200 9.669 -1.470	7.700 7.787 -86	7.773 7.787 -14	7.753 7.787 -34	7.733 7.787 -54	7.708 7.787 -79
Gemeentelijk armoede- en schuldenbeleid	614.001	SZW	Lasten Baten Saldo	39.631 5.136 34.495	61.654 3.613 58.041	62.329 3.613 58.716	63.934 3.613 60.321	63.204 3.613 59.592	62.971 3.613 59.358
Kinderopvang SZW	650.002	SZW	Lasten Baten Saldo	2.029 108 1.920	1.899 90 1.809	1.912 90 1.822	1.909 90 1.819	1.907 90 1.817	1.904 90 1.814
Participatie 3D	623.102	SZW	Lasten Baten Saldo	1.001 - 1.001	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
Participatie 3DI	623.203	SZW	Lasten Baten Saldo	- - -	1.426 - 1.426	- - -	- - -	- - -	- - -
Regeling chronisch zieken en administratieve begeleiding	614.301	SZW	Lasten Baten Saldo	- - -	4.100 - 4.100	4.100 - 4.100	4.100 - 4.100	4.100 - 4.100	4.100 - 4.100
Reïntegratie- en participatievoorzieningen	623.204	SZW	Lasten Baten Saldo	- - -	75.026 25.725 49.302	65.844 9.880 55.964	62.841 11.571 51.271	58.895 6.540 52.354	52.462 1.602 50.859
Schuldhelpverlening	620.301	SZW	Lasten Baten Saldo	15.268 622 14.646	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
Sociale werkvoorziening	611.101	HGR	Lasten Baten Saldo	36.021 29.303 6.718	37.579 30.364 7.215	39.331 31.652 7.679	38.841 31.662 7.179	38.872 31.693 7.179	38.929 31.750 7.179
Sociale werkvoorziening	611.501	SZW	Lasten Baten Saldo	- - -	48.691 - 48.691	44.753 - 44.753	41.174 - 41.174	37.850 - 37.850	35.400 - 35.400
Sociale werkvoorziening (CVDH)	611.102	CVO	Lasten Baten Saldo	5.194 - 5.194	-152 - -152	114 - 114	114 - 114	114 - 114	114 - 114
Werkgelegenheid	623.101	SZW	Lasten Baten Saldo	78.619 60.602 18.017	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
Werkgelegenheidsprojecten (WSW)	611.103	SZW	Lasten Baten Saldo	52.942 50.704 2.238	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
Wet op de lijkbezorging	724.101	SZW	Lasten Baten Saldo	259 86 172	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
TOTAAL PROGRAMMA 7			Lasten Baten Saldo	653.412 593.358 60.054	641.990 418.914 223.076	624.428 415.095 209.333	620.083 418.546 201.537	610.347 411.796 198.551	601.988 406.915 195.073
Saldo incidentele baten en lasten				-41.725	23.050	8.099	1.998	1.997	-
Structureel saldo programma				101.779	200.026	201.234	199.539	196.554	195.073
PROGRAMMA 8				Jaarrekening	Begroting				
Nr.	Dienst	L/B	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Advies, informatie en sociaal juridische diensten	620.201	SZW	Lasten Baten Saldo	9.770 - 9.770	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
Advies, informatie en sociaal juridische diensten	671.001	SZW	Lasten Baten Saldo	- - -	9.066 - 9.066	9.186 - 9.186	9.146 - 9.146	9.105 - 9.105	9.055 - 9.055
Ambulancevervoer (CVDH)	711.002	CVO	Lasten Baten Saldo	492 178 315	479 179 300	474 179 295	469 179 290	465 179 286	460 179 281
Ambulancezorg	711.001	OCW	Lasten Baten Saldo	11.442 12.048 -605	12.194 11.912 282	11.912 11.911 1	11.912 11.910 2	11.911 11.909 2	11.910 11.908 2
Beleid voor mensen met een beperking	620.002	OCW	Lasten Baten Saldo	639 277 361	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -
Beschermd wonen	663.003	OCW	Lasten Baten Saldo	- - -	4.911 - 4.911	5.024 - 5.024	5.024 - 5.024	5.024 - 5.024	5.024 - 5.024
Beschermd wonen	663.303	OCW	Lasten Baten Saldo	- - -	70.858 3.841 67.017	74.785 - 74.785	77.956 - 77.956	79.864 - 79.864	81.627 - 81.627
Buurthuis van de Toekomst	670.005	OCW	Lasten Baten Saldo	- - -	26.647 272 26.375	9.795 227 9.568	9.386 155 9.231	9.335 155 9.180	8.577 147 8.430
Buurthuis van de Toekomst	670.305	OCW	Lasten Baten Saldo	- - -	5.658 - 5.658	5.253 - 5.253	5.253 - 5.253	4.539 - 4.539	4.539 - 4.539
Eigen bijdragen WMO	667.301	SZW	Lasten Baten Saldo	- - -	11.142 - 11.142	11.051 - 11.051	10.139 - 10.139	9.819 - 9.819	9.857 - 9.857
Emancipatie	630.102	OCW	Lasten Baten Saldo	1.527 - 1.527	- - -	- - -	- - -	- - -	- - -

Emancipatie	670.06	OCW	Lasten	-	1.366	1.408	1.302	1.246	1.246
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	1.366	1.408	1.302	1.246	1.246
Expertise welzijn	670.02	OCW	Lasten	-	2.398	2.444	2.444	2.444	2.444
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	2.398	2.444	2.444	2.444	2.444
Forensische geneeskunde ihkv wet op de lijkebezorging	724.2.01	OCW	Lasten	585	-	-	-	-	-
			Baten	188	-	-	-	-	-
			Saldo	397	-	-	-	-	-
Geweld in afhankelijkheidsrelaties	620.7.01	OCW	Lasten	9.809	-	-	-	-	-
			Baten	610	-	-	-	-	-
			Saldo	9.199	-	-	-	-	-
Huiselijk geweld	663.0.01	OCW	Lasten	-	12.856	13.501	13.747	14.310	14.076
			Baten	-	870	548	548	314	80
			Saldo	-	11.986	12.953	13.199	13.996	13.996
Huiselijk geweld	663.3.01	OCW	Lasten	-	24	23	20	20	20
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	24	23	20	20	20
Huishoudelijke hulp	662.0.01	SZW	Lasten	-	45.338	43.808	43.273	43.432	37.917
			Baten	-	450	1.700	2.200	650	-
			Saldo	-	44.888	42.108	41.073	42.782	37.917
Huishoudelijke hulp	662.3.02	SZW	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	-	-	-	-
Hulp bij het huishouden ouderen en gehandicapten	622.0.01	SZW	Lasten	47.706	-	-	-	-	-
			Baten	12.820	-	-	-	-	-
			Saldo	34.887	-	-	-	-	-
Hulpmiddelen Vervoer Ouderen en Gehandicapten	661.0.02	SZW	Lasten	-	17.551	16.854	16.294	15.871	15.855
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	17.551	16.854	16.294	15.871	15.855
Interne/ externe leveringen (OCW)	960.1.03	OCW	Lasten	19	-13	-13	-13	-13	-13
			Baten	1.302	-	-	-	-	-
			Saldo	-1.283	-13	-13	-13	-13	-13
Maatschappelijk activeringswerk	630.3.01	OCW	Lasten	430	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	430	-	-	-	-	-
Maatschappelijk werk	620.1.01	OCW	Lasten	7.996	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	7.996	-	-	-	-	-
Maatschappelijke dienstverlening	670.0.08	OCW	Lasten	-	8.253	8.452	8.356	8.288	8.288
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	8.253	8.452	8.356	8.288	8.288
Mantelzorg	620.5.03	OCW	Lasten	2.362	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	2.362	-	-	-	-	-
Mantelzorg	670.0.04	OCW	Lasten	-	4.036	4.289	4.467	5.051	5.051
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	4.036	4.289	4.467	5.051	5.051
Mantelzorg	670.3.04	OCW	Lasten	-	3.202	2.973	2.973	2.569	2.569
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	3.202	2.973	2.973	2.569	2.569
Ondersteuning 3D	662.3.01	SZW	Lasten	-	32.709	29.197	27.916	28.295	27.860
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	32.709	29.197	27.916	28.295	27.860
Ondersteuning 3D (Decentralisatie WMO) - TUO	662.3.03	OCW	Lasten	-	2.040	1.886	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	2.040	1.886	-	-	-
Ondersteuning ouderen	620.5.02	OCW	Lasten	4.053	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	4.053	-	-	-	-	-
Openbare gezondheidszorg	714.0.01	OCW	Lasten	29.263	24.644	24.270	24.321	23.348	23.348
			Baten	11.316	11.225	11.094	11.094	10.907	10.907
			Saldo	17.948	13.419	13.176	13.227	12.441	12.441
Ouderenparticipatie	620.5.01	OCW	Lasten	2.817	-	-	-	-	-
			Baten	766	-	-	-	-	-
			Saldo	2.051	-	-	-	-	-
Participatie ouderen en gehandicapten	670.0.03	OCW	Lasten	-	8.029	8.136	8.062	8.011	7.948
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	8.029	8.136	8.062	8.011	7.948
Persoonsgebonden budgetten WMO	672.0.01	SZW	Lasten	-	5.055	5.079	5.104	5.128	5.152
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	5.055	5.079	5.104	5.128	5.152
Persoonsgebonden budgetten WMO	672.3.01	SZW	Lasten	-	12.042	10.653	9.533	9.717	9.542
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	12.042	10.653	9.533	9.717	9.542
Ruimtebediende wijkcentra	630.6.01	OCW	Lasten	-333	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-333	-	-	-	-	-
Ruimtebediende wijkcentra (CVDH)	630.6.02	CVO	Lasten	10.796	-	-	-	-	-
			Baten	11.698	-	-	-	-	-
			Saldo	-902	-	-	-	-	-
Ruimtebediende wijkcentra (CVO)	670.0.09	CVO	Lasten	-	5.679	5.619	5.565	5.509	5.524
			Baten	-	6.451	6.408	6.364	6.319	6.345
			Saldo	-	-772	-789	-799	-810	-821
Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	630.8.01	OCW	Lasten	2.024	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	2.024	-	-	-	-	-
Sociaal cultureel werk	630.1.01	OCW	Lasten	24.159	-	-	-	-	-
			Baten	810	-	-	-	-	-
			Saldo	23.349	-	-	-	-	-
Sociaal cultureel werk gehandicapten	630.5.01	OCW	Lasten	1.028	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.028	-	-	-	-	-
Sociale wijkteams	671.3.01	SZW	Lasten	-	-	-	1.400	1.130	1.130
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	-	1.400	1.130	1.130
Sociale Wijkteams (Decentralisatie WMO) - TUO	671.3.02	OCW	Lasten	-	1.602	1.614	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	1.602	1.614	-	-	-

Thuislozenzorg	620.8.01	OCW	Lasten	20.367	-	-	-	-	-	-
			Baten	4.907	-	-	-	-	-	-
			Saldo	15.461	-	-	-	-	-	-
Thuislozenzorg	663.0.02	OCW	Lasten	-	21.622	21.446	21.235	21.100	20.300	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	21.622	21.446	21.235	21.100	20.300	-
Thuislozenzorg	663.3.02	OCW	Lasten	-	1.371	1.294	1.095	1.095	1.095	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	1.371	1.294	1.095	1.095	1.095	-
Verslavingszorg	663.0.04	OCW	Lasten	-	8.361	8.412	8.343	8.294	8.094	-
			Baten	-	1.229	1.210	1.210	1.210	1.210	-
			Saldo	-	7.132	7.202	7.133	7.084	6.884	-
Verslavingszorg	714.1.01	OCW	Lasten	7.891	-	-	-	-	-	-
			Baten	3.133	-	-	-	-	-	-
			Saldo	4.759	-	-	-	-	-	-
Vervoer ouderen en gehandicapten	652.0.01	SZW	Lasten	26.991	-	-	-	-	-	-
			Baten	356	-	-	-	-	-	-
			Saldo	26.635	-	-	-	-	-	-
Vervoer ouderen en gehandicapten	662.0.02	SZW	Lasten	-	8.781	8.775	8.819	8.863	8.907	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	8.781	8.775	8.819	8.863	8.907	-
Vrijwilligerswerk	620.9.01	OCW	Lasten	4.663	-	-	-	-	-	-
			Baten	487	-	-	-	-	-	-
			Saldo	4.177	-	-	-	-	-	-
Vrijwilligerswerk	670.0.01	OCW	Lasten	-	2.940	3.113	2.773	2.744	2.244	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	2.940	3.113	2.773	2.744	2.244	-
Wet Maatschappelijke Ondersteuning 3D	622.0.02	SZW	Lasten	4.631	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	4.631	-	-	-	-	-	-
Wet Maatschappelijke Ondersteuning 3DI	662.0.03	SZW	Lasten	-	6.171	612	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	6.171	612	-	-	-	-
Woonvoorzieningen ouderen en gehandicapten	652.1.01	SZW	Lasten	10.084	-	-	-	-	-	-
			Baten	8	-	-	-	-	-	-
			Saldo	10.076	-	-	-	-	-	-
Woonvoorzieningen ouderen en gehandicapten	661.0.01	SZW	Lasten	-	10.222	10.295	10.349	10.389	10.428	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	10.222	10.295	10.349	10.389	10.428	-
Zorgaccommodaties	663.0.06	CVO	Lasten	-	1.640	1.595	1.548	1.502	1.457	-
			Baten	-	1.640	1.603	1.565	1.527	1.489	-
			Saldo	-	-	-8	-17	-25	-32	-
TOTAAL PROGRAMMA 8			Lasten	241.213	377.733	352.165	348.073	348.586	341.674	-
			Baten	60.902	49.211	45.931	45.364	42.989	42.122	-
			Saldo	180.311	328.522	306.234	302.709	305.597	299.551	-
Saldo incidentele baten en lasten				-2.996	6.192	3.690	350	4.050	-	-
Structureel saldo programma				183.307	322.330	302.544	302.359	301.547	299.551	-
PROGRAMMA 9										
	Nr.	Dienst	L/B	Jaarrekening 2014	2015	2016	Begroting			
				2017	2018	2019				
Algemene voorziening Ketenpartners CJG	670.1.02	OCW	Lasten	-	23	24	24	24	24	24
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	23	24	24	24	24	24
Beheer en exploitatie CJG	671.1.02	OCW	Lasten	-	8.277	8.207	8.025	7.818	7.818	7.818
			Baten	-	1.886	1.719	1.583	1.583	1.583	1.583
			Saldo	-	6.391	6.488	6.442	6.235	6.235	6.235
Gezinsondersteuning	630.7.01	OCW	Lasten	8.035	-	-	-	-	-	-
			Baten	2.220	-	-	-	-	-	-
			Saldo	5.814	-	-	-	-	-	-
Individuele voorzieningen Natura Jeugdhulp	682.4.01	OCW	Lasten	-	41.599	45.623	45.994	46.699	46.874	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	41.599	45.623	45.994	46.699	46.874	-
Jeugdbeleid 3DI	670.1.03	SZW	Lasten	-	4.093	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	4.093	-	-	-	-	-
Jeugd 3D	630.4.02	SZW	Lasten	655	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	655	-	-	-	-	-	-
Jeugdgezondheidszorg (maatwerk deel)	716.0.01	OCW	Lasten	808	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	808	-	-	-	-	-	-
Jeugdgezondheidszorg GGD Haaglanden	715.0.01	OCW	Lasten	17.801	13.991	13.806	13.707	13.666	13.666	-
			Baten	409	318	139	139	139	139	-
			Saldo	17.392	13.673	13.667	13.568	13.527	13.527	-
Jeugdhulp algemeen	670.4.01	OCW	Lasten	-	52.589	55.025	55.576	56.623	56.884	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	52.589	55.025	55.576	56.623	56.884	-
Jeugdparticipatie	630.4.01	OCW	Lasten	8.434	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	8.434	-	-	-	-	-	-
Ouderbijdragen individuele voorzieningen en opvang jeugdhulp	687.4.01	OCW	Lasten	-	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	50	50	50	50	50	-
			Saldo	-	-50	-50	-50	-50	-50	-
PGB Jeugdhulp	672.4.01	OCW	Lasten	-	9.399	8.368	8.368	8.368	8.368	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	9.399	8.368	8.368	8.368	8.368	-
Preventief Jeugdbeleid	670.1.01	OCW	Lasten	-	14.188	9.729	7.564	7.632	7.570	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	14.188	9.729	7.564	7.632	7.570	-
Realisatie en beleid Centra voor Jeugd en Gezin	716.1.01	OCW	Lasten	11.972	-	-	-	-	-	-
			Baten	5.029	-	-	-	-	-	-
			Saldo	6.943	-	-	-	-	-	-
Regionaal fietendorp (HGR)	2107.03	HGR	Lasten	-	300	300	300	300	300	-
			Baten	-	300	300	300	300	300	-
			Saldo	-	-	-	-	-	-	-
Toegang jeugdhulp	671.4.01	OCW	Lasten	-	246	253	253	253	253	-
			Baten	-	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	246	253	253	253	253	-

Veiligheid, jeugdclassering en opvang Jeugdhulp	683.4.01	OCW	Lasten	-	13.310	13.063	13.143	13.298	13.336
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	13.310	13.063	13.143	13.298	13.336
TOTAAL PROGRAMMA 9			Lasten	47.704	158.015	154.398	152.954	154.681	155.093
			Baten	7.658	2.554	2.208	2.072	2.072	2.072
			Saldo	40.046	155.461	152.190	150.882	152.609	153.021
Saldo incidentele baten en lasten				3.301	-	-	-	-	-
Structureel saldo programma				36.745	155.461	152.190	150.882	152.609	153.021
PROGRAMMA 10	Nr.	Dienst	I/B	jaarrekening		Begroting			
				2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afvalverwijdering	721.0.01	DSB	Lasten	58.803	58.325	58.321	58.784	58.750	58.719
			Baten	2.814	2.213	2.257	2.257	2.257	2.257
			Saldo	55.989	56.112	56.064	56.527	56.493	56.462
Afvalverwijdering (CVDH)	721.0.02	CVO	Lasten	100	571	-7	-7	-7	-7
			Baten	-9	-	-	-	-	-
			Saldo	109	571	-7	-7	-7	-7
Algemene baten en lasten (DSB)	922.0.01	DSB	Lasten	2.607	2.006	2.120	1.881	1.881	1.881
			Baten	3.067	793	207	-	-	-
			Saldo	-459	1.213	1.913	1.881	1.881	1.881
Algemene begraafplaatsen	724.3.01	DSB	Lasten	3.843	2.382	2.382	2.382	2.382	2.382
			Baten	326	382	382	382	382	382
			Saldo	3.517	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
Algemene begraafplaatsen (CVO)	724.3.02	CVO	Lasten	4	-13	4	4	4	4
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	4	-13	4	4	4	4
Baten Afvalstoffenheffing	725.0.02	DPZ	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	59.390	59.390	59.390	59.390	59.390
			Saldo	-	-59.390	-59.390	-59.390	-59.390	-59.390
Baten begraafplaatsrechten	732.3.01	DSB	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	2.072	2.119	2.119	2.119	2.119	2.119
			Saldo	-2.072	-2.119	-2.119	-2.119	-2.119	-2.119
Baten marktgelden	311.1.01	DSB	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	1.207	2.090	4.268	4.268	4.268	4.268
			Saldo	-1.207	-2.090	-4.268	-4.268	-4.268	-4.268
Baten precariobelasting (DSB)	939.0.03	DSB	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	247	263	-	-	-	-
			Saldo	-247	-263	-	-	-	-
Baten reinigingsrechten en afvalstoffenheffing	725.0.01	DSB	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	59.220	-	-	-	-	-
			Saldo	-59.220	-	-	-	-	-
Baten rioolrechten	726.0.01	DSB	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	35.483	-	-	-	-	-
			Saldo	-35.483	-	-	-	-	-
Baten rioolrechten	726.0.02	DPZ	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	35.562	35.562	35.562	35.562	35.562
			Saldo	-	-35.562	-35.562	-35.562	-35.562	-35.562
Binnenhavens	221.1.01	DSB	Lasten	66	123	126	132	132	132
			Baten	193	105	105	105	105	105
			Saldo	-127	18	21	27	27	27
Dierenbescherming	140.2.01	DSB	Lasten	662	664	665	665	665	615
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	662	664	665	665	665	615
Gebruik openbare ruimte	210.6.01	DSB	Lasten	2.957	3.002	2.746	2.744	2.745	2.745
			Baten	1.881	1.700	784	784	784	784
			Saldo	1.077	1.302	1.962	1.960	1.961	1.961
Gebruik openbare ruimte (CVDH)	210.6.02	CVO	Lasten	164	355	217	217	217	217
			Baten	1.723	1.636	1.636	1.636	1.636	1.636
			Saldo	-1.559	-1.281	-1.419	-1.419	-1.419	-1.419
Gladheidsbestrijding	210.1.01	DSB	Lasten	1.149	1.546	1.564	1.564	1.564	1.564
			Baten	30	-	-	-	-	-
			Saldo	1.120	1.546	1.564	1.564	1.564	1.564
Grachten en vaarten	221.2.01	DSB	Lasten	6.538	6.010	8.828	6.982	7.736	7.736
			Baten	1.527	-	-	-	-	-
			Saldo	5.031	6.010	8.828	6.982	7.736	7.736
Grondwater	731.1.01	DSB	Lasten	766	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	766	-	-	-	-	-
Herinrichting buitenruimte	210.2.04	DSB	Lasten	1.520	2.184	19.845	38.029	14.062	4.224
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	1.520	2.184	19.845	38.029	14.062	4.224
Kwijtschelding afvalstoffenheffing	614.0.02	DSB	Lasten	6.755	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	6.755	-	-	-	-	-
Kwijtschelding afvalstoffenheffing	614.0.04	DPZ	Lasten	-	6.975	6.975	6.975	6.975	6.975
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	6.975	6.975	6.975	6.975	6.975
Leefbaarheid GSB (toezicht)	723.6.01	DSB	Lasten	12.330	13.409	14.585	15.585	16.586	16.586
			Baten	579	785	785	785	785	785
			Saldo	11.752	12.624	13.800	14.800	15.801	15.801
Markten	310.1.01	DSB	Lasten	6.220	3.953	2.986	2.946	2.980	2.942
			Baten	12	-	-	-	-	-
			Saldo	6.208	3.953	2.986	2.946	2.980	2.942
Onderhoud bruggen/ viaducten/ tunnels	210.5.01	DSB	Lasten	7.386	8.678	9.100	8.564	9.066	9.047
			Baten	39	-	-	-	-	-
			Saldo	7.348	8.678	9.100	8.564	9.066	9.047
Onderhoud wegen/straten/pleinen	210.2.01	DSB	Lasten	25.889	23.839	20.590	18.964	16.414	16.414
			Baten	4.198	4.654	5.000	2.400	-	-
			Saldo	21.691	19.185	15.590	16.564	16.414	16.414
Ongedierebestrijding (DSB)	723.5.01	DSB	Lasten	251	178	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	251	178	-	-	-	-
Openbaar groen	560.1.01	DSB	Lasten	25.566	21.695	8.843	10.522	9.272	9.272
			Baten	2.396	169	83	83	83	83
			Saldo	23.170	21.526	8.760	10.439	9.189	9.189
Openbaar Groen (CVDH)	560.1.02	CVO	Lasten	190	37	67	66	66	66
			Baten	-0	-	-	-	-	-
			Saldo	190	37	67	66	66	66
Reclame-opbrengsten	913.0.02	DSB	Lasten	116	147	147	147	146	146
			Baten	2.042	2.050	1.763	1.763	1.763	1.763
			Saldo	-1.926	-1.903	-1.616	-1.616	-1.617	-1.617

Recreatieve voorzieningen	560.2.01	DSB	Lasten	1.614	1.396	1.090	1.075	1.068	1.068
			Baten	1.546	1.509	1.509	1.509	1.509	1.509
			Saldo	68	-113	-419	-434	-441	-441
Recreatieve voorzieningen (CVDH)	560.2.03	CVO	Lasten	61	80	79	78	74	73
			Baten	443	447	447	447	447	447
			Saldo	-382	-367	-368	-369	-373	-374
Regionaal fietsendepot (DSB)	210.7.02	DSB	Lasten	864	822	742	742	742	742
			Baten	800	55	55	55	55	55
			Saldo	64	767	687	687	687	687
Riolering en waterzuivering	722.0.01	DSB	Lasten	32.195	32.936	32.936	32.936	32.936	32.936
			Baten	122	60	60	60	60	60
			Saldo	32.074	32.876	32.876	32.876	32.876	32.876
Speelvoorzieningen	560.2.02	DSB	Lasten	3.871	4.576	726	720	705	689
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	3.871	4.576	726	720	705	689
Stadsboerderij (CVDH)	480.1.04	CVO	Lasten	174	86	130	128	126	124
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	174	86	130	128	126	124
Stadsboerderijen	480.1.02	DSB	Lasten	3.618	2.780	2.852	2.852	2.852	2.852
			Baten	4	-	-	-	-	-
			Saldo	3.614	2.780	2.852	2.852	2.852	2.852
Straatreiniging	210.3.01	DSB	Lasten	25.830	25.613	26.032	24.972	24.722	24.722
			Baten	1.379	600	600	600	600	600
			Saldo	24.451	25.013	25.432	24.372	24.122	24.122
Verlichting wegen	210.4.01	DSB	Lasten	10.371	7.923	8.741	9.383	9.382	9.381
			Baten	9	-	-	-	-	-
			Saldo	10.362	7.923	8.741	9.383	9.382	9.381
Waterkering	240.0.01	DSB	Lasten	175	390	249	249	249	249
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	175	390	249	249	249	249
Wijkleefbaarheid	723.7.01	DSB	Lasten	105	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	105	-	-	-	-	-
Wijkleefbaarheid	723.7.02	DPZ	Lasten	446	499	-	-	-	-
			Baten	0	-	-	-	-	-
			Saldo	446	499	-	-	-	-
TOTAAL PROGRAMMA 10			Lasten	243.226	233.167	233.681	250.281	224.492	214.496
			Baten	123.348	116.582	117.012	114.205	111.805	111.805
			Saldo	119.879	116.585	116.669	136.076	112.687	102.691
Saldo incidentele baten en lasten				7.184	1.181	13.468	34.937	10.114	-
Structureel saldo programma				112.695	115.404	103.201	101.139	102.573	102.691
PROGRAMMA 11	Nr.	Dienst	L/R	Jasrekening 2014	2015	2016	Begroting		
				2014	2015	2016	2017	2018	2019
Citymarketing	310.5.01	DSO	Lasten	2.195	3.458	1.609	1.601	1.596	1.596
			Baten	628	-	-	-	-	-
			Saldo	1.567	3.458	1.609	1.601	1.596	1.596
Economisch beleid (CVDH)	310.4.06	CVO	Lasten	610	524	524	524	524	524
			Baten	565	550	550	550	550	550
			Saldo	45	-26	-26	-26	-26	-26
Fonds economische Structuurversterking	310.5.04	DSO	Lasten	-	23.000	5.000	6.000	6.000	-
			Baten	-	3.000	5.000	6.000	6.000	-
			Saldo	-	20.000	-	-	-	-
Industrieschappen	310.4.07	DSO	Lasten	-	1.052	787	730	730	730
			Baten	-	831	570	513	513	513
			Saldo	-	220	217	217	217	217
Industrieschappen	320.0.01	DSO	Lasten	1.095	-	-	-	-	-
			Baten	1.060	-	-	-	-	-
			Saldo	35	-	-	-	-	-
Internationale Stad	310.4.02	BSD	Lasten	10.845	6.190	5.580	5.292	5.267	3.267
			Baten	1.395	1.816	-	-	-	-
			Saldo	9.450	4.374	5.580	5.292	5.267	3.267
Kenniseconomie en innovatie	310.5.03	DSO	Lasten	-	16.580	12.436	15.295	10.006	4.646
			Baten	-	6.171	8.813	12.801	7.512	2.152
			Saldo	-	10.410	3.623	2.494	2.494	2.494
Stedelijke- en kenniseconomie	310.5.02	DSO	Lasten	46.095	44.635	30.945	23.764	18.376	11.806
			Baten	11.359	17.779	10.814	6.533	407	172
			Saldo	34.736	26.855	20.131	17.230	17.969	11.634
Zeehavens	220.0.01	DSB	Lasten	2.951	2.937	2.960	2.963	2.959	2.920
			Baten	812	716	716	716	716	716
			Saldo	2.138	2.221	2.244	2.247	2.243	2.204
TOTAAL PROGRAMMA 11			Lasten	63.791	98.375	59.841	56.169	45.458	25.489
			Baten	15.819	30.863	26.463	27.113	15.698	4.103
			Saldo	47.972	67.512	33.378	29.055	29.760	21.386
Saldo incidentele baten en lasten				10.651	28.282	9.453	7.580	8.335	-
Structureel saldo programma				37.321	39.230	23.925	21.475	21.425	21.386
PROGRAMMA 12	Nr.	Dienst	L/R	Jasrekening 2014	2015	2016	Begroting		
				2014	2015	2016	2017	2018	2019
Groene sportvelden en terreinen	531.0.01	OCW	Lasten	11.923	11.900	12.021	12.091	12.153	10.149
			Baten	1.581	1.443	1.443	1.443	1.443	1.443
			Saldo	10.342	10.457	10.578	10.648	10.710	8.706
Groene sportvelden en terreinen (CVDH)	531.0.02	CVO	Lasten	6.422	6.589	6.479	6.304	6.193	6.156
			Baten	874	865	863	857	850	914
			Saldo	5.548	5.724	5.616	5.447	5.343	5.242
Sport- en spelaccommodaties	530.1.01	OCW	Lasten	18.294	18.469	18.596	18.594	18.592	18.590
			Baten	6.053	7.451	7.451	7.451	7.451	7.451
			Saldo	12.240	11.018	11.145	11.143	11.141	11.139
Sport- en spelaccommodaties (CVDH)	530.1.02	CVO	Lasten	8.431	7.792	7.591	7.446	7.271	6.932
			Baten	111	118	118	118	118	118
			Saldo	8.320	7.674	7.473	7.328	7.153	6.814
Sportverenigingen	530.2.01	OCW	Lasten	21.677	19.109	18.881	15.604	15.821	14.721
			Baten	8.032	1.433	1.308	614	478	128
			Saldo	13.645	17.676	17.573	14.990	15.343	14.593
TOTAAL PROGRAMMA 12			Lasten	66.746	63.859	63.568	60.039	60.030	56.548
			Baten	16.652	11.310	11.183	10.483	10.340	10.054
			Saldo	50.095	52.549	52.385	49.556	49.690	46.494
Saldo incidentele baten en lasten				2.301	3.390	4.500	2.000	2.000	-
Structureel saldo programma				47.794	49.159	47.885	47.556	47.690	46.494

PROGRAMMA 13	Nr.	Dienst	L/B	Jaarrekening		Begroting			
				2014	2015	2016	2017	2018	2019
Aanleg wegen, straten en pleinen	210.2.02	DSB	Lasten	35.528	24.081	22.359	19.634	14.026	12.431
			Baten	22.076	6.725	4.344	2.063	560	-
			Saldo	13.452	17.356	18.015	17.571	13.466	12.431
Baten parkeerbelasting	215.0.01	DSB	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	41.963	43.667	44.299	44.949	44.949	44.949
			Saldo	-41.963	-43.667	-44.299	-44.949	-44.949	-44.949
Bestrijding geluidshinder	723.2.01	DSB	Lasten	207	248	253	253	253	253
			Baten	831	-	-	-	-	-
			Saldo	-624	248	253	253	253	253
Bodembescherming en bodemsanering	723.4.01	DSB	Lasten	5.429	3.798	8.243	3.653	2.039	2.039
			Baten	12	4.400	6.214	1.614	-	-
			Saldo	5.417	-602	2.029	2.039	2.039	2.039
Groei aandeel openbaar vervoer	212.0.01	DSO	Lasten	2.992	4.834	2.963	4.079	10.079	3.079
			Baten	357	1.857	251	407	407	407
			Saldo	2.635	2.976	2.712	3.672	9.672	2.672
Milieubeleid en milieubeheer	723.1.01	DSB	Lasten	6.793	3.750	3.014	2.996	2.971	2.971
			Baten	4.279	1.222	10	10	10	10
			Saldo	2.513	2.528	3.004	2.986	2.961	2.961
Milieueducatie (exclusief stadsboerderij)	480.1.01	DSB	Lasten	3.132	3.522	3.582	3.582	3.582	3.582
			Baten	431	381	381	381	381	381
			Saldo	2.701	3.141	3.201	3.201	3.201	3.201
Milieueducatie (exclusief stadsboerderij) (CVDH)	480.1.03	CVO	Lasten	9	-35	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	9	-35	-	-	-	-
Milieuevgingningen	723.3.01	DSB	Lasten	5.503	5.472	5.478	5.478	5.478	5.478
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	5.503	5.472	5.478	5.478	5.478	5.478
Parkeergarages	214.1.01	DSB	Lasten	1.429	1.539	1.212	1.191	1.170	624
			Baten	182	305	-	-	-	-
			Saldo	1.247	1.234	1.212	1.191	1.170	624
Parkeergarages (CVDH)	214.1.02	CVO	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	-	-	-	-
Parkeren op straat	214.0.01	DSB	Lasten	36.463	38.596	33.356	34.117	35.677	36.467
			Baten	8.159	1.370	750	-	-	-
			Saldo	28.305	37.226	32.606	34.117	35.677	36.467
Parkeren op straat (CVHD)	214.0.02	CVO	Lasten	70	70	72	72	72	72
			Baten	0	-	-	-	-	-
			Saldo	70	70	72	72	72	72
Verkeersmaatregelen	210.9.01	DSO	Lasten	-	12.353	18.387	17.232	13.523	7.371
			Baten	-	4.421	8.639	3.598	415	-
			Saldo	-	7.931	9.748	13.633	13.108	7.371
Verkeersmaatregelen	211.2.01	DSO	Lasten	21.518	-	-	-	-	-
			Baten	1.210	-	-	-	-	-
			Saldo	20.308	-	-	-	-	-
Verkeersmaatregelen (CVDH)	211.2.02	CVO	Lasten	-0	9	9	9	9	9
			Baten	0	-	-	-	-	-
			Saldo	-0	9	9	9	9	9
Verkeersmanagement	210.4.02	DSB	Lasten	-	7.296	6.984	6.999	6.999	6.859
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	7.296	6.984	6.999	6.999	6.859
Verkeersregeling	211.1.01	DSB	Lasten	7.275	-	-	-	-	-
			Baten	2	-	-	-	-	-
			Saldo	7.273	-	-	-	-	-
TOTAAL PROGRAMMA 13			Lasten	126.348	105.532	105.912	99.295	95.878	81.235
			Baten	79.503	64.348	64.888	53.022	46.722	45.747
			Saldo	46.845	41.184	41.024	46.272	49.156	35.488
Saldo incidentele baten en lasten				-6.230	-3.070	-2.755	7.851	13.038	-
Structureel saldo programma				53.075	44.254	38.269	38.422	36.119	35.488
PROGRAMMA 14	Nr.	Dienst	L/B	Jaarrekening		Begroting			
				2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bijdragen aan klimaatdoelen & duurzame energie	723.9.01	DSO	Lasten	2.452	3.606	8.875	3.761	4.251	4.251
			Baten	214	-	-	-	-	-
			Saldo	2.237	3.606	8.875	3.761	4.251	4.251
Bouw-, woning- en welstandtoezicht	822.5.01	DSO	Lasten	9.348	10.502	8.692	8.692	8.692	8.692
			Baten	3.641	1.464	832	832	832	832
			Saldo	5.707	9.038	7.860	7.860	7.860	7.860
Duurzaamheid (DSB)	723.1.02	DSB	Lasten	481	870	400	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	481	870	400	-	-	-
Graffiti bestrijding	723.8.01	DPZ	Lasten	620	705	-	-	-	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	620	705	-	-	-	-
Ongediertbestrijding (DSO)	723.5.02	DSO	Lasten	135	185	185	185	185	185
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	135	185	185	185	185	185
Stadsvernieuwing woningen	821.0.02	DSO	Lasten	12.368	8.382	5.110	3.528	2.712	1.812
			Baten	13.240	10.593	2.917	1.574	767	650
			Saldo	-872	-2.211	2.193	1.955	1.946	1.162
Woningbouw	820.0.01	DSO	Lasten	8.020	4.944	4.864	3.891	2.727	1.692
			Baten	2.310	2.838	642	-	-	-
			Saldo	5.710	2.106	4.221	3.891	2.727	1.692
Woonbeleid	822.1.01	DSO	Lasten	4.262	5.690	5.898	6.398	6.398	6.083
			Baten	955	531	531	531	531	531
			Saldo	3.306	5.159	5.367	5.867	5.867	5.552
Woonwagencentra	822.3.01	DSO	Lasten	917	313	304	232	232	232
			Baten	150	-	-	7	7	7
			Saldo	767	313	304	225	225	225
Woonwagencentra (CVDH)	822.3.02	CVO	Lasten	463	374	354	354	354	354
			Baten	471	360	340	340	340	340
			Saldo	-8	14	14	14	14	14
TOTAAL PROGRAMMA 14			Lasten	39.065	35.571	34.681	27.042	25.552	23.301
			Baten	20.982	15.786	5.262	3.284	2.477	2.360
			Saldo	18.083	19.785	29.419	23.758	23.075	20.941
Saldo incidentele baten en lasten				-1.525	-1.158	9.513	3.188	2.028	-
Structureel saldo programma				19.608	20.943	19.906	20.570	21.047	20.941

PROGRAMMA 15			L/B	Jaarrekening 2014	Begroting				
Nr.	Dienst				2015	2016	2017	2018	2019
Baten omgevingsvergunningen	823.001		DSO	Lasten	-0	-	-	-	-
		Baten		20.592	13.516	14.209	13.706	15.149	15.149
		Saldo		-20.592	-13.516	-14.209	-13.706	-15.149	-15.149
Baten precariobelasting (DSO)	939.002	DSO	Lasten	-1	-	-	-	-	-
			Baten	399	284	284	-	-	-
			Saldo	-400	-284	-284	-	-	-
Beheer bedrijfspanden	310.404	DSO	Lasten	19.085	6.619	4.477	2.324	2.158	2.241
			Baten	9.542	5.843	4.477	2.324	2.158	2.241
			Saldo	9.543	776	-	-	-	-
Beheer bedrijfspanden (CVDH)	310.405	CVO	Lasten	16.473	9.411	9.022	7.483	7.591	7.702
			Baten	10.826	9.698	9.303	8.273	8.390	7.009
			Saldo	5.646	-287	-281	-790	-799	693
Bestemmingsplannen	810.301	DSO	Lasten	4.564	2.986	3.155	2.855	2.855	2.855
			Baten	36	209	-	-	-	-
			Saldo	4.528	2.777	3.155	2.855	2.855	2.855
Bougrondexploitaties	830.001	DSO	Lasten	89.080	113.832	85.476	39.535	39.473	24.135
			Baten	73.764	111.285	77.485	42.335	42.273	26.935
			Saldo	15.316	2.547	7.991	-2.800	-2.800	-2.800
Bougrondexploitaties (CVDH)	830.002	CVO	Lasten	1.726	1.432	1.060	1.058	-4	-4
			Baten	1.721	1.436	1.064	1.062	-	-
			Saldo	5	-4	-4	-4	-4	-4
Erfpacht	830.101	DSO	Lasten	9.521	10.654	10.202	10.195	10.082	10.046
			Baten	23.044	21.024	20.081	21.125	21.401	21.601
			Saldo	-13.523	-10.370	-9.879	-10.931	-11.318	-11.555
Kemregistraties	003.003	DSO	Lasten	5.234	5.544	6.208	5.794	5.794	5.794
			Baten	955	1.046	1.059	1.032	1.032	1.032
			Saldo	4.278	4.498	5.149	4.762	4.762	4.762
Lasten omgevingsvergunningen	822.001	DSO	Lasten	21.947	15.716	16.909	16.406	18.349	18.349
			Baten	1.230	-	-	-	-	-
			Saldo	20.718	15.716	16.909	16.406	18.349	18.349
Lasten precariobelasting (DSO)	940.003	DSO	Lasten	377	373	373	373	373	373
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	377	373	373	373	373	373
Stadsvernieuwing	821.001	DSO	Lasten	98.596	77.929	67.642	48.659	43.789	32.907
			Baten	66.670	54.804	40.326	29.296	20.107	21.062
			Saldo	31.926	23.125	27.316	19.363	23.681	11.845
Stadsvernieuwing (CVDH)	821.003	CVO	Lasten	823	242	242	197	197	177
			Baten	823	234	234	189	189	169
			Saldo	-0	8	8	8	8	8
TOTAAL PROGRAMMA 15			Lasten	267.423	244.739	204.766	134.878	130.677	104.575
			Baten	209.603	219.379	168.522	119.342	110.699	95.197
			Saldo	57.820	25.360	36.244	15.537	19.958	9.378
Saldo incidentele baten en lasten				17.387	11.619	11.112	5.442	10.580	-
Structureel saldo programma				40.433	13.741	25.132	10.095	9.378	9.378

PROGRAMMA 16			L/B	Jaarrekening 2014	Begroting				
Nr.	Dienst				2015	2016	2017	2018	2019
Activafinanciering	914.002		CT	Lasten	10.001	7.207	2.040	1.836	2.122
		Baten		21.600	20.376	19.737	19.418	18.734	14.694
		Saldo		-11.599	-13.169	-17.697	-17.582	-16.612	-13.420
Algemene uitkering gemeentefonds (CTR)	921.001	CT	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	875.546	796.559	799.694	815.775	823.491	836.062
			Saldo	-875.546	-796.559	-799.694	-815.775	-823.491	-836.062
Baten hondenbelasting	937.001	DPZ	Lasten	0	-	-	-	-	-
			Baten	1.909	1.850	1.850	1.850	1.850	1.850
			Saldo	-1.909	-1.850	-1.850	-1.850	-1.850	-1.850
Baten onroerende zaakbelasting eigenaren	932.001	DPZ	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	59.070	59.245	61.242	61.252	61.281	61.281
			Saldo	-59.070	-59.245	-61.242	-61.252	-61.281	-61.281
Baten onroerende zaakbelasting gebruikers	931.001	DPZ	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	13.944	21.250	21.913	21.913	21.919	21.919
			Saldo	-13.944	-21.250	-21.913	-21.913	-21.919	-21.919
Baten precariobelasting	939.001	DPZ	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	16.288	16.285	16.305	16.305	16.305	16.305
			Saldo	-16.288	-16.285	-16.305	-16.305	-16.305	-16.305
Baten toeristenbelasting	936.001	DPZ	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	5.157	6.216	6.216	6.216	6.216	6.216
			Saldo	-5.157	-6.216	-6.216	-6.216	-6.216	-6.216
Beleggingen	913.001	CT	Lasten	2.330	2.594	2.594	2.906	3.837	4.937
			Baten	6.010	5.015	14.415	5.015	8.015	8.015
			Saldo	-3.680	-2.421	-11.821	-2.109	-4.178	-3.078
Compensatieregeling startende ondernemers	310.201	DPZ	Lasten	568	450	450	450	450	450
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	568	450	450	450	450	450
Geldleningen en uitzetting korter dan 1 jaar	911.001	CT	Lasten	-3.805	100	150	1.000	2.000	3.000
			Baten	537	280	280	280	280	280
			Saldo	-4.342	-180	-130	720	1.720	2.720
Geldleningen en uitzetting langer of gelijk aan 1 jaar	914.001	CT	Lasten	50.836	50.687	49.121	41.353	42.941	43.770
			Baten	111.273	111.139	99.088	82.209	84.797	86.626
			Saldo	-60.437	-60.452	-49.967	-40.856	-41.856	-42.856
Gemeentebrede onderzoeken en ondersteuning	002.201	GAD	Lasten	588	653	674	674	674	674
			Baten	-	0	-	-	-	-
			Saldo	588	653	674	674	674	674
Interne / externe leveringen (DPZ)	960.110	DPZ	Lasten	87.930	-3.680	-3.417	-3.417	-3.417	-3.417
			Baten	87.929	-3.680	-3.417	-3.417	-3.417	-3.417
			Saldo	1	-	-	-	-	-
Interne / Externe leveringen (GAD)	960.107	GAD	Lasten	37	930	1.004	1.004	1.004	1.004
			Baten	341	1.067	1.089	1.089	1.089	1.089
			Saldo	-304	-137	-85	-85	-85	-85
Kapitaallasten m.b.t. voorgenomen investeringen	922.601	CT	Lasten	-	-	9.515	24.320	34.291	39.342
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	9.515	24.320	34.291	39.342
Kwijtschelding belastingen	614.003	DPZ	Lasten	179	120	120	120	120	120
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	179	120	120	120	120	120
Lasten en baten Algemene reserve	922.501	CT	Lasten	1.218	-	-	-	-	-
			Baten	74.400	5.600	-	-	-	-
			Saldo	-73.182	-5.600	-	-	-	-

Lasten en baten Centrale bedrijfsvoeringsreserve	922.5.03	CT	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	1.200	-	-	-	-
			Saldo	-	-1.200	-	-	-	-
Lasten en baten Programmare reserves	922.5.02	CT	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	3.714	560	1.392	-	-
			Saldo	-	-3.714	-560	-1.392	-	-
Lasten heffing en invordering gemeentelijke belastingen	940.0.01	DPZ	Lasten	11.321	2.532	2.809	2.809	2.809	2.809
			Baten	9.665	1.689	1.689	1.689	1.689	1.689
			Saldo	1.657	863	1.120	1.120	1.120	1.120
Nutsbedrijven	330.0.01	CT	Lasten	1.193	1.193	1.193	1.193	1.193	1.193
			Baten	19.945	16.908	16.908	16.908	16.908	16.908
			Saldo	-18.752	-15.715	-15.715	-15.715	-15.715	-15.715
Overige activiteiten gemeentebelastingen	940.0.02	DPZ	Lasten	-13	649	644	631	618	605
			Baten	418	223	223	223	223	223
			Saldo	-431	426	420	407	394	381
Uitkering deelfonds sociaal domein	923.0.01	CT	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	330.877	333.326	328.432	328.007	327.965
			Saldo	-	-330.877	-333.326	-328.432	-328.007	-327.965
Uitvoering Wet WOZ	930.0.01	DPZ	Lasten	5.010	5.414	5.798	5.798	5.798	5.798
			Baten	194	248	125	125	125	125
			Saldo	4.817	5.166	5.673	5.673	5.673	5.673
TOTAAL PROGRAMMA 16			Lasten	167.395	68.869	72.695	80.677	94.440	101.559
			Baten	1.304.226	1.396.062	1.391.242	1.376.675	1.387.512	1.397.830
			Saldo	-1.136.831	-1.327.193	-1.318.548	-1.295.998	-1.293.072	-1.296.271
Saldo incidentele baten en lasten				-81.051	-34.425	-4.621	-750	-750	-
Structureel saldo programma				-1.055.780	-1.292.768	-1.313.927	-1.295.248	-1.292.322	-1.296.271
PROGRAMMA 17	Nr.	Dienst	L/B	Jaarrekening 2014	2015	2016	Begroting		
					2017	2018	2019		
Post onvoorziën	922.3.15	CT	Lasten	-	778	778	778	778	778
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	778	778	778	778	778
Trend en overig onverdeeld	922.3.16	CT	Lasten	381.017	131.725	131.577	121.009	80.158	21.571
			Baten	264.970	203.159	208.424	196.046	133.711	2.868
			Saldo	116.047	-71.434	-76.846	-75.037	-53.553	-22.349
TOTAAL PROGRAMMA 17			Lasten	381.017	132.503	132.355	121.787	80.396	22.349
			Baten	264.970	203.159	208.424	196.046	133.711	2.868
			Saldo	116.047	-70.656	-76.068	-74.259	-52.775	19.481
Saldo incidentele baten en lasten				40.620	-49.342	-68.629	-73.154	-57.845	-
Structureel saldo programma				75.427	-21.314	-74.359	-1.106	5.070	19.481
PROGRAMMA 18	Nr.	Dienst	L/B	Jaarrekening 2014	2015	2016	Begroting		
					2017	2018	2019		
Basiswerkplekken	960.2.01	IDC	Lasten	6.564	6.786	3.927	3.839	3.820	3.738
			Baten	1.085	1.138	1.176	1.026	990	860
			Saldo	5.479	5.648	2.751	2.813	2.830	2.878
Basiswerkplekken (CVDH)	960.2.03	CVO	Lasten	-80	-696	-690	-690	-690	-690
			Baten	568	358	358	358	358	358
			Saldo	-648	-1.034	-1.048	-1.048	-1.048	-1.048
Plus-producten	960.2.02	IDC	Lasten	5.541	-955	-1.406	-1.463	-1.480	-1.480
			Baten	5.543	108	102	82	65	65
			Saldo	-2	-1.063	-1.508	-1.545	-1.545	-1.545
Plus-producten (CVDH)	960.2.04	CVO	Lasten	1.506	460	723	699	682	634
			Baten	1.308	918	918	919	919	919
			Saldo	198	-458	-195	-220	-237	-285
TOTAAL PROGRAMMA 18			Lasten	13.530	5.595	2.554	2.385	2.332	2.202
			Baten	8.504	2.522	2.554	2.385	2.332	2.202
			Saldo	5.026	3.073	-	-	-	-
Saldo incidentele baten en lasten				300	800	-	-	-	-
Structureel saldo programma				4.726	2.273	-	-	-	-
PROGRAMMA 19	Nr.	Dienst	L/B	Jaarrekening 2014	2015	2016	Begroting		
					2017	2018	2019		
Aanleg wegen, straten en pleinen (S)	210.2.07	DPZ	Lasten	-	-	261	261	261	261
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	261	261	261	261
Baten precariobelasting (S)	939.0.04	DPZ	Lasten	-	-	-	-	-	-
			Baten	-	-	263	-	-	-
			Saldo	-	-	-263	-	-	-
Bestrijding onveiligheid Deco (S)	140.1.03	DPZ	Lasten	-	-	475	473	472	372
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	475	473	472	372
Bewonersinitiatieven duurzaamheid	723.9.02	DPZ	Lasten	-	-	125	125	125	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	125	125	125	-
Buurthuis van de Toekomst (S)	670.0.13	DPZ	Lasten	-	-	17.029	16.799	16.639	16.639
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	17.029	16.799	16.639	16.639
Gebruik openbare ruimte (S)	210.6.03	DPZ	Lasten	-	-	198	198	198	198
			Baten	-	-	916	916	916	916
			Saldo	-	-	-718	-718	-718	-718
Grachten en vaarten (S)	221.2.02	DPZ	Lasten	-	-	197	197	197	197
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	197	197	197	197
Graffiti bestrijding (S)	723.8.02	DPZ	Lasten	-	-	711	711	711	711
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	711	711	711	711
Leefbaarheid en bewonersparticipatie (S)	670.0.14	DPZ	Lasten	-	-	8.163	8.143	8.129	8.129
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	8.163	8.143	8.129	8.129
Onderhoud bruggen/ viaducten/ tunnels (S)	210.5.02	DPZ	Lasten	-	-	62	62	62	62
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	62	62	62	62
Onderhoud wegen/straten/pleinen (S)	210.2.06	DPZ	Lasten	-	-	6.322	6.322	6.322	6.322
			Baten	-	-	150	150	150	150
			Saldo	-	-	6.172	6.172	6.172	6.172
Ongediertebestrijding (S)	723.5.03	DPZ	Lasten	-	-	178	178	178	178
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	178	178	178	178
Openbaar groen (S)	560.1.03	DPZ	Lasten	-	-	13.738	13.738	13.738	13.738
			Baten	-	-	72	72	72	72
			Saldo	-	-	13.666	13.666	13.666	13.666

Preventief Jeugdbeleid (S)	670.1.04	DPZ	Lasten	-	-	5.851	5.771	5.717	5.717
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	5.851	5.771	5.717	5.717
Recreatieve voorzieningen (S)	560.2.05	DPZ	Lasten	-	-	312	312	312	312
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	312	312	312	312
Speelvoorzieningen (S)	560.2.04	DPZ	Lasten	-	-	3.885	3.885	3.885	3.585
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	3.885	3.885	3.885	3.585
Stadsdelen (S)	002.1.18	DPZ	Lasten	-	-	13.397	13.397	13.397	13.397
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	13.397	13.397	13.397	13.397
Straatreiniging (S)	210.3.03	DPZ	Lasten	-	-	1.239	1.239	1.239	1.239
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	1.239	1.239	1.239	1.239
Verkeersmanagement (S)	210.4.04	DPZ	Lasten	-	-	545	545	545	395
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	545	545	545	395
Verlichting wegen (S)	210.4.03	DPZ	Lasten	-	-	4	4	4	4
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	4	4	4	4
Vrijwilligerswerk (S)	670.0.15	DPZ	Lasten	-	-	50	50	50	50
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	50	50	50	50
Waterkering (S)	240.0.02	DPZ	Lasten	-	-	142	142	142	142
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	142	142	142	142
Wijkaanpak (S)	210.8.02	DPZ	Lasten	-	-	5.080	4.800	2.000	-
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	5.080	4.800	2.000	-
Wijkleefbaarheid (S)	723.7.03	DPZ	Lasten	-	-	509	509	509	509
			Baten	-	-	-	-	-	-
			Saldo	-	-	509	509	509	509
TOTAAL PROGRAMMA 19			Lasten	-	-	78.473	77.861	74.832	72.157
			Baten	-	-	1.401	1.138	1.138	1.138
			Saldo	-	-	77.072	76.723	73.694	71.019
Saldo incidentele baten en lasten				-	-	-	-	-	-
Structureel saldo programma				-	-	77.072	76.723	73.694	71.019
TOTAAL DEN HAAG			Lasten	2.768.405	2.625.705	2.537.547	2.402.492	2.310.059	2.152.333
			Baten	2.791.313	2.625.705	2.537.547	2.402.492	2.310.059	2.152.333
			Saldo	-22.908	-	-	-	-	-
Saldo incidentele baten en lasten				-24.658	-	-	-	-	-
Structureel saldo				1.750	-	-	-	-	-

Bijlage 8 Afkortingen

AIDS	Acquired immune deficiency syndrome
APV	Algemene Plaatselijke Verordening
ASIS	American Society for Industrial Security)
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
AZC	Asielzoekerscentrum
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording
Bibob	Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
BIZ	Bedrijven Investeringszones
BSN	Burgerservicenummer
BTW	Belasting Toegevoegde Waarde
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CAO	Collectieve Arbeids Overeenkomst
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCP	Centraal Coördinatiepunt
CIS	Concern Informatie en Automatisering
CJG	Centrum Jeugd en Gezin
CO ₂	Kooldioxide
COELO	Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere overheden
CPB	Centraal Planbureau
CROW	Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-,Water- en Wegenbouw en de Verkeerstechniek
CS	Centraal Station
CV-starterspanden	Commanditaire Vennootschap – starterpanden
CVO	Centrum voor ouderen
DCR	Dienstcompensatiereserve
DHOD	Den Haag Onder Dak
DRIP's	Dynamische Route Informatie Panelen
ECB	Europese centrale bank
ELD	Elektronisch Leerling Dossier
fido	Wet financiering decentrale overheden
FLO	Uitkering Functioneel Leeftijdsontslag
Fte	Fulltime-equivalent
G4	Grote Vier Gemeenten (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag)
G33	Middelgrote gemeente (30.000 - 60.000 inwoners)
GBA	Gemeentelijke Basisadministratie
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
GHOR	Geneeskundige Hulpverlenings- Organisaties in de Regio/Rampen
HBO	Hoger beroepsonderwijs
HCO	Haagse Centrum voor Onderwijsadvies
HEIt	Haags Economische Interventieteam
HIV	Human immunodeficiency virus
HPB	Haagse Pandbrigade

HRM	Human Resources Management
HS	Hollands Spoor
ICC	International Criminal Court
ICT	Informatie en Communicatie Technologie
ID-banen	In-en doorstroom banen
IIP	Industrieschap Plaspoelpolder
IpSO	Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling
ISI	Informatie Systeem Inburgering
JGZ/BTP	Jeugdgezondheidszorg Basistakenpakket
JIP	Jongeren Informatie Punt
JIT	Jeugd Interventieteam
KO	Kleinschalig Opdrachtgeversschap
KVO	Keurmerk Veilig Ondernemen
LIEC	Landelijk Informatie- en Expertisecentrum
LGBT	Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender
Mbo	Middelbaar beroepsonderwijs
mln.	Miljoen
MER	Milieu Effect Rapportage
MEV	Macro Economische Verkenningen
MIP	Meerjaren Investerings Programma
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MKB	Midden- en Klein Bedrijf
MPG	Meerjarenprogramma Grondbedrijf
MVC	Multicultureel Vrijtijdscomplex
NFIA	Netherlands Foreign Investment Agency
NGO	Niet-gouvernementele organisatie
NO x	Stikstofoxiden
NRR	Netwerk Randstad Rail
OCWV	Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld
ODH	Omgevingsdienst Haaglanden
OGGZ	Openbare geestelijke gezondheidszorg
OGZ	Openbare Gezondheids Zorg
OM	Openbaar Ministerie
OV	Openbaar Vervoer
OVT	Openbaarvervoersterminal
OOV	Openbare Orde en Veiligheid
ORACS	Ondergrondse restafvalcontainers
OZB	Onroerend zaakbelasting
P&R	Park & Ride
Pgb	Persoonsgebonden budget
RAC	(voormalig pand Rijks Automobiel Centrale)
RAV	Regionale Ambulance Voorziening
RGB	Reserve Grondbedrijf
RIEC	Regionaal Informatie en Expertise Centrum Haaglanden
RIS	Raadsinformatiesysteem

RNI	Register van Niet-Ingezetenen
ROC	Regionaal Onderwijs Centrum
RUD	Regionale Uitvoerings Dienst
SARI	Systeem Anonieme Risico Indicatie
SMJT	Stedelijk Mobiel Jongeren Team
SUWI	wet Structuur Uitvoering Werk en Inkomen
SWUNG-2	Herziening van de geluidregelgeving fase 2)
THIC	The Hague International Centre
THIGJ	The Hague Institute for Global Justice
TWAZ	Tijdelijke Wet Ambulancezorg
UWV	Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen
VAB	Volautomatisch autoberging
Vavo	Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs
VIG	Voorwaardelijke Interventie in Gezinnen
VRH	Veiligheidsregio Haaglanden
VS	Verenigde Staten
VN	Verenigde Naties
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VSV	Vroegtijdig schoolverlaten
VvE	Vereniging van Eigenaren
VVE	Voor- en vroegschoolse educatie
VWS	Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport
Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WAZ	Wet Ambulance Zorg
Wbrp	Wet basisregistratie personen
Wgr-plus	Wet gemeenschappelijke regelingen plus
Wiw	Wet inschakeling werkzoekenden
WFCC	World Forum Convention Centre
WFIA	WestHolland Foreign Investment Agency
WK	Wereld Kampioenschappen
WKO	Warmte Koude Opslag
Wmo	Wet maatschappelijke Ondersteuning
WOZ	Wet Waardering Onroerende Zaken
Wpg	Wet publieke gezondheid
WSW	Waarborgfonds Sociale Woningbouw
Wsw	Wet sociale werkvoorziening
WTC	World Trade Center
WW	Werkloosheidswetuitkering
WWB	Wet Werk en Bijstand
Wwnv	Wet werken naar vermogen
ZIN	Zorg in natura
ZKD	Bedrijventerreinen Zichtenburg, Kerketuinen en Dekkershoek

Colofon

Uitgave

Gemeente Den Haag
Bestuursdienst
Directie Concernbedrijfsvoering

Bezoekadres
Spui 70, Den Haag

Postadres
Postbus 12600
2500 DJ Den Haag

E-mail: financiën@denhaag.nl

Ontwerp

Ontwerpwerk

Fotografie

Bart van Vliet

Productie

Gemeente Den Haag
Intern Dienstencentrum

September 2015